کۆماری عێراق
وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی
بووژاندنەوەی کەلەپووری ئیسلامی
- ٢٣ -

إقتران النيرين في مجمع البحرين

تەرجەمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی چوارەم

چاپی یەکەم ١٤٠٧ ك ١٩٨٧ ز

کۆماری عیّراق
وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی
بووژاندنەوەی کەلەپووری ئیسلامی
- ٢٣ -

إقتران النيرين
في
مجمع البحرين

ترجمەی حەدیثەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی
مامۆستا مەلا ڕەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی
محمد علي قەرەداغی

بەرگی چوارەم

چاپی یەکەم ١٤٠٧ ك ١٩٨٧ ز

الجمهورية العراقية
وزارة الاوقاف والشؤون الدينية
إحياء التراث الاسلامي
- ٢٣ -

إقتران النيرين
في
مجمع البحرين

تأليف
ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق
محمد علي القرەداغي

الجزء الرابع

١٤٠٧هـ ١٩٨٧م

مجمع البحرين فضل حسان بن ثابت

رجا م وایه لە حضرت ملا اسلام ئەم شعرانە بە شعری کوردی بلێ ، تا عفوە کەم لە هر نقصی ئەم دیوانە وردیه ئەماڵوە .

بە خوێنی کافران تێغمان وە کو شیرە ، ئەگەر دوژمن لە مەیدانێ بمێنێ وە زیرە .

ئەبارێ ئەسپەکانمان وەک باران پێ پەشکێ تۆزی ئەسپمان گلە ئەدا ئاڵان .

ئەگەر رێگە لە ئێمە وازێ بهێنن ، ئەو ئەصحابی کرام عمرە بهێنن لە بەینا پەردەشکێک بهێ لە ئەگیری

ئەگەر زمانێکی نا صبر کەن کە بە فیز بیرە تذلیل بەرلای خوا عزیز و عزیزن ، شوێنی فتحی کە خوا بۆمانی ئەنێرێ .

خوا فەرمویەتی نار دوومە عبدی ، کە حق گویە و دەبە و نابازی کردوە .

خوا فەرمویەتی نار دوومە لەشکری بەوت ، ئەطرفە کە لە پێچە ببری پیشی ناولووت .

[illegible] روژی جەمیعمان لە لای محمد ، شەرە جوێن یا مدحیە یا خوێندنەوەی برد .

[illegible] ئەکرێ رسول الله ئەگا مەجو ، و یا مدح بکا یا یاریەی ئەدو .

[illegible] جبرئیلمان واله ناوا ، رسول روحی قدسە وکس نیەیا .

رجا م وایە من لای ملا اسلام ترجمەی بکا بە شعری بە تامم

ئەم شعرە بێ تامانە ~~[illegible]~~ یا خوا کردوە [illegible] با ملی ئەمرێ

تا ئەم کاتە دەبرێ

ئیمڕو ئیش دعوەتم کرد قصەیەکی ناحقم لێ بیست گوێمەوە کە پێم ناخۆش بوو لە خوا عزوجل طلب بکە کە
هدایەتی دایکی ابو هریرە بدا پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم فەرمووی خوایا دایکی ابو هریرە هدایەت بدە بە وەسیلەی
دعای پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم بە دلخۆشی لە خزمەتی چوومە دەر کە گەیشتمە مالەوە و لە دەرگاکەوە نزیک
بوومەوە کوتی دەرگاکە داخراوە دایکم خشپەی پێی بیستم فەرمووی ئەی ابو هریرە لە جێی خۆت بوەستە
گوێم لە شلپەی شلپی ئاو بوو غسلی کرد کراسەکەی لەبەر کرد و عجلەی کرد سەرپۆشەکەی نەدا بە سەریا و دەرگا
کەی کردەوە لە دوایی دا فەرمووی یا ابو هریرە اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله
گەڕامەوە بۆ خزمەت پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم لە خۆشیانا ئەگریام چوومە خزمەتی عرضم کرد یا رسول الله مژدە بێ
خوا دعاکەی قبول کردی هدایتی دایکی ابو هریرەی دا پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم حمد و ثنای خوای کرد
قصەی خێری فەرموو عرضم کرد یا رسول الله لە خزمەت خوادا دعا بکە کە خۆم و دایکم لای عبدی مؤمنی خۆی
خۆشەویست بکا ئەوانیشی بە ئێمە خۆش بوێ پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم فەرمووی خوایا ئەم عبدانی خۆتە
کە ابو هریرە و دایکیەتی بە عبادە مؤمنی خۆت خۆش بوێ لای ئەوانیش عبادی مؤمنی خۆت خۆشەویست بکە
ئەمڕستا هیچ مسلمانێ نیە کە ناوی من ببیستێ یا بم بینێ و منی خۆش نەوێ؟

چ معجزەیەکی گەورە چ دعایەکی مقبولی پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم کەوا بە جارێ لە خوای طلب کرد خوا عزوجل عینی ئەوەی بۆ کرد
چ فضیلتێکی گەورەیە بۆ ابو هریرە رضی الله تعالی عنه کە بە طلبی ئەو خوا دلی ئەوی بۆ فیو دعای خێری پیغمبر
صلی الله تعالی علیه وسلم کە ئێستە لە مشرق و مغربا و هەرم نیە کەس ناوی نەزانێ کە ناوی بزانێ رضی الله تعالی عنه
لەو وەختەوە تا ڕۆژی قیامەت ناوی مبارکی لە کتبی اسلامدا و لە السنەی مسلمانانا بە خێر یاد ئەکرێ
رضی الله تعالی عنه — لە دوای حصولی نعمت حمد و ثنای خوا لازمە و شکری بکا و بۆ خلق نشانی بدا بالخصوص
بە خزمی احبابە سنتە دعای خێر بۆ مسلمانان سنتە ، خوا منیش ملا حسینی گوناهکار و
خزم و خۆشەویستانی و کل اهل اسلام لە آفتی دنیا و آخرت محفوظ بکا امین بجاه خاتم
النبیین علیه صلاة تعد الی یوم الدین امین .

خوایا وەک ئەم مرکبە بەم کاغذەدا بلاو ئەبێتەوە ئەم دێڕانە و دێڕەی چرژی بە وقەدەرە
دلی ڕوحی منی ملا حسینی خۆشەویستی احبابان نووری ایمانی مسلمانانی پێ بڕژێنی آمین
ڕاستی بۆ کاغذ و مرکبت دەستت نەکەوێ چ شتێکی بنووسی .

٢٠٤ عن ابي بصرة   مجمع البحرين وصية النبي صلى الله تعالى عليه وسلم باهل مصر

٢٧١/١١٤٨ عن ابي ذر [رضي الله تعالى عنه] يقول قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم انكم ستفتحون ارضا يذكر فيها
القيراط فاستوصوا باهلها خيرا فان لهم ذمة ورحما فاذا رأيت رجلين يقتتلان في
موضع لبنة فاخرج منها قال فمر بربيعة وعبد الرحمن ابني شرحبيل بن حسنة يتنازعان
في موضع لبنة فخرج منها ٩/٤٢٥ وفي رواية ستفتحون مصر وهي ارض يسمى فيها
القيراط فاذا فتحتموها فاحسنوا الى اهلها فان لهم ذمة ورحما او قال ذمة وصهرا فاذا رأيت الخ

ابو ذر رضي الله تعالى عنه ئه فه رمو پیغمبر صلى الله تعالى عليه وسلم فه رمووی فتحی ئه رضێك ئه كه ن له روایه تێ
كه ی ترا فتحی مصر ئه كه ن كه له ویا قیراطی تیا به ر ده خرێ و فروخت ئه كرێ ده رحق اهلی مصر خیر توصیه
بكه ن به یكتری چونكی ئه وان له گه لتان ره و داعهد و پیمانیان معنویان هه یه رحمیه له به رئه وه یا چونكی
دایكی اسماعیل كه هاجره علیهما السلام له وانه له روایه تێكی ترا ئه فه رمو له گه ل ئه وانا پیمانی زاوایتی
خسووه خزورتیان هه یه چونكی دایكی ابراهیم علیه السلام كه حضرتی ماریه یه رضي الله تعالى عنها له وانه كه چاوتان
به وه پیا كه وت كه دو كه س به جرگه خشتی نزاعیان بو لری بچنه ده ره وه [ابو ذر رضي الله تعالى عنه ئه فه رمو
ربیعه و عبد الرحمن كوری شرحبیل دی دو كه س جرگه خشتی نزاعیان كرد لری هاتمه ده ری .
پیغمبر صلى الله تعالى عليه وسلم خه به ری دا به مه كه مصر فتح ئه كری له ویا له سر جرگه خشتی نزاع ئه بی عینی فه رمووده كه ی
هاته دی ئه م معجزه ی گه وره صدق رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم خوا روی منوره كان رشن كا
منوته لره وا له قبیلی جلدت البحر یه فافهم .

فضل اهل عمان بضم الاول وتخفيف الثاني

٢٧٢/١١٤٩ ابي برزة [رضي الله تعالى عنه] يقول بعث رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم رجلا الى حي من
احياء العرب فسبوه وضربوه فجاء الى رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فاخبره فقال
رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لو ان اهل عمان اتيت ما سبوك ولا ضربوك

٩/٤٢٦ ابو برزه رضي الله تعالى عنه ئه فه رمو پیغمبر صلى الله تعالى عليه وسلم پیاوێكی نارده بولای
عیشرتی عشائره عرب [كه دعوتیان بكا بو اسلامتی] جوینیان پیدا و لێیان دا هاته وه خزمت
پیغمبر صلى الله تعالى عليه وسلم عرضی كرد پیغمبر صلى الله تعالى عليه وسلم فه رمووی ئه گه ر بچی تیایه بولای اهلی
عمان ئه جوینیان پی ئه دا نه لێشیان ئه دای تعبیر چونكی وا زمین گوگرن له حق .

تم ولله الحمد ١٤/١٢/٩٩٠ شمه و علیه السیر والجهاد ان شاء الله تعالى
لانه من فضائل علیه الصلاة والسلام و فضائل اصحابه الكرام رضي الله تعالى عنهم اجمعين

فضائل الأنصار وسائر أصحابه

ـ عليه الصلاة والسلام ، وعليهم الرضوان ـ

١٩٦/١٠٧٣ ـ جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : غزونا مع النبي ـ ﷺ ـ وقد ثاب [أي : اجتمع ، أو رجع] معه ناس من المهاجرين ، حتى كثروا ، وكان من المهاجرين رجل لعّاب فكسع [ضرب] أنصاريا [سنان بن وبرة] ، فغضب الأنصاري غضبا شديدا حتى تداعوا [استغاثوا بالقبائل يستنصرون بهم على عادة الجاهلية] وقال الأنصاري : يا للأنصار ! وقال المهاجري : يا للمهاجرين ! فخرج النبي ـ ﷺ ـ فقال : ما بال دعوى أهل الجاهلية ؟ ثم قال : ما شأنهم ؟ فأُخْبِرَ بكَسعة المهاجري الأنصاريَ . قال : فقال النبي ـ ﷺ ـ : دعوها فإنها خبيثة وقال [نحو حب رمانك تقليدا للقزلجي[1] ـ رحمه الله ـ]عبدالله بن أُبي ابن سلول [لعنه الله] : اَقَدْ تداعوا علينا ؟ لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجنَّ الأعزُّ منها الأذلَّ [يريد النبي وأصحابه ـ عليه الصلاة والسلام ، وعليهم الرضوان] فقال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ألا نقتل يا رسول الله هذا الخبيث ؟ لعبدالله . فقال النبيُّ ـ ﷺ ـ : لا ، (سەکتەی لەطیفە) يتحدث الناس : إنه كان يقتل أصحابه ! ح ـ ١٥/٦ . م ـ ١٠/١٧ .

(ئەگەر لە فەضائیلی قورئانا نووسرابێ لێرە مەینووسن)

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا

(١) مەبەستی لە (حب رمانك) ئەوەیە کە موضاف دووجار ئیضافە ناکرێ و کە شتێکی وا رووی دا ئیضافەی یەکەم (مولغا) ئەبێت و ، هەر لەم قسەیشەوە وەك نوکتە (عبدالله بن أبي) ی خستوتە ئەو بابەو ، دەیەوێ بڵێ : ئیضافەی (عەبد) بۆ لای (الله) مولغایە ؛ چونکە ئەگەر (عبدالله) بوایە موناڤیق نەئەبوو عەبدی (الله) ئەبوو !

ـ ﷺ ـ غەزامان کرد ، گەلێ موهاجیر کۆبوونەوە تا زۆر بوون ، لە ناو موهاجیرانا پیاوێکی گاڵتەکەریان بوو ، بە گاڵتەوە لە ئەنصارییێکی دا ، ئەو ئەنصاری‌یە زۆر تووڕە بوو تا بە عادەتی جاهیلی‌یەت هەرکەس بۆ موعاوەنەتی قەبیلەی خۆیی بانگ‌کرد . ئەنصاری‌یەکە وتی : ئەی ئەنصاری هاوار ! موهاجیرەکە وتی : ئەی موهاجیرین هاوار ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی هاتەدەرێ فەرمووی : ئەمە چی‌یە بە هاواری ئەهلی جاهیلی‌یەت یەکتری بە هاوارتانەوە بانگ ئەکەن ؟ پرسی : چی بوە ؟ عەرزیان‌کرد : کە موهاجیرییێك لە ئەنصارییێکی داوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەم عادەتی جاهیلی‌یەتە تەرك بکەن عادەتێکی پیسە .

عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول ـ لعنه الله ـ وتی : موهاجیران وایان لێ هات کە خەڵقمان بانگەکەنە سەر ! ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ مەدینە ئەوی عەزیزو غاڵبە ـ یەعنی نەفسی خەبیثی خۆی ـ ئەوی کە ذەلیلە ، یەعنی پێغەمەرو ئەصحابی کە لە دنیاو ئاخیرەتا عەزیزن ـ لە مەدینە ئەکەنە دەرێ .

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : (یا رسول الله) ئایا ئەو خەبیثە نەکوژین ؟ فەرمووی : خەیر مەیکوژن ؛ چونکی خەڵق ئەڵێن : محەمەد ـ ﷺ ـ ئەصحابی خۆی ئەکوژێ ! [ئەو وەختە هەرکەس بە قەومی خۆی ئەڵێ : ئەوە چۆن دینی ئەو قەبووڵ ئەکەن کە جوزئییێ حەرەکەتتان لێ صادر ببێ ئەڵێ : ئەمە مونافیقەو بەو بەهانە سەرتان‌و ماڵتان حەڵاڵ ئەکا ، بەوە خەڵق ئەسڵەمێننەوە لە دینی ئیسلام] .

ئیبن‌و ئیسحاق لەم حەدیثە ئەوەی لێ زیاد کردوە کە : عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری‌کرد ـ ﷺ ـ : ئەمر بکە بە

عوبادی كوڕی بیشر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بیكـوژێ . فه‌رمـووی : خه‌یر خه‌به‌ر بده كه بار بكه‌ن ، له ساعه‌تێكا باریان كرد كه له‌و ساعه‌ته‌دا باریان نه‌كردبێ . ئوسه‌یدی كوڕی حـوضه‌یـری به خـزمه‌ت گـه‌یی ، عه‌رزی‌كرد : بۆچی وا له غه‌یری وه‌ختی خۆیا ئه‌مرت كرد بكه‌ونه رێ ؟ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ خه‌به‌ری دایێ . عه‌رزی‌كرد : (یا رسول) (أعز) تۆی‌و (أذل) ئه‌وه . ئه‌م حادیثه‌یه به عه‌بدوڵڵای كوڕی عه‌بدوڵڵا گه‌یی ـ رضي الله تعالى عنه ، ولعن أباه ـ هاته خزمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ عه‌رزی‌كرد : (یا رسول الله) بیستوومه ئیراده‌ت وایه كه باوكم بكوژی له‌و ناماقووڵی‌یه كه فڵتانوویه‌تی ، ئـه‌گه‌ر ئیـراده‌یێكی وات هه‌یـه ئه‌مـرم پێ بفه‌رمـوو كه‌لله‌كه‌ییت بێنمه خزمه‌ت ! پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ پێی فه‌رموو : مولایه‌مه‌تی له‌گه‌ڵ بكه‌و به‌خۆشیی له‌گه‌ڵا رابوێره . قسطلاني ـ ٣٧١/٧ .

وا پێ به خه‌یاڵما كه له فه‌ضائیلی قورئانا ئه‌م حه‌دیثه‌م نووسیبێ . ئه‌م حه‌دیثه به حه‌دیثی قه‌سطه‌لانی‌یه‌كه‌وه فه‌ضلی عه‌بدوڵڵای كوڕی (ابن ابي) ده‌ره‌كه‌وێ .

فضائل أنس ابن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ

١٠٧٤/١٩٧ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : دخل النبي ـ ﷺ ـ علينا ، وما هو إلا أنا ، وأمي ، وأم حرام ـ خالتي ـ فقالت أمي : يا رسول الله خويدمك ادع الله له ، قال : فدعا لي بكل خير ، وكان في آخر ما دعا لي به أن قال : أللهم أكثر ماله وولده وبارك له فيه . م ـ ٩/ ٣٩٠ .

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ ـ رضي الله تعالى عنه ـ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی هاتە ماڵی ئێمە من و ، دایکم و ، پووری دایکیم ئومموحەرام بووین ، کەسی تری لێ نەبوو . دایکم عەرزیکرد : (یا رسول الله) ئەمە خذمەتکارە بچکۆلەکەتە دوعای بۆ بفەرموو . پێغەمەر ـ ﷺ ـ هەموو دوعایێکی خێری بۆ کردین ، لە ئاخری ئەو دوعایانەدا کە بۆی کردین ئەوە بوو فەرمووی : خوایا ماڵ و ئەولادی = زۆربکە = .

١٠٧٥/١٩٨ ـ وعنه قال : جاءت بي امي ـ أم أنس ـ إلى رسول الله ـ ﷺ ـ وقد أزّرَتْني [صيره(كذا) اِزارا] بنصف خمارها . وردّتني [من ردّى ، أي جعله (كذا) رداء] بنصفه ، فقالت : يا رسول الله هذا أنيس ابني أتيتك به يخدمك ، فادع الله له ، فقال : أللهم أكثر ماله وولده . قال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فو الله اِن مالي لكثير ؛ واِن ولدي وولد ولدي ليتعادّون على نحو المائة اليوم . وفي أخرى : وبارك له فيما أعطيته : وفي أخرى : فدعا لي رسول الله ـ ﷺ ـ ثلاث دعوات ، قد رأيت منها اثنتين في الدنيا ، وأنا أرجو الثالثة في الآخرة . م ـ ٩/ ٣٩٠

خ ـ ٩/ ١٩٠ .

تەرجەمە :

ئـەنەس ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئـەفەرمـوی : دایکم ـ دایکی ئەنەس ـ منی بردە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ نیوەی سەرپۆشەکەی خۆیی تێوەپێچام و نیـوەکـەی تـری دایـەوە بـەسـەرمـا وەك ئیـزارو ریـدا ، عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) ئەمە ئەنەسۆڵەیە هێناومەتە خذمەتت کە خذمەتت بکا ، دۆعای لە خذمەت خوادا بۆ بکە . فەرمووی : خوایا ماڵی بۆ زۆر بکەو بەرەکـەتی بۆ بخـەرە ئەوەوە کـە ئەیـدەتێ . ئەنـەس فەرمووی : وەڵلاهی ماڵم زۆرە ، ئەولادو ئەولادی ئـەولادم ئەمـڕۆ تا نزیکی صەد هەڵەژمێررێن .

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : سێ دۆعای بۆکردم ، دوانیانم دی لە دنیادا ، ئومێدی ئەوی تریانم ـ سێیەمینیانم ـ هەیە لە ئاخیرەتا .

١٠٧٦/١٩٩ ـ وعنه قال : أتى عليٌّ رسول الله ـ ﷺ ـ وأنا ألعب مع الغلمان ، قال : فسلم علينا ، فبعثني إلى حاجة ، فأبطأت على أمي ، فلما جئت قالت : ما حبسك ؟ قلت : بعثني رسول الله ـ ﷺ ـ لحاجة ، قالت : ما حاجته ؟ قلت : إنها سرٌّ ، قالت : لا تحدثنَّ بسرِّ رسول الله ـ ﷺ ـ أحدا . قال أنس : والله لوحدَّثتُ به أحدا لحدَّثتك يـا ثابت .

م ـ ٩/ ٣٩١ .

تەرجەمە :

ثابیتی بەنانی لە ئەنەسەوە [رضي الله تعالى عنه] ریوایەت ئەکا : لە ناو منالآنا یاریم ئەکرد پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی هات بەلامانا ، ناردمی بۆ ئیحتیاجێکی خۆی ، چووم و درەنگم پێ‌چوو بۆ لای دایکم ، لێی پرسیم : بۆ وا درەنگت پێ‌چوو ؟ وتم : پێغەمەر ـ ﷺ ـ بۆ فرمانێکی

ناردم . پرسی : ئەو فرمانە چیە ؟ وتم : سیڕە ، فەرمووی : سیڕی پێغەمەر ـ ﷺ ـ لای هیچ کەس مەڵێ . ئەنـەس بە ثـابیتی فەرمـوو : وەڵڵاهی (یا ثابت) ئەگەر لای هیچ کەسێکم بوتایە پێم ئەوتی .

سەلام لە بوچووك کردن سونتەتە .

سیڕی ئینسان ـ با خوصووص هی پیاوی گەورە ـ نابێ ئاشکارا بکرێ .

تەودیعی سیڕ بە منالْ کە ئەمین بێ دروستە .

طەلەبی دۆعا لە پیاوی صالح ، ئیجابـەتی طەلـەبەکـەی ئەگـەر دۆعای دنیایی بێ دۆعای بەرەکەتیشی عەلاوەکردن . . سوونەتە .

موعجیزەی پێغەمەرە ـ ﷺ ـ کە ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ماڵ و منالێکی زۆرو بە بەرەکەتی مەحفووظ بوون لە فیتنەی ئەو زەمانە ، بێ زەرەرو بێ قوصوور بوون بۆ دین و دنیا ، دەوڵەتی دنیـا مەغـرووری نەکردن .

۱۰۷۷/۲۰۰ ـ غيـلان بن جريـر قـال : قلت لأنس : أرأيت اسم الأنصار كنتم تسمّون به ، أمْ سمّاكمُ الله ؟ قال : بل سمّانا الله ـ عـز وجل ـ [قال الله ـ عـز وجل ـ : «والسـابقون الأولـون من المهاجـرين والانصار»[1] قال غيلان] : كنا ندخل على أنس فيحدثنا مناقب الأنصار ومشاهدهم ، ويقبل عليَّ أو على رجل من الأزد ، فيقول : فعل قومك يوم كذا وكذا ، كذا وكذا . ح ـ ٦/ ١٤٠ ، ن .

تەرجەمە :

غەیلانی کوڕی جەریر ئەفەرموێ : عەرزی ئەنەسم کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ : خـەبەرم بـدەرێ ئیسمی ئەنصـارتان ئێـوە خـۆتـان

(۱) سوورەتی : تەوبە ، ئایەتی : ۱۰۰ .

کردووتانە بە ناو بۆ خۆتان ، یاخۆ خوا ـ عز وجل ـ ناوی ناون ئەنصار ؟ فەرمووی : خوا ناوی ناوین ئەنصار ، لە قورئانا ئایەتی (دالّ) لەسەر ئەوە زۆرە . غەیلان ئەفەرموێ : ئەچووینە خدمەت ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەحثی مەناقیبو وەقایعی ئەنصاری بۆ ئەکردین ، رووی ئەکردە من ، یا رووی ئەکردە پیاوێ لە ئەزد ـ کە جەددی ئەعلای ئەنصارە ـ ئەیفەرموو : قەومەکەت کە ئەنصارە لە فلانو فلان رۆژا ئەوەو ئەوەی کردوە .

١٠٧٨/٢٠١ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان يوم بُعاث يوما قدمه الله لرسول الله ـ ﷺ ـ ، فقدم رسول الله ـ ﷺ ـ [المدينة] وقد افترق مَلأهم ، وقتلت سَرَواتهم [أشرافهم] وجُرِحوا [وعن المستملي : وخرجوا] فقدمه الله لرسول الله ـ ﷺ ـ في دخولهم في الاسلام . ح ـ ٦/١٤٠ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : رۆژی بوعاث [کە جێیێکە بەقەد دوو میل لە مەدینەوە دوورە لەوێدا پێنج ساڵ لە پێش هیجرەتەوە شەڕێك لە بەینی ئەوسو خەزرەجا بوو .] رۆژێکە خوا ئەو رۆژەی بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێش خستبوو . پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەشریفی چوو بۆ مەدینە ئەوسو خەزرەج گەورەو ئەشرافیان کوژرابوون ، بریندارکرابوون ، یا لە مەدینە چوویبوونە دەرێ ، خوا ئەو رۆژەی بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ کردبوو بە (مقدمە) کە ئەنصار داخڵی دینی ئیسلام ببن [چونکی هەموو کەللەڕەقو موتەکەببیرەکانیان نەمابوو کە دەعیەیان نەیێنێ موسوڵمان بن] .

١٠٧٩/٢٠٢ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قالت الأنصار يوم

فتح مكة ، وأعطى قريشا : والله إن هذا لهو العجب ! إن سيوفنا لتقطر من دماء قريش وغنائمُنا تُردُّ عليهم ! فبلغ ذلك النبيّ - ﷺ - فدعا الأنصار . قال : فقال : ما الذي بلغني عنكم ؟ وكانوا لايكذبون ، فقالوا : هو الذي بلغك . قال : أوَلا ترْضونَ اَنْ يرجع الناس بالغنائم إلى بيوتهم ، وترجعون برسول الله - ﷺ - إلى بيوتكم . لو سلكتِ الأنصار واديا أو شعبا لسلكت وادي الأنصار أو شِعبهم . ح-٦/١٤١/٣٩٩ . م-٥/١٠/ن ، ت .

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - رۆژی[1] فەتحی مەككە كە غەنائیمی حونەینی تەقسیم كرد هەمووی دا بە (مؤلفة القلوب)ی قورەیش بەشی ئەنصاری لێ نەدا ، ئەنصار لە ناو خۆیانا وتیان : ئەمە شتێكی سەیرە ! شیرەكانمان ئێشتا خوێنی قورەیشی لێ ئەتكێ ، كەچی غەنیمەتەكانمان ئەدرێ بە قورەیش ، ئەم قسەی ئەنصارە بە پێغەمەر - ﷺ - گەییەوە بانگی كردنە حوزووری خۆی . ئەنەس فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - پێی فەرموون : ئەو قسەیە چی یە كە دەرحەق ئێوە بە من گەییوە تەوە ؟ ئەوانیش درۆیان نەدەكرد ، فەرموویان : ئەوەیە كە پێت گەییوە . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئێوە بەوە رازی نابن كە خەلق ماڵی تالانیی بەرێتەوە ماڵی خۆی ، ئێوە (رسول الله) - ﷺ - بەرنەوە بۆ ماڵی خۆتان ؟ ئەگەر ئەنصار بچنە بیابانێ یا ناو شاخێكەوە من ئەچمە ئەو ناو شاخ و بیابانە كە ئەنصاری چوونێ .

(١) مەبەست لە رۆژی فەتحی مەككە دەبێ ساڵی لێ بگیرێ ، چونكە بەشكردنی غەنائیمی حونەین دوو مانگە دوای ئەو رۆژە بوە .

٢٠٣/١٠٨٠ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كان يوم حنين اِلتقى [النبي ـ ﷺ ـ و] هوازن ، ومع النبي ـ ﷺ ـ عشرة آلاف والطلقاء [وهم الذين منَّ عليهم النبيّ ـ ﷺ ـ يوم فتح مكة ؛ فلم يأسرهم ولم يقتلهم منهم : ابو سفيان ، وابنه معاوية ، وحكيم بن حزام] فأدبروا . قال : يا معشر الأنصار ! قالوا : لبيك يا رسول الله وسعديك ، لبيك نحن بين يديك . فنزل النبي ـ ﷺ ـ فقال : أنا عبدالله ورسوله . [وفي أحمد : فأخذ كفا من تراب ، وقال : شاهت الوجوه] فانهزم المشركون . فأعطى الطلقاء والمهاجرين ، ولم يعط الأنصار شيئا فقالوا [ما في الحديث الأول] فدعاهم ، فأدخلهم في قبة ، فقال : أما ترضون أن يذهب الناس بالشاة والبعير وتذهبون برسول الله ـ ﷺ ـ ؟ [فقالوا : بلي يا رسول الله . أخرى] فقال النبي ـ ﷺ ـ : لو سلك الناس واديا وسلكت الأنصار شعبا لاخترت شعب الأنصار . ح ـ ٣٩٩/٦ . م ـ ١١/٥ .

ته‌رجه‌مه :

كه رۆژى حونه‌ين بوو پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ و هه‌وازين مولاقاتيان بوو بۆ حه‌رب پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ده هه‌زار [له موهاجيرو = ئه‌نصار= و [ئه‌و] به‌ره‌ڵلا كراوانه كه له غه‌زاى فه‌تحى مه‌ككه‌دا پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ عه‌فوى كردن ، نه‌يكوشتن ، نه‌يكردن به ئه‌سير ، ئه‌بوسوفيان و موعاويه‌ى كورى و حه‌كيمى كورى حيزاميان له ناوا بوو] له خزمه‌تا بوو ، پشتيان هه‌ڵكردو شكان . . . . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ بانگى فه‌رموو : ئه‌ى جه‌ماعه‌تى ئه‌نصار ! جوابيان‌دايه‌وه فه‌رموويان : [لبيك يا رسول الله وسعديك ، لبيك نحن بين يديك] به‌ڵێ (يا رسول الله) له خزمه‌تتاين حازرين ، ئه‌مر بفه‌رموو له به‌رده‌ستتاين . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ته‌شريفى دابه‌زيى [ومستى

خۆڵی هەڵگرت‌و فەرمووی : (شاهت الوجوه) رووی کافران قەبیح و ناشیرین بێ] من عەبدی خواو رەسوولی خوام . موشـریکەکـان شکان [شەش‌هەزار ژن‌و منال ئەسیر بوون ، بیست‌و چوار هەزار وشترو چل هەزار مەر غەنیمە ت کرا] .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو غەنیمەتە عەظیمەی بەو فیراریانەو موهاجیر بەخشی . بەشی ئەنصاری لێ نەدا . ئەنصار [لە حیکمەتی موعامەلەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ نەگەیین] بەعزێ قسەیان کرد [فەرموویان : لە تەنگانەدا ئێمە بانگ ئەکرێین غەنیمەتیش ئەدرێ بە غەیری ئێمە] پێغەمەر ـ ﷺ ـ بردنیە ژێر قوببەییکەوە ، فەرمووی : بەوە رازی نابن خەڵق مەرو وشتر بەرێ‌و ئێوە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ببەن ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ (یا رسول الله) رازین .

[لەم فەرموودەی پێغەمەرا ـ ﷺ ـ چە شەرەفێکی گەورەی تیایە بۆ ئەنصار ؟ . . .] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمۆوی : ئەگەر هەموو خەڵق بچنە دەشتێکەوەو ، ئەنصار بخرێنە دووتوێی شاخێکەوە ئیختیـاری ئەو دوو توێی شاخە ئەکەم کە ئەنصاری ئەچنە = ناو = .

١٠٨١/٢٠٤ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : جمع النبي ـ ﷺ ـ نـاسا من الأنصـار فقال : إن قـريشا حـديث عهـد بجـاهليـة ومصيبة ، وإني أردت أن أجبرهم . وأتألَّفهم ، أما ترضون أن يرجع الناس بالدنيا وترجعون برسول الله ـ ﷺ ـ إلى بيوتكم ؟ قالوا : بلى . قـال : لو سلك النـاسُ واديا وسلكت الأنصـار شعبـا لسلكت وادي الأنصار ، أو شعب الأنصار ، [بـالشك من الـراوي] ح ـ ٣٩٩/٦ . ت . ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە دوای ئەوەی کە گلەیی ئەنصاری پێگەیی بەوە کۆی‌کردنەوە ، فەرمووی : قورەیش نۆ موسوڵمانن ، کەس و کاریان زۆر کوژراوە ، بە ماڵی دنیا برینیان ئەبرژێنمەوە ، رامیان ئـەکەم . . . . . بەوە رازی نابن . . . الخ .

١٠٨٢/٢٠٥ ـ عن عبدالله بن زيد بن عاصم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : ما أفاء الله على رسوله ـ ﷺ ـ يوم حنين قسم في الناس ، في المؤلَّفة قلوبهم ، [أُناس أسلموا إِسلاما ضعيفا ، منهم أبو سفيان و . . . راجع قسط ـ ٣٩٦/٦] ولم يعط الأنصار شيئا ، فكأنهم وجَدوا إِذ لم يُصبِهُم ما أصابَ الناسَ ، فخطبهم ، فقال : يا معشر الأنصار ألم اَجدكُم ضلالا فهداكم الله بي ؟ وكنتم متفرقين فألَّفكم الله بي ، وعالة [فقراء] فأغناكم الله بي ؟ كلما قال ـ ﷺ ـ شيئا قالوا : الله ورسوله أمنُّ . قال : ما يمنعكم أن تجيبوا رسول الله ـ ﷺ ـ ؟ قال : كلما قال شيئا قالوا : الله ورسوله أمنّ . قال : لو شئتم قلتم : جئتنا كذا وكذا .

[وفي حديث أبي سعيد فقـال : أما والله لـوشئتم لقلتم فصدَّقتُم وصُـدِّقتم : أتيتنا مكـذَّبا فصـدَّقناك ، ومخـذولا فنصرنـاك ، وطريـدا فآويناك ، وعائلا فواسيناك .

وزاد أحمد من حديث أنس : قالوا : بل المنّة لله ولرسوله .] ألا ترضون أن يذهب الناس بالشاء والبعير ، وتذهبون بالنبي ـ ﷺ ـ إلى رحالكم ؟ لولا الهجرة لكنت امرأ من الأنصار . ولو سلك الناس واديا وشعبا ، لسلكت وادي الأنصار وشعبها . والأنصار شعار [الثوب الذي يلي الجلد] والناس دثار [ما يجعل فوق الشعار] إنكم ستلقون بعدي أثرة [وبضم فسكون] . فاصبروا حتى تلقوني على الحوض . ح ـ ٣٩٦/٦ .

م ـ ١٥/٥ .

١٠٨٣/٢٠٦ ـ سميط عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : إفتتحنا مكة ، ثم إنا غزونا حنينا . قال : فجاء المشركون بأحسن صفوف رأيت . قال : فصفت الخيل ، ثم صفت المقاتلة ، ثم صفت النساء من وراء ذلك ، ثم صفت الغنم ثم صفت النعم . قال : ونحن بشر كثير قد بلغنا ستة آلاف ، وعلى مجنبة خيلنا خالد بن الوليد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : فجعلت خيلنا تلوي خلف ظهورنا ، فلم نلبث أن انكشفت خيلنا ، وفرّت الأعراب ، ومن يعلم من الناس ، قال : فنادى رسول الله ـ ﷺ ـ : يا للمهاجرين ! يا للمهاجرين ! ثم قال : يا للأنصار ! يا للأنصار ! قال [سميط] : قال أنس : هذا حديث عميّة [شديدة ، عُمّيّة ، عمّيَة ، عمِّيّة . أي : سمعته من أعمامي ، أي جماعتي وقومي] . قال : قلنا : لبيك يا رسول الله . قال : فتقدم رسول الله ـ ﷺ ـ قال : فأيم الله ! ما أتيناهم حتى هزمهم الله . قال : فقبضنا ذلك المال ، ثم انطلقنا إلى الطائف ، فحاصرناهم أربعين ليلة ، ثم رجعنا إلى مكة فنزلنا ، فجعل رسول الله ـ ﷺ ـ يعطي الرجل المائة من الإبل . ثم ذكر باقي الحديث . م ـ ١٢/٥ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی کوڕی عاصیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە خوا ـ عز وجل ـ لە غەزای حونەینا غەنیمەتی زۆری بەسەر پێغەمەرا ـ ﷺ ـ ڕژان . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو غەنیمەتەی هەموو دا بە (مؤلفة القلوب) ؛ چونکی نابەدڵ موسوڵمان بوبوون ، بەڵکە بە طەمەعی دنیا بکەون بە تەواوەتی لە کوفر واز بهێنن . لەو غەنیمەتە هیچی نەدا بە ئەنصار . بەوە وەك مەحزوون بین = وابوو = ؛ چونکی ئەو

قسمەتەی بە خەڵق گەییبوو بەوان نەگەییبوو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ خوطبەی بۆ خوێنن ، فەرمووی : ئەی جەماعەتی ئەنصار ! بۆ من ئێوەم وا دەست نەکەوت کە گومرا بوون و بە واسیطەی منەوە خوا هێنانیە سەر رێ ؟ بڵاو نەبوون و خوا بە واسیطەی منەوە کۆی کردنەوەو ئولفەتی خستەوە بەینتان ؟ بۆ فەقیر نەبوون و خوا بە واسیطەی منەوە دەوڵەمەندی کردن ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ هەر شتێکی بفەرموودایە ئەوان ئەیانفەرموو : خواو رەسوولی خوا منەتی زۆرترە .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بۆ جوابم نادەنەوە ؟ ئەوان هەر ئەیانفەرموو : خوداو رەسوولی بەمنەتترن . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەگەر هەوەستان بێێ ئەڵێن : تۆ وا هاتی و ، وا هاتی . . . [ئەبو سەعید ئەفەرموێ : کە فەرمووی : قەسەم بە خوا هەوەستان بێێ ئەڵێن ـ و راست ئەکەن و تەصدیقیش ئەکرێن ـ : تۆ لە وەختێکا هاتیە لای ئێمە کە قورەیش تەکذیبیان ئەکردی و ئێمە تەصدیقمان کردی . هاتی یاریەدەرت نەبوو یاریەمان دایت ، بێ جێ و رێ بووی جێ و رێمان دایێ . فەقیر بووی موعاوەنەتمان کردی . وتیان منەت هەر هی خوایەو هی رەسوولی خوایە . یەعنی ئەوی ئێمە کردوومانە بۆ تۆ لە چاو ئەوەی کە بە واسیطەی تۆوە نائیلی بووین قەطرەییێکە لە بەحرێ . کە وابێ منەت هەر هی خوایەو هی رەسوولیەتی] .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ = فەرمووی = : ئێوە بەوە رازی نین کە خەڵق وشترو مەڕ بەرنە ماڵەوەو ئێوە پێغەمەر بەرنە ماڵەوە ؟ ئەگەر شەرەفی هیجرەت نەبوایە من پیاوێك ئەبووم لە ئەنصار . ئەگەر ئینسان بچنە دەشتێ یا دوو توێی شاخێ من ئەچمە ئەو دەشت و دوو توێی شاخە کە ئەنصاری چوونێ . ئەنصار ئەو لیباسەن کە لەسەر گۆشتەوە لەبەر

ئەکرێ ، خەڵقی تر ئەو لیباسەن کە لە سەرەوە لەبەر ئەکرێ [یەعنی ئەوان لە هەموو کەس لە من نزیکترن] ئەی ئەنصار لە دوای من تووشی ئەوە ئەبن کە خەڵقتان بەسەراتەرجیح ئەدرێ ، صەبر بکەن تا لەسەر حەوض ئێنە لام .

تەرجەمە :[1]

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : مەککەمان فەتح کرد ، لە دواییا غەزای حونەینمان کرد ، موشریکان لە حەربا کام صەف بۆ حەرب جوان بوو هێنایان ؛ سوارە صەفیان بەست ، لە دوای ئەوان ئەوانە کە شەرکەر بن صەفیان بەست ، لە پشت ئەوانەوە ژنان صەفیان بەست ، لە دوای ئەوانە مەڕو بزن ، لە پشت ئەوانەوە وشترو گاو گامێش ، ئێمەیش خەڵقێکی زۆر بووین گەیبووین بە شەش هەزار[2] ، لە مەیمەنەی خەیلەکەمانەوە خالیدی کوڕی وەلیدی لێ بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەیلەکەمان ـ سوارەکەمان ـ ئیحاطەی پشتەوەی دابووین بۆ موحافەظە ، زۆری پێ نەچوو سوارەکانمان شکان و ئەعراب فیراریان کرد ، لەگەڵ ئەوانەی کە مەعلوومن .

(١) دانەر ـ خ ـ حەدیثەکانی (٢٠٥/١٠٨٢ و ٢٠٦/١٠٨٣)ی بە یەکەوە نووسی و دوایی بەرو دوا تەرجەمەکەیانی نووسیوە . ئەمە تەرجەمەی حەدیثی (٢٠٦/١٠٨٣)یە .

(٢) لە حەدیثی : (٢٠٣/١٠٨٠)دا فەرمووی : دە هەزار لە موهاجیرو ئەنصارو ئازادکراوەکانی مەکە لە خزمەت پێغەمەرا ـ د ـ بوون . لێرەدا تەنها شەش هەزاری فەرموو . ئەوەیشی زانراوێ ئەوەیە دە هەزارەکە راستە . دەبێ راویی مەبەستی لای خۆیان ، یان ئەو بەشەی سوپاکە بێت کە ئەوی تێدا بوە . یان هەڵەیە لە راوییەوە .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ بانگی فەرموو ئەی موهاجیرین ! ئەی ئەنصار ! دووجار بانگی فەرموون . سومەیط ئەفەرموێ : ئەنەس فەرمووی : ئەم حەدیثە حەدیثی قەومەکانمە ، یەعنی وا دەرەکەوێ خۆی حازر نەبووبێ لە هەموویا ، لە خزمانی بیستبێ . ئەنەس فەرمووی : وتمان : لە خزمەتتاین (یا رسول الله) پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێشکەوت : ئەنەس فەرمووی : نەچووینە طەرەفی دوشمنەکە تا خوا هەمووی شکانن . ئەو ماڵیاتەمان بەتالآن گرت ، لە دواییا چووین بۆ طائیف چل رۆژ موحاصەرەمان داو ، گەڕاینەوە بۆ مەککەو دابەزین ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە تەنها پیاوێك صەد وشتری ئەدایێ . . . الخ .

١٠٨٤/٢٠٧ ـ عن رافع بن خديج ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أعطى رسول الله ـ ﷺ ـ [من غنائم حنين] أبا سفيان بن حرب ، وصفوان ابن أمية ، وعيينة بن حصن ، والأقرع بن حابس ، [وعلقمة بن عُلاثة . م في أخرى] كل إنسان منهم مائة من الأبل . وأعطى عباس بن مرداس دون ذلك فقال عباس بن مرداس :

أتجعل نهبي ونهب العبيد بين عيينة والأقرع
فما كان بدر ولا حابس يفوقان مرداس في المجمع
وما كنت دون امرئ منهما ومن يخفض اليوم لا يرفع

قال : فأتم له رسول الله ـ ﷺ ـ مائة . م ـ ١٣/٥ .

تەرجەمە :

رافیعی کوڕی خەدیجە ـ خوایان لێ رازی بێ ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەقسیمی غەنیمەتی حونەینی فەرموو ، بە ئەبو سوفیانو ، بە صەفوانی کوڕی ئومەییەو ، عویەینەی کوڕی حیصنو ، ئەقرەعی کوڕی حابیسو ، عەلقەمەی کوڕی عولاثەی صەدوشتر ، صەد وشتر عەطا

فەرموو . بە عەباسی کوڕی مەرداسی لەوان کەمتر دا . عەباسی کوڕی مەرداس ئەم شیعرانەی عەرزی پێغەمـەر کرد ـ ﷺ ـ کـە تەرجـەمەی وایە :

تالآنی من و (عەبید)ی ئەسپم
لە سایەی خواو تۆ بوە بە کەسبم
لەوە عویەینەو ئەقرەعی حابیس
بەشیان زیاتر بێ و عەباس ناقیص
مەرداسی باوکم لە باوکی ئەوان
بۆچی کەمترە لە ناو پاڵەوان ؟
خۆ خۆیشم لەوان کەمتریم نی یە
ئیتر بەسەرما تەرجیحیان چی یە ؟
کە ئیمرۆ کەسێ سەری کەوتە ئەرز
مەحاڵە ئیتر بیکاتەوە بەرز

کە عەباس ئەم شیعرانەی عەرزی پێغەمەر کرد ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ صەد وشتریشی بۆ ئەو تەواو کرد .

دروستە بۆ ئینسان مەدحی خۆی بکا کە خۆفی ببێ کە لە خەڵق بە کەمتر ئەناسرێ . سوننەتە بهێنرێتە مەرتەبەی خۆی .

١٠٨٥/٢٠٨ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنـه قال قـدم علينا عبدالرحمن بن عوف ، وآخى رسول الله ـ ﷺ ـ بينه وبين سعد بن الربيع ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ وكـان كثير المـال . فقال سعـد : قد علمت الأنصار أني من أكثرها مالا ، سأقسم مالي بيني وبينك شطرين ، ولي إمرأتان ، فانظر أعجبهما اليك فأطلقها ، حتى إذا حلّت تزوجتها ! فقال عبدالرحمن : بارك الله لك في أهلك [ومالك] أين سوقكم ؟ فدلّوه على

سوق بني قَيْنُقاع [فلما انقلب . اخرى] فلم يرجع يومئذ حتى أفضل شيئا من سمن واَقِط ، فلم يلبث اِلا يسيرا حتى جاء رسول الله ـ ﷺ ـ وعليه وَضر [لطخ] من صفرة [أي صفرة خلوق . والخلوق : طيب يصنع من زعفران ونحوه] فقال له رسول الله ـ ﷺ ـ : مهيم ؟ [أخبرني ما هذا ؟] قال : تزوجت امرأة من الأنصار . فقال : ما سقت فيها ؟ قال : وزن نـواة من ذهب ، أو نـواة من ذهب . فقـال : اَوْلِمْ ولـو بشـاة . ح-٦/١٤٤ ، ٢٢٦ . وفي البيع ، والوليمة .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : لە هیجرەتا عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی هات بۆ مەدینە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەینی ئەوو سەعدی کوڕی ڕەبیعا ـ رضي الله تعالی عنه ـ دەستە برایەتی ی پێ گرتن . سەعد ماڵی زۆر بوو ، بە عەبدوڕەحمانی فەرموو : ئەنصار ئەزانن کە لە هەموویان دەوڵەمەنترم ، ماڵەکەم تەقسیم ئەکەم لە بەینی من و تۆدا بە نیوەیی . دوو ژنیشم هەیە تێیان فکرە کامیانت لا باشترە پێ بۆت تەڵاق بدەم ، کە عیددەی چوو مارەی بکە !

عەبدوڕەحمان فەرمووی : خوا بەرەکەت بخاتە ماڵ و منداڵتەوە ، بازارتان لە کوێیە ؟ بازاڕی قانیقاعیان پێ نیشان دا ، تەشریفی چوو ، نەگەڕایەوە تا بەعزێ کەشك و ڕۆنی قازانج کرد . ئەوەندەی پێ نەچوو تا هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ بۆنی خۆشی عەطری لێ ئەهات . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : [دیارە شتێکت کردوە وا بۆنی خۆشت لێ بێ] چی یە ؟ عەرزی کرد : ژنێکم لە ئەنصار هێناوە . فەرمووی : چیت کردوە بە مارەیی ؟ عەرزی کرد : بە قەد دەنکی خورمایێ لە ئاڵتوون ، یا

فەرمووی : دەنکێ ئاڵتوونم کردوە بە مارەیی ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ = فەرمووی = : با مەڕێکیش بێ بۆی بکە بە چێشتی شایی .

برادەری دینیی ئەبێ فەرقی لەگەڵ نەفسی خۆی نەکرێ ، هیچ شتێکی لێ دریغ نەکرێ ، ئەویش بۆ ئەوی تر ئەبێ وابێ .

ئینسان بێ زەرووڕەت باری خۆی نەخاتە سەر برای دینیی .

ئینسان سوننەتە تا پێی بکرێ لە کەسبی خۆی بخوا .

کاسبی سوننەتە .

قازانج دروستە .

ئینسانی (مقتدر) سوننەتە ژن بێنێ ، شایی بۆ بکا ، عەطرو مەطر لە خۆی هەڵسوێ .

عەقدی (اخوة) لە شیعاری پێغەمەرە ـ ﷺ ـ .

٢٠٩/١٠٨٦ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : فينا نزلت : «إذ همَّتْ طائفتان منكم أن تفشلا ، والله وليهما»[١] بنو سلمة ، وبنو حارثة . وما نحب أنها لم تنزل ؛ لقول الله : «والله وليهما» م ـ ٤١٢/٩ . ح ـ ٢٨٥/٦ . واللفظ لمسلم .

تەرجەمە :

جابیر = کوڕی عەبدوڵلا = ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەم ئایەتەی ئالی عیمران کە مەعنای وایە : «کە دوو طائیفە لە ئێوە قەصدیان وا بوو کە بترسن و هەڕاکەن ، خوا دۆستی ئەو دوو طائیفەیەو سەرداریانە»[٢] ئەو دوو طائیفە بەنو سەلەمەو ، بەنو حاریثەیە . حەزمان

(١) سوورەتی : (آل عمران) ئایەتی (١٢٢)

(٢) دانەر ـ خ ـ مانای (نزلت فينا)ی لەبیر چوە . دەبوو بینووسیایە : ـ دوای سەرداریانە ـ «لە ئێمەدا هاتە خوارەوە» .

نەئەکرد کە نازڵ نەبوویایە ؛ چونکی ئەوەی تیایە کە خوا دۆستی ئەوانەو سەرداریانە . ئەگەر چە ئەوەی تیایە کە ئێمە قەصدی فیرارمان کرد . ئەمما چونکی نەمانهێنایە جێ خوا ئەم ئایەتەی نازڵکرد کە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەوە کە بەوە موئاخەذەمان ناکاو بوویشە بە (محب)و سەردارمان .

لە غەزای ئوحودا پێغەمەر ـ ﷺ ـ هەزار کەسی لە خذمەتا چوو ، عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی = کوڕی = سەلوول لە رێ لەگەڵ سێیەکی لەشکرەکەدا گەڕانەوە ، وتیان : بۆ بە خۆڕایی خۆمان بدەین بەکوژ . بەنو سەلەمە لە خەزرەجو ، بەنو حاریثە لە ئەوس ، ئەوانیش تەمایان بوو شوێن ئەو مونافیقە بکەونو بگەڕێنەوە . خوا لەوە حیفظی کردنو ئەباتیان کرد . موشریکان ئەو رۆژە سێ هەزار بوون .

١٠٨٧/٢١٠ ـ عن زيد بن أرقم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : اللهم اغفر للأنصار ، ولأبناء الأنصار ، وأبناء أبناء الأنصار . م ـ ٤١٢/٩ .

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی ئەرقەم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوایا لە ئەنصار خۆش ببی ، لە کوڕانی ئەنصاریش خۆش ببی ، لە ئەبنای ئەنصاریش خۆش ببی .

١٠٨٨/٢١١ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ حدّث أن رسول الله ـ ﷺ ـ إستغفر للأنصار ، وأحسبه قال : وللذراري الأنصار . ولموالي الأنصار . لا أشك فيه . م ـ ٤١٢/٩ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ

ئیستیغفـاری بۆ ئـەنصار کـرد . ئیسحاقی کـوڕی عەبـدوڵلای کـوڕی ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : وا بزانم کـە ئەنـەس فەرمووی : کە ئیستیغفاری بۆ ذوڕڕییەتی ئەنصاریش کرد . فەرمووی : بۆ مەوالی ئەنصاریشی کرد ، لەوەدا شکم نییە . خوڵاصە ئیسحاق سێ شت لە ئەنەسی مامیەوە ریوایەت ئەکا ، لە یەکێکیانا کە ذوڕڕییەتە شکی هەیە ، لە دوانیانا شکی نیە کە ئەنەس ریوایەتی کردوە .

١٠٨٩/٢١٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : قالت الأنصار [للنبي ـ ﷺ ـ أخرى] : أقسم بيننا وبينهم النخل ، قال : لا ، قال [الأنصار للمهاجرين] : تكفونا المؤنة وتَشْرَ كونا [ومن الافعال ، وبضمير جمع الغائب . منه] في التمر قالوا [أي المهاجـرون] : سمعنا وأطـعنـا . ح ـ ١٤٤/٦ . ح ـ ١٦٨/٤ . وفـيـه : بيـنـنـا وبـين إخواننا . ن .

تەرجەمە :

ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەنصار عەرزی پێغەمەریان کرد : دارخورماکانمان لە بەینی ئێمەو موهاجیرینا بەش بکە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ [حەزی نەکـرد کە دارخـورماکـانیان لـە دەست بچێتە دەرێ] فەرمووی : خـەیر بـەشی ناکـەم . ئەنصـار ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بە موهاجیرەکانیان فەرموو : کە وابێ بەخێوکردنەکەیمان لە کۆڵ بخەن‌و لە خورماکەیا شەریکمان بن ! مـوهاجیـرەکان فـەرموویـان : بەسەرچاو . (سمعا وطاعة) بیستمان‌و ئیطاعەتان ئەکەین .

١٠٩٠/٢١٣ ـ عن أنس ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ قـال : رأى النبي ـ ﷺ ـ النساء والصبيان مقبلين قال [عبدالعزيز] : حسبت أنه قال : من

عُرس [وفي النكاح : من عُرس . بلا شك] فقام النبي ـ ﷺ ـ ممثلا [متصبا قائما] ، [وفي النكاح : ممتنا] فقال : اللهم أنتم من أحب الناس إليّ . قالها ثلاث مرات . ح ـ ١٤٥/٦ . م ـ ٤١٢/٩ ، ليس فيه ثلاث مرات .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ چاوی کەوت بە چەند ژن و منالێ لە شایی ئەگەڕانەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەریان هەڵسا ، بە پێوە تەشریفی راوەستا ، فەرمووی : خوایا [یەعنی شاهید بە] ئەی ئەنصار ئێوە لەوانەن کە لە هەموو کەسم لە لا خۆشەویسترن . سێ جاری وا فەرموو . لە موسلیما سێ جاری تیا نی یە .

١٠٩١/٢١٤ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاءت امرأة من الأنصار إلى رسول الله ـ ﷺ ـ ومعها صبي لها ، فكلمها رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : والذي نفسي بيده ! إنكم أحبّ الناس اليّ مرتين . ح ـ ١٤٥/٦ . م ـ ٤١٣/٩ . ن . ليس فيه الصبي .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ژنێ لە ئەنصار هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ منالێکی لەگەڵ بوو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ قسەی لەگەڵ فەرموو ، لە دواییا فەرمووی : قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسم وا لە قەبضەی قودرەتیا ! ئێوە خۆشەویسترینی خەڵقن لە لای من . دووجار وای فەرموو . لە موسلیما بەحثی لە منالێ تیا نی یە .

١٠٩٢/٢١٥ ـ عن زيد بن أرقم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قالت الأنصار : يا رسول الله لكل نبي أتباع ، وإنا قد اتبعناك ، فادع الله أن يجعل أتباعنا منا ، فدعابها ، [قال عمرو بن مرة] فنميت ذلك إلى ابن أبي

ليلى ، قال قد زعم زيد ذلك . ح ـ ٦/١٤٥ .

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی ئەرقەم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەنصار عەرزی پێغەمەریان کرد ـ ﷺ ـ : کە هەر پێغەمەرێ تەبەعەی هەیە ، ئێمەیش تەبەعەی تۆین ، لە خـوا ـ عز وجـل ـ طەلـەب بفەرمـوو کە تەبەعەی ئێمەیش ، یەعنی سوێن‌خوارو عەبدو ئازادکراوی ئێمەیش لە ئێمە بن [یەعنی ئەوانیش ئەنصار بن ، پەیرەوی ئێمە کەن ، موعاوەنەتی دین بکەن ، ئەو شەرەفی بۆ ئێمە هەیە بۆ ئەوانیش ببێ] عەمری کوڕی مـوڕە ئەڵێ : ئـەم قسەی زەیـدەم بۆ ئیبن‌و ئـەبو لـەیـلا گێـڕایـەوە ، فەرمووی : زەید وا ئەڵێ .

١٠٩٣/٢١٦ ـ عن أسيد بن حُضير ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنَّ رجلا من الأنصار قال : يا رسول الله ألا تستعملني كما استعملت فلانا ؟ قال : ستلقـون بعـدي أُثـرة ، فـاصبـروا حتى تلقـوني عـلى الحـوض . ح ـ ٦/١٤٨ . م ـ ٩/٤١٣ ، م ـ ٨/٤٤ ، ن ، ت .

تەرجەمە :

ئوسەیدی کوڕی حوضەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمـووی : پیاوێ لە ئەنصار عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) بۆ وەك فلان کەست لەسەر وەظیفە تەعیین فەرموە منیش بۆ بۆ وەظیفەیێ تەعیین ناکەی ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئێوە دوای من گەلێ کەس تووش ئەبن کە تەرجیحی غەیرتان بەسەرا بدەن ، ئەو وەختە صەبر بکەن تا لەسەر حەوضی کەوثەر بە من ئەگەن .

[(یا سیدي) حەوزی کەوثەر لای تۆیە ، رەنگە ئەم حەدیثەیشی تیا بێ (فانظر)] .

١٠٩٤/٢١٧ ـ عن يحى بن سعيد الأنصاري سمع أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ حين خرج معه إلى الوليد [بن عبدالملك بن مروان . . . . وكان أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قد توجه من البصرة حين آذاه الحجاج إلى دمشق يشكوه فأنصفه منه] قال : دعا النبي ـ ﷺ ـ الانصار الى أن يقطع لهم البحرين ، فقالوا : لا إلاّ أن تقطع لاخواننا المهاجرين مثلها . قال : أمّا لا ، فاصبروا حتى تلقوني [على الحوض] فإنه سيصيبكم بعدي أُثرة . ح ـ ١٤٨/٦ . ح ـ ٣٢٥/٥ .

تەرجەمە :

ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی لە بەصرە ئەبێ ، حەججاج ئەذیەتی ئەدا ، ئەویش تەشریفی لە بەصرەوە هەڵەستێ ئەچێ بۆشام ، لای وەلید شکاتی حەججاجی لە لا ئەکا ، لەو سەفەرەدا یەحیای کوڕی سەعیدی ئەنصاریی لە خدمەت ئەنەسا ئەبێ ، یەحیا ئەفەرموێ : ئەنەس فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەنصاری بانگەکردە خذمەت خۆی کە (بەحرەین) یان بۆ ببڕێتەوەو قەیدی کا لەسەریان ، عەرزیانکرد : (یا رسول الله) تا بۆ برادەرە موهاجیرینەکانیشمان ئەوەندەیان بۆ نەبڕیتەوە بۆ ئێمەی مەبڕەرەوە ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە هەر ئیبا ئەکەنو ناتانەوێ صەبر کەن تا لەسەر حەوز ئەگەنەوە بە من ؛ چونکی دوای من ئەگەنە ئەو زەمانە کە خەڵق بەسەر ئێوەدا تەرجیح ئەدرێ .

١٠٩٥/٢١٨ ـ عن أبي أُسيد الساعدي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ ﷺ ـ : خير دور الأنصار بنو النجار [من الخزرج] ثم بنو عبد الأشهل [من الاوس] ثم بنو الحرث بن الخزرج [من الاوس] ثم بنو ساعدة [من الخزرج] وفي كل دور الأنصار خير . فقال سعد : ما أُري

النبي ـ ﷺ ـ إلا قد فضل علينا ، فقيل : قد فضلكم على كثير .
ح ـ ١٤٦/٦ ، ١٤٧ عن أبي حميد . م ـ ٤١٤/٩ ، ١٥ . عن أبي هريرة . ت . ن .

تەرجەمە :

ئەبو ئوسەیدی ساعیدیی ، ئەبو حەمیدی ساعیدیی ، ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بە بەعزێ فەرقی لەفظیی ریوایەت ئەکەن کە : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : چاکترینی مالآنی ئەنصار بەنونەججارە لە خەزرەج ، لە دوای ئەوان بەنوعەبدولئەشهەلە لە ئەوس ، لە دوای ئەوان بەنولحەرثی کوڕی خەزرەجی بچکۆلەیە لە ئەوس ، لە دوای ئەوان بەنوساعیدەیە لە خەزرەج . هەموو مالآنی ئەنصار خێریان تیا هەیە . سەعدی کوڕی عوبادە لەوە رقی هەلسا فەرمووی : وا ئەزانم پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەفضیلی خەلقی داوە بەسەر ئێمەدا . تەمای بوو بچێتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە لەو خوصووصەوە قسەی لە خزمەتا بکا ، پێیان‌وت : بۆ ئەوە چۆن لە خزمەتیا قسە ئەکەی ؟ ئەوەندەت بەس نی‌یە کە ئێوە لەو چوارەن کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناوی بردوون ؟ ئەوانی کە ناوی نەبردوون گەلێ زۆرترن . کە وابێ ئێوە بەسەر گەلێ خەلقی ترا تەرجیح دراون .

أم سليم

١٠٩٦/٢١٩ - عن أنس [رضي الله تعالى عنه] عن النبي - ﷺ - قال : دخلت الجنة فسمعت خشفة ، فقلت : من هذا ؟ قالوا : هذه العميصاء بنت ملحان ، أم أنس بن مالك . م - ٩/٣٣٦ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : چوومە بەهەشتەوە خشپەییکم بیست ، پرسیم : ئەوە کێیە ؟ وتیان : عومەیصایە کچی مەلحان ، دایکی ئەنەسی کوڕی مالیکە .

١٠٩٧/٢٢٠ - عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان النبي - ﷺ - لايدخل على أحد من النساء إلاّ على أزواجه ، إلاّ أُم سليم ، فإنه كان يدخل عليها . فقيل له في ذلك . فقال : إنِّي أرْحمها ، قتل أخوها معي . م - ٩/٣٦٥ . ح - ٥/٦٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - عادەتی وابوو غەیری ئەزواجی طاهیرات لای هیچ ژنێ نەئەچوو ، فەقەط تەشریفی ئەچوە لای ئوممو سولەیم . لێیان پرسی ، فەرمووی : بەزەییم پیا یێ حەرامی برای لە وەقعەی بیری مەعوونەدا کوژرا لەگەڵ منا . [یەعنی لەگەڵ ئەمرو ئیطاعەی منا ؛ چونکی پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی نەچوو بۆ بیئری مەعوونە (سهلە) کە ئوممو سولەیمەو دایکی ئەنەسەو ئوممو حەرامی خوشکی - رضي الله تعالى عنهم - پووری پێغەمەر بوون - ﷺ - مەحرەمی بوون یا لە شیرەوە یا لە نەسەبەوە ؛ بۆیە پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی ئەچوەماڵیان . ئەگەرچی خەڵوەتی ئەو لەگەڵ (أجنبیە) دا دروست بوە ؛ چونکی (لاینطق - أي ولا

يفعل ـ عن الهوى) هەموو حاڵ و حەرەکەو قسەفەرموونی هەمووی لە ژێر نەظارەتی خوادا بوە .]

لەم حەدیثەدا ئیشارەتە بەمە کە خەڵوەت لـەگەڵ (أجنبیـە) ـ با هەردوکیان لە صوڵەحا بن ـ حەرامە ؛ چونکی جێی توهمەتە .

[مەسئەلەی رابیعەی عەدەوی‌یەو حەسەنی بەصریی ـ رحمهما الله ـ نابێ بە دەلیل ؛ چونکی ئەوە لە عولوومی باطینی‌یە ، ئێمە تێی ناگەین] .

دروستە خەڵوەت لەگەڵ مەحرەما .

رەحمەت و تەواضوع و تەلطیفی فەلاکەت زەدە سوننەتە .

(استثنا) لە (مستثنی) دروستە (نووي)

١٠٩٨/٢٢١ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : أُريتُ الجنة فرأيت امرأة أبي طلحة . ثم سمعت خشخشة أمامي فإذا بلال . م ـ ٩/٣٦٦ .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ . . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بەهەشتم پێ نیشاندرا ، ژنی ئەبو طەلحەم دی ، لە دواییا خشەخشێکم هاتەگوێ ، کەچی بیلال بوو .

١٠٩٩/٢٢٢ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : مات ابن لأبي طلحة [رضي الله تعالى عنه] فقالت لأهلها : لا تحدثوا أبا طلحة بابنه حتى أكون أنا أُحدِّثُه . قال : فجاء فقرَّبت إليه عشاء ، فأكل وشرب ، فقال : ثم تصنعت له أحسن ما كانت تصنع قبل ذلك ، فوقع بها ، فلما رأت أنه قد شبع ، وأصاب منها قالت : يا أبا طلحة أرأيتَ لو أن قوما أعاروا عاريتهم أهل بيت فطلبوا عاريتهم ، أَلَهُمْ أن يمنعوهم ؟ قال : لا . قالت : فاحتسب ابنك . قال : فغضب وقال : تركتيني حتى

تلطخت ثم أخبرتيني بابني ! فانطلق حتى أتى رسول الله ـ ﷺ ـ فأخبره بما كان . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : بارك الله لكما في غابر ليلتكما . قال : فحملت . قال : فكان رسـول الله ـ ﷺ ـ في سفر وهي معـه ، وكان رسول الله ـ ﷺ ـ إذا أتى المدينة من سفر لايطرقها طروقا ، فدنوا من المدينة ، فضربها المخاض ، فاحتبس عليها أبو طلحة ، وانطلق رسول الله ـ ﷺ ـ قال : يقول أبو طلحة : انـك لتعلم يارب اَنـه يعجبني أن اَخرج مع رسولك ـ ﷺ ـ إذا خـرج ، وأدخل معـه اِذا دخل ، وقـد احتبست بما ترى . قال : تقول أم سليم : يا أبا طلحة ما اَجِد الذي كنت اَجِد ، إنطلق فانطلقنا ، قال : وضربها المخاض حين قدما ، فـولدت غلاما ، فقالت اُمي : يا أنس لايرضعه أحد حتى تغدو به على رسول الله ـ ﷺ ـ .

فلما أصبح إحتملته ، فانطلقت به إلى رسول الله ـ ﷺ ـ . قال : فصادفته ومعه ميسم ، فلما رآني قال : لعـل أم سليم ولدت . قلت : نعم . فوضع الميسم . قال : وجئت به فوضعته في حِجره ، ودعا رسول الله ـ ﷺ ـ بعجوة من عجوة المدينة ، فلاكها في فيه حتى ذابت ، ثم قذفها في فِيّ الصبي ، فجعل الصبيُّ يتلمَّظها . قال : فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : انظروا إلى حِبِّ الأنصار التمر . قال : مسح وجهه وسمـاه عبدالله . م ـ ٩/٣٦٦ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کوڕێکی ئەبوطەلحە کە لە ئوممو سولەیم بوو مرد ، ئوممو سولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ بە کەس و کارەکەی فەرموو : خەبەر مەدەن بە ئەبو طەلحە کە کوڕەکەی مردوە تا خۆم خەبەری ئەدەمێ . ئەبوطەلحە هاتەوە ، ئوممو سولـەیم

شێوی بۆ دانا ، خواردی و خواردی یەوە . لەوەپێش ئومم وسولەیم چۆن خۆیی ئەرازانەوە بۆ ئەبو طەلحە لەوە جوانتر خۆیی بـۆ جوان کـرد ، تا ئەبوطەلحە لەگەڵی دروست بوو . ئومم وسولەیم کە زانی ئەبو طەلحە تێری خواردو لەویش ئیحتیاجی ژن ومێردیی هێنـایە جێ فـەرمووی : ئـەی ئەبوطەلحە خەبەرم بدەرێ : کە قەومێ شتێکیان بە ئەمانەت لای ئەهل و بەیتێ داناو لە دواییدا ئەو ئەمانەتەیان لێ ویستنەوە ئایا بۆیان هەیـە کە ئەمانـەتەکـەی نەدەنـەوە ؟ فـەرمـووی : خـەیـر . ئـومم وسـولـەیم پێی فەرموو : کە وابێ وابزانە کورەکەی تۆیش ئەو ئەمانەتەیە . [یەعنی صاحیبەکەی بردی یەوە بۆ خۆی کە خوایە - عز وجل -] . ئەبوطـەلحە - رضي الله تعالى عنه - لەوە رقي هەڵسا ، فەرمووی : وازت لێ هێنام تا خۆمم پیس کردو لە دواییدا خەبەرت دامێ کە کورەکەم مردوە !

هەڵسا تەشریفی چـوو بۆ خـذمەت پێغـەمەر - ﷺ - خـەبەری موعامەلەی ئومم وسولەیی عەرزکرد . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : خوا ئەو شەوی رابوردوەتان بۆ موبارەك بکا . ئەنەس فەرمووی : کە دایکی بەوە حامیلە بوو ، پێغەمەر - ﷺ - لە دوای ئەوە تەشریفی بۆ سەفەرێ چوو . ئومم و سولەیمیش لەو سەفەرەدا لەگەڵ ئەبو طولحە - رضي الله تعالى عنها - لە خذمەت پێغەمەرا بوو - ﷺ - .

پێغەمەر - ﷺ - عادەتی وابوو کە تەشریفی لە سەفەرێ عەودەتی بفەرموودایەوە بۆ مەدینە لە پڕ بە بێ خەبەر تەشریفی نەدەچوە ماڵێ . لە مەدینە نزیك بوونەوە ، ئومم وسولـەیم ژانی پیاهـات ، ئەبـوطەلـحـەی لەسەر بەند بوو . پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی موبارەکی رۆیی بۆ مەدینە . ئەبوطەلحە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : یارەبی خۆ تۆ بۆ خـۆت ئەزانی کە وام لە لا خۆشە کە هەر وەختێ پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی لە

مەدینە بچێتە دەرێ منیش لە خذمەتیا بچمە دەرێ . کە ئەو تەشریفی داخلێ مەدینە ببێ منیش لە خذمەتیا داخلێ مەدینە ببم [یەعنی هیچ لێی جوێ نەبمەوە] ئێستەیش بە واسیطەی ئەوەوە کە تۆ ئەیبینی من لێرە حەبس بووم و لە خذمەتیا نەچوومەوە . ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە ئەبو طەلحە ئەم موناجاتەی کرد ئوممو سولەیم وتی : (یا ابو طلحه) ئەو ژانەی کە پیاما هات نەما ، هەڵسە بکەوەرە رێ . هەردوکیان کەوتنە رێ ، لەو وەختەدا کە گەیینە مەدینە ژانی پیاهات و کوڕێکی بوو ، فەرمووی : ئەی ئەنەس هیچ کەس شیر نەدا بەم کورە تا سبەینێ ئەیبەیتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە رۆژ بۆوە کورەکەم هەڵگرت بردمە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە وەختێکا تەصادوفی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ کە ئەوی داغی حەیوانی پێ ئەکرێ بە دەستی موبارەکیەوە بوو حەیوانی پێ داغ ئەفەرموو . کە چاوی پێم کەوت فەرمووی : وا بزانم ئوممو سولەیم منالێ بوە . عەرزم کرد : بەڵێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ داغەکەی دانا ، کوڕەکەم برد لە باوەشی موبارەکیا دامنا . پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەجوەی طەلەب کرد [کە چاکترینی خورمای مەدینەیە بردمانە خذمەتی و] جوی تا لە دەمی موبارەکیا توایەوە ، لە دوایبا خستیە دەمی منالەکەوە ، منالەکە ملچەملچ دەستی کرد بە مژینی خورماکە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : تەماشا بکەن ئەنصار چەندە حەز لە خورما ئەکەن ! ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستی موبارەکی هێنا بە سەرو چاوی منالەکەداو ناوی نا عەبدوڵلا .

ئەمجا تەماشای فەضیلەتی ئوممو سولەیم بکەین : لەگەڵ ئەمەدا

خۆی لەو وەختەدا جگەرپارەی وەفاتی کردبو چەندەی صەبر کرد تا ئەبوطەلحەی بە هەموو ئارەزووی خۆی نەگەیان خەبەری نەدایێ ؟ بە چە نەوعێ (تسلي) ئەبوطەلحەی دا : کە صاحیب ئەمانەت ئەمانەتی خۆیی بردۆتەوە حەقی ئەوەت نی یە لەبەرت گران بێ ؟ بەوە نائیلی دۆعاو بەرەکەتی پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ .

دۆعاکەی لای خوا قەبووڵ بوو ، هەر ئەو شەوە حامیلە بوو ، کوڕێکی عومردرێژی صاحیبی ئەولادی زۆری بوو ، ئەو کوڕەیشی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە تفی موبارەکی خۆی گۆشی کرد ، ئەووەڵ طەعامی ئەوە بوو ، ئوممو سولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ نەیهێشت شیری کەسی بلرێتێ تا نەبرێتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

ئەبو طەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ چەندە مولازیمی پێغەمەر بوە ـ ﷺ ـ ؟ بە تەمەننای ئەو لە حوزووری خوادا ـ عز وجل ـ بۆ خاتری ئەمە کە لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەجێ نەمێنێ خوا ـ عز وجل ـ چۆن ژانی ئوممو سولەیمی بردە دواوە تا گەیینە مەدینە ؟ ئەم خاریقی عادەتە کەرامەتە بۆ ئەبوطەلحەو موعجیزەیە بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

خۆجوانکردنی ژن بۆ مێردی سوننەتە ؛ چونکی ئەوە بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ گەیی و تەقریری فەرموون .

لە پێش شیردان بە منالْ بەخورماگۆشکردنی سوننەتە .

تەسەللی ئەهل و عەیال بە ئەحسەنی وەجهـ سوننەتە .

داغکردنی حەیوان بۆ نیشانە سوننەتە .

تەقدیمی (اهم) لە (مهم) سوننەتە .

دۆعاکردن بۆ فەلاکەتزەدە سوونەتە .

زانینی ماڵ و منالْ بە موعامەلەی ژن و مێرد ـ بەو شەرتە لە جێیێکی

ترا بن ـ بەئسی نی یە .

٢٢٣/ ١١٠٠ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كان يوم أُحد إنهزم الناس عن النبي ـ ﷺ ـ وأبو طلحة بين يدي النبي ـ ﷺ ـ مجوِّبٌ به عليه بحجفة له [أي مترس به بترس] وكان أبو طلحة رجلا راميا شديد القدِّ [وتر القوس] يكسر يومئذ قوسين أو ثلاثا ، وكان الرجل يمر ومعه الجعبة من النبل فيقول ـ ﷺ ـ : أنثرها لأبي طلحة ، فأشرف النبي ـ ﷺ ـ ينظر إلى القوم ، فيقول أبو طلحة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : يا نبي الله بأبي أنت وأمي لاتشرف يصيبك سهم من سهام القوم نحري دون نحرك ! ولقد رأيت عائشة بنت أبي بكر وأم سليم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وإنهما لمشمرتان أرى خدم سوقهما [خلخال ساقيهما] تنقزان القُرب على متونهما تفرغانه في أفواه القوم ، ثم ترجعان فتملآنها ثم تجيئان فتفرغانها في أفواه القوم . ولقد وقع السيف من يدي أبي طلحة إما مرَّتين وإمَّا ثلاثا [من النعاس .م] ح ـ ٦/١٥٦ . م . ٧/٤٦٥ . في الجهاد ، وفي غزوة أُحد .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : كە رۆژی ئوحود بوو خەڵق شكان پێغەمەریان ـ ﷺ ـ بە تەنها بەجێ هێشت [غەیری ئەبوبەكرو عومەرو عەلیو طەلحەو ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە بەردەمی پێغەمەرا بوو ـ ﷺ ـ قەڵغانێكی كردبوو بە سوپەر بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ تیرانداز بوو ژێی كەوانەكەی زۆر توند بوو ، ئەو رۆژە سێ قەوسی شكان .

پیاو بەوێدا رائەبوردن تیركەشی پڕ لە تیریان پێ بوو پێغەمەر

ـ ﷺ ـ ئـه‌مری پێ ئـه‌فه‌رمـوون : تیرکـه‌شه‌کـانتان بـۆ ئـه‌بـوطـه‌لحـه هه‌ڵبرێژن . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ خۆی به‌رزکرده‌وه ته‌ماشای موجاهیده‌کانی ئه‌کرد ، ئه‌بو طه‌لحه ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌یفه‌رموو : (یا رسول الله) باوك‌و دایكم به صه‌ده‌قه‌ت بێ خۆت به‌رز مـه‌که‌ره‌وه مـه‌بادا تیـرێکی دوشمنه‌کانت لێ‌که‌وێ ، سنگی من قه‌ڵغانی سنگی تۆیه له پێشته‌وه‌یه ! ئه‌نه‌س ئه‌فه‌رموێ : حه‌زره‌تی عائیشه‌و ئومم‌وسوله‌یم دی ـ رضي الله تعالى عنها ـ قولیان لێ هه‌ڵکردبوو خڵخاڵه‌ی پێیانیم ئه‌بینی ، کونـنـه‌یان له‌سه‌ر پشت بوو ئه‌یانکرده ناوده‌می قه‌ومه‌که‌وه ، له دواییدا ئه‌گه‌ڕانه‌وه‌و کونه‌کانیان پڕه‌کرده‌وه ئه‌هاتنه‌وه‌و ئه‌یانکرده ده‌می غه‌زایی یه‌کـانه‌وه . ئه‌و رۆژه له به‌ر وه‌نه‌وز چاوم پێکه‌وت دوو ده‌فعه یا سێ ده‌فعه شیر له ده‌ست ئه‌بوطه‌لحه که‌وته‌خوارێ .

١١٠١/٢٢٤ ـ عن أنس قال : دعا النبي ـ ﷺ ـ الأنصار خاصـة ، فقال : هل فيكم أحد من غيركم ؟ قالوا : لا إلا ابن أخت لنا [نعمان بن المقـرن . أحـد] فقـال رسـول الله ـ ﷺ ـ : ابن أخت القـوم منهم .

ح ـ ١٣/٦ . م ـ ١٠/٥ . ن . ت .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌نه‌س ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : [که پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ قسه‌ی ئه‌نصاری پێگه‌یی یه‌وه له غه‌زای حونه‌ینا .] پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ به خوصووصی ئه‌نصاری بـانگ‌کـرد ، فه‌رمـووی : هیچ غـه‌یره‌تـان له ناوایه ؟ عه‌رزیان‌کرد : خه‌یر ته‌نها خوشکه‌زاییکمـان لایه . پێغـه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : خوشکه‌زای قه‌وم له‌ر قه‌ومه‌یه . (وباقي الحديث كما سبق في فضائل الانصار) .

١١٠٢/٢٢٥ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول

الله ـ ﷺ ـ وهـو في مجلس عظيم من المسلمـين : أُحـدِّثكم بخـير دور الأنصار . قالوا : نعم يا رسول الله ـ ﷺ ـ قال رسول الله ـ ﷺ ـ : بنو عبد الأشهل . قالوا : ثم من يا رسول الله ؟ قـال : ثم بنو النجـار . قالوا : ثم من يا رسول الله ؟ قال : ثم بنو الحرث بن الخزرج . قالوا : ثم من يا رسول الله ؟ قال : ثم بنو ساعدة . قالوا : ثم من يا رسول الله ؟ قال : ثم في كل دور الأنصار خير . فقام سعد بن عبادة مغضبا فقال : اَنحنُ آخر الأربع ؟ حين سمى رسول الله ـ ﷺ ـ دارهم ، فأراد كلام رسول الله ـ ﷺ ـ فقال له رجال من قومه : إجلس ! ألا ترضى اَنْ سمى رسول الله ـ ﷺ ـ داركم في الأربع الدور التي سمى ؟ فمن تُرك فلم يسم أكثر ممن سمي . فانتهى سعد بن عبادة عن كـلام رسول الله ـ ﷺ ـ م ـ ٩/٤١٥ .

وفي حديث أبي اسيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ تقديم بني النجار على بني عبد الأشهل . وفيه : وبلغ ذلك سعد بن عبادة فوجد في نفسه ، وقال : خُلِّفنا فكنّـا آخر الأربـع ! اَسرِجـوا لي حماري آتي رسـول الله ـ ﷺ ـ . فكلمه ابن أخيه سهل فقال : اَتـذهب لترد عـلى رسول الله ـ ﷺ ـ ورسول الله ـ ﷺ ـ أعلمُ ؟ اَوَليس حسبُك اَن تكون رابع أربع ؟ فـرجع ، وقـال : الله ورسـولـه أعلمُ . وأمـر بحمـاره فحـلّ عنـه . م ـ ٩/٤١٤ .

مەعنای مەقصوود رابورد[1] ، نە قەسطەلانی و نە نەوەویی ـ رحمهما

---

(١) مەبەستی لە (مەعنای مەقصوود رابورد) حەدیثی (١٠٩٥/٢١٨)ە ، وەك ئەم حەدیثە وایەو لەوێ تەرجەمەكەی نووسیوە . مامۆستا مەلا سەلامیش هیچی بۆ (تەوفیق)ەكە نەكردوە .

الله ـ قسەیان لە تەقدیمی بەنی‌نەججارو بەنی (عبد الأشهل) نەکردوە . مەلا سەلام ـ سلمه الله ـ قسەی لێ بکاو تەوفیق لە بەینیانا بکا . (وفقه الله) .

١١٠٣/٢٢٦ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجت مع جرير بن عبدالله البجلي ـ رضي الله تعالى عنه ـ في سفر ، فكان يخدمني ، فقلت له : لا تفعل . فقال : إني قد رأيت الأنصار تصنع برسول الله ـ ﷺ ـ شيئا آليت أن لا أصحب أحدا منهم إلا خدمته . زاد ابن المثنى وابن بشار في حديثهما : وكان جرير أكبر من أنس . قال ابن بشار : أسنُّ من أنس . م ـ ٤١٥/٩ .

تەرجەمە :

ئەنەسی کوڕی مالیك ئەفەرموێ : لەگەڵ جەریری کوڕی عەبدوڵڵای بەجەلی‌ی بۆ سەفەرێ چوومە دەرێ ، جەریر خزمەتی ئەکردم ، پێم‌وت : وا مەکە . فەرمووی : ئەنصارم دی شتێکی گەورەیان ئەکرد بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ سوێندم‌خوارد : کە رەفیقایەتی هیچ ئەنصاریی‌ێ ناکەم ئیللا ئەبێ هەر خزمەتی بکەم . (ابن المثنى) ئەفەرموێ : جەریر لە ئەنەس گەورەتر بوو . ئیبن‌و بەششار ئەفەرموێ : جەریر لە ئەنەس بە عومرتر بوو .

گلی خوش‌بوی درحمام روزی[1] . . . الخ

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەساڵ خزمەتی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ .

(١) ئەمە بەشێکە لە چەند شیعرێکی شێخی سەعدی وا لە خوارەوە ئەو دواکەی دەنووسین :

رسید از دست محبوبی بدستم
بدو گفتم کە : مشکی یا عبیری ؟
کە از بوی دلاویز تو مستم

أبو دجانة - رضي الله تعالى عنه -

١١٠٤/٢٢٧ - عن أنس - رضي الله تعالىٰ عنه - أن رسول الله - ﷺ - أخذ سيفا يوم أُحد ، فقال : من يأخذ مني هذا ؟ فبسطوا أيديهم كل إنسان منهم يقول : أنا ، أنا . قال : فمن يأخذه بحقه ؟ فأحجم القوم ، فقال سماك بن خرشنة - أبو دجانة - - رضي الله تعالى عنه - : أنا آخذه بحقه . قال : فأخذه ففلق به هام المشركين م - ٩/٣٧٧ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - شیرێکی گرت بە دەستەوە لە ڕۆژی ئوحـودا ، فەرمووی : کێ ئەم شیرەم لێ وەرەگرێ ؟ هەموو دەستیان بۆ درێژ کرد ، هەموو ئەیانوت : من من . [ئەوەم هاتەوە فکر : موروویێکی زەردو ، سوورو ، سەوزو ، شینم هەڵدا . کێ ئەیگرێتەوە بۆ خۆی . . من ، من][1] پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کێ بەو شەرتە وەری‌ئەگرێ کە حەقی بەجێ بێنێ ؟ خەڵق هەموو بێدەنگ بوون . سەماکی کوڕی خەرەشە - کە ئەبو دوجانەیە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : من بەو شەرتە کە حەقی بەجێ‌بێنم وەری ئەگرم . ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : [پێغەمەر - ﷺ - شیرەکەی دا بە ئەبو دوجانە] ئەویش وەری‌گرت و کەللەی موشریکانی پێ لەت کرد .

بگفتا : من گولی ناچیز بودم
ولیکن مدتی با گول نشستم
جمال همنشین در من أثر کرد
وگر نه همان خاکم که هستم

(١) ئەمە وەك جۆرە یاری‌یەکی کۆن بێت وایە ، گەلێکم پرسی هیچم دەربارەی دەست نەکەوت .

فضائل عبدالله بن عمرو بن حرام ـ والد جابر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ

٢٢٨/١١٠٥ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : لما كان يوم أُحد جيئ بـأبي مسجىً ، وقد مُثِّل به ، قـال : فأردت أن أرفـع الثوب ، فنهاني قومي ، فرفعه رسول الله ـ ﷺ ـ أو أمر به فرُفِعَ ، فسمع صوت باكية أو صائحة ، فقال : من هذه ؟ فقالوا : بنت عمرو ، أو أخت عمرو ، فقال : ولِمَ تبكي ؟ فما زالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفع ! م ـ ٣٧٨/٩ .

وعنه قال : أُصيبَ أبي يـوم أُحد ، فجعلت أكشف الثـوب عن وجهه وأبكي ، وجعلوا ينهوني ، ورسول الله ـ ﷺ ـ لاينهاني ، قال : وجعلت فاطمة بنت عمرو تبكيه ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : تبكيه أو لا تبكيـه ، فـما زالت المـلائكـة تـظله بـأجنحتهـا حتى رفعتمـوه ! . م ـ ٣٧٨/٩ .

تەرجەمە :

جابیری کوڕی عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرمـوێ : باوکم لە ڕۆژی ئوحودا شەهیدکرا ، لووت و ، لێوو ، گوێیان کردبوو ، بە سەرداپۆشراویی هێنرایە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ سەترەکەم لەسەر لاداو گریام ، قەومەکەم نەهیان لێ کردم ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ نـەهی لێ نـەدەکردم . فـاطیمەی کچی عـەمر بـۆی ئەگـریا ، پێغـەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بۆی بگریی یا بۆی نەگریی تا هەڵتان گرت [لەو جێیەی کە لێی شەهید کرابوو] مەلائیکە بە باڵیان هەر سێبەریان بۆ ئەکرد !

گریان بۆ مردوو دروستە بە شەرتی خۆی . پێغەمەر ـ ﷺ ـ مەنعی

جابیری نەکرد . بە تەعریض مەنعی فاطیمەی کرد ؛ چونکی ئـەو بە دەنگی بەرز ئەگریا .

مەلائیکە سێبەر ئەکا بۆ شەهید تا لە مـەعرەکـە هەڵـەگیررێ .

عەیبی دنیایی مردوو شاردنەوە سونتەتە .

فضائل جُلَيْبيب - رضي الله تعالى عنه -

١١٠٧/٢٣٠ - عن أبي برزة - رضي الله تعالى عنه - أن النبيّ - ﷺ - كان في مغزى له ، فأفاء الله عليه ، فقال لأصحابه : هل تفقدون من أحد ؟ قالوا : نعم ، فلانا ، وفلانا ، وفلانا . ثم قال : هل تفقدون من أحد ؟ قالوا : لا . قال : لكني اَفقِد جليبيا ، فاطلبوه ، فطُلِب في القتلى ، فوجدوه إلى جنب سبعة قد قتلهم ، ثم قتلوه . فأتى النبيُّ - ﷺ - فوقف عليه . فقال : قتل سبعة ثم قتلوه ! هذا مني وأنا منه ، هذا مني وأنا منه . قال : فوضعه على ساعده ليس له سرير اِلاّ ساعدي النبي - ﷺ - . قال : فحفر له ووضع في قبره ، ولم يذكر غسلا . م - ٩/٣٧٩ .

تەرجەمە :

ئەبوبەرزە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی لە غەزاییَکا بوو [ناوی نەبراوە لە نەوەویدا] خوا تالاَنی زۆری بەسەر پێغەمەرا - ﷺ - باراند ، لە ئەصحابی کیرامی پرسی : هیچ کەستان لیَ کەم بۆتەوە ؟ عەرزیان کرد : بەلیَ فلاَنو ، فلاَنو ، فلاَن . لە دواییدا فەرمووی : هیچ کەستان لیَ ونبوە ؟ عەرزیان کرد : خەیر . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەمما من (جلیبیب)م لیَ ون بوە . بچن بۆی بگەڕێن . تەشریفیان چوو لە ناو مەقتولەکانا بۆی گەڕان ، دۆزییانەوە ، لە تەنیشت حەوت کەسەوە راکشابوو . [کە خەبەریان دا بە پێغەمەر - ﷺ -] پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی چوو بەسەر جولەیبیبەوە راوەستاو فەرمووی : حەوت کەسی کوشتووەو لە دواییا شەهیدیان کردوە . فەرمووی : ئەمە لە منەو من لەوم ، ئەمە لە منەو من لەوم .

ئەبوبەرزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ جولەیبیی لەسەر هەردوو بازووی موبارەکی دانا تەختنەبوو کە لە سەری دابنرێ غەیری ساعیدی سیمینی موبارەکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ . ئەبوبەرزە فەرمووی : قەبریان بۆ هەڵکەندو نایانە ناو قەبرەکەیەوە . ئەبوبەرزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەوەی ذیکر نەکردوە کە شۆراوە یان نا .

شەهید نوێژی لەسەر ناکرێ . ناشۆررێ . بە جلی بەریەوە دفن ئەکرێ .

سکووت لە مەعرەضی بەیانا حەصر ئەگەیێنێ کە هەر دفن ئەکرێو هیچی تر .

لە حەربا (تفقد)ی ئۆردوو لازمە .

مەدحو تەرغیبی پیاوی ئازا سوننەتە .

١١٠٨/٢٣١ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : خرج رسول الله ـ ﷺ ـ وعليه ملحفة منعطفا ، [متعطفا] [مرتديا] بها على منكبيه ، وعليه عصابة دسماء [سوداء] حتى جلس على المنبر ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : أما بعد : أيها الناس ، فإن الناس يكثرون ، وتقل الأنصار حتى يكونوا كالملح في الطعام . فمن وُلِّيَ منكم أمرا يضر فيه أحدا أو ينفعه فليقبل من محسنهم ويتجاوز عن مسيئهم .
ح ـ ١٥١/٦ ت . ن . م ـ ٤١٣/٩ مختصرا .

تەرجەمە :

ئیبنو عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ [لە مەرەضی وەفاتیا] تەشریفی هاتەدەرێ بەرماڵێکی دابوو بەسەر شانیا مێزەرێکی رەشی بەسەرەوە بەستبوو، لەبەر

ناساغی یەکەی ، هات تا تەشریفی لەسەر مینبەر دانیشت . حەمدو ئەنای خوای کرد ، لە دواییدا فەرمووی : ئەی ئینسانان خەڵق تا بێن زۆر ئەبن [چونکە لە هەر چوار طەرەفەوە خەڵق بێن ئیسلام ئەبن] ئەنصار کەم ئەبن [بەنیسبەت خەڵقەوە] تا وایان لێ بێ وەك خوێی ناوچێشتیان لێ بێ [یەعنی کەمە بن و تامی خەڵق خۆشە کەن] هەرکەسێ لە ئێوە ئەی موهاجیرین ـ ئیشێکی وای پێ سپێررا کە بتوانێ زەرەرو نەفع بە خەڵق بگەیێنێ ـ لە ئەنصار ـ لەوانەیان کە چاك بن چاکەکەیان لێ قەبووڵ بکەن . تەجاوز لە خراپەی خراپەکانیان بکەن . یەعنی عەفویان بکەن .

١١٠٩/٢٣٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : إن رجلا [هو نفسه] أتى النبي ـ ﷺ ـ [قال : أتى رجل رسول الله] ـ ﷺ ـ فقال : يا رسول الله أصابني الجهد . فأرْسل إلى نسائه ، فلم يجد عندهن شيئا ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : ألا رجل يُضَيِّفُ هذا الليلة يرحمه الله ؟ فقام رجل من الأنصار [يقال له : أبو طلحة . م] فقال : أنا يا رسول الله . فذهب به إلى أهله ، فقال لامرأته : [أكرمي ضيف رسول الله ـ ﷺ ـ فقالت : ما عندنا إلّا قوت صبياني ، فقال : هيئ طعامك ، وأصبحي سراجك ، ونومي صبيانك إذا أرادوا عشاء . فهيأت طعامها واصبحت سراجها ، ونومت صبيانها . ثم قامت كأنها تصلح سراجها ، فأطفأته ، فجعلا يريانه أنهما يأكلان ، فباتا طاويين . فلما أصبح غدا إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : ضحك الله الليلة ، أو عجب من فعالكما . فأنزل الله : ﴿ويؤثرون على أنفسهم ـ ولو كان بهم خصاصة ـ ومن يوق شح نفسه فأولئك هم المفلحون﴾[1] ح ـ ٦/١٤٩ . ت ، ن .] ضيف رسول الله

(١) سوورەتی : حەشر . ئایەتی : (٩)

ـ ﷺ ـ لا تدخريه [لاتمسكي عنه] شيئا . قالت : والله ما عندي إلا قوتَ الصبية ، قال : فـإذا أراد الصبية العشـاء فنوميهم ، وتعـالي فـأطفئْ السراج ، ونطوي بطوننا الليلة ، ففعلت ثم غدا الرجل على رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : لقد عجب الله ـ عز وجل ـ من فلان وفلانة ! فأنزل الله ـ عـز وجل ـ : ﴿ويؤثـرون على أنفسهم ولـو كـان بهم خصـاصـة﴾ ح ـ ٧/٣٦١ . ح ـ ٦/١٤٩ر . م ـ ٨/٣٣٦ .

تەرجەمە :

ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـوێ : پیاوێ ـ کـە ئەبوهورەیرە خۆی بوە ـ ئەچێتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی ئەکا : (یا رسول الله) برسیمە ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردیە لای ئەزواجی طاهیرات هیچی لەلایان دەست‌نەکەوت کە بیدا بە ئەبوهورەیرە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کێ ئیمشەو ئەمە ئەکا بە میوانی خۆی‌و خوا مەرحەمەتی پێ بکا ؟ پیاوێ لە ئەنصاری ، ئەبوطەلحە ناو ، هەڵسا عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) من . پیاوەکە ئەبوهورەیرەی بردەماڵەوە ، بە ژنەکەی فەرموو : ئەمە میوانی پێغەمەرە ـ ﷺ ـ ئیکـرامی میوانی پێغـەمەر ـ ﷺ ـ بگـرە ، هیچیان لێ پاشەکەوت مەکە . ژنەکەی پێی وت : وەڵڵاهی غەیری شێوی مناڵەکان نەبێ هیچی ترمان نی‌یە . ئەمری پێکرد : چرا داگیرسێنە ، طەعامەکەت حازر بکە ، مناڵەکان داوای شێویان‌کرد بیان‌نوێنە ، لە دواییـا چراکـە بکـووژێنـەرەوە . . . ژنـەکـەی وای‌کــرد . ئـەوانیش خــۆیـان لای میوانەکەیان وا دایە قەڵەم کە نانی لەگەڵ ئەخۆن ، نەیشیان ئەخوارد . ئەو شەوە هەموویان بێ‌شێو سەریان نایەوە !

صبحەینێ ئەبوطەلحـە چوە خـذمەت پێغـەمەر ـ ﷺ ـ پێغـەمەر ـ ﷺ ـ پێی فـەرموو : ئیمشـەو خوا عـەجایبی لـە ئیشی ئێوە مـا ! یـا

فەرمووی : بە ئیشی ئێوە پێکەنی . خوا ئەم ئایەتەی نازڵ‌کرد لە مەدحی ئەنصارا کە مەعنای وایە : «ئەنصار ـ ئەگەر چی خۆیشیان برسی و موحتاج بن ـ خەڵقی تر بەسەر خۆیانا تەرجیح ئەدەن ، خۆیان تەحەممولی ئەو برسێتی و ئیحتیاجی یە ئەکەن . هەرکەسێ لە خیسسەتی نەفسی مەحفوظ بێ ئەوانە ـ ئەوانەن کە فەلاحیان بوە» .

تەرجیحی موحتاج بەسەر خۆیا سوننەتە .

باوك بۆی هەیە نەفەقەی ماڵ و مناڵ بدا بە ئینسانی موحتاج . ئیکرامی موسافیر سوننەتە .

خوا ـ عز وجل ـ بە هیچ (متـأثـر) نابێ ، تا بە واسیطەی تەعەججوبەوە پێ بکەنێ . هەر شتێ لە ئایەتاو لە ئەحادیثا دەلالەت بکا لەسەر صیفەتێ کە مەحاڵ بێ بۆ خوا ـ عز وجل ـ وەك : رەحمەت ، تەعەججوب ، پێکەنین ، . . . موراد لەو صیفەتە مەبدەئی ئەو صیفەتە نی‌یە ، بەڵکو ئەو غایەتەیە کە لەو صیفەتەوە پەیدا ئەبێ ، کەسێ بەزەیی بە یەکێکا بێ چاکەی لەگەڵ ئەکا ، کەسێ تەعەججوبی لە ئیشێ بمێنێ چاك تەحسینی ئەکا ، بە پێی ئەوە موکافاتی ئەداتەوە . ئەگەر ئەو ئیشە ئیشێکی خراپ بێ تەقبیحی ئەکا ، ئیرادەی موجازاتی ببێ موجازاتی ئەدا .

ئینسان خۆی موعاوەنەتی کەسێکی پێ بکرێ خۆی بیکا ، پێی نەکرێ شەفاعەتی لای خەڵق بۆ بکا .

ئیطاعەی ئەمری مەشرووعی مێرد لەسەر ژن فەرزە .

۲۳۳/ ۱۱۱۰ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : مرَّ أبو بكر والعباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بمجلس من مجالس الأنصار ـ وهم

يكون ـ فقال : ما يبكيكم ؟ قالوا : ذكرنا مجلس النبي ـ ﷺ ـ منا ، فدخل أحدهما على النبي ـ ﷺ ـ فأخبره بذلك . قال : فخرج النبي ـ ﷺ ـ قد عصب على رأسه حاشية برد . قال : فصعد المنبر ـ ولم يصعد بعد ذلك اليوم ـ فحمد الله وأثنى عليه . ثم قال : أوصيكم بالأنصار ؛ فإنهم كَرِشِي وعَيْبتي ، وقد قضوا الذي عليهم ، وبقي الذي لهم . فاقبلوا من مُحسِنِهم ، وتجاوزوا عن مسيئهم . ح ـ ٦/ ١٥٠ . ن .

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوبەکرو عەبباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بە لای مەجلیسێکی ئەنصارا تەشریفیان رابورد ، ئەنصار ئەگریان ، لێی پرسین : بۆچی ئەگرین ؟ عەرزیان کرد : ئەو مەجلیسەمان فکرکردەوە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەناومانا تەشریفی دائەنیشت [ئەترسین بەم ناساغی یە وەفات بکا ، ئەو مەجلیسە ون بکەین] عەباس ، یا ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تەشریفی چوە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ . . ئەو قسەی ئەنصارەیان خەبەردا بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی هاتەدەرەوە ، سەری موبارەکی پێچابوو بە کەناری بوردێ ، تەشریفی سەرکەوتە سەر مینبەر ، دوای ئەو دەفعەیە ئیتر تەشریفی نەچوە سەر مینبەر ، حەمدو ئەنای خوای کرد ، لە دواییدا فەرمووی : ئەنصارتان پێ تەوصیە ئەکەم ؛ چونکی ئەنصاری چیکڵدانەی منن ، یەعنی قووتی منن ، خورجی سیرو مەتاعی نەفیسی منن . ئەو وەظیفەی لەسەریان بوو بەجێیان هێنا ، ئەو موکافاتەیان ماوە کە لازمە پێیان عەطا بکرێ ، چاکەی چاکیان قەبووڵ بکەن ، لە خراپەی خراپیان ببوورن .

ئەسەف بۆ فەوتی ئەهلی فەضل مەشرووعە ، بە پێی دەرەجەی

فەضیلەتەکەی .

تەوصیەی ئەهلی فەضل بە ئەربابی ئیقتیدار سونەتە . ریعایەتی حەقیان سونەتە .

١١١١/٢٣٤ ـ البراء [بن عازب] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : أُهدِيتْ للنبي ـ ﷺ ـ حلَّةٌ [جبة من سندس ، وكان ينهى عن الحرير . م] حرير [أهداها له أكيدر دومة . م] فجعل أصحابه يَمَسُّونها ، ويَعجَبون من لينها . فقال : أتعجبون من لين هذه ؟ [والذي نفس محمد بيده ! مسلم] لمناديل سعد بن معاذ [في الجنة . أخرى] خير منها أو ألينُ . ح ـ ١٥٢/٦ . م ـ ٣٧٦/٩ . [فيه وفي سعد بن عبادة قال الشاعر :

فإن يسلم السعدان يصبح محمد
بمكة لا يخشى خلاف المخالف

تەرجەمە :

بەرائی کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : (اکیدر)ی (دومة) جبەیێکی سوندوسی بە هەدیە نارد بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەو وەختانەیشا نەهی لە ئاوریشم ئەکرد . ئەصحابی کیرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ دەستیان لێ ئەداو تەعەجوبیان لە جوانی و نەرمی ی ئەکرد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : عەجایەبتان لە نەرمی ی ئەمە لێ ئەمێنێ ؟ قەسەم بەوەی کە نەفسی محەمەدی بە دەستە ! مەندیلی سەعدی بنی مەعاذ لە بەهەشتا لەمە چاکترە . یا فەرمووی : لەمە نەرمترە .

لە مەدحی ئەم دوو سەعدەدا شاعیر ئەم بەیتەی وتوە ، کە مەعناکەی ئەمەیە :

موسوڵمان بن ئەگەر ئەم سەعدو ئەو سەعد

نەبێ باکی لە موشریك قەط محەمەد

ـ ﷺ ، ورضي عنهما ـ

١١١٢/٢٣٥ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : سمعت النبيَّ ـ ﷺ ـ يقول : إهتز العرش لموت سعد بن معاذ . وعن الأعمش بالواسطة عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ مثله ، وفيه : فقال رجل لجابر : فإن البراء يقول : إهتز السرير . فقال : كان بين هذين الحيَّين ضغائن . سمعت النبيَّ ـ ﷺ ـ يقول : إهتز عرش الرحمن لموت سعد بن معاذ ! ح ـ ١٥٢/٦ . م ـ ٣٧٥/٩ . جه .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو : عەرش بە مردنی سەعدی کوڕی مەعاذ هاتەلەرزین . پیاوێ عەرزی جابیری کرد : کە بەراء ئەفەرموێ : موراد لە عەرش تابووتەکەیەتی ، یەعنی تابووتەکەی لە بەر دەستاو دەست هاتە لەرزین . جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بەراء لە (خزرج)ە . سەعد لە (ئەوس)ە ، لە بەینی ئەو دوو قەبیلەدا عەداوەت هەیە ، یەعنی بۆیە بەراء وای وتوە . من لە پێغەمەرم بیست ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو : عەرشی رەحمان هاتە لەرزین لە بەر مەوتی سەعدی کوڕی مەعاذ ! کە وابێ موراد لە عەرش تابووت نی یە .

زۆر دوورە لە بەرائەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لە زەمانی جاهیلییەتا لە بەینی قەومی ئەوو سەعدا عەداوەتێکی قەدیمە بووبێ بێنێ ئەو عەداوەتە بکا بە سەبەبی ئەوە بە مەخصووصی مەعنای ئەو حەدیثە واضیحە بگۆڕێ ؛ چونکی بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە فوضەلای صەحابە بوە ، واقیف بوە بە دەرەجەو حورمەتی سەعد لە خذمەت

پێغەمەرا ـ ﷺ ـ بە نەصی قورئان عەداوەتی پێشوویشیان موبدەل بوە بە حوبب‌و (اخوة)ی ئیسلامی . (في آل عمران)[1] .

مەعنای عەرشی کە بە تابووت لێداوەتەوە بە ئیجتیهاد بوە ، ئەو حەدیثەی کە بە لەفظی (عرش الرحمن) ریوایەت‌کراوە پێی نەگەییوە .

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وای تێگەییوە کە بەراء لە رقی سەعد وای فەرموە ؛ بۆیە جابیر بە لەفظی (عرش الرحمن) نوصرەتی سەعدی داوە ـ رضي الله تعالى عنهم ، أجمعين ـ .

١١١٣/٢٣٦ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أناسا [وهم بنو قريظة] نزلوا [من قلعتهم بخيير بعد أن حاصرهم النبي ـ ﷺ ـ خمسا وعشرين ليلة ، وقذف الله في قلوبهم الرعب . قسطلاني] على حكم سعد بن معاذ ، فأرسل إليه [النبي ـ ﷺ ـ وكان رُمي في غزوة الخندق بسهم قطع منه الأكحل . قسطلاني] فجاء على حمار فلما بلغ قريبا من المسجد [الذي أعدَّه النبي ـ ﷺ ـ هناك للصلاة أيام المحاصرة . قسط] قال النبي ـ ﷺ ـ : قوموا إلى خيركم ، أو سيدكم ! فقال : يا سعد إن هؤلاء نزلوا على حكمك . قال : فإني أحكم فيهم أن تُقتل مقاتلتهم ، وتسبى ذراريهم . قال : حكمتَ بحكم الله ، أو بحكم الملك . [عز وجل] ح ـ ١٥٣/٦ . ٣١٧ . م ـ ٣٧٩/٧ .

تەرجەمە :

ئەبو سەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ لە خەڵق کە یەهوودی بەنی‌قورەیظەیە [لە دوای ئەمە کە بیست‌و

(١) دەبێ مەبەستی ئایەتی : «واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا . . » بێت.

پێنج رۆژ پێغەمەر ـ ﷺ ـ موحاصەرەی دان و خوا ترسی خستە دڵیانەوە] لەسەر حوکمی سەعدی کوڕی مەعاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە قەڵاکەیان هاتنەخوارێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردی بە شوێن سەعدا [سەعدیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە غەزای خەندەقا تیرێك درابو لە رەگی رۆحی ، لەبەر ئەوە نەچووبو بۆ بەنی قورەیظە] تەشریفی سواری گوێدرێژێ بووبو هات بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەشریفی نزیك بوەوە لەو جێگەیەی [کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ حازری کردبوو بۆ نوێژ لە موددەی موحاصەرەدا] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هەڵسن بچن بۆلای چاکترینی ئێوە ، وە یا فەرمووی : بۆلای سەییدو گەورەی خۆتان . ئەمجا پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : یا سەعد ئەمانە لەسەر حوکمی تۆ لە قەڵاکەیان هاتوونە خوارێ . [یەعنی بە حوکمی تۆ رازین ؛ حوکم بە عەفویان بکەی یا بە ئیعدامیان ئەڵێی چی ؟] فەرمووی : من حوکم ئەکەم بەوە ئەوانەی کە ئیقتیداری حەربیان هەیە بیانکوژی ، ماڵو مناڵەکانیشیان بکەی بە ئەسیر . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بە حوکمی خوا حوکمت کرد . یا فەرمووی : بە حوکمی پادشا کە خوایە ـ عز وجل ـ حوکمت کرد .

مناقب عبدالله بن سلام - رضي الله تعالى عنه -

۲۳۷/۱۱۱٤ - سعد بن أبي وقاص - رضي الله تعالى عنه - قال : ما سمعت النبي - ﷺ - يقول لأحد يمشي على الأرض إنه من أهل الجنة إلا لعبد الله بن سلام . قال : وفيه نزلت هذه الآية : ﴿وشهد شاهد من بني إسرائيل . . . الآية﴾[1] قال [عبدالله بن يوسف التنيسي] : لا أدري قال مالك الآية أو في الحديث . ح - ١٥٨/٦ . م - ٣٩١/٩ .

تەرجەمە :

سەعدی بنی ئەبی وەقاص - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : بۆ غەیری عەبدوڵڵای بنی سەلام لە پێغەمەرم نەبیستوە - ﷺ - دەرحەق کەسێ کە ئەمرۆ بەسەر ئەرزەوە بگەڕێ فەرمووبێتی کە لە ئەهلی بەهەشتە . ئەم ئایەتە کە مەعنای وایە : کە شاهیدێ لە بەنی ئیسرائیل شەهادەتی داوە بە میثلی قورئان کە لە طەرەف خواوەیە . . . (الآیة) . . دەرحەق ئەو نازڵ بو . (أحقاف) لە حدیثەکەدا ئەوەی تێدایە کە عەبدوڵڵا وتی : نازانم مالیك خۆی ئایەتەکەی خوێندەوە یاهەر لە حەدیثەکەدایە .

۲۳۸/۱۱۱٥ - عن قيس بن عباد [رحمه الله . قتله الحجاج صبرا] قال : كنت جالسا في مسجد المدينة فدخل رجل على وجهه أثر الخشوع ، فقالوا : هذا رجل من أهل الجنة ، فصلى ركعتين تجوز فيهما ، ثم خرج ، وتبعته فقلت : إنك حين دخلت المسجد قالوا : هذا رجل من أهل الجنة . قال : والله ما ينبغي لأحد أن يقول ما لايعلم . وسأحدثك لم ذاك : رأيت رؤيا على عهد النبي - ﷺ - فقصصتها عليه . ورأيت كأني

---

(١) بڕوانە : سوورەتی ئەحقاف . ئایەتی : ١٠ .

في روضة ، ذكر من سعتها وخضرتها ، وسْطَها عمود من حديد أسفله في الأرض وأعلاه في السماء ، في أعلاه عروة ، فقيل له : ارْقَهْ ، قلت : لا أستطيع ، فأرقاني مِنْصَف [وصيف ، أخرى] ح ـ ١٠/١٣٥ ، ١٣٧ ، ن . جه . [خادم ، صغير] فرفع ثيابي من خلفي ، فرقِيت حتى كنت في أعلاه ، فأخذت بالعروة ، فقيل لي : إستمسك فاستيقظت وإنها لفي يدي ! فقصصتها على النبي ـ ﷺ ـ قال : تلك الروضة الاسلام ، وذلك العمود عمود الاسلام ، وتلك العروة الوثقى ، فأنت على الاسلام حتى تموت . وذاك الرجل عبدالله بن سلام . ح ـ ٦/١٥٩ . م ـ ٩/٣٩٢ .

ته‌رجه‌مه :

قه‌یسی کوڕی عوبباد ئه‌فه‌رموێ : له مزگه‌وتی مه‌دینه‌دا دانیشتبووم ، پیاوێ هات ، عه‌لامه‌تی خوشوعی له ڕووا دیار بوو ، وتیان : ئه‌مه پیاوێکه له ئه‌هلی به‌هه‌شت . دوو ڕه‌کعه‌ت نوێژی به خه‌فیفه‌وه کرد ، له دواییدا ته‌شریفی چوه ده‌رێ ، شوێنی که‌وتم عه‌رزم‌کرد : که تۆ ته‌شریفت هاته مزگه‌وت وتیان : ئه‌مه پیاوێکه له ئه‌هلی به‌هه‌شت . فه‌رمووی : وه‌ڵڵاهی لایه‌ق نی‌یه بۆ که‌سێ عیلمی به شتێك نه‌بێ‌و بیڵێ . خه‌به‌رت ده‌ده‌مێ که سه‌به‌بی ئه‌وه چیه : له زه‌مانی پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ خه‌وێکم‌دی ، عه‌رزی پێغه‌مه‌رم کرد ـ ﷺ ـ : له خه‌وما وام دی وه‌کوو له ناو باغێکی گه‌وره‌دا بووم ، باسی گه‌وره‌یی‌و سه‌وزیێتی ئه‌و باغه‌ی کرد ، له ناوه‌ڕاستیدا کۆڵه‌که‌یێکی ئاسنی تیابوو ، بنی له ئه‌رز بوو سه‌ری له ئاسمان بوو ، لای سه‌روویه‌وه قوڵفه‌یێ بوو ، پێیان وتم : سه‌رکه‌وه ، وتم : ناتوانم ، غولامێ هات له پشته‌وه لیباسه‌که‌ی هه‌ڵگرتم‌و تا سه‌ری سه‌ره‌وه سه‌رکه‌وتم ، تا حه‌ڵقه‌که‌م گرت ، وتیان : ده‌ست مه‌حکه‌م بگره . خه‌به‌ر بوومه‌وه‌و حه‌ڵقه‌که له

دەستیا بوو ! عەرزی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەو باغە ئیسلامە ، ئەو کۆڵەکەیە کۆڵەکەی ئیسلامە ، ئەو حەڵقەیە (عروة الوثقی) یە . تۆ لەسەر ئیسلامی تا ئەمری . قەیس ئەفەرموێ : ئەو پیاوە (ابن السلام) بوو .

١١١٦/٢٣٩ - عن أبي موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه] قال : أتيت المدينة فلقيت عبدالله بن سلام [رضي الله تعالى عنه] فقال : ألا تجيئ فأطعمك سويقا وتمرا وتدخل في بيت [دخله النبي - ﷺ -] ؟ ثم قال : إنك بأرض الربا بها فاش . إذا كان لك على رجل حقٌّ فأهدى إليك حِمْل تِبْن ، أو حمل شعير ، أو حمل قتٍّ [نوع من علف الدواب] فلا تأخذه فإنه ربا . ح - ٦/١٦٠ .

تەرجەمە :

ئەبو مووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : چوومە مەدینە بە عەبدوڵلای کوڕی سەلام گەییم ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بۆ نایێی قاوت و خورمات بدەمێ بیخۆی ، بچیە ماڵێك کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوو بێتە ئەو ماڵە ؟ لە دواییدا عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی فەرمووم : تۆ لە مەملەکەتێکی (کە عێراقە] ریبا لەو مەملەکەتەدا زۆرە ، حەقێکت بەسەر کەسێکەوە بێ ئەو کەسە بارێ کا ، یا بارێ جۆ ، یا بارێ داروجانت[1] بۆ بێنێ لێی وەرمەگرە ؛ چونکە ئەوە سوودە .

لەم حەدیثەدا فەضیلەتی عەبدوڵلای ـ رضي الله تعالى عنه ـ

(١) دانەر ـ خ ـ مانای (قت)ی بە داروجان لێدایەوە ، بەڵام رەنگە مەبەست لە (قت) وینجە بێ .

ئەوەندە تیا هەیە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوەتەماڵیان .

ئەوەی تیایە کە زۆر بەتەقوا بوە حەقی لای یەکێ بووبێ لە موددەی قەرزداریی ئەو کەسەدا هیچی لێ قەبووڵ نەکردوە .

١١١٧/٢٤٠ ـ عن خَرَشة بن الحر . . قال : كنت جالسا في حلقة في مسجد المدينة ، قال : وفيها شيخٌ حسن الهيئة وهو عبـدالله بن سلام]رضي الله تعالى عنه] قال : فجعل يحدثهم حديثا حسنا . قال : فلما قام قال القوم : من سرَّهُ أن ينظر إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا .

قال : فقلت : والله لأتَّبعنَّه فـلأعلمنَّ مكان بيته ! قال : فتبعته ، فانطلق حتى كاد أن يخرج من المدينة ، ثم دخل منزله ، قال : فاستأذنت عليه ، فأذِن لي ، فقال : ما حاجتك يا ابن أخي ؟ قال : فقلت له : سمعت القوم يقول لك ـ لَّما قمت ـ : من سرَّهُ أن ينظر إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا . فأعجبني أن أكون معك . قال : الله أعلم بأهل الجنة ، وسأحدِّثك مم قالوا ذاك : إني بينما أنا نائم إذ أتاني رجل ، فقال لي : قم ، فأخذ بيدي ، فانـطلقت معه . قـال : فإذا أنـا بجوادٍّ عن شمالي ، قال : فأخذت لآخذ فيها ، فقال لي : لا تأخذ فيها فإنها طرق أصحاب الشمال ، قال : وإذا جوادُّ منهج [من أكرم ، أو فتح ، أي : طريق مستقيم أو واضح] على يميني ، فقال لي : خذ ههنا ، قال : فأتي بِي جبلا ، فقال لي : إصعد . قال : فجعلت إذا أردت أن أصعد خَرِرتُ على إستي . قال : حتى فعلت ذلك مرارا . قال : ثم إنطلق بي حتى أتى بي عمودا رأسه في السماء وأسفله في الأرض في أعلاه حلقة ، فقال لي : إصعد فوق هذا . قال : قلت : كيف أصعد ورأسه في السماء ؟ ! قال : فأخذ بيدي فزجل بي [رمى بي] قال : فإذا أنا متعلق بالحلقة . قال : ثم

ضرب العمود ، فخرَّ . قال : وبقيت متعلقا بالحلقة حتى أصبحت . قال : فأتيت النبيَّ - ﷺ - فقصصتها عليه . قال : أما الطرق التي رأيت عن يسارك فهي طرق أصحاب الشمال . قال : وأما الطرق التي رأيت عن يمينك فهي طرق أصحاب اليمين . وأما الجبل فهو منزل الشهداء ، ولن تناله ! وأمَّا العمود فهو عمود الاسلام ، وأمَّا العروة فهي عروة الاسلام ولن تزال متمسكا بها حتى تموت . م ـ ٩/٣٩٣ .

(ئەمە ئەحوالّی مەرەکەبەکەم‌و کاغەذەکەمە)[1]

تەرجەمە :

مەثالی ئەم حەدیثەیش عەینی مەثالی حەدیثەکەی قەیسە ، ئەوەندەی زیادە کە خەرەشە شوێن عەبدوڵلای کوڕی سەلام ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەکەوێ تا نزیك ئەبێ کە لە مەدینە بچێتە دەرێ ، ئیذن ئەخوازێ ئیذنی ئەدەن ، ئەچێتە خذمەت عەبدوڵلا ، قسەی ئەو جەماعەتەی عەرز ئەکا کە وتوویانە : کەسێ حەزەکا پیاوێکی بەهەشتیی ببینێ تەماشای ئەم پیاوە بکا . ئەفەرموێ : کوڕی برای خۆم خوا ئەزانێ کە بەهەشتیی کێیە . سەبەبی قسەی ئەو جەماعەتە ئەوەیە :

خەوێکم بینی لە خەوما دیم کە پیاوێ هاتەلام ، وتی : هەڵسە ، دەستی گرتم لەگەڵی رۆییم ، لای چەپمەوە گەلێ جادەم دی ، تەمام بوو پیا برۆم ، وتی : بەوێدا مەڕۆ ، ئەو جادانە رێی ئەصحابی شیمالە : کە نامەی ئەعمالیان لە لای چەپەوە ئەدرێتە دەستی چەپ . تێفکریم لای

(١) دانەر ـ خ ـ گەلێ جار گلەیی لە بێ‌کاغەزو مەرەکەبیی دەکات‌و دەڵێت : لە ئەستەموولا بەو کاغەزت دەست نەکەوێ ! لێرەیشدا لە دامێنی لاپەڕەیەکەوە لە کاغەزی بۆرو چڵکن‌و کۆن‌و ـ جگە لەمانەیش مەرەکەب بڵاودەکاتەوە ـ دەڵێ : ئەمە ئەحواڵی . . .

دەستە راستمەوە گەلێ جادەی ئاشكاراو واضیحم دی ، پێی وتم : لێرەوە برۆ . تووشی شاخێ بووم ، تەمام بوو كە سەركەوم كەوتم ، تا چەند دەفعە بەو نەوعە . لە دواییدا بردمیە لای كۆڵەكەیێ بنی لە ئەرزاو سەری لە ئاسمان لای سەرووییەوە حەلقەیێ بوو ، پێی وتم : سەركەوە ، وتم : چۆن سەركەوم بنی لە ئەرزاو سەری لە ئاسمانە ؟ ! فەرمووی : دەستی گرتم و هەڵی دام ، كە تێفكریم دەستم بە حەڵقەكەوە بوو ، لە دوایدا بە كۆڵەكەكەیا ماڵی و خستی ، دەستم بە حەڵقەكەوە مایەوەو پێوە هەڵاوەسرام . تا سبەینێ .

كەخەبەربوومەوە چوومە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزم كرد . فەرمووی : ئەو ڕێگەیانەی كە لای چەپەوە بوون ڕێی ئەصحابی شیماله . ئەو ڕێگەیانەی كە لای راستەوە بوون ڕێگەی ئەصحابی یەمینە [وەك لە خەوەكەیا پێیان وتوە] ئەمما ئەو شاخەیش مەنزڵی شەهیدانە تۆ نایگەیتێ .

باقیەكەی وەك حەدیثەكەی قەیسە .

ئەگونجێ ئەو خادیمە لە پشتەوە لیباسەكەی هەڵدابێتەوەو دەستیشی گرتبێ و هەڵی دابێ . لە حەدیثی قەیسا جل هەڵدانەوەی ، لە حەدیثی خەرەشەدا دەستگرتنی ذیكر كردوە .

اسلام عبدالله بن سلام - رضي الله تعالى عنه -

مرَّ في حديث الهجرة نبذة منه

١١١٨/٢٤١ - أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - أن عبـدالله بن سلام - رضي الله تعالى عنه - بلغه مقدم النبي - ﷺ - المدينة فأتاه يسأله عن أشياء ؛ فقال : إني سائلك عن ثلاث لا يعملهن إلا نبيٌّ : ما أول أشراط الساعة ؟ وما أول طعام يأكله أهل الجنة ؟ وما بال الولد ينزع إلى أبيه أو إلى أمه ؟ فقال : أخبرني جبريل آنفا . قال ابن سلام ذاك عدو اليهود من الملائكة . قال : أمّا أول أشراط الساعة : فنار تحشرهم من المشرق إلى المغرب . وأمّا أول طعام يأكله أهل الجنة فزيادة كبد الحوت . وأمّا الولد فإذا سبق ماء الرجل ماء المرأة نزع الولد . وإذا سبق ماء المرأة ماء الرجل نزعت الولد .

قال : أشهد أن لا إله الله وأنك رسول الله . قال : يا رسول الله إن اليهود قوم بُهُت [جمع بهيت ، كقضيب وقضب . قسطلاني] فاسألهم عنيٍّ قبل أن يعلموا بإسلامي . فجاءت اليهودُ فقال النبيّ - ﷺ - : أي رجل عبدالله بن سلام فيكم ؟ قالوا : خيـرنا وابن خيـرنا ، وأفضلنـا وابن أفضلنا . فقال النبي - ﷺ - : أرأيتم إن أسلم عبدالله بن سلام ؟ قالوا : أعاذه الله من ذلك ! فأعاد عليهم ، فقالوا مثـل ذلك . فخـرج إليهم عبدالله فقال : أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله . قالوا : شرُّنا وابن شـرِّنـا ! وتنقصـوه . قـال : هـذا كنت أخـاف يـا رسـول الله

ح - ٦/٢٢٧ .

تەرجەمە :

کە خەبەری گەیینی پێغەمەر - ﷺ - . . . بـە مەدینـە گەیی بـە

عەبدوڵڵای کوڕی سەلام ـ رضي الله تعالی عنه ـ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەعزێ شتی لێ پرسی ؛ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : سێ شتت لێ ئەپرسم کە غەیری پێغەمەر هیچ کەس نایانزانێ : ئەووەڵی ئەشراطی ساعەت چیە ؟ ئەووەڵ طەعامێ کە بەهەشتی ی ئەیخوا چیە ؟ بۆچ مناڵ بەعزێکیان ئەچنەوە سەر باوکیان و بەعزێکیان ئەچنەوە سەر دایکیان ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : زۆر نی یە کە جیبریل خەبەری دامێ . عەبدوڵڵا وتی : جیبریل لە ناو مەلائیکەدا دوشمنی جوولەکەیە .

[سەبەبی نوزوولی ئەم ئایەتە : ﴿من كان عدوًّا لجبريل[1] . . . البقرة﴾]

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەووەڵ ئەشراطی ساعەت ئاگرێکە خەڵق لە مەشریقەوە سەوق ئەکا بۆ مەغریب [یەعنی ئەووەڵ ئەشراطی گەورە ؛ گینا تا ئێستە گەلێ لە ئەشراط رابوردوە] ئەووەڵ طەعامێ کە ئەهلی بەهەشت ئەیخوا پارچەگۆشتێکی زیادەیە کە بە جگەری نەهەنگەوەیە . لە موعامەلەی ژن و مێردیدا ئەگەر لە پێشا پیاو ئینزالی ببێ مناڵەکە ئەکێشێتە سەر خۆی ، ئەگەر ژنەکە لە پێشا ئینزالی ببێ مناڵەکە ئەکێشێتە سەر خۆی .

عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : (أشهد أن لا إله الا الله وأنك رسول الله . یا رسول الله) جوولەکە میللەتێکی ئیفتیراکەرن ، لە پێش ئەمەدا کە بزانن من موسوڵمان بووم ئەحواڵی منیان لێ بپرسە . یەهوودیی هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ لێی پرسین : عەبدوڵڵای کوڕی سەلام لەناو ئێوەدا چۆن پیاوێکە ؟ عەرزیان کرد :

(١) البقرة/ ئایەتی : ٩٧ .

سەییدی ئێمەیەو کوڕی سەییدی ئێمەیە ، چاترینی ئێمەیەو کوڕی چاترینی ئێمەیە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ . . فەرمووی : ئەگەر عەبدوڵڵای کوڕی سەلام موسوڵمان بووبێ ئەڵێن چی ؟ عەرزیان کرد : خوا لەوەی پەنا بدا کە موسوڵمان بێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو سوئالەی دوو سێ جار بۆ تیکرارکردنەوە ، ئەوانیش هەر ئەو جوابەیان عەرزکرد . ئەو وەختە عەبدوڵڵا هاتەدەرێ لایان وتی : (أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله) ئەو وەختە جوولەکەکان وتیان : خراپمانەو کوڕی خراپمانەو ، تەنقیصی عەبدوڵڵایان کرد ! عەبدوڵڵا عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : من لەمە ئەترسام .

فضائل حسان بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ

١١١٩/٢٤٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ مرَّ بحسان ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهو ينشد الشعر في المسجد ، فلحظ إليه ، فقال : قد كنت أنشد وفيه من هو خير منك ! ثم إلتفت إلى أبي هريرة فقال : أُنشِدكَ الله [توخوا] أسمعتَ رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : أجب عنيٍّ ، أللّهم أيده بروح القدس ؟ قال : أللّهم نعم . م ـ ٣١٤/٩ . [أنشد قرأ الشعر ، نشد إستحلف] ح ـ ٢٥٩/٥ . ح ـ ٤٣٥/١ عن أبي سلمة بن عبدالرحمن بن عوف .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : عومەر بە لای حەسانا رابورد لە مزگەوتی پێغەمەرا ـ ﷺ ـ شیعری ئەخوێنەوە . ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە گۆشەی چاو تەماشای حەسانی کرد [کأنه ئینکاری ئەوەی ئەکرد کە لە مزگەوتی پێغەمەرا ـ ﷺ ـ شیعر بخوێنرێتەوە] حەسان ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیکرد : من شیعرم تیاخوێندوٚتەوەو لە تۆ چاکتری تیا بوو کە پێغەمەرە ـ ﷺ ـ لە دواییدا حەسان رووی‌کردە ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : توخوا تۆ لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ت بیستوە کە ئەیفەرموو : لە باتی من جوابی کوففار بدەرەوە ، خوایا (روح القدس) بکە بە پشتیوانی ؟ ئەبوهورەیرە فەرمووی : خوایا بەڵێ . [وەکوو جاف ئەڵێن : خوا بەردت لێ بارێ !]

[دروستە لە مزگەوتا شیعری موباح بخوێنرێتەوە .

سوننەتە ئەگەر ئەو شیعرە مەدحی ئیسلام و ئەهلی فەضلی تیا بێ ، یا لە ذەمی کافرانا بێ ، یا تەشویقی موسوڵمانانی تیا بێ لەسەر حەربی

کافران .

سوننەتە دۆعاکردن بۆ صاحیبی ئەو نەوعە شیعرانە .

دروستە طەلەبی ئینتیقام لە کافران و ئەهلی باطیل . نووي] .

١١٢٠/٢٤٣ ـ براء بن عازب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول لحسان بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أهْجهم ، أوهاجهم وجبريل معك . م ـ ٣٩٥/٩ .

تەرجەمە :

بەرائی کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە حەسانی ئەفەرموو : هەجوی کافران بکە ، جیبریل ـ علیه السلام ـ ت لەگەڵە .

١١٢١/٢٤٤ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قال حسان : يا رسول الله ائذن لي في أبي سفيان [بن الحرث بن عبدالمطلب ، وهو ابن عم النبي ـ ﷺ ـ وكان يؤذي النبي ـ ﷺ ـ والمسلمين ، ثم أسلم وحسن إسلامه . نووي] قال : كيف بقرابتي منه ؟ قال : والذي أكرمك لأسُلّنك منهم كما تسل الشعرة من الخمير ، [العجين . أخرى] فقال حسان :

وإن سنام المجد من آل هاشم
بنوبنت مخزوم ووالدك العبد

قصيدته هذه . م ـ ٣٩٦/٩

[وبعد البيت :

ومن ولدت أبناء زهرة منهمو
كرام ، ولم يقرب عجائزك المجد

نووي]

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : حەسان ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : ئیـذنم بدە کـە هەجـوی ئەبوسوفیانی کوڕی حەرثی مامت بکەم . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەی چی ئەکەی لە خزمایەتی من بەو ؟ حەسان عەرزی کرد : قەسەم بەو ذاتەی کە ئیکرامی تۆی کردوە ! تۆ لەو قەومە وا ییێنمە دەرەوە وەك موو لە هەویر بێنرێتە دەرەوە ، یەعنی ئەو هەجوە هیچی بە تۆوە نانووسێ .

حەسان ئەو قەصیدەیە فەرموو کە دوو بەیتی لێ نوسراوە ، مەعنای وایە :

هـەرەژووروی گەورەیی لـە ناو ئـالی هاشمـایـە کـوڕی کچی مەخزوومن ، باوکی تۆ بەندەزادە ؛ چونکە دایکی حەرثی مامی پێغەمەر ـ ﷺ ـ (سمیة)یە سومەییە کچی (موهب) مەوهیب غولامی ئـەولادی عەبدی مەنافە ، دایکی ئەبو سوفیـانیش وابوە . یـەعنی ئەبـوسوفیـان خۆی و باوکی کە ئەولادی عەبدن . فەقەط کچی مەخزووم کە فاطیمەی کچی عەمری کوڕی عائیذی کوڕی عیمرانی کوڕی مـەخزوومـە . . . دایکی عەبدوڵلای باوکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئەبوطالیب و زوبەیرە .

ئەم زوبەیرە ئەبێ مامی پێغەمەر بووبێ ـ ﷺ ـ زوبـەیری کـوڕی عەوام نی یە ؛ چونکی دایکی ئەو (صفیە)ی کچی (عبدالمطلب)ە .

چونکی قەصیدەکە تەواو نی یە مەعنای بەیتەکەی دواییم نەزانی . عەیب نی یە ، ئەوە عەیبە کە بە غەلەط مەعنای لێ بدەمەوە .

یـەعنی بەنی هـاشم زۆرن ، تۆیش لـەوانی فەقـەط شەجـەرەی گەورەیی تۆ رەگێکی لە ئەرزی پیسایە . هی پێغـەمەر ـ ﷺ ـ چـە لە طەرەف دایکەوە چە لە طەرەف باوکەوە لە نەقص (منزە)ە .

١١٢٢/٢٤٥ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : اهجوا قريشا ؛ فإنه أشد عليها من رشق بالنبل . فأرسل إلى ابن رواحة فقال : أهجهم ، فهجاهم فلم يرض ، فأرسل إلى كعب بن مالك . ثم أرسل إلى حسان بن ثابت ، فلما دخل عليه قال حسان : قد آن لكم أن ترسلوا إلى هذا الأسد الضارب بذنبه . ثم أدلع لسانه ، فجعل يحركه . فقال : والذي بعثك بالحق ! لأفرينهم بلساني فري الأديم .

فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : لا تعجل فإن أبا بكر أعلم قريش بأنسابها ، وإن لي فيهم نسبا ، حتى يلخص لك نسبي ، فأتاه حسان ، فقال : يا رسول الله قد لخص لي نسبك والذي بعثك بالحق ! لأسلنّك منهم كما تسل الشعرة من العجين . قالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : فسمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول لحسان : إن روح القدس لايزال يؤيدك ما نافحت عن الله ورسوله . وقالت : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : هجاهم حسان فشفى واشتفى . قال حسان ـ ـ رضي الله تعالى عنه ـ :

هجوتَ محمدا فأجبت عنه
وعند الله في ذاك الجزاء
هجوت محمدا برًّا تقيا
رسول الله شيمته الوفاء
فإن أبي ووالده وعرضي
لعرض محمد منكم وقاء
ثكلت بنيتي إن لم تروها
تثير النقع من كنفي كداء

يبارين الأعنة مصعدات
على اكتافها الأسل الظماء
تظل جيادنا متمطرات
تلطمهن بالخمر النساء
فإن أعرضتموا عنا اعتمرنا
وكان الفتح وانكشف الغطاء
وإلا فاصبر والضراب يوم
يعز الله فيه من يشاء
وقال الله : قد أرسلت عبدا
يقول الحق ليس به خفاء
وقال الله : قد يسرت جندا
هم الأنصار عرضتها اللقاء
لنا في كل يوم من معد :
سباب ، أو قتال ، أو هجاء
فمن يهجو رسول الله منكم
ويمدحه وينصره سواء
وجبريل رسول الله فينا
وروح القدس ليس له كفاء

(مماثل) م ـ ٩/٣٩٧

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هەجوی قورەیش بکەن ؛ چونکی هەجوکردنیان لە لا لە تیرەبارانکردنیان بەشیددەتترە ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردیە لای

عەبدوڵڵای کوڕی ڕەواحە ؛ ئەمری پێ فەرموو : هەجویان بکە . هەجوی کردن پێی ڕازی نەبوو . ناردیە لای کەعبی کوڕی مالیك ئەویش وا . لە دواییدا ناردیە لای حەسانی کوڕی ثابیت . کە حەسان هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی کرد : وەختی ئەوە هات کە بنێرن بۆ لای ئەم شێرە کە لە ڕقا کلکی لە ئەرز ئەدا . لە دواییدا زمانی دەرکێشا ، ئەی بزوان ، وتی : قەسەم بەوەی کە تۆی بە حەق ناردوە ! بە زمانم شڕو وڕیان ئەکەم وەکوو پێست پارچەپارچە ئەکرێ ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : عەجەلە مەکە ئەبوبەکر لە هەموو کەس چاکتر نەسەبی قورەیش ئەزانێ ، منیش لە ناو قورەیشا نەسەبم هەیە ، صەبر کە تا ئەو نەسەبی منتان بۆ خوڵاصە بکا . حەسان عەرزی کرد : (یا رسول الله) نەسەبت بۆم خوڵاصە کراوە ، قەسەم بەوەی تۆی بە حەق ڕەوانە کردوە ! تۆ لە قورەیش ئینمە دەرێ وەك موو لە هەویر دەربکێشرێ هیچ هەویراوی نەبێ .

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم ـ ﷺ ـ بیست بە حەسانی ئەفەرموو : تا تۆ مودافەعەی خواو ڕەسوولی خوا بکەی جیبریل تەئییدت ئەکا . حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم ـ ﷺ ـ بیست ئەیفەرموو : حەسان هەجوی موشریکانی کردو شیفای موسوڵمانانی داو خۆیشی لە قەهری موشریکان شیفایاب بوو . حەسان خیطاب بەو کەسەی کە هەجوی پێغەمەری ـ ﷺ ـ کردبوو فەرمووی :

ئەکەی هەجوی محەمەد بۆ جەوابت
ئەوابم زۆرە لای خوا تۆ عەذابت
ڕەسوولی خوایە گەورەو زۆر بە تەقوا

وەفا خولقی ئەوە لای خەڵق و لای خوا
بە تەحقیق باوك و باپیرم لەگەڵ عیرض
ویقایەی عیرضی یە وەك شیرو وەك گورز[1]
نەمێنم من ئەگەر ئێوە نەبینن
لە هەردوو رووی گەرا تۆز هەڵنەسێنن
ئەوانەی سواری شانیان بوون ئەوانە
وەکو : درکی لەش ، رمو ، تیرو کەوانە(!)
بە خوێنی کافران تینوون وەکوو شێر
ئەکەن دوشمن لە مەیدانا سەرەوژێر
ئەبارن ئەسپەکانمان میثلی باران
بە مشکیی تۆزی ئەسرن گوڵەنداران
ئەگەر ئێوە لە ئێمە واز بهێنن
کە ئەصحابی کیرام عومرە بهێنن
لە بەینا پەردەی شك هەڵئەگیرێ
ئەبێ فەتحێ کە خوا بۆمان ئەنێرێ
ئەگەر نایکەن صەبرکەن کێ بەفیز بێ
ذەلیل بێ لای خوا غەیری عەزیز بێ
خوا فەرموویەتی : ناردوومە عەبدێ
کە حەق گۆیەو درۆ نازانێ گەردێ

(۱) لێرەدا دانەر ـ خ ـ نووسیویە : «لە کوردی‌یا : ز ، ذ ، ض ، ظ ، یەکێکن» . خوالێخۆشبوو مامۆستا مەلا سەلامیش لە دوایەوە نووسیویە : «لە کوردی‌یا هەمووی بە ز ئەخوێنرێتەوە» .

خوا فەرمووی : کە ناردم لەشکرێ بۆت
ئەکا کافر کەلەپچە پێیشی ناو کۆت
هەموو رۆژێ هەیە بۆمان لە لای مەعد :
شەرەجوێن ، یا هەجو ، یا خو شەڕەبەرد
لە ئێوە کێ (رسول الله) ئەکا هەجو
وە یا مەدحی بکا یا یاری‌یەی ئەو
یەکێکە ، جوبرەئیلمان وا لە ناوا
رەسوول‌و رۆحی قودسەو کەس نی‌یە وا

* * *

رجام وایە من لای مەلاسەلام
تەرجەمەی بکا بە شیعری بەتام
ئەم شیعرە بێ تامانەم کاتە دەرێ
یاخوا کوڕو خۆی‌و باوکی نەمرێ[1]

(١) داتەر لە سەرەتای ئەم لاپەڕەیشەوە نووسیویە : «رجام وایە لە خذمەت مەلا سەلاما ئەم شیعرانە بە شیعر تەرجەمە بکا . کاغەذەکەم فەرقی ئەمدیوو ئەودیوی نەماوە» .
دیارە مامۆستا مەلا سەلام لێرەیشدا رجاکەی نەگرتووە ، شیعرەکانی وەك خۆیان هێشتوەتەوە .
بە پێویستی دەزانم لێرەدا ئەوەیش تۆمار بکەم کە لەدەوروبەری نووسینی ئەم شوێنەدا مامۆستا مەلاسەلام پاش تەمەنێکی پیرۆزو کۆتایی‌یەکی نەختێك سەخت بە هۆی کوێربوونی‌یەوە لە دوادوایی تەمەنیدا . . لە رۆژی ١٩٨٤/٨/٢٥دا کۆچی دوایی کردو ، بۆ یەکجاریی چاوی لێك‌ناو ئەم جیهانەی بەجێ هێشت .

فضل أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه -

١١٢٣/٢٤٦ - قال : لما قدمت على النبي - ﷺ - قلت في الطريق :

يا ليلة من طولها وعنائها على أنها من دارة الكفر نجت

وأبَقَ غلام لي في الطريق . فلما قدمت على النبي - ﷺ - فبايعته ، فبينا أنا عنده إذ طلع الغلام ، فقال لي النبي - ﷺ - : يا أبا هريرة هذا غلامك ، فقلت : هو لوجه الله فأعتقته . ح - ٦/٤٢٨ .

تەرجەمە :

کە هاتمە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - لە رێ وتم : ئەی شەو چە دوورو درێژی‌و بە زەحمەتی ! (مع مافیه) ئەم شەوە منی لە (دار الکفر) نەجات داوە . غولامێکیشم بوو لە رێدا رای‌کرد . کە چوومە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - وموبایەعەم لە خزمەتا کرد لەو وەختانەدا کە لە خزمەت پێغەمەرا بووم - ﷺ - ئەوەندەم زانی غولامەکەم دەرکەوت ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : (یا أبا هریرة) ئەمە غولامەکەتە ، ئەبوهورەیرە فەرمووی : وتم : لە رێی خوادا بێ‌و ئازادم کرد .

ئەمە موعجیزەیە بۆ پێغەمەر - ﷺ - کە بێ ئەمە غولامەکەی دیبێ‌و زانیبێتی کە لێی ونبوە خەبەری دا بە ئەبوهورەیرە . فەضیلەتە بۆ ئەبوهورەیرەیش کە تێگەیی غولامەکەی هەڕای نەکردبوو لە خۆیەوە هاتەوە ئازادی کرد .

ئەبوهورەیرە دوای ئەم حادیثەیە پێغەمەر - ﷺ - ناوی ناوە (ابو هریرة) . (تأمل یا عبدالسلام) .

١١٢٤/٢٤٧ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : كنت أدعو أمّي

إلى الاسلام ، وهي مشركة ، فدعوتها يوما . فـأسمعتني في رسول الله ـ ﷺ ـ ما أكره . فأتيت رسول الله ـ ﷺ ـ وأنا أبكي ، قلت : يا رسول الله ـ ﷺ ـ إني كنت أدعو أمي إلى الاسلام فتأبى عليَّ ، فدعوتها اليوم ، فأسمعتني فيك ما أكره ، فادع الله ن يهدي أم أبي هريرة ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : أللهم اهد أم أبي هريرة ، فخرجت مستبشرا بدعوة نبي الله ـ ﷺ ـ فلما جئت فصرت إلى الباب فإذا هو مجاف [مغلق] فسَمِعَتْ أمي خَشَفَ قدمي ، فقالت : مكانك يا أبا هريرة ، وسمعتُ خضخضة الماء [شلّپە شلّپی] ، قال : فاغتسلَتْ ولبسَتْ درعها ، وعجلت عن خمارها ففتحت الباب ، ثم قالت : يا أبا هريرة أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا [رسول الله] عبده ورسوله .

قال : فرجعت إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فأتيته وأنا أبكي من الفرح . قال : قلت : يا رسول الله أبشر قد استجاب الله دعوتك وهدى أم أبي هريرة ، فحمد الله وأثنى عليه ، وقال خيرا . قال : قلت : يا رسول الله أدع الله أن يحببني أنا وأمي إلى عبادك المؤمنين ويحببهم إلينا ، قال : فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : اللّهم حبب عبيدك هذا ـ يعني أبا هريرة ـ وأمه إلى عبادك المؤمنين ، وحبب إليهم المؤمنين . فما خلق مؤمن يسمع بي ولا يراني إلا أحبَّني م ـ ٩/ ٤٠٠ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : دایکم موشریك بوو ، دەعوەتم ئەکرد بۆ ئیسلامەتی ، رۆژێ دەعوەتم کرد ، قسەییکی وای دەرحەق پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێ بیستم کە لام ناخۆش بوو .

بەگریانەوە چوومە خذمەت پێغـەمەر ـ ﷺ ـ عـەرزم کرد : (یـا رسول الله) من هەموو وەختێ دایکم دەعوەت ئەکرد بۆ موسوڵمانەتی = بە

قسەی نەدەکردم = ئیمرۆیش دەعوەتم کرد قسەیێکی دەرحەق تۆ خستە گوێمەوە کە پێم ناخۆش بوو ، لە خوا ـ عز وجل ـ طەڵەب بکە کە هیدایەتی دایکی ئەبوهورەیرە بدا . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوایا دایکی ئەبوهورەیرە هیدایەت بدە . بە واسیطەی دۆعای پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ بە دڵخۆشیی لە خزمەتی چوومەدەرێ ، کە گەییمە ماڵەوەو لە دەرگاکەوە نزیك بوومەوە کەچی دەرگاکە داخرابوو ، دایکم خشپەی پێی بیستم فەرمووی : ئەی ئەبوهورەیرە لە جێی خۆت بوەستە . گوێم لە شڵپەشڵپی ئاو بوو غوسڵی کرد ، کراسەکەی لەبەرکرد ، عەجەلەی کرد ، سەرپۆشەکەی نەدا بە سەریاو دەرگاکەی کردەوە ، لە دواییدا فەرمووی : (یا أبو هریرة أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله) .

گەڕامەوە بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە خۆشییانا ئەگریام و چوومە خزمەتی ، عەرزم کرد : (یا رسول الله) مژدە بێ خوا دۆعاکەی قەبووڵ کردی ، هیدایەتی دایکی ئەبوهورەیرەی دا . پێغەمەر ـ ﷺ ـ حەمدو ئەنای خوای کرد ، قسەی خێری فەرموو . عەرزم کرد : (یا رسول الله) لە خزمەت خوادا دۆعا بکە کە خۆم و دایکم لای عەبدی موئمینی خۆی خۆشەویست بکا ، ئەوانیشی بە ئێمە خۆش بوێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوایا ئەم عەبدانی خۆتە کە ئەبو هورەیرەو دایکی یەتی بە عیبادی موئمینی خۆتت خۆش بوێ ، لای ئەوانیش عیبادی موئمینی خۆت خۆشەویست بکە . ئێستە هیچ موسوڵمانێ ـ نی یە کە ناوی من ببیێ یا بمبینێ و منی خۆش نەوێ .

چە موعجیزەییێکی گەورەیە بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە دەزبەجێ ئەوی لە خوای طەڵەب کرد خوا ـ عز وجل ـ عەینی ئەوەی بۆ کرد ؟

چە فەضیلەتێکی گەورەیە بۆ ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - کە بە طەڵەبی ئەو خۆیو دایکی نائیل بوون بەو دۆعای خێری پێغەمەرە - ﷺ - کە ئێستە لە مەشریقو مەغریبا باوەڕم نی‌یە کەسێ ببێ کە ناوی نەزانێ ، کە ناوی برا نەڵێ - رضي الله تعالى عنه - . لەو رۆژەوە تا رۆژی قیامەت ناوی موبارەکی لە کوتوبی ئیسلاماو ، لە ئەلسینەی موسوڵمانانا بەخێر پایەدارو باقی‌یە - رضي الله تعالى عنه - .

لە دوای حوصوولی نیعمەت حەمدو ثەنای خوا لازمە .

رێی چاکە بە خەڵق نیشاندان - با خوصووص بە خزمو ئەحباب - سوننەتە .

دۆعای خێر بۆ موسوڵمانان سوننەتە .

خوا منیشو مەلا حسەینیشو کەسو کارو خزمو خوێشمان لەگەڵ هەموو ئەهلی ئیسلاما لە ئافەتی دنیاو ئاخیرەت مەحفووظ بکا . (آمين بجاه خاتم النبيين - عليه صلاة الله وسلامه إلى يوم الدين آمين -)

خوایا وەك ئەم مەرەکەبە بەم کاغەزەدا بڵاوئەبێتەوە ئەمدیوو ئەودیوی ئەیچێژێ بەو نەوعە دڵو رۆحی منو مەلا حسەینو خۆشەویستو ئەحبابمان نووری ئیمانو موسوڵمانەتی بچێژێ (آمين) .

لە ئەستامبوولا بەو کاغەذو مەرەکەبت دەست نەکەوی ! چە شتێکی عەجایبە ! ؟

٢٤٨/١١٢٥ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : يقولون : إن أبا هريرة قد أكثر ، والله الموعد . ويقولون : ما بال المهاجرين والأنصار لا يتحدثون مثل أحاديثه ؟ وسأخبركم عن ذلك . إن إخواني من الأنصار كان يشغلهم عمل أرضيهم . وإن إخواني من المهاجرين كان يشغلهم الصفق بالأسواق ، وكنت ألزم رسول الله - ﷺ - على ملء بطني ؛ فأشهد

إذا غابوا ، وأحفظ إذا نسوا . ولقد قال رسول الله ـ ﷺ ـ يوما : أيكم يبسط ثوبه فيأخذ من حديثي هذا ثم يجمعه إلى صدره ، فإنه لم ينس شيئا سمعه ؟ فبسطت بردة علي حتى فرغ من حديثه ، ثم جمعتها إلى صدري فما نسيت بعد ذلك اليوم شيئا حدثني به ، ولولا آيتان أنزلهما الله في كتابه ما حدثت شيئا أبدا . ﴿إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى[1] . . . إلى آخر الآيتين﴾ م ـ ٤٠١/٩ . ح ـ ٢٠٦/١ في حديثين بفرق ما ، يحتمل أني كتبته في العلم أيضا[2] .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : خەڵق ئەڵێن : کە ئەبو هورەیرە ریوایەتی حەدیثی زۆرکرد . وەعدەی منو ئەوان لە حوزووری خوادا بێ ! ئەڵێن : بۆچی موهاجیرو ئەنصار بە قەد ئەو حەدیث ریوایەت = ناکەن = ؟ خەبەرتان بدەمێ کە بۆچ وایە ؟ : برادەرانی ئەنصاریم ئیشو کاری ئەرازییان ئەوانی مەشغووڵ ئەکرد . برادەرانی موهاجیرینم خریدو فرۆختیان لە بازارا ئەوانی مەشغووڵ ئەکرد .[3] من بە نانەزگیی لازمی پێغەمەر بووم ـ ﷺ ـ ، کە ئەوان غائیب بوونایە من لە خذمەتیا حازر ئەبووم ، کە لە فکریان بچوایەوە من حیفظم ئەکرد . ڕۆژێ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کێ لیباسی خۆی ڕائەخا گوێ لە قسەی من ئەگرێ لە پاشا لیباسەکەی کۆئەکاتەوە بەسنگیەوە ئەو کەسە هەرچی لە من ببێ ئیتر لە فکری ناچێتەوە ؟ من

(١) سوورەتی بەقەرە ، ئایەتی : ١٥٩ .

(٢) نعم قد سبق في باب العلم في الحديث المرقم ٦٨/٤٠٨ .

(٣) لە هەردوو جێگەکەدا بگوترێ (مەشغووڵی ئەکردن) باشترە .

بەرماڵێکم بەکۆڵەوە بوو رام‌خست تا پێغەمەر ـ ﷺ ـ ، لە حەدیثەکەی بۆوە ، لە دواییا بەرماڵەکەم کۆکردەوەو بە سنگمەوە گرت . لە دوای ئەو رۆژە هیچ شتێکم لە فکر نەچۆتەوە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ قسەی بۆ کردووم .

ئەگەر لە قورئانا دوو ئایەت نەبوایە قەط قسەم لە حەدیث نەدەکرد . ئەو دوو ئایەتە لە صەحیفەی سێیەمی جزووی دوەمی (البقرە) دایە ـ مەعنای وایە : بە تەحقیق ئەو کەسانەی کە کەتمی ئەو (بینات)و هیدایەتە ئەکەن کە ئێمە نازڵمان کردوە لە دوای ئەوە کە بەیانی کردوە لە قورئانا بۆ خەڵق . . بیشارنەوەو بە خەڵقی نەڵێن ، ئەو کەسانە خوا لەعنەتیان لێ‌ئەکاو لەعنەتکەری تریش ـ کە مەلائیکەو ئینسانن ـ لەعنەتیان لێ‌ئەکەن . فەقەط ئەوانەی کە تۆبە بکەن لە کەتمی ئایەت‌و ئیصلاحی حاڵی خۆیان بکەن‌و بەیانی ئایاتی خوا بکەن بۆ ئەوانە کە نایزانن . . ئەو تەوبەکارانە من تەوبەیان لێ قەبووڵ ئەکەم ؛ چونکی من تەوبە قەبووڵ ئەکەم‌و رەحم بەخەڵق ئەکەم .

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەم ئایەتەی (تشمیلی !) حەدیثیش کردوە . نەظیری ئەم ئایەتە لە قورئانا زۆرە .

فضائل حاطب بن بلتعة ـ رضي الله تعالى عنه ـ

١١٢٦/٢٤٩ ـ علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : بعثني رسول الله ـ ﷺ ـ أنا والزبير والمقداد ـ رضي الله تعالى عنهم ـ قال : إنطلقوا حتى تأتوا روضة خاخ [على إثني عشر ميلا من المدينة ، بينها وبين مكة] فإن بها ظعينة [المرأة في الهودج ، اسمها سارة] ومعها كتاب فخذوه منها ، فانطلقنا تعادى [تجري] بنا خيلنا ، حتى انتهينا إلى الروضة ، فإذا نحن بالظعينة ، فقلنا : أخرجي الكتاب ! فقالت : ما معي من كتاب . فقلنا : لتخرجنَّ الكتاب أو لتلقينَّ الثياب ، فأخرجتهُ من عقاصها . فأتينا به رسول الله ـ ﷺ ـ فإذا فيه : من حاطب بن أبي بلتعة إلى ناس من المشركين من أهل مكة [هم صفوان بن أمية ، وسهل بن عمرو ، وعكرمة بن أبي جهل] يخبرهم ببعض أمر رسول الله ـ ﷺ ـ [ولفظه ـ كما في تفسير يحى بن سلام ـ : أما بعد : يا معشر قريش فإن رسول الله ـ ﷺ ـ جاءكم بجيش كالليل ، يسير كالسيل ، فوالله لو جاءكم وحده لنصره الله وأنجز له وعده ، فانظروا لأنفسكم ، والسلام . قسطلاني]

فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : يا حاطب ما هذا ؟ قال : يا رسول الله لا تعجل عليَّ ، إني كنت إمرأ ملصقاً في قريش ، ولم أكن من أنفسها ، وكان من معك من المهاجرين لهم قرابات بمكة يحمون بها أهليهم وأموالهم ، فأحببت إذا فاتني ذلك من النسب فيهم أن أتخذ عندهم يداً يحمون بها قرابتي ، وما فعلت كفرا ، ولا ارتدادا ، ولا رضا بالكفر بعد الاسلام ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : لقد صدقكم .

فقال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : يا رسول الله دعني أضرب عنق هذا المنافق . فقال : إنه شهد بدرا . وما يدريك لعل الله أن يكون قد

اطلع على أهل بدر فقال : إعملوا ماشئتم فقد غفرت لكم ؟ [فأنزل الله ـ عز وجل ـ : ﴿يا أيها الذين آمنوا لاتتخذوا عدوي وعدوكم أولياء . م﴾[1] فدمعت عينا عمر ، وقال : الله ورسوله أعلم . خ آخر] ح ـ ١٢٦/٥ . ح ـ ٢٤٦/٦ بفرق يسير ، وفيه : أبو مرثد بدل المقداد . وفيه : كلنا فارس . وفيه فالتمسنا فلم نَرَ كتابا ، فقلنا : ما كذب رسول الله ـ ﷺ ـ لتخرجن الكتاب ، أو لنجردنكِ ! فلما رأت الجدَّ أهوت إلى حجزتها [أي معقد إزارها] وهي محتجزة بكساء فأخرجته . والباقي هو الباقي .

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ منو ، زوبەیرو ، میقدادی ـ لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : منو ، زوبەیرو ، ئەبو مەرثەدی ـ نارد ، فەرمووی : تا رەوضەی خاخ بچن ـ کە باخێکە لە بەینی مەککەو مەدینەدا ـ لەوێ ژنێ هەیە کاغەذێکی پێیە ، کاغەذەکەی لێ بستێنن . ئێمەیش کەوتێنە رێو ، هەموو سواربووین ، ئەسپەکانمان ئەیان رفانین ، تا گەیینە باغەکە ، ژنەکەی لێ بوو . پێمان وت : کاغەذەکەت دەرێنە ! وتی : هیچ کاغەذم پێ نی یە ، پشکنیمان نەمان دۆزی یەوە . وتمان : پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە خۆڕایی نەیفەرموە . یا کاغەذەکە دەرێنە ، یا رووتت ئەکەینەوە ، کاغەذەکەی لە ناو پرچیا ـ لە ریوایەتەکەی ترا لە ناو پزووی دەرپێکەیا ـ هێنایە دەرێ بردمان بۆ خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

لە پشتی نووسرابوو : لە حاطەبی کوڕی ئەبوبەلتەعەوە بۆ بەعزێ

(١) الممتحنة/١

لە کوففاری قورەیش . [لە ناویا نووسرابوو : (أما بعد) : ئەی قەومی قورەیش پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە لەشکرێکی وەك شەو زۆری دنیاگیرەوە[1] بۆتان بێ . وەك لافاو ئەڕۆن وەڵلاهی ئەگەر بە تەنهایش تەشریفی بێ خوا یاریەی ئەداو ئەو وەعدەی کە پێیداوە بەجێی ئەهێنێ . کەوابێ دیقەت لە خۆتان بکەن . والسلام] .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەی حاطەب ئەمە چیە ؟ عەرزیکرد : (یا رسول الله) عەجەلەم لێمەکە ، من پیاوێ بووم لە قورەیش نەبووم ، لە لاوە پێیانەوە لکابووم . ئەو موهاجیرانەی کە لە خذمەتتان خزمو کەس و کاریان هەیە لە مەککەدا ، بە واسیطەی ئەوانەوە ماڵو ناڵیان موحافەظە ئەکەن لە ظوڵمی موشریکان . من کە لە ناو قورەیشا مەحرووم لە خذمایەتیی کە ماڵو منالی ئەویمی بێ موحافەظە بکەم ، حەزم کرد کە چاکەو منەتێکم بەسەریانەوە ببێ ، بە واسیطەی ئەوەوە کەس و کارم کە لەوێدا ماونەوە لەشەڕی ئەوان مەحفووظ بێ . ئەو کاغەذەم کە = بۆ = نووسیون بۆیێکم نەنووسیوە کە کافر بم ، بۆیێکم نەنووسیوە کە مورتەد بووبم ، بۆیێکم نەنوسیوە کە لە دوای ئەمە کە موسوڵمان بووم بە کوفر رازیی بم . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : حاطەب قسەییکی راستی پێوتن .

[لە مەثالی کاغەذەکەیشی دەرەکەوێ کە موسوڵمانە ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ هیچ لەشکریشی نەبێ ، تەنها نەفسی خۆی بێ خوا نەصرەتی ئەدا بەسەریاناو ئیشی ریسالەتی بۆ ئەچێتە سەر . لەمەدا بەڵکو تەهدیدی موشریکەکانی تیایەو (ضمنا) دەعوەتیان ئەکاتە سەر ئیسلامەتی] .

(١) لە دەسخەتەکەدا (دنیاگیر) بوو .

حەزرەتی عومـەر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ [یا ئـەبێ گوێی لـەوە نەبوویێ کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ شەهادەتی لەسەر راستیی حاطەب داوە لە ئیعتیذارەکەدا ، یاخۆ هەر بەوەندە کە حاطەب موشریکەکانی خەبەردار کـردوە لە لای وابـوە دروستە کـوشتنیو ناوبـردنی بە مـونافیق ؛ بـۆیە] فەرمووی :.(یا رسول الله) وازم لێ بێنە کە لە گەردنی ئەم مونافیقە بدەم .

[موراد لە مونافیق مونافیقی کوفر نی‌یە ، بەڵکو نیفاقی خیانەتە]

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خەیر ، حاطەب حازری غەزای بەدر بوە ، بە چە مەعلووم کە خوا ـ عز وجل ـ طولووعی نەکردوە بەسەر ئەهـلی بەدراو پێی نەفەرموون : هەرچیتان هـەوەسە بیکـەن من لێتان خـۆش بـووم ؟ ! ئیمامی عـومەر ـ رضي الله تعـالى عنه ـ چـاوی ئاوی کـردو فەرمووی : خواو رەسوولی خوا لە هەموو کەسێ عالمترن .

[خوا ـ عز وجل ـ ئەم ئایەتی سوورەتی (ممتحنه)ی نازڵ فەرموو کە مەعنای وایە : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە دوشمنی منو دوشمنی خۆتان مەگرن بە دۆست ، مەوەددەتو مەحەببەتی خۆتانیان پێ مەبەخشن ، کەچی ئەوان کافر بـوون بەو حـەقەی کـە لە طـەرەف خواوە بـۆ ئێوە هاتوەو ، چونکی ئێوە ئیمانتان هێنـاوە بە خـواو رەببی خۆتـان ، ئێوەو رەسوولی خوایان لە مەککە ئەکردە دەرێ . ئەگەر ئێوە بۆ غەزا لە رێی خواداو طەڵەبی رەزای خوا هـاتوونـە دەرێ مەیـانکەن بـە دۆستو بە دزی‌یەوە ئیظهاری مەحەببەتیان لەگەڵ بکەن ، خوا عیلمی هەیە بەوەی کە ئیخفای ئەکەنو بەوەی کە ئیعلانی ئەکەن ، هەرکەسێ لە ئێوە کافران بگرێ بە دۆست بە تەحقیق ئەو کەسە رێگەی راستی ونکردوە ، ئەگەر ئەوان ظەفەرتان پێ ببەن دەستان ئەکێشنێ کە بتانکوژن ، بـە جوێنو قسەی ناخۆش زمان درێژ یتان لەگەڵا ئەکەن] .

لەم حەدیثەدا[1] سێ ئیشكال هەیە :

١ ـ ئیختیلافی دوو حەدیث ؛ لە یەكێكیانا ئەبومەرثەدو ، لەیەكێكیانا میقدادی ناردوە .

٢ ـ طەلەبی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كە حاطەب بكوژێ . ئەم دوو ئیشكالە دەفع كرا .

٣ ـ لە حەدیثێكیانا كاغەذەكەیان لە ناو پرچیا هێنایە دەرێ ، لە یەكێكیانا لەسەر پزووی دەرپێكەیی هێنایە دەرێ . نە لە قەسطەلانیدا نە لە شەرحی موسلیمی نەوەوی‌یا نەمدۆزی‌یەوە . ئەگونجێ لە پێشا لە ناو پرچیا بووبێ ، لەو وەختەدا كە پشكنیویانە لە ناو پرچی هێنابێتە دەرێو خستوویێتیە ناو سەر پزووی دەرپێكەیەوە ، لە دواییدا لەوێ هێنابێتە دەرێ . بەعزێ لەو ذەواتەی كە تەشریفیان حازر بوە لەو وەختەدا دیویەتی كە لە پرچی هێناوەتە دەرێ . بەعزێكیان ئەوەی نەدیوە هەر ئاگای لەوە بوە كە لە پزووی دەرپێكەیی دەرهێنابێ ؛ بۆیە بە دوو نەوع ریوایەت كراوە .

وە نی‌یە راویی حەدیثەكەیش هەر حەزرەتی عەلی بێ ـ رضي الله تعالى عنه ـ تا ئیختیلاف لە لەفظی ئەوا بێ . چەند ئەصحابێكی تریش كە تەشریفیان مەوجوود بوە ریوایەتیان كردوە . (والله أعلم) .

موعجیزەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ و فەضلی حاطەب ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەم حەدیثانەدا ظاهیرە .

سووئی ظەن چاك نی‌یە .

---

(١) لە دەسخەتەكەدا (لەم حەدیثە) بوو .

غەیری خوا کەس کەس بە تەواویی ناناسێ .
عوذری مەعقوول مەقبوولە .
دۆستایەتی لەگەڵ کوففارا دروست نی یە ، ئەمما لە حینی حاجەتا صوڵحیان لەگەڵ ئەکرێ .
سیڕڕی ئیسلام فاشکردن کەبیرەیە ، مووجیبی عەذابی دنیاو ئاخیرەتە .
پشکنینی ژنی نامەحرەم ـ حەتا رووتکردنەوەی ـ بە قەدەر ئیحتیاجی ولەبەر ضەروورەت لە سوننەتەو تا دەرەجەی فەرزی هەیە .
جاسووس کوشتن دروستە . تەعزیری لازمە .
(تأني) لە ئیشا سوننەتە .
خەتای ئەهلی فەضل بە فەضیلەتەکەی ئەبەخشرێ .

١١٢٧/٢٥٠ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن عبداً لحاطب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ جاء رسول الله ـ ﷺ ـ يشكو حاطبا ؛ فقال : يا رسول الله ليدخلنَّ حاطبٌ النار . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : كذبت ، لا يدخلها ؛ فإنه شهد بدرا والحديبية . م ـ ٩/٤٠٤ .

تەرجەمە :
عەبدێکی حاطەب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هاتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ شکاتی لە حاطەب کرد ؛ عەرزی کرد : (یا رسول الله) بە تەحقیق حاطەب ئەچێتە جەهەننەمەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : درۆت کرد . حاطەب ناچێتە ناو ئاگرەوە ؛ چونکی حازری غەزای بەدرو (حدیبیة) بوە .
لەمەدا بە صەراحەت شەهادەتی بۆ حاطەب تیایە کە ناچێتە جەهەننەمەوە . (ضمنا) شەهادەتی تیایە کە ئەچێتە بەهەشتەوە .

کەسێ غەیبەتی کەسێك بکا بە درۆخستنەوەو مەنعکردنی سوننەتە .

مەدحی موسوڵمانان لەحینی حاجەتا بە ئەعمالی صالیحە سوننەتە .

بە بێ لوزووم مووجیبی غورووره ، (إن شاء الله) لە (رقاق)١ یێ .

١١٢٨/٢٥١ ـ أم مبشر ـ رضي الله تعالى عنها ـ سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول عند حفصة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : لا يدخل النار ـ إن شاء الله تعالى ـ من أصحاب الشجرة أحد ، الذين بايعوا تحتها . قالت : بلى يا رسول الله . فانتهرها [فـ] قالت حفصة ـ رضي الله تعالى عنها ـ ﴿وإن منكم إلا واردها﴾[1] فقال النبي ـ ﷺ ـ : قد قال الله ـ عز وجل ـ : ﴿ثم نُنَجِّي الذين اتقوا ، ونذر الظالمين فيها جثيا﴾[2] م ـ ٩/ ٤٠٤ .

تەرجەمە :

(أم مبشر) ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ی بیست لە لای حەفصە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەیفەرموو : (إن شاء الله) هیچ کەس لە ئەصحابی شەجەرە کە لە ژێریا بەیعەتیان لە خذمەت پێغەمەرا کرد ـ ﷺ ـ ناچنە ناو ئاگری جەهەننەمەوە . حەفصە ـ رضي الله تعالى عنها ـ [بۆ خاتری ئەمە لە سەبەبەکەی بگا نەك لە وەجهی ئیعتیراضەوە] فەرمووی : بەڵێ (یا رسول الله) ئەیچنێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لێی توورە بوو ، حەزرەتی حەفصە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : هیچ کەس لە ئێوە نی یە کە نەچێتە ناو ئاگری جەهەننەمەوە [یەعنی خوا لەو ئایەتەدا بۆچ وا ئەفەرموێ ؟] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ لە

(١) مريم/ ٧١

(٢) مريم/ ٧٢

دوای ئەو ئایەتەوە فەرموویەتی : لە دوای ئەوە کە چوونە ناویەوە نەجاتی ئەوانە ئەدەین = کە تەقوایـان کردوەو خـۆیان پـاراستوە = لـە چوونـە ناویەوەو ، ئەوانەی کە زاڵمن لە جەهەننەما تەرك ئەکەین لە ناویا بەچۆکا بێن .

[یەعنی موراد لە چوونەناوی ئەوەیە کە هەموو کەس بەسەر پردی صیراطا رائەبوورێ ؛ ئەهلی تەقوا نەجاتی ئەبێ‌و ناکەوێتە نـاوی . زاڵم ئەکەونە ناوی . وەك لە ئەحادیثی ئەحواڵی ئاخیرەتا رابورد .]

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە موناظەرە بۆ تێگەییشتنی حەق‌و ئیزالەی شوبهەو ، سوئال‌و جواب دروستە ، مەقصوودی حەفصە ـ رضي الله تعالی عنها ـ وابوا . مەقصوودی رەدی فەرمودەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ نەبوە . نووي]

فضائل الأشعريين - رضي الله تعالى عنهم -

١١٢٩/٢٥٢ - عن أبي موسى [الأشعري] - رضي الله تعالى عنه - قال : كنت عند النبي - ﷺ - وهو نازل بالجِعْرانة [وبكسر العين وتشديد الراء] بين مكة والمدينة ، ومعه بلال - رضي الله تعالى عنه - فأتى النبي - ﷺ - أعرابي ، فقال : ألا تُنْجِز لي ما وعدتني [من غنيمة حنين] ؟ فقال [عليه الصلاة والسلام] : أَبْشِر . فقال : قد أكثرت عليَّ من أَبْشِر ! فأقبل [عليه الصلاة والسلام] على أبي موسى وبلال - رضي الله تعالى عنهما - كهيئة الغضبان ، فقال : ردَّ البشرى . فأقبِلا أنتما ، قالا : قبلنا . ثم دعا بقدح فيه ماء ، فغسل يديه ووجهه فيه ، ومج فيه ، ثم قال : إشربا منه وأفرغا على وجوهكما ونحوركما وأبشرا . فأخذا القدح ففعلا ، فنادت أم سلمة [أم المؤمنين - رضي الله تعالى عنها -] من وراء الستر : أفْضِلا لأمُكما ، فأفضلا لها طائفة . ح - ٣٩٥/٦ . م - ٤٠٥/٩ .

تەرجەمە :

ئەبو مووسای ئەشعەریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا بووم - ﷺ - تەشریفی لە جیعرانەدا دابەزیبوو - کە لە بەینی مەککەو مەدینەدایە ، بیلالیشی لە خزمەتا بوو - رضي الله تعالى عنه - عەرەبێکی بەرپانی هاتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزی کرد : بۆچ ئەوەی کە وەعدەت پێدام کە لە غەنیمەتی حونەین بمدەیتێ بەجێی ناهێنی ؟ پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : موژدە بێ لە تۆ . عەرەبەکە وتی : زۆرت موژدە داومێ ! پێغەمەر - ﷺ - بە رقەوە رووی کردە ئەبوموساو بیلال - رضي الله تعالى عنهما - و فەرمووی : ئەم عەرەبە موژدەکەی رەدکردەوە ئێوە قەبووڵی بکەن . ئەبوموساو بیلال - رضي الله تعالى

عنهما ـ فەرموویان : (یا رسول الله) ئێمه قەبوولمان کرد . لە دواییدا پێغەمەر ـ ﷺ ـ قەدەحێکی طەلەبکرد کە ئاوی تیا بوو ، دەستو دەموچاوی موبارەکی پێشتو لە دەمی وەرداو کردییەوە ناو قەدەحەکە ، فەرمووی : لێی بخۆنەوەو بیکەن بە دەمو چاوو سەر سنگتاناو موژدە بێ لە ئێوە . بیلالو ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قەدەحەکەیان لە دەستی موبارەکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ وەرگرتو ئەوەیان کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری پێکردن . . کرد . (ام سلمه)ی دایکمان ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پشتی پەردەوە بانگی کردن : بەشی دایکیشتان بهێڵنەوە لەوەی کە لە قەدەحەکەتانایە . ئەوانیش بەعزێکیان بۆ پێشتەوە .

ئەم حەدیثە فەضیلەتی ئەبوموساو ، بیلالو ، (ام سلمه)ی تیایە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ .

ئەو عەرەبە بەڕڕانی‌یە چە بەرەکەتێکی گەورەی لە کیس خۆی داوە !

۲۵۳/۱۱۳۰ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما فرغ النبي ـ ﷺ ـ من حنين بعث أبا عامر على جيش إلى أوطاس فلقي دُرَيْدَ بن الصمة ، فقُتلَ دريد ، وهزم الله أصحابه . قال أبو موسى وبعثني مع أبي عامر [رضي الله تعالى عنهما ، عمه] فرُمي أبو عامر ـ رضي الله تعالى عنه ـ في ركبته رماه جشمي ، فأثبته في ركبته ،[1] فانتهيت إليه [فقلت : يا عم من رماك ؟] فأشار إلى أبي موسى فقال : ذاك قاتلي الذي رماني ، فقصدت له ، فلحقته ، فلما رآني ولّى ، فاتبعته ، وجعلت أقول له : الا

(۱) دانەر ـ خ ـ «رماه جشمي ، فأثبته في ركبته»ی لەبیر چوو بوو ، نووسیمانو مانایشمان کرد .

تستحي ؟ ألا تثبت ؟ [ألست من العرب ؟ مسلم] فكف ، فاختلفنا ضربتين بالسيف ، فقتلته ، ثم قلت لأبي عامر : قتل الله صاحبك . قال : فأنزِع هذا السهم ، فنزعته فنزا منه الماء ، قال : يا ابن أخي أقْرِئ النبيَّ ـ ﷺ ـ السلام وقل له : إستغفر لي ، واستخْلَفَني أبو عامر على الناس ، فمكثت يسيرا ، ثم مات ـ رضي الله تعالى عنه ـ [ثم قاتلهم أبو موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ حتى فتح الله عليه] .

فرجعت فدخلت على النبي ـ ﷺ ـ في بيته على سرير مُرْمَل [أو بفتحتين وتشديد الميم الثانية] و[ما . ظ] عليه فراش قد أثر رمال السرير في ظهره وجنبيه ، فأخبرته بخبرنا وخبر أبي عامر ، وقال : قل له ـ ﷺ ـ إستغفر لي ، فدعا بماء فتوضأ ، ثم رفع يديه ، فقال : اللهم اغفر لعُبَيدٍ أبي عامر . ورأيت بياض إبطيه . ثم قال : اللهم اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك من الناس . فقلت : ولي ، فاستغفر ، فقال : اللهم اغفر لعبد الله بن قيس ذنبَهُ وأدْخله يوم القيامة مدخلا كريما . قال أبو بردة : إحداهما لأبي عامر والأخرى لأبي موسى . ح ـ ٦/٣٩٢ . م ـ ٩/٤٠٥ بفرق ما ، لفظي .

تەرجەمە :

ئەبو مووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە لە غەزای حونەین بۆوە ئەبوعامیری مامی کرد بە سەرکردەی لەشکرێك ، ناردی بۆ (ئەوطاس) گەیی بە دورەیدی کوڕی (صحة)، دورەید کوژرا ، لەشکرەکەی شکا. ئەبو مووسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : منی لەگەڵ ئەبوعامیری مامما نارد ، ئەبوعامیر تیرێکیان دا لە ئەژنۆی کابرایەکی جەشمیی تیرەکەی لێدا ، چووم

بەلایەوە ، لێمپرسی : مامە کێ ئەم تیرەی لێدایت ؟ ئیشارەتی کردو فەرمووی : ئەوە قاتیلی منە کە تیری لێدام . بۆی چووم و پێیگەییم ، کە چاوی پێمکەوت پشتی هەڵکردو هەڕای کرد ، شوێنی کەوتم ، پێمئەوت : حەیا ناکەی هەڕا ئەکەی ؟ بۆ ناوەستی لە حەربا ؟ [بۆ تۆ عەرەب نیت ؟ م] کە وامووت وەستا ، شیرمان بۆ یەکتر داهێناو من ئەوم کوشت .

لە دواییدا بە ئەبوعامیرم وت : رەفیقەکەتم کوشت . فەرمووی : ئەم تیرەم لە ئەژنۆ دەرێنە . تیرەکەم لە ئەژنۆی دەرهێنا لە جێی تیرەکە ئاوی لێ هات . پێی فەرمووم : ئەی کوڕی برای خۆم لە منەوە سەلام لە پێغەمەر کە ـ ﷺ ـ عەرزی بکە ئیستیغفارم بۆ بکا . منی لە جێی خۆی کرد بە سەرکردە [شەرم لەگەڵ کردن و شکانمن] نەختێ وەستام ئەبوعامیر وەفاتی کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ .

گەڕامەوە چوومە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی لەماڵەوە بوو ، لەسەر تەختێ بوو بە پووش و بەن چنرابوو ، هیچ فەرشی لەسەر نەبوو . شریتی تەختەکە لە پشت و تەنیشتی موبارەکی جێی خۆی کردبووەوە . خەبەری خۆمان و ئەبوعامیرم عەرزکرد کە ئەبوعامیر پێی فەرمووم عەرزی پێغەمەر بکە ـ ﷺ ـ کە ئیستیغفارم بۆ بکە .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئاوی طەڵەب فەرموو ، دەزنوێژی شت ، لە دواییدا دەستی موبارەکی هەڵبڕی ، فەرمووی : خوایا لە عوبەید ـ کە ئەبوعامیرە ـ خۆش ببەو ، چاوم کەوت بە سپیانی[1] بن باخەڵی شەریفی . لە دواییا فەرمووی : خوایا لە رۆژی قیامەتا بیخەرە ژوور گەلێ

(١) لەم شوێنانەدا (سپیایی) دەوترێ نەك (سپیانی) .

مەخلووقی خۆت لە ئینسان . عەرزم‌كرد : بۆ منیش ئیستیغفار بكە . فەرمووی : خوایا لە عەبدوڵڵای كوڕی قەیس خۆش ببە ، لە گوناهی ببووره ، ڕۆژی قیامەت بیخەره جێیێكی موبارەكـەوە . ئەبـو بوردەی كوڕی ئەبو مووسا ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئەفـەرموێ : ئـەم دوٌعایـە یەكێكیان بۆ ئەبوعامیره ، ئەوی تریان بۆ ئەبومووسایە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ .

١١٣١/٢٥٤ ـ وعنـه ـ رضي الله تعالى عنـه ـ قال : قـال رسول الله ـ ﷺ ـ : إني لأعرف أصوات رفقة الأشعريين بالقـرآن حين يـدخلون بالليل ، وأعرف منازلهم من أصواتهم بالقرآن بالليل ، وإن كنت لم أرَ منازلهم حين نزلوا بالنهار ومنهم حكيم [صفة أو علم لرجل . نووي] إذا لقي الخيـل ، أو قال العـدو ، قال لهم : إن أصحـابي يـأمـرونكم أن تنظروهم [مثل «أنظرونا نقتبس من نوركم»[1] . قسطلاني ، ونووي] ، [اي تنتظروهم] . م/٩/٤٠٧ . ح ـ ٣٥٩/٦ .

تەرجەمە :

ئەبومووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئـەفەرمـوێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ : بە قـورئان دەنگی ڕێبـواری ئەشعـەریی ئەناسمەوە كە ئەچنە ماڵێ بەشەو ، لە شـەوا كە قـورئان ئـەخوێنن بـە دەنگیان مەنزڵەكانیان ئەزانم ، ئەگەر چی بە ڕۆژا كە مەنـزڵ ئەگـرن مەنزڵەكانیانم نەدیبێ . لە ناو ئـەوانا یـەكێكی حەكیم نـاو هەیـە ، یا پیاوێكی عاقڵ هەیە كە تووشی لەشكری سوارە ببێ ، یا فەرمـووی : تووشی دوشمن ببێ پێیان ئەڵێ : كە ڕەفیقەكانم ئەمرتان پێ ئەكەن كە

(١) الحديد/١٢ .

مونتەظیریان ببن [یەعنی تا حەربتان لەگەڵا بکەن ، یەعنی شەجیعن لە دوشمن ناترسن قورئان خوێنن ، فەرقی شەوو رۆژو رێو بان ناکەن] .
بەشەو بەرێوە قورئان خوێندن دروستە .
دەنگ هەڵبرین بە قورئان دروستە بەو شەرتە بەو نوێژ و خەو لە خەڵق تێك نەدا ، بەڵکو سوننەتیشە .

١١٣٢/٢٥٥ ـ وعنه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ إن الأشعريين إذا أرملوا في الغزو [أي : فني طعامهم] أو قلَّ طعام عيالهم بالمدينة جمعوا ما كان عندهم في ثوب واحد ثم اقتسموه بينهم في إناء واحد ، بالسوية ؛ فهم مني وأنا منهم . م ـ ٤٠٧/٩ . ح ـ ٢٧٣/٦ .

تەرجەمە :

ئەبومووسای ئەشعەری ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە قەومی ئەشعەری کە لە غەزادا خۆراکیان نەما ـ یەعنی هی بەعزێکیان ـ یا لە مەدینەدا طەعامی عەیالیان کەم بۆوە . . . ئەو طەعامانەی کە لە لایان ماوە هەمووی لە ناو جلێکا کۆ ئەکەنەوە ، لە دواییدا بە قاپێ بە موساوات لە بەینی خۆیانا تەقسیمی ئەکەن . [لە صیفاتی فاضیلەی بەشەرییەتا] ئەوان لە خوڵقی منان و من لە خوڵقی ئەوانام .
لەم حەدیثەدا مەدحیان ئەکا لە ئەخلاقی حەسەنەدا بە : سەخا ، بە خزم دۆست ، بە صیلەی رەحم ، بە زوهدو قەناعەت . . .
لە حەدیثەکەی پێشوودا مەدحیان ئەکا بە : شەجاعەت ، بە تەقوا ، بە عیبادەت .

فضائل جعفر وأسماء بنت عميس وأهل سفينتهم
- رضي الله تعالى عنهم -

١١٣٣/٢٥٦ عن أبي موسى - رضي الله تعالى عنه - قال : بلغنا مخرج النبي - ﷺ - ونحن باليمن ، فخرجنا مهاجرين إليه ، أنا وأخوان لي ، أنا أصغرهم ، أحدهما أبو بردة [عامر بن قيس] والآخر أبو رهم . إما قال : بضع ، وإما قال : ثلاثة وخمسين ، أو إثنين وخمسين رجلا من قومي ، فركبنا سفينة ، فألقتنا سفينتنا إلى النجاشي بالحبشة ، فوافقنا جعفر بن أبي طالب - رضي الله تعالى عنه - ، وأصحابه عنده ، فقال جعفر : إن رسول الله - ﷺ - بعثنا ههنا ، وأمرنا بالاقامة فأقيموا معنا . قال مسلم:فأقمنا معه حتى قدمنا جميعا ، فوافقنا النبي [رسول الله . م] - ﷺ - حين إفتتح خيبر ، فأسهم لنا ، أو قال : أعطانا منها ، وما قسم لأحد غاب عن فتح خيبر منها شيئا إلا لمن شهد معه ، إلا لاصحاب سفينتنا مع جعفر وأصحابه ، قسم لهم معهم . [ح/٥/٢٠٩] .

قال : فكان اناس من الناس يقولون لنا - يعني لأهل السفينة - : سبقناكم بالهجرة . ودخلت أسماء بنت عميس [زوجة جعفر] ، وهي ممن قدم معنا ، على حفصة - رضي الله تعالى عنها وعنهم - زوج النبي - ﷺ - زائرة ، وقد كانت هاجرت إلى النجاشي فيمن هاجر . فدخل عمر على حفصة ، وأسماء عندها - رضي الله تعالى عنهم - فقال عمر - حين رأى أسماء - : من هذه ؟ قالت : أسماء بنت عميس . قال عمر : الحبشية هذه ، البحرية هذه . قالت أسماء : نعم . قال : سبقناكم بالهجرة ؛ فنحن أحق برسول الله - ﷺ - منكم . فغضبت ، وقالت ، كلا والله ! كنتم مع رسول الله - ﷺ - يطعم جائعكم ، ويعظ جاهلكم . وكنا في

دار أو أرض البعداء البغضاء بالحبشة . وذلك في الله وفي رسوله . وأيم الله لا أطعم طعاما ، ولا أشرب شرابا حتى أذكر ما قلت لرسول الله - ﷺ - ونحن كنا نؤذى ونخاف ، وسأذكر ذلك للنبي - ﷺ - وأسأله ، والله لا أكذب ، ولا أزيغ ، ولا أزيد على ذلك .

قال : فلما جاء النبي - ﷺ - قالت : يا نبي الله إن عمر قال كذا وكذا . قال : فما قلت له ؟ قالت : قلت له كذا وكذا . قال [عليه الصلاة والسلام] : ليس بأحق بي منكم ، وله ولأصحابه هجرة واحدة ولكم أنتم أهل السفينة هجرتان ! قالت : فلقد رأيت أبا موسى وأصحاب السفينة يأتوني أرسالا [أفواجا] يسألوني عن هذا الحديث ، ما من الدنيا شيء هم به أفرح ولا أعظم مما قال لهم النبي - ﷺ - .

قال أبو بردة [بن أبي موسى - رضي الله تعالى عنه -] : قالت أسماء : فلقد رأيت أبا موسى وإنه ليستعيد هذا الحديث مني .

ح/٣٥٨/٦ . م/٩/٤١٠ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بوموساى ئه‌شعه‌ريى - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : كه خه‌به‌رى خورووجى پێغه‌مه‌رمان پێگه‌يى - ﷺ - ئێمه له يه‌مه‌ن بووين به هيجره‌ت چووينه خذمه‌تى ، من له‌گه‌ڵ دوو براما ، من بچووكيان بووم ، يه‌كێكيان ئه‌بو بورده بوو ، ئه‌وى تريان ئه‌بوروهم بوو . ئه‌بوموسا يا فه‌رمووى : په‌نجاو ئه‌وه‌نده ، يا فه‌رمووى : په‌نجاو سێ ، يا په‌نجاو دووكه‌س له قه‌ومه‌كه‌م له سوارى سه‌فينه‌يێكا بووين ، سه‌فينه‌كه‌مان ئێمه‌ى هاويته لاى نه‌جاشيى له حه‌به‌شه‌ستان ، تووشى جه‌عفه‌رى كوڕى ئه‌بوطاليب بووين ، ئه‌صحابى له خذمه‌تيا بوو - رضي

الله تعالى عنهم ـ جەعفەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ : ئێمەی ناردە ئێرەو ئەمری پێکردین کە لێرەدا ئیقامەت بکەین ، ئێوەیش لەگەڵ ئێمە بەند ببن ، لەگەڵ ئەو لەوێـدا ماینـەوە تا هـەموو بەیەکەوە هاتینە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەصادوفی پێغەمـەرمان کـرد ـ ﷺ ـ کە فەتحی خەیبەری ئەکرد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە غەنیمەتی خەیبەر بەشی داین . بە ئەصحابی سەفینەنەبێ بەشی هیچ کەسی نەدا غەیری ئەوانەی کە لە حینی فەتحا لە خزمەتیا بوون .

بەعزێ خەڵق بە ئەهلی سەفینەیان ئەووت : ئێمە لە هیجرەتا لە ئێوە پێشکەوتین .

ئەسمای کچی عومەیس ـ کە حەرەمی جەعفەر بوو ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەویش لەوانە بوو کە لەگەڵ ئێمە ، کە ئەصحابی سەفینە بووین ، هاتبـوو بۆ مـەدینە ، زیـارەتی حەزرەتی حـەفصەی حـەرەمی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ، ورضي عنها ـ عومەریش هاتە خزمەت حەفصەو ئەسمای = لە = خزمەتا بوو ـ رضي الله تعالى عنهم ـ پـرسی : ئەمـە کێیە ؟ عەرزیان کرد : کە ئەسمایە . فەرمووی : ئەسمای حەبەشیی ، ئەسمای بەحریی . ئەسما عەرزی کرد : بەڵێ . عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی فەرموو : لە هیجرەتا ئێمە لە ئێوە پێشکەوتین . کە وابێ ئێمە لە ئێوە نزیکترین بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ . ئەسما لەوە رقی هەڵسا ، فەرمووی : حاشا ؛ ئێوە لە خز مەت پێغەمەرا بوون ـ ﷺ ـ برسیتـانی تێرئـەکرد ، وەعظی بۆ نـەزانتان دادەدا . ئێمـە لە دیـارێکی ، یا فـەرمووی : لـە ئـەرزێکی دوورا بـووین ، لـە ئـەرزێکی مـەبغـووضـا بـووین لــە حەبەشستان . ئەوە بۆ خواو بۆ پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ . قەسەم بە خوا ! نە ئەخۆم نە ئەخۆمەوە تا ئەوی بـە منت وت عەرزی پێغـەمەری ئـەکەم

ـ ﷺ ـ ؛ ئێمە ئەذیەت ئەدراین ئەترساین . ئەوەی کە تۆ وتت ئەبێ عەرزی پێغەمەری بکەم ـ ﷺ ـ . لێی ئەپرسم ، وەڵلاهی هیچ درۆی تیا ناکەم . لە حەق لانادەم ، لێی زیاد ناکەم .

کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی هاتەوە ، ئەسما ـ رضي الله تعالى عنها ـ عەرزی کرد : (یا نبي الله) عومەر واو وای پێ وتم . فەرمووی : تۆ چیت بەو وت ؟ وتی : ئەوەو ئەوەم پێ وت . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەو لە ئێوە بە من نزیکتر نی یە . بۆ ئەوو بۆ ئەصحابی تەنها هیجرەتێ هەیە ، بۆ ئێوە ـ ئەی ئەصحابی سەفینە ـ دوو هیجرەتتان هەیە : یەکێکی بۆ ئەرزی حەبەشە ، یەکێکی بۆ لای من !

ئەسما ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئەبوموساو ئەصحابی سەفینەم وا دی فەوج ، فەوج [یەعنی کۆمەڵ ، کۆمەڵ] ئەهاتنە لام ئەم حەدیثەیان لێ ئەپرسیم . هیچ شتێ نەبوو لە دنیادا لایان خۆشتر بێ یا لایان گەورەتر بێ لەوەی کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەرحەقی فەرموون . ئەبوبوردە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە ئەسما فەرمووی : ئەبوموسام وا دی کە ئەم حەدیثەی پێ تیکرار ئەکردمەوە[1] . ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ .

---

(١) دەبوو دانەر بینووسیایە : ئەم حەدیثەی لە منەوە تیکرار ئەکردەوە .

فەضائیلی جەریری بنی عەبدوڵلای بەجەلی
- رضي الله تعالى عنه -

[أسلم - رضي الله تعالى عنه - قبل وفاته - عليه الصلاة والسلام - بقليل ، وقال - عليه الصلاة والسلام - في حجة الوداع : إستنصت الناس ، وكان حسن الصورة . قال عمر بن الخطاب - رضي الله تعالى عنه - : جرير يوسف هذه الأمة ، وهو سيد قومه .

وفي الطبراني : أنه لما دخل على النبي - ﷺ - أكرمه وبسط له رداءه ، وقال : إذا أتاكم كريم قوم فأكرموه . وتوفي - رضي الله تعالى عنه - بعيد الخمسين من الهجرة . قسطلاني . ٦/١٦٣] .

١١٣٤/٢٥٧ عن بيان عن قيس [بن حازم] قال سمعته يقول قال جرير بن عبد الله - رضي الله تعالى عنه - : ما حجبني رسول الله - ﷺ - منذ أسلمت ، ولا رآني إلا ضحك . ح - ٦/١٦٣ .

تەرجەمە :

قەیسی کوڕی حازم - رحمه الله - ئەفەرموێ : جەریری کوری عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : لەو وەختەوە کە موسوڵمان بووم پێغەمەر - ﷺ - قەط مەنعی نەکردم لەچوونە حوضووری ، قەط چاوی پێم نەکەوتوە کە بە روومەوە پێ نەکەنیبێ .

[جەریر - رضي الله تعالى عنه - بە قەد سێ مانگ لە پێش وەفاتی سەییدی کائیناتا - عليه الصلاة والسلام - موسوڵمان بوو ، لە حەجی ویداعا پێغەمەر - ﷺ - ئەمری پێ فەرموو : کە خەڵق بێدەنگ بکا تا گوێیان لە خوطبەی پێغەمەر بێ - ﷺ - .

جەریر - رضي الله تعالى عنه - پیاوێکی جوانو بەشەوکەت بوە .

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویەتی : کە جەریر یوسفی ئەم ئوممەتەیە . جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ گەورەی قـەومی خۆی بوە .

لە طەبەرانیدایە : کە جەریر چوو بۆ خـزمەت پێغـەمەر ـ ﷺ ـ ئیکرامی گرت بەرماڵەکەی خۆیی بۆ راخستو فەرمووی : کە کەریمی قەومێکتان هاتە لا ئیکرامی بگرن . جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە تەئریخی نەختێ دوای پەنجای هیجرەت وەفاتی کرد ـ رضي الله تعـالى عنه ـ] .

١١٣٥/٢٥٨ عن جرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال لي رسول الله ـ ﷺ ـ : ألا تريحني من ذي الخلصة ؟ فقلت : بلى . فانـطلقت في خمسين ومائة فارس من احمس [بوزن أحمر] وكـانوا أصحـاب خيل ، وكنت لاأثبت على الخيل . فذكرت ذلك للنبي ـ ﷺ ـ ، فضرب يده على صدري حتى رأيت أثر يده في صدري . فقال : اللهم ثبته [على الخيل] واجعله هاديا مهديا . قال : فما وقعت عن فرس بعد .

قال : وكان ذو الخلصة بيتا باليمن لخثعم وبجيلة[اسم امرأة نسبت القبيلة إليها] فيه نصُب يُعبـد يقال لـه : الكعبة [اليمـانية ، والكعبـة الشامية . أخرى . خ] [سميت يمانية ؛ لأنها في اليمن ، وشامية باعتبار أن بابها كان مقابلا للشام . قسطلاني] . قال قيس : فـأتاهـا فحرقهـا بالنار ، وكسرها . قال : ولما قدم جرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ اليمن كان بها رجل يستقسم بالأزلام . فقيل له : إن رسول رسول الله ـ ﷺ ـ ههنا فإن قدر عليك ضرب عنقك . قال : فبينما هو يضرب بها إذ وقف عليه جرير ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : لتكسرنها ولتشهد أن لا إله إلا الله أو لأضربن عنقك . قال : فكسرها وشهد ، ثم بعث جرير رجلا من

أحمس ، يكنى أبا أرطاة ، إلى النبي ـ ﷺ ـ يبشره بذلك . فلما أتى النبي ـ ﷺ ـ قال : يا رسول الله والذي بعثك بالحق ! ما جئت حتى تركتها كأنها جمل أجرب . قال : فبرَّك النبي ـ ﷺ ـ على خيل أحمس ورجالها خمس مرات . ح/٦/٤٠٩ ، م/٩/٣٨٧ .

تەرجەمە :

قەیسی کوڕی حازم لە جەریری کوڕی عەبدوڵڵای بەجەلیی ریوایەت ئەکا ، جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری پێ فەرمووم : بۆچی دڵم رەحەت ناکەی لە (ذو الخلصة) ؟ عەرزم کرد : بەڵێ رەحەتت ئەکەم . بە صەدو پەنجا سواری ئەحمەسەوە چووم . ئەحمەس عەشیرەتێکی صاحیب وڵاغی بەرزەن . منیش خۆم بەسەر ئەسپەوە نەئەگرت . ئەوەم عەرزی پێغەمەر کرد ـ ﷺ ـ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستێکی ماڵی بەسەر سنگما تا جێی دەستی موبارەکی پێغەمەرم دی ـ ﷺ ـ لە سنگما . فەرمووی : خوایا لەسەر وڵاغ ثابت و مەحکەمی بکەو بیشی کە بە هیدایەتدەرو هیدایەتدراو .

جەریر فەرمووی : لە دوای ئەوە هیچ لەسەر وڵاخ نەکەوتوومە خوارێ .

(ذو الخلصة) خانوویێ بوو لە یەمەن هی عەشیرەتی خەثعەم و بوجەیلە بوو ، بتی زۆری تیا بوو عیبادەتی بۆ ئەکرا . جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چوو بۆ ئەو جێگەیە کە ئەو خانوەی لێ بوو بە ئاگر خانوەکەی سووتان و تێکی شکان .

قەیس فەرمووی : کە جەریر گەیی یە یەمەن پیاوێکی تیا بوو ، تەفەئولی بە ئەزلام ئەکرد . پێیان وت : رەسوولی (رسول الله) ـ ﷺ ـ تەشریفی لێرەیە ، دەستی بەسەرتا بێ لە گەردنت ئەدا . لەو وەختەدا کە

ئەو پیاوە بـە ئەزلام فـاڵی ئەگـرتەوە جـەریر - رضي الله تعـالى عنـه - بەسەریەوە حازر وەستا ئەمری پێ فەرموو : ئەبێ ئەم ئەزلامە بشکێنیو شەهادەتیش بێنی بە (لا إله الا الله) گینا لە گەردنت ئەدەم . ئەو پیاوە ئەزلامەکەی شکانو شەهادەتی هێنا . لە دواییدا جەریر - رضي الله تعالى عنه - پیاوێکی لـە ئەحمـەس ناردە خـزمـەت پێغـەمـەر - ﷺ - نـاوی ئەبوئەرطاة بوو کە موژدە بدا بە پێغەمەر - ﷺ - پیاوەکە گەیی یە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - ، عەرزیکرد : (یا رسول الله) قەسەم بەو ذاتەی کە تۆی بە حەق رەوانەکردۆتە سەر خەڵق ! تا وەك وشتری گەر ئەو خانوەم بەجێ نەهێشت نەهاتمە خزمەت تۆ . پێغەمەر - ﷺ - تـا پێنج دەفعـە دۆعای بەرەکەتی کرد بۆ خەیلی ئەحمەسو بۆ پیاویان .

سێ موعجیزەی پێغەمەر - ﷺ - ی تیایە :

١ - جەریر کە شلەپەتە بوو بە دەستپیادانی پێغەمەر - ﷺ - دەزبەجێ شیفایاب بوو .

٢ - بە بەرەکەتی دۆعای ئەو خوا هیدایەتی داو گەلێ خەڵقیشی موسوڵمان کرد .

٣ - مووەفەق بوو بەسەر تەخریبی ئەو بتخانەدا بە بێ کولفەت .

ئەم موعجیزانەیش هەرسێکی فەضیلەتن بۆ جەریر - رضي الله تعالى عنه - .

حذيفة بن يمان العبسي
ـ رضي الله تعالى عنه ـ

١١٣٦/٢٥٩ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : لما كان يوم أحد هزم المشركون هزيمة بينة ، فصاح إبليس : أي عباد الله أخراكم ! فرجعت أولاهم على أخراهم ، فاجتلدت [أي : فاقتتلت] أخراهم . فنظر حذيفة ، فإذا هو بأبيه ، فنادى : أي عباد الله أبي ، أبي ! فقالت : فوالله ما احتجزوا [أي : ما انفصلوا] حتى قتلوه . فقال حذيفة : غفر الله لكم . [قال هشام] : قال أبي [عروة] : فوالله ما زالت في حذيفة منها [من هذه الكلمة] بقية خير [دعاء واستغفار لقاتل أبيه] حتى لقي الله ـ تعالى عز وجل ـ . ح/٦/١٦٤ . ح/٦/٢٨٩ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : کە غەزای ئوحود بوو موشریك بە شکانێکی ئاشکارا شکان . ئیبلیس ـ لعنە الله ـ بانگێکی قایمی کرد : ئەی (عباد الله) ئاگاتان لە دواوە بێ ! ئەوانە کە لە پێشەوە بوون گەڕانەوە سەر دوایی یەکەیان ، هی دواوەیش لەگەڵ هی پێشەوەیان ، دەستیان کرد بە شەڕکردن [یەعنی بەرو دوای لەشکری ئیسلام کەوتنە شەڕکردن لەگەڵ یەکتری] .

حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەماشای کرد (یەمان)ی باوکی یان گرتۆتە ناو خۆیانەوە خەریکن بیکوژن . حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی کردن : ئەی (عباد الله) ئەوە باوکمە مەیکوژن . حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : وەڵڵاهی بەو بانگی حوذەیفەیە

وازیان لە باوکی نەهێنا تا کوشتیان . ئەو وەختە حوذەیفە فەرمووی ؛ خوا لێتان خۆش بێ .

عوروە ـ کە راویی حەدیثەکەیە ـ ئەفەرموێ : وەڵلاهی لە حوذەیفەدا تا وەفاتی کرد ئەو دۆعای مەغفیرەتەی بۆ قاتڵی باوکی تەرك نەکرد . هەر دۆعای خێرو مەغفیرەتی بۆ ئەکردن .

فەضیلەتێکی گەورەیە بۆ حوذەیفە ـ رضي الله تعالی عنه ـ کە بە دەوام دۆعای مەغفیرەتی ئەکرد بۆ قاتیلی باوکی ، لە موقتەضای بەشەریيەت وازی هێنا ، کە بە عادەت ئەبو کینی لێیان بەدڵەوە بگرتایە .

فضائل أويس القرني

- رضي الله تعالى عنه -

١١٣٧/٢٦٠ عن اسير بن جابر أن أهل الكوفة وفدوا إلى عمر - رضي الله تعالى عنه - وفيهم رجل ممن كان يسخر بأويس ، فقال عمر : هل ههنا أحد من القرنيين ؟ فجاء ذلك الرجل ، فقال عمر - رضي الله تعالى عنه - : إن رسول الله - ﷺ - قد قال : إن رجلا يأتيكم من اليمن يقال له : أويس ، لايدع باليمن غير أم له ، قد كان به بياض ، فدعا الله فأذهبه عنه إلا موضع الدينار أو الدرهم ، فمن لقيه منكم فليستغفر لكم . م/٩/٤٣٣ .

وفي أخرى عن عمر - رضي الله تعالى عنه - : سمعت رسول الله - ﷺ - يقول : إن خير التابعين رجل يقال له : أويس ، وله والدة ، وكان به بياض ، فمروه فليستغفر لكم . م/٩/٤٣٤ .

تەرجەمە :

ئوسەیری کوڕی جابیر ئەفەرموێ : ئەهلی کووفە هاتنە خزمەت ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - پیاوێکیان تیابوو کە ئیستیهزاو گاڵتەی بە ئوەیسی قەرەنی ئەکرد . عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : کەستان تیایە لە خەڵقی قەرەن ؟ ئەو پیاوە چوە خزمەت ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : پیاوێ لە یەمەن یێتە لای ئێوە ئوەیسی پێ ئەڵێن ، لە یەمەنا غەیری دایکی کەس بەجێ نایێڵێ ، بەڵەکی یێکی پێوە بو ، لە خوای طەڵەب کرد ، خوا ئەو بەڵەکی یەی لەسەر لابرد ، هەر بە قەد دیناری یا دِرهەمێکی ماوە ، هەرکەسێ لە ئێوە تووشی ببێ طەڵەبی لێ بکا کە

ئیستیغفاری بۆ بکا .

لـە ریوایـەتەکـەی ترا ئیمـامی عومـەر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم ـ ﷺ ـ بیست : کە چاکترینی هەموو تـابیعین پیاوێکە پێی ئەڵێن : ئوەیس دایکێکی هەیە ، بەڵەکی یێکی پێوەیە ، پێی بڵێن : کە ئیستیغفارتان بۆ بکا .

١١٣٨/٢٦١ عن اسير بن جابر قال : كان عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ إذا أتى عليه إمداد أهل اليمن سألهم : أفيكم أويس بن عامر ؟ حتى أتى على أويس ، فقال : أنت أويس بن عامر ؟ قال : نعم . قال : من مراد ، ثم من قرن ؟ قال : نعم . قال : فكان بـك برص فبرأت منه إلا موضع درهم ؟ قال : نعم . قال : لك والدة ؟ قال : نعم . قال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : يأتي عليكم أويس بن عامر مع إمداد أهل اليمن ، من مراد ، ثم من قرن . كان به برص فبرأ منه إلا موضع درهم . له والدة هو بها بر ، لو أقسم على الله لأبره . فإن استطعت أن يستغفر لك فافعل ، فاستغفر لي ، فاستغفر له .

فقال له عمر : أين تريد ؟ قال : الكوفة . قال : ألا أكتب لك إلى عاملها ؟ قال : أكون في غبراء الناس أحب الي .

قال : فلما كان من العام المقبل حج رجل من أشرافهم ، فوافق عمر ، فسأل عن أويس . فقال : تركتـه رث البيت ، قليل المتـاع . قال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : يأتي عليكم أويس بن عامر مع إمداد من أهل اليمن من مراد ، ثم من قرن ، كان به برص فبرأ منه إلا موضع درهم . له والدة هـو بها بـر ، لو أقسم عـلى الله لابره ! فـإن استطعت أن يستغفر لك فافعل . فأتى أويسـا ، فقال : إستغفـر لي ، فقال : أنت أحدث عهدا بسفر صالح ، فـاستغفر لي . قـال : لقيت

عمر ؟ قال : نعم . فاستغفر له . ففطن له الناس ، فانطلق على وجهه . قال اسير : وكسوته بردة ، فكان كلما رآه إنسان قال : من أين لأويس هذه البردة ؟ م/٩٠/٤٣٤ .

تەرجەمە :

ئوسەیری کوڕی جابیر ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لە یەمەنەوە مەدەدی بۆ بهاتایە لێی ئەپرسین : ئوەیستان لەناوایە ؟ تا هاتە سەر ئوەیس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لێی پرسی : تۆ ئوەیسی کوڕی عامیری ؟ فەرمووی : بەڵێ . فەرمووی : لە مواردی لە دوای = ئەوە = لە قەرەنی ؟ فەرمووی : بەڵێ . فەرمووی : بەڵەکیت پێوە بوو چاك بوویێتەوەو جێی درهەمێ نەبێ پێتەوە ما ؟ فەرمووی : بەڵێ . فەرمووی : دایکت هەیە ؟ فەرمووی : بەڵێ .

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو : لەگەڵ مەدەدی ئەهلی یەمەن ئوەیسی کوڕی عامیرتان یێتە لا لە قەبیلەی موراده ، لە دوای ئەو لە قەبیلەی قەرەنە . بەڵەکی یێکی پێوە بوو چاك بۆوە بە قەد جێی درهەمێ نەبێ هیچی پێوە نەما ، دایکێکی هەیە لە ئەمرو ئیطاعەی ئەو دایکەیایە ، ئەگەر سوێن لەسەر خوا بخوا ، یەعنی = بڵێ = یارەببی وەڵڵاهی ئەبێ ئەو ئیشە بکەی خوا سوێنەکەی ناخاو ئەو شتەی کە سوێنی لەسەر خواردوە بۆی ئەکا . ئەگەر ئەتوانی و دەستت ببێ کە طەڵەبی ئەوەی لێ بکەی کە ئیستیغفارت بۆ بکا طەڵەبی لێ بکە [ئێستە ئەمەوێ کە ئیستیغفارم بۆ بکەی] ئیستیعفارم بۆبکە . ئوەیس ئیستیغفاری بۆ کرد .

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لێی پرسی : لە کوێت تەمایە کە ئیقامەتی لێ بکەی ؟ عەرزی کرد : لە کووفە . فەرمووی : با

بۆت بنووسمە لای عامیلی کووفە . عەرزی‌کرد : ئەوەم لە لا خۆشترە کە لە ناو ئینسانی ضەعیف و فەقیرو بێ دەستەڵاتا بم .

ئوسەیر ـ رحمە اللە ـ فەرمووی : ساڵی دوایی پیاوێ لە ئەشـرافی کووفە حەجی کرد ، بە حەزرەتی ئیمامی عومەر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ مولاقاتی کرد ، ئیمامی عومەر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ ئەحواڵی ئوەیسی ـ رحمە اللە تعالی ـ لێ‌پرسی . عەرزی‌کـرد : وام بەجێ هێشت کـە لە خانوویێکی خراپایە ، مەتاعی کەمە . ئیمامی عومەر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ ئەو فەرمودەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ ی بۆ ئەویش ریوایەت‌کرد .

ئەو پیاوە کە گەرایەوە چوە خذمەت ئوەیس طەڵەبی ئیستیغفاری کرد . فەرمووی : تۆ تازە سەفەرێکی صاڵحت کردوە ئیستیغفار بۆ من بکە . ئوەیس ـ رحمە اللە ـ لەو پیاوەی پرسی : مولاقاتت لەگەڵ عومەرا کردوە ـ رضي اللە تعالی عنە ـ ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ . ئوەیس ـ رحمە اللە ـ ئیستیغفاری بۆ کرد . لە دوایی یا خەڵق بە ئەحواڵی ئوەیسیان زانی ـ رحمە اللە ـ . ئوەیس ـ رحمە اللە ـ سەری خۆیی هەڵگرت و رۆیی . [یـەعنی ئیحتیرازی لە شوهرەت‌کرد] ئوسەیر ـ رحمە اللە ـ فەرمووی : جبەیێکم دایێ و پێم‌پۆشی ، هەرکەسێ کە چاوی پێ ئەکەوت ئەیوت : عەجەبا ئوەیس ئەم بوردەی لە کوێ بوو ؟ !

پێغەمەر ـ ﷺ ـ چەند ساڵ لە پێشەوە خەبەری داوە بە ئیمـامی عومەر کە ئوەیس ـ رحمە اللە ـ لەگەڵ ئەوانەی بۆ غەزا مەدەدی لەشکری ئیسلام ئەدەن لەگەڵ مەدەدی ئەهلی یەمەنا ئەچێ بۆ حیجاز . . عەینی فەرمودەکەی واقیع بوو لە خەلافەتی حەزرەتی عومەرا ـ رضي اللە تعالی عنە ـ .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ شەهادەتی داوە کە ئوەیس ـ رحمه الله ـ دۆعا بـۆ هەرکەسێ بکاو هەرچی لە خوا طەڵەب بکا خوا بۆی ئەکا . ئەمری بە ئەصحاب و هەرکەسێ کە بە ئوەیس بگا فەرموە کە طەڵەبی دۆعای خێری لێ بکا . خەبەری داوە بەوە کە ئوەیس ئەفضەلی تابیعینە .

گەورە با (متقي)ش بێ سوننەتە طەڵەبی دۆعای خێر بکا لەوەی لە خوار خۆیەوەیە لە دەرەجەدا .

خۆلاصە : مەسئەلەی عومەرو وەیس ئەشوبهێ بە مـەسئەلـەی حەزرەتی مووساو خضر ـ علیهما الصلاة والسلام ، ورضي عنهما ـ .

أيام الجاهلية

بوخاری ـ رحمه الله ـ ئەم بەحثانەی لە فەضائیلا ذیکرکردوە .

١١٣٩/٢٦٢ عن قيس بن أبي حازم ـ رحمه الله ـ قال : دخل أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ على امرأة من أحمس [قبيلة من بجيلة] يقال لها : زينب ؛ فرآها لاتتكلم ، فقال : ما لها لاتتكلم ؟ قالوا : حجت مصمتة ، قال لها : تكلمي فإن هذا لايحل ، هذا من عمل الجاهلية فتكلمت .

[وعند الاسماعيلي : إن المرأة قالت له : كان بيننا وبين قومك في الجاهلية شر ، فحلفت إن الله عافاني من ذلك أن لا أكلم أحدا حتى أحج . فقال : إن الاسلام يهدم ذلك]

فقالت : من أنت ؟ قال : امرؤ من المهاجرين . قالت : أي المهاجرين ؟ قال : من قريش . قالت : من أي قريش أنت ؟ قال : إنك لسؤل ؛ أنا أبو بكر . قالت : ما بقاؤنا على هذا الأمر الصالح الذي جاء الله به بعد الجاهلية ؟ قال : بقاؤكم عليه ما استقامت بكم أئمتكم . قالت : وما الأئمة ؟ قال : أما كان لقومك رؤس وأشراف يأمرونهم فيطيعونهم ؟ قالت : بلى . قال : فهم أولائك على الناس . ح/١٦٨/٦ .

تەرجەمە :

قەیسی کوڕی ئەبو حازم ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چوە لای ژنێ لە ئەحمەس ، ناوی زەینەب بوو . چاوی پێکەوت قسەی نەدەکرد ، پرسی : بۆچی قسە ناکا ؟ عەرزیان کرد : کە بە بێ ئەمە قسە بکا حەج ئەکا .

ئەمری پێ فەرموو : کە قسە بکە ئەو نەذرە حەلاڵ نیە ، لە عەمەلی جاهیلیەتە . ئەمجا دەستی کرد بە قسەکردن .

[ئیسماعیلی ئەفەرموێ : ژنەکە جوابی دایەوە : کە لە بەینی ئێمەو قەومی تۆدا شەڕێ بوو ، سوێنم خوارد : ئەگەر خوا لەم بەلایە سەلامەتم بکا تا حەج نەکەم قسە نەکەم ! حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئیسلامەتی ئەو نەوعە نەذرو سوێندانەی هەڵگرتوە]

زەینەب لە حەزرەتی صەدیقی پرسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ : تۆ کێی ؟ فەرمووی : پیاوێکم لە موهاجیران . عەرزی‌کرد : لە کام موهاجیر؟ فەرمووی : لە موهاجیری قورەیش . عەرزی‌کرد : لە کام قورەیش ؟ فەرمووی : تۆ زۆر ئەپرسی ! من ئەبوبەکرم . عەرزی‌کرد : تا کەی لەسەر ئەم ئەمرە خێرە ئەمێنینەوە کە خوا ـ عز وجل ـ لە دوای جاهیلیەت بۆی هێناوین ؟ فەرمووی : تا ئیمامەکانتان بە رێی راستا بتانبا بەرێوە لەسەری ئەمێننەوە . عەرزی‌کرد : ئیمام چیە ؟ فەرمووی : بۆ قەومەکەی تۆ پیاوی گەورەو بە قودرەتی تیا نەبوە کە ئەمریان پێ بکا ئەوانیش بەگوێی بکەن ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ تیایانا بوە ، فەرمووی : ئیمامیش ئەوانەن کە بەسەر خەڵقا ئەمرو نەهی ئەکەن .

حەیف ئەو ئیمامانەی کە خەڵق بەرێی راستا بەرێوە بەن هەر سی ساڵ لە دوای پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەوامی کرد ، لە دوای ئەوە هەموو بوون بە درندە (إلا قليلا منهم) .

٢٦٣/١١٤٠ سعيد بن المسيب عن أبيه عن جده [حزن ـ رضي الله تعالى عنهما ، ورحمه الله] . قال : جاء سيل في الجاهلية ، فكسا ما بين الجبلين ، قال سفيان [بن عيينة] ويقول [عمرو بن دينار] إن هذا

الحديث له شأن [أي قصة طويلة]

فایدەی ئەم ئەثەرە چیە ؟ (قصە) طەویلەکەیش ذیکر نەکراوە . نەفسی سەیل هەموو ساڵێ ئەبێ . حەتتا پار چەند شاری ئەنادۆڵی وێران کرد[1] !

١١٤١/٢٦٤ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : أسلمت إمرأة سوداء لبعض العرب ، وكان لها حفش في المسجد [بيت صغير فيه] قالت : فكانت تأتينا ، فتحدث عندنا ، فإذا فرغت من حديثها قالت :

ويوم الوشاح من تعاجيب ربنا

ألا إنه من بلدة الكفر أنجاني

فلما أكثرت ، قالت لها عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : وما يوم الوشاح ؟ قالت : خرجت جويرية لبعض أهلي وعليها وشاح ، [ما يقدُّ من الجلد ، ويرصع بالجواهر ، وتشده المرأة بين عاتقيها وكشحيها] من أدم ، فسقط منها ، فانحطت عليه الحديا ، وهي تحسبه لحما . فأخذت ، فاتهموني به ، فعذبوني حتى بلغ من أمرهم أنهم طلبوا في قبلي ! فبيناهم حولي وأنا في كربي ، إذ أقبلت الحديا حتى وازت برؤسنا ثم ألقته ، فأخذوه ، فقلت لهم : هذا الذي اتهمتموني به ، وأنا منه بريئة . ح/٦/١٧٠ . ح/١/٤٢٦ . وفيه : فالتمسوه ، فلم يجدوه ، قالت : فاتهموني به ، قالت فطفقوا ، يفتشون حتى فتشوا قبلها .

---

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی (ئەثەر)ەکەی نەنووسی ، ئەمە تەرجەمەکەیەتی : سەعیدی کوڕی موسەییەب لە باپیریەوە دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی : لە سەردەمی جاهیلیەتا لافاوێك هات نێوانی دوو کێوی داپۆشی . سوفیان وتی : عەمری کوڕی دینار ئەڵێ : ئەم قسەیە بەسەرهاتێکی درێژی هەیە .

ته‌رجه‌مه :

عائیشه ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئه‌فه‌رموێ : ژنێکی ره‌شی جاریه‌ی به‌عزێ له عه‌ره‌ب موسوڵمان بوو ، له مزگه‌وتی نه‌به‌وی‌یا ـ علیه الصلاة والسلام ـ هۆده‌یێکی بچکۆلانه‌ی بوو ، له‌وێدا ئه‌بوو ، جارجارێ ئه‌هاته لامان ، قسه‌ی ئه‌کرد ، که له قسه‌که‌ی ئه‌بۆوه ئه‌م به‌یته‌ی ئه‌خوێنه‌وه :

ڕۆژی حه‌مایه‌ڵ له شتانی عه‌جیبی خوایه . خه‌به‌رتـان بده‌مێ ! خوا له شاری کوفر ـ که مه‌ککه بوو له‌و زه‌مانه‌دا ـ نه‌جاتی دام .

هه‌موو جارێ ئه‌م به‌یته‌ی ئه‌خوێنه‌وه ، که خوێننه‌وه‌ی به‌یته‌کـه‌ی زۆرکرد حه‌زره‌تی عائیشه ـ رضي الله تعالی عنها ـ لێی پـرسی : ڕۆژی ویشـاح چیه ؟ وتی : ڕۆژێ کچێکی بچکـۆلانه‌ی بـه‌عزێ ئـاغاکـانم [تازه‌بووك بوو] حه‌مایه‌ڵێکی له ملا بـوو له [مێشنێکی(!)] [سـوور ، به‌جه‌واهێر ڕازێنرابوه‌وه ، چوو غوسڵ بکا ، جله‌کانی داکه‌ن ، ئه‌ویشی دانا ، یا] لێی که‌وت . کۆللاره‌یێ وای زانی که گۆشته ڕفانی . وایان زانی که من بردوومه ، عه‌ذابیان دام ، بۆی گه‌ڕان ، تاکو فه‌رجیشم گه‌ڕان ! ئێشتـا ئه‌وان لـه ده‌وروو پشتم بوون ، منیش لـه غه‌می خـۆما بـووم ، ئه‌وه‌نده‌م زانی کـۆللاره‌کـه هـات تـا لـه عـاستی سـه‌رمـان وه‌ستـا ، حه‌مایه‌ڵه‌که‌ی فڕێدایه خوارێ‌و هه‌ڵیان‌گرت . وتم : ئـه‌وه‌یه کـه ئێوه بوهتانتان به من ئه‌کردو منیش لێی به‌ری بووم .

[له دوای ئه‌و حادیثه‌یه هات موسوڵمان بوو ، خذمه‌تی مه‌سجیدی ئه‌کرد ، تا له‌وێدا وه‌فاتی کرد . ـ رضي الله تعالی عنها ـ]

١١٤٢/٢٦٥ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ ﷺ ـ أصدق كلمة قالها الشاعر كلمة لبيد [رضي الله تعالى عنه ـ أسلم مع قومه بنو جعفر] :

ألا كل شيءٍ ما خلا الله باطلٌ
[وكل نعيم لا محالة زائل
ذهب الذين يعاش في أكنافهم
وبقيت في خلف كجلد الأجرب .[1]

فقالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : يرحم الله لبيدا كيف لو أدرك زماننا هـذا ؟ ! وقال لـه عمر ابن الخطاب : أنشدني شيئا من شعرك ! فقال : مـا كنت لأقول شعـرا بعد أن علمني الله البقـرة وآل عمران . وتوفي في خـلافة عثمـان ـ رضي الله تعالى عنهـا ـ عن مائـة وأربعين سنة . وهو القائل :

ولقد سئمت من الحياة وطولها
وسؤال هذا الناس : كيف لبيد ؟]

وكـاد أميـة بن أبي الصلت أن يـسلم . ح/١٧١/٦ ـ. م/في الشعر . ت ، جه .

تەرجەمە :

ئەبوهورەيرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : راسترینی ئەو قسانەی كە شاعیر وتوویەتی ئەوەیە كە لەبید وتوویەتی كە مەعنای وایە :

درۆیە هەموو شت بە غەیری خوا
هەموو نیعمەتێ رائەبوورێ و ئەڕوا

(١) ئەم بەیتەی دووەم پەیوەندیی بە بەیتی یەكەمەوە نییەو كێش و قافیەیشیان جیایە ، ئەم بەیتە لەگەڵ بەیتەكەی دواییدا پەیوەندییان بە باسەكەوە هەیەو قەسطەلانی نووسیوێ .

حەزرەتی عائیشە کە ئەو شیعرەی لەبیدی خوێنەوە ـ رضي الله تعالی عنها ـ کە مەعنای وەهایە :

ئەوانەی خەڵق لە ژێر سایەی ژیاون

هەموو رۆییون و ئێستە نەماون

یاخۆ : ئەوانەی لە سایەی ئەوانا خەڵق ئەژین

هەموو رۆییون و دوای ئەوان دڕکەزین

ئەوانەی دوای ئەوان ماون هەموو گەڕ

لە حەق دوورن ، هەموو کوێرن هەموو کەڕ

فەرمووی : ئەگەر لەبید بمایە تا ئێستەکە ئەیوت چی ؟

حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ = بە لەبیدی = فەرموو : بۆچی لە شیعری خۆت نەختێکمان بۆ ناخوێنیەوە ؟ فەرمووی : دوای ئەوەی کە خوا ـ عز وجل ـ سوورەتی (البقرة)و (ئالی عیمران)ی فێرکردم حەز ناکەم کە شیعر بخوێنمەوە .

صەدو چل ساڵی عومر بوو ، لە خەلافەتی ئیمامی عوثمانا وەفاتی کرد ـ رضي الله تعالی عنهما ـ .

نزیك بوو کە ئومەییەی کوڕی صەلت موسوڵمان بێ ، [لە جاهیلیەتا عیبادەتی ئەکرد ئیمانی بە ئاخیرەت بوو گەیی بە وەقتی بەعثەتا ئەمما موسوڵمان نەبوو] .

القسامة في الجاهلية

١١٤٣/٢٦٦ عن عكرمة عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : إن أول قسامة كانت في الجاهلية لفينا - بني هاشم - ؛ كان رجل من بني هاشم [عمرو بن علقمة بن المطلب] إستأجره رجل من قريش [خداش بن عبدالله بن أبي قيس العامري] من فخذ أخرى فانطلق معه في إبله فمر رجل به من بني هاشم قد انقطعت عروة جوالقه ، فقال : أغثني بعقال أشد به عروة جوالقي لا تنفر الابل ، فأعطاه عقالا ، فشد به عروة جوالقه ، فلما نزلوا عقلت الابل إلا بعيرا واحدا . فقال الذي استأجره : ما شأن هذا البعير لم يعقل من بين الابل ؟ قال : ليس له عقال . قال : فأين عقاله ؟ [فاخبره بما فعله . كما في أخرى] . قال : فحذفه بعصا كان فيها أجله .

فمر به رجل من أهل اليمن ، فقال : أتشهد الموسم ؟ قال : ما أشهده ، وربما شهدته . قال : هل أنت مبلغ عني رسالة مرة من الدهر ؟ قال : نعم . قال : فكنت إذا أنت شهدت الموسم فناد : يا آل قريش . فإذا أجابوك فناد يا آل بني هاشم . فإن أجابوك ، فاسأل عن أبي طالب ، فأخبره أن فلانا قتلني في عقال . ومات المستأجر .

فلما قدم الذي استأجره أتاه أبو طالب ، فقال : ما فعل صاحبنا ؟ قال : مرض ، فأحسنت القيام عليه ، فوليت دفنه ، قال : قد كان أهل ذاك منك . فمكث حينا ، ثم إن الرجل الذي أوصى إليه أن يبلغ عنه وافى الموسم . فقال : يا آل قريش . قالوا : هذه قريش . قال : يا آل بني هاشم . قالوا : هذه بنو هاشم . قال : أين أبو طالب ؟ قالوا : هذا أبو طالب . قال : أمرني فلان أن ابلغك رسالة ان فلانا قتله في عقال ،

فأتاه أبو طالب ، فقال : إختر منا إحدى ثلاث : إن شئت أن تؤدي مائة من الابل ، فإنك قتلت صاحبنا ، وإن شئت حلف خمسون من قومك أنك لم تقتله ، فإن أبيت قتلناك به . فأتى قومه ، فقالوا : نحلف . فأتته امرأة من بني هاشم [زينب أخت المقتول] كانت تحت رجل منهم قد ولدت له [حويطبا] فقالت : يا أبا طالب أحب أن تجيز ابني هذا برجل من الخمسين ولا تصبر يمينه حيث تصبر الأيمان [بين الركن والمقام] ففعل . فأتاه رجل منهم ، فقال : يا أبا طالب أردت خمسين رجلا أن يحلفوا مكان مائة من الابل ، يصيب كل رجل بعيران ، هذان بعيران فاقبلهما عني ولا تصبر يميني حيث تصبر الأيمان ، فقبلهما ، وجاء ثمانية وأربعون [فحلفوا بين الركن والمقام] .

قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - : فوالذي نفسي بيده ما حال الحول ومن الثمانية والأربعين عين تطرف . ح/٦/١٧٣ .

[وابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - ولد بعد ذلك بزمان طويل .]

تەرجەمە :

ئیبن و عەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : ئەوەڵ قەسامەتێ کە لە زەمانی جاهیلیەتا بوو لە ئێمەدا بوو کە بەنی هاشمین ، پیاوێ لە بەنی هاشم کە عەمری کوڕی عەلقەمەی کوڕی (مطلب) بوو ، پیاوێ لە فیرقەیێکی تری قورەیش کە ناوی خیداش بوو بەکرێی گرت لەگەڵیا ، لەگەڵ وشترەکانیا چوو بۆ شام . لە رێ پیاوێکی لە بەنی هاشم پێگەیی ، قوڵفی جەواڵەکەی بچڕابوو ، پێی وت : فریام کەوە عەقاڵێکم بدەرێ کە قوڵفی جەواڵەکەمی پێ قائیم کەمەوە تا وشترەکەم نەسڵەمێتەوە . ئەشکێڵێکی دایە ، قوڵفی جەواڵەکەی پێ بەستەوە ، کە

باریان خست وشترەکانی ئەشکێڵ کرد ، یەکێکی بێ ئەشکێڵ مایەوە ، ئەوی بەکرێی گرتبوو لێی پرسی : ئەو وشترە بۆچ ئەشکێڵ نەکراوە ، وتی : عەقالی نی یە . وتی : ئەی عەقالەکەی چی لێ هاتوە ؟ خەبەری دایە . عەصاییکی بەدەستەوە بوو بۆی هاویت ، ئەجەلی بەوەوە بوو [ئەو لەوێ مایەوە ، خیداش باری کردو رۆیی] .

پیاوێ لە ئەهلی یەمەن بەوێدا رابـورد عەمـر پێی وت : حازری مەوسیم ئەبی یان نا ؟ وتی : حازری نابم ، فەقەط زۆر جـار حازری ئەبم . = عەمر بە کابرای رێبـواری یەمـەنی وت = : رۆژێ لە رۆژان خەبەرێ لە منەوە ئەگەیێنی ؟ وتی : بەڵێ ئەیگـەیێنم . وتی : حازری مەوسیم [یەعنی حـەج]بووی بـانگ بکـە : ئەی ئـالی قورەیش ، کـە جوابیان دایتەوە بانگ‌کە : ئەی ئالی بەنی‌هاشم . کە جوابیـان دایتەوە ئەبوطالیبیان لێ بپرسە ، خەبەری بدەرێ کە : فلان ـ یەعنی خیداش ـ لەسەر عەقالێ منی کوشت .

بەکری گێراوەکە مرد ئەوی کە بەکرێی گرتبوو ـ یەعنی خیداش ـ کە چووەوە مەکە ئەبوطالیب چوە لای لێی پرسی : رەفیقەکەمان چی لێ هات ؟ وتی : نەخۆش کەوت ، زۆر چاك بەسەریەوە وەستام ، مردو دفنم کرد . ئەبوطالیب وتی : ئەهل بوە بۆ ئەو موعامەلەی کە لەگەڵت کردوە . موددەییکی پێ چوو ئەو پیاوە کە عەمر وەصیەتەکەی لە لا کرد کە خەبەری بدا بە قـەومەکـەی چوو بـۆ حەج ، بـانگی کرد : ئـەی ئالی قورەیش ! وتیان : ئەمە قـورەیشە . بـانگی کرد : ئـەی ئالی هـاشم ! وتیان : ئەمە ئالی هاشمە . وتی : ئەبوطالیب لەکوێیە ؟ وتیان : ئەمـە ئەبوطالیبە . وتی : فلان ـ یەعنی عەمر ـ ئەمری پێ کردووم کە خەبەری ئەوەت بدەمێ کە فلانەکەس خیداش کوشتوویەتی .

ئـه‌بوطـاليب چـوه لای خيـداش لێی پـرسی ، ئينكـاری كـرد . پێی وت : له‌ به‌ينی سێ شتا موخه‌ييه‌ر به‌ : يا صه‌د وشتر (ديه)ی عه‌مر بده‌ ، يا په‌نجا كه‌س له‌ قه‌ومه‌كه‌ت سوێن بخۆن كه‌ تۆ نه‌تكـوشتوه‌ . ئه‌گه‌ر يه‌كێ له‌م دوانه‌ت نه‌كرد له‌ خوێنی عه‌مرا ئه‌تكوژينه‌وه‌ . خيداش چوو به‌ قه‌ومه‌كه‌ی خۆيی وت ، قه‌ومه‌كه‌ی وتيان : سوێن ئه‌خۆين . ژنێ له‌ به‌نی‌هاشم ناوی زه‌ينه‌ب بوو ، خوشكی مه‌قتوله‌كه‌ بوو ، ژنی پياوێ بوو له‌ قه‌ومی قاتيله‌كه‌ ، كوڕێكی لێی بووبوو ناوی (حـويطب) بوو ، چوو به‌ ئه‌بوطاليبی وت : وا حه‌زه‌كه‌م كه‌ (حويطب) له‌ سوێندان عه‌فو بكه‌ی به‌ پياوێكی تر له‌ په‌نجاكه‌و [مه‌عنای ئه‌مه‌مه‌ نه‌زانی ، وه‌ك نووسراوه‌ مه‌عنام لێدايه‌وه‌ ته‌صحيحی بكه‌ن][1] سوێنی له‌سه‌ر ته‌غليظ مه‌كه‌ له‌و جێيه‌ی كـه‌ سوێنی (مغلظ)ه‌ی لێ ئـه‌خورێ يـه‌عنی له‌ بـه‌ينی (روكن)و (مه‌قام)ا . ئه‌بوطاليب رجاكه‌ی قه‌بووڵ كرد ، يه‌كێكی تر هات پێی وت : تۆ له‌ باقی صه‌د وشتر په‌نجاكه‌س سوێن ئه‌ده‌ی ، هه‌ر پياوی دوو وشتری به‌ره‌كه‌وێ ، ئه‌مه‌ دوو وشتر لێم قه‌بووڵ بكه‌و له‌و جێگه‌يه‌ی كـه‌ سوێنی تيـا قورس ئـه‌كرێ سـوێندم لـه‌سـه‌ر گـران مـه‌كـه‌ . دوو

(١) وا بزانم ماناكه‌ی زۆر گران نی‌يه‌و ، به‌رو دوای قسه‌كان يه‌ك بخرێ ماناكه‌ی به‌م شێوه‌ ده‌ره‌كه‌وێ : «ژنه‌كه‌ هاته‌ لای‌و وتی : وا بزانـه‌ ئه‌م كـوڕی منه‌ يه‌كێكه‌ له‌و په‌نجا كه‌سـه‌ی كه‌ سـوێنيان ده‌ده‌ی‌و ـ ره‌نگيشـه‌ هه‌ر لـه‌ ناو هۆزه‌كه‌دا به‌ يه‌كێك له‌ په‌نجاكـه‌يان دانـابێ‌و ، دايكه‌كـه‌ی ده‌سپێشكه‌ريی كردبێ‌و زوو فريای كه‌وتبێ ـ به‌ڵام له‌ به‌ر خزمايه‌تی من له‌گه‌ڵ خۆتانا كوڕه‌كه‌م ببه‌خشه‌و سوێنی مه‌ده‌ . كابرايش تكاكه‌ی گـرت‌و كوڕه‌كـه‌يی به‌خشی .» به‌ڵگه‌ی ئه‌م ماناپش ئه‌وه‌يه‌ كه‌ دوايی هـه‌ر (٤٨) كه‌سی سـوێن دا ، واته‌ كوڕه‌كه‌ی ئه‌و يه‌كێكيان‌و ، كابرای خاوه‌نی دوو وشتريش ئه‌وی ديكه‌يان .

وشتره‌كه‌یشی له‌و قه‌بووڵ كرد ، چل و هه‌شت كه‌س مانه‌وه ، له‌ به‌ینی روكن و مه‌قاما سوێنیان خوارد .

ئیبن وعه‌باس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فه‌رمووی : ساڵی تێوه‌رنه‌سووڕایه‌وه له‌و چل و هه‌شت كه‌سه یه‌كێكیان نه‌مایه‌وه كه چاو بتروكێنێ . به‌وه خیداش له خوێنی مه‌قتووله‌كه به‌ری بوو ، فه‌قه‌ط قه‌ومه‌كه‌یشی به‌ قڕ دا ، میراتیان هه‌موو به (حویطب) برا .

ئیبن وعه‌باس ـ رضي الله تعالى عنه ـ له‌و وه‌خته‌دا ئاگای له هاتنه‌دنیایش نه‌بوه ، ئه‌مه له پێش بیعثه‌تا بوه ، ئیبن وعه‌باس ـ رضي الله تعالى عنه ـ سێ ساڵ له پێش هیجره‌تا ته‌شریفی هاتۆته دنیاوه ؛ چونكی صه‌حابی‌یه‌و ئه‌مه‌یش شتێك نی‌یه به عه‌قڵ بزانرێ ، ظاهیر وایه كه له پێغه‌مه‌ری بیستبێ ـ ﷺ ـ .

ئه‌م قه‌سامه‌ته حوكمی له ئیسلامه‌تیشا باقی‌یه . (كما يأتي ـ إن شاء الله تعالى ـ في الدية) .

١١٤٤/٢٦٧ عن عمرو بن ميمون [رحمه الله ، مخضرم ، اسلم زمن النبي ـ ﷺ ـ ولم يره] قال : رأيت في الجاهلية قردة إجتمع عليها قردة قد زنت ، فرجموها ، فرجمتها معهم . ح/٦/١٧٥ .

ته‌رجه‌مه :

عه‌مری كوری مه‌یموون [رحمه الله ـ (مخضرم)ه[1] ، له زه‌مانی پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ موسوڵمان بوه ، ئه‌مما پێغه‌مه‌ری ـ ﷺ ـ نه‌دیوه] ئه‌فه‌رموێ : له زه‌مانی جاهیلیه‌تا مه‌یموونێكم دی زینای كردبوو ،

(١) (مخضرم) به كه‌سێك ده‌وترێ دوو چه‌رخ و سه‌رده‌می جیای دیبێ ، واته ئه‌م عه‌مره سه‌رده‌می جاهیلیه‌ت و ئیسلامه‌تی دیوه .

مەیموونی تری لێ کۆبوویوەوە رەجمیان‌کرد ، منیش لەگەڵ ئەوانا رەجمم کرد .

[ئیسماعیلی وای لێ ریوایەت ئەکا کە عەمر وتی : من لە یەمەن بووم ، لە ناو گەلەیێ مەری خۆمانا بووم ، لەسەر جێیەکی بەرز بووم ، مەیموونێکی نێرو مەیموونێکی مێ هاتن ، مەیموونە مێیەکە دەستی‌کرد بە سەرین بۆ مەیموونە نێرەکە ، مەیموونە نێرەکە نوست ، مەیموونێکی لەو بچووکتر هات دەستی مەیموونە مێیەکەی گوشی ، مەیموونە مێیەکە بە هێواش دەستی لە ژێر سەری جووتەکەی هێنایەدەرێ ، شوێن مەیموونەکەی تر کەوت ، چاوم لێبو کە لەگەڵیا دروستت بوو . لە دواییدا گەڕایەوە ، لەو وەختەدا کە خەریك بوو دەستی بخاتەوە ژێر سەری مێردەکەی خۆی ، مێردەکەی راپەڕی‌و خەبەری بووە ، بۆنی کرد بە مەیموونە مێیەکەوە بە دەنگێکی بەرز نەڕەییکی کرد . مەیموونی تری لێ کۆبووەوە ، مەیموونە نێرەکە ئەی‌نەڕان‌و ئیشارەتی مەیموونە مێیەکەی ئەکرد . مەیموونەکان بەراستەو چەپەدا بڵاوەیان لێ‌کرد . لە دواییدا مەیموونەکەیان[1] دۆزی‌یەوەو هێنایان من ناسیمەوە . چاڵێکیان بۆ هەڵکەن نایانە ناوی‌و رەجمیان‌کرد . عەمر ئەڵێ : لە غەیری بەنی ئادەما رەجمم دی . قسطلاني . ٦/١٧٦] .

(١) دیارە مەبەست ئەوەیە بۆ مەیموونە نێرەکە گەڕاون کە کەتنەکەی کردو رۆیی ، واتە ئەوەی رەجم‌کراوە مەیموونە نێرە زیناکەرەکە بوە .

مؤاخاة النبي = بين أصحابه =

ـ عليه الصلاة والسلام ، وعليهم الرضوان ـ

١١٤٥/٢٦٨ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ آخى بين أبي عبيدة الجراح وبين أبي طلحة . ـ رضي الله تعالى عنهما ـ . م/٩/٤٢٣ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستەبرایەتیی گرت بە ئەبوعوبەیدەی کوڕی جەڕاح و ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ .

دەستەبرایەتی لە بەینی موسوڵمانانا سوننەتە ، خێریان خێرو شەڕیان شەڕ . ئەمما هەیهات ! ئێمە خێرمان لە زەرەری برای دینیدا ئەوێ ، با ئەو زەرەرەیش هیچ فایدەی بۆ ئێمە تیا نەبێ .

١١٤٦/٢٦٩ عاصم الأحول قال : قيل لأنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ : بلغك أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال لا حلف في الاسلام ؟ فقال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : قد حالف رسول الله ـ ﷺ ـ بين قريش والأنصار في داره . م/٩/٤٢٣ . ح/٤/١٤٤ . وفي أخرى : في داري التي بالمدينة .

تەرجەمە :

لە ئەنەسیان پرسی ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ئایا گەییوە بە تۆ کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموویەتی : کە لە ئیسلامەتیدا سوێنخواریی نی‌یە ؟ [یەعنی سوێن بخۆن بۆ یەکتری کە دۆستی دۆستی یەکتری بن و دوشمنی دوشمنی یەکتری بن ؛ لە زەرەرو نەفعا شەریك بن] ئەنەس ـ رضي الله

تعالى عنه ـ فـەرمووى : پێغـەمەر ـ ﷺ ـ لـە خانـووى خۆيـا ! يەعنى ئەنەس ـ سوێنى بە موهاجيرو ئەنصـار خوارد . لـە ريوايـەتەكـەى ترا ئەفەرموێ : لەو خانووى مندا كە لە مەدينەيە .

هيچ سوێن خواردن و دەستەبرايەتيش لە بەينا نەبێ لە ئيمانا رابورد كە موسوڵمان براى موسوڵمانە .

موسوڵمان نابێ بە موسوڵمان تـا چى بۆ خـۆى ئەوێ ئـەوەيشى بۆ موسوڵمانى تر بوێ .

نيسبەتى ئيسلام لە نيسبەتى نەسەب بەقووەت ترە .

١١٤٧/٢٧٠ عن جبير بن مطعم ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : لاحلف في الاسلام ، وأيما حلف كان في الجاهلية لم يزده الاسلام إلا شدة . م/٩/٤٢٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووى : لە ئيسلامەتيدا سوێن خواريى نى‌يە . هەر سوێنێ كە لە جاهيليەتا بوە ئيسلامەتى بە قوەتترى ئەكا .

ظاهير وايە مەعناى ئەوە كە سوێن لە ئيسلامەتيدا نى‌يە وابێ . پێى ناوێ بە قەرينەى ئاخرى حەديثەكە ؛ چونكى واجبـە لەسـەر هەمـوو موسوڵمان كە موعاوەنەتى موحتاج بە موعاوەنەت بكا .

وصية النبي - ﷺ - بأهل مصر

١١٤٨/٢٧١ عن أبي بصرة عن أبي ذر - رضي الله تعالى عنه - يقول : قال رسول الله - ﷺ - : إنكم ستفتحون أرضا يذكر فيها القيراط ، فاستوصوا بأهلها خيرا ؛ فإن لهم ذمة [حرمة] ورحما ، فإذا رأيت رجلين يقتتلان في موضع لبنة فاخرج منها ، قال : فمر بربيعة وعبدالرحمن ابني شرحبيل بن حسنة يتنازعان في موضع لبنة فخرج منها . م/٩/٤٣٥ .

وفي رواية : ستفتحون مصر وهي أرض يسمى فيها القيراط ، فاذا فتحتموها فأحسنوا إلى أهلها ؛ فإن لهم ذمة ورحما ، أو قال : ذمة وصهرا . فإذا رأيت . . . الخ .

تەرجەمە :

ئەبوذەڕ - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : فەتحی ئەرزێك ئەكەن ، لە ریوایەتەكەی ترا : فەتحی میصر ئەكەن ، كە لەوێدا قیراطی تیایە ، بەوە خریدو فرۆخت ئەكەن ، دەرحەق ئەهلی میصر خێر تەوصی یە بكەن بە یەكتریی ؛ چونكی ئەوان لەگەڵ ئێوەدا عەهدو پەیمانیان - مەعنەوی یان(!) - هەیە ، رەحمی یەت لە بەینتانا هەیە . [چونكی دایكی ئیسماعیل كە هاجەرە - علیهما السلام - لەوانە] . لە ریوایەتەكەی ترا ئەفەرموێ : لەگەڵ ئەوانا پەیمان و زاوایی و خەسوو خەزووریتان هەیە ؛ چونكی دایكی ئیبراهیم - علیه السلام - كە حەزرەتی ماری یەیە - رضي الله تعالى عنها - لەوانە . كە چاوتان بە دوو پیاو كەوت كە لەسەر جێگە خشتێ نیزاعیان بوو لێی بچنە دەرێ .

ئەبوذەڕ - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : رەبیعەو عەبدوڕەحمانی كوڕی شەرەحبیلم دی لەسەر جێگەخشتێ نیزاعیان كرد لێی

هاتمەدەرێ .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ خەبەری دا بەمە کە میصر فەتح ئەکرێ ، لەوێدا لەسەر جێگەخشتێ نیزاع ئەبێ . . عەینی فەرموودەکەی هاتەدی . دوو موعجیزەی گەورە . (صدق رسول الله ـ ﷺ ـ) .

خوا رووی (منور)ەکان رەش کا . (منور) لێرەدا لە قەبیلی (جلدت البعیر)[1] یە (فافهم) .

(١) (جلدت البعیر) : یانی وشترەکەم کەوڵکرد ، نەك کەوڵم بۆ کرد.دانەر مەبەستی ئەوەیە (منور)ەکان نا مونەووەرن !

فضل أهل عمان

١١٤٩/٢٧٢ أبو برزة - رضي الله تعالى عنه - يقول : بعث رسول الله - ﷺ - رجلا إلى حي من أحياء العرب ، فسبوه وضربوه . فجاء إلى رسول الله - ﷺ - فأخبره ، فقال رسول الله - ﷺ - : لو أن أهل عمان أتيت ما سبوك وما ضربوك . م/٩/٤٣٦ .

تەرجەمە :

ئەبوبەرزە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - پیاوێکی نارد بۆ لای عەشیرەتێ لە عەشائیری عەرەب [کە دەعوەتیان بکاتە سەر ئیسلامەتی] . جوێنیان پێداو لێیان دا ، هاتەوە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزیکرد . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەگەر بچوویتایە بۆ لای ئەهلی عومان نە جوێنیان پێ ئەدای نە لێیان ئەدای . یەعنی چونکی دڵنەرمن گوێگرن لە حەق .

تم ولله الحمد .

١٤/١٢/٩٤٠ شەممە .

ويليه السير والجهاد - إن شاء الله تعالى - لأنه من فضائله - عليه الصلاة والسلام - وفضائل أصحابه الكرام - رضي الله تعالى عنهم - أجمعين .

الجهاد والسير

١٧/١٢/١٩٤٠

﴿إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة ؛ يقاتلون في سبيله فيَقتلون ويُقتلون ، وعدا عليه حقاً في التوراة والانجيل والقرآن ، ومن أوفى بعهده من الله ؟ فاستبشروا ببيعكم الذي بايعتم به . [وذلك هو الفوز العظيم . التائبون العابدون الحامدون السائحون الراكعون الساجدون الآمرون بالمعروف والناهون عن المنكر والحافظون لحدود الله] . وبشر المؤمنين﴾[1] براءة ، جزء : ١١ . ص ٣ . خ/٥/٣٠ .

قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنها - : الحدود : الطاعة . ح/٥/٣٠ .

تەرجەمە :

لە شەوی عەقەبەدا کە ئەنصار لە مەوسیمی حەجا تەشریفیان ئەچێتە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - کە تەشریفی هیجرەت بکا بۆ مەدینە عەبدوڵڵای کوڕی رەواحە - رضي الله تعالى عنه - عەرزی پێغەمەر ئەکا - ﷺ - (یا رسول الله) : بۆ خوای خۆت چیمان لەسەر شەرط ئەکەی ، بۆ خۆیشت چیمان لەسەر شەرط ئەکەی بیکە . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بۆ خوا ئەوەتان لەسەر شەرط ئەکەم کە باوەڕی پێ بکەن ، هیچ شتێکی نەکەن بە شەریك . بۆ خۆیشم ئەوەتان لەسەر شەرط ئەکەم کە ماڵو رۆحی خۆتان لە چی موحافەظە ئەکەن منیش لەوە موحافەظە بکەن . ئەنصار - رضي الله تعالى عنهم - عەرزیان‌کرد : (یا رسول الله) کە ئێمە ئەوەمان کرد چ ئەجرێکمان بۆ ئەبێ ؟ فەرمووی :

(١) التوبة ١٢ .

بەهەشت . عەرزیان کرد : ئەم بەیعە بەیعێکی بە قـازانجە ، نـە لێی پەشیمان ئەبینەوەو نە طەڵەبی ئەوەیش ئەکەین کە تۆ پەشیمان ببیەوە . ئەو وەختە ئەم ئایەتە نازل بوو . (قسطلاني بلا ذكر المأخذ) .

تەرجەمەی ئەم ئایەتە وایە :

بە تەحقیق خوا ـ عز وجل ـ بە موقابیلی ئەمە کە بەهەشتیـان پێ عەطا بفەرموێ ماڵو رۆحی موئمینانی لە موئمینان کری ؛ ئەو موسوڵمانانە لە رێی خوادا کافر ئەکوژن[1] ، خۆیان ئەکوژرێن ، ئەو وەعدەی کە خوا داویەتی بە غەزایی وەعدەییێکی ثابیتە لەسەر خوا ـ عز وجل ـ لە تەوراتا ، لە ئینجیلا ، لە قورئانا . خوا قەراری داوە ، خولفی تیا نی یە ، کێ هەیە کە لە خوا ـ عز وجل ـ وەعدەبەجێهێنەرتر بێ ؟ کە وابێ بەو بەیعەی کە خوا لەگـەل ئێوەیـا کردوە دڵخـۆش بین ، ئەو بـەیعە قـازانجێکی زۆر گەورەیە . ئەو موسوڵمانانەی کە خوا ـ عز وجل ـ ئەو بەیعـەی لەگـەڵ کردوون ئەو کەسانەن کە تۆبەیان لە هەموو گوناه کردوە کە عیبادەتی خوا ئەکەن ، کە حەمدی خوا ئەکەن ، کە بەرۆژوو ئـەبن [یەعنی صـەبر ئەکەن لەسەر طاعات ، صەبر ئەکەن لە شتی حەرامو مەکرووهـ ، هیچ موخالەفەی ئەمرو نەهی خواو پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناکەن ، بەوە سەیاحەت ئەکەن لە مەلەکووتی ئـەرزو ئاسمـانا رۆژبـەرۆژ ساعـەتبەساعەت دەرەجەیان تەرەقی ئەکا] روکووع ئەبەن ، سوجدە ئەبەن [یەعنی نوێژی حەقیقی ئەکەن] ئەمر بە چاکە ئەکەن ، نەهی لە خراپە ئەکەن [یەعنی لە

(١) دانەر ـ خ ـ لێرەدا مانای (يقاتلون)ی لەبیرچووەو تۆزێك ماناکەیشی رەسا نی یە ؛ بەم جۆرە باشتر دەبێ : «خوا گیانو ماڵی موسوڵمانانی لێ کریون بەمە کە جەنگە بکەن لـە رێگەی خـوادا جا لـە کافـران دەکوژنو لـەخۆیـان دەکوژرێو . . . ئەنجامو پاداشی مامەڵەیش بەڵێنی بەهەشتە» .

دوای ئەمە کە خۆیان (تکامل)یان کرد ڕێگەی چاکەو خراپە بە ئینسان نیشان ئەدەن] حـودوودێ کە خـوا ئەمـری پێ فەرمـوە لە دائیـرەی ئەو سەرحەدو سنوورەدا حەرەکەت ئەکەن ، لەو خەتە ناچنەدەرێ ، ئەوانە موئمینن موژدە بدە بە هەموو موئمینان [بە ئەجـرێکی عەظیم کـە هەر عیلمی خوا ئیحاطەی گەورەیی ئەو ئەجرە ئەدا] .

[سیرەت : بە رەوشتو ئـەخلاق ئـەڵێن ، فـوقەهـاو (محدث)و عولەمای دینی هەموو ئیصطیلاحیان لەسەر ئەمەیە کە بۆ ئەبوابی جیهاد ئەڵێن : (سیر) چونکی پێغەمەر - ﷺ - لە غەزاکانیا چە ئەحواڵێکی بوە ئـەبوابی جیهـاد لەو ئـەحواڵانـەی ئیستیخـراج کـراوە . جیهـاد : بـە زەحمـەتکێشانو مـاندوویـەتیی ئەڵـێن ، جیهادی بـەدەنیو جیهـادی نەفسی زەحمەتو مەشەقەتی زۆری تیایە .

ئیبن وعەباس - رضي الله تعالی عنهما - ئەفەرموێ : حودوودی خوا ئیطاعەی خوایە ؛ چونکی خوا کە ئیطاعەی کرا ئەبێ ئینسان لە ئەمرو نەهیی نەچێتەدەرێ .

١/ ١١٥٠ أبو سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - قال : قيل : يا رسول الله أي الناس أفضل ؟ فقال رسول الله - ﷺ - : مؤمن يجاهد في سبيل الله بنفسه وماله ، قالوا : ثم من ؟ قال : مؤمن في شعب من الشعاب يتقي الله ويدع الناس من شره . ح/٥/٣٣ . م/٨/٩٣ ، د ، جه .

تەرجەمە :

لە پێغەمەر - ﷺ - یان پرسی : (یا رسول الله) چاکترینی خەڵق کێیە ؟ فەرمووی : موسوڵمانێکە کە لە ڕێی خوادا بـە نەفسیو بـە ماڵی موجاهەدە بکا . عەرزیان‌کرد : دوای ئەو ئەفضەل کێیە ؟ فەرمووی :

پیاوێکه که له ناو دووتوێی شاخێ له شاخانا ته‌قوای خوا بکا ، واز له خه‌ڵق بێنێ‌و شه‌ڕیان پێنه‌گه‌یێنێ .

١١٥١/٢ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : مثل المجاهد في سبيل الله ـ والله أعلم بمن يجاهد في سبيله ـ كمثل الصائم القائم ، وتوكل الله [تكفل] للمجاهد في سبيله بأن يتوفاه أن يدخله الجنة ، أو يرجعه سالما مع أجر أو غنيمة ، [مع أجر] ح/٥/٣٣ . ن .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بوهوره‌یره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : له پێغه‌مه‌رم ـ ﷺ ـ بیست ئه‌یفه‌رموو : ئه‌وی له ڕێی خوادا جیهاد بکا ـ خوا هه‌ر خۆی عیلمی هه‌یه به‌وه‌ی که له ڕێی خوادا موجاهه‌ده ئه‌کا ؛ چونکی هه‌ر ئه‌و عیلمی هه‌یه به نییه‌تی ـ مه‌ثه‌لی ئه‌و که‌سه وه‌کوو مه‌ثه‌لی ئه‌و که‌سه‌یه که به ده‌وام به‌ڕۆژوو بێ‌و هیچ ئیفطار نه‌کاته‌وه ، به شه‌و له نوێژا رابوه‌ستێ‌و هیچ نه‌نوێ . خوا ـ عز وجل ـ بوه به که‌فیل بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که له ڕێی خوادا شه‌ڕ بکا که بیمرێنێ‌و بیخاته به‌هه‌شت یا له‌گه‌ڵ ئه‌جر به سه‌لامه‌تی بیگێڕێته‌وه بۆ جێی خۆی یا غه‌نیمه‌تی بداتێ له‌گه‌ڵ ئه‌جرا .

١١٥٢/٣ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء رجل إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : دلني على عمل يعدل الجهاد . قال : لا أجده . قال : هل تستطيع إذا خرج المجاهد أن تدخل مسجدك فتقوم ولا تفتر ، وتصوم ولا تفطر ؟ قال : ومن يستطيع ذلك ؟ قال أبو هريرة [موقوفا عليه هنا ، ومرفوعا في أخرى] إن فرس المجاهد ليستن في طِوَله فيكتب له حسنات ! ح/٥/٣٢ . ن .

تەرجەمە :

پیاوێ هاتە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزی‌کرد : (یا رسول اللە) عەمەلێکم پێ نیشان بدە کە لەگەڵ غەزادا لە ثەوابا بەرابەر بێ ؟ فەرمووی : نایدۆزمەوە . پێی فەرموو : ئایا ئەتوانی کە غەزایی چوە دەرێ بۆ غەزا تۆیش بچیتە مزگەوتی خۆتەوە لە نوێژا رابوەستی و هیچ سستێیتی نەکەی ، بەڕۆژوو بیی و هیچ ئیفطار نەکەیتەوە ؟ عەرزی‌کرد : کێ ئەوە ئەتوانێ ؟ ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئەسپی غەزایی لەو گوریسەدا کە بۆی درێژ ئەکرێ لە چایەرا کە بلەوەڕێ بە دەوری خۆیا غار ئەکا ئەو غارە بۆ ئەو غەزایی یە بە حەسەنات ئەنووسرێ .

١١٥٣/٤ عن أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - يقول : كان رسول الله - ﷺ - يدخل على أم حرام بنت ملحان [وهي أخت أم سليم] فتطعمه ،وكانت أم حرام تحت عبادة بن صامت - رضي الله تعالى عنه - فدخل عليها رسول الله - ﷺ - فأطعمته ، وجعلت تفلي رأسه [وكانت منه ذات محرم ؛ لأن أم عبدالمطلب من بني النجار] فنام رسول الله - ﷺ - ثم إستيقظ وهو يضحك ، قالت : فقلت : وما يضحكك يا رسول الله ؟ قال : ناس من أمتي عرضوا علي غزاة في سبيل الله يركبون ثبج هذا البحر [محركا وسطه] ملوكا على الأسرة ، او مثل الملوك على الأسرة . - شك إسحاق - قالت : فقلت : يا رسول الله أدع الله أن يجعلني منهم ، فدعا لها رسول الله - ﷺ - ثم وضع رأسه ، ثم إستيقظ وهو يضحك ، فقلت : وما يضحكك يا رسول الله ؟ قال : ناس من أمتي عرضوا علي غزاة في سبيل الله - كما قال في الأول - قالت : فقلت : يا رسول الله أدع الله أن يجعلني منهم . قال : أنت من الأولين ، [فخرجت مع زوجها عبادة بن

الصامت غازيا أول ما ركب المسلمون البحر مع معاوية [في خلافة عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فلما انصرفوا من غزوهم قافلين فنزلوا الشام فضربت إليها دابة لتركبها ، فصرعتها فماتت . ح/٥/٤٠ . د ، ث ، ن . م ـ ٨/١٢٠ ح/ ـ ٥ ٨٠ ، ٨٨ .] فركبت البحر في زمن معاوية بن أبي سفيان [أميرا من طرف عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فصرعت عن دابتها حين خرجت من البحر فهلكت. ح/٥/٣٤ .

٥/١١٥٤ عمير بن الأسود العنسي [من كبار التابعين] أتى عبادة بن الصامت ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهو نازل في ساحل حمص ، وهو في بناء له ومعه أم حرام ـ رضي الله تعالى عنها ـ قال عمير : فحدثتنا أم حرام أنها سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول : أول جيش من أمتي يغزون البحر [هو جيش معاوية أميرا من طرف عثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قد أوجبوا [المغفرة والرحمة] قالت أم حرام : يا رسول الله أنا فيهم ؟ قال : أنت فيهم .

ثم قال النبي ـ ﷺ ـ أول جيش من أمتي يغزون مدينة قيصر [يعني القسطنطينية ، وهو جند يزيد لعنه الله] مغفور لهم ، فقلت : أنا فيهم يا رسول الله ؟ قال : لا . [وفي ذلك الجند جماعة من سادات الصحابة ؛ كابن عباس ؛ وابن عمر ، وابن الزبير ، وأبي أيوب الانصاري ، ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] ح/٥/١٠٠ .

ته‌رجه‌مه :

پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ زۆر ته‌شریفی ئه‌چوو بۆ لای (أم حرام)ی پووری ئه‌نه‌سی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنهما ـ له‌وێ ته‌شریفی ئه‌نوست . (أم حرام) ـ رضي الله تعالى عنها ـ طه‌عامی ئه‌دا به پێغه‌مه‌ر

- ﷺ - عافيّتى ئەكرد . دەفعەيێ پێغەمەر - ﷺ - تەشريفى چوە لاى ، طەعامى دايێ خواردى . تەشريفى نوست . (أم حرام) سەرى موبارەكى ئەدۆزيى . لە دواييدا پێغەمەر - ﷺ - خەبەرى بۆوە پێ ئەكەنى ، (أم حرام) فەرمووى : عەرزم كرد : (يا رسول الله) بۆچ پێ ئەكەنى ؟ فەرمووى : بەعزێ ئينسانم لە ئوممەتى من پێ نيشان درا سوارى ناوەڕاستى ئەم بەحرە ئەبن ، هەموو پادشان لەسەر تەخت دانيشتوون ، يا فەرمووى : وەك پادشان لەسەر تەختن . أم حرام - رضي الله تعالى عنها - فەرمووى : عەرزم كرد : (يا رسول الله) دۆعا بفەرموو كە خوا بمكا بە يەكێ لەوانە . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووى : خوايا بيكە بە يەكێ لەوانە .

دووبارە پێغەمەر - ﷺ - سەرى نايەوە لە دواييدا خەبەرى بۆوە پێ ئەكەنى . عەرزم كرد : (يا رسول الله) بۆچ پێئەكەنى ؟ فەرمووى : بەعزێ ئينسان لە ئوممەتى من پێ نيشانم دران غەزا ئەكەن لە ڕێى خوادا . وەك ئەوەڵ جار چۆنى فەرموو ئەم جارەيش واى فەرمو . (أم حرام) فەرمووى : عەرزم كرد : (يا رسول الله) لە خوا طەڵەب كە كە بمكا بە يەكێ لەوانە. پێغەمەر - ﷺ - فەرمووى : تۆ لەوانەى كە سوارى بەحر ئەبن .

(أم حرام) لە زەمانى موعاويەى = كوڕى = ئەبوسوفيانا [كە لە طەرەفى ئيمامى عوثمان - رضي الله تعالى عنه - وە بە ئەميرى نێررا بۆ غەزاى قوبروص لەگەڵ عوبادەى مێردى - رضي الله تعالى عنهما - لەو سەرەوە كە گەڕانەوە بۆ شام حەيوانيان بۆ هێنا = كە سوارى بێ = لە حەيوانەكە كەوتەخوارێ وەفاتى كرد - رضي الله تعالى عنها - . [. . . .]

٦/١١٥٥ عن بريدة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسـول الله ـ ﷺ ـ إذا أمَّر أميرا على جيش أو سرية أوصاه في خاصته بتقوى الله ـ عز وجل ـ ومن معه من المسلمين خيرا ، ثم قال : أغزوا بسم الله في سبيل الله ، قاتلوا من كفر بالله ، أغزوا ولا تغلوا ، ولا تغدروا ، ولا تمثلوا ، ولا تقتلوا وليدا ، وإذا لقيت عدوك من المشـركين فـادعهم الى ثلاث خصال ، أو خلال ، فأيهن ما أجابوك فاقبل منهم وكف عنهم :

١ ـ ثم [زائد أو للترتيب الذكري] أدعهم إلى الاسلام ؛ فإن اجابوك فـاقبـل منهم ، وكف عنهم ، ثم [بعـد أن أسلمـوا] أدعهم إلى التحول من دارهم إلى دار المهاجرين ؛ وأخبرهم أنهم إن فعلوا ذلك فلهم ما للمهاجرين وعليهم ما على المهاجرين ؛ فإن أبوا أن يتحولوا منها فأخبر أنهم يكونون أعراب المسلمين ، يجري عليهم حكم الله الـذي يجري عـلى المؤمنين ، ولا يكـون لهم في الغنيمة والفيئ شيً إلا أن يجاهدوا مع المسلمين .

٢ ـ فإن هم أبوا فسلهم الجـزيـة ؛ فـإن هم أجابـوك فاقبـل منهم ، وكف عنهـم .

٣ ـ فإن هم أبوا فاستعن بالله وقـاتلهم . وإذا حاصـرت أهل حصن فأرادوك أن تجعل لهم ذمة الله وذمة نبيـه [أي عهدهمـا] فلا تجعـل لهم ذمـة الله ولا ذمة نبيـه ،ولكن إجعل لهم ذمتك وذمة أصحابك ، فإنكم أن تخفر ذممكم وذمم أصحابكم أهون أن تخفـروا ذمة الله وذمة رسوله . [أخفرت : نقضت ، خفرت : وقيت . نووي] وإذا حاصرت أهل حصن فأرادوك أن تنزلهم على حكم الله فـلا تنزلهم على حكم الله ، ولكن أنزلهم على حكمك ، فإنك لا تدري أتصيب حكم الله فيهم أو لا ؟ م/٧/ ٣١٠ .

تەرجەمە :

بورەیدە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئـەفەرمـوێ : پێغەمـەر ـ ﷺ ـ یەکێکی بکردایە بە ئەمیری لەشکرێ یـا بە گـەورەی دەستەیـە کە لـە لەشکرەکەی جوێ‌ئەکاتەوەو بە شـەو ئەیـان‌نێرێ بـۆ جێگەیێ . . بـۆ خوصووصی خۆی . . ئەمری پێ ئەفەرموو کە : تەقوای خوا بکا ، بۆ خوصووصی (معية)[1]ەکەی ئەمری بەخەیری پێ‌ئەفەرموو ، لە دواییدا ئەیفەرموو : بە موعاوەنەتی ئیسمی خوا غەزا بکەن ، بۆخوا شەر بکەن لەگەڵ ئەوانەی کە ئیمانیان بە خوا نی‌یەو کافرن غەزا بکەن ، لە پێش تەقسیما لە غەنیمەت هیچ لامەدەن بۆ خۆتان ، غەدر مەکەن ، یەعنی عەهد هەڵمەوەشێنن ، لووت‌و گوێ مـەکەن ، منـاڵ مەکـوژن ، کە تووشی دوشمنی موشریك ببی دەعوەتیان بکەرە سەر سێ شت ، لـەو سێ شتە هەرکامێکیان لێ قـەبووڵ کـردی تۆیش لێیـان قەبـووڵ بکەو دەستیان مەکێشەرێ ، ئەو سێ شتە ئەوەیە :

(أولا) : دەعوتیان بکەرە سەر موسوڵمانەتی ، بۆ ئەوە ئیجابەتیان کردی لێیان قەبووڵ بکەو دەخڵیان مەکە . ئەگەر ئیسلامەتیان قـەبووڵ کـرد بانگیان‌کەرە سەر ئەوە کە لە داری کوفر نەقڵ بکەن بۆ ناو موهاجیرین ، خەبەریان بدەرێ کە ئەوەیان کرد لە خێرو نەفعا وەك موهاجیر ئەبن . ئەگەر ئەوەیان قەبووڵ نـەکرد خـەبەریـان بدەرێ کـە ببن بە عـەرەبی بادی‌یەنشینی موسوڵمانان ؛ ئەو ئەحکامەی بەسەر موسوڵمـانانـا ئەکـرێ بەسەر ئەوانیشا بکرێ لە غەنیمەتاو لە فەیئا ، یەعنی لەوەدا کـە بە پێ قووەتی سیلاح دەست موسوڵمانان ئەکەوێ هیچ بەشیان نەبێ ، مـەگەر

(١) (معية) ئەوانەی کە لەگەڵیان ، واتە سەربازەکانی .

ئاوشانی موسوڵمانانی تر شەڕ لەگەڵ کافرانا بکەن ، ئەوە ئەو وەختە بەشیان ئەدرێتێ .
دوەم : ئەگەر ئیسلامەتیان قەبووڵ نەکرد داوای سەرانەیان لێ بکـە ، ئەگەر قەبووڵیان کرد لێیان قەبووڵ بکەو وازیان لێ بێنە .
سێیەم : ئەگەر ئەوەیشیان نەکرد لە خـوا موعـاوەنەت طـەڵەب بکـەو شەڕیان لەگەڵ بکە .

که ئەهلی قەڵایێکت موحاصەرە دا ئەهلەکەی طەڵەبی ئەوەیان لێ کردی کە بە عەهدی خواو رەسوولی خوا عەهدیان لەگـەڵ بکەی بـەو نەوعە عەهدیان لەگەڵ مەکە ، بە عەهدی خۆت و رەفیقەکانت عەهدیان لەگەڵ بکـە ؛ چونکی وا ئـەبێ کە بـەعزێ نـاکەسـانیان ئـەو عەهـدە هەڵئەوەشێنن،هەڵوەشانی عەهـدی تۆو رەفیقـەکانت ئـەهوەنتـرە لەوە کەعەهدی خوا هەڵبوەشێنرێ . کە قەڵایێکت موحاصەرەکرد ئەوەت لێ طەڵەب بکەن کە لەسەر حوکمی خوا لە قەڵاکە بێنەخوارێ ـ مەیکە ، ئەمما لەسەر حوکمی خۆت بیان‌هێنەرە خوارێ ؛ چونکی تۆ نازانی لـە حوکمی خوادا ئیصابەتت کردوە یان نا !

یەعنی ئەوەڵەن ئیسلامەتیان لێ طەڵەب بکە کە قـەبووڵیـان کرد شـەڕیان لـەگەڵ مـەکە ، فـەقەط طـەڵەبی هیجـرەتیان لێ بکـە ، کە هیجرەتیان کرد لە حوقووقا وەك موسوڵمانی تر ئەبن ، ئەگەر هیجرەتیان نەکرد ببن بە ئەعرابی موسوڵمانان ؛ لە نەفعیان بێبەش ئەبن .
٢ ـ ئەگەر موسوڵمان نەبوون داوای سەرانەیان لێ بکە .[١]
٣ ـ ئەگەر سەرانەیان نەدا ئەمجا حەربیان لەگەڵ بکە .

(١) لێرەدا دووپات بوونەوە هەیە .

فه‌وائیدی ئه‌م حه‌دیثه :

١ ـ غه‌در ، یه‌عنی عه‌هدشکانن حه‌رامه .
٢ ـ له‌ پێش ته‌قسیما له‌ غه‌نیمه‌ت ماڵهه‌ڵگرتن حه‌رامه .
٣ ـ مناڵ‌کوشتن حه‌رامه ، ئه‌مما ئه‌گه‌ر شه‌ڕ بکه‌ن دروسته .
٤ ـ (موثله) یه‌عنی لووت‌و لێوو گوێ‌برین مه‌کرووهه .
٥ ـ ته‌وصیه‌ی ئیمام به‌ ئومه‌رای له‌شکر به‌ ته‌قواو به‌ حوسنی موعامه‌له له‌گه‌ڵ ئه‌فرادی له‌شکرا سوننه‌ته . له‌ حه‌ربا چی لازم بێ سوننه‌ته پێنیشانیان بدا . (من نووي) .

١١٥٦/٧ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ ﷺ ـ أنها قالت : خرج رسول الله ـ ﷺ ـ قبل بدر فلما كان بحرة الوبرة [موضع على نحو من أربعة أميال من المدينة] أدركه رجل قد كان يذكر منه جرأة ونجدة ، ففرح أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ حين رأوه ، فلما أدركه قال لرسول الله ـ ﷺ ـ : جئت لاتبعك وأصيب معك . قال رسول الله ـ ﷺ ـ : تؤمن بالله ورسوله ؟ قال : لا . قال : فارجع فلن أستعين بمشرك ! قالت : ثم مضى حتى إذا كنا بالشجرة أدركه الرجل فقال له كما قال أول مرة ، فقال له النبي [رسول الله] ـ ﷺ ـ كما قال أول مرة . قال : فارجع فلن أستعين بمشرك . قال : ثم رجع فأدركه بالبيداء فقال له كما قال أول مرة : تؤمن بالله ورسوله : قال : نعم . فقال له رسول الله ـ ﷺ ـ : فانطلق . م/٧/٤٧٦ .

ته‌رجه‌مه :

حه‌زره‌تی عائیشه‌ی حه‌ره‌می پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ورضي عنها ـ ئه‌فه‌رموێ : که‌ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ته‌شریفی برد بۆ به‌در که‌ گه‌یی یه‌ شاخی (وه‌بره) ـ که‌ چوار میله‌ له‌ مه‌دینه‌وه ـ پیاوێکی مه‌شهوور به‌ ئازایی به‌

خدمەتی گەیی ، ئەصحابی کیرام - رضي الله تعالی عنهم - کە چاویان پێکەوت زۆر دڵخۆش بوون . ئەو پیاوە عەرزی پێغەمەری کرد - ﷺ - : کە هاتوومە خذمەتت تابیعی تۆ بم و لە خذمەتتا ئیستیفادەی غەنیمەتیش بکەم . پێغەمەر - ﷺ - پێی فەرموو : ئیمانت بە خواو پێغەمەری هەیە ؟ عەرزیکرد : نەء . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کە وابێ بگەڕێرەوە من قەت لە موشریك موعاوەنەت طەڵەب ناکەم . پیاوەکە ڕۆیی تا ئێمە گەیینە لای (شجرة) [جێگەیێکە دارێکی لێیە] . دووبارە ئەو پیاوە بە خدمەت پێغەمەر - ﷺ - گەیی وەك ئەوەڵجار کە عەرزیکرد دووبارە عەرزیکردەوە . پێغەمەر - ﷺ - وەك لە ئەوەڵەوە جوابی دایەوە - جوابی دایەوە . فەرمووی : بگەڕێرەوە من لە موشریك موعاوەنەت طەڵەب ناکەم ، گەڕایەوە ، جاری سێیەم لە بەیدا بە خذمەتی گەیییەوە ، پێغەمەر - ﷺ - وەك ئەوەڵجار فەرمووی : بڕوات هەیە بە خواو ڕەسوولی ؟ عەرزیکرد : بەڵێ : فەرمووی : کە وابێ لەگەڵمان بێ .

[لە حەدیثێکی ترا هەیە کە پێغەمەر - ﷺ - لە صەفوانی کوڕی ئومەییە - لە پێش موسوڵمان بوونیا - موعاوەنەتی طەڵەب کرد .

ئیمامی شافیعیی - رضي الله تعالی عنە - ئەفەرموێ : ئەگەر موشریك صاحیب ڕەئی بێ دەرحەق موسوڵمانان ئیحتیاجیش ببێ بە موعاوەنەتی - موعاوەنەتی لێ طەڵەب ئەکرێ . وەك (إستعانه)بە صەفوان - رضي الله تعالی عنە - ئەگەر وا نەبێ ئیستیعانە لە موشریك کەراهەتی هەیە ، وەك لەم حەدیثەدایە .

شافیعیی و ئەبوحەنیفە - رضي الله تعالی عنهما - ئەفەرموون : کە کافر ئیذندرا کە لە حەربا لەگەڵ موسوڵمان بێ و موقابیل بە کوففار حەربی کرد . . وەك موسوڵمان بەشی نادرێتێ ، مەحروومیش ناکرێ ، کەمێکی

ئەدرێتێ .

زوهریی و ئەوزاعی ـ رحمهما الله ـ ئەفەرموون : چی ئـەدرێ بە موسوڵمان بەوانیش ئەدرێ . جومهوور لەسەر مەذهەبی شافیعی و ئـەبو حەنیفەن . نووي] .

ئـەسەف بـۆ ئەوانـەی کە نـاویـان ئیسـلامـە ، بـە ئـەحکـامی شەرعی یەی موطەهەرە ئەڵێن : ئەحکامی ئیبتیدائی و خستوویانـەتە پشتگوێوە !

١١٥٧/٨ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : من آمن بالله وبرسوله وأقام الصلاة وصام رمضان كان حقا على الله أن يدخله الجنة ، جاهد في سبيل الله أو جلس في أرضه التي ولد فيها . فقالوا : يا رسول الله أفلا نبشر الناس ؟ قال : إن في الجنة مائة درجة أعدها الله للمجاهدين في سبيل الله ، ما بين الدرجتين كما بين السماء والأرض ، فإذا سألتم الله فاسألوه الفردوس ، فإنه أوسط الجنة [أي أفضلها] وأعلى الجنة أراه قال وفوقه عرش الرحمان ، ومنه تفجر أنهار الجنة . قال محمد بن فليح عن أبيه : وفوقه عرش الرحمان [بدون شك] ح/٥/٣٦ ، ت . ح/١٠/٣٨٥ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هـەرکەسێ ئیمـان بێنێ بە خـواو پێغەمـەری و نوێـژ بکاو رەمەزان بەرۆژوو بێ [بە وەعدو کەرەم و فەضلی خوا] حەقە لەسەر خوا کە بیخاتە بەهەشتەوە ، حەزەکا لە رێی خوادا غەزا بکا یا لەو ئەرزە کە تێیا بەوەلەد بوە دانیشێ . عەرزیان کرد : (یا رسول الله) موژدە نەدەین بە خەڵق ؟ فەرمووی : لە بەهەشتا صەد دەرەجە هەیـە کە خـوا حازری

کردوه بۆ غەزایی لە ڕێی خوادا ، مابەینی هەر دوو دەرەجەیێکی وەکوو مابەینی ئەرزو ئاسمانە . کە بەهەشت لە خوا طەڵەب بکەن فیردەوسی لێ طەڵەب بکەن کە ناوەڕاستو چاکترینی بەهەشتەو بەرەوژوورترینی بەهەشتە .

یەحیای کوڕی صاڵح ، کە شێخی بوخاری‌یە ، ئەفەرموێ : وا ظەن ئەبەم کە فولەیح فەرمووی : لە ژوور فیردەوسەوە عەرشی رەحمانە . محەمەدی کوڕی فولەیح ئەفەرموێ : کە فولەیح فەرمووی : لە ژوور فیردەوسەوە عەرشی رەحمانە . محەمەد شەکی نەبوە لەو لەفظەدا ، یەعنی ئینسان با بە مەحضی ئیمانو نوێژو ڕۆژوو بچێتە بەهەشتەوە ناگاتە دەرەجەی موجاهید .

١١٥٨/٩ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : لغدوة في سبيل الله أو روحة خير من الدنيا وما فيها . ح/٥/٣٧ . وعن سهل بن سعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ بلفظ (أفضل) بدل (خير) ح ـ ٥/٣٧ . م ـ ٨/٨٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بەیانیێ یا ئێوارێیێ[1] لە ڕێی خوا ئەوابی لە دنیاو لە ئەوی لە دنیادایە چاکترە .

١١٥٩/١٠ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : لقاب قوس في الجنة خير مما تطلع عليه الشمس وتغرب . وقال : لغدوة أو روحة في سبيل الله خير مما تطلع عليه الشمس وتغرب .

(١) دەبوو دانەر لێرەدا بیفەرموایە : چوونێ یا هاتنەوەیێ ، یا چوونێکی ئێوارەیێ یا بەیانیێ لە ڕێی خودا بۆغەزا . . .

ح/٥/٣٧ . م/٨/٨٥ عن أبي أيوب ـ رضي الله تعالى عنه ـ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : میقداری قەوسێ لە بەهەشت چاکترە لەوەی کە رۆژی لەسەر هەڵبێ و رۆژی لەسەر ئاوا ئەبێ . بەیانیێ یا ئێواریێ لە ریێ خوادا لەوە چاکترە کە رۆژی لەسەر هەڵبێ و لەسەری ئاوا ئەبێ .

١١/١١٦٠ عن حميد [الطويل] قال : سمعت أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : ما من عبد يموت له عند الله خير يسره أن يرجع إلى الدنيا ، وأن له الدنيا وما فيها ، إلا الشهيد لما يرى من فضل الشهادة ، فإنه يسره أن يرجع الى الدنيا فيقتل مرة أخرى .[عشر مرات لما يرى من الكرامة . ح ـ ٥/٣٨ . م ـ /٨١] .

وسمعت أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : لروحة في سبيل الله أو غدوة خير من الدنيا وما فيها ، ولقاب قوس أحدكم من الجنة ، أو موضع قيد ، يعني سوطه ، خير من الدنيا وما فيها . ولو أن امرأة من أهل الجنة اطلعت أهل الأرض لأضاءت ما بينهما ولملأته ريحا ، ولنصيفها [أي : خمارها] على رأسها خير من الدنيا وما فيها . ح/٥/٣٨ .

[وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : خلقت الحور العين من أصابع رجليها إلى ركبتيها من الزعفران ، ومن ركبتيها إلى ثديها من المسك الاذفر ، ومن ثديها الى عنقها من العنبر الأشهب ، ومن عنقها من الكافور الأبيض .

وعند الطبراني من حديث أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ مرفوعا

للنبي ـ ﷺ ـ عن جبريل : لو أن بعض بنانها بـدا لقلب ضوؤه ضـوء الشمس والقمر ! ولو أن طاقة من شعرها بدت لملأت ما بين المشـرق والمغرب من طيب ريحها الحديث . قسطلاني ٥/ ٣٩ .]
تەرجەمە :

حەميد ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : لە ئەنەسی کوڕی مالیکم بیست ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ ریوایەتی ئەفەرموو : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : غەیری شەهید هیچ عەبدێ نی‌یە بمرێت‌و لە خذمەت خوادا ئەوابێکی بێ‌و حەزکا بێتەوە دنیا ، بەو شەرتە کە دنیاو مافیهای دنیای ببێ ، فەقەط شەهیـد مەمنـوون ئەبێ کـە بێتەوە دنیـاو دەفعەیێکی تر بکـوژرێ ؛ چونکی چـاوی ئەکـەوێ بەوە کـە فەضـلی شەهیدیی چەندە زۆرە . لە ریواتەکەی ترا : دە دەفعە بکوژرێ ، لەبەر ئەو کەرامەتەی کە ئەیبینێ .

حەمید ئەفەرموێ : کە لە ئەنەسی کوڕی مالیکم بیست ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمـەرەوە ـ ﷺ ـ ریوایـەت ئەکـا ـ عليه الصـلاة والسلام ـ کە فەرمووی : بەیانییێ یا ئێوارێیێ لە رێی خوادا غەزاکردن لە دنیاو مافیها چاکترە . جێێ کەوانێکی یەکێ لە ئێوە لە بەهەشت ، یا فەرمووی : جێی قەمچییێکی یەکێ لـە ئێوە لـە بەهـەشت لە دنیـاو لە مـافیهای چاکترە ! ئەگەر ژنێ لە ئەهلی بەهەشت خۆی دەربخا بۆ ئـەهلی ئـەرز مابەینی ئەرزو ئاسمان رووناك ئەکاتەوە ، پڕی ئەکا لـە بۆنی خـۆش ، سەرپۆشی سەری چاکترە لە دنیاو مافیها .

لە قەسـطەلانیدا لـە ئیبن‌و عەبـاسەوە ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ریوایەت ئەکا کە فەرموویەتی : کە (حور العين) لە پەنجەی پێیـەوە تا

ئه ژنۆی له زه عفه ران ، له ئه ژنۆیه وه تا مه مکی له میسکی خالیص ، له مه مکیه وه تا ملی له عه نبه ری ره ش و سپی ، که سپێتی یه که ی له ره شێتی یه که ی زیاتر بێ ، له ملیه وه له کافووری سپی دروست کراوه .

یه عنی وه ك ژنی دنیا له گڵ دروست نه کراوه .

طه به رانی ـ رحمه الله ـ له حه دیثی ئه نه س ـ رضي الله تعالى عنه ـ وه وه به مه رفووعیی له پێغه مه ره وه ، ئه ویش له جیبریله وه ـ عليهما الصلاة والسلام ـ ریوایه ت ئه کا : ئه گه ر به عزێ په نجه ی (حور العين) ده ربکه وێ رووناکی ی ئه و له رووناکیی مانگ و رۆژ به شه وقتر ئه بێ ، ئه گه ر ته نها موویێکی ده ربکه وێ بۆنی خۆشی مابه ینی مه شریق و مه غریب پر ئه کا ! قسطلاني] .

١١٦١/١٢ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قيل للنبي ـ ﷺ ـ : ما يعدل الجهاد في سبيل الله ؟ قال : لاتستطيعوه . قال : فأعادوا عليه مرتين أو ثلاثا ، كل ذلك يقول : لاتستطيعوه ، قال في الثالثة : مثل المجاهد في سبيل الله كمثل الصائم القائم القانت [المطيع العامل] بآيات الله لا يفتر من صيام ولا صلاة حتى يرجع المجاهد في سبيل الله تعالى . م/٨/٨٢ .

ته رجه مه :

ئه بوهوره یره ـ رضي الله تعالى عنه ـ فه رمووی : عه رزی پێغه مه ر ـ ﷺ ـ کرا : که چه عه مه لێ به قه د غه زا له رێی خوادا ئه جری هه یه ؟ فه رمووی : ناتوانن بیکه ن . دوو جار یا سێ جار ئه و سوئاله ی عه رزکرا ، له هه موو جارێکا ئه یفه رموو : ناتوانن بیکه ن . له ده فعه ی سێیه ما فه رمووی : مه ثه لی ئه وه ی که له رێی خوادا غه زا بکا وه ك مه ثه لی

ئەوكەسەیە کە بەرۆژووبێولە نوێژا بێ ، موطیعی ئەمرو نەهی خوا بێ ، نە لە نوێژا نە لە رۆژووا سستی نەکا تا ئەو کەسەی کە لە رێی خوادا چوە بۆ غەزا ئەگەرێتەوە .

چونکی ئەوی کە ئەچێ بۆ غەزا نوستنی ، خواردنی ، ذەوق‌و صەفاکردنی ، رۆیینی ، دانیشتنی ، هەر دەقیقەو ثانێکی . . . بە غەزا حسێبە . ئەوی کە عیبادەت بکا ئەویش ئەبێ بە دەوام لە عیبادەتا بێ تا ئەو یێتەوە لەگەڵ ئەمەدا ئەم لە ماڵی خۆیا بە بێ ترس دانیشتوە ، ئەو بە دەوام لە مەعرەضی هیلاك بوونایە . ئەمجا بزانە غەزا لە رێی خوادا چەندە گەورەیە کە لە ئەفضەلی ئەعمال گەورەترە] .

١١٦٢/١٣ نعمان بن بشير ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنت عند منبر رسول الله ـ ﷺ ـ فقال رجل : ما أبالي أن لا أعمل عملا بعد الاسلام إلا أن أسقي الحاج . وقال آخر : ما أبالي أن أعمل عملا بعد الاسلام إلا أن أعمر المسجد الحرام . وقال آخر : الجهاد في سبيل الله أفضل مما قلتم ، فزجرهم عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ . وقال : لاترفعوا أصواتكم عند منبر رسول الله ـ ﷺ ـ وهو يوم الجمعة ، ولكن إذا صليت الجمعة دخلت فأستفتيه فيما اختلفتم فيه ، فأنزل الله ـ تعالى ـ : ﴿أجعلتم سقاية الحاج وعمارة المسجد الحرام كمن آمن بالله واليوم الآخر ؟ . . الآية إلى آخرها . [وجاهد في سبيل الله ؟ لايستوون عند الله ، والله لايهدي القوم الظالمين﴾[1] براءة ص : ٣] م/٨/٨٣ .

تەرجەمە :

نوعمانی کوڕی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لای

(١) التوبة /١٩

مینبەری پێغەمەرەوە بووم ـ ﷺ ـ پیاوێ وتی : لە دوای موسوڵمانەتی باکم نی‌یە کە هیچ ئیشێکی خەیر نەکەم غەیری ئەوە کە ئاو بدەم بە حاجی‌یان . یەکێکی تر وتی : لە دوای ئیسلامەتی هیچ بە تەنگەوە نیم کە هیچ ئیشێکی تر نەکەم غەیری ئەمە کە (مسجد الحرام) ئاوا بکەم [یەعنی تیا بم] یەکێکی تر وتی : لە رێی خوادا غەزاکردن خێری لەوە زیاترە کە ئێوە وتتان . حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ مەنعی کردن ، فەرمووی : لای مینبەری پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ دەنگ بەرز مەکەنەوە . ئەو رۆژە رۆژی جومعە بوو ، فەرمووی : کە نوێژی جوومعەم کرد ئەچمە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لێی ئەپرسم لەوەی ئیختیلافتان تیاکردوە .

[دوای جومعە چوە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو ئیختیلافەی عەرزکرد] ئەو ئایەتی سوورەتی بەرائەتە نازڵ بوو : «چۆن ئێوە ئاوبەحاجیان = دان = و ئیعماری مەسجیدی حەرام لە ئەوابا بەرابەر ئەکەن بە ئیمان بە خواو بە رۆژی قیامەت و بە غەزا لە رێی خوادا ؟ ئەوی ئاو بدا بە حاجیان و ئیعماری مەسجیدی حەرام بکا بەرابەر ئەگرن لە ئەجرا لەگەڵ موسوڵمانان و غەزایی لە خذمەت خوادا ؟ قەت نە ئەو ئیشانە نە ئەهلی ئەو ئیشانە بەرابەر نابن لە ئەوابا . خوا قەومێ کە زوڵم لە نەفسی خۆی بکات و لەسەر ئەو زوڵمە ئیصرار بکا قەت هیدایەتی نادا بۆ رێی صەواب . یەعنی (والله أعلم) کافرو موشریکیش ئاو ئەدەن بە حاجی‌یان و ئیعماری مەسجیدی حەرام ئەکەن ، ئەگەر مەحضی ئەوە موجیبی ئەواب و ئەجر ئەبێ ، زاڵمیش کە ئەوەی کرد ئەبێ ئەجری ببێ ، حاڵ وایە خوا هیدایەتی ئەوانەی نەداوە بۆ ئیشی خێر نایشی دا ، کە وابێ دوای ئیمان غەزا بۆ ئیعلای (كلمة الله) لە هەموو عەمەلێ ئەفضەلترە .

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ چەندە حورمەتی پێغەمەری ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە لا بوە ، حەتتا لە لای مینبەرەکەیشیەوە دەنگ هەڵبڕینی لە لا خیلافی ئاداب بوە ! ـ رضي الله تعالى عنه ـ .

١١٦٣/١٤ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : يا أبا سعيد من رضي بالله ربا ، وبالاسلام دينا ، وبمحمد ـ ﷺ ـ نبيا وجبت له الجنة . فعجب لها أبو سعيد . فقال : أعدها علي يا رسول الله ، ففعل ، ثم قال : وأخرى يرفع بها العبد مائة درجة في الجنة ما بين كل درجتين كما بين السماء والأرض . قال : وما هي يا رسول الله ؟ قال : الجهاد في سبيل الله ، الجهاد في سبيل الله ، الجهاد في سبيل الله . م/٨/٨٥ .

تەرجەمە :

ئەبو سەعیدی خدری ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەی ئەبوسەعید هەرکەسێ بە خوایەتیی خوا رازی بێو ، بە دینێتی ئیسلام رازی بێو ، بە پێغەمەرێتی محەمەد ـ ﷺ ـ رازی بێ جەنەت بۆ ئەو کەسە واجب ئەبێ . ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەم فەرموودەی پێغەمەرەی ـ ﷺ ـ لە لا عەجایب و خۆش بوو ، عەرزی کرد : (یا رسول الله) بۆم تیکرار بکەرەوە ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ بۆی تیکرار فەرموەوە ، لە دواییدا فەرمووی : شتێکی تریش هەیە کە بەوە صەد دەرەجە عەبد بەرز ئەکاتەوە مابەینی هەر دوو دەرەجەی بە قەد بەینی ئەرزو ئاسمانە ، عەرزی کرد : ئەوە چیە (یا رسول الله) ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ سێ دەفعە فەرمووی : ئەوە غەزاکردنە لە رێی خوادا .

١١٦٤/١٥ حدث أبو موسى الاشعري - رضي الله تعالى عنه - أن رجلا أعرابيا أتى النبي - ﷺ - فقال :- يارسول الله الرجل يقاتل للمغنم ، والرجل يقاتل ليذكر ، والرجل يقاتل ليرى مكانه . . . . فمن في سبيل الله ؟ فقال رسول الله - ﷺ - : من قاتل لتكون كلمة الله أعلى فهو في سبيل الله .

م/٨/ ١١٠ . ح/٥/٤٦ ، وفي أخرى : يقاتل شجاعة ، ويقاتل حمية ؛ ويقاتل رياء . . . أي ذلك في سبيل الله ؟ فقال رسول الله - ﷺ - : من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله . وفي أخرى يقاتل غضبا .

م/ ٨/١١١ ، ح/١/٢١٣ ،ح - ٥/٤٦ . ذكره البخاري في الخمس والتوحيد والعلم .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بو مووسای ئه‌شعه‌ریی - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : پیاوێ [كه ناوی لاحیقی كوڕی عومه‌یره‌یه - رضي الله تعالى عنه -] هاته خزمه‌ت پێغه‌مه‌ر - ﷺ - عه‌رزی‌كرد : یارسول الله به‌عزێ پیاو بۆ غه‌نیمه‌ت ، به‌عزێ بۆ شوهره‌ت ، به‌عزێ بۆ ئه‌وه‌ی كه ده‌ره‌جه‌ی ئازایی ببینرێ . . . شه‌ڕ ئه‌كا ، كه وابێ كێ له ڕێی خوادا غه‌زا ئه‌كا ؟ پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : ئه‌و كه‌سه شه‌ڕ بۆیه بكا كه هه‌ر (كلمة الله) كه (لا إله الا الله) یه سه‌ركه‌وێ و هیچ مه‌قصوودی تری نه‌بێ ئه‌و كه‌سه له ڕێی خوادا شه‌ڕ ئه‌كا .

له عیباده‌تا ئیخلاص نه‌بێ ئه‌و عیباده‌ته مه‌ردوودو نامه‌قبووله .

(من يصرع في سبيل الله فمات فهو منهم ، وقول الله - تعالى - :

﴿ ومن يخرج من بيته مهاجرا الى الله ورسوله ثم يدركه الموت فقد وقع

أجره على الله ﴾[1] وقع : وجب . ح/٥/٤٠ نساء جزء ٥ ، ٩٣ من القرآن.

هه‌ركه‌سێ له رێی خوادا بمرێ با نه‌یشكوژرێ ئه‌و كه‌سه له موجاهیدینه . خوا ـ عز وجل ـ ئه‌فه‌رموێ : هه‌ركه‌سێ له ماڵی خۆی بچێته ده‌رێ بۆیێ كه هیجره‌ت بكا بۆ لای خواو ره‌سوولی خوا له دواییدا ئه‌جه‌لی تووش ببێ و بمرێ ئه‌جری ئه‌و كه‌سه له سه‌ر خوا واجب ئه‌بێ .

[ضه‌مره ـ رضي الله تعالى عنه ـ له مه‌ككه‌دا موقیم بوو كه ئه‌م ئایه‌ته‌ی بیست كه ئه‌فه‌رموێ : بۆ ئه‌رزی خوا واسیع نی‌یه كه هیجره‌تی تیا بكه‌ن و خۆتان و دینتان له كافران موحافه‌ظه بكه‌ن ؟ له‌و وه‌خته‌دا نه‌خۆش بوو به ماڵ و مناڵه‌كه‌ی وت : له مه‌ككه‌م به‌رنه‌ده‌رێ بۆ طه‌ره‌فی مه‌دینه ، بردیانه ده‌رێ ، له رێگه‌دا وه‌فاتی كرد ئه‌و وه‌خته ئه‌و ئایه‌ته‌كه‌ی پێشوو نازڵ بوو . (قسطلاني عن رواية الطبراني) .

١١٦٥/١٦ عن جندب [بن عبدالله بن] سفيان [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ ﷺ ـ كان في بعض المشاهد [قيل : في غزوة أحد] وقد دَمِيت ، أي : جرحت أصبعه فقال :

هل أنت إلا أصبع دميت ؟

و [لكنه] في سبيل الله مالقيت

ح/٥/٤١ . ت ، ن .

ته‌رجه‌مه :

جوندوبی كوڕی سوفیان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : كه پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ له به‌عزێ له‌و غه‌زایانه‌دا كه (بالذات) ته‌شریفی تیاحازر

(١) النساء/١٠٠ .

بوه ، وا ئه‌ڵێن كه غه‌زاى ئوحود بوه ، په‌نجه‌یێكى موباره‌كى بـريندار بووبوو ، خيطاب به په‌نجه موباره‌كه‌كه‌ى فه‌رمووى : تۆ چيت ؟ هه‌ر په‌نجه‌يێ نيت‌و بريندار بووى ؟ ئه‌وه‌نده هه‌يه كه ئه‌وى به تۆ گه‌ييوه له رێى خوادا پێت‌گه‌ييوه . يه‌عنى ئه‌جرت هه‌يه‌و هه‌ده‌ر نيت .

١١٦٦/١٧ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : غاب عمي أنس بن النضر عن قتال بدر ، فقال : يا رسول الله غبت عن أول قتال قاتلت المشركين ، لان الله أشهدني قتال المشركين ليرين الله ما أصنع . فلما كان يوم أحد وانكشف المسلمون ، قال : أللهم إني أعتذر إليك مما صنع هؤلاء ، يعني أصحابه ، وأبرأ إليك مما صنع هؤلاء ، يعني المشركين . ثم تقدم ، فاستقبله سعد بن معاذ [ـ رضي الله تعالى عنه ـ منهزما] فقال : يا سعد بن معاذ الجنة ورب النضر ! إني أجد ريحها من دون أحد ، قال سعد : فما استطعت يا رسول الله ما صنع . قال أنس : فوجدنا به بضعا وثمانين من : ضربة بالسيف ، أو طعنة برمح ، أو رمية بسهم . ووجدناه ، قد قتل وقد مثل به المشركون ، فما عرفه أحد إلا أخته ببنانه !

قال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : كنا نرى ، أو نظن أن هذه الآية نزلت فيه وفي أشباهه : ﴿من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه . . . إلى آخر الآية ـ فمنهم من قضى نحبه ، ومنهم من ينتظر ، وما بدلوا تبديلا﴾[1] أحزاب ، آخر صحيفة الجزء الحادي عشر . وقال : إن أخته ، وهي تسمى الربيع كسرت ثنية إمرأة [فطلبوا الأرش ، وطلبوا العفو ، فأبوا ؛ فأتوا النبي ـ ﷺ ـ ح/٤/٤٠٩ . ن ، د ، جه] فأمر

(١) الأحزاب / ٢٣

رسول الله ـ ﷺ ـ بالقصاص ، فقال أنس : يا رسول الله والذي بعثك بالحق لاتكسر ثنيتها ، فرضوا بالأرش ، وتركوا القصاص ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : إن من عباد الله من لو أقسم على الله لابره ح/٥/٤٣ . وإلى قصة الربيع م/٨/١٠٩ . وقصة الربيع وحدها ح/٤/٤٠٩ . وفي مواضع أخرى .

ته رجه مه :

ئه نه سی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه فه رموێ : ئه نه سی مامم که ئه نه سی کوڕی نه ضره ـ رضي الله تعالى عنه ـ له غه زای به درا حازر نه بوو ، عه رزی پێغه مه ری کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) له ئه ووه ڵ غه زاییکا که له گه ڵ موشریکانتا کرد من غائیب بووم ، ئه گه ر خوا من حازری غه زای موشریکان بکا ، خوا ئه وه تان پێ نیشان ئه دا که ئه یکه م . که رۆژی ئوحود بوو موسوڵمانان شکان ، ئه نه سی مامم فه رمووی : یاره ببی ئیعتیذار ئه که م له حوزوورتا له وه ی که موسوڵمانان کردیان ، به ریپشم له خدمه تتا له وه که موشریکان کردیان ، ئه وه ی فه رموو له دواییدا پێکه وت بۆ طه ره فی کافران ، له رێدا سه عدی کوڕی مه عاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ی به ره وپیر هات . فه رمووی : ئه ی سه عدی کوڕی مه عاذ قه سه م به ره ببی نه ضری باوکم ! بۆ به هه شت ئه چم بۆنی به هه شت ئه که م له به رده می ئوحوده وه !

سه عدی کوڕی مه عاذ ـ رضي الله تعالى عنه ـ [که له شوجعانی ئه نصار بوو] عه رزی پێغه مه ری کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) ئه و ئیقدام و شه جاعه ته ی که ئه و کردی به من نه کرا .

ئه نه سی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ فه رمووی : هه شتاو ئه وه نده برینه مان پێوه دی که به شیر ، یا به رم ، یا به تیر لێی کرابوو ، به

شەهیدکراویی دۆزیمانەوە لووت و لێـوو گوێ کـرابوو ، خـوشکەکـەی نەبێ ، کە روبەیعە ، کەس نەیناسی یەوە . ئەنەس فەرمووی : ظەنمان وایە کە ئەو ئایەتی سوورەی ئەحزابە کە ئەفەرموێ : بەعزێ لە موئمینان ئەو وەعدەی کە بە خوایان دابوو ـ عز وجل ـ بەجێیان هێناو کـردیان ، بەعزێ لەوانە لە پێش ئەمەدا کە موکافاتی دنیایی پێ عەطا بکرێ ئەجەلی مەوعوودی برانەوە ، بەعزێکیشیان مونتەظیری ئەو موکافاتەیە ، هیچیان ئەو وەعدەیان تەبدیل نەکرد . ئەم ئایەتە دەرحەق ئەوو ئەمثالی نازڵ بوە [تا ئێرەی ئەم حەدیثە لە موسلیمیشا هەیە] .

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : روبەیعی خوشکی ئەنەسی مامم ـ رضي الله تعالى عنها ـ ددانی ژنە ئەنصارییێکی شکان ، بە خوێنداو و بە عەفو طەڵەبی ئەوەیان لێ‌کردن کە واز لە قیصاص بێنن ، رازیی نەبوون ، هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری بە قیصاص فەرموو ، ئەنەسی مـامم ـ رضي الله تعالى عنـه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : قەسەم بەو ذاتە کە تۆی بەحەق رەوانەی سەر خـەڵق کردوە ! ددانی روبـەیع نـاشکێنێ [فەرمـووی : حـوکمی خـوا قیصاصە] کە ئەو ئەو سوێنەی خوارد بە ئومێدی ئەوە کە خوا ـ عز وجل ـ خەصمەکانی بە ئەرش[1] یا بە عەفو رازیی بکا ، خەصمەکانی بە ئەرش رازیی بوون و وازیان لە قیصاص هێنـا . ئەو وەختـە پێغەمـەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ بەعزێ عەبدی هەیە ئەگەر سوێن بخۆن لەسەر خوا کە شتێکیان بۆ بکا خوا سوێنەکەیان ناخاو ئەو شتەیـان بۆ ئەکا .

(١) ئەرش : بەو ئەندازە ماڵ یا پارە دەوترێ کە لە باتیی ئەندامێکی شکاو یا بڕراو دەدرێ بە برینداره‌کە .

لەم حەدیثانەدا چ فەضلێکی گەورەی تیایە بۆ ئەنەسی مامی ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ؟ !

١١٦٧/١٨ بـراء ـ رضي الله تعالى عنـه ـ يقول : أتى النبي ـ ﷺ ـ رجل مقنع [مغطى وجهه] بالحديد ، فقال : يا رسول الله أقاتل وأسلم ، قال : أسلم ثم قاتل . فأسلم ثم قاتل فقتل . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : عمل قليلا وأجر كثيرا . ح/٥/٤٥ . م/٨/١٠٥ . بلفظ : جاء رجل من بني النبيث إلى النبي ـ ﷺ ـ فقال : أشهد أن لا إله إلا الله وأنك عبده ورسوله ، ثم تقدم فقاتل حتى قتل . فقال النبي ـ ﷺ ـ : عمل هـذا يسيرا وأجر كثيرا . م/٨/١٠٥ .

تەرجەمە :

بەرای کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ سەرو چاوی بە ئاسن داپۆشرابوو عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : (يا رسول الله) شەڕ ئەکەم و موسوڵمان ئەبم . پێی فەرموو : موسوڵمان ببەو لە دواییدا حەرب بکە . مـوسوڵـمان بوو ، ئەمجا چوو بۆ حەرب حەربی کرد هەتا شەهید کرا .

لە ریوایەتەکەی موسلیما ئەفەرموێ : پیاوێ لە بەنی نەبیث هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی کرد : کە شەهـادەت ئەدەم بـەوە کە غەیری خوا هیچ مەعبوودی بە حەق نی یـەو ، بەوەیش کـە تۆ عـەبدو رەسووڵی ئەوی ، لە دواییدا پێشکەوت و شەڕی کرد هەتا شەهیدکرا . لە ئاخری هەردوو ریوایەتەکەدا بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەمە عـەمەلێکی کـەمی کردو ئـەجرێکی زۆری پێ عەطا کرا .

[ئيبن و ئيسحاق به ئيسناديكى صه‌حيح له ئه‌بوهوره‌يره‌وه ـ رضي الله تعالى عنه ـ ريوايه‌ت = ئه‌كا = كه به له‌غه‌ز ئه‌يفه‌رموو : خه‌به‌رم بده‌نێ له پياوێ كه ئه‌چێته به‌هه‌شته‌وه‌و هيچ نوێژى نه‌كردبێ ! له دواييدا ئه‌يفه‌رموو : ئه‌و پياوه عه‌مرى كوڕى ثابيتى ئه‌نصارى‌يه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسطلاني] .

١١٦٨/١٩ عن أبي قتادة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يحدث عن رسول الله ـ ﷺ ـ أنه قام فيهم ، فذكر لهم أن الجهاد في سبيل الله والايمان بالله أفضل الأعمال ، فقام رجل فقال : يا رسول الله أرأيت إن قتلت في سبيل الله تكفر عني خطاياى ؟ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : نعم إن قتلت في سبيل الله وأنت صابر ، محتسب ، مقبل غير مدبر . ثم قال رسول الله ـ ﷺ ـ : كيف قلت ؟ قال : أرأيت إن قتلت في سبيل الله أتكفر عني خطاياى ؟ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : نعم وأنت صابر ، محتسب ، مقبل غير مدبر إلا الدين ! فإن جبريل ـ عليه السلام ـ قال لي ذلك . م/٨/٨٦ .

١١٦٩/٢٠ عن عبدالله بن عمرو بن العاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : يغفر للشهيد كل ذنب إلا الدين ! م/٨/٨٨ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بو قه‌تاده ـ رضي الله تعالى عنه ـ ريوايه‌ت له پێغه‌مه‌ره‌وه ـ ﷺ ـ ئه‌كا كه پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ له ناو ئه‌صحابى كيراما ته‌شريفى راوه‌ستا ئه‌وه‌ى بۆ ذيكر كردن كه له رێى خوادا غه‌زاكردن‌و ئيمان به‌خوا له چاكترينى هه‌موو عه‌مه‌لێكه ، پياوێ هه‌ڵسا عه‌رزى پێغه‌مه‌رى كرد ـ ﷺ ـ : (يا رسول الله) خه‌به‌رم بده‌رێ ئه‌گه‌ر له رێى خوادا بكوژرێم هه‌موو گوناهم

به‌وه عه‌فو ئه‌كرێ ؟ پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : به‌ڵێ ئـه‌گه‌ر لـه‌ رێی خوادا بكوژرێی ، به‌و شه‌رته صه‌بر بكه‌ی ، ئه‌وه به ئیخلاصیی بكه‌ی ، هیچ غه‌ره‌ضی دنیایی تێكه‌ڵ نـه‌كه‌ی ، رووت لـه‌ له‌شكـری دوشمن بۆ ، پشت هـه‌ڵنـه‌كـه‌ی ، لـه‌ دواییـدا فـه‌رمـووی : چیت وت ؟ عه‌رزی‌كرد : خه‌به‌رم بده‌رێ ئه‌گه‌ر له‌ رێی خوادا بكوژرێم ئایا گوناهی پێ ئه‌پۆشرێ ؟ پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمـووی : به‌ڵێ بـه‌و شه‌رتـه‌ صه‌بـر بكه‌ی ، ئیخلاصت ببێ ، رووت له‌ دوشمن بێ ، پشت هه‌ڵنه‌كه‌ی ، غه‌یری قه‌رز هه‌موو گوناهێكت ئه‌پـۆشرێ ! جیبـریل - علیـه السلام - ئه‌وه‌ی پێ فه‌رمووم .

لـه‌ ریوایـه‌ته‌كـه‌ی عه‌بـدوڵلای كـوڕی عه‌مـری كوڕی عـاصـا ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : شه‌هید غه‌یری قه‌رز هـه‌موو گوناهێكی عه‌فو ئه‌كرێ !

هیچ شتێ قه‌رزداریی له‌سه‌ر ئینسان لانادا ، ئـه‌بێ : یا گـه‌ردنی ئازاد بكرێ ، یا بدرێته‌وه ، یا حه‌قێكی به‌سه‌ر صاحیب قه‌رزه‌كه‌وه ببێ بری ئه‌وه بخرێ .

١١٧٠/٢١ عن مسروق قال : سـألنا عبـدالله [بن عمرو ، أو ابن مسعود - رضي الله تعالى عنهم -] عن هذه الآية : ﴿ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله أمواتا ، بل أحياء عند ربهم يرزقون﴾[1] [آل عمران ، جزء : ٤ ، ص : ١١] قال : اما انا قد سألنا عن ذلك ، فقال [يعني رسول الله - ﷺ - نووي] : أرواحهم في جوف طير خضر ، لها قناديل معلقة بالعـرش ، تسرح من الجنـة حيث شاءت ، ثم تـأوي إلى تلك

(١) آل عمران / ١٦٩

القناديل فاطلع عليهم ربهم إطلاعة ، فقال : هل تشتهون شيئا ؟ قالوا : أي شيْ نشتهي ونحن نسرح من الجنة حيث شئنا ؟ ففعل ذلك بهم ثلاث مرات ، فلما رأوا أنهم لن يتركوا من أن يسألوا ، قالوا : يا رب نريد أن ترد أرواحنا في أجسادنا حتى نقتل في سبيلك مرة أخرى ! فلما رأى أن ليس لهم حاجة تركوا . م/٨/٨٩ .

ته‌رجه‌مه :

مه‌سرووق ئه‌فه‌رموێ : له عه‌بدولّلاّمان پرسی : [یا ئیبنی مه‌سعوود ، یائیبنی عه‌مری بنی عاص . هه‌ر کامێکیان بێ صه‌حابی‌یه‌و حه‌دیثه‌که‌ی پێ ئه‌بێ به مه‌رفووع . ئیختیلاف له صه‌حابی‌یا زه‌ره‌ری نی‌یه ؛ چونکی هه‌مرو عه‌دلن] له‌م ئایه‌تی ئالی عیمرانه که خوا ئه‌فه‌رموێ : وا تێ مه‌گه که ئه‌وانه‌یَ له ڕێی خوادا کوژراون مردوون ، به‌ڵکوو زیندوون ، له طه‌ره‌ف خواوه رزقیان ئه‌درێتێ . عه‌بدولّلاّ ئه‌فه‌رموێ : مه‌علوومت بێ که ئێمه له پێغه‌مه‌رمان پرسی ـ ﷺ ـ له مه‌عنای ئه‌م ئایه‌ته ، فه‌رمووی : ئه‌رواحی شه‌هید له به‌ر طه‌یری سه‌وزان ، ئه‌و طه‌یرانه هه‌موو ، یه‌عنی هه‌ر یه‌ك ، قه‌ندیلێکی هه‌یه به عه‌رشا هه‌ڵئاوه‌سراوه ، بۆ هه‌ر جێێ له به‌هه‌شت هه‌وه‌سیان بێێ ئه‌چن ، ئێوارێ ئه‌چنه‌وه بۆ ئه‌و قه‌ندیلانه . خوا ـ عز وجل ـ (ظوهوورێکی) بۆ کردن فه‌رمووی : ئیشتیهای هیچتان هه‌یه ؟ عه‌رزیان‌کرد : ئاره‌زووی چیمان بێ ؟ ئێمه بۆ هه‌موو جێێ له به‌هه‌شت هه‌وه‌سمان بێێ ئه‌یچینێ . تا سێ ده‌فعه ئه‌و طولووعه‌ی بۆ کردن‌و ئه‌و سوئاله‌ی لێ‌کردن که زانییان وازیان لێ نایێنرێ‌و هه‌ر لێیان ئه‌پرسێ عه‌رزیان‌کرد : یاره‌ببی ئه‌وه‌مان ئه‌وێ که بکرێینه‌وه به به‌ر

به‌ده‌نه‌كانمانا تا له رێی تۆدا بكوژرێین ! كه (مصر) بوون له‌سه‌ر ئه‌وه كه هیچ ئاره‌زوویان نی‌یه وازیان لیّ هێنرا .

زاهیری ئه‌م حه‌دیثه وایه كه هه‌موو ئه‌نواعی شه‌هید . . شه‌هیدی ئاخیره‌ت بێ ، یا شه‌هیدی دنیاو ئاخیره‌ت بێ ؛ چونكی شه‌هیدی ئاخیره‌ت له‌گه‌ڵ شه‌هیدی مه‌عره‌كه‌دا هه‌ر ئه‌وه‌نده‌یان فه‌رقه كه شه‌هیدی مه‌عره‌كه ناشۆرێن ، نوێژیان ناكرێ ، ئه‌مما ئایه‌ته‌كه ته‌نها ده‌رحه‌ق شه‌هیدی حه‌قیقیی مه‌عره‌كه‌یه ، قیاسی شه‌هیدی تری مومكینه كه لیّ بكرێ .

دوای مردن له پێش حه‌شرو نه‌شرا چوونه‌به‌هه‌شت‌و چوونه‌جه‌هه‌ننه‌م هه‌یه ، ئه‌مما به غه‌یری ئه‌و نه‌وعه چوونه‌ی له دوای حه‌شرو حیساب ئه‌بێ .

جه‌ننه‌ت مه‌خلوقه ، دوای مردن نیعمه‌ت‌و عه‌ذاب‌و عیقاب هه‌یه ، خواردن‌و له‌ذذه‌ت هه‌یه .

١١٧١/٢٢ حدث أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أم الربيع بنت البراء [وهم صوابه : أن الربيع بنت النضر ـ رضي الله تعالى عنها ـ] وهي أم حارثة بن سراقة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أتت النبي ـ ﷺ ـ [فقالت : يا رسول الله قد عرفت منزلة حارثة مني ، فإن يكن في الجنة أصبر وأحتسب ، وان تك الأخرى ترى ما أصنع ؟ فقال : ويحك أو هبلت ؟ أو جنة واحدة هي ؟ إنها جنان . . . إلخ ح/٦/٢٤٦] فقالت : يا نبي الله ألا تحدثني عن حارثة ! وكان قتل يوم بدر ، أصابه سهم غرب [لايعلم راميه] فإن كان في الجنة صبرت ، وإن كان غير ذلك إجتهدت عليه في البكاء ، قال : يا أم حارثة إنها جنان في الجنة ، وإن ابنك أصاب

الفردوس الأعلى . [فرجعت وهي تضحك وتقول : بخ ، بخ لك يا حارثة] ح/٥/٤٦ .

تەرجەمە :

روبەيعى كچى نەضر ، پووری ئەنەسی کوری مالیك ، ـ رضي الله تعالى عنها ـ كە حاریثەی کوری بە تیریکی ناکاوی لە غەزای بەدرا شەهید ئەکرێ ئەچێتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی ئەکا : (یا رسول الله) ئەزانی کە دەرەجەی حاریثە لای من چۆن بوە ؟ یەعنی چەندە لە لام عەزیز بوە ، خەبەرم لە ئەحوالی ئەو بدەرێ ئەگەر لە بەهەشتایە صەبر ئەکەم ، ئەگەر غەیری ئەوە بێ ئەزانی چی بۆ ئەکەم ! هەتا پێم بکرێ بۆی ئەگریم . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بۆ تۆ شێت بووی ، عەقڵت لێ تێکچوە ؟ بۆچ جەننەت هەر جەننەتێکە ؟ لە بەهەشتا چەند دەرەجە هەیە . کورەکەت فیردەوسی ئەعلای دەست کەوتوە . [روبەیع ـ رضي الله تعالى عنها ـ بە پێکەنینەوە گەڕایەوەو ئەیفەرموو : خۆشیی لە خۆت ئەی حاریثە] .

١١٧٢/٢٣ أخبر أبو عبس هو عبدالرحمن بن جبر أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : ما اغبرت قدما عبد [ساعة من نهار . أحمد] في سبيل الله فتمسه النار ! ح/٥/٤٧ . ح/٢/١٦٧ . ولفظه عن عباية بن رفاعة : قال أدركني أبو عبس ـ رضي الله تعالى عنه ـ وأنا أذهب إلى الجمعة فقال : سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول : من أغبرت قدماه في سبيل الله حرمه الله على النار . في الجمعة .

[عن أبي الدرداء مرفوعا : من أغبرت قدماه في سبيل الله حرم الله سائر جسده على النار . قسطلاني]

سێ حەدیث مەئالی هەموویان ئەوەیە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ

فەرمووی : هەر کەسێ سەعاتێ لە رۆژ لە رێی خوادا پێی تۆزاویی ببێ خوا ئەو کەسە لە . . .[1] سائیری جەسەدی ئەو کەسە لەسەر ئاگری جەهەننەم حەرام ئەکا .

[لەفظی حەدیثەکە عامە ، شامیلی هەموو ئیشی خێرە کە بە ئیخلاص بێ .] [ئەمما مەغروور مەبە بەوەندە !]

(١) لێرەدا کەلیمەیەکم بۆ نەخوێنرایەوە ، وەك (طەبەرانیدا) وایە .

الغسل بعد الحرب والغبار

١١٧٣/٢٤ عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - أن رسول الله - ﷺ - لما رجع يوم الخندق ووضع السلاح واغتسل فأتاه جبريل [عليه الصلاة والسلام] وقد عصب رأسهُ الغبارُ ، فقال : وضعت السلاح ؟ فوالله ! ما وضعته . [والله ما وضعناه ، فاخرج اليهم قال] : فقال رسول الله - ﷺ - : فأين ؟ قال : ههنا ، وأومأ إلى بني قُرَيظة ، قالت : فخرج رسول الله - ﷺ - ح/٥/٤٨ .

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : کە پێغەمەر - ﷺ - ڕۆژی خەندەق گەڕایەوە بۆماڵێ و غوسڵی کرد جوبرەئیل - علیه السلام - تەشریفی هات ئەوەندەی تۆز لە سەرو چاو نیشتبوو وەك شتی لەسەریەوە پێچابێ وابوو ! بە پێغەمەر - ﷺ - ی فەرموو : بۆچ سیلاحەکەت داناوە ؟ وەڵڵاهی ئێمە دامان نەناوە ، بۆیان بچۆرەدەرێ ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بۆکوێ ؟ حەزرەتی جیبریل - علیه السلام - ئیشارەتی بەنی‌قورەیظەی کردو فەرمووی : بۆ ئەوێ . پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی بۆیان چوەدەرێ .

حەزرەتی جیبریل - علیه السلام - چە ئیحتیاجی یەکی هەیە بە وڵاغ سواری بێ،بە سیلاح موحافەظەی خۆیی پێ بکا یا شەڕی پێ بکا ؟ ئەتوانێ کە بە دوو پەنجە ئەرز لە جێیی خۆی هەڵگرێ و سەرەوژێری بکا . موسەللەح بوونی بۆ تەعلیمی عیبادە کە هەموو ئیشێ - دنیایی بێ یا (أخروي) - موحتاجە بە (تشبث) بە ئەسباب ، بێ سەبەب هیچ مومکین نابێ ؛ نە هی دنیایی نە هی ئاخیرەت ؛ چونکی (عادة

الله)وا جاری بوه ، بۆیه کەسێ خیلافی عادەتی لەسەر دەست صادر ببێ ئەبێ بە موعجیزە ، یا ئەبێ بە کەرامەت ، بۆچ لە بیدایەتی ظوهووری ئیسلاما ئیسلامەتی رۆژ بەرۆژ هەر لە تەرەقی یا بوه لە دواییدا کە وازیان لە (تشبث) بە ئەسبابی تەرەقی هێنا رۆژ بەرۆژ دەستی کرد بە (تنزل) تا گەیی یە ئەم دەرەجەیە کە ئێستە لەسەر ئەرزا حوکومەتێکی ئیسلام نەماوە کە بتوانێ موحافەظەی خۆی بکا لە کوففار . بۆچ کوففار بەدەوام لە تەرەقی یان ؟ بۆچ لەوەپێش موجتەهیدی زۆر بوەو ، ئەولیای زۆر بوه ؟ ئێستە نە موجتەهیدێ هەیە ، نەوەلی یێك ئەبینین ؟ چونکی بۆ دنیا ئەبێ (تشبث) بە ئەسبابی دنیایی بکرێ ، بۆدین ئەبێ (تشبث) بە ئەسبابی دینیی بکرێ . فەرقی ئینسانی ئەو وەختەو ئێستە چیە ؟ ئینسان تا نەخوێنێ نابێ بە خوێندەوار ، تا نەچێتە بەر صنعەتێ فێری ئەو صنعەتە نابێ ، تا ئەسباب و ئالات و ئەدەواتی حەربی یەی نەبێ شەڕی لەگەڵ کوففارا پێ ناکرێ . بە : گورزو ، کەمەندو ، تیرو ، شیر . . . حەرب لەگەڵ طەیارەو تۆپ و (قر اليوز) ناکرێ . . . إلخ

١١٧٤/٢٥ جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : اصطبح ناس الخمر يوم أحد ثم قتلوا شهداء ، فقيل لسفيان ابن عيينة : مِنْ آخر ذلك اليوم ؟ قال : ليس هذا فيه ح/٥/٤٩ .

تەرجەمە :

جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بەعزێ لە خەڵق لە غەزای ئوحودا بەیانی شەرابیان خواردەوە ، لە دواییدا هەموو بە شەهیدیی کوژران . لە سوفیانی کوڕی عویەینەیان پرسی : کە لە ئاخری ئەو رۆژەدا شەهید بوون ؟ سوفیان فەرمووی : لە حەدیثەکەدا ئەوەی تیا نی یە .

ئەو وەختە ، باشەراب حەلاڵیش بووبێ ، چونکی ئیزالەی عەقڵی کردوون ئەبوو نەگەییناێە بەو دەرەجە عەظیمـە کە لـە ناو (أجـواف)ی طـەیری سـەوزا بن و بۆ هـەر جێیێ کە ئـارەزوویان بێنێ لـە بەهـەشتا بیچنێ و ، خوا لە قورئانا مەدحیـان بکاو ، عـەبدوڵـڵای باوکی جـابیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تا لە مەعرەکە هەڵئەگیراوە مەلائیکە بە باڵی خۆی سێبەری بۆ بکا کە ئێشتا زگی شەرابەکەی تیا بوە .

١١٧٥/٢٦ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : قال سليمان بن داود ـ عليهما السلام ـ لأطوفن الليلة على مائة إمرأة ، أو تسع وتسعين [وفي رواية : ستين] كلهن يأتي بفارس يجاهد في سبيل الله . فقال له صاحبه [أو الملك م] : قل إن شاء الله . فلم يقل ، فلم تحمل منهن إلا أمرأة واحدة ؛ جاءت بشق رجل ، [وفي رواية : بشق غلام . وفي رواية : نصف إنسان . وهو الجسد الذي أُلْقِي على كرسيه .] والذي نفس محمد بيده ! لو قال إن شاء الله لجاهدوا في سبيل الله فرسانا أجمعون . خ/٥/٥١ ، معلقا ، وأسنده البخاري في ستة مواضع . ح ـ ٥/٤٠٢ . وفيه على سبعين امرأة .

[وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه كان له أربعمائة إمرأة ، وستمائة سرية . وفي رواية : كان له ألف بيت من قوارير على الخشب ، فيها ثلاثمائة صريحة ، وسبعمائة سرية . قسطلاني]

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە حەزرەتی سولەیمـانی کوری داود ـ عليهما السلام ـ فەرمووی : ئیمشەو لەگەڵ صەد ژن ئەنووم کوللێکیان کورێکی سوار بە وەلەد بێنن کە هەموو بۆ خوا غەزا بکا ، ئەو مەلائیکەی کە لە مەجلیسەکەیا حازر بوو فەرمووی : بلێ (إن شاء الله) لە فکری چوو

کە (إن شاء الله) بلێ . هیچیان حامیلە ، نەبوو یەکێکیان نەبێ کە نیوە ئینسانێکی بوو . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسی محەمەد لە دە ستی قودرەتیایە ! ئەگەر بیفەرموایە (إن شاء الله) هەر صەد ژنەکەی = یەکی = کوڕێکی سو اری ئەبوو هەموو غەزایان ئەکرد بەسواریی لە ڕێی خوادا .

لە ریوایەتێکا شەصت ، لە ریوایەتێکا نەوەدونۆ = ، لە ریوایەتێکا هەزار . لە ریوایەتێکا هەزار خانووی لە بلوور بوە ، سێصەد ژنی حوری بوە حەوصەد جاریەی بوە .

ئینسان کە وتی ئەوە ئەکەم سوننەتە بلێ (إن شاء الله) .

١١٧٦/٢٧ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : لاهجرة بعد الفتح ، ولكن جهاد ونية ، وإذا استُنْفِرتُم فانفروا . ح/٥/٣١ ، ٥٥ . ح/٣/٢٩٦ . بأبسط مما هنا ، سيذكر ـ إن شاء الله تعالى ـ في الحج .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ڕۆژی فەتحی مەککەدا فەرمووی : لە دوای فەتحی مەککە هیجرەتکردن نییە ، ئەمما جیهادو ، نییەتی خەیرو ، ئەعمالی صالیحە هەیە . هەر وەختێ ئەمرتان پێ کرا کە بچن بۆ غەزا . . بچن .

جیهاد فەرزی کیفایەیە .

نییەتی ئیشی خێرو غەزاکردن جێی هیجرەت ئەگرێتەوە لە ئەوابا .

١١٧٧/٢٨ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ ﷺ ـ أنه قال : من خير معاش الناس لهم رجل ممسك عنان فرسه في

سبيل الله ، يطير على متنه كلما سمع هَيْعة أو فَزْعة ، طار عليه يبتغي القتلَ والموتَ مظانَّه ، أو رجل في غنيمة في رأس شَعَفة من هذه الشَّعَف ، أو بطن وادٍ من هذه الأودية ؛ يقيم الصلاة ويؤتي الزكاة ، ويعبد ربه حتى يأتيه اليقين ، ليس من الناس إلا في خير . م/٨/٩٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەفەرموێ : لە چاکترینی ئینسانان ئەو کەسە یە کە لەغاوی ئەسپەکەی گرتبێ لە رێی خوادا ، هەر وەقتێ دەنگێکی بیست ، یا چوونە سەر دوشمنێکی حیس کرد لەسەر پشتی ئەسپەکەیەوە بێ بفرێ بۆ ئەو جێیە کە ئەو دەنگەی یا ئەو دوشمنەی لێ بێ ، بۆ ئەو جێیە ئەگەرێ کە ئیحتیمالی ئەوەی هەیە لێی شەهید بێ یا لێی بمرێ ، یا پیاوێکە لە ناو بەعزێ مەری خۆیا بێ لەسەر تەوقەسەری شاخێ بێ لەم شاخانە ، یا لە ناو دۆڵێ بێ لەم دۆڵانە ؛ نوێژ ئەکاو ، زەکات ئەداو ، تا ئەمرێ عیبادەتی خوای خۆی ئەکا ، لە خوصووصی ئینسانانەوە هەر لە خێرا بێ زەرەری بۆ کەس نەبێ ، یەعنی ئیختیلاط نەکا (منزوي)[1] بێ .

٢٩/١١٧٨ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : لايجتمع كافر وقاتله في النار أبدا . م/٨/٩٧ .

٣٠/١١٧٩ وعنه قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : لايجتمعان في النار إجتماعا يضر أحدهما الآخر . قيل : من هم ؟ قال : مؤمن قتل كافرا ثم سَدَّدَ . م/٨/٩٧ . مشكل لم يعرفه لا النووي ولا القاضي عياض .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر

(١) منزوي : گۆشەگیرو لە خەڵق دوور .

ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : قه‌ت كافرو قاتیلی موسولّمانی له‌ جه‌هه‌ننه‌ما كۆ نابنه‌وه‌ . له‌ ریوایه‌ته‌كه‌ی ترا ئه‌فه‌رموێ : قه‌ت وا له‌ جه‌هه‌ننه‌ ما كۆ نابنه‌وه‌ كه‌ یه‌كێكیان زه‌ره‌ر بگه‌یێنێ به‌وی تریان . عه‌رزیان‌كرد : ئه‌وانه‌ كێن (یا رسول الله) ! فه‌رمووی : موسولّمانێكه‌ كه‌ كافرێ بكوژێ ، له‌ دواییدا ئه‌و موسولّمانه‌ له‌سه‌ر رێی حه‌ق به‌ راستێتی بمێنێ‌و گوناهی تێكه‌لّ نه‌كا . [ئه‌مه‌ مه‌عنای مه‌تنی حه‌دیثه‌كانه‌] .

ئه‌گه‌ر ریوایه‌تی دوه‌م نه‌بێ ریوایه‌تی ئه‌وه‌لّ مه‌عناكه‌ی ظاهیره‌ . یه‌عنی غه‌زا هه‌موو گوناه لائه‌با ؛ غه‌زایی كافر بكوژێ‌و نه‌كوژێ ناچێته‌ جه‌هه‌ننه‌مه‌وه‌ . قه‌یدی كافر كوشتن قه‌یدی ئیحتیرازیی نی‌یه‌ ، بینای له‌سه‌ر غالّبه‌ . قه‌یدی (مسدد)یش كه‌ ئیستیقامه‌ته‌ له‌سه‌ر طه‌ریقی ئیسلامه‌تی دیاره‌ كه‌ شه‌رطه‌ ؛ چونكی : موسولّمان بوون ، غه‌زا ، حه‌ج ، جومعه‌ . . . (والحاصل) هه‌رچی ببێ به‌ كه‌فاره‌تی گوناه ـ غه‌یری صه‌ومی عه‌ره‌فه‌ ـ هه‌ر گوناهی پێشی مه‌حو ئه‌كاته‌وه‌ گوناهی دوای ئه‌وانه‌ مه‌شرووطه‌ به‌ ئیستیقامه‌ت ، به‌ ته‌وبه‌ ، به‌ ئه‌سبابی سائیره‌ .

قاضی ئه‌فه‌رموێ : قه‌یدی (سدَّد) بۆ موسولّمان نی‌یه‌ ده‌رحه‌ق كافره‌ ، مه‌عنای وایه‌ : كافرێ موسولّمانێ بكوژێ له‌ دواییدا كافره‌كه‌یش موسولّمان ببێ له‌سه‌ر رێی راست بمێنێ . . ئه‌و وه‌خته‌ هیچیان ناچنه‌ جه‌هه‌ننه‌م . وه‌ عه‌ینی حه‌دیثه‌كه‌ی (إن شاء الله) ئێسته‌ ئه‌ینووسم . . به‌عزێك ئه‌لّێن : عیباره‌ته‌كه‌ به‌ سه‌هو ریوایه‌ت كراوه‌ ، صه‌وابی وایه‌ (مؤمن قتله كافر) یه‌عنی : موسولّمانێكه‌ كه‌ كافرێ بیكوژێ‌و كافره‌كه‌یش موسولّمان ببێ‌و ئیستیقامه‌تی ببێ . . . ئه‌مه‌ عه‌ینی مه‌عناكه‌ی قاضی‌یه‌ . مه‌عنای ئه‌وه‌ كه‌ ئه‌فه‌رموێ : ئیجتیماعیان نابێ به‌ ئیجتیماعێ كه‌ زه‌ره‌ر به‌ یه‌كتر بگه‌یێنن وایه‌ . خوا له‌ سووره‌تی (كهٰ)دا ئه‌فه‌رموێ : هیچ كه‌س

نی‌یه له ئێوه که واریدی جه‌هه‌ننه‌م نه‌بێ ، وروودی ئێوه بۆ جه‌هه‌ننه‌م له‌سه‌ر خوا واجبه ؛[1] چونكی خوا وای ته‌قدیر كردووه . ئه‌و كافره كه موسوڵمان ئه‌كوژێ‌و له دواییدا خۆیشی موسوڵمان ئه‌بێ‌و ئیستیقامه‌تی ئه‌بێ . . له‌و ورووده (مستثنان) ، له‌سه‌ر پردی صیراط نیزاعیان نابێ . یه‌عنی بۆ تێپه‌ڕینی پردی صیراط ته‌نگ به یه‌كتر هه‌ڵناچنن ، وه‌ك له به‌ینی به‌عزێ موسوڵمانی ترا ئه‌بێ ، (والحاصل) نه ئه‌چنه جه‌هه‌ننه‌م ، نه نیزاعیان ئه‌بێ ، ده‌ستی یه‌كتر ئه‌گرن‌و ئه‌چنه به‌هه‌شت . مه‌ثالی كه‌لامی قاضی كه نه‌وه‌ویی نه‌قڵی ئه‌كا . (والله أعلم) چونكی (لم يشف غليل صدري) .

١١٨٠/٣١ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : يضحك الله إلى رجلين [يرضى عنهما ، ويثيبهما ، نووي] [إن الله ليعجب من رجلين . ن] يقتلُ أحدهما الآخر يدخلان الجنة [قالوا : كيف ذلك يا رسول الله ؟ قال مسلم] : يقاتل هذا في سبيل الله فيُقتل ، ثم يتوب الله على القاتل [فيهديه إلى الاسلام ، ثم يجاهد في سبيل الله . م] فيشهد . ح/٥/٥٥ ـ م/٨/٩٥ . ن أحمد .

ته‌رجه‌مه :

پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : خوا ـ عز وجل ـ له دوو كه‌س كه یه‌كێكیان ئه‌وی تریان بكوژێ ، = لێیان = ڕازی ئه‌بێ ، ئه‌وابیان پێ عه‌طا ئه‌فه‌رموێ ، ئه‌یانباته به‌هه‌شت ! عه‌رزیان كرد : ئه‌وه چۆن ئه‌بێ (یا رسول الله) ؟ فه‌رمووی : موسوڵمانه‌كه له ڕێی خوادا غه‌زا ئه‌كاو

(١) مه‌به‌ستی ئایه‌تی ﴿وإن منكم إلا واردها ، كان على ربك حتما مقضيا﴾یه . (مريم/٧١)

شه‌هيد ئه‌كرێ ، له‌ دواييدا خوا هيدايه‌تى قاتيله‌كه‌ى ئه‌داو ته‌وبه‌ ئه‌كاو ، بۆ خوا جيهاد ئه‌كاو شه‌هيد ئه‌كرێ .

١١٨١/٣٢ عن أبي مسعود الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء رجل بناقة مخطومة [تێی‌كه‌ باوانم خه‌زێمێ !][1] فقال : هذه في سبيل الله . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : لك بها يوم القيامة سبعمائة ناقة كلها مخطومة ! [كمثل حبة أنبتت سبع سنابل][2] . م/٨/٩٨ .

ته‌رجه‌مه :

پياوێ هاته‌ خذمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ وشترێكى به‌له‌غاوه‌وه‌ى ته‌قديم كرد ، عه‌رزى‌كرد : (يا رسول الله) ئه‌مه‌ له‌ رێى خوادا بێ . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووى : به‌ موقابيلى ئه‌مه‌وه‌ له‌ رۆژى قيامه‌تا حه‌وصه‌د وشترت به‌ له‌غاوه‌وه‌ ئه‌درێتێ .[3]

١٩٨٢/٣٣ عن أبي مسعود الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء رجل إلى النبي ـ ﷺ ـ فقال : إني أُبْدعَ بي [هلك مركوبي] فاحملني . فقال : ما عندي . فقال رجل : يا رسول الله أنا أدله على من يحمله . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : من دلَّ على خير فله مثلُ أجرِ فاعله .

---

(١) ئه‌مه‌ وه‌ك په‌ند وايه‌و نازانم له‌ چيوه‌ هاتوه‌ .

(٢) البقرة/ ٢٦١ .

(٣) دانه‌ر ـ خ ـ له‌ دواى حه‌ديثه‌ عه‌ره‌بى‌يه‌كه‌وه‌ (كمثل حبة . . .)ى نووسى‌و دوايش ماناى لێ نه‌دايه‌وه‌ . مه‌به‌ستى ئه‌و ئايه‌ته‌ى سووره‌تى به‌قه‌ره‌يه‌ كه‌ ئه‌فه‌رموێ : ئه‌وانه‌ى ماڵى خۆيان له‌ رێگه‌ى خوادا ده‌به‌خشن وه‌ك ئه‌وه‌ وايه‌ يه‌كێك يه‌ك ده‌نك دانه‌وێڵه‌ بچێنێ ، ئه‌و ده‌نكه‌ حه‌وت گوڵ برووێنێ ، هه‌ر گوڵێك صه‌د ده‌نكى تيا بێ . . . كه‌ ده‌كاته‌ يه‌ك به‌ حه‌وصه‌د .

م/٨/٩٩ .
ته‌رجه‌مه :

پياوێ هاته خذمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ عه‌رزی‌كرد : (يا رسول الله) حه‌يوانی سواريم به هيلاك چوه حه‌يوانێكم بده‌رێ سواری ببم . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : هيچ حه‌يوانم لا نی‌يه . يه‌كێ عه‌رزی پێغه‌مه‌ری كرد ـ ﷺ ـ : (يا رسول الله) من يه‌كێكی پێ نيشان ئه‌ده‌م كه سواری بكا . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : هه‌ركه‌سێ ئيشێكی خه‌ير به يه‌كێ نيشان بدا ئه‌و كه‌سه به قه‌د ئه‌وه‌ی كه خێره‌كه ئه‌كا ئه‌جری هه‌يه .

١١٨٣/٣٤ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن فتى من أسلم قال : يا رسول الله إني أريد الغزو وليس معي ما أَتجهزُ به . قال : أئت فلانا ؛ فإنه كان تجهز فمرض ، فأتاه فقال : إن رسول الله ـ ﷺ ـ يقرئك السلام ، ويقول : أعطني الذي تجهزت به . قال : يا فلانة أعطيه الذي تجهزت به ولا تحبسي عنه شيئا . فوالله لا تحبسي منه شيئا فيبارَكَ لـكِ فيه . م/٨/٩٩ .
ته‌رجه‌مه :

جه‌هێڵێ له ئه‌سلەم عه‌رزی پێغه‌مه‌ری‌كرد ـ ﷺ ـ : (يـا رسول الله) من ئيراده‌ی غه‌زام هه‌يه فه‌قه‌ط هيچم نی‌يه كه بيكه‌م به ته‌داره‌كی غه‌زا ، فه‌رمووی : بچۆره لای فلان كه‌س ئه‌و ته‌داره‌كی كردوه بۆ غه‌زاو نه‌خۆش كه‌وتوه ، ئه‌و پياوه چوه لای نه‌خۆشه‌كـه پێی‌وت : پێغه‌مـه‌ر ـ ﷺ ـ سه‌لامت لێ ئه‌كا ئه‌فه‌رموێ : كه ئه‌وه‌ی ته‌داره‌كت كردوه بۆ غه‌زا بيده‌ی به من . نه‌خۆشه‌كه به ژنه‌كه‌ی وت : ئه‌وی تـه‌داره‌كم كردوه بيده‌رەێ هيچی لێ مه‌گێـڕه‌وه ، وه‌ڵلاهی هيچی لێ نـاگێڕيتـه‌وه‌و خوا به‌ره‌كه‌تت بۆ تێ بخا .

١١٨٤/٣٥ زيد بن خالد - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - ﷺ - قال : من جهز غازيا في سبيل الله بخير فقد غزا ، ومن خلف غازيا [في أهله . م] في سبيل الله بخير فقد غزا . ح/٥/٦٣ . م/٨/١٠٠ . د ، ت ، ن .

تەرجەمە :

زەیدی کوری خالیدی جوهەنی ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هەرکەسێ تەدارەك بکا بۆ کەسێ لە رێی خوادا بچێ بـۆ غەزا ، ئەو کەسە غەزا ئەکا ،(١) بانەیشچێ بۆ غەزا ، هەرکـەسێ لە دوای ئەمە کە کەسێ چوو بۆ غەزا لە باتی ئەو ئیشی ماڵ و منالی غازیەکە بەجێ بێنێ و نەیێڵێ بێ ئەوی یان پێوە دیاری بدا . . . ئـەو کەسـە غەزا ئەکا .

١١٨٥/٣٦ أبو سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - ﷺ - بعث بَعْثا إلى بني لَحيان من هذيل فقال : لينبعث من كل رجلين أحدهما والأجر بينهما . م/٨/١٠١ .

١١٨٦/٣٧ وعنـه أن رسول الله - ﷺ - بعث بعثـا إلى بني لحيان : ليخرج من كل رجلين رجل . ثم قال للقاعد : أيكم خَلَّفَ الخارج في أهله وماله بخير كان له نصف أجر الخارج . م/٨/١٠١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فیرقەییێکی نارده سەر بەنی لەحیان لە هوذەیل ، لە دواییـدا فەرمـووی : لە کـوڵلی دوو کـەسێ یـەکێکیـان بچێ و یـەکێ بمێنێتەوە . لە دواییدا بەوەی کە دانیشت و مایەوە فەرموو : هەرکامێکتان

(١) لێرەدا بگوترێ : وەك ئەوە وایە غەزای کردبێ ، یا پـاداشی وەك پاداشی ئەوانە وایە کە غەزا ئەکەن . . باشترە .

ده‌رحه‌ق ماڵو مناڵی ئه‌وه‌ی که ئه‌چێت جێگه‌ی به‌خێر بگرێته‌وه‌و هه‌موو ئیحتیاجییێکیان به‌جێ بێنێ نیوه‌ی ئه‌جری ئه‌وی هه‌یه .

١١٨٧/٣٨ عن أبي بريدة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : حرمة نساء المجاهدين على القاعدين كحرمة أمهاتهم . وما من رجل من القاعدين يخلف رجلا من المجاهدين في أهله فيخونه فيهم إلا وقف له يوم القيامة فيأخذ من عمله ما شاء . فما ظنكم [في رغبته في أخذ حسناته والاستكثار منها في ذلك المقام] ؟ م/١٠٣/٨ .

ته‌رجه‌مه :

پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : حورمه‌تی ژنی موجاهیدین له‌سه‌ر ئه‌وانه‌ی که ماونه‌وه وه‌کوو حورمه‌تی دایکیانه . هیچ پیاوێ نی‌یه له‌وانه‌ی که دانیشتوونو نه‌چوون بۆ غه‌زاو جێ‌نشینی ئه‌وانه‌ن که چوون بۆ غه‌زا ده‌رحه‌ق ماڵو مناڵی که ئیشیان ببینن . . بێ ده‌رحه‌ق ماڵو مناڵی خیانه‌ت بکا که له رۆژی قیامه‌تا ئه‌و خائینه بۆ ئه‌و موجاهیده رانه‌وه‌ستێو به هه‌وه‌سی خۆی موجاهیده‌که له عه‌مه‌لی چاکه‌ی خائینه‌که وه‌رنه‌گرێ . ئێوه چۆنی تێ ئه‌گه‌ن ؟ وا ظه‌ن مه‌به‌ن تا مومکینی بێ له حه‌سه‌ناتی هیچی بۆ بهێڵێته‌وه !

١١٨٨/٣٩ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أتيت رسول الله ـ ﷺ ـ [سنة سبع] وهو بخيبر بعدما فتحوها ، فقلت : يا رسول الله أَسْهِم لي ، فقال بعض بني سعيد بن العاص [أَبان بن سعيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ] : لا تُسْهِم له يا رسول الله . فقال أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : هذا قاتل ابن قَوْقَل [النعمان بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال ابن سعيد بن العاص : واعجبا لوَبْـر [دويبة أصغر من السنور ؛ يحل أكلها] تدلّى علينا من قدوم ضأن [جبل] يَنْعى [يعيب] عليَّ

قتل رجل مسلم أكرمه الله على يديَّ ولم يُهِني على يديه ! قال : فلا أدري أسْهم له أم لم يُسهم له . ح/٥/٥٦ . ح/٦/٣٦٠ . واعجبا لك وبر تدأدأ [هجم] ح/٦/٣٦١ .

١١٨٩/٤٠ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ يخبر سعيد بن العاص ، قال : بعث رسول الله ـ ﷺ ـ اَبان على سرية من المدينة قِبَل نجد . قال أبو هريرة : فقدم أبان وأصحابه على النبي ـ ﷺ ـ . بخيبر ، بعد ما افتتحها ، وإن حُزُم خيلهم لليف . قال أبو هريرة : قلت : يا رسول الله لاتقسم لهم ، قال أبان : وأنت بهذا يا وبر تحدّد من رأس ضأن [ضال . نسخة] فقال النبي ـ ﷺ ـ : يا أبان إجلس ، فلم يقسم لهم . ح/٦/٣٦١ .

قال أبو عبدالله [البخاري] الضال : [بتخفيف اللام] السدر [البري] ح/٦/٣٦١ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بوهوره‌يره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : له ساڵی حه‌وته‌می هيجره‌تا هاتمه خزمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ته‌شريفی له خه‌يبه‌ر بوو دوای فه‌تحی خه‌يبه‌ر ، عه‌رزم كرد : (يا رسول الله) به‌شی منيش دابنێ له‌م غه‌نيمه‌ته ، ئه‌بانی كوڕی سه‌عيدی كوڕی عاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ عه‌رزی پێغه‌مه‌ری كرد ـ ﷺ ـ : (يا رسول الله) به‌شی بۆ دامه‌نێ ، ئه‌بوهوره‌يره عه‌رزی پێغه‌مه‌ری كرد ـ ﷺ ـ : (يا رسول الله) ئه‌مه قاتيلی ئيبن و قه‌وقه‌له ـ كه نه‌عمانی كوڕی ماليكی ئه‌نصاری‌يه ـ ئه‌بان وتی : عه‌جايه‌بم ئه‌مێنێ له مشكه كوێره‌يێ كه له شاخی قه‌دوومی ضه‌ئن هاتۆته‌خوارێ ناو ئێمه ! [كه له ئێمه نی‌يه ، له عه‌شيره‌تمان نی‌يه ، خه‌ڵقی مه‌مله‌كه‌تمان نی‌يه ، ئه‌وه‌نده قه‌دری نی‌يه كه ئيشاره‌ت بكا به

مەنع و عەطا ، قودرەتی حەربی نیە] بەوە عەیبم لێ ئەگرێ کە موسوڵمانێکم کوشتوەو شەهید بوە ، خوا لەسەر دەستی منا ئیکرامی گرتوە . خوا ئیهانەتی منی نەکرد لەسەر دەستی ئەوا کە بە کافری بمکوژێ . یەکێ لە روایەکان ئەفەرموێ : نازانم پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەشی ئەبوهورەیرەی دا یا نەیدا .

لە ریوایەتەکەی ترا کە ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ کە خەبەر ئەدا بە سەعیدی کوڕی عاصی باوکی ئەبان ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەبانی کرد بە سەرکردەی فیرقەیێ ناردی بۆ طەرەفی نەجد لە دوای فەتحی خەیبەر کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی لە خەیبەرا بوو ، ئەبان و رەفیقەکانی تەشریفیان عەودەتیان کردەوە بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستەجڵەوی حەیوانەکانیان لە پووشی خورما بوو ، ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ :

عەرزی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) بەشیان مەدە لە غەنیمەتی خەیبەر . ئەبان ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئەی مشکەکوێرەی کە لە قوللەی شاخی ضەئن گلۆر بوویتەوە ! تۆ لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ بۆگەییویتە ئەو پایەیە کە تەدبیر بکەی بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ؟ [نە لە قەومی ئەوی نە = لە = بیلادی ئەوی] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەی ئەبان دابنیشە . بەشی نەدان .

لەم حەدیثەدا دەرەکەوێ کە ئەبو هورەیرەیش و ئەبانیش ، هەردوکیان ، عەرزی پێغەمەریان کردبێ ـ ﷺ ـ کە بەشی ئەوی تریان نەدا . ئەبوهورەیرە بەوە دەلیلی هێناوە کە ئەبان قاتیلی ئیبن و قەوقەلە ، ئەبانیش بەوە دەلیلی هێناوە کە : ئەبوهورەیرە قودرەتی حەربی نیە ، لە

قەوم‌و عەشیرەتی پێغەمەر نی‌یە ـ ﷺ ـ تا ئیستیحقاقی ئەوەی ببێ کە لە غەنیمەت بەشی بۆ جوێ بکرێتەوە .

ئەوی لە حەربا نەبێ‌و ، لە (مؤلفة القلوب) نەبێ‌و ، لـە ئەهـلی خومس نەبێ لە غەنیمەت‌و نەفل حیصەی نابێ .

١١٩٠/٤١ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : كان أبـو طلحة لا يصوم على عهد رسول الله ـ ﷺ ـ من أجل الغزو ، فلما قبض النبي ـ ﷺ ـ لم أره مفطرا إلا يوم فِطْرٍ أو أضحى [أي يوما تشرع فيـه الأضحيه فتشمل أيام التشريق] ح/٥/٥٦ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوطەلحـەی باوەپیارەی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە بەر غەزا لە زەمانی پێغەمەرا ـ ﷺ ـ بەرۆژوو نەدەبوو ، دوای وەفاتی پێغەمەر ـ ﷺ ـ غەیری رۆژی جەژنی رەمەزان‌و قوربان‌و ئەییامی تەشریق نەمدی کە ئیفطار بکاتەوە لە هیچ رۆژێکا .

غەزا لە رۆژووی نەفل خێری زیاترە . غەزا (لا أقـل) فەرضی کیفایەتە .

١١٩١/٤٢ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قـال : جعل رزقي تحت ظـل رمحي ، وجعل الـذلة والصغـار [بـذل الجزية . قسطلاني] على من خالف أمري . ح/٥/٩٧ . طرف حديث رواه أحمد . وهنا معلق .

تەرجەمە :

پێغـەمەر ـ ﷺ ـ فـەرمووی : رزقی من خـراوەتە ژێـر سێبەری رمەوە ، ذیللەت‌و جیزیەدانیش لەسەر ئەو کـەسەیـە کە مـوخالـەفەی ئەمری من بکا .

الجنة تحت بارقة السيوف

١١٩٢/٤٣ عن سالم أبي النضر مولى عمر بن عبيد الله [التيمي] وكان كاتبا [له] قال : كتب إليه عبدالله بن أبي أوفى - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - ﷺ - قال : واعلموا أن الجنة تحت ظلال السيوف . ح/٥/٥٠ . م/٧/٣٢٢ .

١١٩٣/٤٤ وعنه أن عبدالله بن أبي أوفى - رضي الله تعالى عنهما - كتب [إلى عمر بن عبيد الله] فقرأته : أن رسول الله - ﷺ - قال : إذا لقيتموهم فاصبروا . ح/٥/٥٩ . م/٧/٣٢٣ .

١١٩٤/٤٥ عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - ﷺ - قال : لاتتمنوا لقاء العدو ، فإذا لقيتموهم فاصبروا . م/٧/٣٢٠ .

تەرجەمە كانيان :

١ - سالم - كە (أبو النضر) ی مەولای عومەری کوڕی عوبەیدوڵڵای تەیمی یە ، کاتبی عوبەیدوڵڵا بوە ، ئەفەرموێ : عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوئەوفا بۆ عومەری نووسی کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کە بەهەشت لە ژێر سێبەری شیرایە . یەعنی غەزاکردن بە سیلاح مووجیبی چوونە بەهەشتە .

٢ - ئەفەرموێ : عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوئەوفا - رضي الله تعالى عنهما - بۆ عومەری کوڕی عوبەیدوڵڵای نووسی و خوێنمەوە کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کە تووشی دوشمن بوون صەبر بکەن [هەڕا مەکەن] .

٣ - ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ -

فەرمووی : تەمەنناى ئەوە مەكەن كە تووشى دوشمن ببن ، ئەگەر تووش بوون صەبر بكەن و [فيرار مەكەن] .

١١٩٥/٤٦ عن سالم أبي النضر مولى عمر بن عبيد الله ، وكان كاتبا له ، قال : كتب إليه عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [حين خرج إلى الحرورية . ح/٥/١٤٨] فقرأته أن رسول الله ـ ﷺ ـ في بعض أيامه [غزواته] التي لقي فيها انتظر حتى مالت الشمس ، ثم قام في الناس (خطيبا) قال : أيها الناس لاتتمنّوا لقاء العدو وسلوا الله العافية ، فإذا لقيتموهم فاصبروا ، واعلموا أن الجنة تحت ظلال السيوف . ثم قال : اللهم منزل الكتاب ، ومجري السحاب ، وهازم الأحزاب ، إهزمهم وانصرنا عليهم .

[وفي رواية الاسماعيلي في هذا الحديث من وجه آخر أنه ـ ﷺ ـ دعا ـ أيضا ـ أللهم أنت ربنا وربهم ، ونحن عبيدك ، نواصينا ونواصيهم بيدك ، فاهزمهم وانصرنا عليهم . ح/٥/١١٨ ، ١٤٨ . م/٧/٣٢٠ .

(ئەم حەديثە (مغنى)يە لە سێ حەديثەكەى پێشەوە)

تەرجەمە :

سالمى مەولاى عومەرى كوڕى عوبەيدوڵڵا كە كاتبى عوبەيدوڵڵا بوو ئەفەرموێ : كە عومەر چوو بۆ سەر (حرورية) عەبدوڵڵاى كوڕى ئەبو ئەوفا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بۆ عومەرى نووسى و خوێنمەوە كە : پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەعزێ غەزايا ، كە لەو غەزايەدا بە دوشمن گەيى تا وەقتى زەوال مونتەظير بوو ، دواى زەوال بە خەطيبى تەشريفى لەناومانا راوەستا فەرمووى : ئەى خەڵقينە تەمەنناى ئەمە مەكەن كە تووشى عەدوو ببن لە خوا داواى صيحەت و عافيەت بكەن لە مەصايب ، ئەمما

که تووشی بوون صه‌بر بکه‌ن ، مه‌علوومتان بێ کـه جه‌نـنـه‌ت له ژێـر سێبه‌ری شیرایه له دواییدا فه‌رمـووی : ئه‌ی خـوایا ئـه‌ی ئه‌و ذاتـه که قورئان‌و ته‌ورات‌و ئینجیلت ناردوه‌و ، به قودره‌تی خوّت هه‌ور ییّنی‌و باران ئه‌بارێنی ، به ته‌نها جه‌ماعه‌تی کافران ئه‌شکێنی . [تـۆ ره‌ببی ئێمه‌یش‌و ره‌ببی ئه‌وانی ،(1) ئێمه هه‌موو عه‌بدی توّین ، ناوچاوانی ئێمه‌و ئه‌وان به ده‌ست توّیه] ئه‌حزاب بشکێنه‌و نوصره‌تمان بده به سه‌ریانا .

(1) ده‌بوو بیگوتایه : ئه‌وانیشی .

حفر الخندق

١١٩٦/٤٧ أنس - رضي الله تعالى عنه - يقول : خرج رسول الله - ﷺ - إلى الخندق فإذا المهاجرون والأنصار يحفرون في غداة باردة ، فلم يكن لهم عبيد يعملون ذلك لهم ، فلما رأى ما بهم من النَّصَب والجوع قال :

اللهم إن العيش عيش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة

فقالوا مجيبين له :

نحن الذين بايعوا محمدا على الجهاد ما بقينا أبدا

ح/٥/٦٠ . م/٧/٤٥١ . بفرق قليل لفظي .

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی لە مەدینە چوە دەرێ بۆ خەندەق ، کە چاوی پێکەوت ئەنصارو موهاجیرین لە بەیانییێکی زۆر ساردا خەندەقیان هەڵەکەند ، عەبدیان نەبوو کە ئەو ئیشەیان بۆ بکا . پێغەمەر - ﷺ - کە چاوی کەوت بەو ماندوویەتی و برسێتی یە کە بوویان فەرمووی : خوایا عەیش هەر عەیشی ئاخیرەتە ، کە وابێ لە ئەنصارو موهاجیر خۆش ببە . ئەنصارو موهاجیر جوابیان دایەوە : کە : ئێمە ئەوانەین بەیعەتمان بە محەمەد - ﷺ - کردوە لەسەر ئەمە تا ماوین هەر جیهاد بکەین .

١١٩٧/٤٨ عن أنس - رضي الله تعالى عنه - قال : جعل المهاجرون والأنصار يحفرون الخندق حول المدينة وينقلون التراب على متونهم ويقولون :

نحن الذين بايعوا محمدا على الجهاد ما بقينا أبدا

والنبي - ﷺ - يجيبهم ويقول :

اللهم لا خير إلا خير الآخرة [فاغفر . م] فبارك في الأنصار والمهاجرة ح/٥/٦٠ . م/٧/٤٥١ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : موهاجیرو ئەنصار بە دەوری مەدینەدا خەندەقیان ئەدایەوە ، بە کۆڵ گڵیان ئەگوێزایەوەو ئەیانفەرموو : ئێمە ئەوانەین کە بەیعەتمان لە خزمەت محەمەدا ـ ﷺ ـ کردوە لەسەر ئەوە هەتا ماوین کە ئیسلام بین و موعاوەنەتی ئیسلام بکەین ، پێغەمەریش ـ ﷺ ـ جوابی ئەدانەوەو ئەیفەرموو : خوایا غەیری خێری ئاخیرەت هیچ خێر نی یە ، کە وابێ لە ئەنصارو موهاجیر خۆش ببەو بەرەکەتیان تێخە .

لە حەدیثەکەی پێشووا لە پێشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو ئەوان جوابیان ئەدایەوە ، لەم حەدیثەدا ئەنصارو موهاجیرین ئەیانفەرموو پێغەمەر ـ ﷺ ـ جوابی ئەدانەوە . کە وابێ لە هەردوو حەدیثەکە وا دەرەکەوێ کە هەردوو لا بۆ یەکتریان سەندبێتەوە .

بە شیعرو قەصیدەو رەجەز تەرغیب و تەشویق لەسەر ئیشی خێر سونەتە .

لە غەزادا ئەوانە کە مەوجوود بن فەرقی گەورەو بوچووك نی یە ، هەموویان لەسەریان فەرزە هەرکەس بە قەدِ تاقەتی خۆی ئیش و فرمان بکا ، هیچ ئیشێ بۆ هیچ کەس عەیب نی یەو فەضیلەتەو ئەجری گەورەی هەیە

(إستحكام)و سپەرهەڵكەندن لە حينى حاجەتا فەرضە .

١١٩٨/٤٩ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : رأيت رسول الله ـ ﷺ ـ يوم الأحزاب ينقل التراب ، وقد وارى التراب بياض بطنه ، وهو يقول :

[والله . م] لولا أنت ما اهتدينا
ولا تصدقنا ، ولا صلينا
فأنزل (ن . م) السكينة علينا
وثبت الأقدام إن لاقينا
إن الأولى قد بغوا علينا
إذا أرادوا فتنة أبينا

ح/٥/٦٠ . م/٧/٤٥١ . وفيه : ويرفع بها صوته .

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : چاوم كەوت بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە رۆژى ئەحزابا گڵى ئەگوازتەوە ، تۆز سپێتى زگى موبارەكى داپۆشيبو ، ئەيفەرموو : وەڵلاهى خوايا ئەگەر تۆ نەبوويتايە ، يەعنى هيدايەتى تۆ نەبوايە ، ئێمە رێى راستمان نەدەدۆزيەوە ، نە صەدەقەمان ئەدا ، نە نوێژمان ئەكرد ، كە وابێ سەكينەو قووەتى مەعنەويمان بۆ بنێرە كە لەگەڵ دوشمن بەرابەر وەستاين ، پێمان ثابت بكە نەشكێين ، بە تەحقيق ئەحزاب لە پێشا هاتوون داويانە بەسەرمانا ، كە ئيرادەى ئەوەيان كرد كە بمانخەنە فيتنەى كوفرەوە ئێمە ئيبامان لێ كرد ، يەعنى لەسەر ئەوە بە ناحەق هاتوونە سەرمان ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەم رەجەزە دەنگى خۆيى لێ هەڵەبرى .

[فەوائیدی ئەم حەدیثەیش وەك حەدیثەكانی پێشوە]

١١٩٩/٥٠ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : رجعنا من غزوة تبوك مع النبي ـ ﷺ ـ ح/٥/٦١ .

عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ ﷺ ـ كان في غزاة [تبوك] فقال : إن أقواما بالمدينة خَلْفنا [وراءنا] ما سلكنا شِعْبا [طريقا في الجبل] ، ولا واديا إلا وهم معنا فيه [بالنية . ولأبي داود عن حماد : لقد تركتم بالمدينة أقواما ما سرتم من مسير ، ولا أنفقتم من نفقة ، ولا قطعتم واديا إلا وهم معكم فيه . قالوا : يا رسول الله وكيف يكونون معنا وهم بالمدينة ؟ قال قسطلاني] : حبسهم العذر [حبسهم المرض . م] ح/٥/٦١ . م/٨/١٢٠ . وفي رواية في مسلم : إلا شركوكم في الأجر . م/٨/١٢٠ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە غەزایێكا بوو [لە ریوایەتەكەی ترا ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ لە غەزای تەبوك گەرامەوە] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : قەومێ لە مەدینەدا ماونەوە هیچ كەلێ نی‌یە كە پیابرۆین هیچ شیوێ نی‌یە كە تیا برۆین ئیللا ئەوانیش ، بە واسیطەی نییەتیان ، لەو ناو شاخ و شیوەدا لەگەڵ ئێمەن ، [لە ئەجرا شەریكی ئێوەن . م] [لە ریوایەتی حەمادا ، كە ئەبوداود لێی ریوایەت ئەكا ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : لە مەدینەدا قەومێكتان بەجێ هێشتوە هیچ رێیێ نی‌یە كە ئێوە پیا برۆن ، هیچ نەفەقەیێ نی‌یە كە ئێوە بیكەن ، هیچ وادی‌یێ نی‌یە كە ئێوە بیبڕن ئیللا ئەوانیش لەگەڵ ئێوەن لە ئەجرو ثەوابا . عەرزیان كرد : (یا رسول الله)

چۆن لەگەڵ ئێمە ئەبن ئەوان لە مەدینەدان ؟ فەرمووی] : عوذر ئەوانی حەبس کردوە . لـە موسلیـما ئەفـەرموێ : نـەخۆشیی ئـەوانی حەبس کردوە . یەعنی گینا ئەهاتن .

ئینسان نییەتی خێرێکی ببێ و عوذرێ ببێ بـە مانیـع وەکوو ئـەو خێرەی کردبێ ئەوابێ بۆ ئەنووسرێ بە تەواویی .

١٢٠٠/٥١ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : تضمن الله لمن خرج في سبيله ، لا يخرجه إلا جهادا في سبيلي وإيمانا وتصديقاً برسلي فهو عليّ ضامن أن أُدْخِله الجنة أو أُرجعه [من رجع أو ارجع] إلى مسكنه الذي خرج منه نائلا ما نال من أجر أو غنيمة ، والذي نفس محمد بيده ! ما من كَلْم يكلم في سبيل الله ـ تعالى ـ إلا جاء يوم القيامة كهيئته حين كُلِمَ ، لونه لون دم ، [والعَرْف (الريح) عرف المسك . م/٨/٧٩ .] وريحه مسك . والذي نفس محمد بيده لولا أن يشق على المسلمين ما قعدت خلاف سرية تغزو في سبيل الله أبدا ، ولكن لا أجد سعة فأحملهم ، ولا يجدون سعة ويشق عليهم أن يتخلفوا عني ، والذي نفس محمد بيده ! لوددت أن أغزو في سبيل الله فأقتل ، ثم أغزو فاقتل ، ثم أغزو فأقتـل . م/٨/٧٦ . ح ـ ٥/٤٢ بأخصـر ، والمعنى واحد .

تەرجەمە :

ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوا بوە بە ضامنی ئەو کەسە کە لە ڕێی خوادا بچێتە دەرێ بۆ غەزا ، غەزا نەبێ و ئیمان بە من و تەصدیق بە پێغەمەرانی من نەبێ هیچ فکری تر لە ماڵ نەیکردبێتە دەرێ ، ضامنێتی ئەو کەسە لەسەر منە : یا

بیخه‌مه به‌هه‌شته‌وه ئه‌گه‌ر بكوژرێ ، یا بیهێنمه‌وه ئه‌و مه‌سكه‌نه‌ی كه لێی چۆته ده‌رێ له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌دا كه ئه‌جریشی هه‌یه‌و غه‌نیمه‌تیشی ده‌ست‌ئه‌كه‌وێ . قه‌سه‌م به‌وه‌ی كه نه‌فسی محه‌مه‌د له ده‌ستی قودره‌تیایه ! هیچ برینێ نی‌یه كه له رێی خوادا له ئینسان ئه‌كرێ ئیللا كه كرا ئه‌و برینه له رۆژی قیامه‌تا وه‌ك ئه‌و ساعه‌ته ئه‌بێ كه كراوه ، ره‌نگی ـ ره‌نگی خوێنه‌و بۆنی ـ بۆنی میسكه ، قه‌سه‌م به‌و ذاته‌ی كه نه‌فسی محه‌مه‌د له ده‌ستی قودره‌تیایه ! ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر موسوڵمانان به‌زه‌حمه‌ت نه‌بوایه قه‌ت له دوای هیچ فیرقه‌یێ دانه‌ئه‌نیشتم كه بچێته غه‌زا له رێی خوادا یه‌عنی لێیان پاش نه‌ئه‌كه‌وتم ؛ له‌گه‌ڵیان ئه‌چووم بۆ غه‌زا ئه‌مما چی بكه‌م ؟ من ئیقتیداری ئه‌وه‌م نی‌یه كه حه‌یوانیان بده‌مێ و سواریان بكه‌م ، ئه‌وانیش ئیقتیداری ئه‌وه‌یان نی‌یه كه خۆیان حه‌یوان ته‌داره‌ك بكه‌ن‌و سواری ببن ، له به‌ریشیان گران‌و ناخۆشه كه له من پاش‌بكه‌ون‌و نه‌یێن . قه‌سه‌م به‌وه‌ی نه‌فسی محه‌مه‌دی له ده‌ستایه حه‌زه‌كه‌م كه له رێی خوادا غه‌زا بكه‌م‌و بكوژرێم ، له دواییدا غه‌زا بكه‌م‌و بكوژرێم ، له دواییدا غه‌زا بكه‌م‌و بكوژرێم .

له ریوایه‌تی م/٨/٧٩ وح/٥/٤٢ دا ئه‌فه‌رموێ : هه‌ر برینێ كه له رێی خوادا له موسوڵمان بكرێ رۆژی قیامه‌ت ئه‌و برینه وه‌ك ئه‌و ساعه‌ته ئه‌بێ كه بریندار‌كراوه خوێنی لێ هه‌ڵه‌قوڵێ‌و ره‌نگی خوێنه‌كه‌ی ره‌نگی خوێنه‌و بۆنی بۆنی میسكه .

١٢٠١/٥٢ عن موسى بن أنس [بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال ـ وذكر يوم اليمامة ـ : قال أتى أنس ثابتَ بن قيس [ابن شماس ، خطيب الأنصار ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] وقد حسر [كشف] عن فخذيه

وهو يتحنط ، فقال : يا عم ما يحبسك ألاَّ تجيئ ؟ قال : الآن يـا ابن أخي ، وجعل يتحنط ـ يعني من الحنوط ـ ثم جاء فجلس ، فذكـر في الحديث إنكشافا [إنهزاما] من الناس فقال : هكذا عن وجوهنا [أي : إفسحوا لنا] حتى نضارب القوم ، مـا هكذا كنـا نفعل مـع رسول الله ـ ﷺ ـ بئسما عوَّدتم أقرانكم ! ح/٥/٦٤ .

[روى الطبراني : أن ثابت بن قيس بن شماس ـ رضي الله تعالى عنه ـ جاء يوم اليمامة ـ وقد تحنط ولبِس ثوبين أبيضين تكفن فيهما ـ وقد إنهزم القوم ، فقال : اللهم إني أبرأ مما جاء به هؤلاء وأعتذر إليك مما صنع هؤلاء ، ثم قال : بئسما عودتم أقرانكم ، منذ اليوم خلوا بيننا وبينهم ساعة . فحمل فقاتل حتى قتل ، وكانت درعه قد سرقت ، فرآه رجل فيما يرى النائم ، فقال : إنها في قـدر تحت أكاف بمكـان كذا وكـذا . فأوصاه بوصايا فوجدوا الدرع وأنفذوا وصايـاه . وعند الحـاكم : إنه أوصى بعتق بعض رقيقه . قسطلاني]

تەرجەمە :

مووسای کوڕی ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە باوکی یەوە ریوایەت ئەکا ، ئەفەرموێ : باوکم بەحێی لە وەقعەی رۆژی یـەمامـە کرد ، کـە ئەنـەسی باوکی چـوە لای ثـابیتی کـوڕی قـەیسی خەزرەجیی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ رانی هەڵماڵیبو حەنووطی بەخۆیەوە ئەچەن . فـەرمووی : ئـەی مامـە بۆچ دواکەوتیتو نایێی ؟ فەرمووی : وا هەر ئێستە یێم ئـەی کوڕی بـرای خۆم ، خەریك بوو حەنووطی بە خۆیەوە ئەچەن ، لە دواییـدا هاتو دانیشت . ئەنەسی باوکم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە قسەکەیـا بەحێی ـ

ئه‌وه‌ی کرد که خه‌ڵق له شکانا بوون ، ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ له روومان به‌ده‌ستی وای کرد ، یه‌عنی رێم بۆ به‌تاڵ که‌ن ، تا له‌گه‌ڵ قه‌ومه‌که‌دا ، یه‌عنی دوشمنا ، به‌یه‌کا بده‌ین . ئێمه له‌گه‌ڵ پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ وامان نه‌ده‌کرد چ عاده‌تێکی پیس‌و خراپه که ئه‌قرانی خۆتان فێرکردوه !

[طه‌به‌رانی ریوایه‌ت ئه‌کا ئه‌فه‌رموێ : ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ له رۆژی وه‌قعه‌ی یه‌مامه‌دا هات ، حه‌نووتی به‌سه‌ر خۆیا کردبوو ، دوو کفنی سپی پۆشیبو ، له‌شکری ئیسلامیش شکابوون ، فه‌رمووی : خوایا من به‌ریم له‌وانه که ئه‌مانه هێناویانه ، یه‌عنی دوشمن ، عوذرخواهی ئه‌که‌م بۆ ئه‌وه‌ی که ئه‌وانه کردیان . چ عاده‌تێکی پیسه له‌م روه‌وه که ئه‌قرانی خۆتانتان فێرکردوه ، ساعه‌تێ رێ چۆڵ که‌ن له به‌ینی ئێمه‌و ئه‌وانا . ئه‌وه‌ی فه‌رموو حه‌مله‌ی برد ، شه‌ڕی کرد تا شه‌هید کرا . زرێکه‌ی دزرابوو ، پیاوێ له خه‌وا چاوی پێکه‌وت ، له خه‌وه‌که‌یا پێی فه‌رمو : زرێکه‌م وا له ناو دیزه‌ییێکا له ژێر کۆپانێکا له جێیه‌کی واو وادایه ، به به‌عزێ شتێش وه‌صیه‌تی لای ئه‌و پیاوه کرد . ئه‌و جێی که فه‌رمووبووی چوون گه‌ڕان زرێکه‌یان دۆزییه‌وه ، وه‌صیه‌ته‌که‌یان به‌جێ هێنا . حاکم ریوایه‌ت ئه‌کا که وه‌صیه‌تی کردبوو به ئازاد کردنی به‌عزێ له عه‌بده‌کانی . قسطلاني .

الخيل معقود بنواصيها الخير

١٢٠٢/٥٣ عن جرير بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : رأيت رسول الله ـ ﷺ ـ يلوي ناصية فرس بأصبعه وهو يقول : الخيل معقود بنواصيها الخير إلى يوم القيامة : الأجر ، والغنيمة . م/٨/٧٣ . وعن عروة البارقي ـ رضي الله تعالى عنه ـ وعن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ح/٥/٦٦ . وفي رواية عن عروة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : الخير معقوص بنواصي الخيل ، فقيل له : يا رسول الله لم ذاك ؟ قال : الأجر والمغنم إلى يوم القيامة . م/٨/٧٣ .

١٢٠٣/٥٤ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : البركة في نواصي الخيل . ح/٥/٦٧ . م/٨/٧٤ ، ن .

تەرجەمە :

جەریری کوڕی عەبدوڵلاو ، عەبدوڵلای کوڕی عومەرو ، عوروەی باریقی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموون : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ولاغی بەرزە خێریان بەناوچاوانەوە بەستراوە ، گرێدراوە .

لە حەدیثی جەریرا ـ زضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ مووی ناوچاوانی ئەسپێکی بە پەنجەی موبارەکی بائەدا ئەیفەرموو : ولاغی بەرزە خێری بە ناوچاوانەوە گرێدراوە .

لە ریوایەتی ئەنەسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەرەکەت لەناوچاوانی ولاغی بەرزەدایە .

له زه‌كاتا حه‌ديثيكى دريژ ييت (إن شاء الله) .

الجهاد ماض مع البرّ والفاجر لقول النبي - ﷺ - : الخيل معقود في نواصيها الخير إلى يوم القيامة .[1] ح/٥/٦٧ .

ته‌رجه‌مه :

جيهاد له‌گه‌ڵ چاك و خراپا ده‌وام ئه‌كا له‌به‌ر ئه‌و حه‌ديثه ؛ چونكى ئه‌فه‌رمویٚ : تا رۆژى قيامه‌ت خێر به‌ناوچاوانى ئه‌سپه‌وه‌يه ، ئه‌و خێره ئه‌جرو غه‌نيمه‌ته . ده‌خڵى به‌سه‌ر ئه‌مه‌وه نى‌يه ئيمامى عومه‌ر - رضي الله تعالى عنه - خه‌ليفه بێ يا . . . .

١٢٠٤/٥٥ سهل بن سعد - رضي الله تعالى عنه - قال : كان للنبي - ﷺ - في حائطنا فرس يقال له : اللُّحَيْف [لطول ذَنَبه] . ح/٥/٦٩ .

ته‌رجه‌مه :

سه‌هل - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رمویٚ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - له ناو باغى خورماى ئێمه‌دا ئه‌سپێكى بوو ناوى لوحه‌يف بوو . كلكى ئه‌وه‌نده دريژ بوو ئه‌رزى ئه‌ماڵى .

١٢٠٥/٥٦ عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : سمعت النبي - ﷺ - يقول : إنما الشؤم في ثلاثة : في الفرس [إذا لم يغز عليه ، أو كان شموسا] والمرأة [إذا كانت غير ولود ، أو غير قانعة ، أو سليطة] والـدار [ذات الجار السـوء ، أو الضيقة ، أو البعيـدة عن المسجد] . [وإبقاؤه على العموم أولى] ح/٥/٧٠ .

---

(١) ئه‌م قسه‌يه حه‌ديث نى‌يه‌و ، سه‌ره‌تاى بابێكى (بوخارى)يه‌و ، نووسراوه : «باب ، الجهاد ماض . .» هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌يشه دانه‌ر ژماره‌ى بۆ دانه‌ناوه .

ته‌رجه‌مه :

پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : شه‌ئامه‌ت هه‌ر له سێ شتایـه : له ئه‌سپایه ، که غه‌زای له‌سه‌ر نه‌کرێ یا به‌دخولّق بێ . له ژنایه که منالّی نه‌بێ یا به‌دخولّق بێ . له خانووایه که دراوسێی خراپی ببێ ، یا ته‌نگ بێ ، یا دوور بێ له مزگه‌وت .

١٢٠٦/٥٧ وفي أخرى عنه : أن رسول الله - ﷺ - قال : إن كان في شيئ ففي : المرأة ، والفرس ، والمسكن . ح/٥/٧١ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌گه‌ر شه‌ئامه‌ت ببێ له سێ شتایه : ژن‌و ، ئه‌سپ‌و ، خانوو .

عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : كان رسول الله - ﷺ - يكره الشِّكال من الخيل . والشكال : أن يكون الفرس في رجله اليمنى بياض وفي يده اليسرى أو في يده اليمنى ورجله اليسرى . م/٨/٧٥ . ئه‌م حه‌دیثه له لای حه‌دیثی (الخيل معقود بنواصيها الخير) ئه‌نووسرێ . ئه‌گه‌ر له‌وێ نه‌منووسیبێ بینووسن .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بوهوره‌یره - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - حه‌زی له ولاغی راست‌وچه‌پ نه‌ئه‌کرد . راست‌وچه‌پ ئه‌و ولاخه‌یه له پێی راست‌و ده‌ستی چه‌پیا یا له ده‌ستی راست‌و پێی چه‌پیا سپێتی ببێ .

ئـه‌م ته‌فسیـره تـه‌فسیـری مـوسلیمـه . نـه‌وه‌ویی - رحمـه الله - ئه‌فه‌رموێ : ئه‌بوعوبه‌یده‌و جومهووری ئه‌هلی لوغه‌ت ئه‌لّێن : شیکال : ئه‌وه‌یه سێ په‌لی سپی بێ ، وه‌ك ئه‌شکێلّ که له سێ په‌لیا ئه‌کرێ . ئه‌بو عوبه‌یده ئه‌لّێ : ته‌نها په‌لێکیشی سپی بێ بـه راست‌و چه‌پ حسێبـه .

سپێتی هەر ئەبێ لە پێدا بێ ، بێ نیشانیی نابێ لە پێیدا بێ .

ئیبن و دورەید ئەڵێ : شیکال ئەبێ هەر لە لایەکیا بێ ، دەستی راست و پێی راست ، یا دەستی چەپ و پێی چەپ . ئەگەر لە چەپ و راست بێ پێی ئەڵێن : موخالیف ، پێی ناڵێن شیکال .

ئەبو عەمر ئەڵێ : بەعزێك ئەڵێن : شیکال ئەوەیە هەردوو دەستی یا هەردوو پێی سپی بێ . بەعزێك ئەڵێن : هەردوو دەست و پێیێکی سپی بێ . بەعزێك ئەڵێن : هەردو پێ و دەستێکی سپی بێ .

بۆیێکی حەز لێ نەکردوە چونکی بە تەجرەبە ثابت بوە کە لەو جینسەدا نەجابەت نی یە .[1] (نووي) .

(١) دانەر ـ خ ـ ئەم حەدیثەی لە دوای بابی (جهاد وسیر)ەوە ـ واتە لە دوای حەدیثی ژمارە (١٣١٩/١٧٠)ەوە نووسیوە ، دوایی ، وەك دەبینی ، دەڵێ : «ئەم حەدیثە لە لای حەدیثی (الخیل معقود بنواصیها الخیر) ئەنووسرێ . . .» کە گەراینەوە سەر شوێنەکە ئەم حەدیثە نەنووسرابوو ، بۆیە لەسەر داوای دانەر وەك خۆی گواستمانەوە ئێرە .

دەبێ ئەوەیش بڵێین کە دانەر ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە .

الركوب على الدابة الصعبة ، والفحولة من الخيل

١٢٠٧/٥٨ - وقال راشد بن سعد [تابعي مُقْرَئي ؛ قرية من قرى دمشق] كان السلف يستحبون الفحولة [أن يقاتلوا عليها ؛ لأنها أجرى وأجسر] ح/٥/٧٣ .

[وروى الوليد بن مسلم من طريق عبادة بن نسي أنهم كانوا يستحبون اناث الخيل في الغارات والبيات ، ولما خفي من أمور الحرب . ويستحبون الفحول في الصفوف والحصون ، ولما ظهر من أمور الحرب . قسطلاني] أثران معلقان ، وفيه حديث أبي طلحة - رضي الله تعالى عنه - .

له شەجاعەتی پێغەمەرا - ﷺ - رابورد .

تەرجەمە :

راشیدی کوڕی سەعدی موقرەئی ئەفەرموێ : سەلەفی صالیح بۆ غەزا حەزیان لە ئەسپ ئەکرد ؛ چونکی زۆرتر هەڕا ئەکاو جەسوورترە لە مایین .

[وەلیدی کوڕی موسلیم وا ریوایەت ئەکا کە سەلەف بۆ تاڵانو شەبەیخوونو ئیشی پەنهانیی حەرب حەزیان لە مایین ئەکرد ؛ چونکە حیلەحیل ناکاو دوشمن خەبەردار ناکا ، حەزیان لە ئەسپ ئەکرد بۆ صەفی حەربو ئیشی ئاشکرایی حەربو موحاصەرەی قەڵا . قسطلاني] .

سهام الفرس

وقال مالك : يسهم للخيل والبرازين [غير الفرس العربي] منها [وزاد في الموطأ : والهجين] لقوله ـ تعالى ـ : ﴿والخيل والبغال والحمير لتركبوها﴾[1] ولايسهم لأكثر من فرس ح/٥/٧٣ . [أثر معلق . وهو مذهب الشافعية ، والحنابلة وأبي يوسف ومحمد . قسطلاني]

تەرجەمە :

ئیمامی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە غەنیمەت بەشی ئەسپیش جوێ ئەکرێتەوە ، هەجین و ولاغی بەرزەی غەیری عەرەبیش داخڵی خەیلە ؛ چونکی خوا ئەفەرموێ : خوا ولاغی بەرزەو ئێسترو گوێدرێژی خەڵق کردوە کە سواریان ببن . بۆ غەیری ئەسپێ سەهم نی یە . مەذهەبی (شافعی)و (حنبلي)و (أبو يوسف)و (محمد)یش ـ رحمهم الله ـ وایە .

١٢٠٨/٥٩ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ جعل للفرس سهمين ولصاحبه سهما . ح/٥/٧٤ . م/٧/٣٦٧ . ح/٦/٣٥٧ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ بۆ ئەسپ دوو حیصەی جوێ کردۆتەوە ، بۆ صاحیبەکەی حیصەیێ . یەعنی سێ حیصەی داوە بە سوار حیصەیێك بە پیادە .

[ئیمامی ئەعظەم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : حەز ناکەم

---

(١) النحل / ٨ .

ته‌رجيحى حه‌يوان بده‌م به‌سه‌ر ئينسانا ؛ ئه‌سپيش وه‌كو صاحيبه‌كه‌ى حيصه‌ييكى هه‌يه . ئه‌م ئيجتيهاده خيلافى ظاهيرى حه‌ديثه‌كه‌يه ، ده‌ليلى حه‌ديثيكى ترى ئيبن‌وعومه‌ره ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كه ريوايه‌تى كردوه كه پيغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ دوو سه‌همى عه‌طافه‌رموه به سواره ، ئه‌بوداود ريوايه‌ت ئه‌كا له ئه‌بوعه‌مره‌وه كه پيغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ سێ سه‌همى داوه به فارس كه وابێ به‌م حه‌ديثه‌و به حه‌ديثه ئه‌ووه‌لّه‌كه مه‌عناى حه‌ديثى دوه‌م وايه كه پيغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ دوو سه‌همى داوه به‌سواره له‌به‌ر سوارێتى‌يه‌كه‌ى غه‌يرى سه‌همى خۆى . قسطلاني]

٦٠/١٢٠٩ عن أبي إسحاق قال رجل للبراء بن عازب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : أفررْتم [أوَلَّيتم . أخرى] عن النبي ـ ﷺ ـ يوم حنين ؟ قال : لكن رسول الله ـ ﷺ ـ لم يفرَّ ؛ إن هوازن كانوا قوما رماة ، وإنا لمّا لقيناهم حملنا عليهم فانهزموا ، فأقبل المسلمون على الغنائم واستقبلونا بالسهام . فأما رسول الله ـ ﷺ ـ فلم يفر ، فلقد رأيته وإنه لعلى بغلته البيضاء ، وإن أبا سفيان [بن الحرث بن عبد المطلب ـ رضي الله تعالى عنه ـ] آخذ بلجامها والنبي ـ ﷺ ـ يقول : أنا النبي لاكذب . أنا ابن عبدالمطلب . ح/٥/٧٤ . ح/٥/٧٩ . وفيه ولكن ولّى سرعان القوم ، فلقيهم هوازن بالنبل ، والنبي ـ ﷺ ـ . . . الحديث . . .

٦١/١٢١٠ وفي أخرى : ولكنه خرج شُبَّان أصحابه وأخِفَّاؤهم حُسَّراً ليس بسلاح ، فأتوا قوما رماةً جمعَ هوازن ، وبني نضر ، ما يكاد يسقط لهم سهم ، فرشقوهم ما يكادون يخطئون ، فأقبلوا هنالك إلى النبي ـ ﷺ ـ وهو على بغلته البيضاء ، وابن عمه أبو سفيان بن الحرث بن عبدالمطلب ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقود به ، فنزل واستنصر ، ثم قال :

أنا النبي لاكذب ؛ أنا ابن عبدالمطلب . ثم صف أصحابه . ح/١٠٣/٥ . وفي أخرى في آخرها : قال : فما رؤي من الناس يومئذ أشد منه . ح/١٥٦/٥ . وفي أخرى : قال رجل من قيس . ح/٣٨٨/٦ .

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاق ئەفەرموێ : پیاوێ لە قەیس عەرزی بەرای کوڕی عازیبی کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : بۆ ئێوە لە رۆژی حونەینا فیرارتان کردو پێغەمەرتان ـ ﷺ ـ بەجێ هێشت ؟ فەرمووی : ئەمما پێغەمەر ـ ﷺ ـ فیراري نەکرد ، هەوازین قەومێکی تیرئەنداز بوون ، ئێمە کە تووشیان بووین حەملەمان بردنێو شکان ، موسوڵمانان روویان کردە تالآن کردن ، هەوازینیش بە تیر بەرەورووومان هاتن ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ هەرای نەکرد ، چاوم پێی کەوت کە بەسەر ئێسترە سپی یەکەیەوە بوو ، ئەبوسوفیانی ئامۆزای کوڕی حەرثی کوڕی (عبدالمطلب) دەستەجڵەوەکەی رائەکێشا . پێغەمەر ـ ﷺ ـ دابەزیو دۆعای نەصرەتی کردو ئەیفەرموو : من پێغەمەرم درۆ نی یە ، کوڕی (عبدالمطلب)م . لە دواییدا صەفی بە لەشکرەکەی بەست ، بەراء ئەفەرموێ : لەو رۆژەدا کەسم نەدی کە لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەشیددەت تر بێ .

لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فیراری نەکرد ئەمما ئەوانەی کە لە ئەصحابی ئەو جەهێڵ بوونو سووك بووونو بێ سیلاح بوون بە قەومێکی تیرئەنداز گەیین لە هەوازینو بەنی نەضر لەوانە کە تیریان نەئەکەوتە سەر ئەرز ، هیچ تیریان بەخۆڕایی نەئەچوو ، تیرەبارانیان کردن ، ئەو وەختە موسوڵمانەکان روویان کردە پێغەمەر ـ ﷺ ـ . . . . إلخ .

باب المسابقة

١٢١١/٦٢ عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنه - قال : أجرى النبي - ﷺ - ما ضُمِّر من الخيل من الحَفْياء إلى ثنية الوداع ، وأجرى مالم يضَمَّر من الثنية إلى مسجد بني زريق ، قال ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - : وكنت فيمن أجري . [وفي م/٧٢/٨ فطفف بي الفرس المسجد . . . . أي : علا ووثب إلى المسجد ، وكان جداره قصيرا - نووي] قال سفيان [الثوري] : بين الحفياء إلى ثنية الوداع خمسة أميال ؛ أو ستة ، وبين ثنيةَ إلى مسجد بني زُرَيق [قبيلة من الأنصار] ميل . ح/٥/٧٥ .

وفي رواية : [قال أبو إسحاق] فقلت لموسى [بن عقبة ، أحد الرواة] : كم كان أمدها [من الحفياء إلى الثنية] ؟ قال : ستة أميال أو سبعة قلت له [من الثنية إلى المسجد] : فكم بين ذلك ؟ قال : ميل أو نحوه .ح - ٥/٧٥ .

تەرجەمە :

ئەصحابی پێغەمەر - ﷺ - بەعزێ ئەسپیان زەعیف ئەکرد بۆ حەرب و موسابەقە . عەبدوڵلای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - ﷺ - موسابەقەی بە ئەصحاب ئەکرد ، ئەو ئەسپانە کە لەڕ کرابوون موسابەقەی پێ ئەکردن لە بەینی (حەفیا)و (ثنية الوداع)ا . ئەو ئەسپانەی کە قەڵەوبوون و لەڕنەکرابوون موسابەقەی پێ ئەکردن لە (ثنية)وە بۆ مزگەوتی بەنی زورەیق . سوفیان ئەفەرموێ : مابەینی حەفیاو ئەنیە پێنج یا شەش میل بوو . مابەینی ئەنیەو مزگەوتی بەنی زورەیق میلێ بوو . مووسای کوڕی عەقەبە ئەفەرموێ : مابەینی

حەفياو ئەنيه شەش يا حەوت ميله ، بەينى ئەنيەو مەسجيدى بەنىزورەيق ميلێ يا ميقدارى[1] ميلێكە . عەبدوڵلاّى كوڕى عومەر ئەفەرموێ : من لەو موسابەقەدا بووم ئەسپەكەم بەسەر ديوارى مزگەوتەكا بازدى داو بردمى يە ناو مزگەوتەكەوە . ديوارى مزگەوتەكە نزم بوو .

١٢١٢/٦٣ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان للنبي ـ ﷺ ـ ناقة تسمى العضباء لاتسبق . فجاء أعرابي على قَعود [وهو ما استحق الركوب من الأبل من سنتين إلى ست . فيُسمى جملا] فسبقها ، فشق ذلك على المسلمين ، حتى عرفه . فقال : حقٌّ على الله أن لا يرتفع شيْ من الدنيا إلا وضعه . ح/٥/٧٧ .

تەرجەمە :

ئەنەسى كوڕى ماليك ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ وشترێكى بوو ناوى عەضبا بوو هيچ وشترێ لێى پێش نەئەكەوت . عەرەبێكى بەڕانى هات سوارى وشترێكى تازەگيراو بوو ، لە موسابەقەدا لە وشترەكەى پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێش كەوت . ئەصحاب لەبەريان گران = بوو = پێيان ناخۆش بوو . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرقى كرد بەوە كە ئەصحاب لە ..يان ناخۆش بوو . فەرمووى : خوا بە عيلمو ئيرادەى قەديمەى خۆى واى موقەدەر كردوە كە لە دنيادا دەرەجەو پايەى هيچ شتێ بڵند نابێتەوەو كە لە دواييدا خوا پەستى نەكاتەوەو داىنەنەوێنێ .

ئينسان لازمە لەسەرى كە خوا حورمەتى پايەيێكى پێ ئيحسان كرد

(١) لێرەدا باشتر وايە بگوترێ ، يا نزيكى ميلێكە .

ئەبێ شوکری خوا بکات و ئەکەبورو غورروور نەکا ؛ گینا خوا بە تەحقیق ئەیشکێنێ .

به چاوی خۆمان گەلێکمان دی
بدولت منازو ، به نکبت منال
که این هردورازود باشد زوال[1]

(۱) واتە :
بە دەوڵەت و دەستەڵاتدا مەنازەو ، لە نوشوستی و کزیشدا مەناڵێنە ، ئەم دوانە ـ هەردوکیان ـ زوو لائەچن .

رباط يوم في سبيل الله

وقول الله ـ تعالى ـ : «يا أيها الذين آمنوا اصبروا ، وصابروا ، ورابطوا ، واتقوا الله لعلكم تفلحون . . . آخر آية آل عمران»[1] ح/٥/٨٦ .

تەرجەمە :

ئەی ئەو کەسانەی کە ئیمانتان هێناوە بە خواو بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ و بەوە کە خوا ناردوویەتی بۆ پێغەمەرانی ـ علیهم الصلاة والسلام ـ صەبر بکەن لەسەر مەصائیبو طاعات ، کە دوشمنیشتان لە حەربا صەبرو ثەباتی کرد ئێوە لە صەبرو ثەباتا غەڵەبەیان بەسەرا بکەن ، لەوان زیاتر صەبرو ثەبات بکەن بۆ جیهاد ، حەیوان بەخێو بکەن ، بە دەوام موهەییا بن لە موخالەفەی ئەمرو نەهی خواو رەسوولی خۆتان بپارێزن ، کە ئەوەتان کرد ئەمجا ئومێدی نەجاتتان ببێ .

١٢١٣/٦٤ عن سهل بن سعد الساعدي ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : رباط يوم في سبيل الله خير من الدنيا وما عليها . وموضع سوط أحدكم من الجنة خير من الدنيا وما عليها . والروحة يروحها العبد في سبيل الله أو الغدوة خير من الدنيا وما عليها . ح/٥/٨٠ ، ٣٧ من موضع سوط إلخ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : = رۆژێ = بۆ خوا خۆحازرکردن بۆ غەزا لە دنیاو ئەوی لەسەر دنیایە چاکترە [چونکی غەزاکردن لە دنیادا

---

(١) سوورەتی ئالی عیمران ، ئایەتی (٢٠٠)

موددەتێ ئینسان نارەحەت ئەکا بە موقابیلی ئەوە خوا بەهەشتی ئەداتێ] جێ قەمچیی یەکێ لە ئێوە لە بەهەشت لە دنیاو ئەوی لەسەر دنیایە چاکترە . ئێوارێ‌یێ ئینسان بۆ غەزا بە ڕێدا بڕوا ، یا بەیانی‌یێ ئینسان بۆ خوا بەڕێدا بڕوا لە دنیاو ئەوی لەسەر دنیایە چاکترە .

[یەعنی ئینسان بچێ بۆ غەزا ئەگەر شەهید نەکرێ موددەیێکی کەم نارەحەت ئەبێ ، ئەگەر شەهید بکرێ دنیایێکی لە کیس ئەچێ کە موددەیێکی زۆر کەمە ئەویش بەلێڵیی ڕائەبوورێ ، موقابیلی ئەو حەیاتێکی ئەبەدیی و جەنناتی عالیەی پێ عەطا ئەکرێ] .

١٢١٤/٦٥ عن سلمان قال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ [ورضي عنه] يقول : رباط يوم وليلة خير من صيام شهر وقيامه ، وإن مات جرى عليه عمله الذي كان يعمله ، وجرى عليه رزقه ، وأَمِنَ من الفُتَّان . م/٨/١٢٥ . طبري ، د . [الفُتان : بضم الفاء جمع فاتن . وبالفتح مبالغته . ولفظ أبي داود أومِنَ من فتاني القبر . من نووي]

تەرجەمە :

سەلمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بیست ئەیفەرموو : شەووڕۆژێ خۆموهەییاکردن بۆ غەزا لە ڕۆژووی مانگێك و شەونوێژی مانگێ خێری زیاترە . ئەگەر ئینسان لەو موددەیەدا کە موهەییایە بۆ غەزا ئەگەر بمرێ لە دوای مردنیش ئەو رزقەی کە بوویەتی و ئەو عەمەلەی کە کردوویەتی هەر دەوام ئەکا بۆیی و قەطع نابێ ، لەو مەلائیکانەی کە ئینسان مەفتورن، ئەکەن لە قەبراو حەشرو نەشرا ئەمین ئەبێ ، هیچ فیتنە نابینێ .

[لە حەدیثێکی غەیری موسلیما ئەفەرموێ : غەیری مورابیط

هەموو مردوویێ لە وەختی مردنا بە چە عەمەلێکەوە مەشغوولْ بوویێ لەسەر ئەو عەمەلە ئەبرێتەوە . عەمەلی مورابیط نابرێتەوە تا رۆژی قیامەت دەوام ئەکا . نووي] .

١٢١٥/٦٦ جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رجل [للنبي ـ ﷺ ـ يوم أُحد م/٨/١٠٥] : أين أنا يا رسول الله إنْ قتلتُ ؟ قال : في الجنة . فألقى تمرات في يده ، ثم قاتل حتى قتل . م/٨/١٠٤ .

تەرجەمە :

رۆژی ئوحود پیاوێ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : ئەگەر بکوژرێم من لە کوێم ؟ فەرمووی : لە بەهەشتای . ئەو پیاوە چەند خورماییێکی لە دەستا بوو فرێی داو دەستی کرد بە حەرب تا شەهید کرا . ـ رضي الله تعالى عنه ـ .

١٢١٦/٦٧ عن أبي بكر بن عبدالله بن قيس [الأشعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن أبيه وهو بحضرة العدو يقول : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : إن أبواب الجنة تحت ظلال السيوف . فقام رجل رث الهيئة فقال : يا أبا موسى أأنتَ سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول هذا ؟ قال : نعم . قال : فرجع إلى أصحابه فقال : أقرأ عليكم السلام . ثم كسر جَفن سيفه فألقاه ! ثم مشى بسيفه إلى العدو فضرب به حتى قتل . م/٨/١٠٧ .

تەرجەمە :

ئەبوبەکری کوڕی ئەبومووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە باوکیەوە ریوایەت ئەکا ، لەو وەختەدا ئەبومووسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەرابەر بە دوشمنی وەستابوو ئەیفەرموو : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە قاپی بەهەشت لە ژێر سێبەری شیرایە ، پیاوێکی

هەیئەت پەژموردە عەرزیکرد : ئەی ئەبوموسا تۆ ئەمەت لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ = بیست = کە ئەیفەرموو ؟ فەرمووی : بەڵێ . پیاوەکە گەڕایەوە بۆ لای رەفیقەکانی دۆعاخوازیی لێکردن ، فەرمووی : سەلامتان لێ ئەکەم . لە پاشا کالانەی شیرەکەی شکان و فرێیدا ! دەست بەشیر چوو بۆ طەرەفی دوشمن ، بە شیرەکەی لە کوففاری دا تا شەهیدکرا .

١٢١٧/٦٨ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : من يصعد الثنية ثنية المرار ؟ [مهبط الحديبية ، والمرار شجر مرٌّ عندها] فانه يحط عنه ما حط عن بني إسرائيل . قال : فكان أولُ من صعدها خيلنا خيل بني الخزرج ثم تتامّ [كتمادّ] الناس ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : وكلكم مغفور له إلا صاحب الجمل الأحمر [جدّ بن قيس المنافق] فأتيناه فقلنا له : تعالي يستغفر لك رسول الله ـ ﷺ ـ . فقال : والله أن اَجِدِ ضالّتي أحب إليَّ من أن يستغفر لي صاحبكم . قال : وكان الرجل ينشد ضالة له . م/١٠/٢٥٧ .

تەرجەمە :

جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کێ سەرەکەوێتە سەر کەلی مورار ؟ [کەلێکە بەسەر حودەیبیەدا ئەچێتە خوارێ ، دارێکی تاڵی لێیە] ئەو کەسەی کە لێی سەرکەوێ چە گوناهێ لە بەنیئیسرائیل وەریوە ئەوەندەی گوناه لێ هەڵەوەرێ . جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەووەڵ سوارە کە سەرکەوت ، سوارەی ئێمە بوو کە بەنیخەزرەجین ، لە دواییدا خەڵق بەرەودوا هاتن تا تەواو بوون . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : صاحیبی وشترو سوورەکە نەبێ خوا هەمووی عەفوکردوون . چووینە لای [جەدی

بنی قەیسی موونافیق] پێمانوت : وەرە تا پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئیستیغفارت بۆ بکا . وتی : وەڵڵاهی وشترە ونبوەکەم بدۆزمەوە لەوە لام چاترە کە رەفیقەکەتان ئیستیغفارم بۆ بکا ! جابیر ئەفەرموێ : ئەو پیاوە شتێکی لێ ون بووبوو بۆی ئەگەڕا .

ئەو پیاوە بە دوو نەوع کافر بوە :

١ ـ دۆزینەوەی وشترەکەی بە چاکتر زانیوە لە ئیستغفاری پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

٢ ـ ئیستیعمالکردنی لەفظی [صاحیبی ئێوە] بەوە تەبەڕڕی کردوە لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

خەبەردانی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەوە کە خوا لەو پیاوە خۆش نابێ موعجیزەیەکی زۆر ئاشکرایە .

١٢١٨/٦٩ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قدم من سفر ، فلما كان قرب المدينة هاجت ريح شديدة تكاد أن تدفن الراكب ! فزعم أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : بعثت هذه الريح لموت منافق ، فلما قدم المدينة فإذا منافق عظيم من المنافقين قد مات . م/١٠/٢٥٩ .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی لە سەفەرێ هاتەوە ، کە تەشریفی لە مەدینەوە نزیک بۆوە بایێکی زۆر بە قووەت هات ، ئەوەندە بە قووەت بوو نزیك بوو کە سوار بەهیلاك بەرێتو لە ئەرزا دفنی بکا . جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەم بایە بۆیە نێرراوە کە

عەلامەت بێ بۆ ئەوە کە مونافیقێك ئەمرێ . کە تەشریفی چوەوە مەدینە مونافیقێکی گەورە لە مونافیقان مردبوو .

ئەم خەبەرەیش موعجیزەیە .

غزو النساء

١٢١٩/٧٠ قال ثعلبة بن مالك أن عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسم مُروطا بين نساء من نساء المدينة ، فبقي مِرط جيد ، فقال له بعض من عنده : يا أمير المؤمنين أعط هذا ابنة رسول الله ـ ﷺ ـ التي عندك ، يريدون أم كلثوم بنت علي [أصغر بنات فاطمة الزهراء ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] فقال عمر : أم سَليط ـ رضي الله تعالى عنها ـ أحق . وام سليط ـ رضي الله تعالى عنها ـ من نساء الأنصار ممن بايع رسول الله ـ ﷺ ـ . قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فإنها كانت تزفر [تحمل] لنا القرب . قال أبو عبدالله : تزفر تخيط . ح/٥/٨٢ .

تەرجەمە :

ثەعلەبەی کوڕی ئەبومالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەعزێ لیباسی خوریی و ئاوریشمی بەشەکرد لە بەینی ژنانی مەدینەدا ، تەنها لیباسێکی باش مایەوە ، بەعزێ لەوانەی کە لە خزمەتیا بوون عەرزیان کرد : ئەی (أمير المؤمنين) ئەم لیباسە بدە بەو کچی پێغەمەرە ـ ﷺ ـ کە لای تۆیە ، مەقصوودیان (أم كلثوم)ی کچی حەزرەتی فاطیمەو ئیمامی عەلی بوو ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئوممو سەلیط موستەحەقترە لەو . ئوممو سەلیط ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ژنانی ئەنصار بوو ، لەوانە بوو کە موبایەعەیان لە خزمەت پێغەمەرا کردبوو ـ ﷺ ـ . ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : چونکی ئوممو سەلیط ـ رضي الله تعالى عنها ـ کوننەی بۆ هەڵئەگرتین لە موحارەبەدا . بوخاریی ئەفەرموێ : (تزفر) یەعنی

ئەيدروو .

تەماشای عەدالەت بکە - رضي الله تعالى عن فاعلها - ! تەرجیحی حەرەمی خۆیو کچەزای پێغەمەر - ﷺ - ی نەداوە بەسەر ژنێکا کە لە حەربا کوننە ئاوی هەڵگرتبێ بۆ موجاهید یا کوننەی بۆ دروون . رووی دوشمنانی رەش بێ لە جەهەننەما .

١٢٢٠/٧١ عن الرُّبيّع بنت مُعَوِّذ - رضي الله تعالى عنها - قالت : كنا مع النبيّ - ﷺ - نسقي ، ونداوي الجرحى ، ونردُّ القتلى إلى المدينة . ح/٥/٨٢ . ن .

تەرجەمە :

روبەیعی کچی (معوذ) ئەفەرموێ : لە غەزادا لە خزمەت پێغەمەرا بووین - ﷺ - ئاومان ئەدا بە ئەصحابی ، بریندارمان تەداوی ئەکرد ، شەهیدمان ئەبردەوە بۆ مەدینە .

١٢٢١/٧٢ عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - ﷺ - قال : تَعِس [هلك] عبدالدينار ، وعبدالدرهم ، وعبدالخميصة [وعبدالقطيفة . أخرى] ؛ إن أعطي رضي وإن لم يُعْط سَخِط تعس وانتكس ، وإذا شيك فلا انتقش . طوبى لعبد آخذ بعنان فرسه [لجامه] في سبيل الله ، أشعثَ رأسه ، مغبرَّةٌ قدماه ، إن كان في الحراسة كان في الحراسة ، وإن كان في الساقة كان في الساقة . إن استأذن لم يؤذن له ، وإن شفع لم يُشَفع . ح/٥/٨٤ . ح/٩/٢٣٨ ، جه . [طوبى اسم الجنة ، أو شجرة فيها] .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بەهیلاك بچێ ئاڵتوون پەرستو زیو

پەرستو قەديفەو طاقە پەرست . ئەگەر شتيان بدرێتێ رازى ئـەبن ، ئەگەر نەيان‌درێتێ تووڕە ئەبن ! بەهيلاك بچێ نوخون بێتەوە ! درکێکی پياچوو بە مووکێش لێی نەيێتە دەرێ . بەهەشتو خۆشيی بۆ ئەو کەسە بێ کە لە رێی خوادا دەستەجڵەوی ئەسپی خۆیی گرتوەو ، مووی سەری تێك ئاڵۆزاوە ، هەردوو پێی تۆزاوی‌یەو ، ئەگەر لە لەشکرا لە دەستەی پێشەوا بێ هەر لە پێشەوە ئەبێ ، لە دەستەی دواوە بێ هەر لە دواوە ئەبێ . [يەعنى کەس لێی ناپرسێتەوە ماوە يا نەماوە] . ئەگەر ئيذن بخوازێ بۆ لای يەکێ ئيذن نادرێ ، ئەگەر شەفـاعەت بکـا شەفـاعەتی قـەبووڵ ناکرێ . [ئەوەندە بێ‌قيمەتە لای خەڵق] .

١٢٢٢/٧٣ عن سليمان بن يسار قال : تفرق الناس عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - فقال له ناتل أهل الشام [تابعي ابن صحابي] : أيها الشيخ حدثني حديثا سمعته من رسول الله - ﷺ - قال : نعم . سمعت رسول الله - ﷺ - يقول : إن أول الناس يقضى يوم القيامة عليه رجل أستشهد ، فأتي به ، فعرَّفه نعمه ، فعرفها ، قال : فما عملت فيهـا ؟ قال : قاتلت فيك حتى استشهدت ، قال : كذبت ، ولكنك قاتلت لأن يقال جريئ فقد قيل . ثم أمر به فسحب على وجهه حتى ألقي في النار . ورجل تعلَّم العلم وعلَّمه ، وقرأ القرآن ، فأتي به فعرَّفه نِعَمه فعرفها . قال : فما عملت فيها ؟ قال : تعلمت العلم وعلّمتـه ، وقرأت فيـك القرآن . قال : كذبت ، ولكنك تعلمت العلم ليقـال عالم ، وقـرأت القرآن ليقال هو قارئ ، فقد قيل ، ثم أمر به فسحب على وجهه حتى ألقي في النار . ورجل وسع الله عليه وأعطاه من أصناف المال كله ، فأتي به فعرَّفه نعمه فعرفها . قال : فما عملت فيها ؟ قال : ما تركت من سبيل

تحب أن ينفق فيها لك إلاّ أنفقت فيها . قال : كذبت ، ولكنك فعلت ليقال هو جواد ، فقد قيل ، ثم أمِر به فسحب على وجهه ثم اُلقي في النار . م/٨/١١٢ .

ته‌رجه‌مه :

سوله‌يمانى كورِى يه‌سار ئه‌فه‌رمو‌ێ : خه‌ڵق له ئه‌بوهوره‌يره ـ رضي الله تعالى عنه ـ دووركه‌وتنه‌وه ، (ناتل)ى خه‌ڵقى شام عـه‌رزى كرد : ياشێخ حه‌ديثێكم بۆ ريوايه‌ت بكه كه له پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ت بيستبێ ، فه‌رمووى : به‌ڵێ ، له پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ م بيست ئـه‌يفه‌رمـوو : ئه‌ووه‌ڵ كـه‌سێ كه رۆژى قيـامه‌ت حـوكمى به‌سـه‌را ئه‌كـرێ [سێ كه‌سن ، ئه‌وه‌ڵيان] :

پياوێكه كه شه‌هيدكراوه ، ئه‌يهێنن خوا ـ عز وجل ـ ته‌عريفى ئه‌و نيعمه‌تانه‌ى بۆ كرد كه له دنيادا پێى عه‌طا فه‌رمووبوو ، ئه‌و نيعمه‌تانه‌ى ناسى يه‌وه ، لێى پرسى : چيت له‌و نيعمه‌تانه كرد ؟ عه‌رزى‌كرد : بۆ تۆ شه‌رم له‌گه‌ڵ كوففارا كرد تا شه‌هيد بووم ، خوا ـ عز وجل ـ ئه‌فه‌رموێ : درۆت‌كرد ، بۆيێكت حه‌رب‌كرد بڵێن ئازايه وا وتيان ! له دواييدا ئه‌مر ئه‌كرێ له‌سه‌ر روو رائه‌كێشرێ تا ئه‌خرێته ناو ئاگره‌وه .

دووه‌م : يه‌كێكه تـه‌عه‌للومى عيلمى كـردوه ، ته‌عليمى خـه‌ڵقى كردوه ، قورئانى خوێنـدوه ، ئه‌يهێنن خـوا ـ عز وجـل ـ ته‌عـريفى ئه‌و نيعمه‌تانه‌ى كه پێى عه‌طا فه‌رمووبوو بۆ كرد ، ئه‌ويش ناسى يه‌وه ، خوا ـ عز جل ـ فه‌رمووى : چيت‌كرد له‌و نيعمه‌تانه‌دا ؟ عه‌رزى‌ئه‌كا : عيلم فێربووم ، فێـرى خه‌ڵقم كـرد ، قورئـانم خوێنـد ، خوا فـه‌رمووى : درۆت‌كرد . بۆيێكت تـه‌عه‌للوم كـردوه بڵێن عالمـه ، بۆيێكت قـورئان

خوێندوە کە بڵێن قورئان خوێنە ، وا وترا ! لە دواییدا ئەمری پێ ئەکرێ لەسەر روو رائەکێشرێ تا ئەخرێتە ئاگرەوە .

سێیەم : پیاوێکە خوا دەرووی لیٚ‌کردۆتەوە ، ئەنواعی مالّی پیٚ عەطا فەرموە ، ئەنێرێتە حوضووری خوا ـ عز وجل ـ تەعریفی ئەو نیعمەتانەی بۆ ئەکا کە پێی عەطا فەرموە . ئەیان‌ناسێتەوە ، خوا ئەفەرموێ : بەو نیعمەتانە چیت‌کرد ؟ عەرزی ئەکا هیچ رێی خێر نی‌یە کە تۆ بتەوێ کە لەو رێیەدا مالّ صەرف بکرێ‌و لەوەدا صەرفی مالّم نەکردبێ بۆ رەزای تۆ ، خوا ئەفەرموێ : درۆت‌کرد ، بۆیێکت کردوە کە بڵێن سەخی‌یە وا وترا ! لە دواییا ئەمر ئەکرێ بەسەر روودا رائەکێشرێ تا ئەیخەنە ناو ئاگرەوە .

١٢٢٣/٧٤ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : [ما من غازية أو سرية تغزو فتغنم وتسلم ، إلا كانوا قد تعجلوا ثلثي أجورهم ، وما من غازية أو سرية تخفق وتصاب ، إلا تم أجورهم . م/٨/١١٤ .] ما من غازية تغزو في سبيل الله فيصيبون الغنيمة إلا تُعُجِّلوا ثلثي أجرهم من الآخرة ، وإن لم يصيبوا غنيمة تم لهم أجرهم . م/٨/١١٣ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هیچ لەشکرێ یا دەستەیێك نی‌یە کە لە رێی خوادا غەزا بکاو بە سەلامەتی بێتەوەو غەنیمەت بێنێ‌و دوو بەشی ئەجرەکەی لە دنیادا پێشەکی وەرنەگرتبێ . هیچ لەشکرێ یا هیچ دەستەیێ نی‌یە کە لە رێی خوادا غەزا بکاو غەنیمەت وەرنەگرێ‌و

بئەنگێورێو ئەجری بۆ تەواو نەکرێ .

[یەعنی ئەوی بچێ بۆ غەزا ئەگەر شەهیدکرا ئەجری تەواوی هەیە ، ئەگەر بە سەلامەتی هاتەوەو غەنیمەتی نەهێنا ئەجری لە ئەجری ئەوەی کە شەهید بوە کەمترەو ، لەوەی کە غەنیمەتی هێناوە زیاترە] . سەلامەتیی موقابیلی جوزئێکە لە ئەجرەکەی ، غەنیمەت موقابیلی جوزئێکە . کە وابێ بە غەنیمەتو سەلامەتیی دوو بەشی ئەجرەکە پێشەکی وەرئەگرێ .

١٢٢٤/٧٥ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : من مات ولم يغزُ ، ولم يحدث به نفسه مات على شعبة من نفاق . قال عبدالله بن المبارك [رحمه الله] : فنرى أن ذلك كان على عهد رسول الله ـ ﷺ ـ م/٨/١١٩ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هەرکەسێ بمرێو غەزا نەکاو بە دڵیشیا نەیێ کە غەزا بکا ئەو کەسە لە سەر شوعبەیێ لە نیفاق ئەمرێ [یەعنی لەو صیفەتەدا وەك مونافیق ئەبێ . نووي] . عەبدوڵڵای کوڕی موبارەك ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئێمە وا ظەن ئەبەین کە ئەوە مەخصووصە بە زەمانی پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ [چونکی حەربی ئەم زەمانانە هەر بۆ دنیایە ، مەقصوودی پادشاکانی دوای (أئمە)ی ئەربەعەو عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنهم ـ صیرف ئیعلای (كلمة الله) نەبوە . بەعزێ عولەما ئەڵێن : حەدیثەکە لەسەر عموومی خۆی باقی یە ؛ چونکی بە هەر نەوعێ حەرب بکرێ ئیعلای (كلمة الله)ی تیایە .

کەسێ نیەتی خێرێکی ببێ و لە پێش کردنیا بمرێ ، مەثەلا نیەتی نوێژی هەیە لە ئەوەڵی وەقتەوە نایکاو ، لە ناوەڕاستی وەقتا بمرێ گوناهکار نابێ . ئەمما لە حەجا ئیختیلاف هەیە . نووي]

١٢٢٥/٧٦ عن مصعب بن سعد قال : رأى سعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن له فضلا على من دونه [من أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ ن] فقال النبي ـ ﷺ ـ : هل تنصرون وترزقون إلا بضعفائكم [بصومهم وصلاتهم ودعائهم . ن] ؟ ح/٥/٨٨ .

تەرجەمە :

موصعەبی کوڕی سەعدی ئەبو وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ [لە باوکیەوە ریوایەت ئەکا . اسماعیلی] کە سەعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ وای ظەن ئەبرد کە فەضلی هەیە بەسەر ئەو ئەصحابی پێغەمەرەدا ـ ﷺ ـ کە لە شەجاعەت و ئیقتیدارا لە خوار ئەوەوەن ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بۆچ ئێوە بە غەیری نوێژ و ڕۆژووو دۆعای زەعیفەکان هیچ نەصرەتتان ئەبێ و رزقتان ئەدرێتێ ؟

[عیبادەت و دۆعای فەقیری صالح بەرەکەتی هەیە بۆ خەڵقی تر] .

١٢٢٦/٧٧ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبيّ ـ ﷺ ـ قال لأبي طلحة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : إلتمِسْ غلاما من غلمانكم يخدمني حتى أخرج إلى خيبر ، فخرج بي أبو طلحة ـ رضي الله تعالى عنه ـ مُردِفيَّ وأنا غلام راهقت الحلم ، فكنت أخدم رسول الله ـ ﷺ ـ إذا نزل ، فكنت أسمعه كثيرا يقول : أللّهم إني اعوذ بك من الهمِّ والحَزَنِ ، والعَجْز والكسل ، والبُخْل والجُبْن ، وضَلَع الدَّيْن [ثقله] وغلبة الرجال . ثم قدمنا خيبر ، فلما فتح الله عليه الحصن [المسمى بالقموس]

ذكر له جمال صفية بنت حُييّ بن أخطب ، وقد قتل زوجها [كنانة بن أبي الحقيق] وكانت عروسا ، فاصطفاها رسول الله - ﷺ - لنفسه ، فخرج بها حتى بلغنا سدَّ الصهباء حلَّتْ [طهرت من الحيض] فبنى بها ثم صنع حيسا [خورماو رۆن به په‌نیر] في نطع صغير ثم قال رسول الله - ﷺ - : آذن من حولك ، فكانت تلك وليمة رسول الله - ﷺ - على صفية - رضي الله تعالى عنها - .

ثم خرجنا إلى المدينة قال فرأيت رسول الله - ﷺ - يُحوِّي لها وراءه بالعباءة ، ثم يجلس عند بعيره فيضع ركبته فتضع صفية - رضي الله تعالى عنها - رجلها على ركبته حتى تركب فسرنا حتى إذا أشرفنا على المدينة نظر إلى أُحد فقال : هذا جبل يحبنا ونحبه ، ثم نظر إلى المدينة فقال : أللهم إنِّي أُحرِّم مابين لابتيها بمثل ما حرَّم إبراهيمُ مكة [إلا في وجوب جزاء الصيد] . أللّهم بارك لهم في مدِّهم وصاعهم . ح/٥/٨٧ - ح/٦/٧٦ - ح/٩/١٩٩ مختصرا بدون حديث صفية - رضي الله تعالى عنها -

ته‌رجه‌مه :

ئه‌نه‌س - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - ئه‌مری كرد به ئه‌بو طه‌لحه : غولامێكم بۆ دۆزه‌ره‌وه له غولامانی خۆتان ، خذمه‌تم بكا تا ئه‌چم بۆ خه‌یبه‌ر . ئه‌بو طه‌لحه - رضي الله تعالى عنه - منی سواری پاشكۆی خۆی كردو بردمی ، من ئه‌و = وه‌خته = نزیكی بالْغ بوونم بوو . كه پێغه‌مه‌ر - ﷺ - دائه‌به‌زی خذمه‌تم ئه‌كرد ، زۆر جار لێم = ئه‌بیست = ئه‌م دۆعایه‌ی ئه‌فه‌رموو كه مه‌عنای وایه : ئه‌ی خوایه له غه‌م و دڵته‌نگی و عاجزبوون و سستێتی و به‌خیلی و ترسنۆكی و ، باری گرانی

قەرزو ، غاڵب بوونی خەڵق بەسەرما . . پەنا ئەگرم بە تۆ .

لە دواییا گەیینە خەیبەر کە خوا قەڵاکەیی بۆ فەتح کردین بەحتی جەماڵو جوانیی صەفیەی کچی حویەیی کوڕی ئەخطەبیان بۆ کرد . مێردەکەی کە کەنانەی کوڕی ئەبوحەقیق بوو کوژرا بوو ، = صەفیە = بووك بوو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئینتیخابی کرد بۆ خۆی . لە خذمەت خۆیا لە خەیبەر بردی‌یە دەرێ ، تا گەیینە سەددی صەهباء . لە حەیز پاك بۆوە حەڵاڵ = بوو = بۆی . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەوێ تەشریفی چوە زەفافەوە . لە دواییدا خورماورۆنی بە پەنیری بۆ کرد . ئەمجا پێغەمەر ـ ﷺ ـ = ئەمری = پێ کردم : خەڵقی ئەطرافی خۆت بانگ بکە [بۆ نان‌خواردن] . ئەو خورماو رۆنە چێشتی شایی پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ کە کردی بۆ صەفیە ـ رضي الله تعالى عنها ـ .

لە پاشا چووین بۆ مەدینە چاوم کەوت بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە پشت خۆیەوە عەباکەیی بۆ ئەکرد بە پەردە تەشریفی لای وشترەکەی دائەنیشت ئەژنۆی موبارەکی دائەنا ، صەفیە ـ رضي الله تعالى عنها ـ پێی ئەنایە سەر ئەژنۆی موبارەکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ و سوار ئەبو ، رۆیین تا لە مەدینە نزیك بووینەوە ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەماشای ئوحودی فەرموو ، فەرمووی : ئەمە شاخێکە ئێمەی خۆش ئەوێو ئێمەیش ئەومان خۆشەوێ . لە پاشا تەماشای مەدینەی فەرموو ، فەرمووی : خوایا من مابەینی ئەم دوو شاخی مەدینەیە حەرام ئەکەم [لەوە خراپەی تیا بکرێ حەربی تیا بکرێ] وەکوو چۆن ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ مەککەی حەرام‌کرد . خوایا بەرەکەتیان بۆ بخەیتە (مُدّ)و ربەیان .

خذمەتکار راگرتن دروستە . ئیش‌وفرمان بە هەتیو سپاردن بە

موقابيلى ئوجرەت دروستە .

بۆ ئەميرى لەشكر ئينتيخابكردنى (جاريە)و عەبد لە ئەسير دروستە بە قەد بەشى خۆى .

ژنى حەربيى عيددەى پىٚ ناوىٚ .

ضيافەتى شايى دواى زەفاف سوننەتە .

(بالذات) موعاوەنەتى ئەهلو بەيت سوننەتە .

دۆعاكردن بە خەير بۆ ئەهلى وەطەن سوننەتە .

ئيستيعاذە لەوانەى پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئيستيعاذەى لىٚ كردوون سوننەتە .

ئيمامى نەوەوى ـ رحمه الله ـ لە ئەذكارا ريوايەت ئەكا كە قەرزار بە قەد كێو قەرزى بەسەرەوە بىٚ بە دەوامكردن لەسەر ئەو دۆعايە خوا ـ عز وجل ـ قودرەتى ئەوەى ئەداتىٚ كە قەرزەكەى بداتەوە .

١٢٢٧/٧٨ عن أبي أسيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ ﷺ ـ يوم بدر حين صففنا لقريش وصَفّوا لنا : إذا أكثبوكم [دنوا منكم] فعليكم بالنبل . وفي أخرى فارموهم واستبقوا نبلكم . ح/٦/٢٤٨ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ رۆژى بەدر ، كە ئێمە صەفمان بەست بۆ قورەيشو ئەوان صەفيان بەست بۆ ئێمە ، فەرمووى : كە لێتان نزيك بوونەوە ئەوەندەى تيريان بگاتىٚ ئەو وەختە تيرەبارانيان بكەن ، تيرەكانتان بەخەسار مەدەن تا لێتان نزيك نەبنەوە تيريان تىٚ مەگرن ، تيرەكانتان بهێڵنەوە .

١٢٢٨/٧٩ عن سهل ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كسرت بيضة

النبي ـ ﷺ ـ على رأسه ، وأدمي وجهه ، وكُسِرت رباعيته وكان علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ يختلف بالماء في المجنّ ، وكانت فاطمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ تغسله ، فلما رأت الدم يزيد على الماء كثرة عَمَدت الى حصير فأحرقتـه[حتى صارت رمادا . طبراني] وألصقتها على جرحه ، فرقأ الدم . ح/٥/٩٢ .

ته‌رجه‌مه :

سه‌هل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : كه كلاوزرێی پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ له‌سه‌ريا شكاو ، ده‌م‌وچاوی موباره‌كی خوێنی پياهاته‌خوارێ‌و ، ددانی موباره‌كی ته‌نيشت ددانی پێشه‌وه‌ی شكاو ، حه‌زره‌تی عه‌لی ـ رضي الله تعالى عنه ـ له قه‌ڵغانا ئاوی ئه‌هێناو ئه‌مبه‌رو ئه‌وبه‌ری ئه‌كرد . حه‌زره‌تی فاطيمه ـ رضي الله تعالى عنها ـ برينه‌كانی ئه‌شت ، كه حه‌زره‌تی فاطيمه ـ رضي الله تعالى عنها ـ چاوی كه‌وت به‌وه كه خوێنه‌كه‌ی له ئاوه‌كه زياتره پارچه‌يێ حه‌سيری هێناو سووتانی ، تا بوو به خۆڵه‌مێش نووسانی به برينه‌كه‌يه‌وه خوێنه‌كه‌ی وه‌ستايه‌وه .

٨٠/١٢٢٩ عن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كانت أموال بني النضير مما أفاء الله على رسوله ـ ﷺ ـ مما لم يوُجف المسلمون عليه بخيل ولا ركاب ، فكانت لرسول الله ـ ﷺ ـ خاصة ، وكان ينفق على أهله نفقة سنته ثم يجعل ما بقي في السلاح والكُراع عدة في سبيل الله . ح/٥/٩٢د ، ت ، ن .

ته‌رجه‌مه :

ئيمامی عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فه‌رمووی : ماڵی به‌نی‌نه‌ضير له‌وانه بوو كه خوا ـ عز وجل ـ دابووی به پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ، له‌و ماڵه بوو كه موسوڵمان به سيلاح و سواره‌و ولاَغ په‌يدايان نه‌كردبوو ، ئه‌و ماڵه خاص

بوو بە نەفسی پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەوە نەفەقـەی ساڵی ماڵومناڵی لێ ئەکێشا ، لە دواییا باقیەکەی صەرفی سیلاحوحەیوان ئەکرد تا حازریو تەدارەك بێ بۆ رێی خودا .

ذەخیرەدانان بۆ ساڵێ بە بێ کەراهەت دروستە .

لە پێش حەربا موهەییابوونو تەدارەکی وەسائیلی حەرب لازمە .

٨١/١٢٣٠ شعبة بن عامر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ يقول : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ وهو على المنبر يقول : ﴿وأعدوا لهم ما استطعتم من قوة﴾[1] . [الآية ،] ألا إن القوة الرمي ، ألا إن القوة الرمي ، ألا إن القوة الرمي . م ـ ١٢٨/٨ .

تەرجەمە :

شوعبە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بیست تەشریفی لەسەر مینبەر بوو ئەیفەرموو . . . ئەم ئایەتی بەرائەتەی خوێندەوە کە مەعنای وایە : لە قووەت چیتان لە دەست یێ بۆیان حازر بکەن . ئەیفەرموو : خـەبەرتـان بێ کە قـووەت تیرهـاویتنە . (سێ دەفعەی فەرموو) .

رمو نێـزەو شیرو قـەڵغـانو خـەنجـەرو سـائیـری ئـەسلیحـەو سواریی و . . . بۆ ئەم زەمانە : تۆپو ، تفەنگو ، تەیارەو ، واپۆری حەربو ، بۆمباو ، تانکو ، مەترالیۆزو ، شەمەندەفەرو . هەرچی بۆ حەرب لازمو بەکارە هەمووی بۆ جیهاد فەرزە ، بە دەرەجەی ئیقتیدارو حاجەت .

٨٢/١٢٣١ عن عقبة بن عامر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت

(١) الأنفال / ٦٠ .

رسول الله - ﷺ - يقول : ستفتح عليكم أَرَضون ، ويكفيكم الله ، فلا يعجز أحدكم أن يلهو بأسهمه . م/٨/١٢٩ .

ته‌رجه‌مه :

عه‌قه‌به - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : له‌ پێغه‌مه‌رم بیست - ﷺ - ئه‌یفه‌رموو : له‌مه‌ولا گه‌لێ ئه‌رزتان بۆ فه‌تح ئه‌كرێ ، خوا كافیه بۆ ئێوه . كه‌ وابێ له‌وه‌ عاجز مه‌بن كه‌ به‌ تیره‌كانتان یاریی بكه‌ن .

مه‌قصوود له‌ تیر موطڵه‌قی سیلاح و سائیری ئه‌سبابی حه‌ربه . ئه‌و وه‌خته‌ سیلاحی زۆر موهیم تیر بوه‌ ، رم و ، شیرو ، خه‌نجه‌ر نـزیكاو نزیك ئه‌بێ ، تیر دووراو دوور ئه‌بێ . ته‌وه‌قوفی به‌ستۆته‌ سه‌ر مه‌هاره‌ت له‌ تیـرئه‌نـدازیی و نیشـان‌شكـانن . ئێستـه‌ لـه‌ جیێ ئـه‌وانـه : تـۆپ و ، تفه‌نگ‌و ، بۆمباو ، ئه‌مثالی هه‌یه .

٨٣/١٢٣٢ فقيم اللخمي قال لعقبة بن عامر - رضي الله تعالى عنه - : تختلف بين هذين الغرضين وأنت كبير يشق عليك . قال عقبة - رضي الله تعالى عنه - : لولا كلام سمعته من رسول الله - ﷺ - لم أعانيه [وبحذف الياء] قال الحرث فقلت لابن شَماسة [الراوى عن فقيم] : وما ذاك ؟ قال : إنه قال : مَنْ عَلِمَ الرميَ ثم تـركه فليس منـا ، أو قد عصى . م/٨/١٢٩ .

ته‌رجه‌مه :

ئیبن‌وشه‌ماسه - رحمه الله - ئه‌فه‌رموێ : فه‌قیمی له‌خمی ی عه‌رزی عه‌قه‌به‌ی كوڕی عامیری كرد - رضي الله تعالى عنه - : تۆ هاتوچۆ ئه‌كه‌ی له‌ به‌ینی ئه‌م دوو هه‌ده‌فه‌دا تۆیش پیری زه‌حمه‌ته‌ له‌سه‌ر تۆ . عـه‌قه‌بـه - رضي الله تعالى عنه - فه‌رمووی : ئه‌گه‌ر قسه‌یێ نه‌بوایه‌ كه‌ له‌ پێغه‌مه‌رم بیستـوه - ﷺ - ئه‌و زه‌حمـه‌تـه‌م نـه‌ئه‌كێشـا . حه‌رث ئـه‌فه‌رمـوێ : بـه

ئیبن وشەماسەم وت : ئەو قسەیە چیە ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ تیرئەندازیی بزانێ و تەرکی بکا ئەوە لە ئێمە نییە [یەعنی لەسەر ئەخلاقی ئێمە نییە] یا فەرمووی : بە تەحقیق ئەو کەسە گوناهکار ئەبێ .

[عیلمی حەرب فێربوون لازمە ، لە دوای فێربوون لە فکری خۆبردنەوەی حەرامە .]

١٢٣٣/٨٤ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : إذا سافرتم في الخِصْب فأعطوا الابل حظها من الأرض ، فإذا سافرتم في السَّنة فبادروا بها نقيّها [فأسرعوا عليها السير . أخرى] وإذا عرَّستم فاجتنبوا الطريق ؛ فإنها طرق الدواب ، ومأوى الهوام بالليل . م/٨/١٣٣ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە لە فەرەحیداو گیازۆریدا سەفەرتان کرد حەزی وشتر بە تەواوی بەجێ بێنن ، یەعنی بە تەواوەتی بیلەوەڕێنن ، ئەگەر لە وەختی بێگیایی و بێپووشیدا سەفەرتان کرد عەجەلە بکەن کە زوو بیانگەیێننە جێی فەرەحی . [یەعنی مەبادا وشترەکانتان برسییان ببێ و پەکیان بکەوێ ریعایەت و تەماشاکردنی حەیوان لازمە . ئیحتیاط لازمە] کە لە ئاخری شەوا بۆ ئیستیراحەت بارتان خست لە ڕێ لابدەن ؛ چونکی ڕێ جێی مارو مێرووەو ڕێی حەیواناتە .

١٢٣٤/٨٥ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : السفر قطعة من العذاب : يمنع أحدكم نومه وطعامه

وشرابه ، فإذا قضى أحدكم نَهْمته من وجهه فليعجل إلى أهله .
م/٨/١٣٥ .
تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : سەفەر پارچەیێکە لە عەذاب ؛ چونکی مەنعی خەوو لەذەت زانین لە خۆراك و ئیستراحەت لە ئێوە ئەکا . [سەرماو گەرماو ماندوێتی و ترس و دوورکەوتنەوەی لە مالّو منالّو ئەحباب بێتێ بەسەر ئینسانا] کە لە سەفەرەکەتان ئیحتیاجیتان بەجێ هێنا گورج بگەڕێنەوە بۆ لای مالّو منالّتان .

٨٦/١٢٣٥ عن أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - ﷺ - كان لايطرق أهله ليلا ، وكان يأتيهم غدوة أو عشية .
م/٨/١٣٥ .
تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - لە سەفەر تەشریفی بهاتایەوە لەناکاو بەشەو نەئەچووەوە بۆ مالّەوە ، یا بەیانی یا ئێوارێ تەشریفی ئەچووەوە .

٨٧/١٢٣٦ عن جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - قال : كنا مع رسول الله - ﷺ - في غزاة ، فلما قدمنا المدينة ذهبنا لندخل . قال : أمهلوا حتى ندخل ليلا أي عشاء كي تمتشط الشعثة ، وتستحد المغيبة .
م/٨/١٣٦ .
تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە غەزاییێکا لە خزمەت پێغەمەرا بووین - ﷺ - کە هاتینەوە مەدینە تەمامان بوو نەوەستین و بچینە مالّەوە . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : جارێ صەبر بکەن تا ئێوارێ بچینەوە ؛ بۆ خاتری ئەوە ئەوەی کە پرچی تێك ئالّۆزاوە پرچی داهێنێ ،

ئەوی ئیحتیاجی بە گوێزان‌و ئەوانە هەیە گوێزان لە عەمەل بێنێ‌و خۆی پاك بكاتەوە . م/١٣٨/٨ .

١٢٣٧/٨٨ وعنه قال : نهى رسول الله - ﷺ - إذا أطال الرجل الغيبة أن يأتي أهله طُروقا . م/١٣٦/٨ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - نەهی كردوە لەوە كە پیاو غەیبووبەتی طوولی كێشا[1] لە ناكاو بچێتەوە ناو ماڵ‌و منالێ .

١٢٣٨/٨٩ عن جابر - رضي الله تعالى عنه - قال : نهى رسول الله - ﷺ - أن يطرق الرجل أهله ليلا ، يتخونهم [أو يلتمس عثراتهم . أخرى] أو يطلب عثراتهم . قال سفيان : لا أدري هذا في الحديث أو لا ؟ يعني : أن يتخونهم أو يتلمس عثراتهم . م-١٣٦/٨ .

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - نەهی فەرموە لەوە كە ئینسان بە شەو لە پڕ بچێتە ماڵەوە بۆ خاتری ئەمە بزانێ كە ماڵ‌و مناڵەكەی خیانەتی دەرحەق ئەكەن ؟ فەرمووی : تا بزانێ زەللەو مەللە ئەكەن یان نا ؟

سوفیان ئەفەرموێ : نازانم كە طەڵەبی = زانینی = خیانەت‌و (إطلاع) بە سەر زەللەیانا لە حەدیثەكەیە یان نا ؟

[لە حەدیثێكی تری جابیرا - رضي الله تعالى عنه - ئەو لەفظە نی‌یە] .

---

(١) یانی كە پیاو لە سەفەرا زۆری پێ‌چوو كاتێ هاتەوە لە پڕ خۆی نەكاتەوە بەماڵدا .

لەم حەدیثانەدا ئەفەرموێ : ئینسان بەهەر فکرێ بێ کە لە سەفەر هاتەوە نەدا بەسەر ماڵو منداڵا ، ئەوەندە صەبر بکا کە خەڵق بزانن کە هاتوەتەوە . ماڵو مناڵیش پێ بزانن تا تەدارەکی یان بۆ بکەن . لە ماڵو مناڵیش نەکەوێتە شکەوەو تەفتیشی ئەحواڵیان نەکا بزانێ زەڵلەو خەیانەتیان هەیە یان نا ؛ چونکی ئەوە مونافیی حوسنی عوشرەتە .

١٢٣٩/٩٠ أبو أمامة [صُديّ الباهلي ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : لقد فتح الفتوح قومٌ ما كانت حلية سيوفهم الذهب ولا الفضة . إنما كانت حليتهم العلابي [جميع عِلباء . عصب في عنق البعير] والآنك [الرصاص] والحديد . ح ـ ٥/٩٥ ، جه .

تەرجەمە :

ئەبو ئومامە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ قەوم لە صەحابە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ گەلێ فەتحیان کردوە زینەتی شیرەکانیان نە ئاڵتوون بوەو نە زیو . زینەتیان : رەگی ملی وشترو ، قورقوشمو ، ئاسن بوە .

١٢٤٠/٩١ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن عبدالرحمن بن عوف والزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ شَكَوا إلى النبي ـ يعنى القُمَّل ـ فأرخص لهما في الحرير . فرأيته عليهما في غزاة . ح/٥/٩٩ . م ـ ٣٨٨/٨ ، جه ، د ، ن .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عەبدورەحمانی کوڕی عەوفو زوبەیر شکاتی ئەسپێ زۆرییان لە خذمەت پێغمەرا کرد ـ ﷺ ـ ئیذنی دان کە ئاوریشم بپۆشن . لە غەزاییێکا چاوم پێکەوت کە ئاوریشمیان لەبەرا بوو .

له حینی حاجه‌تا ئاوریشم له‌به‌رکردن بۆ پیاو حه‌لاڵه .

١٢٤١/٩٢ جويرية عن نافع قال : قال ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : رجعنا من العام المقبل [الذي بعد صلح الحديبية إليها] فما اجتمع منا اثنان على الشجرة التي بايعنا تحتها ، كانت رحمة من الله ، فسألت نافعا : على أي شيء بايعهم ؟ على الموت ؟ قال : لا ، بايعهم على الصبر . ح ـ ١١٦/٥ .

ته‌رجه‌مه :

جوه‌يريه له نافيعه‌وه ئه‌ويش له ئيبن و عومه‌ره‌وه ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ريوايه‌ت ئه‌كا سالی دوای صوڵحی حوده‌يبيه گه‌ڕاينه‌وه بۆ ئه‌و جێیه‌ی كه به‌يعه‌تی ريضوان له ژێر درخته‌كه‌يا كرابوو ، دوو كه‌س له ئێمه ئيتيفاقيان نه‌كرد له‌سه‌ر جێیه‌كه‌ی ، كه‌س نه‌يزانی له كوێيه . شاررانه‌وه‌ی جێیه‌كه‌ی ره‌حمه‌تێ بوو له طه‌ره‌ف خواوه [چونكی جاهیلان ته‌عظيميان ئه‌كرد .] جوه‌يريه ئه‌فه‌رموێ : له نافيعمان پرسی : له‌سه‌ر چی به‌يعه‌تيان له خذمه‌ت پێغه‌مه‌را ئه‌كرد ؟ له‌سه‌ر مردن بوو ؟ نافيع ـ رحمه الله ـ فه‌رمووی : خه‌ير له‌سه‌ر صه‌برو ئه‌بات موبايه‌عه‌ی له‌گه‌ڵ فه‌رموون .

١٢٤٢/٩٣ عن أبي عثمان [النهدي] قال : حدثني مجاشع قال : أتيت النبي بأخي [مجالد أبي معبد] بعد الفتح ، قلت : يا رسول الله جئتك بأخي لتبايعه على الهجرة . قال : ذهب أهل الهجرة بمافيها [مضت الهجرة لأهلها] . فقلت : على أي شئ تبايعه ؟ قال : أبايعه على الاسلام والايمان والجهاد . [قال أبو عثمان . أخرى] : فلقيت أبا معبد (مجالدا) بعدُ ، وكان أكبرهما ، فسألته ، فقال : صدق مجاشع . ح ـ ٣٨٥/٦ ، ح ـ ١١٧/٥ ، م ـ ٦٢/٨ .

تەرجەمە :

ئەبوعوثمانی نەهەدیی ئەفەرموێ : موجاشیع : قسەی بۆکردم ، فەرمووی : کە موجالیدی برای خومم لە دوای فەتح بردە خـدمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزم کرد : (یا رسول الله) موجالیدی برامم هێناوەتە خذمەتت کە لەسەر هیجرەتکردن موبـایەعـەی لەگـەڵ بفەرمـووی ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەهلی هیجرەت ئەوابی هیجرەتیان بـرد بۆ خۆیان ، هیجرەت بۆ ئەهلی خۆی رابورد . [یەعنی دوای فەتح هیجرەت نەماوە] عەرزم‌کرد : ئەی لەسەر چی بەیعەتی لەگـەڵ ئەفـەرمووی ؟ فەرمووی ؛ لەسەر ئیسلام‌و ، ئیمان‌و ، غەزا بەیعەتی لەگەڵ ئەکەم ، ئەبوعوثمان ئەفەرموێ : لەدوای ئەوە بە ئەبومـەعبەد - کـەموجـالیدی برای موجـاشیعە - گـەییم لێم‌پرسی ، فـەرمووی : مـوجاشیـع راستی کردوە .

١٢٣٤/٩٤ عن سلمـة بن الأكـوع [فـارس النبي ، ومن شجعـان الصحابة - ﷺ - [ورضي عنهم] أنه دخل على الحجاج ، فقال : يا ابن الأكوع ارتددت على عقبيك ؟ تعربت ! قال : لا ، ولكن رسـول الله - ﷺ - أذن لي في البدو . م - ٨/٦١ .

تەرجەمە :

سەلەمەی کوری ئەکوەع - رضي الله تعالى عنه - ئـەفەرمـوێ : چوومە لای حەججاج ، فلّتانی : ئەی (ابن الأكوع) پاشەوپاش لەدین گەڕاویتەوە ؟ فەرمووی : پێم‌وت : خەیر لە دین وەرنەگەڕاوم ، نەبووم بە عەرەبی بەڕانی ، ئەمما پێغەمەر - ﷺ - ئیذنی‌داوم کە لە چۆڵا دانیشم .

(١) ئەم حەدیثە بە ژمارە ١٢٤٣/٩٤و ١٢٤٦/٩٧ یش دوویات دەبێتەوە .

١٢٤٤/٩٥ عن معْقل بن يسار ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لقد رأيتني يوم الشجرة ، والنبي ـ ﷺ ـ يبايع الناس وأنا رافع غصنا من أغصانها عن رأسه ، ونحن أربع عشرة مائة . قال : لم نبايعه على الموت ، ولكن بايعناه على أن لانفر . م/٨/٥٩ .

ته‌رجه‌مه :

مه‌عقه‌لی کوڕی یه‌سار ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : به ته‌حقیق رۆژی به‌یعه‌تی (شجرة الرضوان) خۆمم دی که پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ به‌یعه‌تی له‌گه‌ڵ خه‌ڵقا ئه‌فه‌رموو ، لقێکم له‌و داره به‌رزکردبۆوه له سه‌ری پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ [که له سه‌ری موباره‌کی نه‌که‌وێ] ئێمه چوارده‌صه‌د بووین [یه‌عنی هه‌زارو چوارصه‌د بووین] فه‌رمووی : له‌سه‌ر مردن به‌یعه‌تمان له خذمه‌تا نه‌کرد ، ئه‌مما له‌سه‌ر ئه‌مه که فیرار نه‌که‌ین به‌یعه‌تمان له خذمه‌تا کرد .

١٢٤٥/٩٦ عطاء [بن أبي رباح ـ رحمه الله ـ] يقول ذهبت مع عبيد بن عمير إلى عائشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ وهي مجاورة بثبير ، فقالت لنا : انقطعت الهجرة منذ فتح الله على نبيه ـ ﷺ ـ مكة . ح ـ ٥/١٧٨ .

ته‌رجه‌مه :

عائیشه[1] ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : له‌و وه‌خته‌وه که خوا مه‌که‌ی بۆ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌تح کرد هیجره‌ت بڕاوه‌ته‌وه .

(١) دانه‌ر ـ خ ـ مانای سه‌ره‌تای حه‌دیثه‌که‌ی نه‌کرد که ئه‌مه‌یه : عه‌طای کوڕی ئه‌بوره‌باح ئه‌ڵێ : له‌گه‌ڵ عوبه‌یدی کوڕی عومه‌یرا چووین بۆ لای عائیشه ـ خ ـ ئه‌ویش له لای کێوی (ثبیر)دا بوو . . . .

١٢٤٦/٩٧ يزيد بن أبي عبيد ـ رحمه الله ـ عن سلمة [بن الأكوع] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بايعت النبي ـ ﷺ ـ ثم عدلت إلى ظل الشجرة ، فلما خفَّ الناسُ قال : يا ابن الأكوع ألاتبايع ؟ قلت : قد بايعت يا رسول الله . قال : وأيضا . فبايعته الثانية . فقلت له : يا أبا مسلم على أي شيء كنتم تبايعون يومئذ ؟ قال : على الموت [أي على أن لانفرَّ وإن أنتجَ الموتَ ؛ لأن نفس الموت ليس مقصودا .] ح ـ ١١٦/٥ .

ته‌رجه‌مه :

يه‌زيدى كورى ئه‌بوعوبه‌يد ـ رحمه الله ـ ئه‌فه‌رموێ : سه‌له‌مه‌ى كورى ئه‌كوه‌ع ـ رضي الله تعالى عنه ـ فه‌رمووى : به‌يعه‌تم له خزمه‌ت پێغه‌مه‌را كرد ـ ﷺ ـ ، له دواييدا چووم بۆ ژێر سێبه‌رى شه‌جه‌ره‌ى ريضوان ، كه خه‌ڵق سووك‌بوون پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووى : ئه‌ى (ابن الأكوع) به‌يعه‌ت ناكه‌ى ؟ عه‌رزم‌كرد : (يا رسول الله) به‌يعه‌تم كرد ، فه‌رمووى : دووباره . دووباره به‌يعه‌تم له خزمه‌تا كرده‌وه .

يه‌زيد ئه‌فه‌رموێ : عه‌رزم‌كرد : ئه‌ى ئه‌باموسليم ئه‌و وه‌خته له‌سه‌ر چى به‌يعه‌تتان له خزمه‌تا ئه‌كرد ؟ فه‌رمووى : له‌سه‌ر مردن . [يه‌عنى له‌سه‌رئه‌مه كه له حه‌ربا فيرار نه‌كه‌ين ، ئه‌بات بكه‌ين ؛ چونكى مه‌قصوود له حه‌رب هێنانى گومرايه بۆسه‌ر رێى حه‌ق‌و ته‌نكيلى كوففاره ، خۆبه‌كوشتدان مه‌قصوود نى‌يه] .

١٢٤٧/٩٨ عن عبدالله بن زيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كان زمن الحرة [يوم أباح يزيد ـ لعنه الله ـ مدينة الرسول ـ ﷺ ـ وفعل ما فعل بالأنصار والمهاجرين وذراريهم] أتاه آت فقال له : إن ابن حنظلة (غسيل الملائكة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] يبايع الناس على الموت . فقال : لا

أبايع على هذا أحداً بعد رسول الله ـ ﷺ ـ ح ـ ٥/١١٦ .
تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی زەیـدی ئەنصـاریی ـ رضي الله تعالى عنـه ـ = ئـەفەرمـوێ = کە وەقعـەی حەڕە بـوو [یەعنی کـە یەزیـدی کـوڕی موعاويە ، کە موعاويەی باوکی لە دوای خۆی کردی بە قەراڵ ، ناردیە سەر مەدینە ، سێ ڕۆژ مەدینەی حەلاڵ = کرد = غەیـری ماڵو منـاڵ نزیك بە دوانزە هەزار کەسی شەهید کرد] یەکێ چـوە لای عەبـدوڵڵا ـ رحمه الله ـ عەرزیکرد : کە عەبدوڵڵای کوڕی حەنظەلـەی غەسیـلی مەلائیکە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەیعەت لەگەڵ خـەڵق ئەکـا لەسـەر مردن . عەبدوڵڵای کوڕی زەید ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە دوای پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو بەیعەتە لەگەڵ هیچ کەسا ناکەم . [چونکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ لازمە لەسەر هەموو کەس کە بە ماڵو ڕۆح موحافەظەی بکا ، خەڵقی تر وا نیە . ئەمما ئەبات لە غەزای کوففارا لازمە] .

١٢٤٨/٩٩ قال عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ لقد أتاني اليوم رجل فسألني عن أمر ما دَرَيت ما أَرُدُّ عليه . فقال : أرأيت رجلا مُؤْديا [قويا من آدى ؛ قوِيَ . ومن أداة الحرب أي تم سلاحه] نشيطا يخرج مع أمرائنا في المغازي فيعزم علينا [إلتفات . أي : عليه] في أشياء لانحصيها ؟ فقلت له : والله ما أدري ما أقول لك إلا أنا كنا مع النبي ـ ﷺ ـ فعسى أن لايعزم علينا في أمر إلا مرة حتى نفعله ، وإن أحدكم لن يزال بخير ما اتقى الله ، وإذا شك في نفسه شيء سأل رجلا فشفاه منه ، وأوشك أن لاتجدوه ، والذي لا إله إلا هو ما أذكر ما غبر من الدنيا إلا كالثَّغب [أي الماء المستنقع] شرب صفوه ، وبقي كَدِره . ح ـ ٥/١١٧ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ئەفەرموێ : ئیمرۆ پیاوێکم هاتە لا لە شتێکی لێ‌پرسیم نەمزانی چۆنی جواب بدەمەوە . وتی : خەبەری ئەوەم بدەرێ پیاوێکی بەقووەت‌و سیلاح‌تەواوو بـە کەیف‌و نیشـاط بۆ غـەزا لەگەڵ ئومەرای ئێمە ئەچێتە دەرێ بۆ غەزا ، ئەو ئەمیرە لەسەر گەلێ شت کە لە حساب نایێ ئەمری قەطعیمان پێ ئەکا کە بیکەین [یەعنی لە چاك‌و خراپا بە قسەی بکـەین یان نـا] ؟ پێم‌وت : وەڵڵاهی ! نـازانم چیت جواب بدەمەوە . ئەوەندەی هەیە ئێمە لـە خزمـەت پێغەمـەرا بووین ـ ﷺ ـ دەفعەیێ نەبێ ، هیچ وەقت لە هیچ ئیشێکا بە قەطعی ی ئەمری پێ نەکردووین کە بیکەین ، ئێوە لەمەولا هەر لەسەر خێر ئەبن مادام کە تەقوای خواتان بێ ، ئەگەر یەکێکتان لە شتێکا (تردد)تان ببێ کە چاکە یا خراپە لە پیاوێ بپرسن کە شیفاتان بدا نزیکیشە کە یەکێکی واتان دەست نەکەوێ [چونکە ئەو نەوعە ئینسانانە بەرەودوا یەکەیەکە ئەمرن] قەسەم بەو ذاتەی کە غەیری ئەو مەعبوودی بە حەق نی‌یە نازانم لە دنیا کە چی لێ ڕۆییوەو چی ماوە ئەوە نەبێ وەك ئاوێکی پاڵاوتەو تەنقیەکراو ، صافەکەی خوراوەتەوەو خڵتـەکەی مـاوە [یەعنی ئـومەرای مـوسوڵمـانان چـاکیان نەماوە ، ئەوی ماوە بە هەواو هەوەسی خۆی ئەمر ئەکا چاك‌و خراپ لێك ناداتەوە ئێوەیش دیقەت بکەن لە بێ‌شەرعییا بە قسەیان مەکەن] .

الجعائل والحُملان

١٠٠/١٢٤٩ قال مجاهد : قلت لابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : الغزوُ ، قال : إني أُحِبُّ أن أُعينك بطائفة من مالي . قلت : أوسع الله علي . قال : إن غناك لك ، وإني أُحب أن يكون من مالي في هذا الوجه . ح ـ ١٢١/٥ .

١٠١/١٢٥٠ وقال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : إن ناسا يأخذون من هذا المال ليجاهدوا ثم لا يجاهدون ، فمن فعله فنحن أحقُّ بماله حتى نأخذ منه ما أَخَذَ . وقال طاوس ومجاهد : إذا دُفع إليك شيء تخرج به في سبيل الله فاصنع به ماشئت وضعه عند أهلك . ح ـ ١٢٢/٥ . آثار .

تەرجەمە :

موجاهید ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : عەرزی ئیبن‌وعومەرم کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : کە ئیرادەی غەزام هەیە . فەرمووی : حەزەکەم کە بە بەعزێ لە ماڵی خۆم موعاوەنەتت بکەم . عەرزم‌کرد : خوا قودرەتی ماڵی بۆ زۆر کردووم . فەرمووی : دەوڵەمەندیی خۆت بۆ خۆت من وا حەزەکەم کە ماڵی من بێ . = کە هەندێ لە ماڵی من لەم ڕێگەدا بێ = .

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ لە خەڵق بەعزێ لەم ماڵی (بيت المال)ە وەرئەگرن بۆ ئەمە کە غەزای پێ بکەن‌و غەزایش ناکەن ، هەرکەسێ وا بکا ئێمە موستەحەقترین بەو ماڵە کە دراویەتی‌و لێی بستێنینەوە .

طاوس‌و موجاهید ئەفەرموون : کە شتێکت درایە کە لە ڕێی خوادا پێی بچیتەدەرێ ، چی لەو ماڵە ئەکەی بیکە ، حەزەکەی بیدە بە ماڵ‌و

منالّت ، [ئەويش لە رێی خوادايە] .

قسەی ئيمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خاصە بەوەوە كە هەر بۆ خوصووصی غەزای بدرێتێ ، قسەی موجاهيدو طاوس ئەوەيە كە بۆ صەرفی لە رێی خوادا بيدرێتێ . (فلاتعارض) .

الأجير في الغزو

١٠٢/١٢٥١ قال الحسن وابن سيرين [رحمهما الله] : يقسم للأجير من المغنم ، وأخذ عطية بن قيس فرسا على النصف ، فبلغ سهم الفرس أربعمائة دينار ، فأخذ مائتين وأعطى صاحبه مائتين . ح - ١٢٣/٥ .

تەرجەمە :

حەسەنی بەصریی و ئیبن و سیرین - رحمهما الله - ئەفەرموون : بۆ ئەوەی لە غەزادا بە ئوجرەت بگیررێ لە غەنیمەت حیصەی بۆ جویئەکرێتەوە . عەطیەی کوری قەیس بە نیوەیی ئەسپێکی گرت بە کرێ ، حیصەی ئەسپەکەی گەیی بە چوارصەد دینار . عەطیە دووصەدی بۆ خۆی هەڵگرت و دووصەدیشی دا بە صاحیبی ئەسپەکە .

١٠٣/١٢٥٢ عن صفوان بن يعلى عن أبيه - رضي الله تعالى عنه - قال : غزوت مع رسول الله - ﷺ - غزوة تبوك ، فحملت على بكر ، فهو أوثق أعمالي في نفسي فاستأجرت أجيراً ، فقاتل رجلا [يعلى] فعض أحدهما [يعلى] الآخر [الأجير] فانتزع يده من فيه : ونزع ثنيته ، فأتى العاض [يعلى] النبيَّ - ﷺ - فأهدرها ، فقال : أيدفع يده إليك فتقضمها كما يقضم الفحل ؟ ح - ١٢٣/٥ .

تەرجەمە :

یەعلا - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خذمەت پێغەمەرا - ﷺ - چووم بۆ غەزای تەبووك پیاوێکم سواری ئوشترێکی جوان کرد ، لام وابوو کە ئەوە چاکترینی عەمەلێکمە کە ئومێدم پێی ببێ . یەکێکم بە کرێگرت [کە لە رێ خذمەتم بکا] شەڕی لەگەڵ کردم بەدەستیا گەزیم ، دەستی لە دەمم راپسکان دوو ددانی پێشەوەی دەرهێنام ، چوومە

خزمەت پێغەمەر - ﷺ - بە هەدەری برد ؛ قەصاصی بۆ نەستەنم و دییەیشی بۆ لێ نەستەندم . فەرمووی : بۆ دەستی خۆی لە دەمی تۆدا بێڵێتەوە تا بیکورۆژی وەك فەحل شت ئەکورۆژێ ؟

١٢٥٣/١٠٤ نافع بن جبير قال : سمعت العباس يقول للزبير - رضي الله تعالى عنهما - : ههنا [بالحجون] أمرك النبي أن تركُز الراية .

ح - ١٢٤/٥ .

تەرجەمە :

عەباس بە زوبەیری فەرموو : پێغەمەر - ﷺ - ئەمری پێ فەرمووی : کە بەییاخەکە لێرەدا دابچەقێنی .

بەییاخ تا ئەمری سەرکردە نەبێ دانانرێ و لە جێیێ بە بێ ئەمری ئەو داناچەقێنرێ ؛ چونکی بەییاخ عەلامەتی ئەمیرو جێگەیەتی .

١٢٥٤/١٠٥ عن أسامة بن زيد - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - ﷺ - ركب على حمار على إكاف عليه قطيفة ، وأردف أسامة وراءه

ح - ١٢٨/٥ ن م - في المغازي . أخرجه أيضا في اللباس . تفسير ، أدب ، إستئذان .

تەرجەمە :

ئوسامەی کوری زەید - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - سواری گوێدرێژێ بوو بوو کۆپانێکی لێ کرابوو قەطیفەیێکی بەسەرا راخرابوو ، ئوسامەی سواری پاشکۆی خۆی کرد .

حەیوان تەحەمولی ببێ دووپشتەکبی سواربوونی دروستە .

نەرمەزین لەعەمەل هێنان دروستە .

١٢٥٥/١٠٦ عبدالله بن عمرو بن العاص - رضي الله تعالى عنهما -

قال : أقبل رجل إلى رسول [نبي] الله ، فقال : أبايعك على الهجرة والجهاد ، أبتغي الأجر من الله ـ تعالى ـ . قال : فهل من والديك أحد حيٌّ ؟ قال : نعم بل كلاهما . قال : فتبتغي الأجر من الله ؟ قال : نعم . قال : فارجع إلى والديك فأحسن صحبتهما ! م ـ ٤٤١/٩ . وفي اخرى أخصر : ففيهما فجاهد . ح ـ ١٣٤/٥ .

ته‌رجه‌مه :

پیاوێ هاته خذمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ عه‌رزی‌کرد : به‌یعه‌تت له خذمه‌تا ئه‌که‌م له‌سه‌ر هیجره‌ت‌و غه‌زا ، به‌وه ئه‌جر له خوای ته‌عالا طه‌له‌ب ئه‌که‌م . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ لێی پرسی : هیچ کامێ له باوك‌و دایکت زیندوون ؟ عه‌رزی‌کرد : به‌ڵێ هه‌ردوکیان زیندوون . فه‌رمووی : ئه‌جر له خوا طه‌ڵه‌ب ئه‌که‌ی ؟ عه‌رزی‌کرد : به‌ڵێ ، فه‌رمووی : بگه‌ڕێره‌وه له صوحبه‌تیانا موعامه‌له‌ی چاکیان له‌گه‌ڵ بکه .

غه‌زاو هیجره‌ت گوناه نایێڵن ، خذمه‌ت‌و ئیطاعه‌ی دایك‌و باوك له هه‌ردوکیان خێری زیاتره .

١٢٥٦/١٠٧ أبو إسماعيل السكسكي [رحمه الله] قال : سمعت أبا بردة [الأشعري] واصطحب هو ويزيد بن أبي كبشة [رحمهما الله] في سفر ، فكان يزيد يصوم في السفر ، فقال له أبو بردة : سمعت [أبي] أبا موسى [الأشعري رضي الله تعالى عنه] مرارا يقول : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : إذا مرض العبد أو سافر كتب له مثل ماكان يعمل مقيما صحيحا . ح ـ ١٣٢/٥ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بو بورده ـ رحمه الله ـ له‌گه‌ڵ یه‌زیدی کوڕی ئه‌بوکه‌بشه‌دا له سه‌فه‌رێکا ره‌فیق ئه‌بن . یه‌زید ـ رحمه الله ـ له‌و سه‌فه‌ره‌دا به‌ڕۆژوو

ئەبوو ، ئەبوبوردە ـ رحمە اللە ـ فەرمووی : چەند دەفعە لە ئەبومووسای باوکمم بیستوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەیفەرمـوو : پێغەمـەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە عەبد نەخۆش کەوت یا سەفەری کرد ، بە ساغی و بـە موقیمی ی چە عەمەلێکی کردوە ئەوابێ ئەو عەمەلەی بۆ ئەنووسرێ .

بە عوذر تەرکی عیبادەتێ کە عادەتیی بووبێ ، ئەگەر ئەو عوذرەی مانیع نەبوایە ئەیکرد ، ئەو عیبادەتەی بۆ ئەنووسرێ .

قەصر لە سەفەرا ئەوابێ تەمامی هەیە ، بـە دانیشتنەوە ، یـا بە پاڵکەوتنەوە ، یا بە ئیشارەت نوێژ کردن ئەوابێ تەواوی هەیە . فەرز ، یا واجب یا سوننەت ، کە ئینسان عاجز بێ لەبەجێهێنانی لە ئەوابێ مەحرووم نابێ .

١٠٨/١٢٥٧ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : لو يعلم الناس ما في الوحدة ما أعلم ما سار راكب بليل وحده .
ح ـ ٥/١٣٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : لە دەرحەق بەتەنهایی بەرێدا رۆیین ئەگەر ئەوەی من ئەیزانم خەڵقیش بیانزانیایە هیچ کەس ، هیچ سوارێ بە شەو بە تەنها بەرێدا نەئەرۆیی .

١٠٩/١٢٥٨ أبو بشير الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أخبر أنه كان مع رسول الله ـ ﷺ ـ في بعض أسفاره ، قال عبدالله : حَسِبتُ أنه قال : والناس في مبيتهم ، فأرسل رسول الله ـ ﷺ ـ رسولا : لا تَبْقَيَنَّ وترا أو قِلادة إلا قطعت ، قـال مالـك (الامام) : أرى ذلـك من العين
م ـ ٨/٢٤٧ . د ، ن . ح ـ ٥/١٣٥ .

تەرجەمە :

ئەبوبەشیری ئەنصاریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە بەعزێ سەفەری پێغەمەرا ـ ﷺ ـ لە خزمەتیا بووم ، عەبدوڵلای کوڕی ئەبوبەکری کوڕی حەزم ئەڵێ : وابزانم کە ئەوەیشی فەرمووە : کە خەڵق لەجێ مۆڵگەی خۆیانا بوون پێغەمەر ـ ﷺ ـ یەکێکی نارد ئەمری فەرموو : کە هیچ قەلادەو پەت لە ملی حەیوانا نەمێنێ هەمووی ببڕن ، مەبادا لە تاودانا ملیان دابڕێ . یا لەبەر چاوەزار کراوەتە ملیان ئەوە قەزاو قەدەر ناگێڕێتەوە .

١١١/١٢٦٠[1] عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان النبي ـ ﷺ ـ إذا قفل من الحج أو العمرة ، ولا أعلمه إلا قال الغزو ، يقول : كلما أوفى على ثنية (أعلى الجبل ، أو الطريق في الجبال) أو فدفد (الفلاة من الأرض لاشيء فيها ، او الغليظة ، أو ذات الحصى المستوية ، أو المرتفعة) كبر ثلاثا ، ثم قال : لا إله إلا الله وحده لاشريك له ، له الملك وله الحمد ، وهو على كل شيء قدير ، آيبون ، تائبون ، عابدون ، ساجدون ، لربنا حامدون ، صدق الله وعده ، ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده . ح ـ ١٣١/٥ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە لەحەج یا عومرە (سالمی کوڕی عەبدوڵلا ئەفەمۆی) : کە عەبدوڵلا هەر ئەوەی فەرموو کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە لە غەزا بگەڕایەوە

(١) دانەر ـ خ ـ لێرەدا ژمارە (١٢٥٩/١١٠)ی لەبیرچوە ، لەبەر تێك نەچوونی ژمارەی حەدیثەکانی کتێبەکە وەك خۆی هێشتمانەوە .

هـەر وەختیٚ کە لـە شاخیٚ سـەربکەوتـایە یـا لە بـاسکیٚکی بەردەڵانی سەربکەوتایە سیٚ دەفعە (الله أکبر)ی ئەکرد ، لە دواییدا ئەیفەرموو : غەیری خوا مەعبوودی بە حەق نیـیە ، هیـچ شەریکی نیـیە ، کەس موڵکی نییە ، موڵك هەر هی ئەوە ، هەموو ئەنواعی حەمدو ئەنا هەر بۆ ئەوە ، قودرەتی بەسەر هەموو شتیٚکا هەیە ، ئیٚمە روجووع ئەبینەوە بۆ لای خوا ، هەر بۆ لای ئەو تەوبـە ئەکـەین ، هەر بـۆ ئەو عیبـادەت ئەکەین ، هەر بۆ ئەو سوجدە ئەبەین ، هەر بۆ ئەو حەمد ئەکەین ، خوا ـ عز وجل ـ وەعدەی بەجیٚ هیٚنا کە دینی ئیٚمە سەربخـا . موعـاوەنەتی عەبدی خۆیی کرد کە محەمەدە ـ ﷺ ـ بە تەنها خۆی لەشکری ئەحزابی شکان . (. . . .) .

١١٢/١٢٦٤ عبدالله بن عمرو (بن العاص) ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقـول : جاء رجـل إلى النبي ـ ﷺ ـ (جاهمـة بن العبـاس بن مـرداس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ن) يستأذنه في الجهاد ، فقال : أحيٌّ والـداك ؟ قال : نعم . قال : ففيهما فجاهد[1] . ح ـ ٥/١٣٤ .

تەرجەمە :

جـاهیمەی کـوڕی عەبـاسی عوڕی مـەرداس ـ رضي الله تعالى عنهـا ـ هاتـە خزمـەت پیٚغەمـەر ـ ﷺ ـ ئیزنی لیٚ خـواست بۆ غـەزا ، فەرمووی : دایك و باوکت زیندوون یان نا ؟ عەرزی کرد : زیندوون .

(١) حەدیثی ژمارە (١٠٦/١٢٥٥) وەك ئەم حەدیثە وایەو ، لەوێیش ئیشارە بۆ ئەم ریوایەتە کراوە .

فەرمووی : لەوانا موجاهەدە بکە . نەنك و باپیریش وایە .

صیلەی رەحم و ئیطاعەی دایك و باوك لە ئەمری مەشرووعا فەرزی عەینە ، جیهاد فەرزی کیفایەیە ، فەرزی عەین لە فەرزی کیفایە پێش ئەخرێ .

الأسارى في السلاسل يدخلون الجنة

١٢٦٢/١١٣ عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - ﷺ - قال : عجب الله من قوم يدخلون الجنة في السلاسل ! ح - ٥/١٣٩ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : خوا تەعەجوبی فەرموو لە قەومێ کە لە زنجیرا ئەچنە بەهەشت !

تەعەجوب لەسەر خوا مەحاڵە . یەعنی کەسێ لە کەسێ تەعەجوب بکا چە موعامەلەیێکی لەگەڵ بکا خوا بەو نەوعە موعامەلەی لەگەڵ ئەکا لەم مەقامەدا . مەعنای وایە ئەو ئەسیرانەی کە بە ناحەق بە زوڵم پێوەند کراون خوا بە موقابیلی = ئەوە = لە ئاخیرەتا ئەیانباتە بەهەشتو موکافاتی مەزڵوومێتییان ئەداتەوەو ، بە زنجیرەوە ئەچنە بەهەشت ، ئیظهاری ئەکا بۆ خەڵقی بەهەشت .

١٢٦٣/١١٤ عن ابن عباس عن الصعب بن جَثامة - رضي الله تعالى عنهم - قال : مرَّبي النبي - ﷺ - بالأبواء [موضع ثلاثة وعشرون(!) ميلا من المدينة] أو بودّان [بينه وبين الأبواء ثمانية أميال] وسُئل [السائل الراوي] عن أهل الدار يبيتون من المشركين فيصاب من نسائهم وذراريهم قال : هم منهم . وسمعته يقول : لا حمى إلا لله ورسوله - ﷺ - ح - ٥/١٤١ . م - ٧/٣٢٤ . د ، جه ، ت ، ن .

تەرجەمە :

ئیبن‌وعەباس لە صەعبی کوڕی جەثامەوە - رضي الله تعالى عنهم - ریوایەت ئەفەرموێ : کە لە (ئەبوا) یا لە (وەدان) پێغەمەر - ﷺ - بە لاما رابورد لێیان پرسی [لێم‌پرسی . قسطلانی] : کە ئەهلی ماڵێ لە

موشريك شەبەيخوونيان بەسەرا ئەكرێ لەوەدا ماڵو مناڵيانيش پێوە ئەبن [يەعنی گوناهە يان نا ؟] فەرمووی : ئەوانيش لەوانن . لێم بيست ئەيفەرموو : پاوان هەر هی خواو هی پێغەمەری خوايە - ﷺ - .

[ئەصڵی پاوان ئەوە بوە : رەئيسی عەشيرەتێ سەگێكی بردوّتە جێيێكی بەرز . ئەو سەگەيان هێناوەتە وەرين دەنگی تاكوو كوێ رۆيبێ تا ئەو جێيە هەر ئەو رەئيسە حەيوانی لێ لەوەڕانوە ، رەئيسەكە خوّی لەگەڵ خەڵقا لە جێی تريش حەيوانی لێ لەوەڕانوە . شەرع ئەوەی بەتاڵ كردوّتەوە ، تەخصيصی كردوە بە پێغەمەرو خولەفای پێغەمەر - ﷺ - ورضي عنهم - ئەويش بوّ حەيوانی (بيت المال) بوّ حەيوانی خوّيان لەگەڵ خەڵق فەرقيان نی‌يە ؛ گينا فەرقی نابێ لەگەڵ عادەتی جاهيلييەت] .

١١٥/١٢٦٤ عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن امرأة وُجِدت في بعض مغازي النبي - ﷺ - [غزوة الفتح] مقتولة ، فأنكر رسول الله - ﷺ - [فنهى رسول الله - ﷺ - أخرىعـن م]قتل النساء والصبيان ح - ١٤٢/٥ . م - ٣٢٤/٧ .

تەرجەمە :

لە بەعزێ غەزای پێغەمەرا - ﷺ - [لە غەزای فەتحا] ژنێكی مەقتوول دوّزرايەوە ، پێغەمەر - ﷺ - ئينكاری ئەوەی كرد كە بوّچييان كوشتوەو ، نەهی كرد لە كوشتنی ژنو مناڵ .

حەديثەكەی پێشوو لە شەبەيخوونا بە بێ قەصد بكوژرێن بەر هێرش بكەون . لەم حەديثەدا كە بە عەمد بكوژرێن .

١١٦/١٢٦٥ عن عكرمة أن عليا - رضي الله تعالى عنه - حرَّق قوما [هم السبائية ، أتباع عبدالله بن سبأ ، يزعمون الألوهية لعلي - رضي الله

تعالى عنه ـ] فبلغ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال : لو كنت أنا لم أُحرقهم ؛ لأن النبي ـ ﷺ ـ قال : لا تعذبوا بعذاب الله ، ولقتلتهم كما قال النبي ـ ﷺ ـ : من بدَّل دينه فاقتلوه . ح ـ ١٤٣/٥ . فبلغ ذلك عليا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : صدق ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قسطلاني . د ، ن ، جه ، ت .

ته رجه مه :

عه كره مه ئه ڵێ : ئيمامى عه لى ـ رضي الله تعالى عنه ـ ته به عه ى عه بدوڵڵاى كورى سه به ئى ـ له سه ر ئه مه كه ئيدديعاى ئولووهييه تى بـۆ ئه كه ن ـ سووتان . ئه و خه به ره گه يى به ئيبن وعه باس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فه رمووى : ئه گه ر من بوومايه نه مه سووتانن ، چونكى پێغه مه ر ـ ﷺ ـ فه رموويه تى : به عه ذابدانێ كه مه خصـووصه بـه خواوه كـه س عه ذاب مه ده ن . من ئه مكوشتن وه ك پێغه مه ر ـ ﷺ ـ فـه رموويـه تى : هه ركه سێ دينى خـۆى بگۆرێ بيكـوژن . [ئه م قسـه ى ئيبن وعه بـاس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ به ئيمامى عه لى ـ رضي الله تعالى عنه ـ گه ييه وه فه رمووى : ئيبن وعه باس راست ئه كا . قسطلاني] .

رۆح له به ر سووتانن حه رامه . ئيمـامى عه لى ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئه وه ى به ئيجتيهاد كردوه ، حه ديثه كه ى ئيبن وعه باسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێ نه گه ييبوو ؛ بۆيه ته صويبى ئيبن وعه باسى كرد ـ رضي الله تعالى عنهم ـ .

١٢٦٦/١١٧ عن أبي قلابة عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رهطا من عُكْل ثمانيـة قدموا على النبي ـ ﷺ ـ فاجتـووا المدينـة ، فقالوا : يا رسول الله أبغنا رِسْلا [لبنا] ، قال : ما أجد لكم إلا أن تلحقوا بالذَّوْدِ [من الثلاث إلى العشرة من الابل] فانطلقوا ، فشربوا من أبوالها

وألبانها حتى صحوا وسمنوا [ورجعت إليهم ألوانهم . إسماعيلي] وقتلوا الراعي [يسارا ـ رضي الله تعالى عنه ـ] واستاقوا الذود وكفروا بعد إسلامهم. فأتى الصريخ النبيَّ ـ ﷺ ـ فبعث الطلب . فما ترجل النهار [ارتفع حتى أُتي بهم . فقطع أيديهم وأرجلهم [من خلاف . ت] ثم أمر بمسامير فأُحميت ، فكحلهم بها ، وطرحهم بالحرة يستسقون فما يسقون حتى ماتوا . قال ابو قلابة [رحمه الله] : قتلوا وسرقوا وحاربوا الله ورسوله ـ ﷺ ـ وسعوا في الأرض فسادا . خ ـ ٥/١٤٤ ـ ح ـ ١/٢٩٢ . خ ـ ٧/١٠٠ . م ـ ٧/١٧٥ ـ ١٨٠ . وفيه : ولم يحسمهم [أي لم يكوهم] د ، ن . والبخاري في المغازي والديات .

[يكتب بعد هذا الحديث حديث ١٣٢/١٢٨١ .][1]

ته‌رجه‌مه :

قه‌ومێكی هه‌شت كه‌سی له عوكل هاتنه خذمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ [موسولْمان بوون] ئاب‌و هه‌وای مه‌دینه‌یان پێ نه‌كه‌وت ،نه‌خۆش كه‌وتن عه‌رزی پێغه‌مه‌ریان كرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) شیرمان بۆ په‌یداكه بیخۆینه‌وه ، فه‌رمووی : هیچم نی‌یه مه‌گه‌ر بچنه لای وشتره‌كان . لێیان‌داو چوونه ئه‌و جێیه‌ی كه وشتره‌كانی پێغه‌مه‌ری ـ ﷺ ـ لێ‌بوو ، له میزو له شیری وشتره‌كانیان خواردەوه ، چابوونه‌وه‌و قه‌ڵه‌و بوون‌و ره‌نگیان‌گه‌رایه‌وه روو . له موكافاتی ئه‌و چاكه‌ی پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ شوانه‌كه‌یان شه‌هیدكردو وشتره‌كانیان برد ! له دوای موسوڵمانه‌تی كافر بوون ، هاواركه‌ر هاواری هێنا بۆ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ چه‌ند سوارێكی نارد

(١) له‌سه‌ر ئه‌م داوای دانه‌ره حه‌دیثه‌كه ده‌گوێزینه‌وه ئێره ، به‌ڵام هه‌ر به ژماره‌كه‌ی خۆیی و له كاتی خۆیشیدا ئه‌م ژماره ئه‌بوێرین .

بەشوێنیانا لە پێش ئەمەدا رۆژ بەرزبێتەوە هێنانیـان ، پێغەمـەر ـ ﷺ ـ ئەمری کرد : راستو چەپی کردن [چونکی ماڵیان بـردبوو] لـە پاشـا ئەمری فەرموو ئاسنیان بۆ داغکردن هێنایان بەچاویانا ، فرێیان‌دانە سەر بەردەلانی یەکەی مەدینە ، داوای ئاویان ئەکرد ئاویان نەدرایێ تا مردن .
ئەبو قەلابە ئەفەرمـوێ : ئەوان پیـاویان کـوشتبوو ، وشتـرەکانیـان بردبوو ، موحارەبەیان لەگەڵ خواو پێغەمەرا کردبوو ـ ﷺ ـ ، لەسـەر ئەرزا فەسادیان کردبوو .

[ئەمما لای من وایە هیچ حاجەت بە تەئویل ناکا ، چونکی ئەم حادیثەیە لە مەدینەدا بوە . سوورەی (والنجم) لە مەککەدا نازڵ بوە ، لە سوورەی (والنجم)١ خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : کـە پێغەمـەر ـ ﷺ ـ هیچ قسەیێ بە هەواو هەوەس ناکا ، ئەوی ئەیفەرموێ هەر بە وەحیە . کە وابێ ئەم ئەمری پێغەمەرە ـ ﷺ ـوەحی ئیلاهیبـوە ، ئەو تەعذیبە بە ئەمری خوا بوە . خوا ـ عز وجل ـ لەوەی کە ئەیکا هیچ کەس حەقی ئەوەی نی‌یە لێی بپرسێ کە بۆچیت کردوە ؟ رەشید]

بوخاریی ئەم حەدیثەی لە پێنج جێدا ذیکرکردوە .

١٣٢/١٢٨١ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال : بعثنا رسول الله ـ ﷺ ـ في بعثٍ [أميره حمزة بن عمرو الأسلمي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] وقـال لنا : إن لقيتم فـلانا وفـلانا ـ لـرجلين من قريش سماهما ـ فحرِّقوهما بالنار . ثم أتيناه نودعه حين أردنا الخروج ، فقال : إني كنت أمرتكم أن تحرقوا فلانا وفلانا بالنار ، وإن النار لا يُعذِّب بها إلا الله ، فإن أخذتموهما فاقتلوهما . ح ـ ١١٤/٥ ، ١٤٢ . [فيه نسخ الأمر قبل العمل] .

يكتب هذا الحديث بعد ١٢٦٦/١١٧ .

تەرجەمە :

[زەینەبی کچی پێغەمەر - ﷺ - ، ورضي الله عنها - حامیلە ئەبێو سواری وشترێك ئەبێ ، هەبباری کوڕی ئەسوەدو یەکێکی تر - کە خیلافی تیایە : یا نافیعی کوڕی عەبدی عەمرە ، یا خالیدی کوری عەبدی قەیسە ، یا نافیعی کوڕی قەیسە ، سا هەرکامێکیان بێ مەطلووب نی یە - ئەو دوانە لەو وشترەوەیان ژەن کە حەزرەتی زەینەبی سوار بووبوو . زەینەب - رضي الله تعالى عنها - بەوە منالّەکەی لەبار چوو . قسطلاني]

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - ئێمەی لەگەڵ لەشکرێکا نارد بۆ جێیێ فەرمووی : کە تووشی فلانو فلان بوون - دەرحەق دووکەس لە قورەیش = ناوی بردن = بە ئاگر بیانسووتێنن . لە دواییدا ، کە تەمامان بوو برۆین ، چووینە خزمەتی کە ویداعی بکەین ، فەرمووی : من ئەمرم پێکردن کە فلانو فلان بسووتێنن بە ئاگر - ئاگر غەیری خوا کەس عەذابی پێ نادا [یەعنی ئەو عەذابە لایەق بە ذاتی ئەوە - عز وجل -] ئەگەر ئەو دوانەتان گرت بیانکوژن .

١٢٦٧/١١٨ أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت رسول الله - ﷺ - يقول : [قال : نزل نبي من الأنبياء تحت شجرة فلدغته نملة ، فأمر بجهازه فأخرج من تحتها ، ثم أمر بها فأحرقت . فأوحى الله إليه : فهلا نملة واحدة . م - ٩١/٩] قرصت نملة نبيا من الأنبياء [عُزيرا . وعند الترمذي : موسى - عليهما الصلاة والسلام -] فأمر بقرية النمل فأحرقت ! فأوحى الله إليه : أن قرصتك نملة أحرقت أمة من الأمم تسبح الله ! ح - ١٤٥/٥ . م - ٩١/٩ . د ، ن ، جه ، ت .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەفەرمـوێ : مێروولـەیێ یەکێ لە پێغەمەرانی خوای گەزت [یا عوزەیر ، یا موسا ـ علیهما الصلاة والسلام ـ] ئەو پێغەمەرە ـ علیه السلام ـ ئەمری کـرد بە شـارەمێروەکـە سووتانیان . خوا ـ عز وجل ـ وەحی کردە سە ر : کە لە بەر ئەمە تەنها مێروولەیێ تۆی گەزت ئومەتێ لە ئومەتانت سووتان کە تەسبیحی خوای ئەکرد . لە ریوایەتەکەی موسلیما فەرمـووی : بۆ تـەنها مێروولـەییکت نەسووتان ؟ یەعنی ئەوەی کە تۆی گەزتبوو .

(إحراقي بالنار) حەرامە

١١٩/١٢٦٨ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : حرق النبي ـ ﷺ ـ [سنة أربع] نخل بني النضير . وقطع وهي البُوَيرة . فأنزل الله ـ تعالى ـ : ﴿ما قطعتم من لينة أو تركتموها قائمة على أصولها ، فبإذن الله ، وليخـزي الفاسقـين﴾[1] ح ـ ٣٥٩/٧ [وخَـرَّب بيـوتهم بعـد أن حاصرهم خمسة عشر يوما . وفيهم نـزلت الآيات في سـورة الحشر . قسطلاني .] ح ـ ١٤٦/٥ . ح ـ ٣٥٩/٧ . ح ـ ٢٦٩/٦ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ باغی خورمای بەنی نەضیری سووتان [لە دوای ئەمە کە پانزە رۆژ موحاصەرەی دان ، خـانوەکـانی رووخانن . ئـایاتی حەشر دەرحەق ئەم حادیثەیە نازڵبـوە] (ومباحثـه تأتي إن شـاء الله في المغازي) .

کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری فەرموو دارخورمای بەنی نەضیر ببڕن و

(١) بڕوانە : سوورەتی حەشر . ئایەتی : ٥ .

بیسووتێنن ، عه‌رزیان‌کرد : ئه‌ی محه‌مه‌د تۆ نه‌هی ئه‌که‌ی له‌مه که له ئه‌رزا فه‌ساد بکرێ . که‌چی خۆت دارخورما ئه‌سووتێنی‌و ئه‌یان‌بری ! ئه‌و وه‌خته ئه‌و ئایه‌ته نازڵ بوو : ئه‌و دارخورمایانه که‌بریوتانه یا نه‌تان‌بریوه‌و به‌پێوه هێشتووتانه‌وه به ئیذنی خوا بوه‌و بۆیه بوه که خوا فاسق‌و فاجیر بێ ده‌ست‌و بێ قودره‌ت بکا .

یه‌عنی فه‌سادی (في الأرض) ئه‌وه‌یه که به بێ سه‌به‌ب مه‌حض بۆ نه‌فعی دنیاو (إضرار)ی خه‌ڵق رێ‌بگرێ‌و ،خه‌ڵق تالآن بکاو ، پیاو بکوژێ . . ئه‌وی که به ئه‌مری خوا بێ‌و بۆدین بێ بۆ مه‌نعی فه‌ساد بێ‌و بۆ ئیقامه‌ی عه‌داله‌ت بێ له جێی ظوڵم ئه‌وه فه‌ساد نی‌یه ، به‌ڵکو صه‌لاحه بۆ عیباد وه‌ك گیاو گژه‌و درك پاك‌کردنه‌وه‌یه بۆ مه‌صله‌حه‌تی مه‌زرووعات .

الحرب خُدعة

١٢٠/١٢٦٩ عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : سمى النبي - ﷺ - الحرب خُدْعة . ح - ٥/١٥٠ . م - ٧/٣٢٠ .

١٢١/١٢٧٠ جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - قال : قال النبي - ﷺ - : الحرب خُدعة . ح - ٥/١٥٠ . م - ٧/٣٢٠ . د ت ، ن .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرموویەتی : حەرب عیبارەتە لە خەڵەتانی دوشمن . [یەعنی بە هەر نەوعێ بێ ئیستیعمالی حیلە بۆ مەغلوبکردنی دوشمن لازمە ، ئەو لە ئیستیعمالی شەجاعەت موهیمترە] .

فكاك الأسير وفداؤه

١٢٧١/١٢٢ عن أبي موسى - رضي الله تعالى عنه - قال : قال النبي - ﷺ - : فَكّوا العاني ، يعني الأسير ، وأطعموا الجائع ، وعودوا المريض . ح - ٥/١٦٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەسیر لە ئەسارەت دەرهێنن ، برسیی تێر بکەن ، ئەحواڵی نەخۆش بپرسن ، بچنە لای .

عەیادەتی نەخۆش سوننەتی موئەککەدەیە ، نەجاتی ئەسیردان و ، برسی تێرکردن . . فەرزی کیفایەیە .

[ئەبێ ئەوانەی کە شت گران ئەکەن و ئیحتیکار ئەکەن ، بە حیلە پارەی فەقیرو فوقەرا لە دەستیان بێننە دەرێ ، ئەحواڵیان چۆن بێ کە بەو نەوعە ئینسانی تێر برسی ئەکەن ؟ ! (أصلح الله حالنا وحال المحتكرين)] .

١٢٧٢/١٢٣ أنس - رضي الله تعالى عنه - أن رجالا من الأنصار إستأذنوا رسول الله - ﷺ - فقالوا : يا رسول الله إئذن = فلنترك = لابن أختنا عباس فداءه . فقال : لا تدعون منها درهما . ح - ٥/١٦١ .

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : بەعزێ پیاو لە ئەنصار ئیذنیان خواست لە پێغەمەر - ﷺ - عەرزیان کرد : (یا رسول الله) ئیذنمان بدە کە فیدیەی عەباسی خوشکەزامان بدەین ؛ لە ئەسارەت دەری هێنین . فەرمووی : نابێ درهەمێکی بەسەرەوە بێڵی ، ئەبێ هەموو

فیدیەکەی بە تەواوەتی لیّ بستیّنن .

ئەنصار خالّی (عبدالمطلب)ن ؛ هاشم لە بەنی نەجار سەلمای کچی عەمری مارە کرد ، (عەبد المطلب)ی لیّبوو ، هاشم لەویّ وەفاتی کرد . (عبدالمطلب)بیّ باوك لە مەدینەدا مایەوە . موطەلیبی برای هاشم چوو هیّنایەوە . (عبدالمطلب) رووت و قووت بوو ، لە ریّ لە موطەلیبیان ئەپرسی : ئەو کورەی کە پیّتە کیّیە ؟ موطەلیب رووی نەدەهات بلیّ برازامە ئەیوت : ئەوە عەبدمە . بۆیە ناونرا (عبدالمطلب) .

پیّغەمەریش - ﷺ - بۆیێ رازی نەبوو بەوە کە ئەنصار فیدیەی بۆ بدەن ؛ تا لە دینا طەرەفگیریی نەبیّ . هەموو ئەسیرەکان کە لە بەدرا بە ئەسیری گیران و بە ئیشارەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - بە فیدیە لە قەتل عەفوکران وەکوو یەك بن . عەباس - رضي الله تعالى عنه - بە واسیطەی ئەمە کە مامی پیّغەمەر بوو - ﷺ - فەرق نەکریّ لەگەلّ ئەوانی تر .

١٢٧٣/١٢٤ عن أسلم [مولى عمر] أن عمر بن الخطاب - رضي الله تعالى عنه - استعمل مولى له يدعى هُنَيًّا على الحِمى ، فقال : يا هُنَيَ اضمم جناحك عن المسلمين ، واتق دعوة المظلوم ؛ فإن دعوة المظلوم مستجابة ، وأدخل رب الصُّريمة [القطيعة من الابل بقدر الثلاثين] والغُنيمة ، وإياي ونعم ابن عوف ، ونعم ابن عفان ؛ فإنهما إن تهلك

(١) دانەر - خ - لە دەقی عەرەبی یەکەدا وشەی (فلنترك)ی لەبیر چووبوو ، ئەو وشە بخریّتەوە جیّگەی خۆی و مانای لیّك بدریّتەوە مانای حەدیثە کە هەندیّك دەگۆریّت و ئاوای لیّ دیّت : «ئەی پیّغەمەری خوا ئیذنمان بدە دەست لە فیدیەی عەباسی خوشکەزامان هەلّگرین . . .» نەك «بۆی بدەین . . .» .

ماشيتهما يرجعان إلى نخل وزرع ، وإن ربَّ الصريمة ورب الغنيمة إن تهلك ماشيتهما يأتني ببنيه فيقول : يا أمير المؤمنين ، يا أمير المؤمنين ! أفتاركهم أنا لا أبا لك ؟ ! فالماء والكلأ أيسر عليَّ من الذهب والورق . وأيم الله إنهم ليرون أني قد ظلمتهم ! إنها لبلادهم ، فقاتلوا عليها في الجاهلية ، وأسلموا عليها في الإسلام . والذي نفسي بيده لولا المال الذي أحمل عليه في سبيل الله ما حَميت عليهم من بلادهم شبرا . ح ـ ٥/١٦٨ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌سله‌مى مه‌ولاى عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هونه‌یى مه‌ولاى خۆیى کرد به مه‌ئمووری موحافه‌ظه‌ی پاوانی (بيت المال) ئه‌مری پێ فه‌رموو : که ده‌ستی خۆت له زوڵم‌کردن له موسوڵمانان مه‌نع بکه ، خۆت له دۆعای مه‌زڵووم بپارێزه ؛ چونکی دۆعای مه‌زڵووم لای خوا قه‌بووڵ ئه‌کرێ صاحیبی وشتری که‌م و صاحیبی مه‌ڕی که‌م ئیذن بده که حه‌یوانیان بکه‌نه ناو پاوانه‌که‌وه . زینهار ! حه‌یواناتی ئیبن‌وعه‌وف و ئیبن‌وعه‌ففانی نه‌که‌یته ناوه‌وه ؛ چونکی ئه‌وان ئه‌گه‌ر حه‌یواناتیان به هیلاك بچێ موراجه عه‌تی باغی[1] خورماو زه‌راعه‌تیان ئه‌که‌ن ، به‌وه مه‌عیشه‌تیان ته‌ئمین ئه‌که‌ن . ئه‌وانی که وشترو مه‌ڕیان که‌م بێ وشترو مه‌ره‌کانیان به هیلاك بچێ ماڵی تریان نی‌یه که به‌وه گوزه‌ران بکه‌ن به مناڵه‌وه یێنه لای من . ئه‌ڵێن : (يا أمير المؤمنين ، يا أمير المؤمنين !) ئایا من ئه‌وانه ته‌رك ئه‌که‌م و هیچیان نه‌ده‌مێ ؟ ! یا خوا باوکت نه‌مێنێ ! ئاوو گیام له لا سووکتره که بیانه‌مێ له ئاڵتوون و له زیو ، قه‌سه‌م به‌خوا !

(١) واته ئه‌گه‌ڕێنه‌وه سه‌ر باخ و کشت‌وکاڵ .

ئەوان وا ظەن ئەبەن کە من زوڵمم لێ کردوون . کە لە ئەرازیی ئەوان پاوانم جوێکردۆتەوە بۆ حەیوانی (بیت المال) ؛ چونکی ئەو ئەرازی‌یە مەملەکەتی خۆیانە لە جاهیلییەتا شەڕیان لەسەر کردوە ، لە ئیسلامەتییا لەسەر ئەوە بە خواهش موسوڵمان بوون . قەسەم بەوەی کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ! ئەگەر ئەو ماڵیاتە نەبوایە کە لە ڕێی خوادا غەزایی سوار ئەکەم لە مەملەکەتی ئەوان بستێ ئەرزم لێ قەدەغە نەئەکردن .

عەدالەتی ئیمامی عومەر تەماشاکە - رضي الله تعالى عنه - چەندە بەتەنگ فەقیرەوە بوە ! تەرجیحی داون بەسەر دەوڵەمەندانی موهاجیرو ئەنصارا !

جێگەیێ بە حەرب فەتح بکرێ خۆیان و ماڵ و مناڵیان و ئەملاك و ئەرازییان فەیئە بۆ موسوڵمانان حەقی صاحیبەکانیان نامێنێ ، ئەمما جێیێ بە صوڵح فەتحی بکرێ خۆیان حورن و ئەملاك و ئەرازییان بە موڵکایەتی بە دەستەوە ئەمێنێ ، بۆ کەس دروست نی‌یە کە هیچیان لێ بستێنێ . ئیمامی عومەریش - رضي الله تعالى عنه - وای موعامەمەلە لەگەڵ کردوون ، ئەو ئەرازی‌یەی کە قەدەغەی کردوە بۆ حەیوانی (بیت المال) ئاوا نەبـوون و مەوات[1] بوون ، ئەو ئیحیای کردۆتەوە بۆ مەصلەحەتی میللەت .

---

(١) مەبەست لە (مەوات) زەوی زاری مردووو بێخاوەنـەو ، هەرکـەسێ بیەوێ - بە مەرجی خۆی - بوی هەیە زیندووی بکاتەوە .

إعادة مال المسلم إذا غنمه المشركون ثم غلب اليهم(١)

١٢٧٤/١٢٥ عن نافع عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : ذهب فرس له ، فأخذه العدو ، فظهر عليه المسلمون فَرُدَّ عليه في زمن رسول الله - ﷺ - ، وأبق عبد له فلحق بالروم فظهر عليهم المسلمون فرده عليه خالد بن الوليد بعد النبيّ - ﷺ - ح - ٥/١٧٢ . معلق وصله أبو داود .

تەرجەمە :

ئەسپێکی عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەڕوا ، دوشمن ئەیگرێتەوە ، لە دواییدا موسوڵمانان فائیق ئەبن بەسەریانا ، لە زەمانی پێغەمەرا - ﷺ - ئەسپەکە ئەدرێتەوە بە عەبدوڵڵا - رضي الله تعالى عنه - لە دوای پێغەمەر - ﷺ - [لە زەمانی خەلافەتی ئەبوبەکری صەدیقا - رضي الله تعالى عنه -] عەبدێکی عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - هەڕا ئەکا ئیلتیحاق ئەکا بە ڕۆم ، موسوڵمانان غاڵب ئەبن بەسەریانا ، خالیدی کوڕی وەلید - رضي الله تعالى عنه - عەبدەکە ئیعادە ئەکاتەوە بۆ عەبدوڵڵا - رضي الله تعالى عنه - .

لای ئیمامی شافیعي - رضي الله تعالى عنه - و جەماعەتێ لە عولەما . . کافر غاڵب ببن بەسەر موسوڵمانا بیانکەن بە ئەسیر ماڵیان

---

(١) مەبەستی لەم ناونیشانە ئەوەیە کە کافران ماڵی موسوڵمان بەتاڵان بەرن و دوایی موسوڵمانان سەرکەون بەسەر کافرەکاناو ئەو ماڵەیان چنگ بکەوێتەوە دەبێ بدرێتەوە بە خاوەنەکەی .

به‌ش بكه‌ن له به‌يني خۆيانا ، نه خۆيان نه ماڵيان نابێ به موڵكی ئه‌وان ، خۆيان هه‌ر حورن ، دووباره موسوڵمان غاڵب بېن به‌سه‌ر كافـرانا مـاڵی كافره‌كان با ته‌قسيميش بكرێ له به‌يني غه‌زاييدا هه‌ر موسوڵمانێ ماڵی خۆی به ده‌ست هه‌ر كه‌سێكه‌وه ببينێ بۆی هه‌يه لێی بستێنێته‌وه .

ئه‌حمه‌دو ماليك - رضي الله تعالى عنهما - ئـه‌فه‌رمـوون : له پێش ته‌قسيما ئه‌يدرێته‌وه ، له دوای ته‌قسيم به قيمه‌تی خۆی نه‌بێ نايدرێته‌وه .

ئه‌بوحه‌نيفه - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : عه‌بدی ئابيق[1] له پێش ته‌قسيم و دوای ته‌قسيم هی صاحيبه‌كه‌ی خۆيه‌تی ، له ماڵی ترا وه‌ك ماليك و ئه‌حمه‌ده - رضي الله تعالى عنهم أجمعين - .

ده‌ليلی شافيعی - رضي الله تعالى عنه - ئه‌م حه‌ديثه‌يه .

(١) عه‌بدی ئابيق : به‌نده‌ی راكردووو هه‌ڵاتوو .

الغلول[1]

١٢٧٥/١٢٦ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قام فينا النبي ـ ﷺ ـ فذكر الغلول فعظمه وعظم أمره قال : لا أُلْفَيَنَّ أحدكم يوم القيامة على رقبته شاة لها ثغاء ، على رقبته فرس له حَمْحَمَةٌ ، يقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئا قد أبلغتك . وعلى رقبته بعير له رغاء ، يقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئا أبلغتك . وعلى رقبته صامت (ذهب أو فضة) فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئا قد أبلغتك . أو على رقبته رِقاع (متاع غير النقدين) تَخْفِقُ (تضطرب) فيقول : يا رسول الله أغثني ! فأقول : لا أملك لك شيئا قد أبلغتك . ح ـ ١٧٥/٥ .

ئەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەشریفی لە بەینمانا راوەستا بەحثی لە (غلول) ـ یەعنی خیانەتکردن لەماڵی غەنیمەت ـ فەرموو ، زۆری بە گەورە حسێب کرد ، بە گوناهێکی زۆر گەورەی ژمارد فەرمووی : لە رۆژی قیامەتا تووشی هیچ کەسێکتان نەبم کە مەڕێ وا لەسەر ئەستۆی ئەباڕێنێ ، یا ئەسپێ وا لەسەر ئەستۆی ئەحیلێنێ . ئەڵێ[2] : (یا رسول الله) بە ئیمدادمەوە بێ ! ئەڵێم هیچ شتێکم لە دەست نایێ بۆت بکەم ، لە دنیادا ئەحکامی خوام پێگەیانی . یا وشترێکی لەسەر ئەستۆ بێ دەنگەدەنگی لێوە بێ بڵێ : (یا رسول الله) بە

(١) دزیی کردن لە غەنیمەت و تالآنیی جەنگ .

(٢) زەلامەکە نەك مەڕو ئەسپەکە (ئەڵێ) .

ئيمدادمەوە بێ ! منيش ئەڵێم : هيچم لە دەست نايێ بۆت بکەم ، لە دنيادا ئەمرو نەهی خوام پێگەیانی . يا لەسەر ئەستۆی باری گرانی ئاڵتوونو زيو بىێ بڵێ : (يا رسول الله) بمگەرێ ! منيش بڵێم : هيچم پێ ناکرێ بۆت بکەم ، چاكو خراپم تێگەیانی . يا لەسەر ئەستۆی مەتاعو ماڵی تری دنيایی بىێو بڵێ : (يا رسول الله) فريامکەوە ! منيش بڵێم هيچم لە دەست نايێ بۆ تۆ ، ئەحکامی ئيلاهی یەم تەبليغ کردی .

یەعنی هەر لە ئێستەوە پێتان ئەڵێم ، نەصيحەتتان ئەکەم لە حەربا لە پێش تەقسيما لە ماڵی غەنيمەت لامەدەن ، لە قيامەتا لە ناو خەڵقا (مفتضح) ئەبن ، ئەو شتە ئەگرن بە کۆڵەوە يێنە لام کە نەجاتتان بدەم لە دەستی ، ئەو رۆژە هيچم پێ ناکرێ ئێوەيش عوذرتان نامێنێ .

ئەم حەديثە تەهديدێکی زۆری تيايە بۆ ئەوانەی کە (غلول) ئەکەن مەخصووصە بە بەعزێ ئەحواڵەوە (وإلا) پێغەمبەر ـ ﷺ ـ (شفيع المذنبين)ە ، فەقەط نابێ کەس مەغروور بىێ بەوە .

١٢٧/١٢٧٦ عن عبدالله بن عمرو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كان على ثَقَل النبي ـ ﷺ ـ (أي على عياله ومتاعه) رجل يقال له : كَرْكَرَة (أهداه له صاحب اليمامة) فمات . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : هو في النار . فذهبوا ينظرون إليه ، فوجدوا عباءة قد غلها . ح/٥/١٧٦ .

تەرجەمە :

پياوێ ـ غولامێکی کەرکەرە ناو بەسەر بارو گرانی پێغەمەرەوە بوو ـ ﷺ ـ چاوێری ئەکرد ئەو پياوە وەفاتی کرد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : لە ئاگرايە : چوون تەماشايان کرد ، عەباێکی لە غەنيمەت لادابوو .

ئەمە موعجیزەییّکە بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ . بوونی لە ئاگرا موعەللەقە بە مەشیئەتی ئیلاهی ؛ گینا صەحابەی پێغەمەرو خذمەتکاری بوە ـ ﷺ ، ورضي عنه ـ .

١٢٧٧/١٢٨ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا مع النبي ـ ﷺ ـ مَقْفَلهُ من عُسفان ، ورسول الله ـ ﷺ ـ على راحلته ، وقد أردف صفية بنت حُيَي ـ رضي الله تعالى عنها ـ فعثرت ناقته ، فصرعا جميعا ، فاقتحم أبو طلحة (ـ رضي الله تعالى عنه ـ ، أي رمى نفسه) فقال : يا رسول الله جعلني الله فداءك ! قال : عليك المرأة ، فقَلَب ثوبا على وجهه وأتاها فألقاها عليها ، وأصلح لهما مركبهما فركبا ، واكتنفنا رسول الله ـ ﷺ ـ فلما أشرفنا على المدينة قال : آيبون تائبون عابدون لربنا حامدون ، فلم يزل يقول ذلك حتى دخل المدينة . ح ـ ٥/ ١٨٠ ، ١٨١ وفيه : فأتى رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : يانبي الله جعلني الله فداءك ! هل أصابك من شيء ؟ قال : لا ولكن عليك المرأة .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خذمەت پێغەمەرا بووم ـ ﷺ ـ کە تەشریفی لە عوسفان ئەگەرایەوە ، صەفیەی کچی حوەیەیی ـ رضي الله تعالى عنها ـ سواری پاشکۆی خۆی کردبوو ، وشترەکەی سەرسمی داو هەردوکیان کەوتنەخوارێ . ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ خۆی لەسەر وشترەکەی فرێدایە خوارێ ، هاتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی کرد : (یا رسول الله) خوا بە فیدای تۆم کا ! هیچ ئازارت پێگەیی ؟ فەرمووی : خەیر ، ئەمما بچۆ بە لای ژنەکەوە ، ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ جلێکی لە سەرو چاویەوە پێچاو چوە

خزمەت صەفيە - رضي الله تعالى عنها - جلەكەی دا بەسەرا . (يەعنی سەتری كرد لە بينـران) وشترەكـەو جێی بۆ چـاككردن ، تـەشريفيـان سـواربوونـەوە ، ئێمەيش دەورەی پێغـەمەرمـان دا - ﷺ - كە نـزيـك بووينەوە لە مەدينە فەرمووی : لە سەفەر گەڕاينەوە ، تەوبەمان كرد ، عيبادەتی خوامان كرد ، حەمدی خوامانكرد . . هەر ئەوەی فەرموو تا داخڵی مەدينە بووين .

فرض الخمس

١٢٧٨/١٢٩ علي - رضي الله تعالى عنه - قال : كان لي شارف (ناقة مسنة) من نصيبي من المغنم يوم بدر ، وكان النبي - ﷺ - أعطاني شارفا من الخمس (من سرية عبدالله بن جحش - رضي الله تعالى عنه -) فلما أردت أن أبتني بفاطمة بنت النبي - ﷺ - ، (ورضي عنها) واعدت رجلا صوَّاغا من بني قَيْنُقاع أن يرتحل معي فنأتي بإذخِرٍ (زورناتك) أردت أن أبيعه الصواغين وأستعين به في وليمة عرسي ، فبينا أنا أجمع لشارِفيّ متاعا من الأقتاب والغرائر (خهرار) والحبال ، وشارفاي مناخان إلى جنب حجرة رجل من الأنصار ، رجعت حين جمعت ما جمعت ، فإذا شارفاي قد أُجِبَّتْ (أي : قطعت) أسنمتهما ، وبقرت خواصرهما (أي شُقَّت) وأخِذ من أكبادهما ! فلم أملك عينيَّ حين رأيت ذلك المنظرَ منهما ! فقلت : مَنْ فعل هذا ؟ فقالوا : فَعَل حمزةُ بن عبدالمطلب - رضي الله تعالى عنه - وهو في هذا البيت في شَرْب من الأنصار .

فانطلقت حتى أدخلَ على النبي - ﷺ - وعنده زيد بن حارثة - رضي الله تعالى عنه - فعرف النبي - ﷺ - في وجهي الذي لقيت ، فقال النبي - ﷺ - : مالَكَ ؟ فقلت : يا رسول الله ما رأيت كاليوم قط ! عدا حمزة على ناقَتَيَّ ؛ فأجَبَّ أسنمتهما ، وبقر خواصرهما ، وها هو ذا في بيت معه شَرْب (جماعة اجتمعوا لشرب الخمر) فدعا النبي - ﷺ - بردائه فارتدى ، ثم إنطلق يمشي ، واتبعته أنا وزيد بن حارثة ، حتى جاء البيت الذي فيه حمزة ، فاستأذن ، فأذنوا لهم ، فإذا هم شَرْب ، فطفق رسول الله - ﷺ - يلوم حمزة فيما فعل ، فإذا حمزة قد ثَمِل (أي سكر) محمرة عيناه ، فنظر حمزة - رضي الله تعالى عنه - إلى رسول الله - ﷺ - ثم

صَعَّد النَّظَر فنظر إلى ركبته ، ثم صعد النظر فنظر إلى سُرَّته ، ثم صعد النظر فنظر إلى وجهه ، ثم قال حمزة : هل أنتم إلا عبيد لأبي ! ؟ فعرف رسول الله - ﷺ - أنه قد ثَمِل فنكص رسول الله - ﷺ - على عقبيه القهقريَّ وخرجنا معه . ح - ٥/١٨٢ . م - ٨/٢٢٢ . وفيه : قالوا : فعله حمزة بن عبدالمطلب وهو في هذا البيت في شرب من الأنصار غَنَّتْهُ قينة وأصحابه ، فقالت في غنائها :

ألا يا حمز للشُّرُف النواء .

فقام حمزة بالسيف فاجتبَّ أسنمتهما . . الحديث والباقي مثله .

[وقد جاء في غير مسلم تمام البيت :

ألا يــاحـمز للشــرف النــواء　　وهن معقــلات بــالفنــاء
ضـع السكين في اللبـات منها　　وضـرّجهن حمزة بـالدمـاء
وعجّـل من أطايبهـا لشَرْب　　قـديدا من طبيـخ أو شـواء

نووي]

الشُّرُف : جمع شارفٍ . والنواءُ : السمانُ

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : وشترێکی پێنج شەش ساڵەم بوو حیصصەی خۆم بوو لە غەنیمەتی بەدر . پێغەمەریش - ﷺ - لە خـومس وشترێکی تری دابوومێ ، کە ئیرادەی ئەوەم کرد کە فاطیمەی کچی پێغـەمەر - ﷺ ، ورضي عنهـا - بهێنم وەعدەم دا بـە پیاوێکی ئاسنگەر[1] لە بەنی قەینوقاع کە لەگەڵم بێ بچین زورناتك بێنین

(١) دانەر - خ - مانای (صواغ)ی بە (ئاسنگەر) لێداوەتەوە ، بەڵام راست وایە (زەرەنگەر) بنووسرێ ؛ چونکە (حداد) ئاسنگەرە نەك (صواغ) .

بیفرۆشم بە ئاسنگەران کە پارەکەی صەرفی شایی بووك بکەم ، لەو وەختەدا کە تەداروکی کۆپان و خەرارو گوریسم بۆ وشترەکانم ئەکرد وشترەکانیشم لە تەنیشت دیواری ماڵێکی ئەنصارا ییخ دابوو ، سا چیم کۆکردبووەوە کۆم کردەوەو گەڕامەوە . چی ببینم ؟ وشترەکانم کۆپارەکانیان بڕرابوو ، کەلەکەیان لەت کرا بوو ، سیوجگەریان دەرهێنرابوو ، کە ئەوەم دی چاوم لەگریان پێ مەنع نەکرا ! پرسیم : کێ ئەمەی کردوە ؟ وتیان : حەمزەی کوڕی (عبدالمطلب) کردوویەتی . وا لەو ماڵەدا لەگەڵ چەند ئەنصارێ شەراب ئەخۆنەوە .

ڕۆییم بۆ خذمەت پێغەمەر - ﷺ - زەیدی کوڕی حاریثەی لە خذمەتا بوو . پێغەمەر - ﷺ - لە سیمام فەرقی بەوە کرد کە تووشی بوویووم ، فەرمووی : چیت لێ قەوماوە ؟ مەسئەلەکەم عەرزکرد . بەرماڵەکەی طەلەب فەرموو ، دای بەشانیاو تەشریفی ڕۆیی ، من و زەیدی کوڕی حاریثە شوێنی کەوتین تا تەشریفی چوە ئەو ماڵەی کە حەمزەی لێ بوو ، پێغەمەر - ﷺ - ئیستیذانی فەرموو ، ئیذن درا کە تەشریفی چوە ژوورێ چەند کەسێکی لێ بوو شەرابیان ئەخواردەوە ، پێغەمەر - ﷺ - دەستی کرد بە سەرزەنشی حەمزە کە بۆچی وای کردوە .

ئیمامی حەمزە سەرخۆش بوو ، چاوی سوور بووبوو تەماشای پێغەمەری کرد - ﷺ - لە دواییا چاوی هەڵبری تەماشای ئەژنۆی کرد ، لە دواییا چاوی بەرزکردەوە تەماشای ناوکی کرد ، لە دواییدا چاوی بەرز کردەوە تەماشای وەجهی کەریمی پێغەمەری کرد - ﷺ - لە دواییدا وتی : بۆ ئێوە غەیری عەبدی باوکی من چین ؟ پێغەمەر - ﷺ - زانی کە زۆر سەرخۆش بوە ، مەبادا زیاتر تەجاوزبکا ، پاشەوپاش گەڕایەوە ، ئێمەیش لە خذمەتیا چووینە دەرێ (لە پاشا پێغەمەر - ﷺ - وشترەکانی بە

حەرزەتی حەمزە بژارد . م) .

لە موسلیما ئەوەی لێ زیادکردوە کە حەزرەتی حەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەو ماڵەدا خۆیو ئەحبابی شەرابیان ئەخواردەوە . جاریەیێ بەستەی بۆ ئەوتن ، لە بەستەکەیا وتی :

ئەی حەمزە هەڵسە بۆ ئەو وشترە قەڵەوانە (کە لە مەیدانا ئەشکێڵ کراون ، کێرد بێنە بە گەردنیانا ، ئەی حەمزە لە خوێنیان هەڵکێشە ، بە عەجەلە لەجێی بەلەذەتیان گۆشتی کوڵاو یا برژاو حازر بکە بۆ ئەم شەرابخۆرانە . غەیری موسلیم ، نووي) کە جاریەکە ئەو بەستەی خوێنەوە حەزرەتی حەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هەڵسا چوو کۆپارەی وشترەکانی بری ، کەلەکەی هەڵدڕین جگەرەکەی لێ هێنانە دەرێو بۆی بردن کردیان بە مەزە .

ئەو وەختە ئێشتا شەراب حەرام نەکرابوو . حەزرەتی حەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ سەرخۆش بووبوو ، عەقڵی لەسەریا نەمابوو ، بۆیە وشترەکانی کوشت ، بۆیە بێ ئەمە سەریان ببڕێ بە وەجهی شەرعي ، جگەرو دووگەکەی خواردن ، بۆیە بەو قسەیە موقابەلەی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ . (والحاصل) لەو وەختەدا موکەللەف نەبوو ، فەقەط غەیرە موکەللەف زەرەری دا پێی تەضمین ئەکرێ[1] . (من نووي) .

١٢٧٩/١٣٠ عن أسلم أنه سمع عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : أما والذي نفسي بيده ! لولا أن أترك آخر الناس بَبَّانا (أي مَكَّاسا فقراء) ليس لهم شيء مافُتِحتْ عليَّ قرية إلا قسمتها كما قسم النبي

(١) پێی تەضمین ئەکرێ : واتە پێی ئەبژێررێ .

- ﷺ - خيبر ، ولكني أتركها خزانة لهم يقتسمونها (أي خراجها) ح - ٦/ ٣٦٠ . وفي رواية : لولا آخر المسلمين . - الخ ح - ٦/ ٣٦٠ .
ته‌رجه‌مه :

ئه‌سلەم ئه‌فه‌رموێ : كه له عومه‌ری كوڕی خه‌طابم بیست - رضي الله تعالى عنه - ئه‌یفه‌رموو : خه‌به‌رتان بێ قه‌سه‌م به‌وه‌ی نه‌فسم وا له ده‌ستی قودره‌تیا ئه‌گه‌ر ئه‌وه نه‌بوایه كه ئاخری خه‌ڵق فه‌قیر ئه‌بن و ئه‌بن به باجگرو هیچیان نابێ . . هیچ جێیێكم فه‌تح نه‌ده‌كرد كه ته‌قسیمی نه‌كه‌م له به‌ینی غه‌زاییدا وه‌ك پێغه‌مه‌ر - ﷺ - خه‌یبه‌ری ته‌قسیم كرد (یه‌عنی منیش هه‌ر جێیێكم بگرتایه ته‌قسیمم ئه‌كرد له به‌ینی غه‌زاییدا ، ئه‌مما له‌وه ئه‌ترسم ئه‌و جێیه‌ی كه فه‌تحی ئه‌كه‌م ئه‌گه‌ر بێنم ته‌قسیمی بكه‌م ئه‌وانه‌ی كه نه‌هاتوون بۆ غه‌زاو ئه‌وانه كه له‌مه‌ولا موسوڵمان ئه‌بن ، یا یێنه دنیاوه ، هیچیان نه‌بێ و فه‌قیربن و له‌به‌ر فه‌قیریی مه‌جبوور ببن به باجگریی . (لكن) ئه‌و جێگه‌یانه‌ی كه فه‌تحی ئه‌كه‌م ئه‌یێڵمه‌وه‌و به‌شی ناكه‌م ، ئه‌یكه‌م به خه‌زێنه له دواییدا خه‌راجه‌كه‌ی له به‌ینی خۆیانا ته‌قسیم بكه‌ن .

(هه‌یهات ! ئه‌م ته‌دبیره عومری هه‌ر به قه‌د عومری خۆی بوو)

١٣١/ ١٢٨٠ جوه‌یریه‌ی كوڕی قدامة التميمي قال : سمعت عمر بن الخطاب - رضي الله تعالى عنه - قلنا : أوصنا يا أمير المؤمنين . قال : أوصيكم بذمة الله ؛ فإنه ذمة نبيكم ورزق عيالكم . ح - ٥/ ٢٢٥ .

ته‌رجه‌مه :

جوه‌یریه‌ی كوڕی قودامه ئه‌فه‌رموێ : عه‌رزی ئیمامی عومه‌رمان كرد - رضي الله تعالى عنه - كه وه‌صیه‌تمان بۆ بكه . فه‌رمووی :

وەصيەتتان بەوە بۆ ئەكەم كە عەهدى خوا بەجێ بێنن ؛ چونكە عەهدى پێغەمەرى ئێوەيەو رزقى ماڵو منداڵتانە . (يەعنى موعامەلەى باش بكەن لەگەڵ ئەهلى ذيمـەتا ، بـە عەدالـەت جيزيـەيان لێبستێنن ، زوڵميـان لێمەكەن ، بەوەى كە موافيقى ئەمرى خواو پێغەمەرى خـوايە - ﷺ - لێيان تەحصيل ئەكەن ، ماڵو منداڵتانى پێ بەخەم ئەكەن . ئەمما ئێستە گاورو ، جووو ، موسوڵمان وەك يەك سەرانەيان لێ ئەستێنرێ !)

١٢٨٢/١٣٣ [1] عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - قال : بينما نحن في سفر مع النبي - ﷺ - إذ جاء رجل على راحلة له ، قال : فجعل يصرف بصره يمينا وشمالا ، فقال رسول الله - ﷺ - : من كان معه فضل ظهر فليعد به على من لا ظهر له ، ومن كان له فضل من زاد فليعد به على من لا زاد له . قال : فذكر من أصناف المال ماذكر ، حتى رأينا أنه لا حق لأحد منا في فضل . م - ٣٠٥/٧ .

تەرجەمە :

ئەبو سەعيدى خدرى - رضي الله تعالى عنه - ئەفـەرموێ : لـە وەختێكا كە ئێمە لە سەفەرێكـا لە خـذمەت پێغـەمەرا بـووين - ﷺ - پياوێكى وشترسوار هات چاوى بەم لاوبەولادا ئەگێرا بەراستەو چەپەدا (بـە ئومێـدى ئەمـە كە دەفعى ئيحتيـاجى بكرێ) ، پێغـەمـەر - ﷺ - فەرمووى : هەركەسێ لە خۆى زيـاد حەيـوانێكى سواريى لابێ بيـدا بەوەى كە حەيوانى نىيە ، هەركەسێ زياد لە خۆى زوادێكى هەيە بيدا بەوەى كە زوادى نىيە . ئەبوسەعيد - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ :

(١) وەك لەوێيش دياريمان كرد حەديثى ژمارە (١٢٨١/١٣٢) مان دواى حەديثى (١٢٦٦/١١٧) لەسەر داواى دانەر نووسى .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ئەنواعی ماڵ ئەوی کە فەرمووی ـ فەرمووی ، حەتا لامان وابووکە هیچ کەس حەقی نی یە لە زیادیدا .

(لەم حەدیثەدا تەرغیبو تەشویقی تیایە بە صەدەقەو سەخاوەتو ئیحسانو چاکی ی لەگەڵ برادەرانی دینیدا .

موحتاج ـ با داوایش نەکا ـ کە حەرەکەتێکی وای کرد لەوە مەعلووم بێ کە موحتاجە سوننەتە ، بەڵکو لە بەعزێ ئەحوالا ەەرزی کیفایەیە ، کە دەفعی ئیحتیاجی یەکەی بکرێ با سواریش بێو پۆشتەو پاراویش بێو لە جێی خۆیا دەوڵەمەند بێ ، لەو حاڵەدا لە زەکات لە بەشی (إبن السبيل) بەشی بۆ جوێ ئەکرێتەوە . نووي)

١٢٨٣/١٣٤ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : ما أعطيكم ولا أمنعكم ، أنا قاسم أضع حيث أمرت . ح ـ ١٩٧/٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : من نە شتتان ئەدەمێ نە شتتان لێ مەنع ئەکەم (یەعنی موعطیی و مانیع هەر خوایە ـ عز وجل ـ) من غەیری تەقسیم کەر هیچی تر نیم (ئەوی لە دەستمایە) لەو جێیەی دائەنێم کە ئەمرم پێ ئەکرێ کە لێی دانێم .

١٢٨٤/١٣٥ عن خولة الأنصارية ـ رضي الله تعالى عنها ـ [زوج حمزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ؟قالت :سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول : إن رجالا يتخوضون في مال الله بغير حق فلهم النار يوم القيامة . ح ـ ١٩٧/٥ .

تەرجەمە :

خەولەی ئەنصاری یە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەرم بیست ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو : کە بەعزێ پیاو بە ناحەق

ته‌صه‌ڕوف ئه‌كه‌ن له [بيت المال] له ڕۆژی قيامه‌تا به‌شی ئه‌وان ئاگره .

١٣٦/١٢٨٥ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : غزا نبي من الأنبياء [يوشع ـ عليه الصلاة والسلام ـ] فقال لقومه : لا يتبعني رجل ملَكَ بُضْع امرأة وهو يريد أن يبني بها ولما لم يَبْن بها ، ولا أحدبنى بيوتا ولم يرفع سقوفها ، ولا أحد إشترى غنما [حَوامِل] أو خَلِفات [الحامل من النوق] وهو ينتظر ولادها . فغزا ، فدنا من القرية صلاة العصر أو قريبا من ذلك ، فقال للشمس : إنك مأمورة ، وأنا مأمور أللهم احبسها علينا فحبست حتى فتح الله [تعالى] عليه ، فجمع الغنائم ، فجاءت ـ يعني النار ـ لتأكلها فلم تَطْعَمها . فقال : إن فيكم غُلولا فليبايعني من كل قبيلة رجل فَلَزِقت يد رجل بيده ، فقال : فيكم الغلول ، فليبايعني قبيلتك ، فلَزِقت يد رجلين أو ثلاثة بيده ، فقال : فيكم الغلول ، فجاؤا برأس مثل رأس بقرة من الذهب فوضعوها ، فجاءت النار فأكلتها ، ثم أحل الله لنا الغنائم . رأى ضعفنا وعَجْزنا فأحلها لنا . ح ـ ١٩٩/٥ . م ـ ٣٢٧/٧ . ح ـ ٦٣/٨ إلى ولما يبن بها .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بوهوره‌يره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : پێغه‌مه‌رێ له پێغه‌مه‌ران [عليهم الصلاة والسلام] (كعب الأحبار) ئه‌ڵێ : ئه‌و پێغه‌مه‌ره حه‌زره‌تی يوشع ـ عليه الصلاة والسلام ـ بوو له دوای حه‌زره‌تی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ بوو به پێغه‌مه‌ر ، خوا ـ عز وجل ـ ئه‌مری پێكرد كه حه‌رب له‌گه‌ڵ جه‌بباران بكا] غه‌زای كرد به قه‌ومه‌كه‌ی [كه به‌نی ئيسرائيله] فه‌رمووی : كه‌سێكم شوێن

نەکەوێ کە ژنێکی مارەکردبێ‌و تەمای پێ بچێتە زەفافەوەو ئێشتا نەچووبێتە زەفاف . کەسێکیشم شوێن نەکەوێ کە خانووی دروست‌کردبێ‌و ئێشتا سەری نەگرتبێ . کەسێکیشم شوێن نەکەوێ کە مەڕو وشتری ئاوسی کڕیبێ‌و چاوەڕوانی زایینیان بێ‌و [ئێشتا نەزابن] .

ئەو پێغەمەرە (ـ علیه الصلاة والسلام ـ لەگەڵ ئەوانەی کە موافیقی مەطلووبی بوو) تەشریفی چوو بۆ غەزا ، نزیك بۆوە لەو شارەی کە غەزای ئەکرد ، کە ئەریحایە ، یا وەقتی عەصر بوو یا نزیکی عەصر بوو ، [رۆژی جومعە بوو لەوە ترسا کە شەوێ شەممە دابێ‌و غەزایان بۆ دروست نەبێ] بە رۆژی وت : تۆ مەئمووری‌و منیش مەئموورم ، خوایە رۆژمان بۆ حەبس بکە ، حەبس‌کرا تا خوا ئەریحای بۆ فەتح کردن ، غەنیمەتی کۆکردەوە ، ئاگر هات کە بیخوا [یەعنی بیسووتێنێ] ئاگرەکە تامی غەنیمەتەکەی نەکرد ، [یەعنی نەیسووتان . یوشع ـ علیه الصلاة والسلام ـ] فەرمووی : لە ناو ئێوەدا خیانەت هەیە ، لە هەر قەبیلەیێ یەکێکیان دەست بنێتە ناو دەستمەوەو بەیعەتم لەگەڵ بکا . دەستی پیاوێ بە دەستیەوە نووسا . فەرمووی ، لە قەبیلەی ئێوەدا غولوول هەیە ، قەبیلەکەت موبایەعەم لەگەڵ بکەن . دەستی دوو پیاو یا سیانیان بە دەستیەوە نووسا . فەرمووی : خیانەت لە ئێوەدایە . چوون بە قەد سەری گاجووتێ ئاڵتوونیان هێنا لە ناو غەنیمەتەکە دایانناو ئاگر هات‌و خواردی ـ سووتانی ـ .

پێغەمەر فەرمووی ـ ﷺ ـ خوا غەنیمەتی بۆ ئێمە حەلاڵ فەرمووە . عیلمی هەیە کە ئێمە ضەعیف‌و عاجزین بۆیە غەنیمەتی بۆ حەلاڵ کردووین .

١٢٨٦/١٣٧ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ان رسول الله ـ ﷺ ـ بعث سرية [فكنت فيها . أخرى] فيها عبدالله بن عمر قِبَل نجد فغنموا إبلا كثيرا [وغنما . م] فكانت سهامهم إثنى عشر بعيرا ، أو أحد عشر بعيرا ، ونُفِلوا بعيرا بعيرا . ح ـ ٢٠٨/٥ . ح ـ ٤٠١/٦ ، وليس فيه الشك . وفيه : فرجعنا بثلاثة عشر بعيرا . م ـ ٣٣١/٧ .

تەرجەمە :

ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستەیێکی بۆشەبەیخوون نارد ، منیشیان لەناوا بووم ، ئوشترێکی زۆرو مەرێکی زۆریان بەتالان هێنا بەشی کوللی کەسێ دوانزە وشتر بوو سەرو وشتریشی زیاد لە بەشی خۆیان پێ عەطا فەرموون هەر یەکە بە سێنزە وشترەوە گەڕاینەوە .

١٢٨٧/١٣٨ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ كان يُنَفِّل [أو من باب علم] بعض من يبعث من السرايا لأنفسهم خاصة سوى قَسْم عامة الجيش . ح ـ ٢٠٩/٥ . م ـ ٣٣٣/٧ . وفيه : والخمس في ذلك واجب كله .

١٢٨٨/١٣٩ وعنه قال : نَفَلَنا رسول الله ـ ﷺ ـ نفلا سوى نصيبنا من الخمس ، فأصابني شارف ، والشارف : المسنُّ الكبير . م ـ ٣٣٢/٧ .

تەرجەمە :

ئیبن وعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەعزێ لەوانەی کە بە شەورەویی ئەیناردن بۆجێیێ لە (خمس الخمس)ی غەنیمەت زیاد لە حەقی خۆیان لەگەڵ عوموومی لەشکرا ئەیدانێ ، بە

خوصووصی به‌شی تریشی ئه‌دانێ . له موسلیما ئه‌فه‌رموێ : خومس له هه‌موو غه‌نیمه‌ته‌که‌دا لازمه که ته‌قسیم بکرێ .

ئیبن‌و عومه‌ر - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - غه‌یری حه‌قی خۆمان له خومس له (خمس الخمس) یش به‌شی داین ، وشترێکی به عومرم به‌رکه‌وت .

نه‌فل : یه‌عنی زیاده‌به‌شی مه‌خصووصه به‌وانه‌وه که له حه‌ربا هونه‌رێکی زیادیان نوانبێ ، به هه‌موو که‌سێ له له‌شکره‌که نادرێ .

لای ئیمامی شافیعی‌و مالیك‌و ئه‌بوحه‌نیفه - رضي الله تعالى عنهم - له (خمس الخمس) ئه‌درێ ، لای حه‌سه‌نی به‌صری‌و ، ئه‌وزاعی‌و ، ئیمامی ئه‌حمه‌د - رحمهم الله - له ئه‌صلی غه‌نیمه‌ته‌که ئه‌درێ ، له قه‌ولێکی تری شافیعیدا - رضي الله تعالى عنه - له چوار خومسه‌که‌ی تری ئه‌درێ . قه‌ولێکی تریشی موافیقی ئه‌حمه‌ده ، که وابێ سێ قه‌ولی هه‌یه . ئه‌صه‌حی هه‌موویان قه‌ولی ئه‌وه‌ڵه . (من نووي) .

بركة الغازي في ماله حيا وميتا مع النبي - ﷺ - وولاة الأمر

١٤٠/١٢٨٩ عن عبدالله بن الزبير - رضي الله تعالى عنهما - قال : لما وقف الزبير - رضي الله تعالى عنه - يوم الجمل [على باب البصرة ، سنة ست وثلاثين ، بعد مقتل عثمان - رضي الله تعالى عنه -] دعاني فقمت إلى جنبه فقال : يا بُنيَّ إنه لا يقتل اليوم إلا ظالم أو مظلوم وإني لا أُراني إلا سأقتل اليوم مظلوما (لقوله - عليه الصلاة والسلام - : بشر قاتل ابن صفية بالنار) وإن من أكبر همِّي لَدَيْني ! أفَتُرى يُبْقي دَيْنُنا من مالنا شيئا ؟ فقال : يا بني بع مالنا فاقض ديني ، وأوصى بالثلث (مطلقا) وثلثِه لبنيه يعني (بني . أبو ذر) عبدالله بن الزبير ، يقول : ثلث الثلث ، فإن فضل من مالنا فضل بعد قضاء الدين شيئ فثلثه لولدك .

[الظاهر أن في متن الأثر إسقاطا لأنه قال أولا أوصى بالثلث مطلقا وبثلث ثلثه لبني عبدالله - رضي الله تعالى عنه - وهنا يقول : إن بقي شيء فثلثه أي ثلث الباقي . ولا يلتئم مع ما سبق . وحق العبارة أن يقول : فإن فضل بعد قضاء الدين شيء فثلثه للوصية ، وثلثه ، أي ثلث الثلث ، لولدك . رشيد] .

قال هشام : وكان بعض ولد عبدالله قد وازىٰ [في أنصبائهم] بعض بني الزبير [في أنصبائهم ؛ لأن ثلث الثلث إذا قسم بين بني عبدالله بلغ سهم كل منهم مقدار سهام بني الزبير لكثرتهم . ولا تلتفت إلى قول العيني : إن المعنى وازىٰ سن بعض بني عبدالله سن بعض ولد الزبير - رضي الله تعالى عنهما - والوصية لبني عبدالله - رضي الله تعالى عنه - ليس

من الوصية للوارث لحجبهم بأبيهم وأعمامهم . رشيد] خبيبٌ وعَبَّادٌ وله يومئذ تسعة بنين وتسع بنات . [وهذا يؤيد ما قلت . رشيد] = ح - ٥/٢٠٣ = .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - کە [لە ساڵی سی وشەشی هیجرییا] لە بەر دەرگای بەصرە وەستا [کە لەگەڵ حەزرەتی عائیشە - رضي الله تعالى عنها -] لە وەقعەی جەمەلا [بچن لە گەڵ ئیمامی عەلی شەر بکەن تاکو قاتیلی ئیمامی عوثمانیان بداتێ بە قیصاص بیکوژنەوە] منی بانگ‌کرد ، کە چووم لە تەنیشتیەوە وەستام ، فەرمووی : ئەی کورە بچکۆلەی خۆم = ئەی رۆڵەی خۆم ، ئیمرۆ هەرکەسێ بکوژرێ یا زاڵمە یا مەزڵوومە ، من هەر وا ظەن ئەبەم کە ئیمرۆ بە مەزڵوومی ئەکوژرێم ؛ [چونکی پێغەمەر - ﷺ - فەرموویەتی : موژدە بدەن بەو کەسەی کە زوبەیر ئەکوژێ ئەچێتە ناو ئاگرەوە] . گەورەترینی غەمی من قەرزەکەمە ، ئایا ظەن = ئەبەی = کە قەرزەکەمان هیچ بهێڵێتەوە لە ماڵی ئێمە ؟

فەرمووی : ئەی رۆڵەی خۆم هەرچی ماڵێکی ئێمە هەیە بیفرۆشە ؛ قەرزەکەم بدەرەوە . وە وەصیەتی بە سێیەکی کرد . سێیەکی سێیەکیشی کرد بە وەصیەت بۆ ئەولادی عەبدوڵلا . [ئەوە وەصیەت نیە بۆ واریث ؛ چونکی مەحجووب ئەبن بە باوکیانو مامەکانیان] هیشامی کوڕی عوروە ئەفەرموێ : بەعزێ لە ئەولادی عەبدوڵلا کە خەبیبو عەبادە [لە عومرا (عيني) . لە بەشا (ابن بطال)] بەرابەر ئەبوون بە بەعزێ لە ئەولادی زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - ئەو رۆژە زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - نۆ کوڕو نۆ کچی بوو .

(به فه رائيض ته قسيمم كرد له دووصه دو چل و سێ سه هم هه شتاو يه ك سه همى وه صيه تى موطله قه ، بيست و حه وت سه همى هى كوڕانى عه بدوڵلايه . عه بدوڵلا له گه ڵ براكانيا يه كى ده سه هميان به ره كه وێ كچانيشى يه كى پێنج سه هميان به رئه كه وێ . ئێوه يش حسێبى بكه ن)

قال عبدالله : فجعل يوصيني بدَيْنه ويقول : يا بُنَيَّ إن عجزت عنه في شيء فاستعن عليه مولاي [عز وجل] قال : فوالله ما دَرَيت ما أراد ، حتى قلت : يا أبتِ من مولاك ؟ قال : الله . قال : فوالله ماوقعت في كُربْة من دَيْنه إلا قلت : يا مولى الزبير إقض عنه دينه فيقضيه . فقتل الزبير ـ رضي الله تعالى عنه ـ .

[روى الحاكم من طرق متعددة : أن عليا ذكرَّ الزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ ﷺ ـ قال له : لتقاتلن عليا وأنت ظالم له ، فرجع قبل القتال . فقتله عمرو ابن جُرْمُوز ، وهو نائم بوادي السباع . من قسطلاني]

ولم يدع دينارا ولا درهما إلا أرَضين منها الغابة [أرض كبيرة من عوالي المدينة ، إشتراها بسبعين ومائة ألف . وبيعت بألف ألف وستمائة ألف] وإحدى عشرة دارا بالمدينة ، ودارين بالبصرة ، ودارا بالكوفة ، ودارا بمصر .

ته رجه مه :

عه بدوڵلا ئه فه رموێ : ئيتر هه ر وه صيه تى بۆ قه رزه كه ى لا ئه كردم ؛ ئه يفه رموو : ئه ى ڕۆڵه ى خۆم ئه گه ر له شتێكا له قه رزدانه وه دا عاجز = بووى = له مه ولام موعاوه نه ت طه له ب كه . عه بدوڵلا ئه فه رموێ : وه ڵلاهى نه مزانى مه قصوودى له مه ولاى كێيه تا عه رزم كرد : بابه لێ مه ولات كێيه ؟ فه رمووى : خوايه . عه بدوڵلا

ئەفەرموێ : وەڵڵاهی هەر تەنگانەیێ تـووش بوومـایە بـۆ قەرزەکـەی ئەموت : یا مەولای زوبەیر قەرزەکەی زوبـەیر بـدەرەوە ، خوا ـ عـز وجل ـ ئەیدایەوە . زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ شەهیدکرا .

[حاکم ریوایەت ئەکا کە ئیمامی عەلی ئەخاتەوە فکری زوبەیر کە پێغەمەرر ـ ﷺ ـ بە = زوبەیری = فەرموو : تۆ شـەڕ لەگـەڵ عەلیـدا ئەکەی ، لەوەدا تۆ زاڵمی . لەبەر ئەوە زوبەیر لە پێش شەڕا گەڕایەوە ، لە (وادی السباع) نوستبوو عەمری کوڕی جورموز بە ناغافڵ شەهیدی کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ]

نە دیناریێ نە درهەمێکی بەجێ نەهێشت ، تەنها چەنـد ئەرزێ نەبێ کە غابە یەکێ بوو لەو ئەرزانە [غابە ئەرزێکی زۆر گەورەیە لە ژوور مەدینەوە] یازدە خانوویشی لە مەدینە بوو ، دوو خانووی لە بەصرە بوو ، خانوویێکی لە کووفە بوو ، خانوویێکی لە میصرا بوو .

قال : وإنما كـان دَينه الـذي عليه أنّ الـرجل كـان يأتيـه بالمـال فيستودعه إياه ، فيقول الزبير ـ رضي الله تعالى عنه ـ : لا ، ولكنه سَلَف (قرض) فإني أخشى عليه الضيعة . وما وليَ إمارة قط ولا جباية خراج ، ولا شيئا إلا أن يكون في غزوة مع النبي ـ ﷺ ـ أو مع أبي بكر ، وعمر ، وعثمان ـ رضي الله تعالى عنهم ـ [روى الزبير بن بكّار أنه كان له ألف مملوك يؤدّون إليه الخراج] .

قال عبدالله بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : فَحَسَبْتُ ما عليه من الدين فوجدته ألفي ألف ومائتي ألف . قال : فلقي حكيم بن حِزام ـ رضي الله تعالى عنه ـ عبدالله بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقال : يا ابن أخي كم على أخي من الدين ؟ فكتمه . فقال : مائة ألف . فقال

حكيم - رضي الله تعالى عنه - : والله ما أُري أموالكم تسع لهذه . فقال له عبدالله : أفرأيتك إن كانت ألفي ألف ومائتي ألف ؟ ! قال : ما أراكم تطيقون هذا ، فإن عجزتم عن شيء منه فاستعينوا بي .

ته‌رجه‌مه :

عه‌بدوڵڵا ئه‌فه‌رموێ : ئه‌و قه‌رزه‌ی كه له‌سه‌ر زوبه‌یر بوو - رضي الله تعالى عنه - هه‌ر ئه‌وه بوو خه‌ڵق ماڵیان ئه‌هێنایه لای به ئه‌مانه‌ت ، ئه‌ویش فه‌رموویه : ئه‌مانه‌ت قه‌بووڵ ناكه‌م ، ئه‌ترسم كه ضایع ببێ ، ئه‌مما به قه‌رز قه‌بووڵی ئه‌كه‌م . زوبه‌یر - رضي الله تعالى عنه - نه ئه‌میرێتی كردوه ، نه ته‌حصیلاتی خه‌راجی كردوه ، نه هیچی تر ، ئه‌وه‌نده‌ی هه‌یه له خزمه‌ت پێغه‌مه‌را - ﷺ - یا له خزمه‌ت ئه‌بوبه‌كرا ، یا عومه‌را ، یا عوثمانا - رضي الله تعالى عنهم - چووبێ بۆ غه‌زا . [زوبه‌یری كوری به‌كار ئه‌فه‌رموێ : هه‌زار عه‌بدی بوو خه‌راجیان ئه‌دایێ] . عه‌بدوڵڵا - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : قه‌رزه‌كه‌یم حیساب كرد . دوو هه‌زارهه‌زارو دووصه‌د هه‌زار بوو ، فه‌رمووی : به حه‌كیمی كوری حیزام گه‌یی - رضي الله تعالى عنه - لێی پرسی : ئه‌ی كوری برای خۆم قه‌رزی براكه‌م چه‌نده ؟ عه‌بدوڵڵا - رضي الله تعالى عنه - كه‌تمی میقداره‌كه‌ی كرد ، فه‌رمووی : صه‌د هه‌زاره - حه‌كیم فه‌رمووی : وه‌ڵڵاهی ظه‌ننم نی‌یه كه ماڵی ئێوه به‌شی ئه‌و قه‌رزه بكا . عه‌بدوڵڵا - رضي الله تعالى عنه - فه‌رمووی : ئه‌گه‌ر دوو هه‌زارهه‌زارو دووصه‌دهه‌زار بێ ئه‌ڵێی چی ؟ حه‌كیم فه‌رمووی : ظه‌ننم نی‌یه كه بتوانن بیده‌نه‌وه . ئه‌گه‌ر له میقدارێكی عاجز بوون موعاوه‌نه‌تم لێ طه‌له‌ب بكه‌ن .

قال : وكان الزبير - رضي الله تعالى عنه - إشترى الغابة بسبعين ومائة ألف ، فباعها عبدالله بألف ألف وستمائة ألف ، ثم قام فقال : من كان له على الزبير - رضي الله تعالى عنه - حقٌ فليوافنا [فليأتنا] بالغابة ، فأتاه عبدالله بن جعفر - رضي الله تعالى عنهما - وكان له على الزبير أربعمائة ألف ، فقال لعبدالله : إن شئتم تركتها لكم . قال عبدالله : قال لا . قال : فإن شئتم جعلتموها فيما تؤخرون - إن أخرتم - فقال عبدالله : لا . قال : فأقطعوا لي قطعة . فقال عبدالله : لك من هُهنا إلى ههنا . قال : فباع منها [من الغابة وغيرها] فقضى دَيْنه فأوفاه ، وبقي منها أربعة أسهم ونصف ، فقدم على معاوية وعنده عمرو بن عثمان - رضي الله تعالى عنه - والمنذر بن الزبير - رضي الله تعالى عنه - وابن زمعة أخو أم المؤمنين سودة - رضي الله تعالى عنها - فقال له معاوية : كم قوِّمتَ الغابة ؟ قال : كل سهم مائة ألف . قال : كم بقي ؟ قال : أربعة أسهم ونصف . قال المنذر بن الزبير - رضي الله تعالى عنه - : قد أخذت سهما بمائة ألف . قال عمرو بن عثمان - رضي الله تعالى عنه - : قد أخذت سهما بمائة ألف . وقال ابن زمعة : قد أخذت سهما بمائة ألف . فقال معاوية : كم بقي ؟ فقال : سهم ونصف . قال : أخذته بخمسين ومائة ألف .

قال : وباع عبدالله بن جعفر - رضي الله تعالى عنهما - نصيبه من معاوية بستمائة ألف . فلما فرغ ابن الزبير - رضي الله تعالى عنهما - من قضاء دينه قال بنو الزبير : أقسم بيننا ميراثنا قال : لا والله لا أقسم بينكم حتى أنادي بالموسم أربع سنين : ألا من كان له على الزبير دين فليأتنا فلنقضه ! قال : فجعل كل سنة ينادي بالموسم . فلما مضى أربع سنين

قسم بينهم . قال : فكان للزبير أربع نسوة ، ورفع الثلث فأصاب كل إمرأة ألف ألف ومائتا ألف فجميع ماله خمسون ألف ألف ومائتا ألف . ح ـ ٢٠٣/٥ . غلط في الحساب في زيادة مائتا ألف على ألف ألف في حصص نسوة الزبير . [كما غلطتُ أنا في الحساب حيث لم أُدخل النسوة في تصحيح المسألة ، فصححوه .[1] وفي القسطلاني توجيهات للسهو الذي رواه البخاري] .

تەرجەمە :

عورروە ئەفەرموێ : زوبەیر غابەی بە صەدو حەفتا هەزار کڕیبوو ، عەبدوڵڵا بە هەزار هەزارو شەشصەد هەزاری فرۆت ، لە دواییدا عەبدوڵڵا راوەستا فەرمووی : هەرکەسێ حەقێکی بەسەر زوبەیرەوە هەیە لە غابە بێتە لام . عەبدوڵڵای کوڕی جەعفەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ چوەلای چوار هەزاری لەسەر زوبەیر بوو فەرمووی : ئەگەر هەوەستان هەیە واز لە قەرزەکەم بێنم . عەبدوڵڵا فەرمووی : خەیر . فەرمووی : ئەگەر هەوەستان بێنێ بمخەنە دواوە ، ئەگەر بەعزێکی تەئخیر ئەکەن . عەبدوڵڵا فەرمووی : خەیر . فەرمووی : کە وابێ پارچەییێکم لە غابە بۆ بربڕدەن . عەبدوڵڵا فەرمووی : لەوێوە تا ئەوێ بۆ تۆ بێ ، عورروە ئەڵێ : ئەو پارچەیەی پێ فرۆت و تەسلیمی کردو قەرزەکەی بە تەواوی دایەوە .

---

(١) دانەر ـ خ ـ مەبەستی لەم هەڵەی خۆی لەو مەسئەلەدایە کە لە پێشەوە فەرمووی : «بە فەرائیض تەقسیمم . .» خۆی لێرە بە دواوە ژنەکانیش دەخاتە مەسئەلەکەو حەلی دەکات .

لە غابە چوار سەهم و نیوی مایەوە عەبدوڵلا تەشریفی چوە لای موعاویە ، عەمری کوڕی عوثمان و ، مونذیری کوڕی زوبەیرو ، عەبدوڵلای کوڕی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لە لای موعاویە بوو ، موعاویە لە عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنە ـ ی پرسی : غابە بە چەندە نرخی بڕرا ؟ فەرمووی : هەر سەهمێکی بە صەدهەزار . وتی : چەند سەهمی ماوە ؟ فەرمووی : چوار سەهم و نیوی ماوە . مونذیری کوڕی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنە ـ فەرمووی : سەهمێکم بە صەد هەزار وەرگرت . عەمری کوڕی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنە ـ وتی : منیش سەهمێکم بەصەد هەزار وەرگرت . عەبدوڵلای کوڕی (زمعە) ـ رضي الله تعالى عنە ـ فەرمووی : منیش سەهمێکم بە صەدهەزار وەرگرت . موعاویە وتی : چەند سەهمی ماوە ؟ عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنە ـ فەرمووی : سەهم و نیوێکی ماوە . موعاویە وتی : منیش ئەوەم بە صەدو پەنجاهەزار وەرگرت .

عوروە ئەفەرموێ : عەبدوڵلای کوڕی جەعفەر حیصەکەی خۆیی بە موعاویە فرۆت بە شەشصەد هەزار ، کە (ابن الزبیر) ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە قەرزدانەوە بوەوە کوڕانی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنە ـ عەرزیان کرد : ئیتر میراتەکەمان لە بەینا بەش بکە . فەرمووی : وەڵلاهی تا چوار ساڵ لە مەوسیمی حەجا جاڕ نەدەم کە کێ قەرزی بەسەر زوبەیرەوە هەیە ـ رضي الله تعالى عنە ـ بێ بیدەمەوە . . . بەشی ناکەم ! چوار ساڵ لە مەوسیما بەو نەوعە جاڕی دا ، دوای چوار ساڵە لە بەینیانا تەقسیمی کرد . زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنە ـ چوار ژنی بوو ثولثی و [ثولثی ثولثی] لێ جوێ کردەوە ، ژنەکانی هەر یەکی صەد هەزار

هەزارو دووصەدهەزاريان بەركەوت . بەم حسابە مەجموعی تەريكەی زوبەير پەنجاهەزار هەزارو دووصەد هەزار بوو .

تەصحيحی مەسئەلەی ميراثی يە[1] . ٧٧٧٦ :

---

(١) گەلێك گەڕام نەمزانی دانەر ـ خ ـ ئەم مەسئەلەی لە كوێ ـ بەم شێوە ـ وەرگرتوە . لەسەر ئەم ماڵی زوبەيرە گەلێ قسە كراوەو ، قەسطەلانیو عەسقەلانیو كەسانی ديكەيش قسەيان لەسەر كردوە ، بۆ زيادە متمانەی باسەكە چوومە خزمەت مامۆستا مەلا عەبدولكەريمی مدرس ، ئەنجام پاش گەڕانو پشكنين ئەمە نەتيجەی باسەكە بوو : تێكڕای ماڵی زوبەير (٢٠٠ر٥٠) پەنجا مليۆنو دووصەد هەزار درهەم بوە . ئەمەيش بە هەموو سامانەكەی كە (غابە)و زەویو زارو خانوەكانی مەدينەو بەصرەو ميصرو . . تاد قازانجی مانەوەی ئەو چوار ساڵە كە عەبدوڵلا ماڵەكەی هێشتەوەو بەشی نەكرد . بەشكردنەكەيش بەم شێوە دەبێت :
دوو مليۆنو دووصەد هەزاری قەرز لێ دەردەچێيت .
سێ يەكيشی ـ كە (١٦) شازدە ـ مليۆنە جيادەكرێتەوە . دوای ئەوەی كە ئەمانە دەركرا (٣٢) مليۆن دەمێنێتەوە ، بە پێی زانياری فەرائيض بەش دەكرێ .
چوار ژنەكە هەر يەكەيان هەشت‌يەك دەبات كە دەكاتە يەك مليۆن ، واتە بەشی چوار ژنەكە چوار مليۆن دەبێت . (٢٨) بەش دەمێنێتەوە بەسەر كوڕو كچەكاندا ـ نێردوو بەشو مێ بەشێك ـ بەش دەكرێت . كوڕەكان كە (٩) ن (١٨) بەشو ، كچەكانيش كە نۆن (٩) بەش ، ئەمە (٢٧) بەشی ، يەك‌بەش دەمێنێتەوە ـ لە بەشی كچو كوڕەكان ـ دووبارە بە ياسای پێشوو بەش دەكرێتەوە بەسەريانا .

ثلث/٢٥٩٢ ، ثلث الثلث/٨٦٤ ، أربع نسوة لكل منها/٢٤٣ ، البنات لكل منها/١٢٤ ، والبنون لكل منهم/٢٤٨ ، مسألة/٧٧٧٦ .

١٤١/١٢٩٠ مروان بن الحكم [. . . .] ومسور بن مخرمة [ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أسلم مع أبيه بعد الفتح] أخبرا أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال حين جاءه وفد هوازن مسلمين فسألوه أن يرد إليهم أموالهم وسبيهم [وعند الواقدي كان فيهم أبو برقان السعدي ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : يا رسول الله إنْ في هذه الحظائر إلا أمهاتك ، وخالاتك ، وحواضنك ، ومرضعاتك . فامننْ علينا منَّ الله عليك ! وفي شعر زهير بن صُرَد كما في المعجم الصغير للطبراني :

أمنن على نسوة قد كنتَ ترضعها إذ فوك تملؤه من محضها الدرر

قسطلاني]

فقال لهم رسول الله ـ ﷺ ـ : أحبُّ الحديث إلي أصدقه ، فاختاروا إحدى الطائفتين : إمّا السبي ، وإمّا المال ، وقد كنت إستأنيت بهم . وقد كان رسول الله ـ ﷺ ـ إنتظرهم بضع عشرة ليلة حين قفل من الطائف ، فلما تبين لهم أن رسول الله ـ ﷺ ـ غير راد إليهم إلا إحدى الطائفتين قالوا : فإنا نختار سبينا ، فقام رسول الله ـ ﷺ ـ في المسلمين فأثنى على الله بما هو أهله ، ثم قال : أما بعد : فإن إخوانكم هؤلاء قد جاؤنا تائبين ، وإني قد رأيت أن أرد إليهم سبيهم ، من أحبَّ أن يُطَيِّبَ فليفعل ، ومن أحبَّ منكم أن يكون على حظه حتى نعطيه إياه من أول ما يفيء الله علينا فليفعل . فقال الناس : قد طيّبنا ذلك يا رسول الله لهم . [ولأبي ذر : قد طيّبنا ذلك لرسول الله ـ ﷺ ـ] فقال لهم رسول الله ـ ﷺ ـ : إنا لاندري من أذِن لكم في ذلك ممن لم يأذن ، فارجعوا حتى

يرفع إلينا عرفاؤكم أمركم . فرجع الناس ، فكلّمهم عرفاؤهم ثم رجعوا إلى رسول الله - ﷺ - فأخبروه أنهم قد طيّبوا فأذنوا . (قال ابن شهاب) : فهذا الذي بلغنا عن سبي هوازن . ح - ٥/٢٠٧ .

ح - ٤/١٥٤ ، ٣٠٥ ، ٣٤٣ ، ح - ٦/٣٨٩ . د ، ن .
ح - ١٠/٢٣٦ .

ئەگەر تیکراری بەعزێ حەدیث بیێ لە (مجمع البحرین)ا عەییم لێ‌مەگرن ، موکەڕەڕەکەی طەی بکەن .

ئەم حەدیثە مورسەلە ؛ چونكى مەروان صەحابە نىيە ، تابیعی‌یە . میسورەیش - رضي الله تعالى عنه - حازری وەقعەکە نەبوە فەقەط مورسەلی صەحابی‌یە حوکمی مەرفووعی هەیە .

تەرجەمە :

میسوەر - رضي الله تعالى عنه - خەبەری داوە بە عوروەی کوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - : لەو وەختەدا کە وەفدی هەوازین بە موسوڵمانەتی هاتنە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - طەڵەبیان لێ‌کرد کە ئەسیرەکان‌و ماڵەکانیان پێ ببەخشێ . (ئەبو بەرقانی) سەعدیی - رضي الله تعالى عنه - یشیان لەناوا بوو ، عەرزی پێغەمەری کرد - ﷺ - : (يا رسول الله) ئەوانەی کە لەو حەبسخانەی تۆدان غەیری[1] دایك‌و ، پوورو ، دایەن‌و ، بەخێوکەری تۆ کەسی تر نین ، بە عەفویان لە ئەسیریی منەتمان بەسەرا بنێ ، خوا مەمنوونت بکا . زوهەیر لە شیعری

---

(١) لە ئەسڵەکەدا (غەیری ئەوانەی غەیری دایك‌و . . .) بوو بەهەڵەمان زانی‌و ، وەك سەرەوە راستمان کردەوە .

= خوّیا = ئەڵێ : منەت بێ بەسەر ئەو ژنانەدا کە شیرت ئەمژین ، لەو وەختەدا کە مژینیان دوڕی قەطرەی شیریان دەمی موبارەکی پڕە کردی) .

پێغەمەر - ﷺ - پێی فەرموون : خۆشترین قسە لای من ئەو قسەیە کە راست بێ ؛ لە دوو شت یەکێکیان ئیختیار بکەن : یا ئەسیرەکان ، یا ماڵەکانتان . تا ئێستە تەئخیرم خست بەشم نەکرد . راویی ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - دە پانزە رۆژ مونتەظیریان بوو ، لەو وەختەدا کە تەشریفی لە طائیف گەڕایەوە (بەشکردنەکەی دوا خست) .

کە لێیان مەعلووم بوو کە پێغەمەر - ﷺ - هەر یەکێ لەو دوو طائیفەیان ئەداتەوە عەرزیان کرد : ئێمە هەر ئەسیرەکانمان ئەوێتەوە ، یەعنی ماڵمان ناوێ ، کە ئەوەیان عەرزکرد پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی لە ناو موسوڵمانانا راوەستا ، بەوەی کە لایەق بە شەئنی خوابێ حەمدو ثەنای خوای کرد ، لە دواییدا فەرمووی : (أما بعد) کە برادەرانی دینیی ئێوە کە فروستادەی هەوازینن تۆبەیان لە کوفر کردوەو هاتوونە لامان ، منیش رەئیم وایەو وا مەصڵەحەت ئەبینم کە ئەسیرەکانیان بدەمەوە . هەرکەسێ حەزەکا بە طیبی نەفسی بێ عیوەض کە ئەسیرەکانیان بدرێتەوە با بیکا ، هەرکەسێ لە ئێوە وا حەزەکا کە لەسەر بەشی خۆی بمێنێ تا لە ئەوەڵ غەنیمەتێ کە خوا بۆمان بنێرێ بیئەمێ[1] بیکا . هەموو خەڵق عەرزیان کرد : (یا رسول الله) بە طیبی نەفس رازین کە بیان درێتەوە بێ عیوەض . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی . ئێمە نازانین کێ ئیذنی داوەو کێ ئیذنی نەداوە ، بگەڕێنەوە تا وەکیل و حەکەمەکانتان

(١) بیئەمێ : بیدەمێ .

ئيراده‌و فيكرى هه‌مووتانمان بێنێته لا .

خه‌ڵق گه‌ڕانه‌وه ، وه‌كيله كانيان (يه‌كه يه‌كه) قسه‌يان له‌گه‌ڵ كردن ، له دواييدا گه‌ڕانه‌وه بۆ خذمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ خه‌به‌ريان دايێ و عه‌رزيان كرد كه هه‌موو به حوسنى ره‌زاى خۆيان ئيذنيان دا .

[كه پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ به بێ عيوه‌ض بيان‌داته‌وه . ئيبن‌و شه‌هاب ـ رحمه الله ـ ئه‌فه‌رموێ : ئه‌مه‌يه گه‌ييوه به ئێمه له ئه‌سيرانى هه‌وازين .]

من قتل قتيلا فله سلبه

١٢٩١/١٤٢ عن عبدالرحمن بن عوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بينا أنا واقف في الصف يوم بدر فنظرت عن يميني وشمالي فإذا أنا بغلامين من الأنصار حديثة أسنانها [معاذ بن عمرو ، ومعاذ بن عفراء ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] تمنيت أن أكون بين أضْلَع [أقوى] منهما ، فغمزني أحدهما فقال : ياعم هل تعرف أبا جهل ؟ قلت : نعم ما حاجتك إليه يا ابن أخي ؟ قال : أُخْبِرتُ أنه يَسبُّ رسول الله ـ ﷺ ـ والذي نفسي بيده ! لئن رأيته لايفارق سوادي سواده [شخصي شخصه] حتى يموت الأعجل منا [أي الأقرب أجلا] فتعجبت لذلك . فغمزني الآخر ، فقال لي مثلها .

فلم أنشب [ألبث] أن نظرت إلى أبي جهل يجول في الناس [يزول . م] قلت : ألا إن هذا صاحبكما الذي سألتماني ، فابتدراه بسيفيهما فضرباه حتى قتلاه ، ثم إنصرفا إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فأخبراه ، فقال : أيكما قتله ؟ قال كل واحد منهما : أنا قتلته . فقال : هل مسحتما سيفيكما ؟ قالا : لا . فنظر في السيفين فقال : كلاكما قتله . سَلَبه لمعاذ بن عمرو بن الجموح [لأنه هو الذي أثخنه] . وكانا معاذ بن عفراء ومعاذ بن عمرو بن الجموح . ح ـ ٢١٢/٥ . م ـ ٣٤١/٧ ـ ح ـ ٢٤٩/٦ . ولفظه :

إني لفي الصف يوم بدر إذ إلتفتت ، فإذا عن يميني وعن يساري فَتَيان حديثا السِّنِّ ، فكأني لم آمن بمكانهما ، إذ قال لي أحدهما سرًّا مِن صاحبه : ياعم أرني أبا جهل . فقلت : يا ابن أخي وما تصنع به ؟

قال : عاهدت الله ، إن رأيته ، أن أقتله أو أموت دونه ! فقال لي الآخر سرًّا مِن صاحبه مثله . قال : فما سرَّني أني بين رجلين مكانهما . فأشرت لهما إليه ، فشدًّا عليه مثل الصقرين حتى ضرباه ، وهما ابنا عفراء والحرث بن رفاعة : معاذ ومعوِّذ . وليس فيه السلَب . وفيه مباينة للحديث الأول في معوِّذ .

ته‌رجه‌مه :

عه‌بدوره‌حمانی کوڕی عه‌وف ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : رۆژی به‌در له‌ وه‌ختێکا که‌ له‌ صه‌فی حه‌ربا وه‌ستابووم ته‌ماشای راست‌و چه‌پی خۆم کرد ، تێفکریم له‌ ئه‌نصار دوو جوانکه‌ی تازه‌عومرم له‌ ته‌نیشته‌وه‌ بوو ، ته‌مه‌ننای ئه‌وه‌م کرد که‌ له‌ به‌ینی له‌وان به‌قووه‌تترا بوومایه‌ ، یه‌کێکیان به‌دزیی ئه‌ویتریان پێی وتم : مامه‌ ئه‌بوجه‌هل ئه‌ناسی ؟ لێم‌پرسی : ئیشت چیه‌ به‌ ئه‌بوجه‌هل ئه‌ی کوڕی برای خۆم ؟ وتی : خه‌به‌رم دراوه‌تێ که‌ جوێن ئه‌دا به‌ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ، قه‌سه‌م به‌وه‌ی که‌ نه‌فسی منی به‌ده‌سته‌ ! ئه‌گه‌ر ببینم لێی جوێ نابمه‌وه‌ تا کامان زووتر ئه‌جه‌لی هاتبێ ئه‌مرێ . له‌وه‌ عه‌جایب مام . ئه‌وی تریشیان تێوه‌ژه‌ندم وای وت . زۆری پێ نه‌چوو ته‌ماشام کرد ئه‌بوجه‌هل له‌ ناو خه‌ڵقائه‌گه‌ڕێ ، له‌ جێیێ ناوستێ . پێم‌وتن : ها ئه‌وه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ لێتان‌پرسیم ، عه‌جه‌له‌یان بۆ کرد [وه‌ك هه‌ڵۆ تێوه‌ڕۆهاتن .م] لێیان دا تا کوشتیان ، له‌ دواییدا گه‌ڕانه‌وه‌ خه‌ذمه‌ت پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ و عه‌ررزیان‌کرد ، فه‌رمووی : کامتان کوشتی ؟ هه‌ردوکیان عه‌ررزیان‌کرد : من کوشتم . فه‌رمووی شیره‌کانتان سریوه‌ یان‌نا ؟ عه‌ررزیان‌کرد : خه‌یر . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ته‌ماشای شیره‌کانی کردن ،

فه‌رمووی : هه‌ردوكتان كوشتووتانه . سه‌له‌به‌كه‌ی[1]دا به مه‌عاذی كوڕی عه‌مری كوڕی جه‌مووح ؛ چونكی به‌شیره‌كه‌ی ئه‌و ئیشی ته‌واو بووبوو .
ئه‌و دوانه : مه‌عاذی كوڕی عه‌فرای كوڕی حه‌رثی كوڕی ره‌فاعه‌و ، مه‌عاذی كوڕی عه‌مری كوڕی جه‌مووح بوون .

له ریوایه‌ته‌كه‌ی تری بوخارییا ئه‌فه‌رموێ : كه مه‌عاذو (معوذ)ی كوڕی عه‌فراو كوڕی حه‌رث بوون . ئیحتیمالی هه‌یه موعه‌ویذیش ئیشتیراكی كردبێ له‌وه‌دا ؛ چون ئیبن و مه‌سعوود[2] - رضي الله تعالى عنه - ئیشتا ئه‌بوجه‌هل رۆحی تیا مابوو له دوای سوئال و جوابێ له به‌ینیانا جاری بوو ، سه‌ری بڕی و بردی بۆ خذمه‌تی سه‌عاده‌ت - علیه الصلاة والسلام - بۆیه پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : هه‌ردوكتان كوشتووتانه به‌وه دڵی ئه‌وی هێنایه‌جێ ؛ چونكی شه‌ریكی (ابن الجموح) بوو له لێدانا فه‌قه‌ط به برینه‌كه‌ی كه (ابن الجموح) لێی كردبوو ئیشی ته‌واو بووبوو پێی

(١) سه‌له‌ب : ئه‌و كه‌ل‌وپه‌ل و شت‌ومه‌كه‌یه كه به‌كوژراوه‌كه‌وه‌یه .

(٢) ئه‌م باسه له‌م حه‌دیثه‌ی ئێره‌دا نی‌یه‌و ، حه‌دیثێكی تره‌و كورته‌ی باسه‌كه وایه : دوای بڕانه‌وه‌ی شه‌ڕی به‌درو ، شكانی كافران و سه‌ركه‌وتنی موسوڵمانان . . ئیبن‌ومه‌سعوود به ناو كوژراوه‌كاندا ده‌گه‌ڕا ، ئه‌بوجه‌هلی له سه‌ره‌مه‌رگدا دی ، چوو چۆكی دادایه سه‌ردڵی . ئه‌بوجه‌هل لێی‌پرسی : پیرۆزی‌و سه‌ركه‌وتن ده‌ست كێ كه‌وت ؟ ئیبن و مه‌سعوود فه‌رمووی : پیرۆزی‌و سه‌ركه‌وتن بۆ خواو پێغه‌مه‌ری خوایه ! دوای ئه‌وه ئه‌بوجه‌هل وتی : به راستی ئه‌ی شوان‌كاره شوێنێكی سه‌ختت گرتوه - كه‌سه‌ر سنگی ئه‌وه - . دوای ئه‌وه ئیبن و مه‌سعوود سه‌ری له لاشه‌ی جیاكرده‌وه‌و بردی بۆ خزمه‌ت پێغه‌مه‌ر - د - .

ئەمرد ، بە بریني (ابن العفراء) چونکی شیـرەکەی زۆر نـەڕۆییبو پێی نەدەمرد .

ئینسـان بە چـاوی بچووکیی تـەماشـای کـەس نـەکـا . بـۆیـە عەبدورەحمانی بنی عەوف لە دواییدا فـەرمووی ـ وەك لـە حەدیثـەکەی ترایە ـ : ئەوەم پێ خۆش نەبوو کە لە باتی ئەوان لە بەینی دوو پیاوی ترا بوومایە .

پـەلەپـەل‌کردن بـۆ کردنی فـەضائیـلی ئـەعمـال ، رق‌هـەڵسـان لەگونەهکار صیرف بۆ خواو پێغەمەر ـ ﷺ ـ سوننەتە .

سەلەبی مەقتوول حەقی قاتیلەکەیەتی .

قاتیل لە غەزادا بڵێ : من کافرێکم کوشتوە پیێ بڕوا ئەکرێ بەو شەرتە ئەمارەتێکی ببێ .

١٢٩٢/١٤٣ مصعب بن سعد عن أبيه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أخذ أبي من الخمس سيفا فأتى به النبي ـ ﷺ ـ فقـال : هب لي هذا . فأبى ، فأنزل الله ـ عز وجل ـ : ﴿يسألونك عن الأنفال ، قل : الأنفال لله والرسول﴾[١] . م ـ ٣٢٩/٧ . وقـد مر بـأبسط في فضائـل[٢] سعد ـ رضي الله تعالى عنه ـ .

تەرجەمە :

موصعەب ئەفەرموێ : سەعدی باوکم ـ رضي الله تعـالى عنه ـ شیـرێکی لە خـومس هـەڵگـرت بـردیـە خـزمـەت پێغـەمـەر ـ ﷺ ـ عەرزی‌کرد : (يا رسول الله) ئەم شیرەم پێ هیبە بفەرموو : پێغەمـەر

(١) سوورەتی ئەنفال/ ٩ .

(٢) بڕوانە : بەرگی سێیەمی ئەم کتێبە . ل : ٤٨٦ .

ـ ﷺ ـ ئیبای فەرموو نەیدایێ . ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە مەعنای وایە : لە ئەنفال لێت ئەپرسرێ ؛ بلێ : ئەنفال هی خواو رەسوولی خوایە .

١٢٩٣/١٤٤ عن عوف بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قتل رجل من حمير رجلا من العدوّ فأراد سلَبَه فمنعه خالد بن الوليد ـ رضي الله تعالى عنه ـ وكان واليا عليهم ، فأتى رسول الله ـ ﷺ ـ عوف بن مالك فأخبره ، فقال لخالد : ما منعك أن تعطيه ؟ قال : إستكثرته يا رسول الله . قال : إدفَعْه إليه ، فمرَّ خالد بعوف فجرَّ بـردائه ثم قـال : هل أنجزت لك ما ذكرت لك عن رسول الله ـ ﷺ ـ ؟ فسمعـه رسول الله ـ ﷺ ـ فاستغضب فقال : لا تعطه يا خالد ، لاتعطه يا خالد ، هل أنتم تاركو لي أمرائي ؟ إنما مثلكم ومثلهم كمثل رجل استرعى إبلا أو غنما فرعاها ، ثم تحين سقيها ، فأوردها حوضا فشرعت فيه فشربت صفوه وتركت كَدِره ؛ فصَفْوُه لكم وكدره عليهم . م ـ ٣٤٣/٧ . وفي أخرى عنه : قال : خرجت مع من خرج مع زيد بن حارثة ـ رضي الله تعالى عنه ـ في غزوة مؤتة (مهموزا وغير مهموز) ورافقنى مددي من اليمين . . وساق الحديث عن النبي ـ ﷺ ـ بنحوه ، غير أنه قال في الحديث : قال عوف : فقلت : يا خالد أما علمت أن رسول الله ـ ﷺ ـ قضى بالسَّلَب للقاتل ؟ قال : بلى ولكني إستكثرته . م ـ ٣٤٥/٧ .

تەرجەمە :

عەوفی بنِ مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفـەرموێ : لـەگەڵ ئەوانەی کە لەگەڵ زەیدی کوڕی حاریثەدا چوون بۆ غەزای مۆتە منیش چووم ، یەکێ لەوانەی کە مەدەدی لەشکرەکە بوو . بوو بە رەفیقم ، پیـاوێ لە حیمیـەر پیاوێکی لـە دوشمن کوشت [زاهـیر وایە ئـەو پیاوە

رەفیقەکەی بووبێ] ، سەلەبی کوژراوەکـەی ویست . خالیـدی کوڕی وەلید ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەیدایێ ، خالید ـ رضي الله تعالى عنه ـ والیی ئەو جێیە بوو ، پێم‌وت : ئەی خالید بۆ نازانی کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ حوکمی وا کردوە کە کەسێ ـ کەسێ لە دوشمن بکوژێ ماڵی ئەو کەسە کوژراوە کە پێیەتی بۆ ئەو کەسەیە کە کوشتوویەتی ؟ وتی : بەڵێ ئەزانم ، ئەمما لام وایە کە سەلەبەکەی زۆرە هەمووی نادرێتێ . عەوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چـوە خزمـەت پێغەمـەر ـ ﷺ ـ کەیفیـەتەکـەی عـەرزکـرد ، پێغــەمـەر ـ ﷺ ـ بـە خـالیـدی فـەرمـوو : بـۆچیت نەداوەتێ ؟عەرزی‌کرد : بە زۆرم زانی . فەرمووی : بیدەرێ . لە دوای ئەوە حەزرەتی خالید بە لای عەوفا رابورد ، عەوف کەواکەی راکێشاو پێی‌وت : خـۆ ئەوەی کـە لە (رسـول الله)وە ـ ﷺ ـ بۆم ذیکـر کردی بەجێم‌هێنا ! [یەعنی بەمە طەعنی لە حەزرەتی خالید دا ـ رضي الله تعالى عنه ـ] پێغەمەر ـ ﷺ ـ بیستی غەضەبی هەڵسا ، دوو دەفعە فەرمووی : ئەی خالید مەیدەرێ ، ئێوە بۆ خاتـری من واز لە ئـومەراکـانم ییّنن ؟ [یەعنی وازیان لێ بێنن طەعنیان لێ مـەدەن] مەثـەلی ئێوەو ئـەوان وەك مەثەلی پیاوێ = وایە = وشتـرێ یا مـەڕێ بێنێتە سەر حەوزێ ، ئـاوە سافەکەی بخواتەوەو لێڵەکە نەخواتەوە . سافی ئەوان بۆ ئێوەیە لێڵی ئەوان بۆ خۆیانە [یەعنی ئومـەرا زەحمەت ئـەکێشن ، جەمـع و جیبایـەتی ماڵ ئەکەن ، حیمایەی رەعیەت ئەکەن ، بە عـەدالەت مـاڵ ئەگـەیێنن بە مـوستەحـەق ، شەوو رۆژ لـە زەحمەتـان ، ئێوە بێ زەحمـەت مـاڵتـان

(١) دانەر ـ خ ـ سەرەتـای ریوایـەتەکـەی دوایی بردوەتـە پێشەوەو ، لـەگەڵ ریوایەتەکەی دیکەدا پێکیەوە شێلاون .

تعالى عنه ـ قال : خرجنا مع ررسول الله ـ ﷺ ـ عام حنـين [في السنة الثامنة] فلما إلتقينا كانت للمسلمين جولة [تقدم وتأخر] ، فرأيت رجلا من المشركين عَلا رجلا من المسلمين ، فاستدرت حتى أتيته من ورائه حتى ضربته بالسيف على حَبل عاتقه ، فأقبل عليَّ فضمَّني ضمَّةً وجدت منها ريح الموت ، ثم أدركه الموت ، فأرسلني ، فلحقت عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقلت : ما بال الناس ؟ قال : أمر الله . ثم إن الناس رجعوا ، وجلس النبي ـ ﷺ ـ فقال : من قتل قتيلا له عليه بيِّنة فَلَهُ سَلَبُه فقمت . فقلت : من يشهد لي ؟ ثم جلست . ثم قال : من قتل قتيلا له عليه بينة فله سلَبه ، فقمت فقلت : من يشهد لي ؟ ثم جلست . ثم قال الثالثة مثله ، فقمت . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : ما لك يا أبـا قتادة ؟ فاقتصصت عليه القصة . فقال رجل : صدق يا رسول الله وسلبه عندي فأرضه عني . فقال أبو بكر الصديق ـ رضي الله تعالى عنه ـ : لاها الله ، إذا لا يَعمِد إلى أسد مِن أُسد الله يقاتل عن الله ورسولـه ـ ﷺ ـ يعطيك سلَبَه ! فقال النبي ـ ﷺ ـ : صدق . فأعـطاه (سلبه) ، فبعت الدِّرْع فابتعت به مَخْرَفا (بستانا) في بني سَلمة فإنه لَأوّل ما تأثلته (تكلفت جمعه) في الاسلام . ح ـ ٢١٣/٥ . م ـ ٣٣٤/٧ .

ته رجه مه :

ئه بو قه تاده ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه فه رموێ : ساڵی حونه ين له خزمه ت پێغه مه را ـ ﷺ ـ چووينه ده رێ بۆ غه زای حونه ين ، كه له گه ڵ موشريكا مولاقاتمان بوو ، موسوڵمانان [غه يرى پێغه مه ر ـ ﷺ ـ و ئه وانه كه له ده ورى ئـه وبوون] پـاشكه وتن و پێشكـه وتنيان تێكـه وت ، چاوم كه وت به موشريكێ به سه ر موسوڵمانێكا غـاڵب بوو وه ختبـو بيكوژێ ،

دەورەم کردەوە تا چوومە پشتیەوە ، تا شیرێکم دا لە رەگی ملی ، روویی تێکردم و گوشیمی ، وای گوشیم کە بۆنی مردنم لێکرد ! لە دواییدا مردنی پێگەیی و بەرەڵلای کردم . لە دواییدا موشریکـان شکان و مـوسوڵمـانان گەڕانەوە ، پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی دانیشت ، فەرمووی : هەرکەسێ یەکێکی کوشتبێ و شـاهیدێکی ببێ لـەسەر ئـەوە سەلـەبی ئەو بـۆ ئەو کەسەیە . هەڵسام وتم : کێ شاهیدیم بۆ ئەداو ؟ دانیشتمەوە ، دووبارە وای فەرموو ، دووبارە منیش هەڵسامەوە وام وت ، دەفعەی سێیەمیش فەرمووی و هەڵسام ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : (یا أبو قتادة) چیت دەوێ ؟ قسەکەم عەرزکرد . پیاوێ وتی : راست ئەکا سەلەبەکەی لای منە ، لە طەرەف منەوە رازیی بکـە . حەزرەتی ئـەبوبـەکری صـەدیق - رضي الله تعـالی عنه - فـەرمـووی : خـەیـر وەڵاهی ، کـەوابێ و تـۆ شەهادەتی بۆ ئەدەی کە ئەو کوشتوویەتی پێغەمەر - ﷺ - ئەوە ناکا کـە شێرێ لە شێرانی خوا شەڕ بکاو دەفعی دوشمن بکا لە خواو رەسوولی خوا بێنێ غەنیمەتی ئـەو کەسـە بدا بـە تۆ ، پێغـەمەر - ﷺ - فـەرمووی : ئەبوبەکر راست ئەکا . پێغەمەر - ﷺ - غەنیمەتی - یـەعنی ئەوەی لـە حەربا بەو کەسە بوو - دایمێ ، زرێکەم فرۆت لە بەنی سەلەمەدا باغێکم پێ کڕی ، ئەو باغە ئەو وەڵ ماڵێکە کە لە ئیسلامەتیدا کردوومە بە موڵکی خۆم .

١٢٩٦/١٤٧ عن نافع - مرسل - [عن ابن عمر . أخرى] أن عمر بن الخطاب - رضي الله تعالى عنه - قال : يا رسول الله إنه كان عليَّ إعتكاف في الجاهلية ، فأمره أن يفي به ، قال نـافع [مـرسلا] : وأصـاب عمر - رضي الله تعالى عنه - جاريتين (من الخمس . أخرى) من سبْي حنين ،

فوضعهما في بعض بيوت مكة ، فمنَّ رسول الله ـ ﷺ ـ على سبي حنين . فجعلوا يسعون في السكك ، فقال عمر : يا عبد الله أنظر ماهذا ، فقال : منَّ رسول الله ـ ﷺ ـ على السبي . [وعند الاسماعيلي : قلت : ما هذا ؟ قالوا : السبي أسلموا . فأرسلهم النبي ـ ﷺ ـ] قال : إذهب فأرسل الجاريتين . ح ـ ٥/٢١٦ .

تەرجەمە :

نافیع [مەولای ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] ئەفەرموێ : کە عومەری کوڕی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : [یا رسول الله] لە جاهیلیەتا ئیعتیکافێکم بەسەرەوەیە ، ئەمری پێ فەرموو کە بەجێی بێنێ .

نافیع ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە ئەسیرانی حونەین دوو جاریەی بەرکەوت ، لە یەکێ لە خانوانی مەکە دایینان . پێغەمەر ـ ﷺ ـ منەتی بەسەر ئەسیرانی حونەینا = نا = ئازادی کردن ، ئەو ئەسیرانە لە خۆشیانا لە کۆڵانی مەکەدا دەستیان بەهەراکردن = کرد = . ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەی عەبدوڵلا تێفکرە بزانە ئەوە چیە ؟ عەرزی‌کرد : ئەسیرانی هەوازین موسوڵمان بوون و پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەری‌دان ، فەرمووی بچۆ تۆیش ئەو دوو جاریە بەردە .

١٢٩٧/١٤٨ عمرو بن تغلب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أعطى رسول الله ـ ﷺ ـ قوما ومنع آخرين ، فكأنهم عتبوا عليه ، فقال : إني أعطي قوما أخاف ضَلَعهم وجزعهم [مرض قلوبهم وضعف يقينهم] وأَكِل أقواما إلى ما جعل الله في قلوبهم من الخير والغنى منهم عمرو بن تغلب . فقال عمرو بن تغلب : ما أُحبُّ أنّ لي بكلمة رسول الله ـ ﷺ ـ حمر النعم . ح ـ ٥/٢١٦ . خ ـ ٢/١٧٥ . وفي أخرى عنه : أن رسول

الله ـ ﷺ ـ أُتي بمال أو بسبي فقسمه بهذا .

تەرجەمە :

عـەمری کـوڕی تیغلیب ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئەفـەرموێ : بەعزێ ماڵیان یا غەنیمەتیان هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەشی کرد ، بە بەعـزێ کەسی داو بـە بەعـزێکی نەدا (کـأنه) گلەیی یـان لێ کرد ، فەرمووی : بەشی بەعزێك ئەدەم لە دڵ نەخۆشی یان و زەعیفی ئیمان و فەریادو فوغانیان ئەترسم . بەعزێ قەومیش حەواڵەی ئەو ئیمان و خێرو غینایە ئەکەم کە خوا ـ عز وجل ـ لە دڵیا خەلقی کردوە [یەعنی ئەوانەی کە ئـەیانـدەمێ وەك موعـاویەو بـاوکی و باقی (مؤلفـة القلوب) ئـەگـەر نەیانـدەمێ ، چونکی ئیمـانیان زەعیفـە ، ئەتـرسم ئیرتیـداد بکەن ، ئەوانەی کە نایاندەمێ ئیمانیان بە قووەتە نەیشیاندەمێ خەلەل بە ئیمانیان ناگا] عەمری کوڕی تیغلیب لەو ئیمان و یەقین بەقووەتانەیە . عەمری بنی تیغلیب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەو کەلیمەی کە پێغـەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی ناگۆڕمەوە بە هەموو وشتری سووری دنیاو ماڵییاتی .

١٢٩٨/١٤٩ عن بُريدة بن الحُصَيْب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بعث النبي ـ ﷺ ـ عليـا إلى خـالـد ـ رضي الله تعـالى عنهـما ـ ليقبض الخمس ، وكنت أبغض عليا [ـ رضي الله تعالى عنه ـ لأنه أخذ من المغنم جارية] وقد اغتل ، فقلت لخالد : ألا ترى إلى هذا ؟ ! فلما قدمنا على النبي ـ ﷺ ـ ذكرتُ ذلك له ، فقال : يا بريدة أتبغض عليا ؟ فقلت : نعم . قال : لاتبغضه فإنه له في الخمس أكثر من ذلك . وإن كنت تبغضه فازدد له حبا . لا تقع في علي فإنه مني وأنا منه ، وهو وليكم بعدي . أحمد . قال : فما كان في الناس أحد أحبَّ إلي من علي ـ رضي الله تعالى

ئه‌دريّتێ ، ئيشكتان ئه‌كێشرێ ، مه‌نعی زوڵمتان لێ ئه‌كرێ ، شتێك كه مـووجيبی طه‌عن و لـه‌وم بێ روو بدا لـه‌وان ئه‌پـرسريّتـه‌وه ، ئێوه وه‌ك به‌رزه‌كی بانان ده‌ره‌چن ، سوئالتان لێ ناكرێ . نووي]

١٢٩٤/١٤٥ سلَمة بن الأكوع ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : غزونا مع رسول الله ـ ﷺ ـ هوازن ، فبينا نحن نتضحى مع رسول الله ـ ﷺ ـ إذ جاء رجل على جمل أحمر : فأناخه ، ثم إنتزع طَلَقا (عقالا) من حَقَبه [حبل يشد على حقو البعير] ، فقيد بـه الجمل ، ثم تقـدم يتغدى مـع القوم ، وجعل ينظر ، وفينا ضعفة ورقَّة في الظَّهْر ، وبعضنا مشاة ، إذ خرج يشتدُّ فأتى جمله ، فأطلق قيده ، ثم أناخه فقعد عليه ، فأثـاره ، فاشتدَّ به الجمل ، فأتبعه رجل على ناقة ورقاء . قال سلَمة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : وخرجت [راجلا] أشتد فكنت عند وَرِك الناقة ثم تقدمت حتى كنت عند ورك الجمل ؛ ثم تقدمت حتى أخذت بخطام الجمل ، فأنخته ، فلما وضـع ركبته في الأرض إختـرطت سيفي فضربت رأس الرجل فنـدر [سقط] ثم جئت بالجمـل أقوده عليـه رحله وسلاحـه . فاستقبلني رسول الله ـ ﷺ ـ والناس معه ، فقال : من قتل الـرجل ؟ قالوا : ابن الأكوع . قال : له سلبه أجمع . م ـ ٣٤٦/٧ . د ، ن . ح ـ ١٦٢/٥ مختصرا .

ته‌رجه‌مه :

سه‌له‌مه‌ی كوڕی ئه‌كوه‌ع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : له خزمه‌ت پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ غـه‌زای هه‌وازينمـان كرد ، لـه وه‌ختێكا لـه خزمه‌ت پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ چێشته‌نگاومان ئه‌كرد پياوێ هات ، سواری وشتـرێكی سـوور بـووبـوو ، وشتـره‌كـه‌ی پيـخ دا ، لـه دواييـدا لـه

پاشکۆبه‌نده‌که‌ی(1) ئه‌شکێڵێکی هێنایه‌ده‌رێ ده‌ستی پێ ئه‌شکێڵ کرد ، له دواییدا هات له‌گه‌ڵ خه‌ڵقا نانی خوارد ، ده‌ستی کرد به ته‌ماشاکردنمـان ئێمه‌یش نه‌وعه زه‌عیفیێك‌و له حه‌یوانی سواریدا که‌میـه‌تیه‌کمـان بوو ، ئه‌وه‌نده‌مان زانی ئه‌و پیاوه هه‌ڵسا به هه‌ڕاکردن چوو بۆ لای وشتره‌که‌ی ئه‌شکێڵه‌که‌ی کردوه‌و بیخی داو سواری بوو وشتره‌کـه‌ی که‌وتـه غار ، پیاوێ (له ئێمه) له‌سه‌ر وشترێکی سووربۆری مێ شوێنی که‌وت .

سه‌له‌مه ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : منیش به هه‌ڕاکردن شوێنی‌که‌وتم ، گه‌ییمه لای که‌فه‌لی وشتره سووربۆره‌که‌و لێی پێشکه‌وتم تا گه‌ییمه لای که‌فه‌لی وشتره‌که‌ی ئه‌و پیاوه ، له دواییدا که‌وتمه به‌رده‌میه‌وه ده‌سته‌وساره‌که‌ییم گرت ، بیخم دا ، که ئه‌ژنۆی وشتره‌که گه‌یی‌یه سه‌ر ئه‌رز شیره‌کـه‌مم له کـالان ده‌رکێشاو دام لـه سه‌ری ، سـه‌ری که‌وتـه خوارێ ، له دواییدا وشتره‌کـه‌م راکێشا ، هـه‌موو سیـلاح‌و ته‌داره‌كی به‌سه‌ره‌وه بوو ، پێغه‌مه‌رم ـ ﷺ ـ پێگه‌یی و خه‌ڵقیشی له خذمه‌تا بوو ، فـه‌رمووی : كێ پیـاوه‌که‌ی کـوشت ؟ عه‌رزیـان‌کرد : (ابن الأكـوع) فه‌رمووی : هه‌موو سه‌له‌بی بۆ ئه‌و بێ .

۱۴۶/۱۲۹۵ عن أبي قتادة [الحرث بن ربعي الأنصاري] ـ رضي الله

(۱) دانه‌ر ـ خ ـ دوای ئه‌وه‌ی مانای (حه‌قه‌ب)ی به‌پاشکۆبه‌ند لێداوه‌تـه‌وه له په‌راوێزه‌وه نووسیویه : «حه‌قه‌ب : ئه‌و چوار به‌نه‌یه که دوانی له‌م‌دیوو دوانی له‌ودیوی پاشکۆ شتی به پاشکۆدا پێ ئه‌به‌ستن . ناویم له فکر چۆته‌وه ، مه‌لا سه‌لام ـ سلمه الله ـ بینووسێ . نـه‌وزاد ـ خوا حـافیظی بێ ـ وتی : پاشکۆبه‌نده» . له هه‌ندێ ناوچه‌ی، کوررردستاندا به‌و په‌ته ده‌ڵێن : (بـه‌ن سامۆته) .

عنه - . [1]

ته‌رجه‌مه :

بوره‌یده‌ی کوڕی حوصه‌یب - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - عه‌لی نارده لای خالید که خومسی لێ وه‌ربگرێ . منیش عه‌لیم ئه‌بوغضان - رضي الله تعالى عنه - ؛ چونکی له پێش ته‌قسیما جاریه‌یێکی له غه‌نیمه‌ت هه‌ڵگرت ، (غل)ی کردبوو ، به خالیدم وت - رضي الله تعالى عنه - : ته‌ماشای ئه‌مه که ! که چووینه‌وه خزمه‌ت پێغه‌مه‌ر - ﷺ - عه‌رزی پێغه‌مه‌رم کرد - ﷺ - ، فه‌رمووی : ئه‌ی بوره‌یده بۆ تۆ عه‌لی ئه‌بوغضێنی ؟ عه‌رزم کرد : به‌ڵێ . فه‌رمووی : مه‌یبوغضێنه ؛ چونکی عه‌لی له خومس له‌وه زیاتری هه‌یه ، ئه‌گه‌ر ئه‌یبوغضێنی ده‌رحه‌قی مه‌حه‌به‌تت زیاد بکه . [ده‌رحه‌ق ئه‌و قسه‌ی خراپ مه‌که ؛ چونکی ئه‌و له منه‌و من له‌وم ، له دوای من ئه‌و سه‌رداری ئێوه‌یه] بوره‌یده ئه‌فه‌رموێ : که پێغه‌مه‌ر - ﷺ - ئه‌وه‌ی فه‌رموو ئیتر هیچ که‌سێکم له‌و[2] له لا خۆشه‌ویستر نه‌بوو .

١٥٠/١٢٩٩ سلمة [بن الأكوع - رضي الله تعالى عنه -] قال : غزونا فزارة وعلينا أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - أمّره رسول الله - ﷺ - علينا ، فلما كان بيننا وبين الماء ساعة أمرنا أبو بكر - رضي الله تعالى عنه -

---

(١) دانه‌ر - خ - سه‌رچاوه‌ی ئه‌م حه‌دیثه‌ی دیاری نه‌کردوه ، منیش گه‌ڕام نه‌مدۆزی‌یه‌وه تا دیاری بکه‌م .

(٢) دیاره دوای خواو پێغه‌مه‌ر ؛ له‌به‌ر حه‌دیثی : «لایؤمن أحدكم حتى أكون أحب إليه من والده وولده والناس أجمعين» و حه‌دیثی «ثلاث من كن فيه وجد حلاوة الايمان : أن يكون الله ورسوله أحب إليه مما سواهما . . .»

فعرَّسنا ، ثم شن الغـارة [فرَّقهـا] فورد المـاء ، فقتل من قتـل عليه ، وسبي ، وأنظر إلى عنق من الناس [أي جماعة] فيهم الذراري ، فخشيت أن يسبقوني إلى الجبل ، فرميت بسهم بينهم وبين الجبل ، فلما رأوا السهم وقفوا ، فجئت بهم أسوقهم ، وفيهم امرأة من بني فزارة عليها قَشْع من أدمٍ ، قال : القشع : النطع . معها إبنة لها من أحسن العرب . فسقتهم حتى أتيت بهم أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فنفلني أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ إبنتها ، فقدمنا المدينة ، وما كشفت لها ثوبا . فلقيني رسول الله ـ ﷺ ـ في السوق فقال : يا سلمة هب لي المرأة ، فقلت : يا رسول الله والله لقد أعجبتني وما كشفت لها ثوبا . ثم لقيني رسول الله ـ ﷺ ـ من الغد في السوق ، فقال : يا سلمة هب لي المرأة لله ابوك ! فقلت : هي لك يا رسول الله ، فوالله ماكشفت لها ثوبا . فبعث بها رسول الله ـ ﷺ ـ إلى أهـل مكة ففـدى بهـا نـاسـا من المسلمـين كـانـوا أسـروا بمكـة . م ـ ٧/ ٣٥٠ .

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەفەرمـوێ : غەزای فەزارەمان = کرد = ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ سەردارمان بوو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ کردبووی بە سەرکردەمان ، کە سەعاتێ مـا لە بـەینی ئێمەو ئـاوا . . ئـەبـوبـەکـر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئـەمـری پێ فەرمووین کە = لە = ئاخری شەوا دابەزین ، لە دواییدا تاڵانکەری بڵاوکردەوە ، ئەمجا هاتە سەر ئاوەکە ، ئەوی لەوێدا کـوژرا کوژراو ، ئەسیرگیررا ، تەماشام کرد جەماعەتێ لە خەڵق ماڵو مناڵیان لە ناوا بوو ، لەوە ترسام کە = لە = پێش ئێمەدا سەرکەونە سەر شاخەکە ، تیرێکم هاویتە بەینی ئەوانو شاخەکە ، کە چاویان بە تیرەکە کەوت وەستان ،

هێنامن لێم ئەخورین ، ژنێکی لە بەنی فەزارە تیابو ، پێستێکی لەبەرابوو ، کچێکی خۆیی لەگەڵ بوو لە جوانترینی هەموو عەرەب بوو ، لێم‌خورین تا هێنامنە خزمەت ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أبو بکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ زیاد لە حیصەی خۆم کچەکەیی دامێ ئەمما جلم لەسەر لانەدا ، پێغەمەرم ـ ﷺ ـ لە بازارِ پێگەیی ، فەرمووی : یا سەلەمە ئەو ژنەم پێ ببەخشە ، عەرزم کرد : (یا رسول الله) وەڵلاهی حەزم لێ کردوە جلم لەسەر لا نەداوە . سبەینێی دواییش لە بازارا پێغەمەرم ـ ﷺ ـ پێگەیی ، فەرمووی : ئەی سەلەمە ئەو ژنەم پێ هیبە بکە باوکت بۆ خوا بێ [کە ئەولادی وەکوو تۆی لێ بوە] عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) بۆ تۆ بێ ، وەڵلاهی جلم لەسەر لانەداوە .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو کچەی نارد بۆ ئەهلی مەککە کردی بە فیدیەی نەجاتی چەند پیاوێ لە موسوڵمانان کە بە ئەسیر گیررابوون لە مەککە .

موبادەلەی ئەسیر بەئەسیر ، موبادەلەی پیاو بەژن ، تەفریق لە بەینی دایک‌و وەلەدی باڵغا ، طەلەبی پادشاه لە ئەهلی ئۆردوەکەی کە واز لە حیصەی خۆی بێنێ بۆ مەصلەحەتی موسوڵمانان ، مەدحکردن بە (لله أبوك ، لله‌درك) . . . دروستە . نووي .

١٥١ / ١٣٠٠ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : أيما قرية أتيتموها أقمتم فيها فسهمكم فيها ، وأيما قرية عصت الله ورسوله ، فإن خمسها لله ولرسوله ـ ﷺ ـ ثم هي لكم . م ـ ٧ / ٣٥٠ .

تەرجەمە :

یەعنی هەر شارێ هەر دێیێ کە دوشمن چۆڵی بکا یا بە صوڵح بیگرن بەشی ئێوە لەوەدا وەك باقی فەیئ وایە ، یەعنی لە فەیئا چۆنتان

بەش ئەدرێ ، لەویشا وا بەشتان ئەدرێ ، ئەوی بە زەبری شیرو رمو تیر بیگرن ؛ یەعنی ئیطاعەی خوا نەکەنو مەجبوورتان بکەن بە حەرب پێنج یەکێکی هی خواو پێغەمەری خوایە ، چوار بەشی هی ئێوەیە .

ئیمامی شافیعی نەبێ کە فەیئیش وەك غەنیمەت ئەکا بە پێنج حیصەوە ؛ حیصەییکی بۆ حوکوومەت چواری بۆ غەزایی ، هیچ عالمێ = یا = موجتەهیدێ فەیئی تەخمیس نەکردوە ، یەعنی هەمووی راجیعە بە ئیمام .

۱۳۰۱/۱۵۲ عن أسماء إبنة أبي بكر - رضي الله تعالى عنهما - قالت : كنت أنقل النوى من أرض الزبير التي أقطعه رسول الله - ﷺ - على رأسي وهو مني على ثلثي فرسخ . وقال [معلق ، مرسل] أبو ضَمْرة عن هشام عن عروة : أن النبي - ﷺ - أقطع الزبير أرضا من أموال بني النضير . ح - ٢١٩/٥ ، ح - ١٠٦/٨ ، ن بأتم . م - ٢/٦ ، في النكاح .

تەرجەمە :

ئەسمای کچی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : لەو ئەرزەی کە پێغەمەر - ﷺ - ئیعطای کردبوو بە زوبەیر دەنکەخورمام بەسەر سەر نەقڵ ئەکرد . ئەو ئەرزە لە منەوە دوو بەشی فەرسەخێ بوو لە سێ بەش . ئەو ئەرزە - ئەو ئەرزە بوو کە پێغەمەر - ﷺ - لە ئەموالی بەنی نەضیر دابووی بە زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - .

۱۳۰۲/۱۵۳ أسماء بنت أبي بكر - رضي الله تعالى عنهما - قالت : تزوجني الزبير وما له في الأرض من مال ، ولا مملوك ، ولاشيء غير ناضح ، وغير فرسه . وأستقي الماء ، وأغرِزُ غَرْبه [دۆلکەی گەورە] ، وأعجن ، ولم أكن أُحسن وكان يخبز [لي] جارات لي من الأنصار ، وكن

نسوة صدق ، وكنت أنقل النوى من أرض الزبير التي أقطعه رسول الله ـ ﷺ ـ [من أموال النضير] على رأسي وهي مني على ثلثي فرسخ ، فجئت يوما والنوى على رأسي ، فلقيت رسول الله ـ ﷺ ـ ومعه نفر من الأنصار ، فدعاني ثم قال : إخ ، إخ ، ليحملني خلفه . فاستحييت أن أسير مع الرجال ، وذكرت الزبير وغيرته ، وكان أغير الناس ، فعرف رسول الله ـ ﷺ ـ أني قد استحييت فمضى ، فجئت الزبير ، فقلت : لقيني رسول الله ـ ﷺ ـ وعلى رأسي النوى ومعه نفر من أصحابه ، فأناخ لأركب ، فاستحييت منه وعرفت غيرتك . فقال : والله لحملك النوى كان أشد عليّ من ركوبك معه . قالت : حتى أرسل إليّ أبو بكر بعد ذلك بخادم يكفيني سياسة الفرس ، فكأنما أعتقني . ح ـ ٨/١٠٦ ، م ـ ٩/٢ .

وهذا الحديث مغن عن الأول .

[وزاد م[1] : وأكفيه ، وأسوسه ، وأدق النوى ، لناضحه ، وأعلفه . وفي مسلم في أخرى : كنت أخدم الزبير خدمة البيت ، وكان له فرس ، وكنت أسوسه ، فلم يكن من خدمته شيء أشد علي من سياسة الفرس ؛ كنت أحتش له وأقوم عليه .]

ته‌رجه‌مه :

ئه‌سمای كچی ئه‌بوبه‌كر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئه‌فه‌رموێ : زوبه‌ير ـ رضي الله تعالى عنه ـ ماره‌ی‌كردم ، له‌ ئه‌رزا غه‌يری ئه‌و وشتره‌ی كه‌ ئاوی پێ هه‌ڵه‌كێشاو غه‌يری ئه‌سپه‌كه‌ی ، نه‌ ماڵی بوو ، نه‌ عه‌بدی بوو ، نه‌ شتێكی تری بوو ، كاو ئاليكی ئه‌سپه‌كه‌م ئه‌دا ، ئاوم له‌

(١) ئه‌م زياده‌ له‌ دوای (أعلف فرسه ، وأستقي الماء)ه‌وه‌يه‌ .

بیر هه‌ڵئه‌هێنجا ، کونه‌ی که ئاوی پێ له بیر هه‌ڵه‌هێنجرا ئه‌مـدرۆوه ، هه‌ویرم ئه‌شێلا ، نه‌مه‌زانی نان بکه‌م ، دوو دراوسێم بوو له ئه‌نصار ، دوو ژنی دۆستو راست بوون ، ئه‌وان نانیان بۆ ئه‌کردم . سه‌ییسێتی[1] ئه‌سپه‌که‌م ئه‌کرد ، ده‌نکه خورماکه‌م ئه‌کوتا بۆ وشتره‌که‌یی و ئه‌ممایێ ، خذمه‌تی زوبه‌یرم ئه‌کرد ، هیچ شتێکم له خذمه‌تی ئه‌سپه‌که‌ی له لا به زه‌حمه‌تتر نه‌بوو ، گیاو پووشو په‌لاًشم بۆ حازر ئه‌کرد ، = چاودێـریم ئه‌کرد= .

له‌و ئه‌رزه‌ی که پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ عه‌طای فه‌رموو بوو به زوبه‌یر له‌سه‌ر سه‌رم ده‌نکه‌خورمام ئه‌برده‌وه ، ئه‌و ئه‌رزه له سێ به‌شی سه‌عاتێ دوو به‌شی دوور بوو له جێی منه‌وه ، پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ م پێگه‌یی چه‌ند که‌سێکی له ئه‌نصار له خذمه‌تا بوو بانگی کردم ، له دواییدا به وشتره‌که‌ی فه‌رموو : ئیخ ، ئیخ که یبخی بداو له پشت خۆیه‌وه سوارم بکا ، له‌وه‌م حه‌یاکرد که له‌گه‌ڵ پیاوانا برۆمو غیره‌تی زوبه‌یریشم له فکر که‌وته‌وه ، پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رقی به‌وه کردو ته‌شریفی لێیداو رۆیی ، هاتمه‌وه بۆ لای زوبه‌یرو بۆم گێرایه‌وه ، فه‌رمووی : وه‌للاهی ئه‌وه‌م له لا ناخۆشتر بو که ده‌نکه خورمات هه‌ڵگرتبوو له‌وه که له خذمه‌ت پێغه‌مه‌را سوار ببوویتایه [چونکی له‌وه‌دا عه‌یبو عار نی‌یه ، ئه‌مما ده‌نکه خورماهه‌ڵگرتن ره‌نگه خه‌ڵق حه‌ملی بکه‌نه سه‌ر خه‌سیسی] ئه‌سما فه‌رمووی ـ رضي الله تعالى عنها ـ : هه‌ر به‌م نه‌وعـه بووم تـا ئه‌بـوبه‌کـر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ خادمێکی بۆ ناردم له سه‌ییسێتی ئه‌سپـه‌که نـه‌جاتی‌دام ، لام وابـوو که ئازادی کردووم .

(١) کورد له باتی ئه‌م وشه (مه‌یته‌ره‌وانی) به‌کار دێنێ .

فەوائیدی ئەم حەدیثە :

ئەم نەوعە خذمەتانە کە ئەسما ـ رضي الله تعالی عنها ـ کردوویەتی هەمووی ئیحسانەو حوسنی موعاشەرەیە ، هیچی لەسەر ژن لازم نی یە بیکا ، ئەگەر نەیکا هیچ داخلی بێ ئیطاعەتیی نابێ و گوناهی ناگاتێ ، هەمووی وەظیفەی پیاوە بیکا ، نیهایەت عادەتێکی باش و جوانە کە ژن لە قەدیمەوە تا ئێستە گرتوویەتیە ئەستۆی خۆی ، ئەوی لەسەر ژن لازم بێ هەر ئەوەیە بۆ کەیف خۆی تەسلیمی مێرد بکاو ، لەو جێگەیەی کە مێردەکەی لێی دائەنێ بێ ئیذنی ئەو جوێ نەبێتەوە .

دروستە پادشا لە ئەرزی (بیت المال) بە تەملیك یا مەحض بۆ ئینتیفاع بیدا بە خەڵق ، ئەمما لە ئەرزی (موات) بێ ئیذنی ئیمام هەموو کەسێ بۆی هەیە ئیحیای بکاتەوە .

وە خورماو سائیری ئەو شتانەی کە صاحیبی ئیعرازی لێ ناوەو فرێی داوە کۆکردنەوەو تەمەللوکی دروستە .

دروستە ژن ـ با نامەحرەمیش بێ ـ سواری پاشکۆی پیاو ببێ ، ئەگەر حەیوانەکەی تەواناى ئەوەی ببێ و ئەو پیاوە لە صولەحا بێ .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ موشفیق بوە بە ئوممەتی خۆی .

غیرەتکێشانی پیاو لەسەر ژن و ریعایەتکردنی ژنیش هی مێردی لەو خوصووصەوە لازمەو لە ئەخلاقی (مرضیة)یە .

ئینسان تا مومکینی بێ ئیشێکی وا نەکا کە لە ناو خەڵقا بە خەسیس حسێب بێ .

إجلاء اليهود

١٣٠٣/١٥٤ عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن عمر بن الخطاب - رضي الله تعالى عنه - أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز ، وكان رسول الله - ﷺ - لما ظهر على خيبر أراد أن يخرج اليهود منها ، وكانت الأرض لما ظهر عليها لليهود وللرسول وللمسلمين ، فسأل اليهودُ رسولَ الله - ﷺ - أن يتركهم على أن يَكْفوا العمل ولهم نصف الثَّمرِ ، فقال رسول الله - ﷺ - : نُقِرُّكم على ذلك ما شئنا ، فأقرّوا حتى أجلاهم عمر - رضي الله تعالى عنه - في إمارته إلى تَيْماء وأريحا .

ح - ٥/٢١٩ . م - ٦/٤٣٦ .

تەرجەمە :

ئیبن و عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : عومەر - رضي الله تعالى عنه - جوولەكەو گاوری لە ئەرزی حیجاز دەركرد . پێغەمەریش - ﷺ - كە فەتحی خەیبەری كرد ئیرادەی فەرموو كە جوولەكەی لێ بكاتە دەرێ ، ئەو ئەرزە كە فەتح كرا هی خواو پێغەمەرو موسوڵمانان بوو [دوای ئەمە كە پێغەمەر - ﷺ - صوڵحی لەگەڵ كردن ئیتر حەقی جوولەكەی تیا نەما ، لە پێش صوڵحا بەعزێ جێی بەدەست جوولەكەوە مابوو] . ئەو وەختە جوولەكەكان عەرزی پێغەمەریان كرد - ﷺ - كە دەریان نەكا ، بەو شەرتە كە ئیشی تیابكەن و بەرهەمی بێنن و نیوەی حاصلاتی بۆ ئەوان بێ ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : تا هەوەسمان بێ لەسەر ئەو شەرتە ئەتان هێڵمەوە ، بەو شەرتە هێشتنیەوە تا عومەر - رضي الله تعالى عنه - دەری كردن بۆ تەیماو ئەریحا .

١٣٠٤/١٥٥ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال : بينا نحن في المسجد إذ خرج علينا رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : إنطلقوا إلى يهود ، فخرجنا معه حتى جئناهم [بيت المدراس] فقام رسول الله ـ ﷺ ـ فناداهم ؛ فقال : يا معشر اليهود أسلموا تسلَموا ! فقالوا : فقد بلغت يا أبا القاسم . فقال لهم رسول الله ـ ﷺ ـ : ذلك أريد أسلموا تسلَموا ، فقالوا : قد بلغت يا أبا القاسم . فقال لهم رسول الله ـ ﷺ ـ : ذلك أريد ، فقال لهم الثالثة . فقال : إعلموا إنما الأرض لله ورسوله ، وإني أريد أن أجليكم من هذه الأرض ، فمن وجد منكم بماله شيئا فليبعه ، وإلا فاعلموا أن الأرض لله ورسوله . م ـ ٣٧٦/٧ . واللفظ لمسلم . ح ـ ٢٢٦/٥ . مختصرا . ح ـ ١٧٢/٤ ، ٣ ، ٩ . ح ـ ٣٦٤/٦ مختصرا . د ، ن .

تەرجەمە :

ئەبو هورەيرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووى : لە وەختێكا ئێمە لە مەسجيدا بووين پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشريفى هاتەدەرێ لامان فەرمووى : بكەونە رێ بۆ لاى جوولەكەكان ، لە خزمەتيا چووينەدەرێ ، تا چووينە لاى جوولەكەكان ناو مەكتەبەكەيان ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ بانگى كردنێ فەرمووى : ئەى جەماعەتى يەهوديى موسوڵمان بين بە سەلامەتى دەرەچن ، عەرزيان كرد : (يا أبا قاسم) تەبليغت كردين ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێى فەرموون : ئەو ئيقرارەم لە ئێوە ئەوێ ، موسوڵمان بين سەلامەت ئەبن . عەرزيان كرد : تەبليغت كردين ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێى فەرموون : ئەوەم لێتان ئەوێ ، دەفعەى سێيەميش پێى فەرموون . لە پاشا فەرمووى : مەعلوومتان بێ كە ئەم ئەرزە هەر هى خواو پێغەمەرى ئەوە ئيرادەم وايە لەم ئەرزەتان بكەمە

ده‌ڕێ ، هه‌رکه‌سێ له‌ ئێوه‌ دڵی به‌ ماڵیه‌وه‌ بێ بیفرۆشێ . (وإلا) بزانن که‌ ئه‌م ئه‌رزه‌ هی خواو ڕه‌سوولی خوایه‌ .

١٣٠٥/١٥٦ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لما فدع أهل خيبر عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قام عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خطيبا ، فقال : إن رسول الله ـ ﷺ ـ كان عامل يهود خيبر على أموالهم ، وقال : نقركم ما أقركم الله ، وإن عبدالله بن عمر خرج إلى ماله هناك ، فعُدِيَ عليه ففُدِعَتْ يداه ورجلاه [انخلعتا] وليس لنا هناك عدوٌّ غيرهم ، هم عدوُّنا وتُهمتنا ، وقد رأيت إجلاءهم ، فلما أجمع عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ على ذلك أتاه أحد بني الحقيق فقال : يا أمير المؤمنين أتخرجنا وقد أقرَّنا محمد ـ ﷺ ـ وعامَلَنا على الأموال وشرط ذلك لنا ؟ فقال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أظننت أني نسيت قول رسول الله ـ ﷺ ـ : كيف بك إذا أُخرجت من خيبر تعدو بك قلوصك ليلة بعد ليلة ؟ فقال : كانت هذه هُزَيلة من أبي القاسم ! ـ ﷺ ـ قال : كذبت يا عدو الله . فأجلاهم عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وأعطاهم قيمة ما كان لهم من الثمر مالا وإبلا وعروضا من أقتاب وحبال وغير ذلك . . .

ح ـ ٤/٤٢٥ .

ته‌رجه‌مه‌ :

عه‌بدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئه‌فه‌رموێ : که‌ جووله‌که‌ی خه‌یبه‌ر [له‌ وه‌ختێکا که‌ عه‌بدوڵڵای کوڕی عومه‌ر نوستبوو] ده‌ست‌و پێیان له‌جێ برد [شه‌ویش بوو نه‌یزانی که‌ کێ وای کردوه‌] ئیمامی عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنه ـ به‌ خه‌طیبی ته‌شریفی ڕاوه‌ستا ، فه‌رمووی : پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ موعامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ جووله‌که‌ی خه‌یبه‌رکردوه‌ له‌سه‌ر ئه‌مه‌ که‌ ئه‌و ماڵه‌یان که‌ به‌ ده‌سته‌وه‌ بوه‌ بی‌هێننه‌

بەرهەم‌و نیوەی حاصلاتی بۆ ئەوان بێ‌و ، فەرمووی : تا خوا ئێوە لێرە بێڵێتەوە منیش ئەتان‌هێڵمەوە دەرتان ناکەم . عەبدوڵڵای کوری عومەر چۆتە سەر ئەو ماڵ‌و موڵکەی کە لەوێیە ، قەصدی رۆحی کراوە هەردوو دەست‌و پێی لەجێ براوە ، ئێمە لەوێ غەیری ئەوان دوشمنمان نی‌یە ، ئەوان دوشمنی ئێمەن‌و موتتەهەمی ئێمەن ، رەئییم وایە کە لە خەیبەر بیانکەمە دەرێ .

کە ئیمامی عومەر - رضي الله تعالی عنه - عەزمی لەسەر ئەوە کردو قەراری دا یەکێ لە ئەولادی حەقیق هاتەخزمەتی ، عەرزی‌کرد : (یا أمیر المؤمنین) تۆ چۆنمان ئەکەیتە دەرێ کە پێغەمەر - ﷺ - لەسەر ئیدارەکردنی ماڵمان موعامەلەی لەگەڵ کردووین‌و ئیدارەو نیصفی حاصلاتی کردوە بەشەرت بۆ ئێمە کە لە خەیبەرا بمان‌بێڵێتەوە ؟ ئیمامی عومەر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : بۆ تۆ وا ظەن ئەبەی کە من ئەوەم لەفکر چوەتەوە کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : تۆچۆن ئەبی کە لە خەیبەر بکرێیتە دەرێ‌و وشترەکەت شەواوشەو بتفرێنێ ؟ [ئەو کەسە کە بەنی‌حەقیق بوو بۆ ئەو خوصووصە هاتبوە خزمەتی] عەرزی‌کرد : ئەو فەرموودە گاڵتەیێ بوو لە طەرەف (أبو القاسم) ەوە - ﷺ - کە لەگەڵ ئێمەی کرد جیددیی نەبوو ! ئیمامی عومەر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : ئەی دوشمنی خوا درۆت‌کرد جیددیی بوو . ئیمامی عومەر - رضي الله تعالی عنه - دەری‌کردن لە باقی بەری باغەکان قیمەتی بەشی ئەوان چی بوو ماڵی دانێ ، وشترو ، مەتاع‌و ، کۆپان‌و ، گوریس‌و ، شتی تری دانێ .

ئەم حادیثەیە موعجیزەی پێغەمەرە - ﷺ - وەك فەرموویووی هاتەجێ .

ما يصيب المجاهد من الطعام في أرض الحرب هل له أكله قبل القسمة[1] ؟

١٣٠٦/١٥٧ عن عبدالله بن مغَفَّل ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا محاصِرين قصر خيبرٍ ، فـرمى إنسان بجـراب فيه شحم فنـزوت [أي وثبت] لآخذه فالتفتُّ فإذا النبي ـ ﷺ ـ فاستحييت منه ـ عليه الصـلاة والسـلام ـ ح ـ ٢١٩/٥ . ح ـ ٢٦٩/٨ . ح ـ ٣٥٥/٦ . م ـ ٣٩٠/٧ ، ٣٨٩ . ن ، د ، وفيه : فالتزمته فقلت : لا أعطي اليوم أحدا من هذا شيئا قال : فالتفتت فإذا رسول الله ـ ﷺ ـ مبتسما .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی موغەففەل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : موحاصەرەی قەصری خەیبـەرمان = دابـوو = ئینسانێ نـانەبـەرەییێکی فرێدایە خوارێ شەحمی تیا بوو ، خۆم بۆ هاویت کە هەڵی بگرم [وتم : لەمە ئیمرۆ بەشی هیچ کەسی لێ نادەم . مسلم] ئاورم دایـەوە کەچی پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی حازر بوو [پێئەکەنی] حەیام کرد لە پێغـەمەر ـ ﷺ ـ [یەعنی چونکی بەحەریصیی دیمی] .

ذەبیحەی کیتابی خواردنی دروستە ؛ چونکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەو وەختەدا نەهی لێ نەکردو بەدەمیەوە پێئەکەنی .

ئەبوداودی طەیالیسیش ـ رحمه الله ـ لە ئـاخری ئـەم حەدیثـەدا ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێی فەرموو : ئەوە بۆ تۆ بێ .

(١) ئایا جەنگاوەران بۆیان هەیە لەو خواردنـە بخۆن پێش بـەشکردن ـ کـەلە شەڕگەدا دەیگرن ؟

١٣٠٧/١٥٨ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كنا نصيب في مغازينا العسل والعنب (وعن حماد بن زيد : والفواكه . وعنه : كنا نصيب العسل والسمن في المغازي . قسطلاني) فنأكله ولا نـرفعه (إلى النبي ـ ﷺ ـ أو لا نحمله للادخار . قسطلاني) ح ـ ٥/ ٢٢٠ .

تەرجەمە :

ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئـەفەرمـوێ : ئێمە لـە غەزامانا هەنگوین و ترێ و رۆن و میوەمان دەست ئەکەوت ئەمان خواردو نەمان ئەبردە خذمەت پێغـەمەر ـ ﷺ ـ یـا نەمـان ئەکـرد بە ذەخیـرە بۆ دوایی .

باب الجزية والموادعة مع أهل الذمة والحرب

وقول الله ـ تعالى ـ : ﴿قاتلوا الذين لايؤمنون بالله ولا باليوم الآخر (كإيمان الموحدين) ولا يحرّمون ما حرم الله وررسوله ، ولا يدينون دين الحق من الذين أوتوا الكتاب حتى يعطوا الجزية عن يد (قهر وغلبة) وهم صاغرون﴾[1] (أذلاّء) . وما جاء في أخذ الجزية من : اليهود ، والنصارى ، والمجوس ، والعجم (عند أبي حنيفة) . ح ـ ٥/ ٢٢٠

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : موحارەبە بکەن لەگەڵ ئەوانەی باوەڕیان نی‌یە نە بە خواو نە بە ڕۆژی ئاخیرەت‌و ، = نە = ئەوەی کە خواو رەسوولی خوا حەرامیان کردوە حەرام ئەکەن ، نە بە دینی حەق ، کە دینی ئیسلامە ، (تدیّن) ئەکەن لەوانەی کە کیتابیان بۆ نێرراوە تا لەبەر قەهرو غەڵبەی ئێوە بەسەریانا بە زەلیلیی جیزیە ئەدەن .

ئەم بابە هەم لە بەیانی ئەوەدایە کە جیزیە لە جولـەکەو گاورو مەجووس‌و لە عەجەم ئەستێنرێ .

ئەبو حەنیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە هەموو ئەهلی عەجەم ئەستێنرێ ؛ حەزەکا موشریك بن یا ئەهلی کیتاب بن . شافیعی و ئەحمەد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموون : جیزیـە هەر لـە ئەهـلی کیتاب‌و ئەوانەی کە شوبهەی کیتابیان بە دەستەوەیە = وەردەگیرێ =جیزیە لە بتپەرست‌و ، ڕۆژپەرست‌و ، مانگ پەرست‌و ، مورتەدقەبووڵ ناکرێ ، یا ئەبێ بکوژرێن یا موسوڵمان ببن .

---

(١) التوبة / ٢٩ .

جيزيه له‌وانه‌ى كه ته‌مه‌سوكيان كردوه به صوحوفى ئيبراهيم‌و ، زه‌بوورى داود - عليهما السلام - و ئه‌وه‌ى يه‌كێ له دايك‌و باوكى كيتابى يه‌و ئه‌وى‌تريان بتپه‌رسته - مثلا - = وه‌رده‌گيرێ = .

ئيمامى ماليك - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : له غه‌يرى مورته‌د له هه‌موو كافرێ جيزيه ئه‌ستێنرێ .

(ئێسته فه‌رق له به‌ينى موسولمان‌و كافرا نى‌يه ، له هه‌موويان ئه‌ستێنرێ !)

قال أبن عيينة (مما وصله عبدالرزاق - رحمها الله -) له ئه‌بونه‌جيحه‌وه ريوايه‌ت ئه‌كا : به موجاهيدم وت : بۆچ ئه‌هلى شام چوار ديناريان لێ ئه‌ستێنرێ‌و ئه‌هلى يه‌مه‌ن ديناريكيان لێ ئه‌ستێنرێ ؟ فه‌رمووى : له‌به‌ر ده‌وله‌مه‌ندى .

ئێسته مالى كوللى كه‌سێ چواريه‌كێ تا نيوه‌ى جيزيه‌يه ، كه‌س نه مالى هه‌يه نه مولكى هه‌يه .[1] .

١٣٠٨/١٥٩ بجالة قال : كنت كاتبا لجزء بن معاوية - رضي الله تعالى عنه - عم الأحنف (بن قيس) فأتانا كتاب عمر - رضي الله تعالى عنه - بن الخطاب قبيل موته بسنة : فرّقوا بين كل ذي محرم من المجوس ، ولم يكن عمر - رضي الله تعالى عنه - أخذ الجزية من المجوس حتى شهد عبدالرحمن بن عوف - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - ﷺ - أخذها من مجوس هجر . ح - ٢٢١/٥ . ت ، ن ، د .

ته‌رجه‌مه :

به‌جاله - رحمه الله - ئه‌فه‌رموێ : من كاتبى جه‌زئى كورى

(١) ده‌بێ ئه‌م قسه‌ى ده‌رباره‌ى بارودۆخ‌و شوێن‌و كاتێكى تايبه‌تى كردبێ .

موعاویه‌ی مامی ئه‌حنه‌ف بووم ـ رضي الله تعالى عنـه ـ سالێ لـه پێش مردنیا کاغه‌زی ئیمامی عومه‌ری کوڕی خه‌طابمان بۆ هات ـ رضي الله تعالى عنه ـ که له مه‌جووس کوللی دوو که‌سێ که مه‌حره‌مێتیان له به‌ینا بێ و بووبن به ژن و مێرد لێك جوێ بکه‌نه‌وه ، ئیمامی عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنه ـ جیزیه‌ی له مه‌جووس وه‌رنه‌ده‌گرت تا عه‌بدوره‌حمانی کوڕی عه‌وف ـ رضي الله تعالى عنه ـ شه‌هاده‌تی دا که پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ جیزیه‌ی له مه‌جووسی هه‌جه‌ر سه‌ندوه .

١٦٠/١٣٠٩ مسور بن مخرمة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبر (عروة بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن عمرو بن بن عوف الأنصـاري ، وهو حليف لبني عامر بن لؤي وكان شهد بدرا ، أخبر (مسورا) أن رسول الله ـ ﷺ ـ بعث أبا عبيدة بن الجراح ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى البحرين يأتي بجزيتها (وهو مجوس) وكان رسول الله ـ ﷺ ـ صالَحَ أهلَ البحرين (سنة تسع) وأمر عليهم العلاء بن الحضرمي ، فقدم أبو عبيدة ـ رضي الله تعالى عنها ـ بمال من البحرين ، فسمعت الأنصار بقدوم أبي عبيده ـ رضي الله تعالى عنه ـ فوافت (فوافقت . كش) صلاة الصبح مع النبي ـ ﷺ ـ فلما صلى بهم الفجر إنصرف ، فتعرضوا له ، فتبسم رسول الله ـ ﷺ ـ حين رآهم ، وقال : أظنكم قد سمعتم أن أبا عبيدة قد جاء بشيء ؟ قالوا : أجل يا رسول الله . قال : فأبشروا وأمِّلوا (ومجردا) ما يسرُكم . فوالله لا الفقر أخشى عليكم ، ولكن أخشى عليكم أن تبسط عليكم الدنيا كما بسطت على من كان قبلكم فتُنافسوها كـما تَنافسـوها وتهلككم كـما أهـلكتـهم ، (وتـلهيـكم كـما ألهـتهـم . م أخـرى) ح ـ ٥/٢٢٢ . م/١٠/٤١٦ .

ته‌رجه‌مه :
عه‌مری كوری عه‌وفی ئه‌نصاریی به‌دریی - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - ئه‌بوعوبه‌یده‌ی كوری جه‌ڕاحی - رضي الله تعالى عنه - نارده به‌حره‌ین كه جیزیه‌ی بێنێ . پێغه‌مه‌ر - ﷺ - له‌وه‌پێش صولحی له‌گه‌ڵ ئه‌هلی به‌حره‌ین كردبو عه‌لای (ابن الحضرمی) كردبوو به ئه‌میریان ، ئه‌بوعوبه‌یده - رضي الله تعالى عنه - له به‌حره‌ین ماڵی هێنا . ئه‌نصار - رضي الله تعالى عنهم - بیستیان نوێژی سبه‌ینێ له خـذمه‌تی پێغه‌مه‌را - ﷺ - ته‌صادوفی هاتنه‌وه‌ی ئه‌وی كرد . كه پێغه‌مه‌ر - ﷺ - نوێژی سبه‌ینێی پێ كردن‌و سه‌لامی دایه‌وه چووه بۆ ماڵی خۆیان[1] ، ئه‌نصار چوونه ڕێگه‌یی‌و عه‌رزیان كرد . پێغه‌مه‌ر - ﷺ - كه چاوی پێیان كه‌وت پێكه‌نی‌و فه‌رمووی : وابزانم بیستووتانه كه ئه‌بوعوبه‌یده شتێكی هێناوه ! عه‌رزیان كرد : به‌ڵێ . پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : موژده له ئێوه بێ ، به ته‌مای ئه‌وه بن كه پێی مه‌سرووره‌بن ، كه ماڵی دنیایه . [یه‌عنی دنیاتان ده‌ست ئه‌كه‌وێ فه‌قیر نابن] . وه‌ڵلاهی من له‌وه ناترسم كه فه‌قیر بین . ئه‌مما له‌وه‌تان ئه‌ترسم كه چۆن دنیا بۆ ئه‌وانه‌ی كه له پێش ئێوه‌وه بوون زۆر بوه بۆ ئێوه‌یش زۆر ببێ ، چۆن ئه‌وان له‌سه‌ر دنیا حه‌سه‌دیان به یه‌كتری بردوه ، هه‌ركه‌س بۆ خۆیی ویستوه ئێوه‌یش حه‌سه‌د به یه‌كتریی ببه‌ن . دنیا چۆن ئه‌وانی به‌هیلاك بردوه ئێوه‌یش به‌هیلاكا ببا . (معجزة أيُّ (!) معجزة ! صدق رسول الله - ﷺ -) له بوخاریی‌و له موسلیما[2] : ئێوه غافڵ بكا وه‌ك ئه‌وانی غافڵ كردوه .
ح - ٢٣٢/٩ . م - ٤١٧/١٠ .

(١) لێره‌دا كه‌وتن‌و ئاڵۆزی‌یه‌ك هه‌بوو ، به گوێره‌ی ده‌قه عه‌ره‌بی‌یه‌كه چاكمان كرد .
(٢) واته له ریوایه‌تێكی دیكه‌ی بوخاری‌و موسلیما ئه‌م قسه‌یش هه‌یه .

١٣١٠/١٦١ عن جبير بن حية [بن مسعود الثقفي] قال : بعث عمر - رضي الله تعالى عنه - الناس في أفناء الأمصار يقاتلون المشركين ، فأسلم الهُرْمُزان ، فقال : إني مستشيرك في مغازيَّ هذه [فارس ، وأصفهان ، وآذربايجان بأيها نبدأ ؟] قال : نعم مَثَلُها ومثل من فيها من الناس من عدو المسلمين مَثَلُ طائر له رأس وله جناحان وله رِجْلان ، فإن كسر أحد الجناحين نهضت الرجلان بجناح والرأسُ ، فإن كسر الجناح الآخر نهضت الرجلان والرأسُ ، وإن شدخ الرأس ذهبت الرجلان والجناحان والرأس . فالرأس كسرى ، والجناح قيصر ، والجناح الآخر فارس ، فمُرِ المسلمين فلينْفِروا إلى كسرى .

وقال بكر وزياد جميعا عن جبير بن حية : فندَبَنا عمرُ - رضي الله تعالى عنه - واستعمل علينا النعمان بن مُقَرِّن - رضي الله تعالى عنه - حتى إذا كنا بأرض العدوِّ [نهاوند] وخرج علينا عامل كسرى في أربعين ألفا [من أهلِ فارس وكرمان ، ومن أصفهان ونهاوند مائة ألف وعشرة آلاف] فقام ترجمان ، فقال : ليكلمني رجل منكم . فقال المغيرة [بن شعبة - رضي الله تعالى عنه -] : سل عما شئت . قال : ما أنتم ؟ قال : نحن أناس من العرب كنا في شقاء شديد وبلاء شديد ؛ نَمَصُّ الجلد والنوى من الجوع ، ونلبس الوبر والشعر ، ونعبد الشجر والحجر ، فبينا نحن كذلك إذ بعث رب السماوات ورب الأرضين - تعالى ذكره ، وجلَّت عظمته - إلينا نبياً من أنفسنا نعرف أباه وأمه [في شرف منا ، أوسطنا حسبا ، وأصدقنا حديثا . إبن أبي شيبة] فأمرنا نبينا رسول ربنا - ﷺ - أن نقاتلكم حتى تعبدوا الله وحده أو تؤدوا الجزية [وهم مجوس] . وأخبرنا نبينا - ﷺ - عن رسالة ربنا أنه من قتل منا صار إلى الجنة في نعيم لم ير مثلها قط ، ومن بقي منا ملك رقابكم . فقال النعمان [بن مُقَرِّن]

- رضي الله تعالى عنه - : ربما أشهدك الله مثلها مع النبي - ﷺ - فلم يندمك [على التأني والصبر] ولم يخزك ، ولكني شهدت القتال مع رسول الله - ﷺ - كان إذا لم يقاتل في أول النهار انتظر حتى تهب الأرواح وتحضر الصلوات . ح - ٥/٢٢٣ .

ته‌رجه‌مه :

جوبه‌يرى كورى حه‌يبه - رحمه الله - ئه‌فه‌رموێ : عومه‌ر - رضي الله تعالى عنه - خه‌ڵقى نارد بۆ مه‌مله‌كه‌تانى ئه‌طراف كه شه‌ر له‌گه‌ڵ موشريكانا بكه‌ن [كه گه‌يينه (قادسيه) له‌شكرى يه‌زدجورديان بۆ هات شه‌ڕێكى وايان كرد كه نه‌بينرابێ، له ئه‌ووه‌ڵى موحه‌ڕه‌مى چوارده‌دا خوا له‌و رۆژه‌دا باييكى به شيدده‌تى نارد خێوه‌تى دوشمنى له بن هه‌ڵكه‌ند ، سه‌ركرده‌ى له‌شكره‌كه‌يان كه رۆسته‌مى يه‌كده‌ست بوو هه‌ڕاى كرد ، موسوڵمانانى گه‌يى پێ كوشتيان ، له‌شكرى فارس شكاو موسوڵمانيان شوێن كه‌وت تا بردنيانه شارى مه‌دائين ، كه تاقى كيسراى لێيه . هورمزانيش له ناو ئه‌وانه‌دا بوو كه فيراريان كردبوو ، ئه‌ويش ناوى رۆسته‌م بوو ، له به‌ينى ئه‌وو موسوڵمانانا حه‌ربێ واقيع بوو ، له پاشا صوڵحيان كرد . هورمزان ئه‌و صوڵحه‌ى تێكدا .

ئه‌بوموساى ئه‌شعه‌ريى - رضي الله تعالى عنه - له‌شكرى كۆكرده‌وه ، موحاصه‌ره‌ى دان ، طه‌ڵه‌بى ئه‌مانيان كرد تا هورمزان ببرێته خزمه‌ت ئيمامى عومه‌ر - رضي الله تعالى عنه - ئه‌بوموسا له‌گه‌ڵ ئه‌نه‌سى كورى ماليكا ناردى‌يه خزمه‌ت ئيمامى عومه‌ر - رضي الله تعالى عنهم -] .

هورمزان به ئاره‌زوو موسوڵمان بوو ، ئيمامى عومه‌ر - رضي الله تعالى عنه - پێى فه‌رموو : من له‌م غه‌زايه‌دا كه ئه‌يكه‌م ته‌دبيرت پێ ئه‌كه‌م

کە کامیان پێش بخەم . هورمزان عەرزی کرد : مەثەلی ئەو ئەرزەو مەثەلی ئەوانەی کە تیایان وەك مەثەلی مورغێ[1] وایە سەری بێ و دوو باڵ و دوو پێی بێ . ئەگەر یەکێ لە باڵەکانی بشکێ بە باڵەکەی تری و پێی سەری هەڵەستێ ، ئەگەر باڵەکەی تریشی بشکێ پێ و سەری هەڵەستێ . ئەگەر سەری پان بکرێتەوە هەردوو پێ و هەردوو باڵی و سەری بە جارێ ئەڕۆن نامێنن .

سەر کیسرایە ، باڵ قەیصەرە ، باڵەکەی تر فارسە ، ئەمر بکە بە موسوڵمانان بچنە سەر کیسرا . جوبەیری کوڕی حەبیە ئەفەرموێ : عومەر - رضي الله تعالى عنه - کۆی کردینەوە بۆ غەزا ، نوعمانی کوڕی موقەڕینی کرد بە سەرکردەمان - رضي الله تعالى عنه - تا گەیینە ئەرزی دوشمن کە نەهاوەندە . عامیلی کیسرا لە لەشکرێکی صەدو پەنجا هەزار کەسیدا هاتە سەرمان ، تەرجومانێکی نارد ، هەڵسا وتی : یەکێ لە ئێوە قسەم لەگەڵ بکا . موغیرەی کوڕی شوعبە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : چیت هەوەس هەیە بپرسە . تەرجومانەکە وتی : ئێوە چین ؟ [بەلاوە بەوە تەحقیری کردن] موغیرە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : ئێمە کەسانێکین لە عەرەب لە گومراهی یەکی بەشیددەتا بووین ، لە موصیبەتێکی گەورەدا بووین ، لە برسا مەشکاڵەو دەنکە خورمامان ئەمژی ، تووکی وشترو موومان ئەپۆشی ، عیبادەتی دارو بەردمان ئەکرد ! لەو وەختەدا کە لەو حاڵەدا بووین خوای ئەرزو ئاسمان - جل وعلا - پێغەمەرێکی لە خۆمان بۆ ناردین ، باوك و دایکی ئەناسین ، لە

(١) مورغێ : مریشکێ ، باڵدارێ .

حەسەبا لە هەمووومان گەورەترە ، لە فەرموودەیا لە هەمووومان راسترە ، پێغەمەری ئێمە کە رەسوولی ئێمەیە لە طـەرەف خواوە بـۆمان نێـرراوە ـ ﷺ ـ ئەمری پێ کردووین تا واتان لێ بێ کە هەر عیبادەتی خوا بکەن و هیچی تر یا جیزیە ئەدەن شەرتان لەگەلاّ بکەین ، پێغەمەری ئێمە ـ ﷺ ـ خەبەری لە طەرەفی خوای خۆمانەوە داوینێ : کە هەرکـەسێ لە ئێمـە شـەهید بکـرێ ئەچێتـە بەهـەشتێکەوە لـە نیعمەتێکـا کە هیـچ میثـلی نەبینراوە ، ئەوی لە ئێمە ئەمێنێ ئەبێ بە مالیکی رەقەبەی ئێوە[1] .

[موغیرە ئینکاری لەسەر ئەوە کرد کە بۆچی نوعمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تەئخیری حەرب ئەکـا ، دەستوبـردێ ناکـا لە حـەربا ؟] نوعمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە موغیرەی فەرمـوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ : کە خوا ـ عز وجل ـ لە خذمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ لە میثلی ئەم وەقعەیە گەلێ وەقعەی پێ نیشانداوی لەسەر (تأني)و صەبر پـەشیمانی نەکردوویتەوە تۆیشی لە موعاوەنەتی مەحرووم نەکردوەو خوا نەصرەتی داوی . ئەمما من لە خذمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ لە حەربا حـازر بووم ، حالێ پێغەمەر ـ ﷺ ـ وابوو کە ئەووەلێ رۆژ حەربی نەکردایە مونتەظیری ئەوە ئەبوو کە بای (صەبا) بێ و وەقتی نوێژی نیوەرۆ بێ . [یەعنی منیش مونتەظیری ئەوەم بۆیە عەجەلە ناکەم لە حەربا (بالنتیجة) کیسرا کوژراو هەموو ئێران فەتح کرا] .

---

(١) واتە زالّ دەبێ بەسەرتاناو دیلتان دەکا .

غدر ونقض العهد[1]

١٣١١/١٦٢ عن عبدالله بن عمرو - رضي الله تعالى عنهما - عن النبي - ﷺ - قال : من قتل معاهدا [بغير حق] لم يَرُحْ رائحة الجنة . وإن ريحها يوجد من مسيرة أربعين عاما . ح - ٥/٢٢٦ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای كوڕی عەمری كوڕی عاص - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : كە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هەركەسێ موعاهیدێ بكوژێ بە ناحەق،بۆنی بەهەشت ناكا كە بۆنی لە رێی چل ساڵ رێوە ئەكرێ .

١٣١٢/١٦٣ وقال عمر - رضي الله تعالى عنه - : إذا قال (مەتەرس) فقد آمنه ، إن الله يعلم الألسنة كلها . وقال عمر - رضي الله تعالى عنه - للهرمزان : لا بأس عليك . ح - ٥/٢٣٠ .

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - = فەرمووی = : كە موسوڵمانێ بە حەربی‌یێكی وت : مەترسە ئەو كەسە ئەمین ئەكا لە زەرەری ماڵ و عیرض و رۆح : یەعنی كەسێ تر بۆی نی یە ئیتر دەخلێ بكا . ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - بە هورمزانی فەرموو : هیچ ترس لەسەر تۆ نی یە .

---

(١) غەدرو پەیمان شكاندن .

غدر المشركين بالمسلمين[1]

١٦٤/١٣١٣ عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : لما فتحت خيبر أُهدِيَتْ للنبي - ﷺ - شاة فيها سُمٌّ [بتثليث السين] فقال النبي - ﷺ - : أجمعوا إليَّ من كان ههنا من يهود ، فجمعوا له ، فقال : إني سائلكم عن شيٍ فهل أنتم صادقيَّ عنه ؟ فقالوا: نعم . قال لهم النبي - ﷺ - : من أبوكم ؟ قالوا : فلان . قال : كذبتم ، بل أبوكم فلان . قالوا : صدقت . قال : فهل أنتم صادقيَّ عن شيٍ إن سألت عنه ؟ فقالوا : نعم يا أبا القاسم ، وإن كذبنا عرفت كذبنا كما عرفته في أبينا . فقال لهم : مَنْ أهل النار ؟ قالوا : نكون فيها يسيرا ثم تَخْلفونا فيها ، فقال النبي - ﷺ - : إخسؤا فيها ، والله لانخلفكمَ فيها أبدا . ثم قال : هل أنتم صادقيَّ عن شيٍ إن سألتكم عنه ؟ فقالوا : نعم يا أبا القاسم . قال : هل جعلتم في هذه الشاة سُمًّا . قالوا : نعم . قال : ما حملكم على ذلك ؟ قالوا : أردنا إن كنت كاذبا نستريح وإن كنت نبيـا لم يضرك . ح/٦/٣٦٤ ، مختصرا . ح - ٥/٢٢٧ ، ح - ٨/٣٩٥ . م - ٩/٢١ ن عن أنس بفرق .

١٦٥/١٣١٤ ولفظ مسلم عن أنس - رضي الله تعالى عنه - : أن إمرأة يهودية أتت رسول الله - ﷺ - بشاة مسمومة فأكل منها ، فجيئ بها إلى رسول الله - ﷺ - فسألها عن ذلك ، فقالت : اردت لأقتلك . قال : ما كان الله ليسلطكِ على ذلك . قال : أو قال : عليَّ . قال : قالوا : ألا نقتلها ؟ قال : لا . قال : فما زلت أعرفها في لهوات رسول الله - ﷺ -

---

(١) خه‌يانه تكردنى موشريكان له موسوڵمانان .

م ـ ٢١/٩ . أهدتها لـه زينب بنت الحرث اليهودية إمرأة سلام بن مشكم . وسألت : أي عضو من الشاة أحب إليه ؟ فقيل : الذراع . فأكثرت فيها السم . قسطلاني : ٣٩٦/٨ .

ته‌رجه‌مه :

ئه‌بوهوره‌يره ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : كه خه‌يبه‌ر فه‌تح كرا ژنه جووله‌كه‌يێ [كه زه‌ينه‌بی كچی حه‌رثه كه ژنی سه‌لامی كوڕی ميشكه‌م] ه مه‌ڕێكی زه‌هرپێوه‌كراوی به هه‌دييه هێنا بۆ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی: جووله‌كه‌ی ئێره‌م بۆ كۆبكه‌نه‌وه ، بۆی كۆكرايه‌وه ، پێی فه‌رموون : ئه‌گه‌ر شتێكتان لێ بپرسم راستيم پێ ئه‌ڵێن ؟ عه‌رزيان كرد: به‌ڵێ . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ پێی فه‌رموون : باوكتان كێيه ؟ عه‌رزيان كرد : فلان كه‌سه . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : درۆ ئه‌كه‌ن به‌ڵكو باوكتان فلان كه‌سه . عه‌رزيان كرد : راسته‌فه‌رمووی . پێی فه‌رموون : شتێكتان لێ بپرسم راستيم پێ ئه‌ڵێن ؟ عه‌رزيان كرد : به‌ڵێ (يا أبا القاسم) ئه‌گه‌ر درۆ بكه‌ين ئه‌يزانی وه‌ك ئه‌و درۆيه‌ت زانين كه ده‌رحه‌ق باوكمان كردمان . فه‌رمووی : جه‌هه‌ننه‌ميی كێن ؟ عه‌رزيان كرد : ئێمه كه‌مێكی تيا ئه‌بين ، له دواييدا ئێوه ئه‌بن به خه‌له‌فمان . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : چغه ! وه‌للاهی قه‌ت ئێمه نابين به خه‌له‌فی ئێوه . له پاشا پێی فه‌رموون : شتێكتان لێ بپرسم راستيم پێ ئه‌ڵێن ؟ عه‌رزيان كرد : به‌ڵێ (يا أبا القاسم) . فه‌رمووی : زه‌هرتان كردۆته ناو ئه‌و مه‌ڕه‌وه ؟ عه‌رزيان كرد : به‌ڵێ . فه‌رمووی : بۆچيتان كردوه ؟ عه‌رزيان كرد : چونكی وتمان ئه‌گه‌ر درۆيكه‌ی له ده‌عوای پێغه‌مه‌ريدا له ده‌ستت ره‌حه‌ت ئه‌بين . ئه‌گه‌ر راست بێ‌و پێغه‌مه‌ر بێ زه‌ره‌رت پێ ناگه‌يێنێ .

له ریوایه‌ته‌كه‌ی موسلیما پێغه‌مه‌ر - ﷺ - لێی پرسی : بۆچیت زه‌هر كرده‌ناو ؟ عه‌رزی‌كرد : بۆیه كه بتكوژم . فه‌رمووی : خوا موسه‌لله‌طت ناكا به‌سه‌رما . عه‌رزی پێغه‌مه‌ریان‌كرد - ﷺ - : (بۆ نه‌یكوژین ؟ فه‌رمووی : مه‌یكوژن .

ئه‌نه‌س - رضي الله تعالى عنه - ئه‌فه‌رموێ : ته‌ئثیری ئه‌م زه‌هره‌م هه‌موو وه‌قت فه‌رق ئه‌كرد له‌ مه‌لاشووی پێغه‌مه‌را - ﷺ - .

خیلاف له‌وه‌دا هه‌یه كه ژنه‌كه‌ی كوشت یان نا .[1]

١٦٦/١٣١٥ عن ابن شهاب [الزهري - رحمه الله -] سئِل : أَعَلى مَن سحَر من أهل العهد قتل ؟ قال : بلغنا أن رسول الله - ﷺ - قد صُنِعَ له ذلك ، فلم يقتل من صنعه . وكان منِ أهل الكتاب . ح - ٥/٢٣١ .

ته‌رجه‌مه :

له ئیبن‌و شه‌هابیان پرسی : ئه‌هلی عه‌هد سیحرِ بكا له موسوڵمانێ ئه‌كوژرێ یان نا ؟ فه‌رمووی : وامان پێگه‌یوه كه پێغه‌مه‌ر - ﷺ - سیحری لێ كراو پێغه‌مه‌ر - ﷺ - ئه‌و سیحركه‌ره‌ی نه‌كوشت ، ئه‌و سیحركه‌ره‌یش له ئه‌هلی كیتاب بوو . [ئه‌مما له‌وه‌دا ده‌لیلی بۆ ئیبن‌و شه‌هاب تیا نی‌یه ؛ چونكی پێغه‌مه‌ر - ﷺ - بۆنه‌فسی خۆی ئینتیقامی له كه‌س نه‌سته‌ندوه‌و سیحره‌كه‌یش نه له وه‌حیا نه له به‌ده‌نی پێغه‌مه‌را - ﷺ - ته‌ئثیری نه‌بوو .]

---

(١) دانه‌ر - خ - ئه‌وه‌ی له ریوایه‌ته‌كه‌ی قه‌سطه‌لانی له‌بیر چوه كه «ژنه‌كه پرسی : پێغه‌مه‌ر - ﷺ - زیاتر حه‌ز له چ پارچه‌یێكی مه‌رِ ده‌كات ؟ وتیان : له ده‌ست‌و باسكی . ئه‌ویش زه‌هری زیاتر كرده ئه‌وێ» .

١٣١٦/١٦٧ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال: كيف أنتم إذا لم تجتبوا دينارا ولا درهما ؟ فقيل له : وكيف ترى ذلك كائنا يا أبا هريرة ؟ قال : إي والذي نفس أبي هريرة بيده عن قول الصادق المصدوق . قالوا : عَمَّ ذلك ؟ قال : تنتهك ذمة الله وذمة رسوله ـ ﷺ ـ فيشد الله ـ عز وجل ـ قلوب أهل الذمة فيمنعون ما في أيديهم . ح ـ ٥/٢٣٤ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێوە چۆنن لەو وەختەدا کە نە دیناریٚ نە درهەمیٚ لە ئەهلی ذیمەت کۆناکەنەوە ؟ لێیان پرسی : چۆن وا ئەبیٚ ئەی ئەبوهورەیرە ؟ فەرمووی : بەڵیٚ وا ئەبیٚ قەسەم بەو ذاتەی نەفسی ئەبوهورەیرە بە دەستی قودرەتیەتی ، لە فەرموودەی کەسیٚکەوە ئەیڵێم کە راسگۆیەو باوەڕپیٚکراوە . لێیان پرسی : (یا رسول الله) لەبەرچی وا ئەبیٚ ؟ فەرمووی : ذیمەتی خواو رەسوولی ـ ﷺ ـ ریعایەت ناکریٚ ؛ خوایش ـ عز وجل ـ دڵی ئەهلی ذیمەت بە قووەت ئەکاو ئەوی لە دەستیانا هەیە نایدەن مەنعی ئەکەن .

[زوڵم لە ئەهلی ذیمەت حەرامە ، ریعایەتی حوقووقیان فەرزە] .

١٣١٧/١٦٨ عن إبن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول : لكل غادر لواء ينصب لغدرته . ح ـ ٥/٢٣٧ . م ـ ٧/٣١٧ .

١٣١٨/١٦٩ وعنه قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : إذا جمع الله الأولين والآخرين يوم القيامة يرفع لكا غادر لواء [يعرف به . أخرى . م] فقيل : هذه غدرة فلان بن فلان . م ـ ٧/٣١٧ .

١٣١٩/١٧٠ وعن أبي سعيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ

قال : لكل غادر لواء [عند أسته] يوم القيامة يرفع له بقدر غدره ، ألا ولا غادر أعظم غدرا من أمير عامة . م ـ ٣١٩/٧ . وفي مسلم كثير ، وهذا القدر كاف .

تەرجەمە :

مەثالی ئەم حەدیثانە یەکە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ = ئـەفەرمـوێ = : هەرکەسێ غەدر بکا [یەعنی عەهد هەڵبوەشێنێ و بە خیلافی موقتەضای ئەو عەمەل بکا دەرحەق هەرکەسێ بێ پادشاه بێ ، یا ئەهلی ذیمەت بێ] بۆ ئەو کەسە لـە رۆژی قیامـەتا بـەبیاخێکی = [لای قنگی یـەوە] = بۆ هەڵەکرێ بە قەد غەدرەکەی بۆی بەرزئەکرێتەوە کە خەڵق ببینێ ئەڵێن : ئەمە غەدری فلان کەسە . هیچ غەدرێ لەو غەدرە گەورەتر نی یە کە لە طەرەف ئەمیری عامەوە بکرێ .

تم السـير بحمد الله فنشـرع بتوفيق الله في الغـزوات ـ إن شـاء الله[1] .

---

(١) باسی (سیر) تەواوبوو سوپاس بۆ خودا ، بە یارمەتیی خودا دەست بە باسی غەزەوات ئەکەین .

غزوات النبي - ﷺ -

بسم الله الرحمن الرحيم

باب غزوة العُشَيرة أو العُسَيرة

٢٣/١/٩٤١ (بعد الظهر) پێنج شەنبە

وقال إبن إسحاق ، إمام المغازي ، ـ رحمه الله ـ : أول ما غزا النبي ـ ﷺ ـ الأبواء [وهي وَدّان في صفر على رأس إثني عشر شهرا من الهجرة] ثم بَواط [في ربيع الأول سنة اثنتين] ثم العشيرة [في جمادي الأولى سنة (٢) ولم يقع في هذه الثلاث حرب ، وإنما يخرج ـ ﷺ ـ ليلقى عير قريش] ح ـ ٦/٢٣١ .

تەرجەمە :

ئیبن وئیسحاق ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : پێغەمـەر ـ ﷺ ـ ئەوەڵ غەزای ئەبواء بوو ، دوەمی بەواط بوو ، سێیەمی عوشـەیرە بـوو [لەم غەزایانەدا موحارەبە نەبوو ؛ بۆیە تەشریفی ئەچوو تا تووشی کـاروانی قورەیش ببێ] .

١/ ١٣٢٠ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : غزوت مع النبي ـ ﷺ ـ خمس عشرة غزوة . ح ـ ٦/٤٦٧ .

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ پانزە غەزام کردوە .

٢/ ١٣٢١ عن أبي إسحاق : كنت إلى جنب زيد بن الأرقم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ليس بيني وبينه غير رجل ، أو بيني وبينه رجل . قال فقلت م ـ ٧/٤٧٢] فقيل له : كم غزا النبي ـ ﷺ ـ من غزوة ؟ قال : تسع عشرة قيل [قلت . م] : كم غزوت أنت معه ؟ قال : سبع عشرة . قلت : فأيهم كانت أول ؟ قال : العُسَيرة أو العُشَيرة . فذكـرت لقتادة

فقال : العشير . ح ـ ٦/٢٣١ ، ٤٦٦ . م ـ ٧/٢٧٢ ، ت .

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاق ئەفەرموێ : لە تەنیشت زەیدی کوڕی ئەرقەمـەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ دانیشتبووم ، غەیری پیاوێکمان لە بەینا نەبوو ، فەرمووی : عەرزم‌کرد : کە پێغەمـەر ـ ﷺ ـ چەنـد غەزای کـردوە ؟ فەرمووی : نۆزدە . عەرزم‌کرد : لە چەند غەزادا لە خدمەتیا بووی ؟ فەرمووی : لە حەڤدە غەزادا . عەرزم‌کرد : کامیان لە ئەووەڵەوە بوو ؟ فەرمووی : عوسەیرە یا عـوشەیـرە . ئەوەم بـە قەتـادە وت ، قەتـادە فەرمووی : عوشەیر .

[رەنگە زەید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ددانی کەوتبێ ، وەکوو من (شین)ی بە (سین) خوێندۆتەوە] .

١٣٢٢/٣ جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ غزوت مع رسول الله ـ ﷺ ـ تسع عشرة غزوة . قال جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : لم أشهد بدرا ولا أُحُداً ؛ منعني أبي ، فلما قتل عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ يوم أُحد لم أتخلف عن رسول الله ـ ﷺ ـ في غزوة قط . م ـ ٧/٤٧٤ .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خذمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ نۆزدە غەزام کردوە ، نەچوومە غەزای بەدرو ئوحود ، بـاوکم نەیهێشت ، کە باوکم لە ئوحودا شەهید کرا لە هیچ غەزاییکا لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە مالا بەجێ نەمام .

عن عبدالله بن بريدة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن أبيه قال : غزا رسول الله ـ ﷺ ـ تسع عشرة غزوة قـاتل في ثمـان ، وفي أخرى ست عشرة غزوة . م ـ ٧/٤٧٤ . ح ـ ٦/٤٦٧ .

تەرجەمە :

بـورەیدە ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئـەفەرمـوێ : نۆزدە غـەزا لە ریوایەتێکا شانزە غەزام کرد ، لە خـذمەت پێغـەمەرا ، لـە هەشتیـانا پێغەمەر ـ ﷺ ـ شـەڕی لەگـەڵ کوففـارا کرد . پێغـەمەر ـ ﷺ ـ لـەم غەزایانا لە نۆیا (بالذات) شەڕی کردوە :

١ ـ بەدر
٢ ـ ئوحود .
٣ ـ ئەحزاب .
٤ ـ = بەنی = قورەیظە .
٥ ـ بەنو لموصطەلەق .
٦ ـ خەیبەر .
٧ ـ فەتحی مەککە .
٨ ـ حونەین .
٩ ـ طائیف .

غزوة بدر

٤/١٣٢٣ ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : شهدت من المقداد بن الأسود ـ رضي الله تعالى عنه ـ مشهدا لأن أكون صاحبه أحب إليّ مما عُدِل به : أتى النبي ـ ﷺ ـ ، وهو يدعو على المشركين ، فقال : لانقول كما قال قوم موسى [عليه الصلاة والسلام] ﴿إذهب أنت وربك فقاتلا﴾[1] ولكنا نقاتل عن يمينك ، وعن شمالك ، وبين يديك ، وخلفك . فرأيت النبي ـ ﷺ ـ أشرق وجهه ، وسرّه ، يعني قوله .

ح ـ ٦/٢٣٦ .

ئەرجەمە :

ئیبن و مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە میقدادی کوڕی ئەسوەد ـ رضي الله تعالى عنه ـ شتێکم دی ئەگەر هی من بوایە لە هەموو شتێك كە لە موقابیلی ئەودا بمبێ لە لام خۆشترە : میقداد ـ رضي الله تعالى عنه ـ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ دوّعای لە موشریکان ئەکرد . میقداد ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی کرد : ئێمە وەکوو قەومی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ نین [کە خوا ئەمری پێ کردن بچن شەر لەگەڵ جەبابیرە بکەن] وتیان : تۆو خوات بچن شەریان لەگەڵ بکەن ، ئێمە لێرەدا دائەنیشین . ئەمما ئێمە لای راستەوەو ، لای چەپتەوەو ، لە بەردەمتەوەو ، لە پشتەوەت شەرت بۆ ئەکەین . کە میقداد ئەمەی عەرزی پێغەمەر ـ ﷺ ـ = کرد = پێغەمەرم دی ـ ﷺ ـ رووی گەش بۆوەو ئەو قسەی میقدادە مەسرووری کرد .

[ئیبن و ئیسحاق ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەشریفی

---

(١) بڕوانە سوورەتی : مائیدە ، ئایەتی : ٢٤ .

گەیی یە (صفراء)و خەبەری ئەوەی پێگەیی کە قورەیش یێن بۆ بەدرو ، ئەبوسوفیان خۆیو کاروانەکەی نەجاتی بوە ، ئیستیشارەی بە ئەصحابی کیرام کرد . ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنە - تەشریفی هەڵساو قسەی باشی فەرموو . لە پاشا عومەر - رضي الله تعالی عنە - تەشریفی هەڵساو ئەویش قسەی چاکی فەرموو ، لە دواییدا میقداد - رضي الله تعالی عنە - ئەوەی عەرزی پێغەمەر کرد - ﷺ - و عەرزیکرد : قەسەم بەوەی کە تۆی بە حەق ناردوە ئەگەر تەشریفت بچێتە (بَرْكِ الغِماد) لە خزمەتتا غەزا ئەکەین .

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : چی ئەڵێن بیڵێن بیکەم ؟ زانییان کە مەقصوودی ئەو ئەنصارە . پێغەمەر - ﷺ - لەوە ترسی بوو کە بۆ بەدر موافەقەی نەکەن ؛ چونکی هەر لەسەر ئەوە موبایەعەیان لە خـزمەتـا کردبوو کـە دوشمنێ هاتـەسەریـان موعـاوەنەتی بکـەن ، لەسـەر ئەوە موبایەعەیان لە خزمەتا نەکردبوو کە لە خزمەتیا بچنە سـەر دوشمن . سەعدی کوڕی مەعاذ - رضي الله تعالی عنە - عەرزی کرد : (یا رسول الله) چیت ئەمر پێ کراوە تەشریفت بچێ بۆی ئێمەت لە خزمەتاین . ئەم قسەی سەعدە - رضي الله تعالی عنـە - پێغەمـەری مەسـروورو کەیف خۆش کرد . قسطلاني] .

٥/١٣٢٤ عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - يقول : لا يستوي القاعدون من المؤمنين عن بدر والخارجون إلى بدر . ح - ٦/٢٣٧ . ت

تەرجەمە :

ئیبنو عەباس - رضي الله تعالی عنە - لە تەفسیری ئەو ئایەتەدا کە ئەفەرموێ : ئەو موسوڵمانانەی کە دانیشتوونو ناچن بۆ غەزا لە ئەجرا بەرابەر نابن . .[1] . ئەفەرموێ : ئەو موسوڵمانانەی کە لە غەزای بەدرا

(١) مەبەستی ئایەتی (١٠٥)ی سوورەتی (النساء)ە .

له مالاّ دائه‌نيشن و ناچن بۆ بەدر لە ئەجرا بەرابەر نابن لەگەڵ ئەوانەدا کە ئەچنە غەزای بەدر .

١٣٢٥/٦ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ شاور ، حين بلغه إقبال أبي سفيان ، قال : فتكلم أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فأعرض عنه ، ثم تكلم عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فأعرض عنه . فقام سعد بن عبادة ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : إيّانا تريد يارسول الله ؟ والذي نفسي بيده لو أمرتنا أن نخيضها = البحر = [أي الخيل] لأخضناها ، ولو أمرتنا أن نضرب أكبادنا إلى بَرْك الغِماد لفعلنا ! قال : فندب رسول الله ـ ﷺ ـ الناس فانطلقوا حتى نزلوا بدرا ، ووردت عليهم روايا قريش [جمع راوية : الجمال التي يحمل عليها الماء] وفيهم غلام أسود لبني الحجاج فأخذوه ، فكان أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ يسألونه عن أبي سفيان وأصحابه فيقول : ما لي علم بأبي سفيان ، ولكن هذا أبو جهل ، وعتبة ، وشيبة ، وأمية بن خلف . فإذا قال ذلك ضربوه . فقال : نعم أنا أخبركم هذا أبو سفيان . فإذا تركوه فسألوه فقال : مالي بأبي سفيان علم ، ولكن هذا أبو جهل ، وعتبة ، وشيبة ، وأمية بن خلف في الناس . فإذا قال هذا أيضا ضربوه ، ورسول الله ـ ﷺ ـ قائم يصلي . فلما رأى ذلك إنصرف وقال : والذي نفسي بيده لتضربوه إذا صدقكم ، وتتركوه إذا كذبكم ! قال : فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : هذا مصرع فلان ويضع يده ههنا وههنا . قال : فما ماط أحدهم عن موضع يد رسول الله ـ ﷺ ـ . م ـ ٧/٤١٠ .

ئەرجەمە :

ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە خەبەری ئەوەی پێگەیی کە ئەبوسوفیان لە شام گەراوەتەوەو بێتەوە ، موشاوەرەی لەگەڵ ئەصحابی کیراما کرد ، ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسەی فەرموو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ رووی

لێوەرگێرا ، ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - قسەی فەرموو رووی لەویش وەرگێرا . سەعدی کوڕی عوبادە هەڵسا فەرمووی : (یا رسول الله) مەقصوودت ئێمەیە قەسەم بەوەی نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ! ئەگەر ئەمرمان پێ بفەرمووی کە ئەسپەکانمان تاویدەین بۆ[1] ئەو جێی کە تەشریفت ئەچێ تاوی ئەدەین . ئەگەر ئەمرمان پێ بکەی کە جگەرمان[2] بدەین (بەرك الغماد) [کە پێنج رۆژ رێگەیە] ئەیکەین !

پێغەمەر - ﷺ - خەڵقی بانگ‌کرد تەشریفیان رۆیی تا لە بەدرا دابەزین ، راویەی[3] ئاوی قورەیش بەسەریانا هاتن بۆ ئاو ، عەبدێکی رەشیان لە ناوا هی (بني الحجاج) بووگرتیان ، ئەصحابی پێغەمەر - ﷺ - ئەبوسوفیان و رەفیقەکانیان لێ‌پرسی . وتی : خەبەرم لە ئەبو سوفیان نی‌یە ، ئەمما ئەوە ئەبوجەهل و ، عوتبەو ، شەیبەو ، ئومەییەی کوڕی خەلەفە . کە وای وت دەستیان‌کرد بە لێدانی ، غولامەکە وتی : بەڵێ خەبەری ئەبوسوفیانتان ئەدەمێ ؛ ئەوە ئەبوسوفیانە . کە وازیان لێ‌هێناو

(١) لێرەدا لە عەرەبی‌یەکەدا وشەی (البحر) کەوتبوو ئێمە خستمانەوە شوێنی خۆی ، دانەر - خ - مانای حەدیثەکەی بە پێ ئەو وشەیە کردوەو ماناکە نەختێك گۆراوەو دەبێ ئاوا بێت : «وەڵڵاهی ئەگەر بفەرموویت و فەرمانمان پێ بدەی کە ئەسپەکانمان تاو بدەین بۆ دەریاو مل‌بنێینە سەر ئاوی دەریا ئەیکەین و سەرپێچی لە فەرمانت ناکەین» .

(٢) لێرەدا کەوتن و ئاڵۆزی‌یەك هەست پێدەکرێت ، دەکرێ ئاوا بنووسرێت : ئەگەر ئەمرمان پێ‌بکەی کە بدەین لە جگەرمان بۆ (برك الغماد) ، واتە برۆین تا ئەوێ . .

(٣) مەبەست لە راوی‌یە ئەو وشترانەیە ئاویان پێ ئەبرێ بۆ کۆمەڵ و سوپا . واتە ئاویەرانی سوپاکەی قورەیش هاتن بەسەریانا .

لێیان پرسی وتی : خەبەرم لە ئەبو سوفیان نی یە ، ئەوە ئەبوجەهل و ، عوتبەو ، شەیبەو ، ئومەییەی کوڕی خەلەفە لەگەڵ خەڵقان . کە ئەمەی وت دووبارە دەستیان کرد بە لێدانی ، پێغەمەر - ﷺ - وەستابوو نوێژی ئەکرد ، کە چاوی کەوت بە موعامەلەی ئەصحاب نوێژەکەی بە عەجەلە کردو سەلامی دایەوەو فەرمووی : قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ! کە راستتان پێ بڵێ لێی ئەدەن ، کە درۆیشتان پێ بڵێ وازی لێ یێنن ! لە پاشا فەرمووی : ئەمە جێی کوژرانی فلانە ، دەستی لەسەر ئەرز لەمێ و لەوێ لەسەر دائەنا . ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : هیچ کامێکیان لەجێ دەستی موبارەکی پێغەمەر - ﷺ - لای نەدا .

دوو موعجیزەی گەورەی تیایە :

١ - خەبەردان لە راستیی غولامەکە .

٢ - خەبەردان لەو جێگەیەی کە جەبابیرەی[1] قورەیشی بە کوژراویی لێ ئەکەوێ . هەردووکی وەك فەرموودەی پێغەمەر - ﷺ - هاتەدی .

دروستە لە کافر بدرێ ، بەو شەرتە موعاهیدو ئەهلی ذیمەت نەبێ ، با ئەسیریش بێ .

لە نوێژا ئیشێ رووی دا سوننەتە تەخفیفی نوێژ بکرێ بۆ دەفعی . (نووي) .

١٣٢٦/٧ حذيفة بن اليمان - رضي الله تعالى عنهما - قال : ما منعني أن

(١) جەبابیرە : کۆی جەببارە ، واتە : گەورەو سەردارانی ستەمگەری قورەیش وەك ئەبوجەهل و . .

أشهد بدرا إلا أني خرجت أنا وأبي حُسَيل . قال : فأخذنا كفار قريش ، فقالوا : إنكم تريدون محمدا ـ ﷺ ـ فقلنا : ما نريده ، ما نريد إلا المدينة . فأخذوا منا عهد الله وميثاقه : لنصرفن إلى المدينة ولا نقاتل معه . فأتينا رسول الله ـ ﷺ ـ فأخبرناه الخبر . فقال : إنصرفا ، نَفي لهم بعهدهم ونستعين الله ـ عز وجل ـ عليهم . م ـ ٤٢٧/٧ .

تەرجەمە :

حوذەیفەی کوڕی یەمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : هەر ئەوە منی مەنع کرد لەوە کە بچمە غەزای بەدر من و ئەبوحوسەیل چووینە دەرێ ، کوففاری قورەیش ئیمەیان گرت ، وتیان : ئێوە ئەچنە بەدر لای محەمە د ـ ﷺ ـ . وتمان : خەیر ناچینە لای ئەو ، هەر ئیرادەمان وایە بچینەوە مەدینە ، لەسەر ئەوە عەهدو میثاقی = خوا = یان لێ وەرگرتین کە بگەڕێینەوە بۆ مەدینەو لە خذمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ حەرب نەکەین . هاتینە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزمان کرد ، فەرمووی : بگەڕێنەوە بۆ مەدینە عەهدەکەیان بۆ بەجێ بێنین و لە خوا موعاوەنەت طەڵەب ئەکەین ـ عز وجل ـ .

وەفا بە عەهد لازمە .

١٣٢٧/٨ [عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ خ] عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ ﷺ ـ يوم بدر : من ينظر [يعلم . أخرى . م] ما فعل [صنع . خ أخرى] أبو جهل ؟ فانطلق ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فوجده قد ضربه إبنا عفراء [معاذ ومعوذ] حتى برد [برك . م] فأخذ بلحيته ، فقال : [أأنت . أخرى خ] آنت أبا [أبو . خ أخرى] جهل ؟ قال : وهل [أَعْمَدُ (أي : أشرف) من رجل ؟

خ أخرى] فوق رجل قتله قومه ، أو قال : قتلتموه ؟ ح ـ ٦/٢٣٩ ، ٢٤٠ . م ـ ٧/٤٤٠ . أحمد . وفي اخرى : فلو غير أكار [زراع] قتلني ؟ م .

[وعن ابن إسحاق أن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ كان يقول : قال لي أبو جهل : لقد إرتقيت ـ يا رويعي الغنم ! ـ مرتقى صعبا . قال : ثم إحتززت رأسه ، ثم جئت به رسول الله ـ ﷺ ـ فقلت : يا رسول الله هذا رأس عدو الله أبي جهل . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : آلله الذي لا إله إلا هو ؟ قال : قلت : والله الذي لا إله غيره ، ثم ألقيت رأسه بين يدي رسول الله ـ ﷺ ـ ، فحمد الله ـ قسطلاني .]

تەرجەمە :

ئەنەسی کوڕی مالیک ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ رۆژی بەدر فەرمووی : کێ تێئەفکرێ بزانێ ئەبوجەهل چی کردوە ؟ ئیبنو مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی رۆیی ، ئەبوجەهلی بینی کە مەعاذو (معوذ) ی کوڕی عەفراء لێیان دابوو تا سارد بوویبوەوە [لە موسلیما : تا کەوتبوو] ئیبنو مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریشی ئەبوجەهلی گرت پێی فەرموو : تۆ ئەبوجەهلی ؟ ئەبوجەهل وتی : لەو کەسە شەریفتر هەیە ، لە ژوور ئەو کەسەوە کەسی تر هەیە کە قەومی خۆی ، یا وتی : کە ئێوە کوشتووتانە ؟ لە ریوایەتەکەی ترا : کاشکی غەیری ئەهلی زەراعەت بیکوشتمایە ! [چونکە هەردوو : مەعاذو (معوذ) لە ئەنصار بوون هەردوکیان لە ئەهلی زەراعەت بوون] .

[ئیبنو ئیسحاق ئەفەرموێ : بەعزێ بەنی مەخزووم ئەڵێن : ئیبنو مەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوجەهل پێی وتم : ئەی شوانە بچکۆلەی مەڕ چوویتە سەر جێیەکی بەرز ! [ظاهیر وایە ئیبنو

مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ كە ڕیشی ئەبوجەهلی گرت كە سەری ببرێ پێی نابێتە سەر سنگی بۆیە وای پێ وت] . ئیبن‌ومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پاشا سەرم بری‌و لە بەدەنم كردەوەو بردمە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عـەرزم‌كرد : (یـا رسول الله) ئـەمە سـەری ئەبوجەهلە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : توو ئەو خوایەی كە غەیری ئەو مەعبوودی بەحەق نی‌یە ؟ عەرزم‌كرد : بەو خوایەی كە غەیری ئەو مەعبوودی بەحەق نی‌یە ! لە پاشا سەرەكەم فڕێ‌دایە بەردەمی پێغەمەر ـ ﷺ ـ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ حەمدی خوای كرد .

١٣٢٨/٩ عن علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أنا أول من يجثو بين يدي الرحمن للخصومة يوم القيامة . ح ـ ٦/ ٢٤٠ .

١٣٢٩/١٠ عن أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [يقسم . أخرى] قال : نزلت : ﴿هذان خصمان اختصموا في ربهم . .﴾[1] [هم الذين تبارزوا يـوم بدر . خ أخـرى] في ستة من قـريش : عـلي ، حـمزة ، وعبيـدة ابن‌الحرث ـ رضي الله تعالى عنهم ـ وشيبة بن ربيعة ، وعتبة بن ربيعة ، والـوليـد بن عتبـة . ح ـ ٦/٢٤١ . م ـ ٤٨٢/١٠ ، ح ـ ٢٣٦/٧ . ن ، جه .

تەرجەمە :

حەزرەتی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـوێ : من ئەوەڵ كەسێكم كە لە ڕۆژی قیامـەتا لـە حوزووری خـوادا چۆك دائـەدەم بۆ موحاكەمە .

ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەم ئایـەتی سوورەتی حـەجەی

(١) سوورەتی حەج ، ئایەتی : ١٩ .

خوێندەوە = کە ئەفەرموێ : ئەم دوانە دوو خەصمن لە حوزووری خوای خۆیانا موحاکەمە ئەبن : [ئەوانە کە کافر بوون لە ئاگر دەستێ جلیان بۆ ئەبرن ، ئاوی داغیان بەسەرا ئەرێژرێ ، بەو ئاوە هەموو ناوزگیان و پێستیان دائەماڵێ و ئەتوێتەوە ، گورزیانیش هەیە لە ئاسن ، [بەوە لێیان ئەدرێ] کوللی دەفعەیێ کە تەمایان ئەبێ بچنە دەرێ لە غەمی ئەو ئاگرە لە وەختی چوونەدەرەوەیان لە جەهەننەم ئەخرێنەوە ناو جەهەننەم ، پێیان ئەڵێن : عەذابی سووتانن بچێژن] .

دەرحەق شەش کەس لە قورەیش نازل = بوە = : عەلی و ، حەمزەو ، عوبەیدەی کوڕی حەرث - رضي الله تعالى عنهم - و شەیبەی کوڕی رەبیعەو ، عوتبەی کوڕی رەبیعەو ، وەلیدی کوڕی عوتبە . [ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - وەلیدی کوشت ، حەمزە - رضي الله تعالى عنه - شەیبەی کوشت ، عوبەیدە - رضي الله تعالى عنه - لەگەڵ عوتبەدا شیریان لە یەکتری دا شیری هەردووکیان کاریگەر بوو ، عەلی و حەمزە - رضي الله تعالى عنهما - بایاندایەوە سەر عوتبە بە تەواوەتی بە جەهەننەمیان گەیان . عوبەیدەیش - رضي الله تعالى عنه - بەو ضەربەی عوتبەیە کە = لە = ئەژنۆی دابوو کە گەڕانەوە لە صەفەردا بە شەهیدیی وەفاتی کرد .

لە بەیضاوی و جەلالەینا ئەفەرموون : ئەو = دوو = خەصمە موسوڵمانان و موشریك و یەهوودین . فەقەط ئەبوذەڕ - رضي الله تعالى عنه - حازری وەقعەو نوزوولی ئایەتەکە بوە .

١١ / ١٣٣٠ وقال علي - رضي الله تعالى عنه - : فينا نزلت هذه الآية : ﴿هذان خصمان اختصموا في ربهم﴾[1] [في دينه تعالى] ح - ٦ / ٢٤١ .

---

(١) سوورەتی حەج ئایەتی : ١٩ .

١٣٣١/١٢ عن أبي إسحاق [رحمه الله] : سأل رجل البراء - رضي الله تعالى عنه - وأنا أسمع قال : أشَهِد علي - رضي الله تعالى عنه - بدرا ؟ قال : بارز ، وظاهر . [أي لبس درعا على درع] ح - ٢٤٢/٦ .

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاق - رحمه الله - ئەفەرموێ : پیاوێ لە بەرای پرسی - رضي الله تعالى عنه - منیش ئـەمبیست وتی : ئایـا عەلی - رضي الله تعـالی عنه - حازری وەقعەی بەدر بوە یان نا ؟ فەرمووی : بەڵێ حازری وەقعەی بەدر بوەو ، موبارەزەیشی کردو ، زرێی لەسەر زرێ پۆشی .

١٣٣٢/١٣ عن عروة [رحمه الله] قال : كان في الزبير - رضي الله تعالى عنه - ثلاث ضربات بـالسيف ؛ إحداهن في عـاتقه ، قـال : إن كنت لأدخِـل أصابعي فيهـا . قال : ضُـرِبَ ثنتين يـوم بدر ، وواحـدةً يوم اليرموك . قال عروة : وقال لي عبدالملك بن المروان . . . . حين قتل عبدالله بن الزبير - رضي الله تعالى عنهما - [أي وأخذ الحجاج ما وجد له ، فأرسله إلى عبدالملك ، وكان من جملته سيفهُ ، وخرج عروة إلى عبدالملك بالشام] : يا عروة هل تعرف سيف الـزبير - رضي الله تعـالى عنه - ؟ قلت : نعم . قال : فما فيه ؟ قلت : فيه فَلَّةٌ فُلَّهـا يوم بـدر . قال : صدَقْتَ .

«بهن فلول من قراع الكتائب»

ثم ردَّه علي عروة ، قال هشام : فأقمناه بيننا ثلاثة آلاف ، وأخذه بعضنا ، ولوَدِدْتُ أنِّي كنت أخَذْتُه .[1] .

---

(١) ئەم حەدیثە جارێکی دیکە بە ژمـارە (١٠٣٢/١٥٥) لە بـاسی زوبەیـردا رابورد .

وعن هشام عن أبيه ، قال : كان سيف الزبير - رضي الله تعالى عنه - محلى بفضة . قال هشام : وكان سيف عروة محلّى بفضة . ح - ٦/٢٤٢ .

تەرجەمە :

عوروەی کوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - سێ ضەربەی شیری پێوە بوو ؛ یەکێکیان لە پشتی ملیا بوو ، من پەنجەم پیائەکرد . دوانی لە رۆژی بەدرا لێی درابوو ، یەکێکی لە رۆژی یەرمووکا . [لە زەمانی خەلافەتی ئیمامی عومەرا - رضي الله تعالى عنه - لە ساڵی پانزەی هیجرەتا دوای فەتحی شام ئەمیری موسوڵمانان ئەبوعوبەیدەی کوڕی جەڕاح بوو - رضي الله تعالى عنه - چوار هەزار موسوڵمان شەهید بوو ، لە رۆم نزیکی صەدو پێنج هەزار کوژرا ، چل هەزاریان لێ ئەسیر کرا ، لەو غەزایەدا لە ئەهلی بەدر صەد صەحابەی تیا بوو]

عوروە - رحمه الله - ئەفەرموێ : کە عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر شەهیدکراو[1] [حەجاج تەریکەی عەبدوڵڵای - رضي الله تعالى عنه - نارد بۆلای عەبدولەلیك لە ناو تەریکەکەیا شیری زوبەیریش مەوجوود بوو] . عەبدولەلیك پێی وتم : ئەی عوروە تۆ شیری زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - ئەناسیتەوە ؟ عوروە فەرمووی : بەڵێ . وتی : نیشانەی چیە ؟ وتم : کە لێیێکی تیایە لە رۆژی بەدرا تێی بووبوو . وتی : راستەکەی ، ئەو شیعرەی خوێنەوە کە مەعنای وایە : هیچ عەیبیان نی یە غەیری ئەوە

(١) لێرەدا ناکۆکی و ناجۆری یەك لە وەرگێرانەکەی دانەردا بوو ، ئێمە رێکمان خستەوە .

که لەبەر ئەوە کە لەگەڵ پاڵەوانان ئەوەندەیان لە یەك داوە بەشیر ـ شیرەکانیان کەل بوە[1] . لە دواییدا عەبدوڵەلیك شیرەکەی دایەوە بە عوروە .

هیشامی کوڕی عوروە ـ رحمها الله تعالی ـ ئەفەرموێ : لە بەینی خۆمانا قیمەتی شیرەکەمان بە سێ هەزار بڕی ، بەعزێ لە ئێمە شیرەکەی لە باقی ئیرث وەرگرت ، حەزم ئەکرد کە من هەڵم بگرتایە بۆ خۆم . عوروە ئەفەرموێ : شیری زوبەیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە زیو تەزیین کرابوو . هیشام ئەفەرموێ : شیری عوروەیش بە زیو تەزیین کرابوو .

١٣٣٣/١٤ عن أبي طلحة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن نبي الله ـ ﷺ ـ أمر يوم بدر بأربعة وعشرين رجلا من صناديد قريش فقُذِفوا في طويٍّ من أطواء بدر خبيث مُخبث [وطرح باقي السبعين في مواضع أخرى] وكان النبي ـ ﷺ ـ إذا ظهر على قوم أقام بالعرصة ثلاث ليال ، فلما كان ببدر اليوم الثالث أمر براحلته ، فشُدَّ عليها رحلها . ثم مشى وتبعه أصحابه ، وقالوا : ما نُرى ينطلق إلا لبعض حاجته حتى قام على شفة الرَّكِيِّ ، فجعل يناديهم بأسمائهم وأسماء آبائهم : يا فلان بن فلان ، ويا فلان بن فلان [وفي رواية مسلم وأحمد وابن إسحاق : فينادي : يا عتبة بن ربيعة ! ويا شيبة بن ربيعة ! ويا أُمية بن خلف ! ويا أبا جهل بن هشام ! ولم يكن أُمية بن خلف في القليب ؛ لأنه كان ضخما فانتفخ فأُلقي عليه الحجارة] : أيسرُّكم أنكم أطعتم الله ورسوله ؟ فإنا قد وجدنا ما وعدنا

(١) ئەمە بەیتێکی مەشهووری نابیغەیە ، لە حەدیثەکەدا نیوەی نووسرابوو ، لێرەدا . دانەر هەمووی ماناکردوە ئەمە نیوەکەی تریەتی :

ولا عيب فيهم غير أن سيوفهم

ربنا حقًا . فهل وجدتم ما وعد ربكم حقًا ؟ قال : فقال عمر - رضي الله تعالى عنه - : يا رسول الله ماتكلم من أجساد لا أرواح لها ؟ [وأنى يجيبوا وقد جيفوا ؟ . م] فقال رسول الله - ﷺ - : والذي نفس محمد بيده ! ما أنتم بأسمعَ لما أقول منهم [ولكنهم لايقدرون أن يجيبوا] . قال قتادة : أحياهم الله حتى أسمعهم قوله ، توبيخا ، وتصغيرا ، ونِقْمة [وبفتح فكسر] وحسرة وندما . ح - ٦/٢٤٤ . م - ١٠/٣٤١ . بفرق لا يضير .

تەرجەمە :

ئەبوطلحە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - رۆژی بەدر ئەمری فەرموو کە بیست‌و چوار کەسیان لە صەنادیدی قورەیشیان هاویتە ناو بیرێ لە بیرانی بەدر ، پیسی رەفیقی پیس ، ئەوانی تریشیان فڕێدایە جێی تر . پێغەمەر - ﷺ - عادەتی وابوو کە بەسەر قەومێکا غاڵب بوایە سێ رۆژ لەو مەیدانەدا تەشریفی بەند ئەبوو ، کە رۆژی سێیەمی غەلەبەی بوو ئەمری فەرموو کە کۆپانیان لە وشترەکەی کردو تەشریفی لێیدا رۆیی ، وتیان : ئەڵبەتە ئیشێکی هەیە . ئەصحابیش لە خزمەتیا چوون تا تەشریفی چوو لەسەر لێوی بیرەکەدا راوەستا ، یەکە ، یەکە دەستی کرد بە بانگکردنیان بە ناوی خۆیان‌و ناوی باوکیانەوە ناوی ئەبردن : ئەی فلانی کوڕی فلان ، ئەی فلانی کوڕی فلان . [ئەی ئەبوجەهلی کوڕی هیشام ! ئەی ئومەییەی کوڕی خەلەف ! ئەی عوتبەی کوڕی رەبیعە ! ئەی شەیبەی کوڕی رەبیعە ! م] : ئێوە مەسروور ئەبن بەوە کە ئیطاعەی خواو رەسوولی خواتان بکردایە ؟ بە تەحقیق ئێمە ئەوەمان دەستکەوت کە خوا - عز وجل - وەعدەی پێدابووین [یەعنی بەسەرتانا غاڵب بووین] ئایا ئێوەیش

ئەوەتان دەست کەوت کە خوا وەعدەی پێدابوون ؟ ئەوی خوا وەعدەی پێدابووین بە حەقمان زانی ، ئایا ئێوەیش ئەوی خوا وەعدەی پێدابوون تێی گەیین کە حەقە ؟ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : تۆ چۆن خیطاب لەگەڵ ئەو لاشە بێ ڕۆحانە ئەفەرمووی ؟ [ئەوانە چۆن جواب ئەدەنەوە کە بۆگەنیان کردوە ؟ م] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : قەسەم بەو ذاتەی کە رۆحی من لە قەبضەی قودرەتیایە ! ئێوە لەوان زیاتر گوێتان لەوە نی یە کە من ئەیڵێم . [ئەمما ناتوانن جواب بدەنەوە . م] قەتادە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : خوا رۆحی کردنەوە بەبەرا تا ئەو فەرموودەی پێغەمەری ـ ﷺ ـ پێ بیستن ، بۆ تەوبیخ و تەحقیرو نەگبەت و حەسرەت و نەدامەت .

١٣٣٤/١٥ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : ﴿الذين بدلوا نعمة الله كفرا﴾[1] هم والله كفار قريش . قال عمرو [بن دينار] : هم قريش ، ومحمد ـ ﷺ ـ نعمة الله ، ﴿وأحلوا قومهم دار البوار﴾ ، قال : النار يوم بدر . ح ـ ٦/٢٤ .

تەرجەمە :

ئیبن و عەبباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەوانەی کە تەبدیلی نیعمەتی خوایان کردوە بە کوفر وەڵڵاهی کافرانی قورەیشن . عەمری کوڕی دینار ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : ئەوانە قورەیشن ، نیعمەتی خوایش محەمەدە ـ ﷺ ـ مەعنای ﴿وأحلوا قومهم دار البوار﴾ وایە : قورەیش تەبەعەی خۆیان خستۆتە ناو ئاگرەوە کە رۆژی بەدرە .

---

(١) ئیبراهیم/ ٢٨ .

فضل أهل بدر

١٦/١٣٣٥ رفاعة بن رافع - رضي الله تعالى عنه - عن أبيه ، وكان أبوه من أهل بدر ، قال : جاء جبريل [عليه السلام] إلى النبي - ﷺ - فقال : ما تعدون أهل بدر فيكم ؟ قال : من أفضل المسلمين ؛ أو كلمة نحوها ، قال : وكذلك من شهد بدرا من الملائكة . وكان رافع من أهل عقبة [التي بمنى ، أحد الستة ، والإثني عشر ، والسبعين] وكان يقول لابنه : ما يسرني أني شهدت بدرا بالعقبة قال : سأل جبريل [عليه السلام النبي - ﷺ - بهذا . فقال : ما تعدون ؟ . . الحديث . ح - ٦/٢٥٣ .

تەرجەمە :

رەفاعەی کوڕی رافیع لە باوکیەوە - رضي الله تعالى عنه - ریوایەت ئەکا ، باوکی لە ئەهلی بەدر بوو : جیبریل - علیه السلام - هاتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - لێی پرسی : ئێوە لە ناو خۆتانا ئەهلی بەدر چۆن حسێب ئەکەن ؟ پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : لە چاکترینی موسوڵمانانیان عەد ئەکەین ، یا کەلیمەیێکی وای فەرموو . جیبریل - علیه السلام - فەرمووی : ئەو مەلائیکانەی کە حازری بەدر بوون ئەوانیش ئەفضەلی مەلائیکەن .

رافیع لە ئەهلی هەر سێ عەقەبە بوە کە لە میناد هاتنە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - کە هیجرەت بفەرموێ : بۆ مەدینەو لەوێدا موعاوەنەتی بکەن ، ساڵی ئەوەڵ شەش کەس چوون ، دوەم ساڵ دوانزە ، سێیەم ساڵ حەفتا کەس چوونە خزمەتی . رافیع - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : کە لە باتی عەقەبە لە غەزای بەدرا بوونم لە لا خۆشتر نی یە .

لەگەڵ ئەمەدا کە جیبریل ـ علیه السلام ـ دەرحەق بەدریی وای فەرموە .

راستی فەرموە ؛ چونکی مەبدەئی نەشری ئیسلام ئەو عەقەبانە بوو ، بەدر نەتیجەی ئەوانەیە .

١٣٣٦/١٧ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ ﷺ ـ قال يوم بدر : هذا جبريل آخذ برأس فرسه ، عليه أداة الحرب .
ح ـ ٦/٢٥٣ .

[وعند ابن إسحاق أن النبي ـ ﷺ ـ خفق خفقة ، ثم إنتبه ، فقال : أبشر يا أبا بكر أتاك نصر الله ؛ هذا جبريل آخذ بعنان فرسه يقوده ، على ثناياه الغبار . قسطلاني] .

[ومن مرسل عطية بن قيس ـ رحمهما الله ـ أن جبريل ـ عليه السلام ـ أتى النبي ـ ﷺ ـ بعدما فرغ من بدر على فرس حمراء معقود الناصية ، قد عصب الغبار ثنيته عليه درعه . وقال : يا محمد إن الله ـ عز وجل ـ بعثني إليك وأمرني أن لا أفارقك حتى ترضى ، أفَرضيتَ ؟ قال : نعم . قسطلاني .]

تەرجەمە :

ئەم حەدیثی ئیبن وعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مورسەلی صەحابی یە . ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ رۆژی بەدر فەرمووی : ئەوە جیبریلە سەری ئەسپەکەیی گرتوە سیلاحی حەربی لەسەرە .

[ئیبن و ئیسحاق ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ بێخودی یێکی بەسەرا هات ، لە پاشا خەبەری بۆوە ، فەرمووی : ئەی ئەبوبەکر موژدە بێ ! نوصرەتت لە خواوە بۆ هات ، ئەوە جیبریلە دەستە جڵەوی ئەسپەکەیی گرتوە رایەکێشێ ، ددانی پێشەوەی تۆزی لێ نیشتوە .

عەطیەی کوڕی قەیس بە مورسەلی ریوایەت ئەکا کە جیبریل ـ علیه السلام ـ لە دوای ئەمە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە غەزای بەدر بۆوە هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ سواری ئەسپێکی سوورکوێت بوو ناوچـاوانی پێچابوو ، تۆز لە دەم و ددانی نیشتبوو ، زرێی پۆشیبو ، فەرمووی : ئەی محەمەد خوا ـ عز وجل ـ منی ناردۆتە لات ئەمری پێ کردووم تا رەزات یێتە جێ لێت جویێ نەبمەوە ، ئایا رازی بووی ؟ فەرمووی : بەڵێ . [یەعنی ئەمجا لێی جویێ بۆوە] .

خوا ـ عز وجل ـ ئیرادەی ئیشێکی بوو بێ واسیطەو ئەسباب بە [کن فیکون] کفلەکوونێك ئەیکا ، چە ئیحتیاجی بە جیبریلە ؟ جیبریل ـ علیه السلام ـ شەشصەد باڵی هەیە ، بە ئانێ لە ئاسمانی حەوتەم یێتە خوارێ و ئەچێتەوە سەرێ ، چە ئیحتیاجی بە ئەسپ هەیە ؟ نە تیر ، نە شیر ، نە رم و گورز تەئثیری لێ ناکا چە ئیحتیاجی بە زرێ هەیە ؟ ئەوەندە گەورەیە کە مابەینی ئوفوق پڕ ئەکا . وەك لە بەدئی وەحیا رابورد . بە دوو پەنجە هەموو ئەرز غەور ئەکا ، چە ئیحتیاجی بە سیلاحی حـەرب هەیـە ؟ خوای ـ عز وجل ـ کە وای کردوە ؛ چونکی ئیرادەی ئەزەلیی وایـە کە ئیشی دنیایی هەمووی (معلق)ە بە ئەسبابەوە ، خەرقی عادەتێ نەبێ هیچ شتێ بە بێ سەبەب ناکا . مەقصوودی تەعلیمی عیبادە کە (تشبث) بـە ئەسباب بکەن ، ئەمجا تەوەکول بکەن ، بۆیە فەرموویەتی : ﴿وأعدوا لهم ما استطعتم . . . الآية﴾[1] تەوەکولی صیرف ـ صیرف کەرێتی یە ، تەوەکولی حەقیقی (تشبث) بە ئەسبابەو ئیعتیمادی تام بە خـوایە ـ عـز وجل ـ هەموو ئیشێ لەوەوە بزانرێ نەك لە سەبەبەکەوە .

---

(١) الأنفال/ ٦٠ .

١٨/١٣٣٧ براء بن عازب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : جعل النبي ـ ﷺ ـ على الرماة يوم أحد عبدالله بن جبير فأصابوا منا سبعين ، وكان النبي ـ ﷺ ـ وأصحابه أصابوا من المشركين يوم بدر أربعين ومائة : سبعين أسيرا ، وسبعين قتيلا . قال أبو سفيان : يوم بيوم بدر والحرب سجال . ح ـ ٦/٢٤٨ .

تەرجەمە :

بەرای کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : رۆژی ئوحود پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەبدوڵڵای کوڕی جوبەیری کرد بە سەرکردەی تیرئەندازەکان ، موشریکان حەفتا کەسیان لە ئێمە شەهید کرد ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئەصحابە لە رۆژی بەدرا صەدو چل کەسی لێ گرتن[1] حەفتایان ئەسیربوون ، حەفتایان کوژران ، ئەبو سوفیان وتی : ئەمە رۆژێکە بە رۆژی بەدر ، حەرب لە بەینمانا نەویە نەویەیە ؛ جارێ ئێوە غاڵب ئەبن جارێ ئێمە .

١٩/١٣٣٨ عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حدثني عمر بن الخطابُ ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما كان يوم بدر نظر رسول الله ـ ﷺ ـ إلى المشركين وهم ألف ، وأصحابه ثلاثمائة وتسعة عشر رجلا ، فاستقبل رسول الله ـ ﷺ ـ القبلة ثم مد يديه ، فجعل يهتف بربه : أللّهم أنجز لي ما وعدتني ، اللّهم آت ما وعدتني ، أللهم إنك إن تهلك هذه العصابة [الجماعة] من أهل الاسلام لا تُعبد في الأرض . فما زال : يهتف بربه مادًّا يديه مستقبل القبلة حتى سقط رداؤه عن منكبيه ، فأتاه أبو بكر

(١) گرتن بۆ ماناى (أصابوا) تەواوى یەو باشتر وایە بگوترێ : (لێ پێکان) ، یا (دووچار کردن) . . .

ـ رضي الله تعالى عنه ـ فأخذ رداءه فألقاه على منكبيه ثم التزمه من ورائه ، وقال : يا نبي الله كذاك مناشدتُك ربك [رفع صوتك بسؤال ربك] فإنه سينجز لك ما وعدك . فأنزل الله ـ عز وجل ـ ﴿إذ تستغيثون ربكم ، فاستجاب لكم : أني ممدُّكم بألف من الملائكة مردفين﴾[1] [متتابعين] فأمدّه الله بالملائكة .

قال أبو زميل : فحدثني إبن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : بينما رجل من المسلمين يومئذ يشتدّ في إثر رجل من المشركين أمامه إذ سمع ضربة بالسوط فوقه وصوت الفارس فوقه يقول : أَقْدِم حيزوم [إسم فرس الملَك] فنظر إلى المشرك أمامه فخرَّ مستلقيا ، فنظر إليه فإذا قد خطم أنفه [أثِرَ فيها] وشُقَّ وجهه كضربة السوط ، فاخضرَّ ذلك أجمع . فجاء الأنصاري فحدَّث بذلك رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : صدَقْتَ ذلك من مدد السماء الثالثة . فقتلوا يومئذ سبعين ، وأسروا سبعين .

قال أبو زميل : قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : فلما أسروا الأسارى قال رسول الله ـ ﷺ ـ لأبي بكر وعمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : ما ترون في هؤلاء الأسارى ؟ فقال أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : يا نبي الله هم بنو العم والعشيرة ، أرى أن تأخذ منهم فدية فتكون لنا قوة على الكفار ، فعسى الله أن يهديهم للاسلام . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : ما ترى يا ابن الخطاب ؟ قال : قلت : لا والله يا رسول الله ما أرى الذي رأى أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ولكني أرى أن تُمكِّننا فنضرب أعناقهم ، فتمكن عليا من عقيل فيضرب عنقه ، وتمكنني من فلان ـ نسيبا لعمر ـ ـ رضي الله تعالى عنه ـ فأضرب عنقه ، فإن هؤلاء

(١) الأنفال/ ٩ .

أئمة الكفر وصناديدها [أشرافها] فهوِيَ رسول الله - ﷺ - ما قال أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - ولم يَهوَ ما قلت ، فلما كان من الغد جئت فإذا رسول الله - ﷺ - وأبو بكر - رضي الله تعالى عنه - قاعدين وهما يبكيان . قلت : يا رسول الله أخبرني من أي شيئ تبكي أنت وصاحبك ؟ فإن وجدت بكاء بكيت ، وإن لم أجد بكاء تباكيت لبكائكما ! فقال رسول الله - ﷺ -- ﷺ - : أبكي للذي عرض على أصحابك من أخذهم الفداء ، لقد عرض عليّ عذابهم أدنى من هذه الشجرة ، شجرة قريبة من نبي الله - ﷺ - فأنزل الله - عز وجل - : ﴿ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض . . . إلى قوله - فكلوا مما غنمتم حلالا طيباً﴾[1] فأحل الله الغنيمة لهم . م - ٧/ ٣٦٩ . ح - ٥/ ٩٨ مختصرا . ولفظه :

٢٠/ ١٣٣٩ عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : قال النبي - ﷺ - وهو في قبة : أللهم إني أنشُدك عهدك ووعدك ، أللهم إن شئت لم تعبد بعد اليوم ! فأخذ أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - بيده فقال : حسبك يا رسول الله فقد ألححتَ على ربك ، وهو في الدرع . فخرج وهو يقول : ﴿سيهزم الجمع ويولّون الدبر ، بل الساعة موعدهم والساعة أدهى وأمرُّ﴾[2] . ح - ٦/ ٢٣٦ . وليس فيه ماروواه أبو زميل - رحمه الله - وهذا الحديث وما رواه أبو زميل مرسل صحابي .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوری عەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : عومەری کوری خەطاب - رضي الله تعالى عنه - قسەی بۆ کردووم ، فەرمووی : کە رۆژی بەدر بوو پێغەمەر - ﷺ - تەماشای موشریکانی کرد هەزار بوون ، تەماشای ئەصحابی کیرامی کرد سێصەدو نۆزدە بوون .

(١) الأنفال/ ٦٧ . (٢) القمر/ ٤٥ .

پێغەمەر - ﷺ - رووی کردە قیبلە دەستی موبارەکی درێژ کردو لە خوای خۆی ئەپارایەوەو ئەیفەرموو : ئەو وەعدە کە پێت عەطا فەرمووم بـۆم بەجێ بێنە ، ئەو وەعدەی پێت‌دوام پێم عەطا بفەرموو خوایا ئەگەر ئەم جەماعەتە موسوڵمانە بـە هیلاك‌بەری ئیتر لـەسەر ئـەرزا عیبادەتت بـۆ ناکرێ ! هەر بەم نەوعە بەرەو قیبلە لە پارانەوەدا بوو دەستی موبارەکی هەڵبری‌و دۆعای ئەکرد تـا بەرمـاڵەکـەی لە شـانی موبـارەکی کەوتـە خـوارێ ، ئەبـوبەکـری صەدیق - رضي الله تعـالى عنـه - تـەشـریفی هاتەخزمەتی‌و بەرماڵەکەی هەڵگرت‌و دایەوە بەسەر شانی موبارەکیا ، لە پشت پێغەمەرەوە بوو[1] عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) پارانەوەت لە خوا بەسە ، زۆر ئیلحاحت لە خوا کرد ، خوا وەعدەکەت بۆ بەجێ‌ بێنێ .

پێغەمەر - ﷺ - زرێی پۆشیبو تەشریفی [لە خێوەتەکەی] لەو جێگەی کە تیابوو هاتەدەرێ‌و ئەیفەرموو ؛ گەلی قورەیش ئەشکێن‌و پشت هەڵەکەن [هـەر بەوەنـدە ئیش نابـرێتەوە] بـەڵکـو رۆژی قیـامـەت مـەوعیـدی عەذابیانە ، رۆژی قیامەت عەذابی ئـەوان لە کـوژرانی ئێستەیـان گەلێ بەشیدەت‌ترەو گەلێ تاڵترە [سورة القمر] .

ئەو وەختە خوا - عز وجل - ئەم ئایەتی ئـەنفالـەی نازڵ‌کـرد کە مەعنای وایە : کە لـە خوا ئـەپارێنـەوە خوا دۆعـاکەی قـوبووڵ‌کـردن فەرمووی : هەزار مەلائیکە ئەنێرم بەئیمدادتانەوە یەك لە دوای یەکەوە بێن . خوا - عز وجل - مەلائیکەی بۆ ناردن .

ئەبو زەمیل - رحمه الله - ئەفەرموێ : ئیبن‌وعەبـاس - رضي الله تعالى عنهما - [ئیبن‌وعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەووەختە سێ چوار

(١) دانەر - خ - مانای (إلتزمه) ی باش لێك نەدایەوە ؛ دەبوو بیفەرموایە : لە پشتەوە باوەشی کرد بە پێغەمەرا - ﷺ - یان گرتی .

ساڵ بوو لە مەکەدا لای دایکی بوو ، باوکیشی لەگەڵ موشریکان بوو ، کە وابێ حەدیثەکەی ، لێرە بەدواوە ، مورسەلی صەحابی یە ، لە ئیمامی عومەر یا لە ئەبوبەکری بیستوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فەرمووی : ئەو رۆژە لەو وەختەدا موسوڵمانێ ئەکەوێتە شوێن موشریکێكو ، موشریکەکە لە بەردەمیەوە ئەبێو هەرا ئەکا ، ئەو موسوڵمانە لەپر دەنگی قەمچی پیامالینێ و دەنگی سوارێك ئەبیێ لەسەر ئەو موشریکەوە ، ئەڵێ : ئەی (حەیزووم) پێش کەوە . ئەو موسوڵمانە تەماشای موشریکەکە ، کە لە بەردەمیەوەیەتی ، ئەکا بە پشتا ئەکەوێ ، کە تێی ئەفکرێ وەك چۆن بە قەمچی لێی بدرێ ئەثەری پێوە دیارەو دەمو چاوی لەت بوەو هەموو شینو سەوز بۆتەوە = ئاوایە = !

ئەو ئەنصاری یە[1] هاتەخذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ و ئەوەی عەرزکرد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : راست ئەکەی ، ئەوە لە مەدەدی ئاسمانی سێیەمە . ئەو رۆژە حەفتایان لە موشریك کوشتو حەفتایان لێ بە دیل گرتن .

ئەبوزەمیل ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : کە ئەسیرەکانیان گرت پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە ئەبوبەکرو عومەری ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرموو : رەئیتان چۆنە دەرحەق ئەم ئەسیرانە ؟ ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : (يا نبي الله) ئەوانە ئامۆزاو عەشیرەتی خۆتن ، رەئی من وایە فیدیەیان لێ

(١) لە سەرەتاوە فەرمووی : «لەو وەختەدا موسوڵمانێ . . .» لێرەیشدا ئەفەرموێ : «ئەو ئەنصاری یە . .» دیارە موسوڵمانەکە ئەنصاریی بوە .

بستێنه ؛ ئەبێ بە قووەت بۆ ئێمەو رجایشم وایە کە خوا هیدایەتیان بدا بۆئیسلامەتی ، پێغەمەر - ﷺ - = فەرمووی = : ئەی (ابن الخطاب) تۆ ئەڵێی چی ؟ فەرمووی [بەم لەفظە ئەم پارچەیە ئەبێ بەمەرفووع] : عەرزم کرد : (یا رسول الله) رەئی من وەك رەئی ئەبوبەکر نی یە - رضي الله تعالى عنه - (لکن) رەئی من وایە کە موسەللەطمان کەی بەسەریانا کە لە گەردنیان بدەین ؛ عەقیل بدەی بە عەلی - رضي الله تعالى عنهما - لە گەردنی بدا ، فلانیش بدەی بە من لە گەردنی بدەم ؛ چونکی ئەوانە لە پێشکەوتوانی کوفرن ، لە گەورە گەورەی کوفرن . پێغەمەر - ﷺ - بە قسەی ئەبوبەکری کردو بە قسەی منی نەکرد ، بۆ سبەینێ چوومە خزمەتی ، پێغەمەر - ﷺ - و ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - تەشریفیان دانیشتبوون ئەگریان ، عەرزم کرد : (یا رسول الله) خەبەرم بدەرێ لەبەرچی ئەگرین منیش ئەگەر گریانم هات بگریم ، ئەگەر گریانم نەهات لەبەر گریانی ئێوە خۆم بێنمە گری ؟ پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بۆیە ئەگریم لەبەر ئەوەی کە برادەرەکانت چونکی فیدیەیان لە ئەسیرەکان وەرگرت و بەریان‌دان عەذابیان بۆ نێررا ، ئیشارەتی دارێکی کرد کە لێوە نزیك بوو ، فەرمووی : وام پێ نیشان‌درا ئەو عەذابەیان لەو درەختە لێ نزیکتر بوو ، خوا ئەو وەختە ئەو ئایەتی سوورەتی ئەنفالەی نازڵ فەرموو :

بۆ هیچ پێغەمەرێ دروست نی یە کە ئەسیری ببێ تا لەو ئەرزەی کە تیایایە کوفر دوور نەخاتەوە ، ئێوە دنیاتان ئەوێ و خوا ئاخیرەتی لە ئێوەو بۆ ئێوە ئەوێ . تا لە نیهایەتی ئەو ئایەتانەدا ئەفەرموێ : لەوەی کە بە تالان گرتووتانە بە حەلاڵی و بە پاکی بیخۆن . خوا - عز وجل - غەنیمەتی بۆ حەلاڵ کردن .

قتل أمية بن خلف

٢١/ ١٣٤٠ عبدالرحمن بن عوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كاتبت أمية بن خلف كتابا بأن يحفظني في صاغيتي [مالى وحاشيتي ، أو أهلي ، ومن يصغي إليه أي يميل] بمكة ، وأحفظه في صاغيته بالمدينة ، فلما ذكرت الرحمن قال : لا أعرف الرحمن ! كاتبني باسمك الذي كان في الجاهلية . فكاتبته عبدُ عمرو . فلما كان في يوم بدر خرجت إلى جبل لِأحرزه حين نام الناس ، فأبصره بلال [وكان يعذبه بمكة] فخرج حتى وقف على مجلس من الأنصار ، فقال : أمية ابن خلف ، لا نجوت إن نجا أمية ! فخرج معه فريق من الأنصار في آثارنا ، فلما خشيت أن يلحقونا خلفت لهم إبنه [عليا] لِأشغُلهم [ومن الافعال] فقتلوه ، ثم أبَوْا حتى يتبعونا ، وكان رجلا ثقيلا ، فلما أدركونا قلت له : أبرك ، فبرك فألقيت عليه نفسي لِأمنَعه ، فتخلَّلوه بالسيوف [فطعنوه] من تحتي حتى قتلوه . وأصاب أحدُهم رجلي بسيفه ، وكان عبدالرحمن بن عوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ يُرينا ذلك الأثر في ظهر قدمه . ح ـ ٤/ ١٥٠ . ح ـ ٦/ ٢٤٢ .

هنيئا زادك الرحمنُ فضلا * فقد أدركتَ ثأرَكَ يا بِلالُ

تەرجەمە :

عەبدورەحمانی کوڕی عەوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کاغەزێکم نووسی بۆ ئومەییەی کوڕی خەلەف کە لەمەکەدا ماڵ و کەس و کارم موحافەظە بکا ، منیش ماڵ و تەعەلوقاتی ئەو لە مەدینەدا موحافەظە ئەکەم . لەو کاغەزەدا کە موعاهەدەنامە بوو کە ذیکری (عبدالرحمن)م کرد وتی : من ئەو رەحمانەی کە خۆت کردوە بە عەبدی ئەو ناناسم ! ئەو ناوەت بنووسە کە لە زەمانی جاهیلییەتا بووتە . منیش لە

موعاهەدەنامەکەدا عەبدی عەمرم نووسی .

کە رۆژی بەدر بوو لە وەختێکا کە خەڵق نوستن چوومە شاخێ کە موحافەظەی = ئومەییە = بکەم ، بیلال چاوی بە ئومەییە کەوت [ئومەییە لە مەکەدا بیلالی زۆر ئەذیەت دابوو] بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوە دەرێ تا بەسەر مەجلیسێکی ئەنصارەوە وەستا پێی وتن : ئەوە ئومەییەی کوری خەلەفە [تەمایەتی خۆی نەجات بدا] نەجاتم نەبێ ئەگەر ئەو نەجاتی ببێ ! فیرقەیێ لە ئەنصاری لەگەڵا چوەدەرێ ، بە شوێنمانا هاتن ، کە ترسام لەوە بمانگەنێ عەلیی کوری ئومەییەم بۆبەجێ یێشتن کە پێوە مەشغووڵ ببن . عەلی یان کوشتو هەر هاتن بە شوێنمانا کە پێمان گەیین ؛ چونکی ئومەییە پیاوێ قورس بوو [نەیەتوانی بروات] پێم وت : چۆك دادە ، چۆکی دادا خۆم بەسەرا خست تا نەیێڵم بیکوژن ، لە ژێر منەوە بە شیر لێیان داو کوشتیان ، شیری یەکێکیان لە پێم کەوت . ئیبراهیمی کوری عەبدورەحمان ئەفەرموێ : باوکم ئەو جێ شیرەی کە لە پشتی پێیا بوو پێنیشانی ئێمەی ئەدا .

[رەحمەت لەو شاعیرەی کە فەرموویەتی : فەضیلەتت عافیەت بێ ئەی بیلال ، تۆ گەییت بە حەقی خۆت، ئینتیقامت لە ئومەییە سەند .

١٣٤١/٢٢ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بعث رسول الله ـ ﷺ ـ بُسَيْسةَ ـ بَسْبَسة [الأنصاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] عينا ينظر ما صنعت عير أبي سفيان . فجاء وما في البيت أحد غيري وغير رسول الله ـ ﷺ ـ قال [ثابت أو غيره من الرواة] : لا أدري ما استثنى بعض نسائه . قال [أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ] : فحدثه الحديث . قال : فخرج رسول الله ـ ﷺ ـ فتكلم فقال : إن لنا طِلْبة ، فمن كان ظهره حاضرا فليركب معنا ، فجعل رجال يستأذنونه في ظُهْرانهم [أي

مركوباتهم] في عُلْو المدينة ، فقال : لا إلا من كـان ظهره [مـركوبـه] حاضرا . فانطلق رسول الله ـ ﷺ ـ وأصحابه حتى سبقوا المشركين إلى بدر .

وجاء المشركون فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : لا يقدمنَّ أحد منكم إلى شيئ حتى أكون له دونه [أي قدامه] . فدنا المشركون ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : قوموا إلى جنة عرضها السماوات والأرض . قال : يقول عمير ابن الحُمام ـ رضي الله تعالى عنه ـ : يا رسول الله جنة عرضها السماوات والأرض ؟ قال : نعم . بخ ، بخ ! فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : ما يحملك على قولك بخ بخ ؟ قال : لا والله يا رسول الله إلا رجاءة أن أكون مِن أهلها . قال : فإنك من أهلها . فأخرج تمرات من قرنه [جعبة السهام] فجعل يأكل منهنّ ، ثم قال : لَئِن أنا حييت حتى آكل تمراتي هذه إنها لحياة طويلة ! فرمى بما كان معه من التمر ، ثم قاتلهم حتى قتل . ـ رضي الله تعالى عنه ـ . م ـ ٨/١٠٥ .

ته‌رجه‌مه :

ئـه‌نه‌سی کـوڕی مالیـك ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئه‌فـه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ بوسه‌یسه‌ی به‌ جاسووسي نارد تێفکرێ که‌ کاروانه‌که‌ی ئه‌بوسوفیان چیبان کرد . له‌ ماڵی پێغه‌مه‌را ـ ﷺ ـ غه‌یری من و غه‌یری پێغه‌مه‌ری تیا نه‌بوو ـ ﷺ ـ . راویی ئه‌فه‌رموێ : = نازانم = ئه‌نـه‌س ـ رضي الله تعالى عنه ـ به‌عزێ ئه‌زواجی طاهیراتیشی (استثنا) کرد یان نا ؟ بوسه‌یسه ـ رضي الله تعالى عنه ـ هاته‌وه‌و قسه‌ی بۆ پێغه‌مه‌ر کـرد ـ ﷺ ـ ئه‌نه‌س ـ رضي الله تعـالى عنه ـ فـه‌رمووی : پێغـه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ته‌شریفی لـه‌ ماڵ چـوه‌ ده‌رێ ، قسه‌ی فـه‌رموو ، فـه‌رمووی : ئێمـه‌ ئیشێکمان هه‌یه‌ که‌ مه‌طلووب بێ ، هه‌رکه‌سێ ولاخی حازر بێ له‌ گه‌ڵمان

سوار ببێ . بەعزێ ئەصحاب ئیذنیان لێ خواست : کە ولاخی سواریمان لە ژوور مەدینەوەیە بچین بیهێنین ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هەر ئەوانە کە ولاخیان حازرە .

پێغەمەر - ﷺ - و ئەصحابی کیرامی تەشریفیان کەوتنە رێ ، لە پێش موشریکەکانا گەیینە بەدر ، موشریکەکانیش هاتن ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هیچ کەس هیچ ئیشێ نەکا تا من لە پێشەوە ئەیکەم ، لە موشریکەکان نزیك بوونەوە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هەڵسن بۆ بەهەشتێ کە پانیی ئەو بە قەد پانیی ئەرزو ئاسمانە . ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : = عومەیری کوڕی حومام فەرمووی = : (یا رسول الله) بەهەشتێ بە قەد ئەرزو ئاسمان پانە ؟ ئۆخەیش ئۆخەیش ! پێغەمەر - ﷺ - = فەرمووی = : ئەم ئۆخەیش ئۆخەیشەت لە چی بوو ؟ عەرزی کرد : (یا رسول الله) وەڵلاهی غەیری ئەوە کە ئومێدم وایە من لە ئەهلی ئەو بەهەشتە بم هیچ مەقصوودی ترم نەبوو . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کە وابێ تۆ لە ئەهلی ئەو بەهەشتەی . ئەو وەختە عومەیر - رضي الله تعالى عنه - لە تیرکەشەکەی چەند خورماییێکی دەرهێناو دەستی کرد بەخواردنی ، لە پاشا وتی : ئەگەر من بژیم تا ئەم خورمایانە ئەخۆم ئەوە ژیانێکی زۆر درێژە ! خورماکانی فڕێداو دەستی کرد بە شەڕکردن تا شەهید کرا . - رضي الله تعالى عنه - .

تێفکرە لە قووەتی ئیمانی ئەصحاب ! لێی یەقین بوە کە هەر لەگەڵ شەهید بوونیا ئەچێتە بەهەشتەوە بەوەندە رەزا نەبوە تادوو سێ دەنك خورما ئەخوا بەجێ بمێنێ ، کەچی ئێمە بۆ دوو سێ دەنك خورما خۆمان ئەهاوینە ناو ئاگرەوە ! (أصلح الله حالنا !)

[دروسته بۆ طەلەبی شەهادەت حەملەبردنە سەر کوففار ، هیچ کەراهەتی نی یە . نووي .]

١٣٤٢/٢٣ عن عروة قال : قال الزبير - رضي الله تعالى عنه - لقيت يوم بدر عبيدةَ بن سعيد بن العاص وهو مدجَّج [مغطى] بالسلاح ، وهو يُكنى أبو ذات الكَرش [كثير العيال] فقال : أنا أبو ذات الكِرش . فحملت عليه بالعَنَزَة فطعنته في عينه فمات . قال هشام : فأُخبرت أن الزبير قال : لقد وضعت رجلي عليه ثم تمطأت [تمطيت] فكان الجَهْدُ أن نزعتها . وقد انثنى طرفاها ، قال عروة : فسأله إياها رسول الله - ﷺ - [عارية] فأعطاه ، فلما قبض رسول الله - ﷺ - أخذها ، ثم طلبها أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - فأعطاه ، فلما قبض أبو بكر - رضي الله تعالى عنه - سألها إياه عمر - رضي الله تعالى عنه - فأعطاه إياها . فلما قبض عمر - رضي الله تعالى عنه - أخذها .. ثم طلبها عثمان - رضي الله تعالى عنه - منه فأعطاه إياها . فلما قتل عثمان وقعت عند آل علي - رضي الله تعالى عنها - فطلبها عبدالله بن الزبير - رضي الله تعالى عنهما - فكانت عنده حتى قتل . ح - ٢٥٤/٦ .

تەرجەمە :

عوروە - رحمه الله - ئەفەرموێ : زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : رۆژی بەدر تووشی عوبەیدەی کوڕی سەعیدی کوڕی عاص بووم ، لە سیلاحا غەرق بوو ، غەیری چاوی هیچ جێی نەئەبینرا ، کونیەی (أبو ذات الكرش) بو [یەعنی باوکی ورگنان ؛ کچی زۆری بوو] وتی : من باوکی ورگنانم ، زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : بە نێزەوە هەڵمەتم بردێ ، نێزەییکم دا لە چاوی پێی مرد .

هیشامی کوڕی عورروه [هەر بەو ئیسنادە یەعنی لە عورووەوە ، ئەویش لە زوبەیرەوە - رضي الله تعالى عنه - کە وابێ نابێ بە حەدیثی مونقەطیع ؛ چونکی راوی‌یێ تەرك کراوە] ئەفەرموێ : خەبەرم دراوەتێ کە زوبەیر فەرمووی : پێم نا بەسەر سەری باوکی ورگنانا خۆم پاشەوپاش کێشایە دواوە بە زۆر دەرم کێشا ، هەردوو سەری خوار بوو بوو ! عورروە ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - بە عاریە ئەو نێزەیەی لە زوبەیر طەلەب کرد ، پێی ئیعطاکرد . دوای وەفاتی زوبەیر وەری‌گرتەوە لای خۆی . لە پاشا ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - لێی طەلەب کرد ، دایێ . دوای وەفاتی . . عومەر - رضي الله تعالى عنه - داوای لێ کرد . دوای وەفاتی . . عوثمان - رضي الله تعالى عنه - داوای لێ کرد تا شەهید کرا لە لای بوو . دوای ئەو کەوتە لای ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - . دوای ئەو عەبدوڵلای کوڕی زوبەیر وەری‌گرتەوە لای خۆی تا شەهید کرا .

[مەقصوود لەم حەدیثە وەقعەیێکی رۆژی بەدرە ، فائیدەی ئەوەیە ئالەتی حەرب ئیشێکی گەورەی پێ بکرێ بە قیمەت و بە حورمەت ئەبێ . ئینسانیش بۆ خوا ئیشی باش بکا لای خوا عەزیز ئەبێ ، ئیشی خراپە بکا رەذیل ئەبێ] .

متى يجب الجهاد ؟[1]

عدد أهل بدر - رضي الله تعالى عنهم -

١٣٤٣/٢٤ عن البراء - رضي الله تعالى عنه - قال : أستصغرت أنا وابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - يوم بدر ، وكان المهاجرون يوم بدر نيفا على ستين (ما بين العقدين) ، والأنصار نيفا وأربعين ومائتين . ح - ٦/٢٣٨ .

تەرجەمە :

بەراء - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ڕۆژی بەدر من و عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - بە بوچووك دراینەقەڵەم [نەبراین] . ڕۆژی بەدر موهاجیر شەصت و ئەوەندە بوو ، ئەنصار دووصەدو چل و ئەوەندە بوو [یەعنی سێصەدو دوو نەخت] .

وعنه[2] قال : [حدثني أصحاب محمد - ﷺ - ممن شهد بدرا أنهم كانوا عدّة أصحاب طالوت . .] كنا أصحابَ محمد - ﷺ - نتحدث أن عدّة أصحاب بدر - رضي الله تعالى عنهم - على عدّة أصحاب طالوت الذين جاوزوا معه النهر ، ولم يجاوز معه إلاّ مؤمن بضعة عشر وثلاثمائة [وفسر البضع بثلاثة] . ح - ٦/٢٣٨ .

تەرجەمە :

بەرای کوڕی عازیب - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە ئەصحابی محەمەد - ﷺ - لەوانەی کە حازری بەدر بوون - رضي الله تعالى

(١) کەی جیهاد واجب ئەبێ ؟

(٢) دانەر - خ - ژمارەی ئەم حەدیثەی لەبیر چوە . ئێمەیش وەك خۆی هێشتمانەوە .

عنهم ـ خەبەریان داومێ کە عەدەدی ئەصحابی بەدر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بەقەد عەدەدی ئەصحابی (طالوت) بوون کە لە نەهرەکە پەڕینەوە ، غەیری موسوڵمان لەو نەهرە نەپەڕینەوە کە سێصەدو (ئەوەندە) بوون . ئەوەندە بە سێ تەفسیر کراوەتەوە .

[ئیبن و سەعد ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی لەگەڵ سێ صەدو پێنج ئەصحابا چوو بۆ بەدر ؛ موهاجیر حەفتاو چوار بوون ، ئەوانی تر ئەنصار بوون . هەشت کەس هەر یەکە لەبەر سەبەبێ تەخەللوفیان کرد نەچوون بۆ بەدر .

١ ـ عوثمانی کوڕی عەفان ؛ روقیەی حەرەمی کە کچی پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ نەخۆش بوو ، بەسەر ئەوەوە بەند بوو .

٢ ـ طەلحەی کوڕی عوبەید وڵڵا .

٣ ـ سەعیدی کوڕی زەید . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو دوانەی نارد کە (تجسس)ی کاروانی قورەیش بکەن .

٤ ـ ئەبولوبابە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەسەر مەدینەوە بەجێی هێشت .

٥ ـ عاصیمی کوڕی عەدیی ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەسەر ئەهلی عالیەوە بەجێی هێشت .

٦ ـ حەرثی کوڕی حاطەب ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە (روحا) وەگێرایەوە بۆ تەحقیقی خەبەرێ لە بەنی عەمری کوڕی عەوفەوە پێی گەیی بوو .

٧ ـ حەرثی کوڕی صەممە ، لە رەوحا لە حەیوان کەوتە خوارێ جێیڵێ شکا ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردیەوە بۆ مەدینە .

٨ ـ خەواتی بنی جوبەیر ، ئەویش بەو نەوعە .

ئەمانەیش ـ رضي الله تعالى عنهم ـ هەموویان لە ئەهلی بەدر حسێبن ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە غەنیمەت وەك ئەوانی تر سەهمی بۆ

دانان . قسطلاني] .

بەم ئیعتیبارە ئەهلی بەدر - رضي الله تعالى عنهم - ئەبن بە سێصەدو سێنزە .

عن عروة - رحمه الله - عن الزّبير - رضي الله تعالى عنه - قال : ضربت يوم بدر للمهاجرين بمائة سهم . ح - ٦/٢٦٥[1] .

من سمي من أهل البدر في الجامع الذي وضعه أبو عبدالله محمد بن إسماعيل البخاري - رحمه الله - على حروف المعجم . [إلا النبيّ - عليه الصلاة والسلام - والخلفاء الأربعة - رضي الله تعالى عنهم -] :

١ - النبي محمد بن عبدالله الهاشمي - ﷺ - .

٢ - ثم أبو بكر الصديق .

٣ - عمر .

٤ - ثم عثمان .

٥ - ثم علي - رضي الله تعالى عنهم - .

٦ - ثم أياس بن البكير .

٧ - بلال بن رباح ، مولى أبي بكر الصديق .

٨ - حمزة بن عبدالمطلب الهاشمي .

٩ - حاطب بن أبي بلتعة ، حليف لقريش .

١٠ - أبو حذيفة بن عتبة بن ربيعة القرشي .

١١ - حارثة بن الرُّبيع الأنصاري . قتل يوم بدر وهو وحارثة بن سراقة

---

(١) دانەر - خ - مانای ئەم قسەی عورووەیە نەکردوە ، لە دواییدا قسەیەکی نزیك بەم قسە مانا دەکات . بەلاّم مانای ئەو ناوانەی نە کرد کە لە بەشداربووانی بەدر لێرەدا نووسیونی .

كان في النظارة .

١٢ ـ خُبيب بن عدي الأنصاري .

١٣ ـ خُنيس بن حذاقة السهمي .

١٤ ـ رِفاعة بن رافع الأنصاري .

١٥ ـ رفاعة بن المنذر .

١٦ ـ أبو لبابة الأنصاري .

١٧ ـ الزبير بن العوّام القرشي .

١٨ ـ زيد بن سهل = أبو طلحة الأنصاري .

١٩ ـ أبو زيد الأنصاري .

٢٠ ـ سعد بن مالك الزهري .

٢١ ـ سعد بن خولة القرشي .

٢٢ ـ سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل القرشي .

٢٣ ـ سهل بن حنيف الأنصاري .

٢٤ و ٢٥ ـ ظهير بن رافع وأخوه [مظهر] .

٢٦ ـ عبدالله بن مسعود الهذلي .

٢٧ ـ عتبة بن مسعود الهذلي . (وفيه خلاف) .

٢٨ ـ عبدالرحمن بن عوف الزهري .

٢٩ ـ عبيدة بن الحرث القرشي .

٣٠ ـ عبادة بن صامت الأنصاري .

٣١ ـ عمرو بن عوف .

٣٢ ـ حليف بن عامر بن لؤي .

٣٣ ـ عقبة بن عمرو الأنصاري .

٣٤ ـ عامر بن ربيعة العنزي .

٣٥ - عاصم بن ثابت الأنصاري .

٣٦ - عويم بن ساعدة الأنصاري .

٣٧ - عِتبان بن مالك الأنصاري - رضي الله تعالى عنهم - .

٣٨ - قدامة بن مظعون .

٣٩ - قتادة بن النعمان الأنصاري .

٤٠ - مُعاذ بن عمر بن الجموح .

٤١ و ٤٢ - معوذ بن عفراء وأخوه [عوف] .

٤٣ - مالك بن ربيعة .

٤٤ - أبو أُسيد الأنصاري .

٤٥ - مُرارة بن الربيع الأنصاري .

٤٦ - معن بن عدي الأنصاري .

٤٧ - مِسْطح بن أُثاثة بن عباد عبدالمطلب بن عبدمناف .

٤٨ - مِقداد بن عمرو الكندي حليف بني زهرة .

٤٩ - هلال بن أمية الأنصاري .

[قال أبو عبدالله البخاري] فجميع من شهد بدرا من قريش ممن ضرب له بسهمه أحد وثمانون رجلا . وكان عروة ابن الزبير يقول : قال الزبير - رضي الله تعالى عنه - : قسمت سُهْمانهم فكانوا مائة [من قريش ممن شهدها ولو حكما] والله أعلم . ح - ٦/٢٦٥ .

تەرجەمە :

بوخاری - رحمه الله - ئەفەرموێ : هەموو ئەوانەی کە لە قورەیش سەهمی بۆ جوێکردنەوە هەشتاو یەك بوون .

زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - فەرموویەتی : ئەوانەی کە لە قورەیش حازری بەدر بوون ، یا وەکوو ئیمامی عوثمان - رضي الله تعالى

عنه ـ لەبەر مەعذەرەتێ حازر نەبوون لەوان حسێبن لە غەنیمەتی بـەدر بەشم بۆ جویێ کردنەوە . . صەد کەس بوون . (والله أعلم)

حديث بني النضير[1]

عن عروة بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنه ـ كانت على ستة أشهر من وقعة بدر قبل وقعة أحد [مرسل] ، وقول الله تعالى : ﴿هو الذي أخرج الذين كفروا من أهل الكتاب من ديارهم لأول الحشر ، ماظننتم أن يخرجوا . .﴾[2] وجعله ابن إسحاق بعد بئر معونة [في صفر سنة ٤] وأحد . ح ـ ٦/٢٦٨ .

تەرجەمە :

عورۈەی کوڕی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : حەدیثی (بنو النضیر) لە پێش ئوحودا شەش مانگ دوای بەدر واقیع بوو . ئیبن و ئیسحاق : لە دوای بیری مەعوونەو ئوحودا بوو لە ساڵی چوارەمی هیجرەتا .

١٣٤٤/٢٥ عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ سمع رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : لأخرجنَّ اليهود والنصارى من جزيرة العرب حتى لا أدع إلا مسلما . م ـ ٧/٣٧٨ .

تەرجەمە :

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە لە پێغەمبەر ـ ﷺ ـ ی بیستوە کە ئەیفەرموو : جوولەکەو گاور لە (جزيرة العرب) ئەکەمە دەرێ تا غەیری موسوڵمان هیچ کەسی تیا نایێڵمەوە .

١٣٤٥/٢٦ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : حاربت النضيرُ وقريظةُ . فأجلى بني النضير وأقرَّ قريظة ، ومنَّ عليهم ، حتى

---

(١) باسی بەنو نەضیر .

(٢) الحشر/٢ .

حاربت قريظة [فحاصرهم خمسا وعشرين ليلة حتى جهدهم الحصار ، وقذف الله في قلوبهم الرعب ، فنزلوا على حكمه - ﷺ -] فقتل رجالهم ، وقسم نساءهم ، وأولادهم ، وأموالهم بين المسلمين ، إلا بعضهم لحقوا بالنبي - ﷺ - فآمنهم وأسلموا ، وأجلى يهود المدينة كله بني قَيْنُقاع ، وهم رهط عبدالله بن سلام - رضي الله تعالى عنه - ويهود بني حارثة وكل يهود المدينة . ح - ٦/٢٦٩ . م - ٧/٣٧٧ بفرق في بعض الكلمات .

تەرجەمە :

ئیبن‌و عومەر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : جوولەکەی نەضیرو قورەیظە موحارەبەیان کرد لەگەڵ پێغەمەرا - ﷺ - . پێغەمەر - ﷺ - بەنی نەضیری لە وەطەن کردە دەرێ ، قورەیظەی هێشتەوەو بە بێ فیدیە منەتی نا بەسەریانا . مانەوە تا دووبارە حەربیان لەگەڵ پێغەمەر کرد - ﷺ - [بیست‌و پێنج رۆژ موحاصەرەی دان تا موحاصەرە وای لێ‌کردن نزیکی هەلاکەت بوون‌و خوا ترسی خستە دڵیان‌و لەسەر حوکمی پێغەمەر لە قەڵاکەیان هاتنەخوارێ . پێغەمەر - ﷺ - حوکمەکەی بەرەورووی سەعدی کوڕی مەعاذ - رضي الله تعالى عنه - کردەوە ، موافیقی رەئی ئەو] پێغەمەر - ﷺ - پیاوەکانیانی کوشت‌و ، ژنیان‌و ، ئەولادیان‌و ، ماڵیانی لە بەینی موسوڵمانانا بەش‌کرد . بەعزێکیان نەبێ کە ئیلتیحاقیان بە پێغەمەر کرد - ﷺ - و پێغەمەر - ﷺ - ئەمینی کردنەوەو موسوڵمان بوون . هەموو جوولەکەی مەدینە کە بەنی قەینوقاع بوون = کە = قەومی عەبدوڵڵای کوڕی سەلام بوون‌و ، جوولەکەی بەنی حاریثە و . . هەموو یەهوودی مەدینەی کردە دەرێ .

٢٧/١٣٤٦ عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن النبي - ﷺ - حرَّق نخل بني النضير . قال : ولها يقول حسان بن ثابت - رضي الله

تعالى عنه - :

وهان على سراة بني لؤي　　　حريق بالبويرة مستطير

قال : فأجابه أبو سفيان بن الحرث [ابن عم النبي - ص -] :

أدام الله ذلك من صنيع　　　وحرق في نواحيها السعير

ستعلم أينا منها بنُزْهٍ　　　وتعلم أي أرضنا تضير !

ح - ٦/ ٢٧٠ . م - ٧/ ٣٢٦ .

تەرجەمە :

ئیبن و عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - خورمای بەنی نەضیری سووتان ، دەرحەق ئەوە حەسانی کوڕی ثابیت - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لەسەر سادات و گەورە - گەورەی قورەیش و بەنی لوئەی ئاگرێ کە خورمای (بویر)ی سووتان و بە ناویا بڵاو بۆوە . . سووك و بێقیمەت بوو . ئەبو سوفیانی ئامۆزای پێغەمەر - ﷺ - کوڕی حەرثی مامی ئێشتا موسوڵمان نەبووبوو . . جوابی حەسانی دایەوە : ئەو صنعەتی سووتاننە خوا هەر بەردەوامی بکاو بیە یڵێ و ئاگر لە ئەطرافی مەدینە بەربداو بیسووتێنێ ، ئەو وەختە ئەزانی کە کامان لە تەنەزوهو کەیفا ئەبین و ئەزانی کە ئەرزی کامان زەرەر ئەکا !

قتل كعب بن الأشرف[1] ربيع الأول ٣

١٣٤٧/٢٨ جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - يقول : قال رسول الله - ﷺ - : من لكعب بن الأشرف ؛ فإنه قد آذى الله ورسوله ؟ فقام محمد بن مَسْلَمة - رضي الله تعالى عنه - فقال : يا رسول الله أتُحِبُّ أن أقتُلَه ؟ قال : نعم . قال : فأذن لي أن أقول شيئا . قال : قل [وعند ابن عبد البر فرجع محمد بن مسلمة ، فمكث أياما مشغول النفس بما وعد رسول الله - ﷺ - من قتل ابن الأشرف ، فأتى أبا نائلة : سلكان بن سلامة بن وقش - وكان أخا كعب بن الأشرف من الرضاعة - وعباد بن بشر بن وقش ، والحرث بن أوس بن معاذ ، وأبا عبس بن جبر ، فأخبرهم بما وعد به رسول الله - ﷺ - من قتل ابن الأشرف فأجابوه إلى ذلك . فقالوا : كلنا نقتله ، ثم أتوا رسول الله - ﷺ - فقال : يا رسول الله إنه لابد لنا أن نقول . قال : قولوا ما بدا لكم فأنتم في حل . قسطلاني] فأتاه محمد بن مسلمة فقال : إن هذا الرجل قد سألنا صدقة ، وإنه قد عنّانا [أتعبنا] وإني قد أتيتك أستسلفك . قال : وأيضا والله لتملُّنّه . قال : إنا قد اتبعناه فلا نحب أن ندعه حتى ننظر إلى أي شيْ يصير شأنه ، وقد أردنا أن تسلفنا وَسقا أو وَسقين [ستون صاعا . والصاع : أربعة أمداد ، كل مد رطل وثلث رطل] = وحدثنا عمرو غير مرة ، فلم يذكر وسقا أو وسقين . فقلت له : فيه وسقا أو وسقين ؟ قال : أرى فيه وسقا أو وسقين = فقال [كعب] : نعم إرهنوني . فقالوا : أي شيْ تريد ؟ قال : إرهنوني نساءكم . قالوا : كيف نرهنك نساءنا وأنت

---

(١) كوژرانى كەعبى كوڕى ئەشرەف

أجمل العرب ؟ قال : فارهنوني أبناءكم . قالوا : كيف نرهنك أبناءنا فيُسبُّ أحدهم فيقال : رُهِن بوَسق أو وِسقين ؟ هذا عار علينا ، ولكنا نرهنك اللامة . قال : سفيان [ابن عيينة - رحمه الله -] : يعني السلاح ، فواعده أن يأتيه ، فجاءه ليلا ومعه أبو نائلة وهو أخو كعب من الرضاعة . فدعاهم إلى الحصن ، فنزل إليهم ، فقالت له امرأته أين تخرج هذه الساعة ؟ فقال : إنما هو محمد بن مسلمة وأخي أبو نائلة . قال غير عمرو : قالت أسمع صوتا كأنه يقطر منه الدم ! قال : إنما هو أخي محمد بن مسلمة ورضيعي أبو نائلة . إن الكريم لو دُعي إلى طعنة بليل لأجاب !

قال : ويُدْخل محمد بن مسلمة معه رجلين . قيل لسفيان سماهم عمرو [ابن دينار] قال : سمى بعضهم . قال عمرو : جاء معه برجلين . وقال غير عمرو : أبو عبس بن جبر ، والحرث بن أوس ، وعباد بن بشر . قال عمرو : جاء معه برجلين ، فقال : إذا ما جاء فإني قائل بشَعْره فأشمه ، فإذا رأيتموني إستمكنت من رأسه فدونكم فاضربوه . وقال مرة : ثم أُشِمُّكم فنزل إليهم . متوشحا ، وهو ينفح منه ريح الطيب .

فقال : ما رأيت كاليوم ريحا ، أي أطيب ! وقال غير عمرو : قال : عندي أعطر نساء العرب وأكمل العرب . قال عمرو : فقال : أتأذن لي أن اشم رأسك ؟ قال : نعم . فشمه ، ثم أشم أصحابه ، ثم قال : أتأذن لي ؟ قال : نعم . فلما استمكن منه قال : دونكم ! فقتلوه . ثم أتوا النبي - ﷺ - فأخبروه . ح - ٢٧٣/٦ . م - ٤٤٢/٧ .

تەرجەمە :

جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کێ کەعبی کوڕی ئەشرەفم بۆ ئەکوژێ ؟ زۆر ئیذای[1] خواو پێغەمەری کردوە . محەمەدی کوڕی مەسلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەڵسا عەرزیکرد : (یا رسول الله) حەزەکەی بیکوژم ؟ فەرمووی : بەڵێ . عەرزیکرد : ئیذنم بدە کە شتێ بڵێم لە (علیه) تۆ فەرمووی : بڵێ .

[لە ریوایەتی (ابن عبدالبر)ا ئەفەرموێ : محەمەدی کوڕی مەسلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ گەڕایەوە ، چەند رۆژێ ذیهنی بەو وەعدەی کە بە پێغەمەری دابوو ـ ﷺ ـ مەشغوولْ بوو ، چوە لای ئەبونائیلە کە سلکی کوڕی سەلامەیە ـ کە برای شیریی کەعب بوو ـ و ، لای عوببادی کوڕی بیشرو ، حەرثی کوڕی ئەوسو ، ئەبو عەبسی کوڕی جەبر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ خەبەری دانێ کە وەعدەی داوە بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە کەعبی کوڕی ئەشرەف بکوژێ ، موافەقەیان کرد . فەرموویان : هەموومان ئەیکوژین . لە پاشا هاتنە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزیان کرد : (یا رسول الله) لازمە کە شتێك بڵێین لە (علیه) تۆ . فەرمووی : گەردنتان ئازاد بێ هەرچی ئەڵێن بیڵێن .]

محەمەدی کوڕی مەسلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوە لای کەعب

---

(١) یانی سزای خواو پێغەمەری داوە . مانای وا نی یە دەستەڵاتی هەبوە بەسەر سزادانی خوادا ، بەڵکو مانای وایە بەدڕەوشتی ی بەرانبەری خواو فەرمانەکانی خوا کردوەو کارێکی وای کردوە کە خودا پێی ناخۆشە .

وتی : ئەم پیاوە داوای صەدەقەمان لیّ ئەکا [ئیّمەیش خوّمان هیچمان نی‌یە بیخوّین] ئیّمەی زوّر خستوّتە ئەذیەت و مەشەقەتەوە ، هاتوومە لات کە قەرزیّکت لیّ بکەم . کەعب وتی : وەڵڵاهی زوّر لیّی ئەبیّزریّن . = محەمەدی کوڕی = مەسلەمە ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئیّمە تابیعی بووین حەز ناکەین کە وازی لیّ بیّنین تا بزانین ئیشی بە چی ئەگا . ئیستە ئیرادەمان ئەمەیە کـە ویسقیّ یا دوو وەسق خـورمامـان بە قـەرز بـدەیتیّ . = [1] راویی ئەڵیّ : عـەمر چـەند جـار ئـەم حـەدیثـەی بـوّ گیّراوینەتەوە ، بەڵام باسی ویسقیّك و دوو ویسقی نەدەکرد . منیش پیّم وت : ئایا ویسقیّك و دوو ویسقی تیا نی‌یە ؟ وتی : وابزانم ویسقیّك و دوو ویسقی تیایە = کەعب وتی : بەڵیّ ئەتانئەمیّ ، ئەمما رەهنم لا دابنیّن . فەرموویان : چیت بە رەهن ئەویّ ؟ وتی : ژنەکانتانم بە رەهن بدەنیّ ! فەرموویان : چوّن ژنەکانمانت بە رەهن ئەدەینیّ کە توّ جوانترینی هەموو عەرەبی ؟ ! کەعب وتی : کوڕەکانتانم بدەنیّ بـە رەهن ! فەرمـووی : چوّن کوڕەکانمانت ئەدەینیّ بە رەهن لە پاشا جویّن بە یەکیّکیـان بدریّ پیّیان ئەڵیّن : توّ رەهنی ویسقیّ یا دوو ویسقی ؟ ! ئەوەمان پیّ عارە ! ئەمما سیلاحەکانمانت بە رەهن ئەدەینیّ . وەعدەی دایێ کە بچیّتەوە لای بییاتیّ . شەو لەگەڵ ئەبوناثیلەدا ـ کە شیربرای کەعبە ـ چوّوە لای بانگی کردن بوّ قـەڵاکە ، خـوّی چوە خـواریّ لایان ، ژنـەکەی وتی : لـەم ساعەتەدا بوّ کویّ ئەچیت ؟ وتی : بوّ ئەوانە کیّن ؟ : محەمەدی کوڕی مەسلەمەو شیربراکەم ئەبو نائیلەیە .

---

(١) ئەمە لە عەرەبی‌یەکەیشدا لەبیـرکرابـوو ، خستمەوە جێی خـوّیی و لیّرەدا تەرجەمەم کرد .

غەیری عەمری کوڕی دینار ئەفەرموێ : ژنەکەی وتی : دەنگێك ئەبیێم کە خوێنی لێ ئەتکێ ! وتی : بۆکێن ؟ محەمەدی کوڕی مەسلەمەی برامەو ئەبو نائیلەی شیربرامە ! پیاوی کەریم ئەوەیە ئەگەر بەشەو بانگ بکرێ تا بە شیرو رم لێی بدرێ خۆی ناگرێو ئەچێ !

راویی ئەفەرموێ : محەمەدی کوڕی مەسلەمە - رضي الله تعالى عنه - دوو پیاوی بردە ناو قەڵاکەوە . لە سوفیانیان پرسی : عەمری کوڕی دینار فەرمووی : ئەو پیاوانە کێن ؟ فەرمووی : ناوی بەعزێکی بردن . غەیری عەمر فەرموویانە : ئەبو عەبسی کوڕی جەبرو ، حەرثی کوڕی ئەوس‌و ، عەبادی کوڕی بیشر بوون .

عەمر فەرمووی : دووپیاوی لەگەڵ خۆی برد ، پێی فەرموون : کە کەعب هات من مووی سەری ئەگرم بۆنی ئەکەم ، کەدیتان کە بە تەواویی سەرم توند گرت ئێوە بە شیر لێی بدەن . دەفعەیێکی تر عەمر وای فەرموو : بە ئێوەیشی بۆن ئەکەم . کەعب لە قەڵاکەی هاتەخوارێ لایان جلی جوانی لەبەرابوو ، بۆنی خۆشی لێ ئەهات . محەمەدی کوڕی مەسلەمە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : بۆنی وەك بۆنی ئیمرۆ خۆشم نەدیوە . کەعب وتی : بۆن‌خۆش‌و ، موعەطەرترین‌و بە کەماڵ‌و جوانترینی عەرەبم لە لایە . محەمەدی کوڕی مەسلەمە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : ئیذنم ئەدەی کە سەرت بۆن بکەم ؟ وتی : بەڵێ . عەمر بۆنی کردو بە رەفیقەکانیشی بۆن‌کرد . لە دواییدا پێی وتەوە : ئیذنم ئەدەی کە دیسان بۆنی بکەم ؟ وتی : بەڵێ . کە تەواو توند سەری گرت بە رەفیقەکانی فەرموو : دەی لێیدەن ! کوشتیان‌و هاتنەوە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزیان کرد [کە کوشتمان] .

كوشتنى ئەبو رافيع

قتل أبي رافع عبدالله بن أبي الحقيق . ويقال سلّام بن أبي الحقيق كان بخيبر ، ويقال : كان في حصن له بأرض الحجاز . وقال الزهري : هو بعد قتل كعب بن الأشرف [قال ابن سعد : في رمضان سنة ست . وقيل غير ذلك . . .] ح - ٦/٢٧٥ .

تەرجەمە :

ئەبورافيعى عەبدوڵلاى كوڕى ئەبولحەقيق ، يا ناوى سەلـلامى كوڕى ئەبولحەقيق بوو لە خەيبەرا ، يا لە قـەلآيێكى خۆيـا لە ئـەرزى حيجاز ، لە دواى كەعبى كوڕى ئەشرەف كوژرا (زهرى) [ئيبن وسەعد ئەفەرموێ : لە رەمەزانى ساڵى شەشەما كوژرا . بەعزێ غەيرى ئەوەيان وتوە .]

١٣٤٨/٢٩ عن البراء بن عازب - رضي الله تعالى عنهما - قال : بعث رسـول الله - ﷺ - رهطا [مـادون العشـرة ، منهم عبـدالله بن عتيـك الأنصاري]إلى أبي رافع ، فدخل عليه عبدالله بن عتيك بيته ليلا وهو نائم فقتله . ح - ٦/٢٧٥ (مختصر الحديث الآتي) .

١٣٤٨/٢٩ [(١)] عن البراء بن عازب - رضي الله تعالى عنهما - قـال : بعث رسول الله - ﷺ - إلى أبي رافع اليهودي رجالا من الأنصار ، فأمّر عليهم عبدالله بن عتيك - رضي الله تعالى عنه - وكـان أبو رافـع يؤذي رسول الله - ﷺ - ويعين عليه [وهو الذي حزّب الأحزاب يوم الخندق] وكان في حصن له بأرض الحجاز ، فلما دنوا منه وقد غربت الشمس ، وراح الناس بسَرْحهم ، فقال عبدالله لأصحابه : إجلسوا مكانكم فإني

---

(١) دانـەر - خ - ئەم ژمـارەى دووجار نـووسيوە . رەنگـە لەبـەر ئەوەبێ كـە حەديثەكان وەك يەك وان ، وەك خۆى ئيشارەى بۆ كردوە .

منطلق ومتلطف للبواب لعلي أن أدخل. فأقبل حتى دنا من الباب ، ثم تقنّع بثوبه كأنه يقضي حاجته ، وقد دخل الناس ، فهتف به البواب : يا عبدَ الله إن كنت تريد أن تدخل فادْخُلْ ، فإني أريد أن أغلِقَ الباب . فدخلت ، فكَمَنْت ، فلما دخل الناس أغلق الباب ، ثم علّق الأغاليق [المفاتيح] على وتِدٍ . قال : فقمت إلى الأغاليق [أي المفاتيح] فأخذتها ففتحت الباب ، وكان أبو رافع يُسْمَر عنده [يُتَحدث عنده ليلا] وكان في علاليَ [جمع عُلِّيَّة ، أي غرفة] .

فلما ذهب عنه أهل سمره صعدت إليه ، فجعلت كلما فتحت بابا أغلقت عليّ من داخل ، قلت : إنِ القوم نُذِروا [علموا] بي لم يَخْلصوا إليّ حتى أقتله ، فانتهيت إليه ، فإذا هو في بيت مظلم وَسْط عياله لا أدري أين هو من البيت . فقلت : أبا رافع ! فقال : من هـذا ؟ فأهـويت نحو الصوت فأضربه ضربة بالسيف ، وأنا دَهيش ، فما أغنيت شيئا . وصاح فخرجت من البيت فأمكث غير بعيد [قليلا] ثم دخلت إليه فقلت : ما هذا الصوت يا أبا رافع ؟ فقال : لِأمِّك الويلُ ! [دايك واويلات بوّ بكا] إن رجلا في البيت ضربني قبل بالسيف . قال : فأضربه ضربة أثخنته [بالغت في جراحته] ولم أقتله ، ثم وضعت ظُبَة السيف [أي حدّه] في بطنه حتى أخذ في ظهره فعرفت أني قتلته . فجعلت أفتح الأبواب بابا ، بابا . حتى انتهيت إلى درجة له فوضعت رجلي وأنا أُري أني قد انتهيت إلى الأرض ، فوقعت في لية مقمرة ، فانكسرت ساقي فعصَبْتها بعمامة ثم انطلقت حتى جلست على الباب ، فقلت : لا أخرج الليلة حتى أعلم أقتلته ؟ فلما صاح الديك قام الناعي على السُّور ، فقال : أنعىٰ أبا رافع تاجر أهل الحجاز ، فانطلقت إلى أصحابي فقلت : النجاء . فقد قتل الله أبا رافع فانتهيت إلىٰ النبي ـ ﷺ ـ فحدثته فقال لي : أُبسط

رجلك ، فبسطت رجلي . فمسحها ، فكأنها لم أشتكها قط .
ح - ٢٧٥/٦ .

٣٠/١٣٤٩ البراء - رضي الله تعالى عنه - قال : بعث رسول الله - ﷺ - إلى أبي رافع عبدالله بن عتيك وعبدالله ابن عتبة في ناس معهم [مسعود بن سنان الأسلمي ، عبدالله بن أنيس الجُهَني،أبو قتادة الأنصاري ، فأرسل رسول الله - ﷺ - خزاعي بن الأسود الأسلمي - رضي الله تعالى عنهم -] فانطلقوا حتى دنوا من الحصن ، فقال لهم عبدالله بن عتيك : امكثوا أنتم حتى أنطلق أنا فأنظر . قال : فتلطَّفت أن أدخل الحصن ، ففقَدوا حمارا لهم ، قال فخرجوا بقَبَس يطلبونه ، قال : فخشيت أن أعرف ، فغطيت رأسي ورجلي كأني أقضي حاجة ، ثم نادى صاحب الباب : من أراد أن يدخل فليدخل قبل أن أُغلِقَه ، فدخلت ، ثم اختبأت في مربط حمار عند باب الحصن ، فتعشَّوا عند أبي رافع ، وتحدثوا حتى ذهبت ساعة من الليل ، ثم رجعوا إلى بيوتهم . فلما هدأت الأصوات [سكَنَت] ولا أسمع حركة خرجت .

قال : ورأيت صاحب الباب حيث وضع مفتاح الحصن في كوة ، فأخذته ، ففتحت به باب الحصن . قال : قلت : إن نَذِر بي القوم إنطلقت على مَهَل . ثم عَمَدت إلى أبواب بيوتهم فغلقتها عليهم من ظاهر ، ثم صعدت إلى أبي رافع في سُلَّم ، فإذا البيت مظلم قد طُفِئَ سراجه ، فلم أدْر أين الرجل ، فقلت : يا أبا رافع ! قال : من هذا ؟ قال : فعمدت نحو الصوت فأضربه ، وصاح فلم تُغْن شيئا . قال : ثم جئت كأني أُغيثه ، فقلت : ما لك يا أبا رافع ؟ وغيرت صوتي . فقال : ألا أعجبك ؟ لِأُمِّك الويل ! دخل عليَّ رجل فضربني بالسيف ، قال : فعمدت له أيضا فأضربه أخرى . فلم تغن شيئا ، فصاح وقام أهله .

[وعند ابن إسحاق : فصاحت إمرأته فنوهت بنا ، [فرفعت صوتها] فجعلنا نرفع السيف عنها . ثم نذكر نهي النبي - ﷺ - عن قتل النساء فنكف عنها] . قال : ثم جئت وغيرت صوتي كهيئة المغيث ، فإذا هو مستلق على ظهره ، فأضع السيف في بطنه ، ثم أنكفئ [انقلب] عليه حتى سمعت صوت العظم . ثم خرجت دَهِشا حتى أتيت السُّلَّم أُريد أن أنزل ، فأسقط منه ، فانخلعت رجلي ، فعصبتها ، ثم أتيت أصحابي أحْجُل ، فقلت : إنطلقوا فبشروا رسول الله - ﷺ - فإني لا أبرح حتى أسمع الناعية ، فلما كان في وجه الصبح ، صعد الناعية ، فقال : أنعىٰ أبا رافع . قال : فقمت أمشي ما بي قَلَبة ، فأدركت أصحابي قبل أن يأتوا النبي - ﷺ - فبشرته . ح - ٦/٢٧٨ .

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە هەر حادیثەییکن ، لە بەعزێ ئەلفاظا فەرقیان هەیە بۆیێکم نووسیون .

ئەبورافیع جوولەکەی خەیبەر بوە ، لە خەیبەرا ، یا لە قەڵاییکی خۆیا ئەبێ لە ئەرزی حیجاز ، پێغەمەر - ﷺ - عەبدوڵڵای کوڕی عەتیکی لەگەڵ چەند کەسێ لە ئەصحابی ئەنێرێتە سەر ، بە شەو لە وەختێکا کە نوستبوو ئەیکوژێ . زوهری - رحمه الله - ئەفەرموێ : کوشتنی ئەو لە دوای کوشتنی کەعبی کوڕی ئەشرەف بوە . ئیبن وسەعد ئەفەرموێ : لە رەمەزانی ساڵی شەشا بوو .

زۆر ئیذای پێغەمەری کردوە - ﷺ - . ئەو ئەحزابی کۆکردۆتەوە کە موحاصەرەی مەدینەیان دا لە رۆژی خەندەقا . کە وابێ ئەبێ لە دوای خەندەق بووبێ ، لە پێش فەتحی خەیبەرا .

کەیفییەتی قەتلەکەی وابوە :

بەرای کوڕی عازیب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەبدوڵلای کوڕی عەتیكو عەبدوڵلای کوڕی عوتبەی لـەگەڵ چەند کەسێکا [کە عەبدوڵلای کـوڕی ئەنیسو ، مـەسعوودی کـوڕی سینانو ، ئەبوقەتادەی سوارچـاکی پێغەمـەر ـ ﷺ ـو خوزاعـای‌کوڕی ئەسوەدن] ناردەسەر ئەبو رافیع کە بیکوژن . تەشریفیان لێیان‌دا ڕۆیین تا لە قەلاکە نزیك بوونەوە [ڕۆژئاوا بوو‌بوو خەڵق حەیوانیان هێنابوەوە] .

عەبدوڵلای کوڕی عـەتیك بـە ڕەفیقەکـانی فەرمـوو : ئێوە لێـرە بوەستن تا تێفکرم شتێکی وا بکەم کە بچمە قەلاکەوە ، ئەهلی قەلاکە کەرێکیان لێ ون‌بووبوو ، بە دەستەچراوە بۆی ئەگەڕان ، لەوە ترسام کە بناسرێم ، سەرو پێی خۆم داپۆشیی وەك قەضای حاجەت بکەم . لە پاشا دەرگاوانەکە بانگی کرد کێ ئێتە ژووری لە پێش ئەمەدا دەرگاکـە دابخەم بێت . [لە ریوایەتەکەی ترا بانگی‌کردم : ئەی عەبدوڵلا ئەگەر ێیتەژووری وەرە وا دەرگا دائەخەم . چوومە ژووری . کە خەڵق هەموو چوونە ژووری دەگارکەی داخستو کلیلەکانی بە سنگێکا هەلاوەسی] چوومە ژووری ، لە تەویلەیێکا کە کەریان تیا ئەبەستەوە لای دەرگای قەلاکەوە خۆم شاردەوە . خەڵق لای ئەبورافیع شێویان کردو قسەیان کرد تا ساعەتێ لەشەو رابورد . لە پاشا چوونەوە بۆماڵی خۆیان ، کە دەنگە براو هیچ هاتوچۆکەر نـەما ، لـە تەویلەکـە چوومـە دەرێ ، چاوم لـە دەرکەوانەکە بوو کە کلیلەکانی لە کوێ دانابوو ، لە تاقێکا دایناب‌وون ، کلیلەکانم برد دەرکی قەلاکەم کردەوە ، وتم : ئەگەر پێیان‌زانیم گورج بچمە دەرێ . لە دواییدا چووم بە لای دەرگای هۆدەکانەوە ، لە دەرەوە هەمووم لەسەر داخستن ، لە دواییدا بە پەیژەیێکا سەرکەوتم بۆ لای ئەبورافیع .

[له رايوايه‌ته‌كه‌ی ترا ئه‌فه‌رموێ : له هه‌ر ده‌رگاییَـك ئه‌چـوومه ژووریَ له ناوه‌وه ده‌رگاكه‌م دائه‌خست ، وتم : ئه‌گه‌ر پیّم بزانن ریّیان نه‌بێ بیّنه‌سه‌رم] . كه گه‌ییمه ئه‌و هۆده كه ئه‌بورافیعی تیابوو تاریك بوو ؛ چرای كوژرابوه‌وه ، نه‌مزانی كه له كوێوه‌یه ، وتم : ئه‌ی ئه‌بـورافیع . وتی : ئه‌وه كێیه ؟ عه‌بدوڵلا ئه‌فه‌رموێ : چووم بۆ لای ده‌نگـه‌كه‌وه ، شیریَكم پیاكێشاو هاواری‌كرد ، شیره‌كه‌م بێ‌فایده بوو ، چووم به‌لایه‌وه وه‌ك به هاواریه‌وه بچم ، ده‌نگی خۆم گۆڕی‌و وتم : چی بوو ئه‌ی ئه‌بو رافیع ؟ وتی : دایك واوه‌یلات بۆ بكا ! بۆ نازانی پیاویَك هاتۆته سه‌رم به شیر لێیدام ؟ فه‌رمووی : دیسان چووم به‌لایه‌وه ، شیریَكی ترم پیاكێشا ئه‌ویش بێ فایده بوو . [له ریوایه‌ته‌كه‌ی ترا ئه‌ڵێ : به‌و شیـره برینێكی كاری‌گه‌رم لێ‌كردو نه‌مكوشت] .

هـاواری‌كردو ژنـه‌كه‌ی خـه‌به‌ری بـوه‌وه [ئیبن‌و ئیسحاق ئه‌ڵێ : ژنه‌كه‌ی هاواری‌كردو به ناوی ئێمه‌وه = ده‌نگی = به‌رزكرده‌وه ، ئێمه‌یش شیرمان بۆ هه‌ڵبری كه لێی بده‌ین لـه پاشـان فكری ئـه‌وه‌مان كرده‌وه كه پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ نه‌هی كردوه له ژن‌كوشتن . . لـه‌به‌ر ئـه‌وه ده‌خڵمان نه‌ده‌كرد] .

فه‌رمووی : له پاشا چووم به‌لایه‌وه ده‌نگی خـۆم گۆڕی وه‌كـوو بـه‌هاواره‌وه‌چـوو كه‌چی لـه‌سه‌ر پشت راكشـابوو، نـووكی شیره‌كـه‌م نایه‌سه‌ر ورگی و به‌سه‌ریاوه‌رسووڕام تا گوێم له ده‌نگی ئێسقانی پشتی بوو كه ئه‌شكا ، له پاشا به ترسه‌وه چوومه ده‌رێ تا گه‌یمه لای په‌ییژه‌كه تا بچمه خوارێ [له ریوایه‌ته‌كه‌ی ترا ئه‌فه‌رموێ : نووكی شیره‌كه‌م له‌سه‌ر زگی دانا تا له پشتیه‌وه چوه‌ده‌رێ ، ئیتر زانیم كه كوشتوومه ، ده‌رگاكانم یه‌كه‌یه‌كه كـرده‌وه تا گـه‌ییمه لای پـه‌ییژه‌كـه ، پیّم‌داناو لام وابـوو كه

گەییمەوە ئەرزی ، لە شەوێکی مانگەشەوا کەوتمە خوارێ و پێم شکا . بە سەرپێچێ بەستم و چوومە لای دەرگاکەوە دانیشتم و وتم ئیمشەو ناچمە دەرێ تا تێگەم کە کوشتوومە یان نا ؟ کە کەڵەشێر خوێنی خەبەردەر چوە سەر دیواری شوورەکەو بانگی کرد : کە خەبەری کوژرانی ئەبورافیعی تاجیری حیجازتان ئەدەمێ . ئەو وەختە چوومە لای رەفیقەکانم وتم : نەجاتی خۆتان بدەن خوا ئەبو رافیعی کوشت . گەییمە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - کەیفییەتەکەم عەرزکرد . فەرمووی : قاچت راکێشە ، قاچم راکێشا دەستی موبارەکی پیاهێنا = چاك بووەوە = وەك هیچ ئازاری نەبووبێ] . لە پەیژەکە کەوتمە خوارێ قاچم لە جێ چوو ، بە پارچە پەڕۆیێ بەستم ، لە پاشا بە شەلەشەل هاتمە لای رەفیقەکانم وتم : ئێوە بچن موژدە بەرن بۆ پێغەمەر - ﷺ - من لێرە نابزووم تا دەنگی خەبەردەر ئەبیێم.کە.وەختی سبەینێ بوو خەبەردەر سەرکەوت و خەبەری دا کە ئەبو رافیع کوژراوە .

ئیبن و عەتیك ئەفەرموێ : هەڵسام هیچ لەنجەم نەبوو ، لە پێش ئەوەدا کە رەفیقەکانم بگەنە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - پێیان گەییم و لە پێش ئەوانا موژدەم دا بە پێغەمەر - ﷺ - ئەم حەدیثە موعجیزەیە بۆ پێغەمەر - ﷺ - .

غزوة أحـد

فيها آيات من آل عمران ﴿وإذ غدوت . . .﴾[1]

٣١/١٣٥٠ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لقينا المشركـين يومئذ [يوم أحد ، وكان المشركون ثلاثة آلاف ، ومعهم مائتا فارس ؛ وجعلوا على الميمنة خالد بن الوليد ، وعلى الميسرة عكرمة بن أبي جهل ؛ وعلى الخيل صفوان بن أمية ، أو عمرو بن العاص ، وعلى الرماة عبدالله بن ربيعة ، وكان فيهم مائة رام ، وكان المسلمون مع رسول الله ـ ﷺ ـ سبعمائة وفـرسه ـ عليـه الصلاة والسـلام ـ وفرس أبي بـردة بن نيار] وأجلس النبي ـ ﷺ ـ جيشا من الرماة [خمسين] وأمّر عليهم عبدالله [بن جبير] وقال : لاتبرحوا إن رأيتمونا ظهرنا عليهم فـلا تبرحـوا ، وإن رأيتموهم ظهروا علينا فلا تعينونا .

[وعند ابن إسحاق فقال : إنضح الخيل عنا بالنّبل لا يأتوننا من خلفنا ، إن كانت لنا أو علينا فاثبت مكانك]

[وفي رواية زهير في الجهاد : حتى أرسل إليكم . وعند ابن سعد في الطبقات وكان أول من أنشب الحرب بينهم أبو عامر الفاسق : طلع في خمسين من قومه ، فنادى : أنا أبو عامر . فقال المسلمون : لا مرحبا بك ولا أهلا يا فاسق . فقال : لقد أصاب قومي بعدي شر ! ومعه عبيـد قريش ؛ فتراموا بالحجارة هم والمسلمون حتى ولّى أبو عامر وأصحابه . وجعل نساء المشركين يضربن بالدفوف والغرابيل ويحرِّضْن ويذكِّرنهم قتلى بدر ، ويقلن :

---

(١) آل عمران / ١٢١ .

نحن بِنات طارق — نمشي على النمارق

إن تُقبلوا نعانق — او تدبروا نفارق

فراق غير وامق]

فلما لقينا هربوا حتى رأيت النساء يشتددن في الجبل يرفعن عن سوقهن ، قد بدت خلاخلهن .

[ولابن عساكر : لقيناهم ، وجعل الرماة يرشقون خيلهم بالنَّبل ،فتولَّوا هوارب ، فصاح طلحة بن أبي طلحة ، صاحب اللواء : من يبارز ؟ فبرز له علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فالتقيا بين الصفين ، فبدره علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ فضربه على رأسه حتى فلق هامته ، فوقع وهو كبش الكتيبة ، فسُرَّ رسول الله ـ ﷺ ـ بذلك وأظهر التكبير ، وكبر المسلمون ، وشددوا على كتائب المشركين يضربونهم حتى نقضت صفوفهم ، ثم حمل لواءهم عثمان بن أبي طلحة أبو شيبة ، وهو أمام النسوة يرتجز ويقول :

إن على أهل اللواء حقا

أن تخضب الصعدة أو تندقا

وحمل عليه حمزة بن عبدالمطلب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فضربه بالسيف على كاهله فقطع يده وكتفه حتى انتهى إلى مؤتزره ـ وسطه ـ وبدا سَحْره ـ وسط صدره ـ ثم حمله أبو سعيد بن أبي طلحة ؛ فرماه سعد بن أبي وقاص فأصاب حنجرته فأدلع لسانه إدلاع الكلب فقتله . ثم حمله مسافع بن طلحة بن أبي طلحة فرماه عاصم بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقتله . ثم حمله الحرث بن طلحة بن أبي طلحة فرماه عاصم بن ثابت ـ أيضا ـ فقتله . ثم حمله كلاب بن أبي طلحة فقتله الزبير بن العوّام ـ رضي الله تعالى عنه ـ . ثم حمله الجلاس بن طلحة فقتله طلحة بن عبيد

الله . ثم حمله أرطاة بن شرحبيل فقتله علي بن أبي طالب - رضي الله تعالى عنه - . ثم حمله شريح بن قارظ فقتل . ثم حمله صوّاب غلامهم قتله سعد بن أبي وقاص ، أو علي بن أبي طالب ، أو قزمان - رضي الله تعالى عنهم - فهربوا . . . الخ] .

فأخذوا يقولون : الغنيمة ، الغنيمة ! فقال عبدالله بن جبير : عهد إليّ النبيُّ - ﷺ - أن لا تبرحوا فأبوا ، فلما أبوا صرف وجوههم . [تحيّروا فلم يدروا أين يذهبون . ونظر خالد بن الوليد إلى خلاء الجبل وقلّةِ أهله فكرَّ بالخيل ، وتبعه عكرمة بن أبي جهل ، وحملوا على من بقي من الرماة فقتلوهم ، وقتل أميرهم عبدالله بن جبير - رضي الله تعالى عنهم - وانتقضت صفوف المسلمين ، واستدارت رحاهم ، وحالت الريح فصارت دبورا ، وكانت قبل ذلك صبا . ونادى إبليس - لعنه الله - : إن محمدا قد قتل ، واختلط المسلمون ، فصاروا يقتلون على غير شعار ، ويضرب بعضهم بعضا] فأصيب سبعون قتيلا . [وثبت رسول الله - ﷺ - ما زال يرمي عن قوسه حتى صارت شظايا ، ويرمي بالحجر ، وثبت معه عصابة من أصحابه أربعة عشر رجلا : سبعة من المهاجرين ، وسبعة من الأنصار . وأصيب رسول الله - ﷺ - و أصيبت رباعيته ، وكلمت شفته][١] .

(١) دانەر -خ- لەو شوێنانەدا کە لە قەسطەلانی وەرگرتوون لێی کورتکردوونەتەوە . بۆ نموونە ئەم شوێنە وەك قەسطەلانی یەکە دەنووسمەوە :

«. . . سبعة من المهاجرين ، منهم أبو بكر الصديق ، وسبعة من الأنصار ، وكان يوم بلاء وتمحيص، أكرم الله فيه من أكرم من المسلمين بالشهادة . . .»

وأشـرف أبو سفيـان فقال : أفي القـوم محمد ؟ ـ ﷺ ـ فقـال : لاتجيبوه . فقال : أفي القوم إبن أبي قحافة ؟ ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لاتجيبوه . فقال : أفي القوم ابن الخطاب ؟ فقال : إنَّ هؤلاء قتلوا ، فلو كانوا أحياء لأجابوا . فلم يملك عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ نفسـه ، فقال : كذبت يا عدو الله أبقى الله عليك ما يَحزنُك [يُخْزيك] قـال أبو سفيان أُعل هبل . فقال النبي ـ ﷺ ـ : أجيبوه . قالـوا : ما نقـول ؟ قال : قولوا : الله أعلىٰ وأجلّ . قال أبو سفيان : لنا العُزّىٰ ولا عزّىٰ لكم . فقال النبي ـ ﷺ ـ : أجيبوه . قالوا : ما نقول ؟ قال : قولوا : الله مولانا ولا مولى لكم . قال أبو سفيان : يوم بيوم بـدر ، والحرب سجال [نُوَب] وتجدون مثلة لم آمر بها ، ولم تسؤني ! ح ـ ٦/ ٢٨٠ .

[عن صالح بن كيسان قال : خـرجت هند والنسـوة معها يمثلن بالقتلىٰ من أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ : يجـدعن الآذان والأنوف حتى اتخذت هند من ذلك خدما وقلائد ، وأعطت خدمها وقلائدها وقرطها اللاتي كن عليها لوحشيّ جزاء له على قتله حمزة ، وبقرت عن كبد حمزة ، فلاكتها فلم تسغها ، فلفظتها ! ثم علت على صخرة مشرفة ، فصرخت بأعلى صوتها ، فقالت :

نحن جزيناكم بيوم بدر
والحرب بعد الحرب ذات سعر
ما كان عن عتبة لي من صبر
ولا أخي ، وعمه ، وبكر
شفيت نفسي ، وقضيت نذري
شفيت وحشي غليل صدري

فشكر وحشي علي عمري
حتى ترم أعظمي في قبري ؟]
= قسطلاني ٢٨٢ =

[في طبقات إبن سعد عن عمير بن إسحاق قال : كان حمزة بن عبدالمطلب يقاتل بين يدي رسول الله ـ ﷺ ـ يوم أحد بسيفين ، ويقول : أنا أسد الله ، وجعل يقبل ويدبر ، فبينما ، هو كذلك إذ عثر عثرة فوقع على ظهره ، وبصر به الأسود فزرقه بحربة فقتله . وفيها ـ أيضا ـ أن هندا لما لاكتْ كبده ولم تستطع أكلها قال ـ ﷺ ـ : أأكلتْ منها شيئا ؟ قالوا : لا ، قال : ما كان الله ليدخل شيئا من حمزة النار] قسطلاني ٢٩٦/٦ .

هذه الرواية ـ إن صحت ـ تدل على أن هندا من أهل النار . رشيد بابان .

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : [رۆژی ئوحود] لەگەڵ موشریکا گەیین بەیەك [ئەوان سێ هەزار پیاو بوون و دووصەد سواریان لەگەڵ بوو ، خالیدی کوڕی وەلیدیان کرد بە رەئیسی لەشکری دەستەراست ، عەکرەمەی کوڕی ئەبوجەهلیان کرد بە سەرکردەی لەشکری دەستەچەپ ، صەفوانی کوڕی ئومەییەیان ، وە یا عەمری کوڕی عاصیان ، کرد بە سەرکردەی سوارە ، عەبدوڵڵای کوڕی رەبیعەیان کرد بە رەئیسی تیرانداز ؛ صەد تیراندازیان تیا بوو . ئەو موسوڵمانانەی لە خزمەت پێغەمەرا بوون ـ ﷺ ـ ورضي عنهم ـ حەوصەد بوون . دوو ئەسپیان بوو : یەکێکی ئەسپی پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ یەکێکی ئەسپی ئەبوبوردەی کوڕی (نیار) بوو !]

پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەشکرێکی پەنجاکەسیی لە تیرانداز دامەزران .
عەبدوڵلای کوڕی جوبەیری ـ رضي الله تعالى عنه ـ کرد بە سەرکردەیان ، ئەمری پێ فەرموون : لە جێی خۆتان مەبزوون ئەگەر بە غاڵبمان ببین هەر مەبزوون ، ئەگەر ئەوان غاڵب بوون هەر مەبزوونو یاریەمان مەدەن . [هەر بە تیر سوارەکانمان لێ دووربخەنەوە لە پشتەوە نەیێنە سەرمان . لە (لە) مان یا لە (علیه) مان بێ هیچ مەبزوون ، لە جێی خۆتان ثابت ببن تا خۆم ئەنێرم بە دواتانا . لە طەبەقاتی ئیبنوسەعدا ئەفەرموێ : ئەووەڵ کەسێ کە حەربی لە بەینا هەڵگیرسان ئەبوعامیری فاسق بوو ؛ لە قەومەکەی لەگەڵ بیست کەسا هات ، بانگی کرد : من ئەبوعامیرم . موسوڵمانان جوابیان دایەوە : مەرحەبات لێ نەبێ ، بە ملی شکاو بێی ئەی فاسق ! ئەو فاسقە وتی : لە پاش من قەومەکەم تووشی شەڕ بوون یەعنی لە بەدرا . عەبیدی قورەیشی لەگەڵا بوو ، لەگەڵ موسوڵمانانا دەستیان کرد بە بەرد لە یەك گرتن تا ئەبوعامیرو رەفیقەکانی پشتیان هەڵکرد . ژنی موشریکەکان بە دەف لێدانو بە کەلەبێژنگ لێدان تەرغیبو تەشویقیان ئەکردن لەسەر حەربو ، ئەوانەیان ئەخستنەوە بیر کە لە بەدرا کوژرابوون ؟ ئەیانوت : ئێمە کچی ئەستێرەو زەهرەین . بەسەر فەرشی ئاوریشمینا ئەڕۆین . ئەگەر روو بکەنە دوشمن شەو دەستەملانتان ئەبین . ئەگەر پشت هەڵبکەنو هەڕا بکەن لێتان جوێ ئەبینەوە وەك کەسێ کە لە کەسێ جوێ بێتەوە کە هیچ خۆشی ناوێ] کە مولاقاتمان لە گەڵیانا بوو موشریکان هەرایان کرد . بەراء ئەفەرموێ : ژنەکانیان رایان ئەکرد بۆ شاخەکە ، قولیان لێ هەڵکردبوو تا پاوانەکانیان دەرکەوت .

[ئیبنو عەساکیر : مولاقاتمان لەگەڵیانا بوو تیراندازەکانمان بە تیر

تیرەبارانی سوارەکانیانی ئەکرد ، پشتیان هەڵکردو هەڕایان کرد . طەلحەی کوڕی ئەبوطەلحە کە بەییاخداریان بوو بەرانی لەشکرەکەیان بوو ، بانگی کرد موبارەزەی طەلەب کرد . ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چوە مەیدانی ، لە بەینی هەردوو صەفەکەدا بە یەك گەیین . ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەستەبردی کردو شیرێکی بە تەپڵی سەریا کێشا سەری کرد بە دوو لەتەوەو کەوت . پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەوە مەسروور بوو ، بە دەنگی بەرز (الله أكبر)ی فەرموو موسوڵمانانیش لەگەڵ ئەوا (الله أكبر)یان کردو حەملەیان بۆ بردن ، خۆیان بە موشریکەکاناو[1] بەشیر لێیان ئەدان تا صەفی موشریکەکانیان دڕان ، لە پاشا عوثمانی کوڕی ئەبوطەلحە کە باوکی شەیبەیە لە بەردەمی ژنەکانیانەوە بوو بەییاخی موشریکەکانی هەڵگرت .

رەجەزی ئەخوێنەوەو ئەیوت :

حەقە لەسەر ئەوە بەییاخدار بێ کە رمی خوێناویی ببێ تا ئەشکێ !

حەمزەی مامی پێغەمەر ـ ﷺ ـ ورضي عنه ـ حەملەی بردێو بە شیر دای لەسەر شانی دەستێك و شانێکی تا هێنایە جێ بەندەخوێنی پەل‌کرد ، سەرسنگی دەرکەوت ، لە پاشا ئەبوسەعیدی کوڕی ئەبوطەلحە بەییاخەکەیانی هەڵگرت ، سەعدی کوڕی ئەبووەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ تیرێکی تێ‌گرت لە قوڕقوڕاگەی کەوت وەك چۆن سەگ زمان دەرەکێشێ زمانی پێ‌دەرکێشاو کوشتی ، لە پاشا مەسافیعی کوڕی طەلحەی ئەبوطەلحە بەییاخەکەی هەڵگرتن ، عاصیمی کوڕی

(١) لێرەدا لەبیرچوونێك هەیە . رەنگە ئاوا بێ : «خۆیان کرد بە ناو سوپای موشریکەکانا» چونکە تەرجەمەی لێدانی کەتائیبە .

ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ تیرێکی تێگرت و کوشتی ، له پاشا حەرثی کوڕی طەلحەی ئەبوطەلحە بەبیاخەکەی هەڵگرتن ، عاصیمی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە تیرێ ئەویشی کوشت . له پاشا کیلابی کوڕی ئەبوطەلحە بەبیاخەکەی هەڵگرت ، زوبەیری کوڕی عەووام ـ رضي الله تعالى عنه ـ کوشتی ، له پاشا جەلاسی کوڕی طەلحە بەبیاخەکەی هەڵگرت ، طەلحەی کوڕی عوبەیدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ کوشتی . له پاشا ئەرطاتی کوڕی شەرحەبیل بەبیاخەکەی هەڵگرت ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ کوشتی ، له پاشا شورەیحی کوڕی قاریظ بەبیاخەکەی هەڵگرتن ئەویش کوژرا ، له پاشا صەووابی غولامیان بەبیاخەکەی هەڵگرتن ، سەعدی کوڕی‌ئەبو وەقاص یا ئیمامی عەلی یا قەزمان کوشتی ، ئەمجا هەڕایان کرد] .

ئەصحابی کیرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ دەستیان پێکرد کە تاڵان بگرن ، عەبدوڵلای کوڕی جوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری پێ فەرمووم کە لە جێی خۆم نەبزووم بەگوێیان نەکرد ، کە ئیبایان کرد ڕێیان لێ هەڵە بوو نەیان‌ئەزانی کە روو بکەنە کوێوەو موتەحەییر بوون .

[خالیدی کوڕی وەلید کە شاخی ئوحودی دی خاڵیی بوەو کەسی پێوە نەماوە تەنها عەبدوڵلای کوڕی جوبەیرو هەشت نۆ ئەصحابی تیا ماوە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بەو سوارانە کە لەگەڵیا = بوون = بایدایەوە سەر ئەصحاب ـ رضي الله تعالى عنهم ـ عەکرەمەی کوڕی ئەبوجەهلی شوێن‌کەوت ، پەلاماری ئەو تیراندازانەیان دا کە لەگەڵ عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهم ـ مابوونەوە ، هەموویان شەهیدکردن ، صەفی موسوڵمانان دڕیان دا ، ئاشیان وەرگەڕا ، بای صەبایان بوو بە بای

دەبوور ، ئیبلیس ـ لعنه الله ـ بانگی کرد کە : محەمەد ـ علیه الصلاة والسلام ـ کوژرا ، موسوڵمانان تێکەڵو پێکەڵ بوون ، سەریان لێ شێوا ، بێ شوعوور یەکتریان ئەکوشت ، بە شیر لە یەکتریان ئەدا ، یەمانی باوکی حوذەیفەیان دەورە دابوو ـ رضي الله تعالی عنهما ـ خەریك بوو بیکوژن . هەرچەندە حوذەیفە هاواری کردنێ کە یەمانی باوکمە مەیکوژن گوێیان نەدایێ نیهایەت شەهیدیان کرد ، کە گەیینە پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە جێی خۆی ثابت بوو ئەوەندەی تیر هاویتنێ کە ژێی کەوانەکە پارچە پارچە بوو ، ئەمجا بەردی تێ ئەگرتن ، بە قەد چواردە کەسی لە دەور ما . وەك : ئەبوبەکرو ، عومەرو ، عەلیو ، زوبەیرو ، ئەبوطەلحەو سەعدی بنی وەقاص‌و ، حەمزەو بەعزێ ئەصحابی تر ـ رضي الله تعالی عن جمیعهم ـ] حەفتا کەسیان لێ شەهید کرا [ددانی پێشەوەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ شەهید کرا ، لێوی موبارەکی بریندار بوو ، لاجانگیان بریندار کرد] .

ئەبو سوفیان چوە جێیەکی بەرز بانگی = کرد = : محەمەدتان لە ناوایە ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : جوابی مەدەنەوە ، لە دواییا ئەبوسوفیان بانگی کرد : کوڕی ئەبو قوحافەتان لە ناوایە ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : جوابی مەدەنەوە . بانگی کرد : (ابن الخطاب) تان لە ناوایە ؟ کە جوابی نەدرایەوە رووی کردە موشریکەکان پێی وتن : ئەمانە کوژراون ، ئەگەر زیندوو بوونایە جوابیان ئەدایەوە ! ئیمامی عومەر شێری خواو پێغەمەر ـ ﷺ ـ ورضي عنه ـ خۆی پێ راگیر نەکرا ، فەرمووی : ئەی دوشمنی خوا درۆت کرد ! ئەوانەی کە مەحزوونت بکاو پێی بتەقی خوا بۆ تۆی هێشتۆتەوە . ئەبوسوفیان بانگی بتەکەی کرد : ئەی هوبەل هەر سەرکەوەو بەرز بە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری

پێ فەرموون : جوابی بدەنەوە . عەرزیان کرد : بڵێین چی ؟ فەرمووی : بڵێن : خوا ـ عز وجل ـ بڵندترو بەقووەتترە [لە هەموو ماسیوای خوا ، چە جای هوبەلی قیتکە بەلی تۆ ؟ !]

ئەبو سوفیان وتی : ئێمە عوززامان هەیە ئێوە عوززاتان نی‌یە ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : جوابی بدەنەوە . عەرزیان‌کرد : چی بڵێین ؟ فەرمووی = بڵێن = : خوا ـ عز وجل ـ مەولامانەو سەردارمانە ئێوە هیچ مەولاتان نی‌یە . ئەبو سوفیان وتی : ئەم رۆژە بە رۆژی بەدر ، حەرب نەویە نەویەیە ؛ گاە ئێمە گاە ئێوە غالْب ئەبین . لە ناو کوژراوانا ئەبینن‌کە بەعزێ کەس موثلە کراون : لووت‌و گوێیان کراوە ، من ئەمرم پێ نەکردوە ئەمما پێیشم ناخۆش نی‌یە !

[ئیبن‌و ئیسحاق لە صالحی کوڕی کەیسان ریوایەت ئەکا کە هیندی ژنی ئەبوسوفیان . . . ژنە موشریکەکانی برد ، دەستیان کرد بە لووت‌وگوێ‌گردنی شەهیدەکان ـ رضي الله تعالی عنهم ـ . ئەوەندەیان لووت‌و گوێی ئەصحابی کیرام بری پاوانەو ملیوانکەی لێ دروست‌کرد کردی‌یە پێ‌و ملی [. . . . . .] پاوانەو ملیوانکەو گوارەکانی خۆیی دا بە وەحشیی ، جەزای ئەوە کە حەزرەتی حەمزە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ی شەهید کردبوو . جگەری حەمزەی ـ رضي الله تعالی عنه ـ هەڵدڕی خستیە دەمی‌و جویی بۆی قووت نەچوو ! دەری‌هاویتەوە لە دواییدا پەڕی‌یە سەر بەردێکی بەرز ، تا تیا بوو قیرانی ئەم رەجەزەی وت :

ئێمە بە موقابیلی رۆژی بەدر جەزای ئێوەمان دایەوە ، حەربی دوای حەرب گڕی لێ هەڵەستێ ـ چونکی بۆئێنتیقامە ـ لەبەر عوتبەو ، برام‌و ، لە = بەر = مامم‌و بەکر صەبرم نەماوە . لە باقی ئەوانە ـ لعنهم الله ـ ئەو ئەصحابی کیرامە شەهیدکرانو لە لووت‌و گوێیانم کرد بە پێوەندو . .

شیفای دەردی خۆم داو نەذری خۆمم بەجێ هێنا . ئەی وەحشیی تۆ شیفای دەردی سنگمت دا ، لە موددەتی عومرما تا لە قەبرا ئێسکم ئەڕزێ هەر شوکری وەحشیی ئەکەم]

[لە طەبەقاتی ئیبن و سەعدا لە عومەیری کوڕی ئیسحاقەوە ریوایەت ئەکا حەمزەی کوڕی (عبدالمطلب) کە شێری خواو پێغەمەری خوا بوو ـ عز وجل ، ـ ﷺ ـ ورضي عنه ـ لە رۆژی ئوحودا لە بەردەمی پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ بە دوو شیر حەربی ئەکردو ئەیفەرموو : من شێری خوام و بە راستەو چەپەدا شیری ئەوەشان ، لەو وەختەدا پێی هەڵخلیسکاو بەسەر پشتا کەوت . وەحشیی ئەسوەد کە بەو نەوعەی دی نێزەیێکی بۆ هاویت و شەهیدی کرد ، دیسان لە طەبەقاتا ریوایەت ئەکا کە هیند جگەری حەزرەتی حەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ی جوویی و نەیتوانی قووتی بداو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ بیستی ، پرسی : هیند لە جگەری حەمزە هیچی خوارد یان نا ؟ عەرزیان کرد : خەیر پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ ئیرادەی نەکردوە کە هیچ جوزئێ لە حەمزە بچێتە ناو ئاگرەوە] .

ئەم ریوایەتی ئیبن و ئیسحاقە ـ ئەگەر صەحیح بێ و تەئویل هەڵنەگرێ ـ صەریحە لەوەدا کە هیند ئەچێتە جەهەننەمەوە . . . .

١٣٥١/٣٢ زيد بن ثابت ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما خرج النبي ـ ﷺ ـ [إلى أحد سنة ثلاث] رجع ناس [عبدالله بن أبي مع ثلاثمائة من أصحابه] ممن خرج معه ، وكان أصحاب النبي ـ ﷺ ـ فرقتين : فرقة تقول : نقاتلهم [لأنهم منافقون] وفرقة تقول : لا نقاتلهم [لأنهم مسلمون . أي ظاهرا] فنزلت : ﴿فما لكم في المنافقين فئتين ﴾ والله

أركسهم [ردهم إلى حكم الكفار] بما كسبوا﴾[1] وقال : إنها طيبة تنفي الذنوب كما تنفي النار خبث الفضة [وقال : إنها . . . الخ حديث آخر ذكره في الحج .] ح ـ ٦/٢٨٥ . م ـ ١٠/٢٥٤ . ليس فيه الجملة الثانية .

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوو بۆ ئوحود لەوانەی کە = لە = خزمەتیا بوون بەعزێکیان گەڕانەوە [کە عەبدوڵلای کوڕی ئوبەیی مونافیق بوو لەگەڵ سێصەد رەفیقی مونافیقیا] ئەصحابی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بوون بە دوو فیرقە : فیرقەییێکیان فەرموویان : ئەمانە مونافیقن حەربیان لەگەڵ بکەین . بەعزێکیان فەرموویان : بە زاهیر موسوڵمانن بۆ حەربیان لەگەڵ بکەین ؟ ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە مە عنای وایە : چیە ئێوە بوون بە دوو فیرقە دەرحەق مونافیقان ؟ خوا ئەوانی لە رێی حەق وەرگێراوە بە واسیطەی ئەو گوناهانەی کە بە حەزو ئارەزوو کردوویانە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : مەدینە (طیبە) یە پاکە ، وەك مووشەدەمە[1] چۆن خەڵتەی زیو نایێڵێ مەدینەیش گوناهی ئینسان نایێڵێ .

١٣٥٢/٣٣ عن سعد بن أبي وقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : رأيت رسول الله ـ ﷺ ـ يوم أحد ومعه رجلان : [جبريل ، وميكائيل ـ

(١) النساء / ٨٨ .

(١) لە حەدیثەکەدا (النار = ئاگر) وتراوە ، دیارە دانەر ـ خ ـ مەبەستی ئەوەیە ئاگر بە تەنها خۆی زیو پاڵفتە ناکات و دەبێ کوورەو مووشەدەمەی لەگەڵ بێ ، بۆیە وا تەرجەمەی کردوە .

عليهما السلام . م] يقاتلان عنه [عن يساره وشماله . م] عليهما ثياب بيض ، كأشد القتال ، ما رأيتهما [قط] قبل ولا بعد . ح - ٦/٢٨٦ . م - ٩/١٧١ .

تەرجەمە :

سەعدی کوڕی = ئەبو = وەقاص - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : رۆژی ئوحود دوو کەسم دی لیباسی سپی یان لەبەرا بوو ، لای راستو لای چەپی پێغەمەرەوە - ﷺ - شەڕێکی زۆر بە شیددەتیان ئەکرد ، نە لەمەوپێش نە لەوەپاش نەمدیبوون ، ئەو دوو پیاوە حەرزەتی جیبریلو میکائیل = بوون = علیهما السلام - .

١٣٥٣/٣٤ عن أبي طلحة - رضي الله تعالى عنه - قال : كنت فيمن تغشاها النعاس يوم أحد حتى سقط سيفي من يدي مرارا : يسقط وآخذه ، ويسقط فآخذه . ح - ٦/٢٩١ . فنزل : ﴿ثم أنزل عليكم من بعد الغم أَمَنَةً نعاسا . . . الآيه﴾[1]

تەرجەمە :

ئەبوطەلحە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لەوانە بووم کە لە رۆژی ئوحودا وەنەوز ئەیگرتن ، تا چەند دەفعە شیرم لە دەست کەوتەخوارێ ؛ هەر ئەکەوتو هەڵم ئەگرتەوە ، هەرئەکەوتو هەڵم ئەگرتەوە . لە پاشا ئەم ئایەتی ئالیعیمرانە نازڵ بوو : لە پاش ئەمە کە فیرارتان کردو کوشتاری زۆرتان لێکرا خوا ئەمینی لە دوشمنو وەنەوزدانی بۆ ناردن . . . (الآية بطولها) .

١٣٥٤/٣٥ عن أنس - رضي الله تعالى عنه - : شُجَّ النبي - ﷺ - يوم

(٢) آل عمران / ١٥٤ .

أحد ، فقال : كيف يفلح قوم شَجُّوا نبيهم ؟ فنزلت : ﴿ليس لك من الأمر شيئ . . .﴾[1] ح ـ ٦/٢٩٢ . رواه البخاري معلقا وأحمد ، ت ، ن ، موصولا .

تەرجەمە .

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : رۆژی ئوحود پێغەمەر ـ ﷺ ـ سەری موبارەکی بریندار کرا ، فەرمووی : قەومێ کە سەری پێغەمەری خۆیان بشکێنن چۆن نەجاتیان ئەبێ ؟ خوا ـ عز وجل ـ ئەم ئایەتی ئالیعیمرانەی نازڵ فەرموو : ئەی محەمەد تۆ هیچت بە دەست نیە ؛ نە عەفوکردن نە عەذاب . یەعنی ئیتر بۆچ وا ئەڵێی ؟

١٣٥٥/٣٦ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ كان يقول يوم أُحد : أللهم إنك إن تشأ لاتعبد في الأرض م ـ ٧/٣٢٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ رۆژی ئوحود ئەیفەرموو : یا رەببی ئەگەر تۆ ئیرادە بکەی لە ئەرزا عیبادەتت بۆ ناکرێ .

١٣٥٦/٣٧ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ أفرد يوم أُحد في سبعة من الأنصار ورجلين من قريش فلما رهقوه [غشوه] قال : من يردهم عنا وله الجنة ، أو هو رفيقي في الجنة ؟ فتقدم رجل من الأنصار فقاتل حتى قتل ثم رهقوه ـ أيضا ـ فقال : من يردهم عنا وله الجنة ، أو هو رفيقي في الجنة ؟ فتقدم رجل من الأنصار فقاتل حتى قتل فلم يزل كذلك حتى قتل السبعة . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ لصاحبيه : ما أنصفنا أصحابنا م ـ ٧/ ٤٣٠ .

(١) آل عمران / ١٢٨

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە رۆژی ئوحودا لەگەڵ حەوت ئەنصارو دوو قورەیشیا جوێبوونەوە کە دوشمن ئیحاطەیان = دان پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی = : کێ ئەوانەمان لێ دوور ئەخاتەوە موقابیل بەوە بەهەشتی بێ ، یا فەرمووی : رەفیقی من بێ لە بەهەشتا ؟ یەکێ لە ئەنصار پێش کەوت شەڕی لەگەڵ کردن تا شەهیدکرا . دووبارە موشریکان دەورەی پێغەمەریان ـ ﷺ ـ گرت ، فەرمووی : کێ ئەوانەمان لێ دوور ئەخاتەوە موقابیل بەوە بەهەشتی بێ ، یا فەرمووی : لە بەهەشتا رەفیقی من بێ ؟ پیاوێ لە ئەنصار پێش کەوت و شەڕی لەگەڵ کردن تا ئەویش شەهید کرا . ئیتر هەر بەم نەوعە تا هەر حەوت ئەنصارەکە شەهید کران . . . پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە دوو رەفیقە قورەیشی یەکەی فەرموو : بە ئینصاف موعامەلەمان لەگەڵ ئەو رەفیقانەمان نەکرد ؛ [چونکی قورەیشی یەکان هیچیان بەو ئیشەوە نەچوون] .

١٣٥٧/٣٨ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أن رسول الله ـ ﷺ ـ كسرت رباعيته يوم أُحد ، وشُجَّ في رأسه فجعل يسلت الدم [يمسحه] عنه ويقول : كيف يفلح قوم شجُّوا نبيهم وكسروا رباعيته ، وهو يدعوهم إلى الله ؟ ! فأنزل الله ـ تعالى ـ : ﴿ليس لك من الأمر شيءٌ﴾[1]

م ـ ٤٣٢/٧

١٣٥٨/٣٩ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كأني أنظر إلى رسول الله ـ ﷺ ـ يحكي نبيا من الأنبياء ضربه قومه وهو يمسح

(١) آل عمران / ١٢٨ .

الدم عن وجهه [ينضح الدم عن جبينه . أخرى م] ويقول : رب اغفر لقومي فإنهم لايعلمون . م ـ ٧/٤٣٢ . ح ـ ٥/٤٣٤ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ ددانی موبارەکی تەنیشتی دوو ددانی پێشەوەی لە رۆژی ئوحودا شەهیدکرا ، سەری موبارەکی بریندار کرا ، خوێنی لەسەری ئەسڕیی و ئەیفەرموو : چۆن قەومێ نەجاتی ئەبێ کە ددانی پێغەمەریان بشکێنن و سەری بریندار بکەن ، لەو وەختەدا کە ئەو پێغەمەرە قەومەکەی بۆ لای خوا دەعوەت ئەکا ؟ ! خوا ئەو ئایەتەی نازڵکرد ، فەرمووی : ئەی محەمەد تۆ هیچت بە دەست نییە : نە عەفو ، نە عەزاب ، چووزانی نەجاتیان نابێ ؟ ـ ئەکثەریان موسوڵمان بوون ـ .

ئیبن و مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەوەم لە پێش چاوە وەك تەماشای بکەم کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ حیکایەتی یەکێ لە پێغەمەرانی ئەفەرموو کە قەومەکەی لێیان دابوو ئەویش خوێنی لە دەم و چاوی ئەسڕیی و ئەیفەرموو : خوایا لە قەومەکەم خۆش ببە ؛ چونکی ئەوان جاهیلن نازانن . یەعنی بۆیە لێیان داوم .

١٣٥٩/٤٠ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ ﷺ ـ يغزو بأم سليم ونسوة من الأنصار معها إذا غزا ، فيسقين الماء ، ويداوين الجرحىٰ . م ـ ٧/٤٦٤ .

١٣٦٠/٤١ عن أم عطية الأنصارية ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : غزوت مع رسول الله ـ ﷺ ـ سبع غزوات ، أخلفهم في رحالهم ؛ فأصنع لهم الطعام ، وأداوي الجرحى ، وأقوم على المرضى . م ـ ٧/٤٧٢ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەفەرمـوێ : پێغەمـەر ـ ﷺ ـ غەزای بە (أم سليم)و بەعزێ ژنە ئەنصارییی ئەكـرد ـ رضي الله تعالى عنهن ـ ئاویان ئەدانێو ، برینداریان تەداوی ئەكرد .

(أم عطيه)ی ئەنصاریی ـ رضي الله تعـالى عنها ـ ئـەفەرمـوێ : حەوت غەزام لە خزمەت پێغەمەرا كرد ـ ﷺ ـ كە ئەوان غەزایان ئەكرد لە مەنزڵەكەیانا ئەمـامەوە طـەعامم بـۆ دروست ئەكـردنو ، بریـندارم تەداوی ئەكردو ، خزمەتی نەخۆشم ئەكرد .

١٣٦١/٤٢ عن يزيد بن هرمز ـ رحمه الله تعالى ـ قال : كتب نجدة بن عامر الحروري إلى ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال [فشهدت ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حين قرأ كتابه وحين كتب جوابه . وقال ابن عباس : [فقال ليزيد : أكتب إليه ، فلولا أن يقع في أحموقة ما كتبت إليه . أخرى م] والله لولا أن أرده عن نتن يقع فيه ما كتبت إليه ولا نعمة عين . م اخرى] يسأله عن خمس خلال ، فقال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لولا أن أكتم علما ما كتبت إليه . كتب إليه نجدة : أما بعد : فأخبرني هل كان رسول الله ـ ﷺ ـ .

١ ـ يغزو بالنساء [والعبيد . أخرى] ؟

٢ ـ هلَ كان يضرب لهن بسهم ؟

٣ ـ وهل كان يقتل الصبيان ؟

٤ ـ ومتى ينقضي يتم اليتيم ؟

٥ ـ وعن الخمس ؛ لمن هو ؟ [وعن ذوى القربى من هم ؟ أخرى]

فكتب إليه ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : كتبت تسألني : هل كان رسول الله يغزو بالنساء [والعبيد . اخرى] ؟ وقد كان يغزو بهن

فيداوين الجرحى ويحذين [أي يُعطَين الرَّضْخَ] من الغنيمة . وأما بسهم فلم يضــرب لهن [أي ولهم] . وإن رسـول الله ـ ﷺ ـ لم يكن يقتـل الصبيان ، فلا تقتل الصبيان [إلا أن تكون تعلم منهم ما علم صاحب موسى عليهما السلام من الغلام الذي قتله . أخرى م] .

وكتبت تسـألني متى ينقضي يتم اليتيم ؟ فلعمري ! إن الـرجـل لتنبت لحيته ، وإنه لضعيف الأخذ لنفسه ضعيف العطاء منها ؛ فإذا اخذ لنفسه من صالح ما يأخذ الناس [وأنه إذا ؛ بلغ النكاح ، وأونس منه رشد ، ودفع اليه ماله . اخرى م] فقد ذهب عنه اليتم .

وكتبت تسـألني عن الخمس لِمَنْ هو ؟ [وسـألت عن سهم ذوى القربى الذي ذكر الله مَنْ هم ؟ اخرى م] وإنا كنا نقول : هو لنا فأبى علينا قومنا ذاك : [وإنـا كنا نـرى أن قرابـة رسول الله ـ ﷺ ـ هم نحن . أخرى م] م ـ ٧/٤٦٦ ـ ٤٧١ .

تەرجەمە :

یەزیدی کوڕی هورموز ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : نەجدەی کوڕی عـامیری حـەروورِی ـ خاریجی ـ نـووسی بۆ خـزمەت ئیبن‌وعـەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ یەزید ئەفەرموێ : لای ئیبن‌و عەباس ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ حـازر بووم کـە کاغـەزەکەی نـەجدەی خـوێندەوەو جوابی‌نووسیەوە ، فەرمووی : وەڵلا ئەگەر لەوە نەترسامایە کـە کەتمی عیلم ئەکەم [لە ریوایەتێکا : لەوە نەترسامایە کە نەجدە ئەحـەقی یەك ئەکا . لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : لەوە نـەترسـامایـە کە شتێکی پیس‌و بۆگەن ئەکا] جوابم بۆ نەئەنووسیەوە . نەجدە لە ئیبن‌وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ی دەرحەق پێنج شت پرسی :

١ ـ (أما بعد) خەبەرم بدەرێ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ژن‌و عەبدی لە خزمەت

خۆیا ئەبرد بۆ غەزا یان نا ؟

٢ ـ پێ بردنایە لە غەنیمەت سەهمی ئەدانێ یان نا ؟

٣ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە غەزادا منالێ ئەکوشت یان نا ؟

٤ ـ کەی هەتیوێتی هەتیو تەواو ئەبێ ؟

٥ ـ خومس هی کێ یە ؟ لە روایەتێکا (ذوي القربى) کە لە قورئانایە کێن ؟

ئیبن و عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بۆی نووسی [لە ریوایەتەکەی تریا : ئەمری پێ کردم بۆی بنووسە] : نووسیبووت : لێت ئەپرسم پێغەمەر ـ ﷺ ـ ژنان و عەبدانی ئەبرد بۆ غەزا یان نا ؟ ئەیبردن . بریندایان تەدوای ئەکرد . لە غەنیمەت بەشی ئەدان ئەمما وەك غەزایی تر سەهمی نەدەدانێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ منالێ نەئەکوشت ، تۆیش مەیانکوژە ، مەگەرەکی تۆیش لەو منالانە ئەوە بزانی کە حەزرەتی (خضر) ـ علیه السلام ـ لەو منالەی زانی کە کوشتی [یەعنی کێ کافر ئەبێ و کامیان موسوڵمان ئەبێ کە گەورە = بوون = لێکیان جوێ بکەیتەوە ئەو وەختە ئەوی کە ئەزانی کە گەورە بوو کافر ئەبێ بیکوژە ، ئەوی کە ئەزانی کە گەورە بوو موسوڵمان ئەبێ مەیکوژە . ئەمما تۆ ئەوە لە کوێ ئەزانی کە حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ نەیزانیوە ؟ !]

نووسیبووت : کەی هەتیوێتی هەتیو ئەبڕێتەوە ؟ قەسەم بە بەقای خۆم ! [کە هەر مەعلوومی خوایە . یەعنی قەسەم بە عیلمی خوا !] ئینسان ریشی ئەڕوێ لە ئەخذو عەطادا زەعیفە . کە وەك خەڵقی تر روشدی پەیدا کردو ، باڵغ بوو ، زانی ئەخذو عەطا بکاو ، سەفیه نەبێ و ، ماڵی خۆیی تەسلیم کرایەوە . . ئەو وەختە هەتیویی نامێنێ .

نووسیبووت : خومس به کێ ئـه‌درێ [له ریـوایه‌تـه‌که‌ی تـرا : قه‌رابه‌تی پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ کێن] ؟ ئێمه وامان ئه‌زانی که خزمی پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ ئێمه‌ین و خومس به ئێمه ئه‌درێ ، ئه‌مما قه‌ومه‌که‌مان له‌وه ئیبایان کـرد . ئێمه‌یـان به‌و (ذوي القـربى) ایه نـه‌زانی کـه (خمس الخمس)ی ئه‌درێتێ و نه‌یاندایێ .

١٣٦٢/٤٣ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : إشتد غضب الله على قوم فعلوا بنبيه يشير إلى رباعيته . إشتد غضب الله على رجل يقتله رسول الله ـ ﷺ ـ في سبيل الله [كأبي بن خلف ـ] ح ـ ٢٩٥/٦ . م ـ ٤٣٣/٧ . وعن ابن عباس بتقديم الثاني على الأول . وفيه : على قوم دمّوا وجه نبي الله . بدل الرباعية]

ته‌رجه‌مه :

ئه‌م حه‌دیثه مورسه‌لی صه‌حابی‌یه نه ئه‌بوهوره‌یره نه ئیبن و عه‌باس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حازری وه‌قعه‌ی ئوحود نه‌بوون .

پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ که له ئوحودا بریندار بوو فه‌رمووی : غه‌زه‌بی خوا له‌سه‌ر ئه‌و قه‌ومه به شیدده‌ت بێ که وای له پێغه‌مه‌ری کرد . ئیشاره‌تی ددانی موباره‌کی ی کرد . غه‌زه‌بی خوا له‌سه‌ر ئه‌و که‌سه به‌شیدده‌ت بێ که وه‌جهی شه‌ریفی پێغه‌مه‌ری ئه‌وی خوێناویی کرد . غه‌زه‌بی خوا له‌سه‌ر ئه‌و که‌سه بێ که پێغه‌مه‌ری ئه‌و بیکوژێ له غه‌زادا له ڕێی خوادا . [ئه‌وی به قیصاص یا به حه‌ددی شه‌رعیی ئه‌کوژرێ داخل نابێ] .

[ئه‌وی ڕوباعیه‌ی پێغه‌مه‌ری ـ ﷺ ـ شه‌هیدکردو لێوی موباره‌کی بریندار کرد عوتبه‌ی کوڕی ئه‌بو وه‌قاص بوو برای سه‌عدی = کوڕی ئه‌بو وه‌قاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ . ئه‌وی وه‌جهی شه‌ریفی بریندار کرد (ابن قميئة) بوو ، دوو حه‌لقه‌ی زرێکه‌ی به ناوچـاوانی موبـاره‌کیا

چەقیبوو . ئەبو عـوبەیـدەی جەڕاح ـ رضي الله تعـالى عنه ـ بـە ددان دەری کێشا ، دوو ددانی ئەبو عوبەیدە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کەوت ئەمجا لێی دەرهێنا ! مالیکی کوڕی سینان بـاوکی ـ باوکی ئـەبو سـەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ خوێنی ناوچاوانی مـوبارەکی مـژی لە دواییدا بێزی لێ کردەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هەرکەسێ خوێنی من تـەماسی[1] خـوێنی ئەو بکـا ئاگـری جەهـەنـنـەمی لێ نـاکـەوێ . قسطلاني ـ ٦/٢٩٥ .]

١٣٦٣/٤٤ عن عروة عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : لما كان يوم أحد هزم المشركون فصرخ [فصاح . أخرى خ] إبليس ـ لعنة الله عليه ـ : أي عباد الله أخراكم ! فرجعت أولاهم [على أخراهم . اخرى خ] فاجتلدت هي وأخراهم ، فبصر حذيفة فإذا هو بأبيه اليمان [فنادى . أخرى خ] فقال : أي عباد الله أبي ! أبي ! قال [عروة] : قالت : فوالله ما احتجزوا [ما انفصلوا عنه] حتى قتلوه ! فقال حذيفة : يقضي الله لكم . قال عروة : فوالله ما زالت في حذيفة [منها . أخرى خ] بقية خير [من دعاء واستغفار لقاتل أبيه] حتى [لقي الله . أخرى] لحق بالله ـ عز وجل ـ ح ـ ٥/٢٨٨ . ح ـ ٦/١٦٤ ، ٢٨٩ .

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : کە رۆژی ئوحود واقیع بوو موشریکان شکان ئیبلیس ـ لعنه الله ـ هاواری کرد : ئەی عیبادی خوا ئاگاتان لە دواتانەوە بێ [یەعنی گاوران لە پشتەوە خەریکن

---

(١) تەماسی . . واتە خوێنی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەر خوێنی هەرکەسێ بکـەوێ و تێکلاوی خوێنی ببێ ناچێتە جەهەننەمەوە .

هوجوومتان بۆ بێنن] لەشكری پێشووی ئیسلام گەڕانەوە سەر لەشكری دواوەی خۆیان، دەستیانكرد بە حەرب لەگەڵیانا ، یەكتریان ئەكوشت . حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ چاوی پێكەوت كە موسوڵمانەكان دەورەی یەمانی باوكیان داوە خەریكن ئەیكوژن : حوذەیفە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی كرد : ئەی عیبادی خوا باوكمە ! باوكمە ! [یەعنی مەیكوژن] حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : وەڵڵاهی لێی جوێنەبوونەوە تا شەهیدیان كرد . حوذەیفە فەرمووی : خواتان لێ خۆش بێ ، عوروە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : لەوەكە موسوڵمانان یەمانی باپیرمیان شەهیدكرد حوذەیفەی باوكم هەر دوعای خێری ئەكرد بۆ ئەوانەی كە یەمانی باوكیان شەهید كرد تا لە دنیا چوە دەرێو چوە حوزووری خوا ـ عز وجل ـ .

١٣٦٤/٤٥ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ [في سبب نزول قوله تعالى] : ﴿الذين استجابوا لله والرسول من بعدما أصابهم القرح للذين أحسنوا منهم واتقوا أجر عظيم﴾[1] قالت لعروة : يا ابن أختي كان أبوك منهم الزبير وأبو بكر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لما أصاب رسول الله ـ ﷺ ـ ما أصاب يوم أحد وانصرف المشركون خاف أن يرجعوا قال : من يذهب في إثرهم ، فانتدب سبعون رجلا ، قال كان فيهم أبو بكر والزبير . ح ـ ٢٩٦/٦ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە سەبەبی نوزوولی ئەم ئایەتی ئالیعیمرانەدا كە ئەفەرموێ : ئەوانەی كە ئیجابەتی دەعوەتی خواو

(١) آل عمران / ١٧٢ .

پێغەمەریان کرد کە بچن بە شوێن موشریکەکانا لە دوای ئەمە کە چەندیان لێ کوژرابوو چەندیان لێ بریندار بووبوو بۆ ئەوانەیان کە عەمەلی چاکەیان کردبوو کە تەقوای خوایان کردبو [کە هەموویان وا بوون] . . ئەجرێکی زۆر گەورەیان هەیە . حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ بە عوروەی فەرموو : ئەی کوڕی خوشکی خۆم هەردوو باوکت کە زوبەیرەو ئەبوبەکرە [چونکی ئەبوبەکر باوکی ئەسمای دایکی عوروە بوو] لەوانەن کە ئەم ئایەتەی ئالی‌عیمرانیان دەرحەق نازڵ بوە ، کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ئوحودا تووشی ئەوە بوو کە تووشی بوو [ددانی تەهیدکراو لێوو ناوچاوانی بریندارکراو غەیری خۆی‌و چواردە ئەصحابی نەبێ لەشکرەکە هەموو هەڕایان کرد] موشریکەکان گەڕانەوە بۆ مەکە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ترسی ئەوەی بوو کە بگەڕێنەوە سەریان فەرمووی : کێ بە شوێنیانا ئەچێ ؟ [کە بزانێ ئەگەڕێنەوە یان نا ؟ هەم تێیان بگەیێنێ کە بەو کوشتارە لەشکری پێغەمەر ـ ﷺ ـ زەعیف نەبوون‌و ئەتوانن کە شوێن دوشمن بکەون] بەو فەرموودەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ حەفتا کەس لەو ئەصحابەی کە حازری وەقعەی ئوحود بوون ئیجابەتی ئەو دەعوەتەیان کردو چوون . عوروە ئەفەرموێ : لە ناو ئەوانەدا ئەبوبەکرو زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مەوجوود بوون .

[لە طەبەرانیایە : کە ئیبن‌وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ناوی بەعزێکی بردوە ، ئەبوبەکرو ، عومەرو ، عوثمان‌و ، عەلی‌و ، عەمماری کوڕی یاسیرو ، طەلحەو ، سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص‌و ، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف‌و ، ئەبو حوذەیفەو ، ئیبن‌و مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنهم ـ مەوجوود بوون . ئیبن‌و ئیسحاق ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : کە گەیینە (حمراء الأسد) کە سێ چارەك سەعات لە

مەدینەوە دووره خوا ترسی نایه دڵیانەوە نەیانوێرا بگەڕێنەوە ، لەوەپێش ئەبوسوفیان گەییە (روحا) (لە واز)[1] لە حەرب پەشیمان بووبوەوە تەمای بوو بگەڕێتەوە بۆ مەدینە .

٤٦/١٣٦٥ عن قتادة بن دعامة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : ما نعلم حيا من أحياء العرب أكثر شهيدا أعزَّ يوم القيامة من الأنصار = قال قتادة : = وحدثنا أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قتل منهم يوم أُحد سبعون ، ويوم بئر معونة سبعون ، [يقال لهم : القراء] ويوم اليمامة سبعون . قال [قتادة] : وكان بئر معونة على عهد رسول الله ـ ﷺ ـ ، ويوم اليمامة على عهد أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يوم مسيلمة الكذاب . ح ـ ٢٩٧/٦ .

تەرجەمە :

قەتادە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : لە هیچ طائیفە لە عەشیرەتانی عەرەب هیچ کەس نازانین کە لە ئەنصار شەهیدی زیاتر بووبێ و ، لە رۆژی قیامەتا لای خوا عەزیزی زیاتر بێ . ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری داوینێ کە لە رۆژی ئوحودا حەفتایان ، لە رۆژی بیری مەعوونەدا حەفتایان ، لە رۆژی یەمامەدا حەفتایان لێ شەهید کرا . قەتادە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : رۆژی بیری مەعوونە لە زەمانی پێغەمەرا بوو ـ ﷺ ـ ، رۆژی یەمامە لە زەمانی ئەبوبەکری صەدیقا بو ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە رۆژی موسەیلیمەی کەذابا ـ لعنه الله ـ [خیلاف لە عەدەدیانا هەیە . راجع قسطلاني ٢٩٧/٦] .

(١) ئەوەی نێو کەوانەکانم بۆ نەخوێنرایەوە .

شهادة حمزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ

١٣٦٦/٤٧ عن جعفر بن عمرو بن أمية الضمري ، قال : خرجت مع عبيد الله بن عدي بن الخِيار ، فلما قدمنا حمص قال لي عبيد الله بن عدي : هل لك في وحشي نسأله في قتل حمزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ؟ قلت : نعم ، وكان وحشي يسكن حِمصَ ، فسألنا عنه ، فقيل لنا : هو ذاك في ظل قصره كأنه حَميت [زق كبير للسمن] قال : فجئنا حتى و قفنا عليه بيسير ، فسلّمنا فردَّ السلام ، قال : وعبيد الله معتجر بعمامته ما يرى وحشيّ إلا عينيه ورجليه ، فقال عبيد الله : يا وحشي أتعرفني ؟ قال : فنظر إليه ، ثم قال : لا والله إلا أني أعلم أن عدي بن الخيار تزوج امرأة يقال لها : أم القتال بنت أبي العيص ، فولدت له غلاما بمكة ، فكنت أسترضع له ، فحملتُ ذلك الغلام مع أمه فناولتها إياه فلكأني نظرت إلى قدميك .

[وزاد إبن إسحاق : والله ما رأيتك منذ ناولتك أمك السعدية التي أرضعتك بذي طوى ، فإني ناولتكها وهي على بعيرها ، فأخذْتُك ، فلمعت لي قدمك حين رفَعَتْك فما هو إلا أن وقفت عليَّ فعرفتهما] قال : فكشف عبيد الله عن وجهه ، ثم قال : ألا تخبرنا بقتل حمزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ؟ قال : نعم ، إن حمزة قتل طُعَيمْة بن عدي بن الخيار ببدر ، فقال لي مولاي جبير بن مطعم : إن قتلت حمزة بعمي فأنت حر . قال : فلما أن خرج الناس عام عينين [وهو عام أحد] وعينين جبل بحيال أُحد ، بينه وبينه وادٍ . . خرجت مع الناس إلى القتال ، فلما أن اصطفوا للقتال خرج سباع فقال : هل من مبارز ؟ قال : فخرج إليه حمزة بن عبدالمطلب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : يا سباع يا ابن أم أنمار مقطعة البظور أتحادّ

الله ورسوله ـ ﷺ ـ ؟ قال : ثم شد عليه فكان كأمس الذاهب ! قال : وكَمَنْتُ لحمزة تحت صخرة فلما دنا مني رميته بحربتي فأضعها في ثنّته [عانته] حتى خرجت من بين وركيه ، قال : فكان ذاك العهد به . فلما رجع الناس رجعت معهم فأقمت بمكة حتى فشا فيها الاسلام . ثم خرجت إلى الطائف [هاربا] فأرسلوا إلى رسول الله ـ ﷺ ـ رسولا ، فقيل لي : إنه لا يهيج الرسل .

[وعند ابن إسحاق : فلما خرج وفد أهل الطائف إلى رسول الله ـ ﷺ ـ ليسلموا ضاقت عليّ الأرض ، وقلت : ألحق بالشام أو باليمن أو ببعض البلاد فإني لفي ذلك إذ قال رجل : ويحك إنه والله ما يقتل رجلا دخل في دينه]

قال : فخرجت معهم حتى قدمت على رسول الله ـ ﷺ ـ فلما رآني قال : آنت وحشي ؟ قلت : نعم . قال : آنت قتلت حمزة ؟ قلت : قد كان من الأمر ما قد بلغك . قال : فهل تستطيع أن تغيب وجهك عني . قال : فخرجت . فلما قبض رسول الله ـ ﷺ ـ فخرج مسيلمة الكذاب ، قلت : لأخرجنّ إلى مُسَيلمة لعلّي أقتله فأكافئ حمزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : فخرجت مع الناس فكان من أمره ما كان . قال : فإذا رجل قائم في ثَلْمة جدار كأنه جمل أورَق [أسمر كالرماد] ثائر الرأس . قال : فرميته بحربتي [التي قتلت بها حمزة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فأضعها بين ثدييه حتى خرجَتْ من بين كتفيه ، قال : ووثب إليه رجل من الأنصار [عبد الله بن زيد بن عاصم] فضربه بالسيف على هامته قال [عبدالعزيز بن عبدالله بن أبي سلمة] قال عبدالله بن الفضل : فأخبرني سليمان بن يسار أنه سمع عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : فقالت جارية على ظهر بيت : وا أمير المؤمنين ! قتله العبد الأسود . ح ـ ٦/٢٩٣ .

ته‌رجه‌مه :

جه‌عفه‌ری کوڕی عه‌مری کوڕی ئومه‌ییه‌ی ضه‌مه‌ریی ئه‌فه‌رموێ : له‌گه‌ڵ عوبه‌یدوڵڵای کوڕی عه‌دیی کوڕی خیار له‌ مه‌دینه‌ چووینه‌ده‌رێ بۆ سه‌فه‌ر ، که‌ گه‌یینه‌ حیمص عوبه‌یدوڵڵا پێی وتم . نایێی بچینه‌ لای وه‌حشیی ؟ که‌ چۆن حه‌زره‌تی حه‌مزه‌ ـ رضي الله تعالى عنه ـ شه‌هیدکرد ؟ وتم : با بێم : وه‌حشي له‌ حیمصا ئیقامه‌تی ئه‌کرد ، پرسیمان : له‌کوێیه‌ ؟ وتیان : ئه‌وه‌تانێ له‌ ژێر سێبه‌ری کۆشکه‌که‌یا دانیشتوه‌ ، وه‌ك هیزه‌ رۆن ره‌ش و هه‌ڵاوساو بوو .

چووینه‌ لای ، که‌مێ به‌سه‌ریه‌وه‌ وه‌ستاین ، سه‌لامَمان لێکرد ، جوابی سه‌لامی داینه‌وه‌ ، عوبه‌یدوڵڵا سه‌روچاوی خۆی به‌ سه‌رپێچه‌که‌ی خۆی داپۆشیبوو ، وه‌حشیی غه‌یری کونی چاوی و پێی هیچ جێیێکی نه‌ئه‌بینی . له‌ وه‌حشیی پرسی : ئه‌مناسیت ؟ وه‌حشیی تێی فکری وتی : خه‌یر وه‌ڵڵا ئه‌وه‌ نه‌بێ عه‌دیی کوڕی خیار ژنێکی هێنا ناوی (أم قتال) بوو کچی (أبو العيص) له‌ مه‌ککه‌ کوڕێکی به‌ وه‌له‌د هێنا ، بۆ که‌سێك ئه‌گه‌ڕام که‌ شیری بداتێ ، ئه‌و مناڵه‌م هه‌ڵگرت له‌گه‌ڵ دایکیا دامه‌ ده‌ست دایکی (كأنه) ئێسته‌ ته‌ماشای پێی تۆ ئه‌که‌م [یه‌عنی وه‌ك پێی ئه‌و مناڵه‌یه‌] .

[ئیبن وئیسحاق ئه‌فه‌رموێ : وه‌حشیی وتی : وه‌ڵڵاهی له‌و وه‌خته‌وه‌ که‌ تۆم داوه‌ته‌ ده‌ست دایکه‌ سه‌عدی‌یه‌که‌ت که‌ شیری داویتێ له‌ (ذو طوى)دا تۆم نه‌دیوه‌ ، ئه‌و به‌سه‌ر وشتره‌که‌یه‌وه‌ بوو تۆم دایه‌ ده‌ستی و وه‌ری‌گرتی ، له‌و وه‌خته‌دا که‌ به‌رزم‌کردی‌یه‌وه‌ پێتم دی ئیتر هیچی تر نه‌بوه‌ تا ئێسته‌ ، که‌ چاوم به‌ پێت = که‌وت = پێم‌ناسیته‌وه‌ . له‌ به‌ینی ئه‌و وه‌خته‌داو ئه‌و وه‌خته‌ که‌له‌گه‌ڵ جه‌عفه‌را چوه‌ لای په‌نجا ساڵ رابوردبو] .

جـەعفەر ئـەڵێ : ئەو وەختـە عوبـەیدوڵـڵا دەم و چاوی خـۆیی دەرخست . لەپاشا عوبەیدوڵڵا بە وەحشیی وت : خەبەری ئـەوەمان نادەیتێ کە حەمزەت ـ رضي الله تعالى عنه ـ چۆن شەهیدکرد ؟ وەحشیی وتی : بەڵێ خەبەرت ئەدەمێ : حەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ طوعەیمەی کوڕی عەدیی [کوڕی خیاری] کوڕی نەوفەلی لە بەدرا کوشت ، مەولام کە جوبەیری کوڕی موطعیمە [لە فەتحا موسوڵمان بوو] پێی وتم : ئەگەر لە باتی مامم = حەمزە = بکوژی تۆ ئازاد بی . کە خەڵق لە ساڵی (عینین)ا چوونەدەرێ . عەینەین : شاخێکە بەرابەر ئوحود لە بەینی ئەوو ئوحودا دەشتێ هەیە ، منیش کە لەگەڵ خەڵقا چووم بۆ ئوحود بۆ شەڕ لەگەڵ موسوڵمانانا کە هەردوو لەشکر صەفیان بەست بۆ شەڕ سەباعی کـوڕی (عبدالعزى)ی خەزاعیی چوە مەیدان وتی : کەسێ هەیـە موبـارەزەم لـەگەڵ بکـا ؟ حەزرەتی = حـەمـزە = ـ رضي الله تعـالى عنـە ـ چـوە مەیدانی ، فەرمووی : ئەی سەباع ، ئەی کوڕی (أم أنمار)ی قیتکەبڕ ! [دایکی قیتکەی ژنانی ئەبڕی و خەتەنەی ئەکردن] بۆ تۆ عیناد لەگەڵ خواو پێغەمەریا ئەکەی ـ ﷺ ـ و موحارەبەیان لەگەڵا ئەکەیت و دوشمنایەتییان ئەکەی ؟ لە پاشا هەڵمەتی دایێ و کوشتی وەك دوێنێی رابـوردو رابورد . وەحشیی وتی : لە پەنا بەردێکا خۆم مات دا بۆ ، حەزرەتی حەمزە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لێم نزیك بووەوە نێزەکەم بۆ هاویت ، دام لـە خوار ناوکیەوە لە سێبەندەیەوە چوە دەرێ ، ئیتر ئەوە بوو حەمزەم نەدی ـ رضي الله تعالى عنه ـ یەعنی وەفاتی کرد .

کە خەڵق لە ئوحود بۆ مەکە گەرانەوە لەگەڵیـان گەرامـەوە ، لە مەککەدا ئیقامەتم کرد ، تا ئیسلامەتی لە مەککـەدا بڵاویـوەوەو فەتحی مەکە کرا . لە پاشا چووم بۆ طائیف ، خەڵقی طایف پیاویـان نارد بـۆ

خـزمەت پێغـەمەر ـ ﷺ ـ پێیـان وتم : کە پێغـەمەر ـ ﷺ ـ فـروستادە ناکوژێ ، منیش لەگەڵیـانا چـوومە خـزمەتی ، کـە چاوی پێم کـەوت فـەرمووی : تـۆ وەحشیت ؟ عەرزم کـرد : بـەڵێ . فـەرمـووی : تـۆ حەمزەت کوشت ؟ عەرزم کرد : چۆنت پێگەییوە وابوو . فەرمووی : ئەتوانی رووی خۆتم لێ ون بکەی تا نەتبینم ؟ لە خزمەتی چوومەدەرێ .

کە پێغەمـەر ـ ﷺ ـ ئەمـری حەقی بـەجێ هێناو مـوسەیلیمـەی کـەذذاب خورووجی کـرد وتم : ئەبێ بچم بـۆ حەربی مـوسەیلیمـەی کەذذاب بەڵکو بیکوژم لە موکافاتی حەزرەتی حەمزەدا،لەگەڵ خەڵقی کە حەزرەتی صەدیق ناردنی بۆ حـەربی موسـەیلیمە . منیش چـووم ، ئەو شەڕو شۆڕە بوو کە زۆر لە موسوڵمانان شەهیدکران و لە پاشا موسوڵمانان فەتحیان کرد ، کە دیم موسەیلیمە لە کەلەبەری دیوارێکا وەك وشتری بۆز وەستابوو ، سەرو قژی پەرێشان بوو ، بەو نێزەیەی کە حەزرەتی حەمزەم پێ شەهید کـردبوو نێـزەیێکم بۆ هـاویت دام لە بـەینی هەردوو گـۆی مەمکی ، لە بەینی هەردوو شانیەوە چوە دەرێ ، پیاوێکیش لە ئەنصار [عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی کوڕی عـاصمی مازنـدیی] شیرێکی کێشـا بەسەریـا . عـەبـدوڵـڵای کـوڕی عـومـەر ـ رضي الله تعـالى عنهـما ـ ئەفەرموێ : کە موسەیلیمە کوژرا جاریەیێ لە سەربـانی خانـوویێکەوە وتی ; وای بۆ (أمير المؤمنين) ! عەبدە حەبەشی یەکە کوشتی .

[موسەیلیمە ئیددیعای پێغەمەرێتی ئەکـرد ، ئیددیعـای ئەمیـریی نەئەکرد ، ئەمما چونکی ئیشی ئەوانەی ئەکرد کە ئیمانیان پێ هێنابوو لای ئەو ژنەیش وابوو ؛ چونکی ئیمانیان پێ هێناوە بە موئمینی موسەیلیمە حسێبن بۆیە وتی : (أمير المؤمنين)] .

غزوة خندق

شوال سنة أربع . غزوة قريظة سنة أربع ، غـزوة رجيع وبئـر معونة سنة أربع .

غزوة خندق سنة أربع

١٣٦٧/٤٨ عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن النبي - ﷺ - عرضه [عرضني .م] يوم أحد وهو [وأنا . م] ابن أربع عشرة سنة فلم يجزه [ني . م] وعرضه [ضني . م] يوم الخندق وهو [أنا . م] ابن خمس عشرة سنة فأجازه [ني . م] ح - ٣٠٨/٦ ، م - ٦٧/٨ .

قال نافع : فقدمت على عمر بن عبدالعزيز - رضي الله تعالى عنه - وهو يومئذ خليفة ، فحدثته هذا الحديث ، فقـال : إن هذا الحـد بين الصغير والكبير . فكتب إلى عماله : أن يفرضوا لمن كان ابن خمس عشرة سنة ، ومن كان دون ذلك فاجعلوه في العيال . م - ٦٧/٨ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - ڕۆژی ئـوحود ڕای‌نـوانم بۆ غـەزا چوارده سـاڵ بووم قەبووڵی نەکردم . ڕۆژی خەندەق ڕای‌نوانم پانزەساڵ بـووم قەبـووڵی کردم .

نافیع - رحمه الله - ئەفەرموێ : چوومە خزمەتی عومەری کوڕی عەبدولعەزیز - رضي الله تعـالى عنه - ئـەو وەختە خـەلیفە بـوو . ئەم حەدیثەم بۆ نەقڵ کرد فەرمووی : پانزەساڵی حەددێکە لە بەینی گەورەو بوچووکا . بۆ مەئموورانی خۆیی نووسی : کە ئەوانەی پانزە ساڵیان تەواو

کردبێ بچنه غەزا له غەنیمەت حیصەیان بۆ جوێ بکەنەوە . ئەوانەی له پانزه کەمتربن مەیانبەن بۆ غەزا له ناو ئەهل و عەیالیان بهێڵنەوە .

١٣٦٨/٤٩ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أول يوم شهدته يوم الخندق . ح ـ ٦/٣١٢ .

تەرجەمە :

= ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئـەفەرمـوێ . = ئەوەڵ غەزایێ کە چووم غەزای رۆژی خەندەق بوو .

١٣٦٩/٥٠ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ [قالت في تفسير] : ﴿إذ جاؤكم من فوقكم ومن أسفل منكم ، وإذ زاغت الأبصار ، وبلغت القلوب الحناجر . . .﴾[1] قالت : كان ذلك يوم الخندق . ح ـ ٦/٣١١ . م ـ ١٠/٤٧١ .

تەرجەمە :

عائیشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ له تەفسیری ئەم ئایەتی سوورەتی ئەحزابەدا کە خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئەی ئەوانە کە ئیمانتان هەیە ئەو نیعمەتە بێننەوە پێش چاوتان شوکری بکەن کە ئەحزاب له سەرەوەو له خوارەوە هاتنەسەرتان دەوریان دان ، له ترسا چاوتان ئەبڵەق بوو ، رۆح گەیی یە قورقوڕاگەتان [بە ئەنواعی ظەن ظەنتان بە خوا ئەبرد ؛ لاتان وابوو کە نەصرەتتان داوە ؟] . . ئەفەرموێ : کە ئەو رۆژە رۆژی ئەحزاب بوو .

١٣٧٠/٥١ سليمان بن صرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول ـ حين أجلى [إفعال ، معلوم أو مجهول] الأحزاب

(١) الأحزاب / ١٠ .

عنه ـ : الآن نغزوهم ولا يغزوننا ، نحن نسير إليهم . [صدق رسول الله ـ ﷺ ـ]ح ـ ٦/ ٣١٤ .

تەرجەمە :

سولەیمانی کوڕی صورەد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە ئەحزاب لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ دوورکەوتنەوەو طەرد بوون لێم بیست ئەیفەرموو : ئیتر ئێمە ئەچین غەزایان لەگەڵ ئەکەین ئەوان نایێن غەزامان لەگەڵ بکەن ، ئێمە ئەچینە سەریان .

ساڵی دوایی تەشریفی چوو بۆ عومرە نەیان هێشت ، صوڵحی لەگەڵ کردن ، کە ساڵی دوایی تەشریفی بچێ و عومرە بکا ، تا سێ رۆژ لە مەککەدا تەشریفی بەند بێ و رۆژی چوارەم لێی بچێتە دەرێ ، دوای عومرە کە ئەوان عەهدیان هەڵوەشانەوە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوە سەریان و فەتحی مەکەی کرد . ـ صدق رسول الله ـ ﷺ ـ .

١٣٧١/٥٢ عن إبراهيم التيمي عن أبيه قال : كنا عند حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال رجل : لو أدركت رسول الله ـ ﷺ ـ قاتلت معه وأبليت . فقال حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أنت كنت تفعل ذاك ؟ ! لقد رأيتنا مع رسول الله ـ ﷺ ـ ليلة الأحزاب وأخذتنا ريح شديدة وقُرٌّ [برد] ١ ـ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : ألا رجل يأتيني بخبر القوم جعله الله ـ عز وجل ـ معي يوم القيامة ؟ فسكتنا ، فلم يجبه أحد منا . ٢ ـ ثم قال : ألا رجل يأتيني بخبر القوم جعله الله ـ عز وجل ـ معي يوم القيامة ؟ فسكتنا ، فلم يجبه منا أحد ! ٣ ـ ثم قال : ألا رجل يأتيني بخبر القوم جعله الله ـ عز وجل ـ معي يوم القيامة ؟ فسكتنا ، فلم يجبه منا أحد ! فقال : قم يا حذيفة فأتنا بخبر القوم ! فلم أجد بُدًّا إذ دعاني باسمي أن أقوم . قال : إذهب فأتني بخبر القوم ولا تذعرهم عليّ [لا تفزعهم ولا

تحركهم عليّ . والمراد لاتحركهم عليك ، فإنهم إن أخذوك كان ذلك ضررا عليّ] فلما ولّيت من عنده . جعلت كأنما أمشي في حمّام حتى أتيتهم ! فرأيت أبا سفيان يَصْلِيْ ظهره بالنار ، فوضعت سهما في كبد القوس فأردت أن ارميه ، فذكرت قول الرسول - ﷺ - : ولا تذعرهم علي ، ولو رميته لأصبته . فرجعت وأنا أمشي في مثل الحمّام ، فلما أتيته فأخبرته بخبر القوم وفرغت قرِرت ، فألبسني رسول الله - ﷺ - من فضل عباءة كانت عليه يصلي فيها ، فلم أزل نائما حتى أصبحت ، فلما أصبحت قال : قم يا نَوْمان [كثير النوم] . ح - ٤٢٨/٧ .

تەرجەمە :

ئیبراهیمی تەیمی لە باوكیەوە ریوایەت ئەكا ئەفەرموێ : لای حوذەیفە بووین - رضي الله تعالى عنه - پیاوێ وتی : ئەگەر بگەیمایە زەمانی پێغەمەر - ﷺ - لە خذمەتیا غەزام ئەكردو زۆر چاك شەڕم بۆ ئەكرد ، كە لە ناو ئەصحابا ناوم دەركەوێ . حوذەیفە - رضي الله تعالى عنه - كە زانی ئەو پیاوە زۆر خۆی هەڵەكێشێ و موبالەغە ئەكا . . فەرمووی : تۆ وات ئەكرد ؟ ! لە شەوی ئەحزابا لە خذمەت پێغەمەرا - ﷺ - چاوم بە خۆمان كەوت باییكی زۆر بەشیددەت ئەهات و زۆرمان سەرما بوو ، پێغەمەر - ﷺ - سێ دەفعە فەرمووی : كەسێ نی‌یە خەبەری قەومی ئەحزابمان بۆ بهێنێتەوە كە چی ئەكەن رۆژی قیامەت ئەو كەسە لەگەڵ من بێ ؟ لە هەر = سێ = جارەكەدا هەموو بێدەنگ بووین و هیچ كەس جوابی نەدایەوە ! دەفعەی چوارەم فەرمووی : ئەی حوذەیفە تۆ بچۆ خەبەری ئەو لەشكری ئەحزابەمان بۆ بهێنەرەوە .

كە پێغەمەر - ﷺ - بە ناوی خۆمەوە منی بانگ = كرد = هیچ چارەم نەما ئەبوو هەڵسم فەرمووی : بچۆ خەبەرمان بۆ بهێنەرەوە ئەمما شتێكی

وا مەکە کە لە (علیه) ی من تەحریکیان بکەی [یەعنی موعامەلەیێکی وا مەکە کە لێت خەبەردار ببن و بتگرن ؛ چونکی ئەوە زەرەری منی تیا هەیە] کە لە خذمەتی پشتم هەڵکردو ڕۆییم ئەو باو سەرمایەم حیس نەئەکرد وەك لە ناو حەماما بڕۆم وا گەرمم بۆوە ! کە چووم ئەبوسوفیانم دی پشتی خۆی بە ئاگر گەرم ئەکردەوە تیرێکم خستە ناو جەرگەی کەوانەکەمەوە تەمام = بوو = تێی بگرم ، ئەو فەرموودەی پێغەمەرەم هاتەوە فکر - ﷺ - کە فەرمووی : تەحریکیان مەکەرە سەرم ، ئەگەر تێم بگرتایە ئەم ئەنگاوت . گەڕامەوە وەك لە ناو حەماما بڕۆم ، کە هاتمەوە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - و خەبەرم دایێ و وەزیفەکەم بەجێ هێنا دووبارە ئەو سەرمایەم بۆ هاتەوە و تەزیم ! پێغەمەر - ﷺ - بە لایێکی ئەو عەبایەی کە لە بەریا بوو نوێژی پێوە ئەکرد دایپۆشیم ، تا وەختی سبەینێ لێی نوستم کە بەیانی دا پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەی خەواڵۆ هەڵسە .

ئەمیری لەشکر ئەبێ بە دەوام وریا بێ و جاسووس بنێرێ و کەشفی ئەحواڵی دوشمن بکا ، ئەوی بۆ ئەوە ئەمری پێکرد لازمە دەزبەجێ ئیطاعەی بکا ، ئاگاداری خۆی بێ فەرقی پێ نەکەن .

بەو سەرمایە کە حوذەیفە - رضي الله تعالی عنه - هیچ سەرمای نەبوە تا هاتۆتەوە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - هەر گەرمای بوە ئەوە موعجیزەیێکی زۆر گەورەی پێغەمەرە - ﷺ - .

غزوة بني قريظة عقيب الخندق

١٣٧٢/٥٣ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كأني أنظر إلى الغبار ساطعا في زقاق [سكة . اخرى خ] بني غنم موكبَ جبريل [الموكب نوع من السير وجماعة الفرسان يسيرون برفق] حين سار رسول الله ـ ﷺ ـ إلى بني قريظة ح ـ ٣١٦/٦ ، ح ـ ٥/٢٥٩ .

تەرجەمە :

ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : (كأنه) تەماشای ئەو تۆزە ئەکەم کە هەڵەستا لە ناو کۆڵانی بەنی غونما لەبەر ڕۆیینی ئەسپی جیبریل ـ عليه السلام ـ لەو وەختەدا کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوو بۆ سەر قورەیظە .

١٣٧٣/٥٤ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبي ـ ﷺ ـ يوم الأحزاب : لايصلين أحد [منكم] العصر [وفي مسلم الظهر] إلا في بني قريظة ، فأدرك بعضَهم العصرُ في الطريق . فقال بعضهم : لا نصلي حتى نأتيها ، وقال بعضهم : بل نصلي ، لم يُرَد منا ذلك [بل الاستعجال في السير] فذكر ذلك للنبي ـ ﷺ ـ فلم يعنف واحدا منهم . ح ـ ٣١٦/٦ ، ح ـ ١٩٢/٢ . م ـ ٣٨٤/٧ . ولفظ مسلم عنه :

قال : نادى فينا رسول الله ـ ﷺ ـ يوم انصرف عن الأحزاب : أن لايصلين أحد الظهر إلا في بني قريظة . فتخوف ناس فوت الوقت فصلوا دون بني قريظة . وقال آخرون : لا نصلي إلا حيث أمرنا رسول الله ـ ﷺ ـ وإن فاتنا الوقت . قال : فما عنف واحدا من الفريقين . م ـ ٣٨٤/٧ .

تەرجەمە :

ئیبن و عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە تەشریفی لە ئەحزاب گەڕایەوەو چوو بۆ بەنی قورەیظە ئەمری فەرموو : هیچ کەس لە بەنی قورەیظەدا نەبێ نوێژی عەصری ـ لە موسلیما نوێژی نیوەڕۆی ـ نەکا . لە ڕێگە نوێژی عەصر داهات ، بەعزێ ترسان ، کە نوێژەکەیان بچێ ، لە پێش ئەمەدا کە بگەنە بەنی قورەیظە نوێژیان کرد ، بەعزێ وتیان : تا نەگەینە ئەوێ کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری پێ کردووین نایکەین ، با وەختیش رابووڕێ ، خەبەریان دا بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ هیچ کامیانی لەوم نەکرد .

موسلیم ئەفەرموێ : نوێژی نیوەڕۆ . بوخاریی ئەفەرموێ : نوێژی عەصر . طەریق و شێخی هەردوکیان یەکێکە ، هیچ فەرقیان نی یە ، ئەم موخالەفەیان لە بەر چی یە ؟

نەوەویی و قەسطەلانی ئەفەرموون : ئەو وەختەی کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەوەی فەرموو بەعزێ لە ئەصحاب نوێژی نیوەڕۆیان کردبوو بەوانەی فەرموو : نوێژی عەصرتان مەکەن تا لە بەنی قورەیظە ئەیکەن . بەعزێکیان نەیکردبوو ، بەوانەی فەرموو : نوێژی نیوەڕۆتان مەکەن تا لە بەنی قورەیظە ئەیکەین . ئەوانەی کە نەیانکردبو تا بەنی قورەیظەو تەئخیریان خست وا لە ئەمرەکەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ گەیبوون کە مەقصوودی (استعجال) کردنە لە ڕۆیینا .

٥٥/١٣٧٤ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان الرجل يجعل للنبي ـ ﷺ ـ النخلات حتى افتتح قريظة والنضير ، وإن أهلي أمروني أن آتي النبي ـ ﷺ ـ فأسأله الذين [الذي نسخة] كانوا أعطوه أو بعضه ، وكان النبي ـ ﷺ ـ قد أعطاها أم أيمن [بركة ـ رضي الله تعالى عنها ـ]

فجاءت أم أيمن فجعلت الثوب في عنقي تقول : كلاّ والذي لا إله إلا هو لا يعطيكم وقد أعطانيها ، أو كما قالت . والنبي ـ ﷺ ـ يقول : [يا أم أيمن أتركيه ولك كذا وكذا . م] لك كذا [من عندي] وتقول : كلا والله حتى أعطاها . [قال سليمان بن طرخان] حسبت أنه [أنسا] قال : عشرة أمثاله [أو قريبا من عشرة أمثاله . م] أو كما قال . ح ـ ٦/٣١٦ ، م ـ ٧/٣٨٨ . بفرق كما ترى .

١٣٧٥/٥٦ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما قدم المهاجرون من مكة المدينة قدموا وليس بأيديهم شيٌ ، وكان الأنصار أهل الأرض والعقار فقاسمهم الأنصار على أن أعطوهم أنصاف ثمار أموالهم كل عام ويكفونهم العمل والمؤنة ، وكانت أم أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهي تدعىٰ أم سُلَيم وكانت أم عبدالله بن أبي طلحة كان أخا لِأنس لِأمه ، وكانت أعطت أم أنس ـ رضي الله تعالى عنها ـ رسول الله ـ ﷺ ـ عذاقا لها فأعطاها رسول الله ـ ﷺ ـ أم أيمن مولاته أم أسامة بن زيد .

قال ابن شهاب : فأخبرني أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ لما فرغ من قتال أهل خيبر وانصرف إلى المدينة رد المهاجرون إلى الأنصار منائحهم التي كانوا منحوهم من ثمارهم . قال : فرد رسول الله ـ ﷺ ـ إلى أُمّي عذاقها ، وأعطى رسول الله ـ ﷺ ـ مكانهن من حائطه . قال ابن شهاب : وكان من شأن أم أيمن ـ أم أسامة بن زيد ـ ـ رضي الله تعالى عنهم ـ أنها كانت وصيفة لعبد الله بن عبدالمطلب ، وكانت من الحبشة . فلما ولدت آمنة رسول الله ـ ﷺ ـ بعدما تُوفِّيَ أبوه ، فكانت أم أيمن تحضنه حتى كبر رسول الله ـ ﷺ ـ فأعتقها ، ثم أنكحها زيد بن حارثة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ثم تُوفِّيتْ بعد ما تُوفِّيَ رسول الله ـ ﷺ ـ بخمسة أشهر . م ـ ٧/٣٨٦ ،

ح ـ ٤/٣٥٤ .

مەعنای ئەم حەدیثانە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ و موهاجیر لە مەکەوە هیجرەتیان کرد بۆ مەدینە هیچیان نەبوو ، ئەنصار ئەراضیی و عەقاریان بوو ، لەگەڵ موهاجیرەکان بەشیانکرد ، بەم شەرطە کە رەقەبەکەی[1] هی ئەنصار بێ و موهاجیر بەخێوی بکەن و نیوەی حاصڵاتەکەیان ببێ . (ام سلیم) ی دایکی ئەنەس و عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بەعزێ دارخورمای دا بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ دای بە (أم أيمن) ی دایکی ئوسامەی کوڕی زەید ـ رضي الله تعالى عنهم ـ . کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەتحی قورەیظەو بەنی نەضیرو خەیبەری کرد موهاجیر ئەو ماڵەی کە ئەنصار دابوویێ ئیعادەیان کردەوە بۆ ئەنصار . پێغەمەریش ـ ﷺ ـ ئەوی کە (ام سليم) ـ رضي الله تعالى عنها ـ دابووی بە پێغەمەر ـ ﷺ ـ رەدی کردەوە بۆ (ام سليم) .

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کەس و کارم یەعنی دایکم ئەمری پێکردم کە بچمە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ داوای ئەوەی لێ بکەم کە دایکم دابوویێ بۆی ئیعادە بکاتەوە . (أم أيمن) ـ رضي الله تعالى عنها ـ هات جلەکەمی لە ملمەوە ئاڵان ئەیفەرموو : خەیر وەڵڵاهی قەسەم بەوەی غەیری ئەو مەعبوودی بەحەق نی یە پێغەمەر ـ ﷺ ـ داویەتی بە من ناتانداتەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەیفەرموو : ئەوەت

(١) رەقەبەکەی : واتە سەرەکەی ، واتە ماڵەکە دەسمایە بێ لای موهاجیرەکان بەڵام بە قازانج بە نیوەیی و دوایی سەرەکە هەر ماڵی ئەنصارەکان بێ .

ئەدەمێ لە ماڵی خۆم ، ئەویش هەر ئەیفەرموو : وەڵڵاهی نـابێ . . تا پێغەمەر - ﷺ - دوو ئەوەندە ، یا فەرمووی : بە قەد دە ئەوەندە کە دایکم دابووێ دای بە (أم أيمن) - رضي الله تعالى عنها - لە موڵکی خالیصی پێغەمەر - ﷺ - ئەمجا رازیی بوو .

ئیبن و شـەهاب بـەو ئیسنادە ئـەفەرمـوێ : (أم أيمن) ی دایکی ئوسامەی کوڕی زەید - رضي الله تعالى عنهم - جـاریەی عـەبدوڵـڵای باوکی پێغەمەر بوو - ﷺ - ورضي عنه - حەبـەشیی بوو ، کـە ئامینـە - رضي الله تعالى عنها - پێغەمەری بوو - ﷺ - دوای وەفاتی باوکی (أم أيمن) - رضي الله تعالى عنها - [لە دوای ئەمـە کە پێغـەمەر - ﷺ - لـە طەرەف حەلیمەی سەعدیەوە - رضي الله تعالى عنها - ئیعادەکرایەوە بۆ لای دایکی] تەماشای پێغەمەری ئەکرد - ﷺ - و بەخێوی ئەکـرد ، تا پێغەمەر - ﷺ - گەورە بوو ئەو وەختە پێغەمەر - ﷺ - ئازادی کردو لـە زەیدی کوڕی حاریثەی مارەکرد - رضي الله تعالى عنه - بە پێنج مانگ دوای پێغەمەر - ﷺ - وەفاتی کرد - رضي الله تعالى عنها - .

غزوة الرجيع سنة أربع ، وبني لحيان

١٣٧٦/٥٧ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بعث النبي ـ ﷺ ـ عشرة عينا [جاسوسا] وأمَّر عليهم عاصم بن ثابت الأنصاري ، وهو جد عاصم بن عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فانطلقوا حتى إذا كانوا بالهدأة ، وهو بين عسفان ومكة ، ذُكِروا لِحَيٍّ من هذيل يقال لهم : بنو لِحْيان فنفروا لهم قريبا من مائتي رجل كلهم رام ، فاقتصّوا آثارهم حتى وجدوا مأكلهم تمرا تزودوه من المدينة ، فقالوا : هذا تمر يثرب ، فاقتصوا آثارهم ، فلما رآهم عاصم وأصحابه ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لجأوا إلى فَدْفَدٍ [تهپۆلكه] وأحاط بهم القوم ، فقالوا لهم : إنزلوا واعطونا بأيديكم ولكم العهد والميثاق ولا نقتلُ منكم أحدا . قال عاصم بن ثابت ـ رضى الله تعالى عنه ـ ـ أميرُ السرية ـ : أما أنا فوالله لا أنزل في ذمة كافر، ألـلّهـم أخبر عنا نبيك ! فرموهم بالنبل فقتلوا عاصما في سبعة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فنزل إليهم ثلاثة نفر بالعهد والميثاق ، منهم : خبيب الأنصاري ، وابن دثنة : زيد بن معاوية ، ورجل آخر [عبدالله بن طارق البلوي ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] فلما استمكنوا منهم أطلقوا أوتار قسيهم [فربطوهم بها] فأوثقوهم فقال الرجل الثالث : هذا أول الغدر ، والله لا أصحبكم إن في هؤلاء لأسوة ـ يريد القتلى ـ فجرروه وعالجوه على أن يصحبهم فأبى ، فقتلوه [بمرِّ الظهران] فانطلقوا بخبيب وابن دثنة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حتى باعوهما بمكة بعد وقعة بدر ؛ فابتاع خبيبا بنو الحرث بن عامر بن نوفل بن عبدمناف . [واشترى ابن دثنة صفوان بن أمية وقتله بأبيه] وكان خبيب ـ رضي الله تعالى عنه ـ هو قتل الحرث بن عامر يوم بدر [فأخروه عندهم حتى تنقضي الأشهر

الحرم] .

فلبث خبيب عندهم أسيرا [حتى أجمعوا قتله إستعار موسى من بعض بنات الحرث استحد بها . ح - ٦/٣٠٢] .

[قال ابن شهاب] : فأخبرني عبيدالله بن عياض أن بنت الحرث [زينب] أخبرته أنهم حين اجتمعوا [لقتله] إستعار منها موسى يستحد بها فأعارته ، فأخذ إبنا لي وأنا غافلة حين أتاه ، قالت فوجدته مُجْلِسه على فخذه والموسى بيده ففَزِعْت فَزْعة عرفها خبيب في وجهي . فقال : تخشين أن أقتله ؟ ما كنت لأفعل ذلك . والله ما رأيت أسيرا قط خيرا من خبيب ، والله لقد وجدته يوما يأكل من قِطْف عنب في يده وإنه لموثَق في الحديد وما بمكة من تمر . وكانت تقول : إنه لرزق من الله رزقه خبيبا ، فلما خرجوا من الحرم ليقتلوه في الحل قال لهم خبيب : ذروني أركع ركعتين ، فتركوه فركع ركعتين ، ثم قال : لولا أن تظنوا أن ما بي جزع لطوّلتها ، اللهم احصهم عددا [واقتلهم بددا ، ولا تبق منهم أحدا ثم أنشأ يقول : ح - ٦/ ٢٥٠]

ولست أبالي حين أقتل مسلما
على أي شق كان لله مصرعي
وذلك في ذات الاله، وإن يشأ
يبارك على أوصال شِلْو [جسد] ممزع [مقطع]

[وزاد موسى بن عقبة : فلم يحل الحول ومنهم أحد حي] فقتله [أبو سِرْوَعة عقبة] بن الحرث . فكان خبيب هو سنّ الركعتين لكل امرئ مسلم قتل صبرا . فاستجاب الله لعاصم بن ثابت يوم أصيب ، فأخبر النبي - ﷺ - أصحابه خبرهم وما أصيبوا ، وبعث ناس من كفار قريش إلى عاصم حين حُدِّثوا أنه قتل ليؤتَوا بشيٍّ منه يعرف ، وكان قد قتل

رجلا من عظمائهم يوم بدر [هو عقبة بن أبي معيط] فبُعث على عاصم مثل الظُّلّة [أي السحابة المُظِلّة] من الدَّبْر [ذكور النحل أو الزنابير] فحمته من رسولهم ، فلم يقدروا على أن يقطعوا من لحمه شيئا .
ح ـ ٥/١٥٧ . ح ـ ٦/٢٤٩ ، ٣٠١ .

هذان البيتان[1] من قصيدة ذكرها ابن إسحاق أولها :

لقد جمع الأحزاب حولي وألّبوا
قبائلهم ، واستجمعوا كل مجمع
وقد قربوا أبناءهم ونساءهم
وقُرِّبت من جذع طويل ممنع
وكلهم يُبدي العداوة جاهدا
عليَّ لأني في وثاق بمضيع
إلى الله أشكو غربتي بعد كربتي
وما جمع الأحزاب لي عند مصرعي
فذا العرش صبرني على ما أصابني
فقد بضعوا لحمي ، وقد ضل مطمعي
وذلك في ذات الاله ، وإن يشأ
يبارك على أوصال شلو ممزع
وقد عرضوا بالكفر والموت دونه
وقد ذرفت عيناي من غير مدمع
ومابي حذار الموت إني لَميِّت

(١) مەبەستی دوو بەیتەکەیە کە لە پێشەوە نووسینی . دانەر ـ خ ـ مانای قەصیدەکەیشی نەکردوە .

ولكن حذاري حرَّ نار تلفع
فلست بمبد للعدوّ تخشعا
ولا جزعا إني إلى الله مرجعي
فلست أبالي حين أقتل . . . إلخ

تەرجەمە :

ئەبو هورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - دە کەسی بە جاسووسیی نارد ، عاصیمی کوڕی ثابیتی ئەنصاریی کرد بە رەئیسیان ، عاصیم باپیری عاصیمی کوڕی عومەری کوڕی خەطاب بوو - رضي الله تعالى عنهما - . ڕۆیین تا گەیینە هەدئە کە جێیێکە لە بەینی عەسفان و مەکەدا ، خەبەر درا بە قەومێ لە هوذەیل کە بەنی لیحیانیان پێ ئەڵێن . نزیکی دووصەد پیاویان بۆ ناردن ، هەموویان تیرانداز بوون ، شوێنیان هەڵگرتن تا ئەو دەنکە خورمایەیان دۆزی‌یەوە کە لە مەدینەوە هەڵیان گرتبوو کردبوویان بە تێشوو . وتیان : ئەمە خورمای مەدینەیە . دیسان شوێنیان هەڵگرتن تا پێیان گەیین . کە عاصیم و رەفیقەکانی چاویان پێیان کەوت ئیلتیجایان بە تەپۆڵکەیێ کرد ، ئیحاطەیان دان ، دەورەی تەپۆڵکەکەیان لێ گرتن ، پێیان وتن : بێنەخوارێ دەستی خۆتانمان بدەنێ ، عەهدو پەیمان بێ کە هیچتان لێ نەکوژین . عاصیم - رضي الله تعالى عنه - کە ئەمیریان بوو ، فەرمووی : من لەسەر عەهدی کافر ناچمەخوارێ و تەسلیمیان نابم . فەرمووی : خوایا خەبەرمان بدە بە پێغەمەری خۆت - ﷺ - موشریکەکان تیرەبارانیان کردن عاصیم و شەش رەفیقییان شەهید کردن - رضي الله تعالى عنهم - بە عەهدو میثاق سیانیان چوونە خوارێ ، خوبەیبی ئەنصاریی و ئیبن و دەثینە کە زەیدی کوڕی موعاویەیەو ، پیاوێکی تریان [کە عەبدوڵڵای کوڕی طاریقی بەلەویی یە]

ـ رضي الله تعالى عنهم ـ كه چوون و تەسليم بوون كافرەكان ژێی كەوانەكەيان ترازان و توند بەستيان ، پياوەكەی تر كە عەبدوڵلايە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەمە ئەووەڵ غەدرە كە كردتان . وەڵلاهی لەگەڵتان نايێم منيش وەك ئەو حەوت رەفيقمە كە شەهيدكران ، رايان كێشاو لەگەڵی خەريك بوون كە لەگەڵيانا بروا نەرۆيی . [دەستی لە بەندەكەی دەركێشاو پەلاماری شيرەكەی خۆيی دا ، لێی دووركەوتنەوەو دەورەيان دا بە بەرد شەهيديان كرد [لە مر الظهران]ا ابن سعد] .

خوبەيب و زەيديان برد لە مەكە فرۆتيانن ، خوبەيبيان بە ئەولادی حەرثی كوڕی عامير فرۆت ؛ چونكی خوبەيب ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە بەدرا حەرثی كوشتبوو [ئيبن و دەثينەيان كە زەيدە بە صەفوانی كوڕی ئومەييە فرۆت ، لە باتی باوكی كوشتی . صەفوان ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوا هيدايەتی دا لە فەتحا موسوڵمان بوو] خوبەيبيان ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەزبەجێ نەكوشت [دوايان خست تا (أشهر الحرم) رابووڕێ] بە ئەسيريی لايان مايەوە ، كە عەزمی ئەوەيان كرد بيكوژن گوێزانێكی لە زەينەبی كچی حەرث بە ئەمانەت ويست كە خۆيی پێ پاك بكاتەوە .

زەينەب گوێزانەكەی دايێ . زەينەب ئەڵێ : من غافڵ بووم كوڕێكم چووبوە لای خوبەيب و لەسەر باوشی خۆيی دانابوو ، كە چاوم پێكەوت كوڕەكەم لە باوەشياو گوێزانی بەدەستەوە ئەوەندە ترسام كە خوبەيب لە سيمام فەرقی پێكرد ، وتی : ئەترسی كە بيكوژم ، من قەط ئەوە ناكەم ، زەينەب ئەڵێ : وەڵلاهی ! قەط ئەسيری لە خوبەيب چاترم نەديوە ؛ وەڵلاهی ! رۆژێ چاوم پێيكەوت هێشوويێ ترێی بە دەستەوە بوو ئەيخوارد ، توند بە زنجير شەتەك درابوو ، لە مەكەدا خورما نەبوو [چە جای ترێ !] ئەيوت : ئەوە رزقێ بوو لە طەرەف خواوە ـ عز وجل ـ

پێی عەطا کرابوو .

که له حەرەم بردیانه دەرێ که له ئەرزی حیللا شەهیدی بکەن فەرمووی : مۆڵەتم بدەن دوو رکات نوێژ بکەم . مۆڵەتیان دا دوو رکات نوێژی کرد ، که سەلامی دایەوە فەرمووی : ئەگەر ئەوە نەبوایە ئێوە وا ظەن ئەبەن که بۆیە طوول بە نوێژەکەم ئەدەم که ترسی ئـەوەم هەیـە بمکوژن طوولم پێ ئەدا . له دواییدا فەرمووی : خوایا یەکە یەکە هەڵیان ژمێرە بە (متفرق) ی بیانکوژە هیچیان مەهێڵەرەوە ، له دواییدا ئەم دوو بەیتەی خوێنەوە که مەعنای وایە :

لەو وەختەدا که بە موسوڵمانیی ئەکوژرێم موبالات ناکەم بەوە که بەسەر هەر لایەکما بمخەن و بمکوژن ، ئەو کوژرانی منە صیرف بۆ ئەمەیە که ئیطاعەتی ذاتی خوام کـردوە . ئەگـەر خوا ـ عـز وجل ـ ئیـرادە بکا بەرەکەت ئەخاتە ئەعزای جەسەدێ که لەت لەت کراوە .

له پاشا (ئەبو سیروەعە) عەقەبەی کوڕی حەرثی بـرای زەینەب هەڵسا شەهیدی کرد .

عـاصیم ـ رضي الله تعالى عنـه ـ یەکێ لـە گەورەی قـورەیشی کـوشتبوو ، [بـە ئەمری پێغەمـەر ـ ﷺ ـ که عـەقەبـەی کوڕی ئـەبو موعەیطە ، ئەوەیە که پێغەمەر ـ ﷺ ـ = لـە = سوجـدەدا بوو ، چـوو ورگەو ڕیخۆڵەو پیسـایی وشتری دا بـەسەر شـانیا ! حـەزرەتی (فاطمـة الزهراء) ـ رضي الله تعالى عنها ـ تەشریفی چوو لەسەری لادا] قورەیش ناردیان که ئەعزایێ له عاصیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ ببڕن و بۆ ناونیشانی ئەمە که شەهید کراوە پێنیشانیان بدەن تا باوەڕ بکەن بەوە که شـەهید کراوە . خوا وەك پەڵە هەور زەردەواڵەی نارد دەورەی عاصیمیان دا ، ڕێی فروستادەکەیان نەدا که پارچەیێکی لێ ببڕن !

[مووسای کوری عەقەبە کە یەکێکە لە راوییان ئەوەی لە راویەکانی = تر = لە حەدیثەکە زیاد کردوە : ئەو بەنی‌حەرثە کە خوبەیبیان شەهیدکرد ساڵ تێوەرنەسوورایەوە یەکێکیان نەما] .

ئەووەڵ کەسێ کە لە پێش قەتلا دوو رکات نوێژی کردوە بە سونەت خوبەیب بوو ـ رضي الله تعالی عنه ـ چونکی لە زەمانی پێغەمەرا بوو کە بیستی ئینکاری نەکردو بە جوانی زانی .

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ دوای فەتحی خەیبەر هات (ساڵی ٦) ئەم حادیثەیە (ساڵی ٤) واقیع بوە ، کە وابێ مورسەلی صەحابی‌یە .

لە کەیفیەتی ئەم حادیثەدا هیچ موسوڵمانێ حازر نەبوە ، دە کەسەکەیش هەموو شەهیدکران هیچیان نەمایەوە کە بیگێرێتەوە . یا پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە وەحی خەبەری داوە ، وەك لە حەدیثەکەدا ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ دوعاکەی عاصیمی قەبووڵ کرد ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ خەبەری دا بە ئەصحابی کە عاصیمو ئەصحابی چییان بەسەر هات ـ رضي الله تعالی عنهم ـ یا بەعزێ لەوانە کە حازر بوون موسوڵمان بوون‌و خەبەریان داوە وەك زەینەب‌و صەفوان .

(غزوة بئر معونة) حەدیثی دائیر بەو (إن شاء الله) لە روکووع‌و سوجوودا یێ ؛ چونکی مەبدەئی قونووتە (مع الرجیع سنة أربع) .

(غزوة عكل) حەدیثی لە (سیر)[1] رابورد .

خيبر بعد المريسيع سنة ست أحاديثها مرت ، ويأتي (إن شاء الله تعالى) غزوة مريسيع وبني المطلق سنة ست في شعبان ، وفيها حديث

(١) دانەر ـ خ ـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە نەنووسیوە .

الافك . أحاديثها مرت ويأتي - إن شاء الله تعالى - .

غـزوة ذات الرقـاع وهي غـزوة محـارب خصفـة وبني ثعلبـة من غطفان ، وهي بعد خيبر ؛ لأن أبا موسى - رضي الله تعالى عنه - جاء بعد خيبر سنة سبع ، وفيها صلاة الخوف .

١٣٧٧/٥٨ عن جابر بن عبـدالله - رضي الله تعالى عنهما - أن النبي - ﷺ - صلى بأصحابه في الخوف في غزوة السابعة ، غزوة ذات الرقاع . ح - ٦/ ٣٢٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - لە غەزای حەوتەما کە غەزای (ذات الرقـاع) ە صەلاتی خەوفی بە ئەصحابی کرد .

١٣٧٨/٥٩ جابر - رضي الله تعالى عنه - قال : صلى النبي - ﷺ - بهم يوم محارب وثعلبة [وهي ذات الرقاع] . ح - ٦/ ٣٢٠ .

١٣٧٩/٦٠ جابر - رضي الله تعالى عنه - (قال) : خرج النبي - ﷺ - إلى ذات الرقاع من نخل [موضع من أراضي غطفـان] فلقي جمعا من غطفان ، فلم يكن قتال ، وأخاف الناس بعضهم بعضا . فصلى النبي - ﷺ - ركعتي الخوف . ح - ٦/ ٣٢٠ .

عن سلمة[1] بن الأكوع - رضي الله تعالى عنه - قال : غزوت مع النبي - ﷺ - يوم القرد . [قبل خيبر بثلاث . ربيع الأول سنة ٦][2] .

---

(١) دانەر - خ - لەسەر ئەمەی نووسیوە : (یکتب بعد خیبر) نەمزانی مەبەستی چیە ، تەماشای (ارشـاد الساری) م کـرد ، ریوایـەتی جیاجیـای تیایـە ؛ هەندێك ئەفەرموون : دوای خەیبەر ، هەندێکیش پێش خەیبەر .

(٢) دانەر - خ - ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە نەنووسیوە .

ح ـ ٦/ ٣٢٠ .

تەرجەمە :

جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە رۆژی (محارب)و (خصفة)و (ذات الرقاع) ـ کە یەکێکن ـ نوێژی خەوفی بە ئەصحابی کرد . جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوو بۆ (ذات الرقاع) کە جێیێکە لە نەخل کە ئەرازیی غەطفانە ، تووشی جەماعەتێ لە غەطفان بوو ، شەڕ نەکرا بەعزێ لە خەڵق بەعزێکی ترسان ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ نوێژی خەوفی پێکردن .

٦١/ ١٣٨٠ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجنا مع النبي ـ ﷺ ـ في غزاة ونحن في ستة نفر ، بيننا بعير نعتقبه ، فَنَقَبت أقدامنا ونَقَب قدماي وسقطت أظفاري ، فكنا نَلُفُّ على أرجلنا الخِرَق ، فسمِّيت غزوة ذات الرقاع لما كنا نَعْصِب من الخرق على أرجلنا !

وحدث أبو موسى بهذا الحديث ، ثم كرِه ذلك ، قال : ما كنت أصنع بأن أذكره ! كأنه كره أن يكون شيٌ من عمله أفشاه .

ح ـ ٦/ ٣٢١ . م ـ ٧/ ٤٧٦ . وفي مسلم زيادة : والله يجزي به .

تەرجەمە :

ئەبو مووسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ چووینە غەزایێ ، ئێمە شەش کەس بووین ، تەنها وشترێکمان بوو بە نۆبە سواری ئەبووین ، پێمان کونکون بوو . منیش پێم کونکون بوو نینۆکم هەڵوەری ، پەڕۆمان لە پێوە ئەپێچا ، بۆیە ئەو غەزایە ناونرا (ذات الرقاع) .

ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەم حەدیثەی ریوایەت کرد ، لە پاشا کەرهانی ، فەرمووی : من چیمە لەمە کە ذیکری ئەو حاڵەتە بکەم !

(كأنه) ئەیکەرهان کە شتێك لە عەمەلی خەیری فاش بکا . [چونکی کەتمانی عەمەل لە ئیفشای ئەوابی زیاترە] .

غزوة ذات قَرَد ـ قبل خيبر بثلاث ـ وحديبية ، وخيبر

١٣٨١/٦٢ سلمة بن الأكوع ـ رضي الله تعالى عنه ـ [يقول : خرجت قبل أن يؤذن بالأولى ، وكانت لقاح رسول الله ـ ﷺ ـ ترعى بذي قرد ، م] قال : خرجت من المدينة ذاهبا نحو الغابة ، حتى إذا كنت بثنية الغابة لقيني غلام لعبدالرحمن بن عوف ، قلت : ويحك ! مابك ؟ قال : أُخِذت لقاح رسول الله ـ ﷺ ـ قلت : من أخذها ؟ قال : غطفان ، وفزارة . فصرخت ثلاث صَرخات : يا صباحاه ! يا صباحاه ! قال : فأسمعت مابين لابتي المدينة . ثم اندفعت حتى ألقاهم ، وقد أخذوها . فجعلت أرميهم وأقول : أنا ابن الأكوع ، واليوم يوم الرضع . [الذين رضعوا اللؤم من ثدي أمهم] فاستنقذتها منهم قبل أن يشربوا . فأقبلت بها أسوقها . فلقيني رسول الله ـ ﷺ ـ فقلت : يا رسول الله إن القوم عطاش ، وإني أعجلتهم أن يشربوا سِقْيَهم فابعث في أثرهم . فقال : يا ابن الأكوع ملكت فأسْجِح [فأرفقْ وأحسِنْ] إن القوم يُقْرَوْن في قومهم .
ح ـ ٦/١٥٥ . م ـ ٧/٤٥٢ ن . ح ـ ٦/٣٤٥ .

١٣٨٢/٦٣ سلمة [بن الأكوع ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قدمنا الحديبية مع رسول الله ـ ﷺ ـ ونحن أربع عشرة مائة ، وعليها خمسون شاة لاترويها . قال : فقعد رسول الله ـ ﷺ ـ على جبا الركية [حول البئر] فإما دعا ، وإما بَسَق ، قال : فجاشتْ فسقينا واستقينا . قال : ثم إن رسول الله ـ ﷺ ـ دعانا للبيعة في أصل الشجرة ، قال : فبايعتهُ أول الناس ، ثم بايع وبايع حتى إذا كان في وسط من الناس قال : بايع يا سلمة ، قال : قلت : قد بايعتك يا رسول الله في أول الناس ، قال : وأيضا . ورآني رسول الله ـ ﷺ ـ عَزِلا [أو بضمها] يعني ليس معه

سلاح . قال : فأعطاني رسول الله - ﷺ - جحفة أو درقة ، ثم بايع حتى إذا كان في آخر الناس قال : ألا تبايعني يا سلَمة ؟ قال : قلت : قد بايعتك يا رسول الله في أول الناس ، وفي وسط الناس ، قال : وأيضا . قال : فبايعته الثالثة . ثم قال : يا سلَمة أين جحفتك ، أو درقتك التي أعطيتك ؟ قال : قلت : يا رسول الله لقيني عمى عامر عَزِلا فأعطيته إياها . قال : فضحك رسول الله - ﷺ - وقال : إنك كالذي قال الأول : اللهم أبغني حبيبا هو أحبُّ إليَّ من نفسي .

ثم إن المشركين راسلونا الصلح حتى مشى بعضنا في بعض ، واصطلحنا ، قال : فكنت تبيعا لطلحة بن عبيد الله : أسقي فرسه ، وأحسه ، وأخدمه ، وآكل من طعامه . وتركت أهلي ومالي مهاجرا إلى الله ورسوله - ﷺ - . قال : فلما اصطلحنا نحن وأهل مكة واختلط بعضنا ببعض أتيت شجرة فكسحت شوكها فاضطجعت في أصلها . قال : فأتاني أربعة من المشركين من أهل مكة ، فجعلوا يقعون في رسول الله - ﷺ - فابغضتهم ، فتحولت إلى شجرة أخرى ، وعلقوا سلاحهم واضطجعوا فبينما هم كذلك إذ نادى منادٍ من أسفل الوادي للمهاجرين قتل ابن زُنَيم . قال : فاخترطت سيفي ثم شددت على اولائك الأربعة ، وهم رُقود ! فأخذت سلاحهم ، فجعلته ضغثا في يدي . قال : ثم قلت : والذي كرَّم وجه محمد - ﷺ - لايرفع أحد منكم رأسه إلا ضربت الذي فيه عيناه ! قال : ثم جئت بهم أسوقهم إلى رسول الله - ﷺ - قال : وجاء عمي عامر برجلٍ من العَبلات يقال له : مكرز ، يقوده إلى رسول الله - ﷺ - على فرس مجَفَّف [جل ليّكراو] في سبعين من المشركين ، فنظر إليهم رسول الله - ﷺ - فقال لهم : دعوهم يكن لهم بدء الفجور وثِناه

[أي : أوله وآخره] فعفا عنهم رسول الله ـ ﷺ ـ وأنزل الله : ﴿وهو الذي كف أيديهم عنكم وأيديكم عنهم ببطن مكة من بعد أن أظفركم عليهم . . .[1] الآية كلها﴾ .

قال : ثم خرجنا راجعين إلى المدينة فنزلنا منزلا بيننا وبين بني لحيان جبل ، وهم المشركون ، فاستغفر رسول الله ـ ﷺ ـ لمن رقيَ هذا الجبل الليلة كأنه طليعة للنبي ـ ﷺ ـ وأصحابه . قال سلَمة : فرقيت تلك الليلة مرتين أو ثلاثا ، ثم قدمنا المدينة فبعث رسول الله ـ ﷺ ـ بظهره مع رباح غلام رسول الله ـ ﷺ ـ وأنا معه ، وخرجت معه بفرس طلحة أُنَدِّيه [ابديه . نسخة] مع الظهر [ئەمبرد بۆ دەشت بیلەوەرێنم و ئاوی بدەم] فلما أصبحنا إذا عبدالرحمن الفزاري قد أغار على ظهر رسول الله ـ ﷺ ـ فاستاقه أجمع وقتل راعيه ، قال : فقلت : يا رباح خذ هذا الفرس فأبلغه طلحة بن عبيد الله وأخبر رسول الله ـ ﷺ ـ أن المشركين قد أغاروا على سرحه .

قال : ثم قمت على أكمة فاستقبلت المدينة فناديت ثلاثا : يا صباحاه ! ثم خرجت في آثار القوم أرميهم بالنبل وأرتجزُ أقول :

أنا ابن الأكوع ، واليوم يوم الرضع .

فألحق رجلا منهم فأصك سهما في رحله حتى خلص نصل السهم إلى كتفه ، قال : قلت : خذها وأنا ابن الأكوع واليوم يوم الرضع ! قال : فوالله ما زلت أرميهم وأعقر بهم ، فإذا رجع إلي فارس أتيت شجرة فجلست في أصلها ثم رميته فعقرت به ، حتى إذا تضايق الجبل

---

(١) الفتح / ٢٤ .

فدخلوا في تضايقه علوت الجبل ، فجعلت أُردِّيهم بالحجارة ، قال : فما زلت كذلك أتبعهم حتى ما خلق الله من بعير من ظهر رسول الله ـ ﷺ ـ إلا خلفته وراء ظهري وخلّوا بيني وبينه ، ثم أتبعتهم أرميهم حتى ألقوا أكثر من ثلاثين بردة وثلاثين رمحا يستخفون . ولا يطرحون شيئا إلا جعلت عليه آراما من الحجارة [علامات ، واحدتها إِرَم] يعرفها رسول الله ـ ﷺ ـ وأصحابه . حتى أتوا متضايقا من ثنية فإذا هم قد أتاهم فلان بن بدر الفزاري ، فجلسوا يتضحون يعني يتغذّوْن وجلست على رأس قَرْن [جبل صغير منفرد] قال الفزاري : ما هذا الذي أرى ؟ قالوا لقينا من هذا البَرْح [شدة] والله ما فارقنا منذ غلس يرمينا حتى إنتزع كل شيّ في أيدينا ! قال : فليقم إليه نفر منكم أربعة . قال : فصعد إليّ منهم أربعة في الجبل ، قال : فلما أمكنوني من الكلام قال : قلت : هل تعرفونني ؟ قالوا : لا ، ومن أنت ؟ قال : أنا سلمة بن الأكوع . والذي كرَّم وجه محمد ـ ﷺ ـ لا أطلب رجلا منكم إلا أدركته ، ولا يطلبني رجل منكم فيدركني . قال أحدهم : أنا أظن .

قال : فرجعوا ، فما بَرِحت مكاني حتى رأيت فوارس رسول الله ـ ﷺ ـ يتخللون الشجر . قال : فإذا أولهم الأخرم الأسدي وعلى إثره أبو قتادة الأنصاري ، وعلى إثره المقداد بن الأسود الكندي . قال : فأخذت بعنان الأخرم ، قال : فولوا مدبرين . قلت : يا أخرم إحذرهم لايقتطعوك حتى يلحق رسول الله ـ ﷺ ـ وأصحابه . قال : يا سلمة إن كنت تؤمن بالله واليوم الآخر وتعلم أن الجنة حق والنار حق فلا تَحُلْ بيني وبين الشهادة ! قال : فخليته فالتقى هو وعبدالرحمن قال : فعقر بعبدالرحمن فرسه وطعنه عبدالرحمن فقتله وتحول على فرسه . ولحق أبو

قتادة فارس رسول الله بعبدالرحمن فطعنه فقتله . فوالذي كرّم وجه محمد - ﷺ - لتبعتهم أعدو على رجلي حتى ما أرى من ورائي من أصحاب محمد - ﷺ - ولا غبارهم شيئا ، حتى يعدلوا قبل غروب الشمس إلى شعب فيه ماء يقال له : ذا قَرْد ليشربوا منه وهم عطاش ، قال : فنظروا إلي أعدو وراءهم فخليتهم عنه [أي طردتهم عنه] يعني أجليتهم عنه . فما ذاقوا منه قطرة . قال : ويخرجون فيشتدون في ثنية ، قال : فأعدو فألحق رجلا منهم فأصكه بسهم في نغض كتفه . قال : قلت : خذها وأنا ابن الأكوع ، واليوم يوم الرضع ! قال : يا ثَكِلْته أمه أكوعه بُكْرَة ؟ قال : قلت نعم يا عدو نفسه أكوعك بكرة . [دايكت رۆڵەڕۆت بۆ بكا تۆ ئەو ئەكوەعەی كە بەیانی شوێنمان كەوتی ؟ وتم : بەڵێ .]

قال : وأَرْدوا [معجمة خلفوا ، ومهملة أهلكوا] فرسين على ثنية ، قال : فجئت بهما أسوقهما إلى رسول الله - ﷺ - . قال : ولحقني عامر بسطيحة فيها مَذْقة من لبن ، وسطيحة فيها ماء ، فتوضأت وشربت ، ثم أتيت رسول الله - ﷺ - وهو على الماء الذي حَلأتهم عنه ، فإذا رسول الله - ﷺ - قد أخذ تلك الابل وكلّ شيءٍ استنقذته من المشركين ، وكل رمح وبردة ، وإذا بلال نحر ناقة من الابل الذي إستنقذته من القوم ، وإذا هو يشوي لرسول الله - ﷺ - من كبدها وسنامها .

قال : قلت : يا رسول الله خلني فأنتخب من القوم مائة رجل فأتبع القوم فلا يبقى منهم مخبر إلّا قتلته ! قال : فضحك رسول الله - ﷺ - حتى بدت نواجذه في ضوء النار ، فقال : يا سلمة أتراك كنت فاعلا ؟ قلت : نعم والذي أكرمك ! فقال : إنهم الآن ليَقْرَوْن في أرض غطفان . قال : فجاء رجل من غطفان ، فقال : نحر لهم فلان جزورا فلما كشفوا جلدها

رأوا غبارا . فقالوا : أتاكم القوم فخرجوا هاربين . فلما أصبحنا قال رسول الله - ﷺ - : كان خير فرسانا اليوم أبو قتادة ، وخير رجالتنا سلمة .

قال : ثم أعطاني رسول الله - ﷺ - سهمين : سهم الفارس ، وسهم الراجل . فجمعهما لي جميعا ، ثم أردفني رسول الله - ﷺ - وراءه على العضباء راجعين إلى المدينة . قال : فبينما نحن نسير قال : وكان رجل من الأنصار لأيُسبَق شدًا ، قال : فجعل يقول : ألا مسابق إلى المدينة ؟ هل من مسابق ؟ فجعل يعيد ذلك . . . قال : فلما سمعت كلامه قلت : أما تُكرِم كريماً ولاتهاب شريفا ؟ قال : لا إلاّ أن يكون رسول الله - ﷺ - قال : قلت : يا رسول الله بأبي أنت وأمي ! ذرني فلأسابق الرجل . قال : إن شئت . قال : قلت : اذهب إليك ، وثنيت رجلي فطفرت وعدوت ، قال : فربطت عليه [حبست نفسي] شرفا أو شرفين أستبقي نَفَسي [لئلا يقطعني] ثم عدوت في أثره فربطت عليه شرفا أو شرفين ، ثم إني رفعت حتى ألحقه ، قال : فأصكه بين كتفيه . قال : قلت : قد سبقت والله . قال : أنا أظن . قال : فسبقته إلى المدينة .

قال : فوالله ما لبثنا إلا ثلاث ليال حتى خرجنا إلى خيبر مع رسول الله - ﷺ - ، قال : فجعل عمي عامر يرتجز بالقوم :

تالله لولا الله ما اهتدينا
ولا تصدقنا ، ولا صلينا
ونحن عن فضلك ما استغنينا
فثبت الأقدام إن لاقينا
وأنزلن سكينة علينا

فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : من هذا ؟ قال : أنا عامر . قال : غفر الله لك ربك . قال : وما استغفر رسول الله ـ ﷺ ـ لانسان يخصه إلا استشهد . قال : فنادى عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهو على جمل له : يا نبي الله لولا متعتنا بعامر ! قال : فلما قدمنا خيبر قال : خرج ملكهم مرحب يخطِر بسيفه [يرفعه تارة ويضعه أخرى] ويقول :

قد علمت خيبر أني مرحب
شاكي السلاح ، بطل مجرب
إذا الحروب أقبلت تلهب

قال : وبرز له عمي عامر فقال :

قد علمتْ خيبر أني عامر
شاكي السلاح ، بطل مغامر

قال : فاختلفا ضربتين ، فوقع سيف مرحب في ترس عمي عامر ، وذهب عامر يسْفُلُ له فرجع سيفه على نفسه فقطع أكحله ، فكانت فيها نفسه .

قال سلمة : فخرجت فإذا نفر من أصحاب النبي ـ ﷺ ـ يقولون : بطل عَمَلُ عامر : قتل نَفْسَه ! قال : فأتيت النبي ـ ﷺ ـ وأنا أبكي . فقلت : يا رسول الله ـ ﷺ ـ بطل عمل عامر ، قال رسول الله ـ ﷺ ـ : من قال ذلك ؟ قال : قلت : ناس من أصحابك . قال : كذب من قال ذلك . بل له أجره مرَّتين . ثم أرسلني إلى علي وهو أرمدُ ، فقال : لَأعطين الراية رجلا يحب الله تعالى ورسوله ـ ﷺ ـ أو يحبه الله ورسوله . فأتيتُ عليا فجئت به أقوده وهو أرمدُ حتى أتيت به رسول الله ـ ﷺ ـ فبسق في عينيه فبرأ ، وأعطاه الراية . وخرج مرحب فقال :

قد علمت خيبر أني مرحب
شاكي السلاح ، بطل مجرَّب
إذا الحروب أقبلت تلهَّب

فقال علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ :

أنا الذي سمَّتني أُمِّي حيدره
كليث غابات كريه المنظره
أوفيهم بالصاع كيل السندره

[مكيال واسع . أي أقتل الاعداء قتلا واسعا]

قال : فضرب رأس مرحب فقتله ، فكان الفتح على يديه ـ رضي الله تعالى عنه ـ م ـ ٧/٤٥٢ إلى ٤٦٢ .

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە سێ غەزای تیایە ، بەعزێ لـە صولحی حـودەیبییەو (بیعة الرضوان) ، غەزوەی (ذات القرد) ، غەزوەی فەتحی خەیبەر ، سێ موعجیزەیشی تیایە .

سەلەمەی کوری ئەکوەع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خذمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ چـووینە حـودەیبییە ، چـواردە صەد بـووین [یەعنی هەزارو چوارصەد بووین] پەنجا مەڕ لەسەر ئەو بیری حودەیبییە بوو تێرئاوی نەئەکردن ، ئەوەندە ئاوەکەی کەم بوو . پێغـەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی لەسەر لێـواری بیرەکـە دانیشت ، یا دوعـای کرد ، یـا تفی موبارەکی خۆیی تێکرد ، ئاوی بیرەکە جۆشیو ئـاومان لێ خـواردەوەو حەیواناتمان لێ ئاودا . [ئەمە موعجیزەیێکە] .

لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ بانگی کردین بۆ بەیعەت لـە بن درەختی

ريضوانا ، لەگەڵ ئەووەڵی خەڵقا بەیعەتم لە خزمەتیا کرد ، لـە پاشـا بەیعەتی کردو کردی تا نیوەی خەڵق تەواو بوو . لە پـاشا فـەرمووی : یاسەلەمە بەیعەت ناکەی ؟ عەرزم کرد : (یا رسول الله) لەگەڵ ئەووەڵی خەڵقا بەیعەتم لە خزمەتتا کرد . فەرمووی : دیسان . پێغەمەر - ﷺ - منی بێ سیلاح دی ، قەڵغانێکی دامێ ، لە پاشا موبایەعەی لەگەڵ خەڵقا کرد تا نیهایەتی خەڵق هات ، فەرمووی : یا سەلەمە موبایەعە ناکەی ؟ عەرزم کرد : لە ئەووەڵاو لە ناوەڕاستی خەڵقا موبایـەعەم لـە خزمـەتتا کردی . فەرمووی : دیسان . دەفعەی سێیەمیش موبایەعەم لە خزمەتیا کـرد . لە پـاشا پێی فـەرمووم : یـا سەلـەمە قـەڵغانـەکەت کـوانێ ؟ عەرزم کرد : (یا رسول الله) عامیری مامم پێگەیی قـەڵغانی نـەبوو دام بەو . پێغەمەر - ﷺ - پێکەنی و فەرمووی : تۆ لەو پێشینـە ئەچیت کـە وتی : یارەببی دۆستێکم بدەرێ لە خۆم لە لام خۆشەویستر بێ !

لە پاشا موشریك ناردیانە لامان بۆ صوڵح ، خەڵق تێکـەڵی یێك بوون ، صوڵحیان لە لا ناخۆش بوو ، صوڵحمان کرد . من لەو جێدەدا[1] تابیعی طەلحەی کوڕی عوبەیدیللا بووم ، ئاوم ئەدا بـە ئەسپـەکەیی و ڕنەکم ئەکردو خزمەتم ئەکردو ، لە طەعامی ئەوم ئەخـوارد . تەرکی ئەهل و ماڵ و مناڵم کردبوو هیجرەتم بۆ لای خواو (رسول الله) کـردبوو - ﷺ - کە ئێمەو ئەهلی مەکە صوڵحمان کرد ئێمەیش چونکی صوڵحمان لەلا خۆش نەبوو تێکەڵ و پێکەڵ بووین ، چووم بە لای دارێکەوە درك و مرکەکەم لێ کردەوەو ژێـریم ماڵی و لـە بنیا ڕاکشـام . چوار کـەس لە

(۱) مەبەستی جێگەیە ، بەلام کە (د)ی یەکەم سووك بکرێ و بە شێوەی ئەوسای سلێمانی بخوێنرێتەوە ، وەك خۆی لە سەرەتای بەرگی یەکەمدا نووسیویە .

موشریکی مەکە هاتن دەستیان کرد بە ناماقوولّی دەرحەق پێغەمەر ـ ﷺ ـ حەزم لیّ نەکردن ، چوومە بن درەختێکی ترەوە ، ئەوانیش سیلاحەکانیان بە درەختەکەدا هەلّاوەسی و لێی راکشان . لەو وەختەدا کە ئەوان لێی راکشابوون بانگکەرێ لە خوار وادی‌یەکەوە بانگی کرد : ئەی موهاجیرین (إبن زنیم) شەهید کرا . منیش شیرم لە کالان دەرکێشاو چوومە سەر ئەو چوار کەسە ، خەویان لیّ کەوتبوو ، سیلاحەکانیانم هەلّگرت و لە دەستما کۆمەلّم کرد ، لە پاشا پێم‌وتن : قەسەم بەوەی کە ذاتی محەمەدی ـ ﷺ ـ گەورەو موکەرەم کردوە ! هەرکامێکتان سەر بەرز بکەنەوە لەوەی ئەدەم کە دووچاوی ئەوی تیایە [یەعنی لەسەری ئەدەم] لە پاشا پێش خۆمم دان و بردمنە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عامیری مامیشم پیاوێکی موکرەز ناوی لە عەشیرەتی عەبەلاتی سواری ئەسپێکی جل‌لێکراوی لەگەلّ حەفتا موشریکا بردە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەماشای کردن و فەرمووی : بەریان‌دەن وازیان لیّ بێنن با ئەووەلّ و ئاخری خراپە لە طەرەف ئەوانەوە بیّ . [یەعنی با ئەوان صولّحەکە هەلّوەشێنن] . پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەفوی فەرموون . خوا ـ عز وجل ـ ئەو ئایەتەی نازلّ فەرموو کە مەئالی شەریفی وایە :

خوا ئەو خوایە کە لە دوای ئەوە ئێوەی ظەفەریاب کرد لە مەکەدا بەسەریانا دەستی ئەوانی لە ئێوە بەست نەیانتوانی زەرەرتان پیّ بگەیێنن ، دەستی ئێوەیشی لەوان بەست کە عەفووتان کردن .

سەلەمە فەرمووی : لە پاشا لە مەکە چووینە دەریّ گەراینەوە بۆ مەدینە لە مەنزلّێکا دابەزین لە بەینی ئێمەو بەنی لەحیانا شاخیّ بوو ، بەنو لەحیان موشریك بوون ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ (إستغفار)ی کرد بۆ ئەو کەسەی ئێمشەو سەر ئەم شاخە بکەویّ وەك جاسووسي بکا . من دوو

دەفعە یا سێ دەفعە سەرکەوتم ، لە پاشا گەیینەوە مەدینە . پێغەمەر - ﷺ - حەیوانی سواریی و وشترەکانی لەگەڵ رەباحا - کە غولامی پێغەمەر بوو - ﷺ - ناردە لەوەڕ ، منیش لەگەڵ رەباحا ئەسپەکەی طەلحەم برد[1] لەگەڵ حەیوانەکانی پێغەمەرا - ﷺ - بردە دەشتێ کە ئاوی بدەم و بیلەوەڕێنم ، کە سبەینێمان لێ بووەوە عەبدورەحمانی فەزاریی دابووی بەسەری حەیوان و وشترەکانی پێغەمەرا - ﷺ - و شوانەکەی شەهید کردبوو و گەلەکەی بردبوو . ئەسپەکەی طەلحەم دا بە رەباح و پێم وت : ئەم ئەسپە بگەیێنەرەوە طەلحە و خەبەر بە بە پێغەمەر - ﷺ - کە موشریکان دایان بەسەر گەلەکەیاو بردیان .

لە پاشا خۆم هەڵسام چوومە سەر گردێ و رووم کردە مەدینە ، سێ دەفعە بانگم کرد : ئەی بۆ ئەم سبەینێیە ! [یەعنی بێن بە هاوارمەوە] لە پاشا خۆم شوێنیان کەوتم و تیرم تێ ئەگرتن و ئەموت : من (إبن الأكوع) م و ئیمڕۆ رۆژی ئەوانەیە کە بە منالیی لە مەمکی دایکیان شیری رەزالەتیان مژیوە ! ئەگەییم بە پیاوێکیان و لە بارەکەییم ئەداو پەیکانی تیرەکە لە شانیەوە ئەهاتەدەرێ . وتم : بیگرە من (إبن الأكوع)م ، ئیمڕۆ رۆژی ئەوانەیە کە شیری نامەردییان مژیوە ! فەرمووی : وەڵڵاهی لێیان نەکەوتمەوە هەر تیرم تێ ئەگرتن و لێم ئەکوشتن . ئەگەر یەکێکیان بگەڕایەوە بۆم لە بن دارێ بۆی دائەنیشتم و تیرم تێ ئەگرت و ئەمکوشت . تا بەینی شاخەکە تەنگ بۆوە ، چوونە ناو تەنگەبەریی شاخەکەوە منیش چوومە سەر شاخەکە بەردم بەسەرا تلۆر ئەکردنەوە ، هەر بەم نەوعە شوێنیان کەوتم تا هەر وشترێکی پێغەمەر - ﷺ - کە خوا خەلقی کردبوو

(١) ئەم (برد) ە لێرەدا نەبێ باشترە .

پێم بەجێ هێشتن و خستمنە دوای خۆمەوە بۆیان بەجێ هێشتم هەر شوێنیان کەوتم و تیرم تێ ئەگرتن ، تا زیاتر لە سی عەباو رمیان فڕێ دا ، بەوە باری خۆیان سووك ئەکرد ، هەر شتێکیان فڕێ ئەدا بە بەرد نیشانەییێکم لەسەر دائەنا تا پێغەمەر - ﷺ - و ئەصحابی بیناسن .

تا هاتنە دەربەندێکی تەنگەوە ، فلانی کوڕی بەدری فەزارییان هاتەلا ، دانیشتن و دەستیان کرد بە نان خواردن ، منیش لەسەر شاخێکی جوێ لە شاخەکانی تر دانیشتم ، فەزاری یەکە لێی پرسین : ئەو پیاوە کێیە کە ئەیبینم ؟ پێیان وت : لە تاریکی شەوەوە لەمەوە تووشی ئەذیەت و مەشەقەت بووین . وەڵلاهی لە شەویوە هەر بەردو تیرمان تێ ئەگرێ ، تا هەرچییێکمان پێ بوو لێی سەندین . پێی وتن : چوار کەستان بچێتە لای ، فەرمووی : چوار لەوان سەرکەوتن بۆ لام ، کە وابوو قسەیان لەگەڵ بکەم پێم وتن : ئەمناسن ؟ وتیان : خەیر تۆ کێی ؟ وتم : من سەلەمەی کوڕی ئەکوەعم ، قەسەم بەوەی کە ذاتی پێغەمەری - ﷺ - عەزیزو موکەڕەم کردوە ! شوێن هەرکەسێکتان بکەوم ئەیگەمێ ، هەرکەسێ لە ئێوە شوێن من بکەوێ نامگاتێ . یەکێکیان وتی : منیش وا ظەن ئەبەم . ئەو چوارە گەڕانەوە لایان ، لە جێی خۆم نەجووڵام تا سوارەی پێغەمەرم - ﷺ - بەچاوکرد ئەچوونە بەینی درەختەکانەوە ، لە پێشا ئەخرەمی ئەسەدیی هات ، لە دوای ئەو ئەبوقەتادەی ئەنصاریی هات ، لە دوای ئەو میقدادی کوڕی ئەسوەدی کیندیی هات . ئەوان پشتیان هەڵکردو ڕۆیین ، دەستەجڵەوی ئەخرەمم گرت وتم : خۆت بپارێزە مەبادا بڕت بدەن ، صەبر بکە تا پێغەمەر - ﷺ - و ئەصحابی تەشریفیان پێ . ئەخرەم وتی : ئەی (إبن الأكوع) ئەگەر ئیمانت بە خواو ئاخیرەت و بەوە جەننەت حەقەو جەهەننەم حەقە = هەیە = مەکەوەرە

بەینی منو شەهیدبوون ، بەرەڵلام کرد لەگەڵ عەبدورەحمانی فـەزارییا گەیین بە یەك ؛ ئەخرەم ئەسپەکەی عەبدورەحمانی کوشت ، ئەویش دای لە ئەخرەم شەهیدی کردو سواری ئەسپەکەی ئەو بوو . ئەبوقـەتادەی سوارچاکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ گەیی بە عەبدورەحمانو لێیداو کوشتی .

قەسەم بەوەی کە پێغەمەری ـ ﷺ ـ گـەورەو موکـەرەم کردوە ! شوێنیان کەوتمو بە پێیان هەرام ئەکرد تا لە پشت خۆمەوە نە ئەصحابی پێغەمەرم ـ ﷺ ـ و نە تۆزیانم ئەدی لە پشت خۆمـەوە[1] . تا لـە پێش رۆژ ئاوابوونا لایان دا بۆ ناو شاخێ ئاوێکی تیا بو ، ناوی (ذو قەرد) بوو ، تا لە ئاوەکەی بخۆنەوە ، تینوویان بوو ، تەماشایان کرد کە بەشوێنیانەوەم هەرا ئەکەم لە ئاوەکەم دوورخستنەوە ، قەترەیێکیان لێ تـام نەکـرد ، لەوێ چوونەدەرێو هەرایان ئەکرد ، لە بەینی دوو شاخـا ئەگـەییم بە یەکێکیانو تیرێکم دا لە نـاوشانی وتم : وەری‌گـرە من (إبن الأكوع)م ئیمرۆ رۆژی ئەو کەسەیە کە لە مەمکی دایکی شیری نامەردیی مژیوە ! وتی : ئەی دایکت رۆرۆت بۆ بکا ! تۆ ئەو ئەکوەعەی کە لە بەیانی‌یەوە بـەشـوێنمـانـەوەی ؟ وتم : بـەڵێ ئـەی دوشمنی نـەفسی خـۆی من ئەکوەعەکەم لە سبەینێوە بە شوێنتانەوەم .

دوو ئەسپیان لە کەلێکـا بەجێ هێشت لێم‌خـورین بۆ خـذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عامیری مامم پێگەیی مەتارەیێکی پێ‌بوو کەمێ شیری تیـابـوو ، مـەتـارەیێکیشی پێ بـوو ئـاوی تیـا بـوو دەزنـوێشم شتو خواردمەوە ، لە پاشا چوومە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی لەسەر ئەو ئاوە بـوو کە لێم دوورخستبـوونەوە نـەمهێشت لێی بخۆنـەوە . کە

(١) ئەم (لەپشت خۆمەوە) یا ئەوەی پێشوویان زیادە .

تێفکریم پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەو وشترانەو ئەو شتانە کە لە موشریکەکانم سەندبوو هەموویی لە خذمەتیا هێنابوو ، بیلالیش وشترێکی لەو وشترانە کە لە موشریکەکانم سەندبوەوە سەربریبوو لە جگەرو کۆپارەکەی پشتی بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ی ئەبرژان . عەرزم کرد : (یا رسول الله) بێڵە کە لە ئەصحاب صەد کەس هەڵبژێرم شوێنیان کەوم ، هیچیان نەیێڵم کە خەبەر بۆ عەشیرەتەکەیان بەرێتەوە هەموویان بکوژم ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ تا خرێی موبارەکی لەبەر شوعلەی ئاگرەکەدا دەرکەوت پێکەنی . فەرمووی : یا سەلەمە وا تێئەگەی کە ئەوە ئەکەی ؟ عەرزم = کرد = : بەڵێ قەسەم بەوەی ئیکرامی تۆی گرتوە . فەرمووی : ئێستە ئەوان لە ئەرزی غەطفانا ضیافەتیان بۆ کراوەو ئەیخۆن ، پیاوێ لە غەطفان هات ، وتی : فلان وشترێکی بۆ سەربرین ، کە پێستیان گوروو چاویان بە تۆز کەوت وتیان : خەڵقەکەتان بۆ هات لەوێ چوونەدەرێو هەڕایان کرد .

[ئەم خەبەردانی پێغەمەرەیش ـ ﷺ ـ بەمە کە ئەوانە گەیبونە ئەرزی غەطفانو ضیافەتیان بۆ کراوە موعجیزەیە]

سەلەمە ئەفەرموێ : کە رۆژمان لێ بووە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئیمرۆ چاترینی سوارەی ئێمە ئەبوقەتادەیە ، چاترینی پیادەی ئێمە سەلەمەیە . سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ دوو سەهمی دامێ : سەهمی سوارەی دامێو ، سەهمی پیادەیشی دامێ هەردووکی بۆ جەمع کردمەوە . [سەهمی سوارە سیانە : دوو بۆ ئەسپەکەی ، یەکێ بۆ خۆی ، هی پیادەیش یەکێکە ، کە وابێ پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەبێ چوار سەهمی پێ عەطا فەرموبێ] لەپاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ سواری پاشکۆی خۆیی کردم لەسەر (عضباء) بۆ مەدینە . سەلەمە ئەفەرموێ : لەو وەختەدا کە ئەڕۆیین پیاوێ بوو لە ئەنصار زۆری هەڕا

ئەکرد ، لە هەڕاکردنا کەس نەیەگەییێ ، دەستی پێکرد ، هەر ئەیوت : کەسێ نی‌یە موسابەقەم لەگەڵ بکا ؟ کەسێ نی‌یە موسابەقەم لەگەڵ بکا ؟ هەر نەیبری‌یەوە ئەیوت‌و ئەیوتەوە ! کە ئەوەم لێ بیست پێم‌وت : تۆ ئیکرامی پیاوێکی کەریم ناکەی ؟ یا لە پیاوێکی گەورە ناترسی ؟ [کە لێت پێشکەوێ] وتی : خەیر مەگەر پێغەمەر بێ ـ ﷺ ـ . عەرزی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) باوك‌و دایکمت بەفیدا بێ ! موساعەدەم بفەرموو کە موسابەقە لەگەڵ ئەم پیاوەدا بکەم . فەرمووی : ئەگەر‌ا هەوەست هەیە بیکە .

فەرمووی : پێم‌وت : دەسا هەی پێکە هەڕا کە ! پێم لێ جووت کردو بازدم بردو هەڕام کرد ، دوو سێ سەر خۆم لێ هێواش کرد [تا پشووم بەبەرا بێتەوە] بەوە نەفەسی خۆمم موحافەظە ئەکرد لە تەنگبوون . لە دواییدا کەوتمەوە شوێنی ، هەڕام کرد تاوێ یا دوو تاو پشووی خۆمم دا ، لە پاشا تاوی خۆمم دا تا کە پێی گەییم دەستم مالی بە ناوشانیا ، وتم : وەڵڵاهی وا لێت پێشکەوتم . وتی : لام وایە ، ئەمجا لێی پێشکەوتم تا مەدینە .

سەلەمە فەرمووی : وەڵڵاهی سێ ڕۆژ نەبێ لە مەدینە نەوەستاین تا لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ چووین بۆ خەیبەر . عامیری مامم ڕەجەزی بۆ ئەصحاب ئەوت ؛ ئەیوت : تەڵڵاهی ئەگەر ئیرادەی خوا نەبوایە ڕێی ڕاستمان نەئەدۆزی‌یەوەو تەصدیقمان نەئەبوو بە خواو بە پێغەمەری‌و فەرموودەیان‌و ، نوێژمان نەئەکردو ئێمە لە فەضلی تۆ خوایا (إستغنا) مان نی‌یە . کە وابێ لەگەڵ دوشمنا کە مولاقاتمان = بو = پێمان لە جێی خۆی ثابت بکە [دڵمان بەقووەت بکە هەڕا نەکەین] سوکوونەت‌و قووەی مەعنەویمان بەسەرا بنێرە خوارێ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی :

ئەمە کێ یە ؟ عامیر وتی : منم عامیرم . پێغەمەر - ﷺ -= فەرمووی = : خوای خۆت لێت خۆش بێ .

سەلەمە فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - بە خوصووصیی ئیستیغفاری بۆ هەرکەسێ کردبێ بە هەمەحاڵ ئەو کەسە ئەبێ شەهید بووبێ .

عومەری کوڕی خەطاب - رضي الله تعالى عنه - بە سواری وشترێکی خۆیەوە بانگی کرد : (یا رسول الله) کاشکی بە عامیر (متلذذت) بکردینایە ! کە گەیینە خەیبەر مەرحەبی مەلیکی خەیبەر هاتەدەرێ و شیرەکەی بەفەخرەوە هەڵبڕی و دای ئەنەوان ، ئەی فڵتان : بە تەحقیق ئەهلی خەیبەر ئەزانێ کە من مەرحەبم و سیلاح تیژم و ، لە حەربا تەجرەبەکراوم کە حەرب هەڵگیرسێ . عامیری مامم بۆی چوە مەیدان ئەیفەرموو : بە تەحقیق هەموو خەیبەر ئەزانێ کە من عامیرم سیلاح تیژم و تێ هەڵکوتم ، ئەخزێمە ناو شەدائیدو خۆم ئەهاومە ناو ئاگری حەربەوە ! شیریان بۆ یەکتر داهێنا شیری مەرحەب لە قەڵغانەکەی عامیری دا ، عامیر خەریکی ئەوە بوو کە شیرەکەی خۆی بدا لە لای خوارووی مەرحەب ، شیرەکەی گەڕایەوە بۆ خۆی دای لە ڕەگی ڕۆحی خۆی ، بەوە شەهید بوو .

سەلەمە فەرمووی : کە چوومەدەرێ بەعزێ لە ئەصحاب ئەیانوت : عەمەلی عامیر بەتاڵ بوەتەوە ، خۆیی کوشت ! بەگریانەوە چوومە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزم کرد : (یا رسول الله) ئایا عەمەلی عامیر بەتاڵ بوەتەوە ؟ فەرمووی : کێ وا ئەڵێ ؟ عەرزم کرد : بەعزێ لە ئەصحابی تۆ . فەرمووی : هەرکەسێ وای وتوە درۆی کردوە ، عامیر دوو ئەجری هەیە .

دوای ئەوە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردمی بە شوێن عەلیدا ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ چاوی ئەیێشا . فەرمووی : بەییاخەکە ئەدەم بە یەکێ خوای خۆشەوێو رەسوولی خوای خۆشەوێ ـ ﷺ ـ ، یا فەرمووی : خواو رەسوولی خوا ـ ﷺ ـ ئەویان خۆشەوێ . [....]

سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : چوومە لای عەلی ـ رضي الله تعالى عنه وقهر أعداءه في الدنيا والآخرة ـ چاوی ئەیێشا ، دەستم راکێشا تا بردمە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ تفی موبارەکی خۆیی کردە ناو چاوی ئەو مەحبووبی خواو پێغەمەرە ـ ﷺ ـ ، بەو موعجیزەی پێغەمەرە ـ ﷺ ـ چاوی چاك بۆوەو بەییاخەکەی پێ عەطا فەرموو . مەرحەب هاتە مەیدانو فلْتانیو رەجەزەکەی پێشووی خوێنەوە . حەزرەتی عەلیی شێری خوا ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆی چوە مەیدانو فەرمووی : من ئەوەم کە دایکم حەیدەری ناو ناوم وەك شێری بێشە وامو مەنظەرەیێکی بەهەیبەتو ترسناکم هەیە ، موکافاتی کافران ئەدەمەوە ، بە کەوێکی گەورە بۆیان ئەپێوم . ئەوەی فەرموو لە سەری مەرحەبی داو کوشتی .

ئەمجا بە تەرتیب صوڵحی حودەیبییەو خەیبەر ئەنووسم . ـ ان شاء الله تعالى ـ (ذو القرد) لەو بەینەدا بوە ، ئەم حەدیثە بۆ ئەو کافییە .

صلح الحديبية
المصالحة على ثلاثة أيام

١٣٨٣/٦٤ حدث البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ ﷺ ـ لما أراد أن يعتمر [يوم الحديبية] أرسل إلى أهل مكة يستأذنهم ليدخل مكة ، فاشترطوا عليه : ألا يقيم بها إلا ثلاث ليال ، ولا يدخلها بسلاح إلا بجُلُبّان [وبضم فسكون] السلاح . ولا يدعو منهم أحدا . قال : فأخذ يكتب الشرط بينهم علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فكتب : هذا ما قاضى عليه محمد رسول الله ، فقالوا : لو علمنا أنك رسول الله لم نمنعك ولَبايعناك ، ولكن أكتب هذا ما قاضى عليه محمد بن عبدالله . فقال : والله أنا محمد بن عبدالله ، وأنا والله رسول الله . قال : وكان لايكتب [أي ولا يقرأ] قال : فقال لعلي ، ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أمْح رسول الله . فقال علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ : والله لا أمحاه [لغة في أمحوه] أبدا ، قال : فأرنيه فأراه فمحاه النبي ـ ﷺ ـ بيده ، فلما دخل ومضى الأيام أتوا عليا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقالوا : مر صاحبك فليرتحل ، فذكر ذلك لرسول الله ـ ﷺ ـ فقال : نعم ثم إرتحل ح ـ ٢٣٦/٥ . م ـ ١٩/٧ ٤ . ح ـ ٤٠٦/٤ ولفظه :

١٣٨٤/٦٥ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما صالح رسول الله ـ ﷺ ـ أهل الحديبية كتب علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنه ـ بينهم كتابا ، فكتب : محمد رسول الله ، فقال المشركون : لاتكتب محمد رسول الله ، لو كنت رسولا لم نُقاتلك . فقال لعلي ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أمحه ، فقال علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ما أنا بالذي أمحاه ، فمحاه رسول الله ـ ﷺ ـ ، وصالحهم على أن يدخل هو وأصحابه ثلاثة

أيام ولا يدخلوها إلا بجُلْبان السلاح ، فسألوه ما جلبان السلاح ؟ فقال : القراب بما فيه . ح ـ ٤/٤٦ . م ـ ٧/٤١٩ د .

١٣٨٥/٦٦ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : إعتمر النبي ـ ﷺ ـ في ذي القَعدة فأبى أهل مكة أن يدَعوه يدخل مكة حتى قاضاهم على أن يقيم بها ثلاثة أيام ، فلما كتبوا الكتاب كتبوا : هذا ما قاضى عليه محمد رسول الله ، فقالوا : لا نُقرُّ بها ، فلو نعلم أنك رسول الله ما منعناك ، لكن أنت محمد بن عبدالله . قال : أنا رسول الله وأنا محمد بن عبدالله . ثم قال لعلي ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أمح رسول الله . قال : لا والله لا أمحوك أبدا ! فأخذ رسول الله ـ ﷺ ـ الكتاب فكتب [أي فمحاه وأمره بأن يكتب] هذا ما قاضى محمد بن عبدالله : لا يَدْخُل مكة سلاح إلا في القراب ، وأن لايخرج من أهلها بأحد ـ إن أراد أن يتبعه ـ ، وأن لا يمنع أحدا من أصحابه أراد أن يقيم بها .

فلما دخلها ومضى الأجل أتوا عليا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقالوا : قل لصاحبك أخرج عنا ، فقد مضى الأجل . فخرج النبي ـ ﷺ ـ فتبعتهم إبنة حمزة [عمارة ، أو أمامة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] : يا عمّ ! يا عمّ ! فتناولها علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ فأخذ بيدها وقال لفاطمة ـ عليها السلام ـ [المناسب رضي الله تعالى عنها] دونكِ إبنة عَمِّكِ حملتها فاختصم فيها علي ، وزيد ، وجعفر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فقال علي : أنا أحق بها وهي إبنة عمي . وقال جعفر : إبنة عمي وخالتها تحتي . وقال زيد : إبنة أخي [لأن رسول الله ـ ﷺ ـ آخى بين زيد وحمزة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] فقضى بها النبي ـ ﷺ ـ لخالتها ، وقال : الخالة بمنزلة الأم . وقال لعلي : أنت مني وأنا منك . وقال لجعفر : أشبهتَ خَلْقي

وخُلُقي . وقال لزيد : أنت أخونا ومولانا . ح - ٤/٤٠٦ ت ، خ - ٦/٣٦٥ .

تەرجەمە :

سێ حەدیث یەك حادیثەیە .

بەراء - رضي الله تعالى عنە - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - لە (ذي القعدة)دا کە ئیرادەی عومرەی کرد ناردی‌یە لای ئەهلی مەکە ئیذنی لێ‌خواستن کە تەشریفی بچێتە مەکەو عومرە بکا ، ئەهلی مەکە ئیبایان کرد مەگەر بەو شەرتە کە : سێ رۆژی زیاتر تیا دانەنیشێ . هیچ کەس لە ئەهلی مەکە لەگەڵ خۆی نەباتە دەرێ . بە کالانەو کیفەوە نەبێ سیلاح نەباتە مەکەوە . ئیمامی علی - رضي الله تعالى عنە - دەستی پێکرد کە بەو شەرتە موصالەحەنامە بنووسێ . نووسی : ئەمە ئەوەیە کە محەمەد کە رەسوولوڵلایە صوڵحی لەسەر کردوە . موشریکەکان وتیان : ئێمە ئیقرار بەوە ناکەین ، ئەگەر بمانزانیایە کە تۆ رەسوولوڵلای شەڕمان لەگەڵ نەئەکردی‌و مەنعمان لە عومرە نەئەکردی . بنووسە : محەمەدی کوڕی عەبدوڵلا . فەرمووی : وەڵلاهی من رەسوولوڵلام‌و محەمەدی کوڕی عەبدوڵلام . ئەمری بە ئیمامی عەلی فەرموو : رەسوولوڵلا مەحو بکەرەوە . ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنە - فەرمووی : وەڵلاهی من تۆ مەحو ناکەمەوە ! فەرمووی : پێنیشانم بدە کامەیە ، پێنیشانی دا ، بە دەستی خۆی ئەو لەفظەی مەحو کردەوە . ئەمری پێ فەرموو نووسیی : ئەمە ئەوەیە کە محەمەدی کوڕی عەبدوڵلا موصالەحەی لەگەڵ قورەیش کردوە کە بە بێ کیف‌و کالان بە سیلاحەوە نەچێتە مەکەوە . کە چوو لە سێ رۆژی زیاتر تیا دانەنیشێ ، کە لێی چوە دەرێ کەس لە ئەهلی مەکە - با لەسەر دینی ئەویش بێ - نەباتە دەرێ . کەسێکیش لە تەبەعەی ئەو

ئیرادەی بوو کە لە مەکەدا بمێنێتەوە مەنعی نەکا .

کە تەشریفی چوە مەکەو عومرەی بەجێ هێناو موددەتەکە رابورد موشریکەکان چوونە خزمەتی ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزیانکرد : بچۆ بە رەفیقەکەت بڵێ : موددەتەکە تەواو بـوە ئیتر لـە ناومان بچێتە دەرێ ، ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ چوە خزمەتی عەرزیکرد ، فەرمووی : بەڵێ . کە تەشریفی لـە مەکـە چوە دەرێ کچێکی ئیمامی حەمزەی ـ رضي الله تعالی عنها ـ شوێن کەوت ، مامە مامەی دەست پێکرد ، ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ هەڵی گرت و دای بە حەزرەتی فاطیمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فـەرمووی : لـەگەڵ خۆت هەڵی بگرە . لە مەدینە عەلی و ، جەعفەرو ، زەیدی کوڕی حاریثە نیزاعیان لەسەر کرد ، ئیمامی عەلی فەرمـووی : ئامـۆزای خۆمـە من (أحقم) بەو . جەعفەر فەرمووی : ئامۆزامەو خوشکی دایکی لە لای منە . زەید وتی : کچی برامە ؛ چونکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستە برایەتیی لـەگەڵ ئـەوو حەزرەتی حـەمزەدا گـرتبو . پێغـەمەر ـ ﷺ ـ حـوکمی فەرموو : بدرێ بە خـوشکی دایکی ؛ چونکی = خـوشکی دایکـی = وەك دایك وایە . وە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە عەلیی فەرموو : تۆ لە منی و من لە تۆم . بە جەعفەری فەرموو : خیلقەت و خولقی تۆ بە من ئەشوبهێ . [ئەمە مەنقەبەیێکی زۆر گەورەیە بۆ جەعفەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ] . بە زەیدی فەرموو : تۆ برای ئێمەیی و مەولامانی .

١٣٨٦/٦٧ أبو الزبير سمع جابرا يسأل : كم كانوا يوم الحديبية ؟ قال : كنا أربع عشرة مائة ، فبايعناه وعمر آخذ بيـده تحت الشجرة ، وهي سمرة . فبايعناه غير جد بن قيس الأنصاري إختبأ تحت بطن بعيره ! م ـ ٨/٥٧ .

١٣٨٧/٦٨ وعنه أيضا سمع جابرا - رضي الله تعالى عنه - يُسأل : هل بايع النبي - ﷺ - بذي الحليفة ؟ فقال : لا ولكن صلى بها ، ولم يبايع عند شجرة إلا الشجرة التي بالحديبية . وسمع جابرا - رضي الله تعالى عنه - يقول : دعا النبي - ﷺ - على بئر الحديبية . م - ٥٧/٨ .

١٣٨٨/٦٩ عن معقل بن يسار - رضي الله تعالى عنه - قال : رأيتني يوم الشجرة والنبي - ﷺ - يبايع الناس وأنا رافع غصنا من أغصانها عن رأسه ، ونحن أربع عشرة مائة . قال : لم نبايعه على الموت ، ولكن بايعناه على أن لا نفرّ . م - ٥٩/٨ .

تەرجەمە :

ئەبوزوبەیر - رحمه الله - ئەفەرموێ : گوێم لێ بوو لە جابیر - رضي الله تعالى عنه - یان پرسی : ئەصحابی کیرام لە ڕۆژی حودەیبییەدا چەند بوون ؟ فەرمووی : چواردە دەفعە صەد بووین [یەعنی هەزارو چوارصەد بووین] بەیعەتمان لە خزمەت پێغەمەرا - ﷺ - کرد ، عومەر - رضي الله تعالى عنه - دەستی موبارەکی گرتبوو ، لە ژێر دارێکی مۆردا غەیری جیددی کوڕی قەیس کە لە ژێر زگی وشترێکا خۆی شاردبووەوە بەیعەتی نەکرد . . هەموو بەیعەتمان لە خزمەتیا کرد .

هەم ئەفەرموێ : لە جابیر - رضي الله تعالى عنه - م بیست لێیان ئەپرسی : پێغەمەر - ﷺ - لە (ذي الحليفة) بەیعەتی کرد یان نا ؟ فەرمووی : لەوێ نوێژی کرد ، بەیعەتی هەر لە ژێر ئەو داری حودەیبییەدا کرد . لێم بیست فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - دوعای خوێن بەسەر بیرێ حودەیبییەدا .

مەعقەلی کوڕی یەسار ئەفەرموێ : چاوم لە خۆمە لە ژێر شەجەرەی حودەیبییەدا بووم پێغەمەر - ﷺ - بەیعەتی لەگەڵ خەڵقا ئەکرد

لقیّ له لقی ئه‌و دارەم هه‌لبريبوو له‌سه‌ر سه‌ری موباره‌کی لێی نه‌که‌وێ ، ئێمه چوارده که‌ره‌ت صه‌د بووين . له‌سه‌ر مردن موبايه‌عه‌مان نه‌كرد ، له‌سه‌ر ئه‌مه موبايه‌عه‌مان كرد كه فيرار نه‌که‌ين . [چونكه مه‌قصوود له غه‌زا خۆبه‌كوشت‌دان نی‌يه ، مه‌قصوود مه‌نعی كوفرو غه‌له‌به‌ی ئيسلامه‌و نه‌شريه‌تی با به‌خۆبه‌كوشت‌دانيش ئه‌و مه‌قصه‌ده پێك بێ] .

١٣٨٩/٧٠ جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال لنا : قال رسول الله ـ ﷺ ـ يوم الحديبية : أنتم خير أهل الأرض ، وكنا ألفا وأربعمائة . ولو كنت أبصر اليوم لأريتكم مكان الشجرة . ح ـ ٦/٣٣٤ معلق وصله الاسماعيلي . م ـ ٨/٥٧ بتقديم وتأخير .

١٣٩٠/٧١ عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان أصحاب الشجرة ألفا وثلاثمائة . وكانت أسلم ثُمُنَ المهاجرين [وجزم الواقدي بأن أسلم كانت في غزوة الحديبية مائة] ح ـ ٦/٣٣٤ . م ـ ٨/٥٩ .

ته‌رجه‌مه :

جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : رۆژی حوده‌يبييه پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ پێی فه‌رموويين : ئيمرۆ ئێوه چاترينی هه‌موو ئه‌هلی ئه‌رزن . ئێمه هه‌زارو چوارصه‌د بووين ئه‌گه‌ر چاوم ببينايه جێی ئه‌و دره‌خته‌م پێ نيشان ئه‌دان . عه‌بدوللای كوری ئه‌بو ئه‌وفا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : ئه‌صحابی شه‌جه‌ره هه‌زارو سێصه‌د بووين . ئه‌سله‌م هه‌شت‌يه‌كی موهاجير بوون [واقيدی ئه‌ڵێ : ئه‌سله‌م صه‌د كه‌س بوون] .

١٣٩١/٧٢ عن قتادة [بن دعامة] قلت لسعيد بن المسيب : بلغني أن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ كان يقول : كانوا أربع عشرة مائة . فقال سعيد : حدثني جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : كانوا خمس

عشرة مائة . . الذين بايعوا النبي - ﷺ - يوم الحديبية . ح - ٦/٣٣٤ .

تەرجەمە :

قەتادە - رحمه الله - ئەفەرموێ : بە سەعیدی کوڕی موسەییبم وت : وام پێگەییوە کە جابیری کوڕی عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنهما - فەرموویەتی : کە ئەصحابی شەجەرە چواردە صەد بوون . سەعید - رحمه الله - پێی فەرمووم : جابیری کوڕی عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنهما - وای قسە بۆ کردووم ئەوانە لە ڕۆژی حودەیبییەدا بەیعەتیان لە خزمەت پێغەمەرا - ﷺ - کرد پانزە کەرەت صەد بوون .

١٣٩٢/٧٣ عن سعيد بن المسيب - رضي الله تعالى عنه ورحمه الله - عن أبيه أنه كان فيمن بايع تحت الشجرة ، فرجعنا إليها العام المقبل فعُمِّيت علينا . ح - ٦/٣٣٧ .

تەرجەمە :

موسەییب - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لەناو ئەوانەدا بووم کە لە ژێر دەرەختی حودەیبییەدا بەیعەتیان بە پێغەمەر - ﷺ - کرد . ساڵی دوایی [کە بۆ (عمرة القضا) چووینەوە] شوێنەکەمان لێ ون بووبوو .

١٣٩٣/٧٤ عن طارق بن عبدالرحمن [البجلي] قال : إنطلقت حاجا فمررت بقوم يصلون . قلت : ما هذا المسجد ؟ قالوا : هذه الشجرة حيث بايع رسول الله - ﷺ - بيعة الرضوان ، فأتيت سعيد بن المسيب - رحمه الله ورضي عنه - فأخبرته ، فقال سعيد : حدثني أبي أنه كان فيمن بايع رسول الله - ﷺ - تحت الشجرة ، قال : فلما خرجنا من العام المقبل نسيناها فلم نقدر عليها . فقال سعيد : إن أصحاب محمد - ﷺ - لم يعلموها وعلمتموها أنتم ؟ فأنتم أعلم . ح - ٦/٣٣٧ .

تەرجەمە :

طاریقی کوڕی عەبدوڕەحمانی بەجەلی ئەفەرموێ : چووم بۆ حەج بە لای قەومێکا رابوردم نوێژیان ئەکرد ، لێمپرسین : ئەم مزگەوتە چە مزگەوتێکە ؟ = وتیان = : ئەمە مزگەوتی ئەو درختەیە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ (بیعة الرضوان)ی لە ژێرا کردوە . چوومە لای سەعیدی کوڕی موسەییب ـ رضي الله تعالى عنه ورحمه الله ـ عەرزمکرد ؛ فەرمووی : باوکم قسەی بۆکردووم کە خۆی لە ناو ئەوانەدا بوو کە لە ژێر شەجەرەی ریضوانا بەیعەتیان لە خذمەت پێغەمەرا کرد ـ ﷺ ـ . ساڵی دوایی کە چووینەوە لە فکرمان چۆوە نەماندۆزی‌یەوە . سەعید ـ رحمه الله ـ فەرمووی : ئەصحابی محەمەد ـ ﷺ ـ (شجرة الرضوان) یان نەزانیوە ئێوە ئەیزانن ؟ کە وابێ ئێوە لەوان عالمترن !

١٣٩٤/٧٥ زيد بن أسلم [رحمه الله] عن أبيه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجت مع عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى السوق فلحقتْ عمرَ ـ رضي الله تعالى عنه ـ إمرأة شابة ، فقالت : يا أمير المؤمنين هلك زوجي وترك صبية صغارا ، والله ما يُنضجون كُراعا ، ولا لهم زرع ولا ضرع ، وخشيت أن تأكلهم الضبع ، وأنا بنت خُفاف بن أيماء الغِفاري [ولأبيه وجده صحبة] وقد شهد أبي الحديبية مع رسول الله ـ ﷺ ـ . فوقف معها عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ولم يمضِ ، ثم قال : مرحبا بنسب قريب . ثم إنصرف إلى بعير ظهير [قوي الظهر] كان مربوطا في الدار ، فحمل عليه غِرارين ملأهما طعاما ، وحمل بينهما نفقة وثيابا ، ثم ناولها بخطامه . ثم قال : إقتاديه ، فلن يفني حتى يأتيكم الله بخير . فقال رجل : يا أمير المؤمنين أكثرت لها ! قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ثَكِلَتكَ أمك ! [دایک روڵەرۆت بۆ بکا !] والله إني لأرى

أبا هذه وأخاها قد حاصرا حصنا زمانا ، فافتتحاه ، ثم أصبحنا نستفيُ سهمانهما فيه .

ح ـ ٦/٣٣٦ .

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی ئەسلەمی ئازادکراوی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ، ورحمهما الله تعالى ـ ئەفەرموێ : باوکم فەرمووی : لە خزمەت ئیمامی عومەرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوومە بازاڕ ، ژنێکی جەهێڵی پێگەیی ، وتی : (یا امیر المؤمنین) مێردەکەم مردوە ، چەند منالی بچکۆلانەی بەجێ هێشتوە ، وەڵلاهی پێچکەییێکیان نی یە بی کوڵێنن ، زەراعەتێکیان نی یە ، دۆشندەییێکیان نی یە ، ئەترسم کەمتیار بیانخوا . منیش کچی خوفافی کوڕی ئیمای غیفاریم ، باوکیشم لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ حازری حودەیبییە بوە . ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوێدا بۆی راوەستا نەڕۆیی ، لە پاشا فەرمووی : مەرحەبابێ لە نەسەبێکی نزیك ، لە پاشا گەڕایەوە بۆ لای وشترێکی پشت بەقووەت [کە شت زۆر هەڵبگرێ] لە خانوەکەی ئیمامی عومەرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەسترابووەوە ، دوو خەراری پر لە طەعامی بۆ لێکرد لەسەر باریشی نەفەقەو لیباسی بۆ دانا ، لە پاشا هەوسارەکەیی دایە دەست ، فەرمووی : رایکێشە نابڕێتەوە تا خوا خێرتان بۆ ئەنێرێ .

پیاوێ وتی : (یا أمیر المؤمنین) زۆرت دایێ ! فەرمووی : دایکت رۆڵەڕۆت بۆ بکا ! وەڵلاهی من باوكو برای ئەمەم دی مودەتێ قەڵاییێکیان موحاصەرە دا فەتحیان کرد ، لە پاشا سبەینێ ئێمە سەهمی خۆمان لەو فەتحی ئەوانا بەش ئەکرد .

٧٦/١٣٩٥ المسيب بن رافع [رحمه الله] قال : لقيت البراء بن عازب

ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فقلت : طوبى لك صحبت النبي ـ ﷺ ـ وبايعته تحت الشجرة ، فقال : يا ابن أخي إنك لاتـدري ما أحـدثنا بعـده . [....] ح ـ ٦/٣٣٨ .

تەرجەمە :

موسەييبى كوڕى رافيع ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : بە بەراى كوڕى عازيب گەييم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەرزم كرد : خوا هەر چاكيى و خێرتان بۆ بكا ؛ صوحبەتى پێغەمەرتان كرد ـ ﷺ ـ ، لە ژێر شەجەرەى ريضوانا بەيعەتتان پێكرد . فەرمووى : ئەى كوڕى براى خۆم تۆ نازانى دواى پێغەمەر ـ ﷺ ـ كە چيمان كرد !

١٣٩٦/٧٧ عن أبي قلابة [رحمه الله] أن ثابت بن الضحاك أخبره أنه بايع النبي ـ ﷺ ـ تحت الشجرة . ح ـ ٦/٣٣٨ .

تەرجەمە :

ثابيتى كوڕى ضەحاك ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەرى داوە بە ئەبو قەلابە ـ رحمه الله ـ كە لە ژێر درەختى ريضوانا بەيعەتى كردوە لە خذمەت پێغەمرا ـ ﷺ ـ .

١٣٩٧/٧٨ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ﴿إنا فتحنا لك فتحا مبينا﴾[1] قال : الحديبية . قال أصحابه ـ ﷺ ـ ورضي عنهم] هنيئا [لا إثم فيه] مريئا [لاداء فيه . يا رسول الله غفر الله لك ماتقدم من ذنبك وما تأخر] فما لنا ؟ فأنزل الله [عز وجل] ﴿ليدخل المؤمنين والمؤمنـات جنات تجري من تحتها الأنهار﴾[2] قال شعبة : فقدمت الكوفة فحدثتُ

(١) الفتح / ١

(٢) الفتح / ٥

بهذا كُلِّه عن قتادة ، ثم رجعت فذكرت له [القتادة] فقال : أما ﴿إنا فتحنا لك . . . ﴾ فعن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ وأما هنيئا مريئا فعن عكرمة . ح ـ ٦/٣٣٨ . ن

تەرجەمە :

شوعبە لە قەتادەوە ئەویش لە ئەنەسەوە ـ رحمهما الله ورضي عنه ـ ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : ﴿انا فتحنا لك فتحا مبينا﴾ [یەعنی ئێمە فەتحێکی باشمان بۆ کردی ، ئەو فەتحە فەتحی مەکە نیە] فەتحی حودەیبییەیە [یەعنی (بیعة الرضوان)ە] ، ئەصحابی پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزی پێغەمەریان کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) هیچ گوناهی تیا نەبێ عافیەتت بێ ، هیچ دەردی بۆ تۆ تیا نەبێ [خوا گوناهی ئەووەڵ و ئاخری تۆی عەفوکردوە] ئەی بۆ ئێمە چی هەیە ؟ ئەو ئایەتەکەی دوایی نازڵ بوو کە مەئالی شەریفی وایە : ئەو فەتحەمان بۆ کردی کە خوا موسوڵمانان پیاویان و ژنیان بخاتە بەهەشتێکەوە کە بە ژێر درەختەکانیا ئەنهار جاریی ئەبێ . شوعبە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : چوومە کووفە ئەم حەدیثەم بە تەواوەتی لە قەتادەوە ریوایەت کرد ، کە گەرامەوە بۆ لای قەتادە پێم وت ، قەتادە فەرمووی : (إنا فتحنا لك . .) لە ئەنەسەوەیە . (هنیئا مریئا) لە عەکرەمەی مەولای ئیبن وعەباسەوەیە . [یەعنی هەمووم لە ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەبیستوە]

١٣٩٨/٧٩ عن عروة بن الزبير ـ رحمه الله تعالى ورضي عنه ـ عن المسور بن مَخْرُمة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ومروان بن الحكم [. . . . .] يزيد أحدهما على صاحبه ، قالا : خرج النبي ـ ﷺ ـ عام الحديبية في بضع عشرة مائة من أصحابه ، فلما أتى ذا الحليفة قلد الهدي وأشعره ، وأحرم منها بعمرة ، وبعث عينا له من خزاعة ، وسار النبي ـ ﷺ ـ حتى

كان بغدير الأشطاط أتاه عينه [بسر بن سفيان] قال : إن قريشا جمعوا لك جموعا ، وقد جمعوا لك الأحابيش ، وهم مقاتلوك ، وصادوك عن البيت ومانعوك . فقال : أشيروا أيها الناس عليَّ ؛ أترون أن أميل إلى عيالهم وذراري هؤلاء الذين يريدون أن يصدونا عن البيت ؟ فإن يأتونا كان الله ـ عز وجل ـ قد قطع عينا من المشركين [يعني الذي بعثه ـ عليه الصلاة والسلام ـ أي غايته ، انا كنا كمن لم يبعث الجاسوس ولم يعبر الطريق وواجههم بالقتال] وإلا تركناهم محروبين . قال أبو بكر : يا رسول الله خرجتَ عامدا لهذا البيت ، لا تريد قتل أحد ، ولا حربَ أحد ، فتوجَّهْ له ، فمن صدَّنا عنه قاتلناه . قال : امضوا على اسم الله . ح ـ ٦/ ٣٤٠ .

تەرجەمە :

عوروەی کوڕی زوبەیر ـ رحمە الله تعالی ، ورضي عنه ـ لە میسوەری کوڕی مەخرومە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ و مەروانی کوڕی حەکەم . . . ریوایەت ئەکەن ، لە ریوایەتەکەیانا لە یەکتری زیادو کەم ئەکەن ؛ ئەڵێن : پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەساڵی حودەیبییەدا تەشریفی لە مەدینە چوە دەرێ هەزارو ئەوەندەی لە ئەصحابی کیرام لە خزمەتا بوو کە گەیینە (ذو الحليفة) بە ملی وشترەکانیانا عەلامەتی هەدیان هەڵاوەسی و پشتیان بریندار کردن و ئیحرامیان بە عومرە دابەست ، لە خوزاعە بوسری کوڕی سوفیانی بە جاسووسیی نارد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی حەرەکەتی کرد تا گەیی یە گۆلی ئەشطاط ، جاسووسەکەی هاتەوە عەرزی کرد : قورەیش گەلێ جەماعەتی لە قەبائیلی موختەلیفە بۆ کۆکردوونەوە حەربت لەگەڵا ئەکەن و مەنعت ئەکەن لە چوونە بەیتەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەی خەڵقینە تەدبیرتان چیە پێم بڵێن ؟ ئەگەر

ئەڵێن بگەڕێمەوە سەر ماڵ و مناڵی ئەوانەی کە ئیرادەیان وایە ڕێی بەیتمان لێ بگرن و مەنعمان بکەن لە عومرە ؟ ئەگەر هاتنەسەر ڕێمانِ بۆ شەڕِ خوا قەطعی جاسووسی لە موشریکین کردوە .

ئەگەر نەیشهاتن ئێمە بێ ماڵ و مناڵ ئەیان هێڵینەوە . ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : (يا رسول الله) تۆ بۆیێ هاتووی ئەم بەیتە طەواف بکەی ، بۆیە نەهاتووی کە کەس بکوژی و حەرب بکەی ، تەشریفت ڕوو بکەرە بەیت ، ئەوی ڕێی بەیتمان لێ بگرێ شەڕی لەگەڵ ئەکەین [یەعنی ڕێیشیان لێ نەگرتین طەوافی خۆمان ئەکەین] پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بە ناوی خواوە بڕۆن بۆ بەیت .

٨٠/١٣٩٩ عن أبي وائل شقيق قال : قام سهل بن حنيف يوم صِفِّين فقال : يا أيها الناس إتهموا أنفسكم ، لقد كنا مع رسول الله ـ ﷺ ـ يوم الحديبية ، ولو نرى قتالا لقاتلنا ، وذلك في الصلح الذي كان بين رسول الله ـ ﷺ ـ وبين المشركين ، فجاء عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ فأتى رسول الله ـ ﷺ ـ فقال : يا رسول الله أَلَسْنا على حق وهم على باطل ؟ قال : بلى . قال : أليس قتلانا في الجنة وقتلاهم في النار ؟ قال : بلى . قال : ففيم نُعطي الدَّنية في ديننا ونرجع ولما يحكم الله بيننا وبينهم ؟ فقال : يا ابن الخطاب إني رسول الله ولن يضيعني الله أبدا . قال : فانطلق عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فلم يصبر متغيظا فأتى أبا بكر ، فقال : يا أبا بكر أَلسنا على حق وهم على باطل ؟ قال : بلى . قال : أليس قتلانا في الجنة وقتلاهم في النار ؟ قال : بلى . قال : فعلى م نعطي الدنية في ديننا ونرجع ولما يحكم الله بيننا وبينهم ؟ فقال : يا ابن الخطاب إنه رسول الله ـ ﷺ ـ ولن يضيعه الله أبدا . قال : فنزل القرآن على

رسول الله - ﷺ - بالفتح فأرسل إلى عمر فأقرأه إياه . فقال : يا رسول الله أوَ فتح هو ؟ قال : نعم . فطابت نفسه ورجع . ح - ٥/٢٣٥ . م - ٧/٤٢٤ .

٨١/١٤٠٠ وعنه سمعت سهل بن حنيف - رضي الله تعالى عنه - يقول بصفين : أيها الناس إتّهموا آراءكم ، والله لقد رأيتني يوم أبي جندل ولو أني أستطيع أن أردَّ أمر رسول الله - ﷺ - لرددته . والله ما وضعنا سيوفنا على عواتقنا إلى أمر [قط] إلا أسهلن بنا إلى أمر نعرفه إلا أمركم هذا . ح - ٥/٢٣٥ ، م - ٧/٤٢٤ .

تەرجەمە :

شەقیق - رحمه الله - ئەفەرموێ : رۆژی صیففین [کە موعـاویەو حەزرەتی عەلی - رضي الله تعالى عنه - صوڵحیان لەسەر ئـەوە کرد کـە حـەکەم تـەعیین بکـەنو حەرب نـەکەن ، سـەهلی کـوڕی حەنیفیش طـەرەفداری صـوڵح بـوو ، ئەوانـەی کە طـەرەفداری حـەرب بوون طەعنیان لـە سەهـلو ئەصحـابی دا] سەهـل - رضي الله تعالى عنـه - تەشریفی هەڵسا فەرمووی : ئەی خەڵقینە ئێوە طەعن لە من مەدەن [کە حەز ناکەم خوێنی موسوڵمانان بـڕێژرێ] طـەعن لە خـۆتان بـدەن [کە طەرەفداری فیتنەو خوێن ڕژانن] لـە ڕۆژی حودەیبییـەدا لە خـزمەت پێغەمەرا بووین - ﷺ - ئەگـەر بمتوانیـایە ئـەمری پێغـەمەر - ﷺ - کـە صوڵحی ئەکـرد لە بـەینی خۆیـانو کوففـار [وخەڵق بـە صوڵـح ڕازیی نەبوون]ڕەد بکەمەوەو حەرب بکەین ئەمکرد . [ئەمما نەمتوانی ئەمری ئەو ڕەد بکەمەوە] .

عومەری کوڕی خەطاب - رضي الله تعالى عنه - هاتە خزمـەت پێغەمەر - ﷺ - وعەرزیکرد : (یا رسول الله) بۆئێمە لەسەر حەق نینو

ئەوان لەسەر باطيل ؟ فەرمووی : بەڵێ . عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزی‌کرد : بۆ شەهیدی ئێمە لە بەهەشتا نی‌یەو تۆپیوی ئەوان لە جەهەننەما ؟ فەرمووی : بەڵێ . عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزی‌کرد : کە وابێ بۆچی لە دینا دەنائەت قەبووڵ بکەین‌و بێ ئەمە خوا حەق‌و باطیل لە یەك جوێ بکاتەوە بگەڕێینەوە ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : (یا ابن الخطاب) من رەسوولی خوام [یەعنی وام ئەمر پێ‌کراوە] خوا قەت من بە ضایع نادا . عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ چوە دەرێ صەبری نەکرد ، بە رقەوە چوە خزمەت حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ چی عەرزی پێغەمەر ـ ﷺ ـ کردبوو عەرزی ئەویشی کرد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ چە جەوابێکی دابووە ئەویش عەینی ئەو جوابەی دایەوە . ئەو وەختە سوورەتی (إنا فتحنا) نازڵ بوو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناردی بەشوێن ئیمامی عومەرا ـ رضي الله تعالی عنه ـ سوورەتەکەی بۆ خوێنەوە . عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) بۆ ئەوە ، یەعنی صوڵحی حودەیبییە ، فەتحە ؟ فەرمووی : بەڵێ .

[چونکی لە طەرەف ئەوانەوە صوڵحەکە هەڵەوەشێنرێ‌و پێغەمەر ـ ﷺ ـ رێی ئەبێ بچێتە سەریان‌و مەکە فەتح بکا] ئەو وەختە عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ دڵی رەحەت بوو گەڕایەوە .

لە حەدیثە دوەمەکەدا سەهل ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئەی فیتنەفرۆشینە ! ئێمە بۆ هیچ شتێ شیرمان نەناوەتە سەرشان ئەو شیرسەرشان نانە ئێمەی نەبردبێ بۆ ئیشێکی مەشرووع‌و باش . ئەمما ئێوە شیرتان ناوەتە سەرشان بۆ ئەمری مونکەرو غەیرەمە شرووع‌و بۆ خوێن‌ڕشتنی موسوڵمانان .

[ئەم دوو حەدیثەم ئەگەر لە فیتنەدا نووسیبێ لێرە مەینووسن](1)

١٤٠١/٨٢ عروة بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنه ورحمه الله ـ عن المِسور بن مَخْرمة [الصحابي ابن الصحابي] ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ومروان يصدق كل منهما صاحبه . . . . . . قالا : خرج رسول الله ـ ﷺ ـ زمن الحديبية [يوم الاثنين لهلال ذي القعدة سنة ست] حتى كانوا ببعض الطريق قال النبي ـ ﷺ ـ : إن خالد بن الوليد [ولم يسلم بعد] بالغميم [بوزن عظيم ، ومصغرا] في خيل لقريش طليعة فخذوا ذات اليمين .

فوالله ما شعر بهم خالد حتى إذا هم بقَتَرة الجيش [غبارهم] فانطلق يركض نذيرا لقريش وسار النبي ـ ﷺ ـ حتى إذا كان بالثنية [أي ثنية المِرار] التي يُهبَط عليهم منها بركت به راحلته ، فقال الناس حَلْ حَلْ [زجر للراحلة] فألحَّت ، فقالوا : خلأت القصواء ، خلأت القصواء [حرنت وتصعبت . به كوردی : گەدەی گرت] فقال النبي ـ ﷺ ـ : ما خلأت القصواء وما ذاك لها بخلُق ، ولكن حبسها حابس الفيل . ثم قال : والذي نفسي بيده ! لايسألوني خطَّةً [خصلة] يُعظِّمون فيها حرمات الله إلا أعطيتهم إياها ، ثم زجرها فوثبت .

قال : فعدل عنهم حتى نزل بأقصى الحديبية على ثمد قليل الماء يتبرَّضه الناس تبرضا . [يأخذون منه الماء بالكف قليلا قليلا] فلم يُلَبِّثه الناس حتى نزحوه . وشُكِيَ إلى رسول الله ـ ﷺ ـ العطش ، فانتزع سهما من كنانته ، ثم أمرهم أن يجعلوه فيه . فوالله ما زال يجيش بالرِّي حتى صدروا عنه [وزاد ابن سعد حتى اغترفوا بآنيتهم جلوسا على شفير البئر]

---

(١) گەرام لە فیتنەدا نەمدۆزینەوە .

فبينا هم كذلك إذ جاء بديل بن ورقاء الخزاعي في نفر من قومه من خزاعة ، وكانوا عَيبة نصح رسول الله ـ ﷺ ـ [موضع سره وأمانته ووعائه لايفشونه] من أهل تهامة ، فقال : إني تركت كعب بن لؤي وعامر بن لؤي نزلوا أعداد مياه الحديبية ومعهم العوذ [النوق الحديثات النتاج ذات اللبن] المطافيل [بيّچوو لەبەر] وهم مقاتلوك وصادّوك عن البيت . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : إنا لم نجئ لقتال أحد ، ولكنا جئنا معتمرين ، وإن قريشا قد نهكتهم الحرب [هزلتهم] وأضرّتْ بهم ، فإن شاؤا ماددتهم مدّةً يُخلّوا بيني وبين الناس ، فإن أظهرْ فإن شاؤا أن يدخلوا فيما دخل فيه الناس فعلوا . وإلا فقد جموا [إستراحوا . ولابن عائذ عن الزهري ، فإن ظهر الناس عليَّ فذلك الذي يبغون] وإن هم أبوا فو الذي نفسي بيده ! لأقاتلنهم على أمري هذا حتى تنفرد سالفتي [رقبتي] وليُنفِذَنَّ الله أمره . فقال بديل : سأُبلِّغُهم ما تقول .

قال : فانطلق حتى أتى قريشا ، قال : إنا قد جئناكم من هذا الرجل وسمعناه يقول قولا ، فإن شئتم أن نعرضه عليكم فعلنا . فقال سفهاؤهم [عكرمة بن أبي جهل والحكم بن أبي العاص] : لاحاجة لنا أن تخبرنا عنه بشئ . وقال ذو الرأي منهم : هات ما سمعته . يقول : قال : سمعته يقول كذا وكذا . . . فحدثهم بما قال النبي ـ ﷺ ـ . فقام عروة بن مسعود [الثقفي أسلم ورجع إلى قومه ودعاهم إلى الاسلام ، فقتلوه ! ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال : أي قوم ألستم بالوالد ؟ قالوا : بلى . قال : فهل تتهموني ؟ قالوا : لا . قال : ألستم تعلمون أني إستنفرت أهل عكاظ [نصرة لكم] فلما بلّحوا عليَّ [امتنعوا أو عجزوا] جئتكم بأهلي وولدي ومن أطاعني ؟ قالوا : بلى . قال : فإن هذا قد عرض لكم خُطّة رُشد [خصلة خير وصلاح] إقبلوها ودعوني آتيه . قالوا: إئته . فأتاه ،

فجعل يكلم النبي ـ ﷺ ـ فقال النبي ـ ﷺ ـ نحوا من قوله لِبُدَيل . فقال عروة عند ذلك : أي محمد أرأيت إن استأصلت أمر قومك هل سمعت بأحد من العرب إجتاح [أهلَك] أهله قبلك ؟ ! وإن تكن الأخرى فإني والله لا أرى وجوها [أي أشرافا] وإني لأرى أشوابا [أخلاطا] من الناس خليقا أن يفرُّوا ويدعوك ! فقال له أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : امْصَصْ [من باب علم] بِبَظر اللات ! أنحن نَفِرُّ عنه ونَدَعه ؟ ! فقال : من ذا ؟ قالوا : أبو بكر . قال : أما والذي نفسي بيده لولا يدٌ [نعمة] كانت لك عندي لم أَجْزِك بها لأجبتك [وهي أن عروة تُحمِّل بدية فأعانه فيها أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعشر قلائص] .

قال : وجعل يكلم النبي ـ ﷺ ـ فلما تكلم أخذ بلحيته [الشريفة] والمغيرة بن شعبة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قائم على رأس النبي ـ ﷺ ـ ومعه السيف ، وعليه المِغْفر . فكلما أهوى عروة بيده إلى لحية النبي ـ ﷺ ـ ضرب يده بنعل السيف [ما يكون اسفل القراب من فضة أو غيرها] وقال له : أَخِّر يدك عن لحية رسول الله . [زاد عروة بن الزبير ـ رضي الله تعالى عنه ـ : لاينبغي لمشرك أن يمسه] فرفع عروة رأسه ، فقال : من هذا ؟ قالوا : المغيرة بن شعبة [إبن اخيك] فقال : أي غُدَر ! ألست أسعى في غدرتك ؟ وكان المغيرة صحب قوما في الجاهلية [زائرين المقوقس] فقتلهم [لما قصر به المقوقس] وأخذ أموالهم ، ثم جاء فأسلم . [فقال له أبو بكر : ما فعل المالكيون الذين كانوا معك ؟ قال : قتلتهم وجئت بأسلابهم إلى رسول الله ـ ﷺ ـ فكان سعى عروة عمّه حتى أخذوا منه دية ثلاثة عشر رجلا] فقال النبي ـ ﷺ ـ : أما الاسلام فأقبل ، وأما المال فلست منه في شئ ؛ [لأنه أخذه غدرا] .

ثم إن عروة جعل يرمُقُ أصحاب النبي ـ ﷺ ـ بعينيه . قال :

فوالله ماتنخم رسول الله ـ ﷺ ـ نخامة إلا وقعت في كف رجل منهم فدلك بها وجهه وجلده ، وإذا أمرهم إبتدروا أمره . وإذا توضأ كادوا يقتتلون على وَضوئه ، وإذا تكلم خفضوا أصواتهم عنده ، وما يُحِدُّون إليه النظر تعظيما له .

فرجع عروة إلى أصحابه ، فقال : أي قوم والله ! لقد وفدتُ على الملوك ، ووفدت على قيصر وكسرى والنجاشي ، والله إنْ رأيت ملكا قط يعظمه أصحابه ما يعظم أصحاب محمدٍ محمداً ـ ﷺ ـ . والله إن تنخم نخامة إلا وقعت في كف رجل منهم فدلك بها وجهه وجلده . وإذا أمرهم إبتدروا أمره ، وإذا توضأ كادوا يقتتلون على وَضوئه ، وإذا تكلم خفضوا أصواتهم عنده . وما يُحِدُّون إليه النظر تعظيما له . وإنه قد عرض لكم خُطَّة رشد فاقبلوها .

فقال رجل [حليس] من بني كنانة : دعوني آتيه . فقالوا : ائته . فلما أشرف على النبي ـ ﷺ ـ وأصحابه قال رسول الله ـ ﷺ ـ : هذا فلان [حليس بن علقمة سيد الأحابيش] وهو من قوم يعظمون البُدْن ، فابعثوها له ، فبعثت له ، واستقبله الناس يلبون ، فلما رأى ذلك قال : سبحان الله ما ينبغي لهؤلاء أن يصدوا عن البيت !

فلما رجع إلى أصحابه قال : رأيت البدن قد قُلِّدت وأُشعِرت [طعن في سنامها] فما أرى أن يصدوا عن البيت [زاد إبن إسحاق : وغضب وقال : يا معشر قريش ! ما على هذا عاقدناكم ، أيُصدُّ عن بيت الله من جاء معظما له ؟ ! فقالوا : كُفَّ عنا يا حليس حتى نأخذ لأنفسنا ما نرضى] .

فقام رجل منهم يقال له : مِكْرز بن حفص ، فقال : دعوني آتيه ، فقالوا : إئته فلما أشرف عليهم قال النبي ـ ﷺ ـ : هذا مكرز وهو رجل

فاجر [غادر ناقض عهد] فجعل يكلم النبي ـ ﷺ ـ فبينما هو يكلمه إذ جاء سهيل بن عمرو . قال معمر : فأخبرني أيوب عن عكرمة أنه لما جاء سهيل بن عمرو قال النبي ـ ﷺ ـ : لقد سَهُل لكم من أمركم . [هذا القدر مرسل وصله ابن أبي شيبة من حديث إبن الأكوع ـ رضي الله تعالى عنه ـ] .

قال الزهري في حديثه : فجاء سهيل بن عمرو [وفي رواية ابن إسحاق : فلما انتهى إلى النبي ـ ﷺ ـ جرى بينهما القول حتى وقع بينهما الصلح على : أن توضع الحرب عشر سنين . وأن يؤمّن بعضهم بعضا . وأن يرجع عنهم عامَهم] فقال : هات أكتب بيننا وبينكم كتابا . فدعا النبي ـ ﷺ ـ الكاتب [عليا ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال النبي ـ ﷺ ـ أكتب :

بسم الله الرحمن الرحيم . قال سهيل : أما الرحمان فوالله ما أدري ماهو ! ولكن أكتب : باسمك اللهم ، كما كنت تكتب [وكنا نكتب . فلما نزلت آية النمل كتب بسم الله الرحمن الرحيم . فأدركتهم حمية الجاهلية .] فقال المسلمون : والله لانكتبها إلا بسم الله الرحمن الرحيم . فقال النبي ـ ﷺ ـ : أكتب باسمك اللهم . ثم قال : هذا ما قاضى عليه محمد رسول الله ـ ﷺ ـ فقال سهيل : والله لو كنا نعلم أنك رسول الله ما صددناك عن البيت ولا قاتلناك . ولكن أكتب محمد بن عبدالله . فقال النبي ـ ﷺ ـ والله إني لرسول الله ـ وان كذّبتموني ـ أكتب محمد بن عبدالله .

قال الزهري : وذلك لقوله : لايسألوني خطة يعظمون فيها حرمات الله إلا أعطيتهم إياها .

فقال النبي ـ ﷺ ـ : على أن تُخلُّوا بيننا وبين البيت فنطوف به .

فقال سهيل : والله لاتتحدث العرب أنا أُخِذنا ضُغطة ، ولكن ذلك من العام المقبل ، فكتب ، فقال سهيل : وعلى أنه لا يأتيك منا رجل ـ وإن كان على دينك ـ إلا رددته إلينا . قال المسلمون [منهم : عمر ، وأسيد بن حضير ، وسعد بن عبادة ، وسهل بن حُنيف . . . ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] : سبحان الله ! كيف يُردُّ إلى المشركين وقد جاء مسلما ؟ !

فبينما هم كذلك إذ دخل أبو جندل ابن سُهيل بن عمرو [وكان أسلم وحُبس وعُذِّب في الله] يَرْسُف في قيوده [يمشي فيها] وقد خرج من أسفل مكة حتى رمى بنفسه بين أظهُرِ المسلمين . فقال سهيل : هذا يا محمد أول ما أُقاضيك عليه أن تردَّه إليَّ ! فقال النبي ـ ﷺ ـ : إنا لم نقض الكتاب بعد . قال : فوالله إذاً لم أُصالحك على شيٍّ أبدا . قال النبي ـ ﷺ ـ : فأَجِزه لي . قال : ما أنا بمجيزه لك . قال : بلى فافعل . قال : ما أنا بفاعل . قال مكرز : بل قد أجزناه لك . قال أبو جندل ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أي معشر المسلمين أُرَد إلى المشركين وقد جئت مسلما ! ألا ترون ما قد لقيت ؟ وكان قد عذب عذابا شديدا في الله [زاد ابن إسحاق : فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : يا أبا جندل إصبر واحتسب فإنا لا نغدر وإن الله جاعل لك فرجا ومخرجا . . وإجازة مكرز لم تكن في أن لا يرده إلى سهيل ، بل في تأمينه من التعذيب . وأخذ أبا جندل هو وحويطبٌ فأدخلاه فسطاطا وكفّا أباه عنه .]

فقال عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فأتيت نبي الله ـ ﷺ ـ فقلت : ألستَ نبي الله حقاً ؟ قال : بلى . قلت : ألسنا على الحق وعدونا على الباطل ؟ قال : بلى . قلت : فلِمَ نعطي الدَّنِيَّة في ديننا إذاً ؟ قال : إني رسول الله ـ ﷺ ـ ولستُ أعصيه وهو ناصري . قلت : أوليس

كنت تحدثنا أنا سنأتي البيت فنطوف به ؟ قال : بلى ، فأخبرتك أنا آتيه العام ؟ قال : قلت : لا . قال : فإنَّك آتيه ومطوِّفٌ به ! قال : فأتيت أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقلت : يا أبا بكر أليس هذا نبي الله حقاً ؟ قال : بلى . قلت : أَلسنا على الحق وعدونا على الباطل ؟ قال : بلى . قلت : فلم نعطي الدَّنية في ديننا إذاً ؟ قال : أيها الرجل إنه لرسول الله ـ ﷺ ـ وليس يعصي ربه وهو ناصره ، فاستمسك بغرزه [بركابه] فوالله إنه على الحق . قلت : أليس كان يحدثنا أنا سنأتي البيت ونطوف به ؟ قال : بلى ، أفأخبرك أنك تأتيه العام ؟ قلت : لا . قال : فإنك آتيه ومطوف به !

قال الزهري : قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فعملت لذلك أعمالا [صالحة] قال : فلما فُرِغ من قضية الكتاب قال رسول الله ـ ﷺ ـ لأصحابه : قوموا فانحروا ثم احلقوا ، قال : فوالله ما قام منهم رجل حتى قال ذلك ثلاث مرات . فلما لم يقم منهم أحد دخل على أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فذكر لها ما لقي من الناس . فقالت أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها : يا نبي الله أتحب ذلك ؟ أخرج ثم لاتكلم منهم أحدا حتى تنحر بدنك وتدعو حالقك فيحلقك . فخرج فلم يكلم أحدا منهم حتى فعل ذلك ؛ نحر بُدْنه ودعا حالقه [خِراش بن أمية ـ رضي الله تعالى عنه ـ فحلقه] فلما رأوا ذلك قاموا فنحروا وجعل بعضهم يحلق بعضا ، حتى كاد بعضهم يقتل بعضا غمًّا [أي إزدحاما . . ما أوقر أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ عقلا وفضيلة !]

ثم جاءه نسوة مؤمنات ، فأنزل الله ـ تعالى ـ : ﴿يا أيها الذين آمنوا إذا جاءكم المؤمنات مهاجرات فامتحنوهن . . (حتى بلغ) بعصم

الكوافر . . ﴾[1] فطلق عمر يومئذ إمرأتين كانتا له في الشرك ، فتزوج إحداهما [قريبة] معاوية بن أبي سفيان ، والأخرى صفوان بن أمية ، ثم رجع النبي ـ ﷺ ـ إلى المدينة . فجاءه أبو بصير ـ رضي الله تعالى عنه ـ رجل من قريش [اسمه عتبة بن أسيد] وهو مسلم فأرسلوا في طلبه رجلين [خنيس بن جابر وأزهر بن عوف] فقالوا : العهد الذي جعلت لنا . فدفعه إلى الرجلين ، فخرجا به حتى بلغا ذا الحُلَيفة ، فنزلوا يأكلون من تمر لهم ، فقال أبو بصير ـ رضي الله تعالى عنه ـ لأحد الرجلين : والله إني لأرى سيفك هذا يا فلان جيدا ، فاستلّه الآخر فقال : أجل والله إنه لجيّد لقد جرَّبت به ثم جربت . فقال أبو بصير ـ رضي الله تعالى عنه ـ : أرني أنظر إليه ، فأمكنه منه . فضربه حتى برد ، وفرّ الآخر حتى أتى المدينة فدخل المسجد يعدو . فقال رسول الله ، حين رآه : لقد رأى هذا ذعرا [خوفا] فلما انتهى إلى النبي ـ ﷺ ـ قال : قُتل والله صاحبي ، وإني لمقتول . فجاء أبو بصير ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : يا نبي الله قد والله أوفى الله ذمتك ؛ قد رددتني إليهم ثم أنجاني الله منهم . قال النبي ـ ﷺ ـ : وَيْلُمِّهِ مِسْعَر حرب لو كان له أحد . فلما سمع ذلك عرف أنه سيردّه إليهم ، فخرج حتى أتى سِيف البحر [ساحله] .

قال : وينفلت منهم أبو جندل بن سهيل فلحق بأبي بصير ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فجعل لايخرج من قريش رجل قد أسلم إلا لحق بأبي بصير حتى اجتمعت منهم عصابة ، فوالله ما يسمعون بعير خرجت لقريش إلى الشام إلا اعترضوا لها . فقتلوهم وأخذوا أموالهم . فأرسلت قريش إلى النبي ـ ﷺ ـ تناشده بالله والرَّحِم لما أرسل [إلى أبي بصير

(١) الممتحنة / ١٠

وأصحابه ـ رضي الله تعالى عنهم ـ]فمن أتاه فهو آمن . فأرسل النبي ـ ﷺ ـ إليهم . فأنزل الله تعالى : ﴿وهو الذي كف أيديهم عنكم وأيديكم عنهم ببطن مكة من بعد أن أظفركم عليهم . . . (حتى بلغ) الحمية حمية الجاهلية . . .﴾[1] وكانت حميتهم أنهم لم يُقرُّوا أنه نبي الله ، ولم يقروا ببسم الله الرحمن الرحيم . وحالوا بينهم وبين البيت . ح . ٤/٤٢٦ .

وقد مرَّ في حديث سلمة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه نزل في الذين أرادوا من قريش أن يأخذوا المسلمين غرة فظفروا بهم فعفا عنهم النبي ـ ﷺ ـ كما في م ـ ٧/٤٥٢ .

تەرجەمە :

عورووەی کوڕی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ، ورحمه الله ـ لە میسوەری کوڕی مەخرومە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ و مەروانی کوڕی حەکەم [. . .] ریوایەت ئەکا میسوەرو مەروان کوللێکیان تەصدیقی حەدیثی ئەوی تریان ئەکا ، ئەڵێن : پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە زەمانی صوڵحی حودەیبییەدا [لە (ذی القعدة) ی ساڵی شەشەما] تەشریفی لە مەدینە چوە دەرێ ، کە تەشریفی بەعزێ رێی قەطع کرد [گەیی یە (ذو الحليفة) عەلامەتی هەدیی کردە ملی وشترەکانیەوەو کۆبارەی پشتیانی بریندارکردو خوێناویی کردن ، هەزارو چوارصەد تا هەزارو پێنج صەد ئەصحابی کیرامی لە خذمەتا بوو] فەرمووی : خالیدی کوڕی وەلید لەگەڵ دەستەیێ سوارەی قورەیش [کە میقداری دووصەد سوار بوون عەکرەمەی کوڕی ئەبو جەهلیشیان لە ناوا بوو] پێشەنگی لەشکری

(١) الفتح / ٢٤ ـ ٢٦ .

قورەیشن ، لای راست بگرن پێ نەزانن . وەڵلاهی خالید پێی نەزانین تا لەشکری پێغەمەر ـ ﷺ ـ تێپەڕ بوو ، خالید دووراودوور تۆزی بینین ، ئەو وەختە چوارناڵە گەڕایەوەو خەبەری برد بۆ قورەیش کە وا پێغەمەر ـ ﷺ ـ تە شریفی یێتە سەریان .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ = ویارانی = لێیان دا ڕۆیین تا گەیینە (ثنية المرار) کە بەسەر قورەیشا ئەچێتەخوارێ . لەوێدا وشترەکەی پێغەمەر ـ ﷺ ـ گەدەی گرت ، چۆکی دادا . خەڵق بۆ هەڵسانني وشترەکە حەل‌حەلیان دەست پێکرد ، وشترەکە مانی گرت لە جێی خۆی نەبزووت . وتیان : قەصواء مانی گرتووەو سەرڕەق بوە . دوو جار وایان وت ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : گەدەی نەگرتوەو مانی نەگرتوە ، قەت عادەتی وا نەبوە کە مان بگرێ . ئەمما ئەوی کە فیلی ئەبرەهەی حەبس کرد لە مەکە ئەوەیە کە وشترەکەی لە ڕۆیین حەبس کردوە . [چونکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بەو لەشکرەوە تەشریفی بچێ بۆ مەککە قورەیش مومانەعەتی ئەکەن ، ئەمانیش موقابەلەیان ئەکەن ، ئەوەیش (منجرّ)[1] ەبێتە سەر شەڕو خوێن‌ڕژانن لە مەککەدا ، لە عیلمی ئەزەلی خوادا وا نووسراوە کە گەلێ کەس لەو موشریکانە موسوڵمان ئەبن] .

لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسم بە دەستی قودرەتیەتی ! هەرچیێکم لێ طەلەب کەن کە لەوەدا تەعظیمی حورروماتی ، یەعنی ئەوامیرو نەواهی ، خوای تیابێ [بە واسیطەی ئەوەوە شەڕ لە مەککەدا نەکرێ و خوێنی تیا نەڕژێ] ئەیانده‌مێ . لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەنگی لە وشترەکە کردو وشترەکە تەکانی خۆیی داو

(١) واتە ئەکێشێتە سەر شەڕو کوشتار .

هەڵسا . پێغەمەر - ﷺ - دەستەجڵەوی وەرگێرا لە مەککەو تا تەشریفی چوو لە ژوور حودەیبییەوە لەسەر سەرچاوەیێکی کەم‌ئاو دابەزی . ئاوەکەی ئەوەندە کەم‌بوو خەڵق بە لوێچ ئاویان لێ هەڵەهێنجا ، ئەوەندەیان پێ نەچوان تا هەموو ئاوەکەیان دەردا تنۆکێکیان تیا نەهێشت . لە خزمەت پێغەمەرا - ﷺ - شکاتی تینوێتی کرا . پێغەمەر - ﷺ - تیرێکی لە تیرکەشەکەی دەرکێشا ئەمری پێ فەرموون بیخەنە ناو ئاوەکەوە ، وەڵڵاهی ئەو ئاوە کەمە دەستی‌کرد بە هەڵقوڵان تا ئەو لەشکرە هەموویان بە تێراویی خۆیان‌وماڵیاتیان گەڕانەوە !

لەو وەختەدا کە ئەوان مەشغووڵی ئەوە بوون بودەیلی کوڕی وەرقای خوزاعیی هات لەگەڵ چەند کەسێ لە قەومەکەی لە خوزاعە . بودەیل‌و رەفیقەکانی سیرپۆشی پێغەمەر بوون - ﷺ - لە ناو ئەهلی ئەطرافی مەکەدا . [هەر خەبەرێکی مەکەیش بوایە بۆ پێغەمەریان - ﷺ - بە راستیی ئەهێنا] بودەیل عەرزی پێغەمەری کرد - ﷺ - کە کەعبی کوڕی لوئەی‌و عامیری کوڕی لوئەییم وا بەجێ هێشت کە لەسەر هەموو سەرچاوەکانی حودەیبییەدا دابەزیون وشتری تازەزاوی شیرزۆری بێچوداریان لەگەڵە [کە بە شیری ئەوانە ئیدارە بکەن‌و مەجبوور نەبن بە گەڕانەوە تا مەنعتان ئەکەن لە طەوافی بەیت] هەموو شەڕت لەگەڵ ئەکەن مەنعت ئەکەن لە بەیت . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئێمە بۆیە نەهاتووین کە لەگەڵ هیچ کەسێکا شەڕ بکەین ، بۆیە هاتووین کە عومرە بکەین ، قورەیشیش ئەوەندەیان حەرب کردوە کە حەرب زەعیفی کردوون [نە قووەتی هێشتوون نە ماڵیانی هێشتوە] حەرب زەرەری پێگەیانوون . . ئەگەر هەوەسیان هەیە موددەتێکیان بۆ دائەنێم لەو موددەتا حەربیان لەگەڵ نەکەم ، واز لە من‌و کوففاری عەرەب بێنن

دەخڵمان نەکەن ، نەبن بە مانیع کە حەربیان لەگەڵ بکەین ، ئەگەر من غاڵب بووم بەسەریانا ئەو وەختە هەوەسیان ییێ ئەوانیش وەك خەڵق بێنە ژێر ئیطاعەمەوە ، ئەگەر غاڵب نەبووم ئێوە لە حەرب‌کردن لەگەڵ منا رەحەت ئەبن .

[ئیبن و عائیذ لە زوهری‌یەوە ریوایەت ئەکا کە پێغـەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەگەر عـەرەب غاڵب بـوون بەسـەرما ئـەوە مەقصـوودی ئەوانەو بەجێ بێت] ئەگەر ئەوان هەر ئیصرار بکەن‌و مەنعم بکەن لە طەوافی بەیت قەسەم بەوەی کە نەفسی من بە دەستی قودرەتیەتی لەسەر ئەم ئیشی خۆمە ، کە تەبیلغی ریسالەت‌و ئەوامیـرو نەواهی خـوایە ، حەربیان لەگەڵا ئەکەم تا رۆح لەسەرما بێ‌و سەرم لێ جوێ ئەبێتەوە . بە تەحقیق خوا ئیشی خۆی ئەباتەسەر [دینی خۆی نوصرەت ئەدا] .

بـودەیل عـەرزی پێغەمـەری کـرد : ئـەم فـەرمـوودەی تـۆیـان پێ ئەگەیێنم . بودەیل لێیدا رۆیی تا چوە ناو قورەیشەوە ، پێی وتن : لای ئەم پیاوەوە هاتووم قسەیێکم لێ بیست کە ئەیفەرموو ، ئەگەر هەوەستان ییێ پێتان بڵێم ؟ سوفـەهای قـورەیش [وەك عەکـرەمەی کـوڕی ئەبـو جەهل‌و حەکەمی باوکی مەروان ، مەروان لێرەدا ئیعتیـرافی کردوە بـە سەفاهەتی باوکی] = وتیان = : ئێمە ئیحتیاجیمان بەوە نی‌یە کە لەوەوە خەبەری هیچمان بدەیتێ . صاحیب عەقڵەکانیان بە بودەیلیـان وت : چیت لێ بیستـوە کە فـەرموویـەتی بیڵێ . ئـەوی کە پێغـەمەر - ﷺ - فەرمووبووی هەمووی پێ‌وتن .

عوروەی کوڕی مەسعوودی ثەقەفی هەڵسا وتی : ئەی قەومی من بۆ ئێوە باوك نین ؟ وتیان : بەڵێ . بۆ ئێوە کوڕی باوکتان نین ؟ وتیان :

بەڵێ . وتی : هیچ تۆمەتم پێ ئەبەن [کە لەگەڵتان راست نەبم] ؟ وتیان : خەیر . وتی : بۆ ئێوە نازانن کە من خەڵقی عوکاظەم هەڵتاوان کە بێن موعاوەنەتتان بکەن کە ئیمتیناعیان لەوە کرد کە بە قسەم بکەن ئەهل و ماڵ و مناڵ و ئەوانەی کە بە گوێیان کردم هەڵساین و هاتمە ناو ئێوە ؟ وتیان : بەڵێ . وتی : ئەم پیاوە [کە پێغەمەرە - ﷺ -] رێییکی خێری پێ نیشان‌داون کە صوڵحە قەبووڵی بکەن بێڵن بچمە لای . وتیان : بچۆ .

هاتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - دەستی کرد بە قسەکردن لە خزمەتیا . پێغەمەر - ﷺ - وەك بە بودەیلی فەرموو بوو بەویشی فەرموو . ئەو وەختە عورو‌ە عەرزی پێغەمەری کرد - ﷺ - : ئەی محەمەد ئەگەر تۆ قەومەکەی خۆت لە بێخ دەرهێنی هیچ کەسێکت لە عەرەب بیستوە لە پێش خۆتەوە کە کەس و کارو خزمی خۆی لە بێخ دابێ ؟ ئەگەر بە نەوعێکی تر بێ [یەعنی قەومەکەت بەسەر تۆدا غاڵب ببن مەپرسە کە چیت بەسەرا یێنن !] وەڵڵاهی من لەگەڵ تۆدا ئەشرافی خەڵق نابینم ! لە قەباٸیلی موختەلیفە بەعزێ کەست لەگەڵا ئەبینم لایەقن بەوە کە هەموو فیرار بکەن و بە تەنها بتهێڵنەوە . ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : قیتکەی لات بمژە ! ئێمە فیرار ئەکەین و بە تەنها بە جێی بێڵین ؟ ! عورو‌ە پرسی : ئەمە کێیە ؟ فەرموویان : حەزرەتی ئەبوبەکرە - رضي الله تعالى عنه - عورو‌ە وتی : قەسەم بەوەی کە نەفسی من بە دەستی قودرەتیەتی ئەگەر نیعمەتێکت بەسەرمەوە نەبوایە کە ئێشتا پاداشم نەداویتەوە جوابم ئەدایتەوە . [ئەو نیعمەتە ئەوەیە کە عورو‌ە خوێنێکی گرتبوە سەر خۆی کە بیدا . حەزرەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - یاریدەییکی باشی دا دە وشتری بۆ بژارد] .

عورروه هەر قسەی لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ ئەکرد هەر قسەیێکی ئەکرد [بە عادەتی عەرەب بە مولاطەفە] ریشی موبارەکی پێغەمەری ئەگرت ـ ﷺ ـ موغیرەی کوڕی شوعبەی برای عورروە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە ژوور سەری پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ [بۆ موحافەظە] دەست بەشیرەوە راوەستابوو کلاوزرێی لەسەرا بوو [خۆی لە عورروەی مامی شاردبووەوە] هەر وەختێ کە عورروە دەستی ئەهێنا بۆ ریشی موبارەکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ موغیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ [بۆ تەعظیمو ئیجلالی پێغەمەر ـ ﷺ ـ] بە قەبزەی شیرەکەی لە دەستی عورروەی ئەدا پێی ئەفەرموو : دەستت لادە لە ریشی موبارەکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ [لایەق نی یە بۆ موشریك دەستی لێدا] . عورروە سەری هەڵبڕی وتی : ئەمە کێیە ؟ پێیان فەرموو : موغیرەی کوڕی شوعبەیە [ئیبن ‌وئیسحاق ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ . زەردەخەنەی کرد . عورروە عەرزی‌کرد : ئەمە کێیە ئەی محەمەد ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئەوە = موغیرەی = کوڕی = شوعبەیە = موغیرەی براتە !]

عورروە بە موغیرەی وت ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ئەی غەدداری عەهدشکێن بۆ من لەو غەدرەدا کە کردت هەوڵم بۆ نەدای تا لەوە نەجاتم دای ؟ موغیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە زەمانی جاهیلییەتا لە ثەقیف بوو بە رەفیقی چەند کەسێ ، هەمووی کوشتن‌و ماڵەکەی بردن . لە پاشا هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ و موسوڵمان بوو .

[مەسئەلەکە وایە : چەند کەسێ لە ثەقیف ئەچن بۆ میصر بۆ لای (مقوقس) ، موقەوقەس حورمەتیان ئەگرێ‌و خەلاتیان ئەکا ، دەرحەق موغیرە بێ‌موبالاتیی ئەکا ؛ چونکی موغیرە لەو زائیرانە نەبوو ، ئەوان لە بەنی‌مالیکی ثەقەفی ی بوون ، موغیرە ئەوەی بەدڵەوە گرت کە وەختێ لە

ڕێدا دائەبەزن و شەراب ئەخۆنەوە و سەرخۆش ئەبن ئەنوون . . موغیرە ئەیانکوژێ و ماڵەکانیان ئەبا ، کە ئەو خەبەرە ئەگا بە ئەقیف کەس و کاری مەقتولەکان تەمای شەڕکردنیان ئەبێ لەگەڵ قەومی موغیرەدا . عوروەی مامی بۆی تێ ئەکەوێ ، تا خوێنی سێنزە کەسیان لێ سەندو صوڵحیان کرد ، کە موغیرە - رضي الله تعالى عنه - بە موسوڵمانیی ئەچێتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - حەزرەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - لێی ئەپرسێ : مالیکی یەکانت چی لێ کرد ؟ عەرزی کرد : کوشتمن و ماڵەکانیانم هێناوەتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - کە تەخمیسی بکاو ، چی لێ ئەکا بیکا] پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئیسلامەتی قەبووڵ ئەکەم ، ئەمما ماڵەکانیانم ناوێ و ئیشم پێی نی یە [چونکی بە غەدر لێی سەندوون ، ماڵی موشریك هەر لە حەربا تالاّن ئەکرێ . پێغەمەر - ﷺ - ماڵەکەی بە دەست موغیرەوە هێشت بە ئومێدی ئەوە کە قەومی مەقتولەکان موسوڵمان ببن و بیانداتەوە] .

لە دواییدا عوروە - رضي الله تعالى عنه - هەردوو چاوی بڕیبوە ئەصحابی پێغەمەر - ﷺ - ، عوروە وتی : وەڵڵاهی پێغەمەر - ﷺ - هیچ بەڵغەمێکی فڕێ نەدەدا کە نەکەوێتە ناو دەستی صەحابەیێکەوە و لە سەرو چاوی خۆیی و بەدەنی هەڵنەسوێ ! کە ئەمرێکی پێ ئەفەرموون دەزبەجێ بەجێیان ئەهێنا ، کە دەزنوێژی ئەشت لەسەر ئاوی دەزنوێژی نزیك بوو کە لەگەڵ یەکتریدا شەڕ بکەن ! کە قسەی ئەفەرموو لە خزمەتیا دەنگی خۆیان پەست ئەکرد ، لەبەر تەعظیمی چاویان تێ نەئەبڕی . عوروە گەڕایەوە بۆ لای ڕەفیقەکانی پێی وتن : ئەی قەومی من وەڵڵاهی چوومە لای پادشایان ، چوومە لای قەیصەرو ، کیسراو ، نەجاشیی . وەڵڵاهی هیچ پادشایێکم نەدیوە کە ئەصحابی تەعظیمی

بکەن بەو نەوعەی کە ئەصحابی محەمەد - ﷺ - تەعظیمی محەمەد ئەکەن - ﷺ - . وەڵڵاهی هیچ بەڵغەمێ فڕێ نادا کە نەکەوێتە ناو دەستی یەکێ لە ئەصحابی و لەسەرو چاوو بەدەنی خۆیی هەڵنەسوێ ، کە ئەمرێکیان پێ بکا دەزبەجێ بەجێی بێنن ، نزیکە لەسەر ئاوی دەزنوێژی شەڕ بکەن ، کە قسەی فەرموو دەنگی خۆیان پەست ئەکەنەوە لە خزمەتیا لەبەر تەعظیم و ئیجلالی ، چاوی لێ وردناکەنەوە . . ئەو شتێکی چاكو باشی پێ نیشان‌داون [کە صوڵحە] قەبووڵی بکەن .

[عوروە - رضي الله تعالى عنه - موسوڵمان بوو گەڕایەوە بۆ ناو قەومەکەی دەعوەتی کردن بۆ ئیسلامەتی شەهیدیان کرد] .

پیاوێ لە بەنی‌کەنانە [کە حولەیسە] وتی : وازم لێ‌بێنن بچمە لای ، وتیان : بچۆ . کە نزیك بۆوە لە پێغەمەر - ﷺ - و ئەصحابی ، پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەمە فلانی کوڕی فلانە [حولەیسی کوڕی عەلقەمەیە] لە قەومێکە کە تەعظیمی وشتری حەج ئەکەن ، وشترەکانی بەن بەپیرەوە . وشترەکانیان برد بە پیرەوەو بە (لبيك لبيك) چوون بە ئیستیقبالیەوە . حولەیس وتی : (سبحان الله) دروست نی‌یە ئەمانە مەنع بکرێن لە طەوافی بەیت . کە گەڕایەوە بۆ لای قورەیشی رەفیقی وتی : چاوم پێکەوتن قەلادەیان بە ملی وشترەکانیانا هەڵاوەسیوە ، کۆپارەی وشترەکانیان بریندار کردوە ، خوێنیان تێ‌هەڵسوە . رەئیم وا نی‌یە کە ئەمانە لە طەوافی بەیت مەنع بکرێن .

[ئیبن و ئیسحاق ئەفەرموێ : وتی : ئەی جەماعەتی قورەیش من وام موقاوەلە لەگەڵ نەکردوون ! چۆن کەسێ تەعظیمی بەیت بکاو بۆ طەوافی بەیت بێ مەنع ئەکرێ لە طەواف ؟ ! قورەیش پێیان‌وت : ئەی حولەیس واز لەم نەوعە قسانە بهێنە تا ئێمە شتێکی وا ئەکەین کە لێی

رازی ببین] .

پیاوێکی تریان که میکرەزی کوڕی حەفصی پێ ئەڵێن وتی : وازم لێبێنن من بچمە لای . وتیان : بچۆ . که له پێغەمەر ـ ﷺ ـ نزیك بووەوە فەرمووی : ئەمە میکرەزی فاجیری عەهدشکەنە [فەقەط لە حودەیبییەدا عەهدی نەشکان] دەستی کرد بە قسەکردن له خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەو وەختەدا که قسەی عەرزئەکرد سوهەیلی کوڕی عەمر هاتە خذمەتی [سوهەیلیش له غەزای فەتحا موسوڵمان بوو] .

موعەممەر که یەکێکەلەراویی ئەم حەدیثە ئەفەرموێ : عەکرەمە وتی : که سوهەیل هات پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : ئیشتان بۆ سەهل بوو . [ئەم میقدارە مورسەلە ، شاهیدێکی مەوصوولی هەیە ، ئیبن‌وئەبی شەیبە لە سەلەمەی کوڕی ئەکوەعەوە ریوایەت ئەکا کە قورەیش سوهەیلی کوڕی عەمرو حوەیطیبیان ناردە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە صولحیان لەگەڵ بکا . پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە چاوی بە سوهەیل کەوت فەرمووی : ئیشتان بۆ سووك بوو] . موعەممەر لە زوهری‌یەوە ریوایەت ئەکا فەرمووی : سوهەیل هات . [ئیبن‌و ئیسحاق ئەفەرموێ : کە سوهەیل گەیی‌یە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەینیانا قسە کرا ، تا صوڵحیان کرد لەسەر ئەوە : کە ده ساڵ حەرب نەکەن ، لە یەکتر ئەمین بن ، ئیمساڵ بگەڕێنەوە] سوهەیل عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : بێنە صوڵحی بەینی ئێمەو ئێوە بنووسە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ کاتبی بانگ‌کرد [کە حەزرەتی عەلی‌یە ـ کرم الله وجهه ـ] .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : بنووسە : (بسم الله الرحمن ارحیم) ، سوهەیل وتی : وەڵڵاهی نازانم کە رەحمان چیە (باسمك اللهم) بنووسە ، وەك لەمەوپێش ئەتنووسی . موسوڵمانان فەرموویان :

وەڵڵاهی ئەوە نانووسین ، هەر (بسم الله الرحمن الرحيم) ئە نووسین .[1] پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : (باسمك اللهم) بنووسە . لە پاشا پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەمە ئەوەیە کە محەمەدی رەسوولی خـوا صوڵحی لەسەر کـردوە . سوهـەیل وتی : وەڵـڵاهی ئەگـەر بمانـزانیایـە کە تـۆ رەسوولوڵلای لە طەوافی بەیت مەنعمان نەئەکـردی‌و حەربمـان لەگـەڵ نەئەکردی ، بنووسـە محەمـەدی کوڕی عـەبدوڵـلا . پێغەمـەر - ﷺ - فەرمووی : وەڵڵاهی بە تەحقیق من رەسوولوڵڵام با ئێوەیش پێم باوەڕ نەکەن‌و تەکذیبم بکەن ، محەمەدی کوڕی عەبدوڵلا بنووسن .

محەمەدی کوڕی موسلیمی کوڕی شەهابی زوهریی ئەفەرمووێ : بۆیە پێغەمەر - ﷺ - هەرچی سوهەیل وتی ئەوەی نووسی چونکی لەو وەختەدا کە وشترەکەی مانی گرت و نەڕۆیی فەرمـووی : هەر شتێکی تەعظیمی حورمەتی خوای تیابێ‌و بەوە مەنع ئەبن لەوە کە لـە حەرەمـا شەڕو شۆڕ نەبێ‌و لێمیان بوێ ئەیاندەمێ . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : لەسەر ئـەوە بەیێی ئێمـەو بەیت بـەرەڵڵا بکـەن کە طـەوافی بکەین . سوهەیل وتی : وەڵڵاهی نابێ عەرەب بڵێن کـە ئێمە بـە زۆرو قووەت گیرراوین ، طەوافی ئێوە هی بەیت ساڵی دوایی بێ . عەلی - رضي الله تعالى عنه - ئەوەی نووسی . سوهەیل وتی : لەسەر ئەوەیش هەر پیاوێ لـە ئێمە - بـا لەسـەر دینی ئێوەیش بێ - کـە هاتـە لای ئێوە بـۆمان رەد بکەنەوە . مـوسوڵـانان فـەرموویـان : (سبحان الله) چـۆن پیاوێ بـە

(١) لە دەقە عەرەبی‌یەکەدا هەندێك جیاوازیی لەگەڵ ئێرەدا هەیە ، واتە دانەر هەندێ شتی کورت‌کردوەتەوە ، وەك باسی نـازڵبوونی ئـایەتی سوورەتی نەمل .

موسولمانەتی بێتە لای ئێمە ئەدرێتەوە بە موشریکان ؟ !

لەو وەختانەدا ئەبو جەندەلی کوڕی سوهەیل زنجیری رائەکێشاو ئەڕۆیی هاتە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی لە خوار مەکەوە لە مەکە هاتبوە دەرێ‌و خۆی هاویتە بەینی موسوڵمانانەوە . سوهەیل وتی : (یا محمد) ئەمە ئەووەڵ کەسێکە کە صوڵحی لەسەر ئەکەم کە بۆم ئیعادە بکەیتەوە . پێغەمەر فەرمووی : ئێمە ئێشتا صوڵحنامەکەمان تەواو نەکردوە [یەعنی هاتنی ئەبوجەندەل لە پێش نووسینی صوڵحنامەکەدا بوە ، داخڵ نابێ] سوهەیل وتی : کە وابێ وەڵڵاهی ئیتر لەسەر هیچ شتێ صوڵحت لەگەڵ ناکەم . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەمە [یەعنی ئیعادەنەکردنەوەی ئەبوجەندەل] بۆ من راببوێرە . سوهەیل وتی : خەیر رای‌نابوێرم . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : خەیر بیکە . سوهەیل وتی : هیچ نایکەم . میکرەز وتی : بەڵێ وا ئێمە ئەوەمان بۆ تۆ بەجێ هێنا .

[پێغەمەر - ﷺ - چونکی موعاهەدەتنامەکەی لە بەینی ذاتی سەعادەتی ئەوو سوهەیلا بوو ئیعتیباری بە ئیجازەکەی میکرەز نەکردو رازیی بوو بە ئیعادەی ئەبو جەندەل][1]

ئەبوجەندەل - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : ئەی جەماعەتی موسوڵمانان بۆ من رەدئەکرێمەوە بۆ موشریکان ؟ من بە موسوڵمانەتی هاتووم

(١) دانەر -خ- لەسەر ئەمە - لە دەقە عەرەبیەکەدا - نووسیویە : ئیجازەی میکرەز بۆ ئەوە نەبوو کە نەیدەنەوە بە سوهەیل ، تەنها بۆ ئەوە بوو کە بردیانەوە مەکە - وەك پێشوو- سزای نەدەن . جا لەگەڵ حوەیطیبدا ئەبوجەندەلیان برد لە شوێنێکدا دایان‌ناو دەستی باوکیان لە سزادانی کۆتا کرد .

نابینن کە تووشی چی بووم ؟ ئەبو جەندەل - رضي الله تعالى عنه - لەبەر ئەمە کە دینی خوای قەبووڵ کردبوو موسوڵمان بووبوو زۆر عەذابیان دابوو ، بە عەذابێکی قورس عەذاب درابوو [ئیبن وئیسحاق ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - بە ئەبوجەندەلی فەرموو : ئەی ئەبوجەندەل صەبر بکەو بەو صەبرە ئەجر لە خوا طەلەب بکە ، ئێمە غەدر ناکەین صوڵح هەڵناوەشێنین ، خوایش فەرەجێك و رێگەی نەجاتێ بۆ تۆ هەڵەخا . . . - ئەم فەرموودەی پێغەمەرە - ﷺ - زۆر زوو تەحەقوقی کرد . صدق رسول الله . ﴿وما ينطق عن الهوى﴾][1] .

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : چوومە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزم کرد : بۆ تۆ پێغەمەری بە حەقی خوا نیت ؟ فەرمووی : با . عەرزم کرد : بۆ ئێمە لەسەر رێی حەق و ئەوان لەسەر رێی باطیل نین ؟ فەرمووی : با . عەرزم کرد : ئەی بۆچی ئێمە لە خوصووصی دینا ذیللەت قەبووڵ بکەین و هەرچی ئەوان لێمان طەلەب بکەن پێیان عەطا بکەین ؟ پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بە تەحقیق من رەسوولی خوام لەوانە نیم کە عیصیانی لێ بکەم . ئەو نەصرەتم ئەدا . عەرزم کرد : بۆ تۆ خەبەرت نەداینێ کە ئەچینە بەیت طەوافی ئەکەین ؟ فەرمووی : بەڵێ بۆ من خەبەری ئەوەم داویتێ کە ئیمساڵ ئەچینە بەیت ؟ عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : عەرزی کرد : خەیر . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بە تەحقیق تۆ ئەچیتە بەیت و طەوافی ئەکەی .

عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : چوومە خذمەت

(١) النجم / ٤ .

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عـەرزم کرد : ئـەی ئەبـوبەکـر . . . (والحاصل) چی عەرزی پێغەمەر ـ ﷺ ـ کردبوو عەینی ئەوەیشی عەرزی حەزرەتی ئەبوبەکر کرد ، چە جوابێکی لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ وەرگرتبوو بێ کەم و زیاد ئەو جوابەیشی لە حەزرەتی صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەرگرت .

زوهری ـ رحمه الله ـ هەر بەو ئیسنادە ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بۆ ئەو قسانەی کـە لە خـزمەت پێغـەمەرا ـ ﷺ ـ و لە خزمەت ئەبوبەکرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ کردبـووم گەلێ ئەعمالی صالیحەم کـرد . [ئیبن و ئیسحاق ـ رحمـه الله ـ ئەفـەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرمـوو : بۆ کـەفارەتی ئـەو قسانـە صەدەقەم ئەکردو ، نوێژم ئـەکرد ، رۆژووم ئـەگرت ، عـەبدم ئـازاد ئەکرد . . ـ ئیمامی عومـەر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئەو قسـانەی کـە فەرموبووی بۆیە فەرموبووی کە لە حیکمەتی ئەو موصالەحەیە بگاو ، لەسەر حیرصی بوو کە کافران ذەلیل بکا . حەزرەتی ئەبوبەکر چونکی ئیمانی لە ئیمانی هەموو ماسیوای پێغەمەر ـ ﷺ ـ کاملترو بەقووەتتر بوو تەسلیمی بۆ ئەوامیری پێغەمەر ـ ﷺ ـ زیاتر بوو ، لێی یەقین بوو کـە پێغەمەر ـ ﷺ ـ هیچ بێ حیمکەت و بێ ئەمری خوا ناکا . . هیچ شەقی شەفەی[1] نەکردو ئیعتیرازی نەگرت ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ . راوی ئەفەرموێ : کە صوڵحنامـەکە تـەواو بوو [لـە موسـوڵمانـان وەك ئەبوبەکرو عومەرو عەلی و گەلێ ریجالی تر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ و گەلێ لە موشریکان وەك میکرەز شەهادەتیان لەسەر دا] .

---

(١) واتە لێوی نەکردەوەو دەمی نەدڕی‌یەوە .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەمری بە ئەصحابی کیرامی فەرموو هەڵسن هەدیەکانتان سەرببرن و سەرتان بتاشن . وەڵڵاهی پیاوێکیان هەڵنەسا [مونتەظیری نوزووڵی وەحی بوون] سێ دەفعە ئەو ئەمرەی تیکرار کردەوە هەر هەڵنەسان . پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوە لای (أم سلمة) ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەو موعامەلەی ئەصحابەی پێ فەرموو . ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ عەرزی کرد : حەزەکەی کە ئەصحاب لە ئیحرام بێنەدەرەوەو هەدیەکانیان سەرببرن و سەر بتاشن . [ئیبن و ئیسحاق لە ریوایەتی خۆیا ئەفەرموێ : (أم سلمة) ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : (یا رسول الله) لەومی ئەصحابت مەکە بەوە کە لە مەسئەلەی صوڵحا زۆر زەحمەتت کێشاو بێ ئەمە فەتحی مەکە بکەی بگەڕێیتەوە زۆر دڵ مەحزوون بوون] تەشریفت بچێتەدەرێ و قسە لەگەڵ هیچ کەسا مەکەو هەدیەکانت سەر ببرەو دەلاکت بانگ کە سەرت بتاشێ .

پێغەمەر ـ ﷺ ـ وەك (أم سلمة) ـ رضي الله تعالى عنها ـ عەرزی کردبوو تەشریفی چوەدەرێ و وشترەکانی خۆیی سەربڕی و ، دەلاکەکەی [کە خیراشی کوڕی ئومەییەی خوازعیی بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ] بانگ کردو سەری موبارەکی تاشی . کە ئەصحاب ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەوەیان دی هەموو هەڵسان وشترەکانیان سەربڕی و سەری یەکتریان تاشی . لەبەر زۆرییان وەخبوو کە یەکتری بکوژن و بپلیشێننەوە . [تەماشای عەقڵ زۆری و زەکاوەتی (ام سلمة) بکەن ـ رضي الله تعالى عنها ـ !] .

لە موددەتی ئەو صوڵحەدا چەند ژنێکی مەککەیی موسوڵمان بوون و هیجرەتیان کرد بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ [موافیقی عەهدنامەکە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئیرادەی وابوو ئیعادەیان بکاتەوە] خوا ـ عز وجل ـ ئەو

ئایەتی سوورەتی مومتەحینەی نازڵ فەرموو کە ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هەیە کە ژنی موسوڵمان هیجرەتیان کردو هاتنە لای ئێوە ئیمتیحانیان بکەن تا بزانن کە بە تەواویی موسوڵمان بوون یان‌نا . تا (بعصم الكوافر) نازڵ بوو .

[ئایەتەکە بە تەواویی مەعنای وایە : ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هەیە کە ژنانی موسوڵمان‌بوو بە موسوڵمانەتیی هیجرەتیان کرد بۆ لای ئێوە ئیمتیحانیان بکەن . خوا عیلمی هەیە بەمە کە بە دڵ موسوڵمان بوون یان نا . ئەگەر ئەوانتان بە موسوڵمان زانی ئیعادەیان مەکەنەوە بۆ کافران ، نە ئەو ژنانە بۆ کافران حەلاڵن ، نە کافران کە مێردەکانیانن بۆ ئەو ژنانە حەلاڵن . ئەو مارەیی‌یەی کە مێردە کافرەکانیان داویانێ بیاندەنەوە ، گوناه نیە بۆ ئێوە ئەو ژنانە لە خۆتان مارە بکەن ؛ چونکی بە ئیسلام‌بوونیان لە مێردەکانیان جوێ‌ئەبنەوە . بەو شەرتە دروستە مارەیان بکەن کە مارەیی بدەنێ ، ئەو ژنە کافرانە کە لە لاتانن بەو نیکاحەی کە کردووتانە لای خۆتان رایان‌مەگرن . ئەو مارەیی‌یەی کە داوتانێ وەری‌بگرنەوە ، ئەوانیش ئەو مارەیی‌یەی کە داویانە بەو ژنانە کە موسوڵمان بوون‌و ئێوە مارەیان ئەکەن . . لە ئێوە پستێننەوە . ئەم رەددو بەدەڵە حوکمی خوایە ، خوا بەو نەوعە لە بەینتانا حوکم ئەکا .] ئەو رۆژە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ دوو ژنی تەلاق دا کە لە زەمانی موشریکیدا هێنابوونی . [یەکێکیان (قريبة) ی کچی ئەبوئومەییە بوو ، یەکێکیان کچی حەروەلی خوزاعیی بوو] . موعاویەی کوڕی ئەبوسوفیان قەریبەی مارەکرد ، صەفوانی کوڕی ئومەییە ئەوی تری مارە کرد .

لە پاشا پێغەمەر تەشریفی گەڕایەوە بۆ مەدینە . ئەبوبەصیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە پیاوێکە لە قورەیش بە موسوڵمانی هات بۆ خزمەت

پێغەمەر ـ ﷺ ـ دوو پیاویان نارد بە شوێنیا [خونەیس و ئەزهەر] عەرزی پێغەمەریان ـ ﷺ ـ کرد : بەو عەهدەی لە حودەیبییەدا لەگەڵ ئێمەت کرد ئەبوبەصیرمان بدەرەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەبوبەصیری تەسلیم کردنەوە ، بردیانە دەرێ تا گەیینە (ذو الحلیفة) لەوێ دابەزین ، خورما یان پێ بوو بیخۆن . ئەبوبەصیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە یەکێ [خونەیس] لەو دوو پیاوەی وت : بە خوا لام وایە شیرەکەت زۆر باشە ، ئەوی تریان [ئەزهەر] شیرەکەی لە کالان دەرکێشاو تێی فکری وتی : بەڵێ وەڵڵا زۆر شیرێکی باشە ، تەجرەبەم کردوەو ، تەجرەبەم کردوە . ئەبوبەصیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئا بمدەرێ تەماشای بکەم . کە شیرەکەی دایەدەستیو وەریگرت ئەبوبەصیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ شیرێکی لێداو کوشتیو مردو بەلادا هات ، ئەوی تریان هەرای کرد ، تا گەیییە مەدینەو چوە ناو مەسجیدی نەبەویەوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە چاوی پێی کەوت فەرمووی : ئەمە ترسێکی دیوە . کە گەیییە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزیکرد : رەفیقەکەم کوژراو وەڵڵاهی منیش ئەکوژرێم ! ئەبوبەصیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هاتەوە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزیکرد : (یا نبي الله) وەڵڵاهی خوا وەفای بە عەهدی تۆ کرد ، منت تەسلیمکردنەوەو خوا لە دەستیان نەجاتی دام . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : دایکی بۆی بلاوێنێتەوە چە شەرهەڵگیرسێنەرێکە ئەگەر کە سێکی ببێ موعاوەنەتی بکا ؟ !

ئەبوبەصیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ئەوەی لە پێغەمەر بیست ـ ﷺ ـ تێگەیی کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئیعادەی ئەکاتەوە . لە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ چوەدەرێو چوو بۆ ساحیلی بەحر [بەینی شام و مەککە کە

(عيص)ی ناوه] ئەبوجەندەلیش [وەك پێغەمەر - ﷺ - پێی فەرمو بوو] لە دەست موشریکان نەجاتی بووبوو ، ئیلتیحاقی کرد بە ئەبوبەصیر ، هەرچی لە قورەیش موسوڵمان ببوایە ئەچوو بۆ لای ئەبوبەصیر . . تا جەماعەتێکی بەقووەت کۆبوونەوە . وەڵلاهی هیچ کاروانێکی قورەیشییان نەئەبیست کە لە مەککە بچێتە دەرەوە بۆ شام بە تیجارەت کە ئەبوبەصیرو رەفیقەکانی رێیان پێ نەگرن و نەیان کوژن و ماڵەکانیان بە تالاّن نەبەن .

قورەیش ئەبو سوفیانیان نارده خزمەت پێغەمەر - ﷺ - بە خواو بە رەحمێ کە لە بەینیاندا بوو ، پێغەمەریان - ﷺ - سوێن ئەداو طەلەبی ئەوەیان لێ ئەکرد کە بنێرێتە لای ئەبوبەصیر کە قورەیش ئەذیەت نەداو رێی کاروانیان نەگرێ و نەیان کوژێ و تالاّنیان نەکا ، بەو شەرتە هەرکەسێ کە موسوڵمان بێ و بچێتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - ئەمین بێ لەوە کە ئیعادەبکرێتەوە بۆ قورەیش . پێغەمەر - ﷺ - ناردی بۆ لای ئەبوصیر کە ئیتر دەخلیان نەکا . خوا ئەو وەختە ئەم ئایەتەی نازڵ کرد کە مەئالی شەریفی وایە : خوا ئەو خوایەیە کە دەستی کافرانی لە ئێوە بەست و دەستی ئێوەیشی لەوان مەنع کردوە لە مەککەدا لە دوای ئەمە کە ئێوەی بەسەرا (مظفر) کردن . . تا (الحمية حمية الجاهلية) . حەمییەتی ئەوان ئەوە بوو ئیقراریان نەکرد بە پێغەمەریی پێغەمەر - ﷺ - و بە (بسم الله الرحمن الرحيم) و بوون بە مانیعی ئەمە کە طەوافی (بيت الله) بکەن .

[لە حەدیثەکەی ئەنەسدا - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : دەرحەق ئەوانە نازڵ بوو کە تەمایان بوو فرصەت لە پێغەمەر - ﷺ - بزانن و بیکوژن . پێغەمەر - ﷺ - گرتنی و عەفوی کردن] [. . . .] .

١٤٠٢/٨٣ عن أنس - رضي الله تعالى عنه - أن ثمانين رجلا من أهل

مكة هبطوا على رسول الله ـ ﷺ ـ من جبل التنعيم متسلحين ، يريدون غرة النبي ـ ﷺ ـ [أي غفلته] وأصحابه ، فأخذهم سَلْمًا ، فاستحياهم . فأنزل الله ـ عز وجل ـ ﴿وهو الذي كفَّ أيديهم عَنكم وأيديكم عنهم ببطن مكة ، من بعد أن أظفركم عليهم . . .﴾[1] ببطن مكة .

م ـ ٤٦٣/٧ .

ئەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : هەشتا کەس لە ئەهلی مەککە لە شاخی تەنعیمەوە بە سیلاحەوە هاتنەخوارێ کە بدەن بەسەر پێغەمەر ـ ﷺ ـ داو بە غەفڵەت خۆیو ئەصحابی بگرن . پێغەمەر ـ ﷺ ـ [لە دوای ئەمە کە هیچیان نەکردو عاجز بوون] بە صوڵح گرتنیو کردنی بە ئەسیر . پێغەمەر ـ ﷺ ـ نەیکوشتنو عەفوی کردن . ئەووەختە ئەو ئایەتە نازڵ بوو کە ئەفەرموێ : خوا ئەو خوایەیە کە دەستی کافرانی لە ئێوە بەستو نەیانتوانی زەرەرتان پێ بگەیێنن ، دەستی ئێوەیشی لەوان مەنع کردو عەفوتان کردن ، لە دوای ئەمە کە لە مەککەدا ئێوەی بەسەر ئەوانا غاڵب کرد .

١٤٠٣/٨٤ عن نافع أن الناس يتحدثون أن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أسلم قبل عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وليس كذلك . ولكن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يوم الحديبية أرسل عبدالله إلى فرس له عند رجل من الأنصار يأتي به ليقاتل عليه ، ورسول الله ـ ﷺ ـ يبايع عند الشجرة وعمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لايدري بذلك ، فبايعه عبدالله ، ثم ذهب إلى الفرس فجاء به إلى عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وعمر يستلئم للقتال

(١) الفتح / ٢٤ .

فأخبره أن رسول الله - ﷺ - يبايع تحت الشجرة . قال : فانطلق فذهب معه حتى بايع رسول الله - ﷺ - فهي التي يتحدث الناس ان ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أسلم قبل عمر - ح - ٦/٣٤٢ .

٨٥/١٤٠٤ نافع عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن الناس كانوا مع النبي - ﷺ - يوم الحديبية تفرقوا في ظلال الشجر ، فإذا الناس محدقون بالنبي - ﷺ - فقال : يا عبدالله أنظر ما شأن الناس قد أحدقوا برسول الله - ﷺ - ؟ فوجدهم يبايعون ، فبايع ثم رجع إلى عمر - رضي الله تعالى عنه - فخرج فبايع . ح - ٦/٣٤٢ .

ئەرجەمە :

نافیع - رحمه الله - ئەفەرموێ : خەڵق ئەڵێن کە ئیبن‌وعومەر لە پێش عومەرا - رضي الله تعالى عنهما - موسوڵمان بوە وا نىيە . ئەمما رۆژی حودەیبیە عومەر عەبدوڵڵای نارد بۆ ئەسپێکی لای پیاوێکی ئەنصار بوو بۆی بێنێ کە حەربی لە سەر بکا پێغەمەر - ﷺ - لای شەجەرەی ریضوان بەیعەتی لەگەڵ خەڵقا ئەکرد ، عومەر - رضي الله تعالى عنه - خەبەری لەوە نەبوو ، عەبدوڵڵا بەیعەتی کرد ، لە پاشا چوو ئەسپەکەی بۆ هێناو ئەویش زرێی ئەپۆشی بۆ حەرب ، خەبەری دایێ کە پێغەمەر - ﷺ - لە ژێر (شجرة الرضوان)ا بەیعەت لەگەڵ خەڵقا ئەکا . عومەر - رضي الله تعالى عنه - تەشریفی چوو بۆ خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەبدوڵلایش - رضي الله تعالى عنه - لە خزمەتیا چوو ، عومەر - رضي الله تعالى عنه - بەیعەتی کرد ، عەبدوڵڵایش - رضي الله تعالى عنه - دووبارە بەیعەتی کرد . ئەوەیە کە خەڵق ئەڵێن عەبدوڵڵا - رضي الله تعالى عنه - لە پێش باوکیا موسوڵمان بوە

ئيبن وعـومـەر ـ رضي الله تعـالى عنهـما ـ ئـەفـەرمـوێ : ڕۆژی حودەیبییە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لەگەڵ ئەصحابا بوو ، خەڵق لە ژێر سێبەری درەختانا بڵاوبوونەوە ، ئەوەندەی پێ نەچوو خەڵق لە دەوری پێغەمەر ـ ﷺ ـ کۆبوونەوە ، عومەر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ فەرمـووی : ئەی عەبدوڵلا بچۆ تێفکرە کە بـۆچ خەڵق کـۆبوونـەوە لە دەوری پێغـەمەر ـ ﷺ ـ ؟ عەبدوڵـلا چوو تێفکـری خەڵق مـوبایـەعە ئـەکەن ئـەویش موبایەعەی کرد ، گەڕایەوە خەبەری دا بە عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەویش چوو موبایەعەی کرد [دووبارە عەبدوڵلایش موبایەعەی کرد] .

لەم دوو ڕیوایەتەوە وا دەرەکەوێ کە لەو وەختەدا عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەبدوڵلای نارد بۆ ئەسپەکەی چاوی کەوت بە خەڵق کە دەورەی پێغەمەریان ـ ﷺ ـ دابوو ئەمری پێکرد کە ئەسپەکەیشی بۆ بێ‌و ئەوەیش تەحقیق بکا کە بۆچ خەڵق لە پێغەمـەر ـ ﷺ ـ کۆبـوونەوە ؛ چونکی حادیثە هەر یەکێکە ، کە وابێ موبایەنەت لە بەینی ڕیوایەتەکانا نابێ .(1)

(1) ئەم حەدیثە لە بەرگی سێ یەمدا بە ژمارە (١٨٧/ ١٠٦٤) لەگەڵ کەمێك جیاوازیدا رابورد .

غزوة بني المصطلق هي والمريسيع واحدة ، وفيها وقع الافك .

قال إبن إسحاق : سنة ست ، وقال موسى بن عقبة سنة أربع .

١٤٠٥/٨٦ ابن عون [عبدالله] قال : كتبت إلى نافع فكتب إليّ أن النبي - ﷺ - أغار على بني المصطلق وهم غارّون [غافلون] وأنعامهم تُسقى على الماء ، فقتل مقاتلتهم ، وسبى ذراريهم ، وأصاب يومئذ جويرية - رضي الله تعالى عنها - . ح - ٤/٣٠٦ . م - ٧/٣٠٩ . وفيه : كتبت إلى نافع أسأله عن الدعاء [إلى الاسلام] قبل القتال ، قال : فكتب إليّ : إنما كان ذلك في أول الاسلام . قد أغار رسول الله - ﷺ - . . . إلخ .

قال نافع : حدثني به عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنه - وكان في ذلك الجيش . ح - ٤/٣٠٦ . م - ٧/٣٠٩ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عەون ئەفەرموێ : نووسیم بۆ لای نافیع ، لێمپرسی : پێغەمەر - ﷺ - لە پێش ئەمەدا کە لەگەڵ قەبیلەیێ حەرب بکا ئەو قەبیلەی دەعوەت کردوەتە سەر ئیسلامەتیی یان نا ؟ بۆی نووسیمەوە : کە ئەوە لە پێش ئەمەدا = بوە = کە ئیسلامەتیی ظوهوور بکاو شویووع ببێ لە ناو خەڵقا ، لە ئیبتیدای ظوهووری ئیسلامەتیدا بوە . عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - لە غەزای (بنی المصطلق)ا لە خزمەت پێغەمەرا بوە ، قسەی بۆ کردووم کە پێغەمەر - ﷺ - دای بەسەر بەنی موصطەلەقا غافڵ بوون ، حەیوانیان لەسەر ئاو بوو ئاو ئەدران ، ئەوانەیانی کوشت کە حەربیان پێ ئەکرا ، ژن و

منالّەکانی کرد بە ئەسـیر ، ئەو رۆژە جـوەیری‌یـەی حەرەمی پێغـەمەر ـ ﷺ ، ورضي عنها ـ لە ناو ئەو ئەسیرانەدا بوو . [کچی رەئیسەکەیان بوو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئازادی کردو لە خۆیی مارەکـرد . بە بـەرەکەتی موصاهەرەی پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ ئەو ئەسیرانە بە دەست هەر کەسێکەوە بـوون ئازادیـان کـردن . جـوەیـری‌یـە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ چـە بەرەکەتێکی گەورە بوو بۆ قەومەکەی !] .

غزوة خيبر بعد المريسيع سنة ست

١٤٠٦/٨٧ عن سلمة بن الأكوع - رضي الله تعالى عنه - قال : خرجنا مع النبي - ﷺ - إلى خيبر ، فسرنا ليلا ، فقال رجل من القوم [أسيد بن حضير - رضي الله تعالى عنه -] لعامر - رضي الله تعالى عنه - : يا عامر ألا تسمعنا من هنيهاتك ؟ وكان عامر رجلاً شاعرا ، فنزل يحدو بالقوم ، يقول :

اللهم لولا أنت ما اهتدينا
ولا تصدقنا ، ولا صلينا
فاغفر فداء لك ما أبقينا [من الآثام]
وثبت الأقدام إن لاقينا
وألقِينْ سكينة علينا
إنا إذا صيح بنا [دعينا إلى الباطل] أبينا
وبالصياح عوّلوا علينا [إستغاثوا علينا](١)

فقال رسول الله - ﷺ - : من هذا السائق ؟ قالوا عامر بن الأكوع . قال : يرحمه الله .

[وعند أحمد من رواية إياس بن سلمة ، فقال : غفر لك ربك . قال : وما استغفر رسول الله - ﷺ - لانسان يخصه إلا استشهد] قال رجل من القوم : [هو عمر بن الخطاب . م - - رضي الله تعالى عنه -] :

---

(١) نزيك بەم ریوایەتە لە حەدیثی ١٣٨٢/٦٣دا رابوردو ، لەوێدا باسی ئەوەیشی تیایە کە عامیر لە شەڕی مەرحەبا، شەهیدکرا . هەروەها باسی شیعری عامیرو مەرحەبیشی تێدایە . سەرەتای شیعرەکانیش لەوێ لە باتی (اللهم) (تالله) یە.

وجبت ، يا نبي الله لولا أمتعتنا به ؟ فأتينا خيبر فحاصرناهم حتى أصابتنا مخمصة شديدة ، ثم إن الله فتحها عليهم . فلما أمسى الناس مساء اليوم الذي فتحت عليهم أوقدوا نيرانا كثيرة . فقال النبي - ﷺ - : ما هذه النيران ؟ على أي شيٌ توقدون ؟ قالوا : على لحم . قال : على أي لحم ؟ قالوا : لحم حمر الانسية . قال النبي - ﷺ - : أهريقوها واكسروها . فقال رجل : يا رسول الله أو يهريقوها ويغسلوها ؟ قال : أو كذلك . فلما تصاف القوم كان سيف عامر قصيرا ! فتناول به ساق يهودي ليضرب به ويرجع ذباب سيفه فأصاب عين ركبة عامر ، فمات منه .

قال : فلما قفلوا قال سلمة رآني رسول الله - ﷺ - وهو آخذ بيدي ، قال : مالك ؟ قلت له : فداك أبي وأمي ! زعموا أن عامرا حبط عمله . قال النبي - ﷺ - : كذب من قاله . إن له لأجرين ، وجمع بين أصبعيه ، إنه لجاهد مجاهد قلَّ عربي مشى بها مثله . - نشأ بها أخرى - م - ٧/٤٤٦ ، ح - ٦/٣٤٦ .

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا - ﷺ - چووین بۆ خەیبەر بە شەو ڕۆیین پیاوێ لە قەومەکە ، کە ئوسەیدی کوڕی حوضەیرە - رضي الله تعالى عنه - بە عامیری مامی وت : ئەی عامیر بۆچی شتێکمان بۆ ناڵێی لەوەی کە ئەیزانی گوێی لێ بگرین ؟ عامیریش پیاوێکی شاعیر بوو ، دابەزیو دەستی کرد بە گۆرانی بۆ خەڵقەکە ئەیفەرموو : خوایا تۆ ئیرادەت نەبوایە ئێمە نە هیدایەتمان ئەبوو نە نوێژمان ئەکرد نەصەدەقەمان ئەدا . ئێمەت بە فیدا بین ، ئەو گوناهەی کە پاشەکەوتمان کردوە لێمان خۆش ببە ، قووەی مەعنەویمان بۆ بنێرە ، کە موقابەلەمان لەگەڵ دوشمن کرد (ثابت

قلم) مان بكه فيرار نه‌كه‌ين ، ئێمه كه دوشمن به‌سه‌رمانا بنه‌ڕێنێ كه له ڕێی حه‌ق لاده‌ین ئیبای لیٚ ئه‌كه‌ین . له وه‌ختی سبه‌ینێدا ئه‌وان بوٚ ئه‌مه كه خه‌ڵق به ئیمداديانه‌وه بێنٚ بوٚ شه‌ڕكردن له‌گه‌ڵ ئێمه هاواريان كردنێ .

پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : ئـه‌م گوٚرانی بێـژه‌كێيه ؟ عـه‌رزيان كرد : عاميری كوڕی ئه‌كوه‌عه . فه‌رمووی : ره‌حمه‌تی خوای لیٚ بێ ، [له ريوايه‌تی ئه‌حمه‌دا ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : خوای خوٚت لێت خوٚش بێ . ئه‌فه‌رموێ : پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ به خوصووصی دوٚعای مه‌غفيره‌تی بوٚ هه‌ركه‌سێ كردبێ ئه‌و كه‌سه شه‌هيد بوه] .

ئيمامی عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فه‌رمووی : به واجب گه‌ڕا [يه‌عنی عامير ئه‌بێ شه‌هيد ببێ] (يا نبي الله) بوٚچ به عامـير (متلذذ)ت نه‌كردين ؟ بوٚچ ئه‌و دوٚعايه‌ت بوٚ كرد ؟ ئيتر شه‌هيد ئه‌كرێ‌و له كيسمان ئه‌چێ . هاتينه خه‌يبه‌ر موحاصه‌ره‌مان دا ، تا تووشی برسێتی بووين . [چونكی موحاصه‌ره‌كه طوولی كێشاو طه‌عامان نه‌بوو بيخوٚين] له پاشا خوا بوٚی فه‌تح كردين . ئێوارێی ئه‌و ڕوٚژه كه بوٚمان فـه‌تح كـرا خه‌ڵق ئاگرێكی زوٚريان كرده‌وه . پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : ئه‌و ئاگره‌يان بوٚ كردوٚته‌وه ؟ له ژێر چيبيا كردوويانه‌ته‌وه ؟ عه‌رزيان‌كرد : له ژێر گوٚشتا . فـه‌رمووی : گـوٚشتی چی ؟ عه‌رزيـان‌كرد : گـوٚشتی كـه‌ری مـاڵيی . فه‌رمووی : بێ‌ڕێژن‌و زه‌رفه‌كـانی بشكێنن . پياوێ عـه‌رزی‌كرد : (يـا رسول الله) ياخوٚ بێ‌ڕێژن‌و زه‌رفه‌كانی بشوٚن ؟ فه‌رمووی : يا وا بكه‌ن .

سه‌له‌مه ئه‌فه‌رموێ : كه خه‌يبه‌ری‌و ئه‌صحابی كيرام به‌رابه‌ر بـه يه‌ك صه‌فيان به‌ست شيری عاميری مامم كورت بوو ، تـه‌مای بـوو له قاچی جووله‌كه‌يێكی بدا [مه‌رحه‌ب] كه بوٚی داهێنا ده‌می شيـره‌كه‌ی گه‌ڕايه‌وه بوٚ قاچی خوٚی . دای له ئه‌ژنوٚی خوٚی به‌وه مرد . كه پێغه‌مه‌ر

- ﷺ - و ئەصحابی کیرامی تەشریفیان گەڕایەوە [خەڵق دەستیان کرد بە قسەکردن دەرحەق عامیر کە خۆی کوشتوەو هەموو عەمەلی چاکەی کردوویەتی بەتاڵ بۆتەوەو ! پێم ناخۆش بوو دەستم کرد بە گریان ، چوومە خذمەت پێغەمەر - ﷺ -] کە دیمی دەستی گرتم و فەرمووی : چیت لێ روودراوە ؟ عەرزم کرد : (یا رسول الله) باوك و دایکم بە فیدات بێ ! ئەڵێن : عامیر هەموو عەمەلی بەتاڵ بوەتەوە ! فەرمووی : ئەوی وای وتوە درۆی کردوە . دوو پەنجەی موبارەکی کۆکردەوەو فەرمووی : دوو ئەجری هەیە ، ئەو جاهیدەو موجاهیدە ، کەم کەس هەیە وەکوو ئەو بەسەر ئەرزا رۆییبێ ! لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : لە ئەرزا وەك ئەو پێگەییبێ .

١٤٠٧/٨٨ عن أنس بن مالك - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - ﷺ - جاءه جاءٍ ، فقال : أكلتِ الحُمُر ، فسكت . ثم أتاه الثانية ، فقال : أكلتِ الحُمُر ، فسكت . ثم أتاه الثالثة فقال : أُفنِيت الحُمُر ! فأمر مناديا فنادى في الناس : أن الله ورسوله ينهاهم عن لحوم الحمر الأهلية ، فأكفئت ، وإنها لتفور باللحم . ح - ٣٤٨/٦ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - یەکێ هاتە خذمەتی عەرزی کرد : کەرەکان خوران . پێغەمەر - ﷺ - بێدەنگ بوو ، دەفعەی دوەمیش هاتەوە خذمەتی عەرزی کرد : کەر هەموو خوران ، دووبارە بێدەنگ بوو . دەفعەی سێیەم هاتەوە خدمەتی عەرزی کرد : کەر [یان نەهێشت ، هەموو خوران و] بە فەنادا بران ![1] = پێغەمەر - د - فەرمانی بە

(١) دانەر - خ - لێرە بەدواوە تەرجەمەی حەدیثەکەی نەنووسیبوو ، وەك بیری چووبێت وایە ، ئێمە هەر لەسەرەوەو لە شوێنی خۆیدا تەواومان کرد .

بانگكەرێك دا - كە ئەبوطەلحە بوو - ئەویش بانگەوازی كرد : خواو پێغەمەری خوا نەهیتان لێ ئەكەن لە خواردنی گۆشتی كەری ماڵیی . خەڵكەكە مەنجەڵەكانیان لە كاتێكدا ئەكوڵان و قوڵپیان ئەدا قلپ كردەوە . =

١٤٠٨/٨٩ يزيد بن أبي عبيد قال : رأيت أثر ضربة في ساق سلمة [بن الأكوع - رضي الله تعالى عنه -] فقلت : يا أبا مسلم ما هذه الضربة ؟ قال : هذه ضربة أصابتني يوم خيبر ، فقال الناس : أُصيب سلمة ، فأتيت النبي - ﷺ - فنفث فيه ثلاث نفثات [وهي فوق النفخ ودون التفل] فما اشتكيتها حتى الساعة . ح - ٦/٣٥٢ .

تەرجەمە :

یەزیدی كوڕی ئەبوعوبەید - رحمه الله - ئەفەرموێ : جێ دەمی شیرێكم لە قاچی سەلەمەی كوڕی ئەكوەعا - رضي الله تعالى عنه - دی ، عەرزم كرد : ئەی ئەبو موسلیم ئەم شوێنە شوێنی چیە ؟ فەرمووی : لە رۆژی خەیبەرا ئەم برینەم لێ كرا ، خەڵق وتیان : سەلەمە ئەنگێورا ، چوومە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - بەسووكەوە تفێكی لێ كرد ئیتر تا ئێستە ئێشم لێ نەبینیوە .

تفی پێغەمەر - ﷺ - تریاقە بۆ هەموو دەردێ ، ئاخ بۆ تۆزێكی !

١٤٠٩/٩٠ عن أنس - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - ﷺ - غزا خيبر ، فصلينا عند صلاة الغداة بغلس ، فركب نبي الله - ﷺ - وركب أبو طلحة وأنا رديف أبي طلحة - رضي الله تعالى عنه - فأجرى نبي الله - ﷺ - في زقاق خيبر ، وإن ركبتي لتمس ركبة رسول الله - ﷺ - ثم حسر الازار عن فخذه حتى أنظر إلى بياض فخذ نبي الله - ﷺ - فلما دخل القرية قال : الله أكبر خربت خيبر إنا إذا نزلنا بساحة قوم ﴿فساء صباح

المنذرين﴾[1] قالها ثلاثا . قال : وخرج القوم إلى أعمالهم فقالوا : محمد والخميس ، قال عبدالعزيز : وقال بعض أصحابنا : والخميس يعني الجيش قال : فأصبناها عنوة [قهرا] فجمع السبي ، فجاء دَحية ، فقال : يا نبي الله أعطني جارية من السبي ، قال : إذهب فخذ جارية . فأخذ صفية بنت حيي ، فجاء رجل إلى النبي - ﷺ - فقال : يا نبي الله أعطيت دِحية صفية بنت حُييٍّ سيدة قريظة والنضير ؟ لاتصلح إلا لك [لأنها من بيت النبوة من ولد هارون . عليه السلام والرياسة] قال : أدعوه بها . فجاء بها ، فلما نظر إليها النبي - ﷺ - قال : خذ جارية من السبي غيرها [لئلا يتميز بها دحيةُ مع أن في الجيش من هو أفضل منه] قال : فأعتقها النبي - ﷺ - وتزوجها . فقال له ثابت [البناني] : يا أبا حمزة ما أصدقها ؟ قال : نفسها ؛ أعتقها وتزوجها . حتى إذا كان بالطريق جهزتها له أم سليم ، فأهدتها له من الليل . فأصبح النبي - ﷺ - عروسا .

فقال : من كان عنده شيٌ فليجئ به ، وبسط نِطْعا ، فجعل الرجل يجيٌ بالتمر ، وجعل الرجل يجيٌ بالسمن . قال [عبدالعزيز] وأحسبه [أنسا] قد ذكر السويق فحاسوا حَيْسا [خورماو رِوّن به پەنير] فكانت وليمة رسول الله - ﷺ - [من الوَلْم ، وهو الجمع لاجتماع الزوجين] ح - ١/ ٣٩٠ . ح - ٦/ ٣٤٩ . م - ٦/ ١٧٢ . م - ٧/ ٤٤٣ . د ، ن . ح - ٦/ ٣٤٨ . مختصرا . وفيه : فأصبنا من لحوم الحمر ، فنادى منادي النبي - ﷺ - : إن الله ورسوله ينهيانكم عن لحوم الحمر فإنها رجس . وليس فيه قصة صفية - رضي الله تعالى عنها - بل في حديث منفرد .

---

(١) الصافات / ٧٧ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ غەزای خەیبەری کرد ، نوێژی سبەینێمان بە تاریکیی کرد . پێغەمەر ـ ﷺ ـ سوار بوو ، ئەبوطەلحەیش لە خذمەتیا سواربوو ، منیش لە پاشکۆی ئەبوطەلحەدا بووم . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە ناو کۆڵانی خەیبەرا لنگی دا ، ئەژنۆم لە ئەژنۆی پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەکەوت ، لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئیزارەکەی لەسەر رانی لادا تا چاوم بە سپێتی رانی موبارەکی پێغەمەر ـ ﷺ ـ کەوت . کە تەشریفی چوە ناو دێی خەیبەرەوە سێ دەفعە فەرمووی : (الله أكبر) خەیبەر وێران بوو ، ئێمە [بەحەرب] کە چووینە سنووری قەومێکەوە چە خراپ ئەبێ رۆژلێبوونەوەی ئەو قەومەی [کە ئێمە بە هەیبەت] ئەیان ترسێنین !

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : جوولەکەکانی خەیبەر بە خاکەنازو پاچو بێڵەوە بۆ ئیشو فرمان ئەچوون ، کە ئێمەیان دی وتیان : وەڵلاهی محەمەدو لەشکری ئەوە ! بە زۆرو قووەت خەیبەرمان گرت . ئەسیرەکانیان کۆکرایەوە . دەحیە هاتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزیکرد : (یا نبي الله) جاریەیێکم لەم ئەسیرانە پێ عەطا بفەرموو . فەرمووی : بچۆ جاریەیێ هەڵبگرە ، دەحیە صەفیەی کچی حویەیی هەڵگرت .

یەکێ هاتە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەرزیکرد : (یا رسول الله) صەفیەت داوە بە دەحیە[1] کە گەورەی قورەیظەو نەضیرە ؟ هەر لایەق بە تۆیە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : دەحیەم لەگەڵ جاریەکە بۆ بانگ

(١) صەفیە گەورەی قورەیظەو نەضیرە نەك دەحیە .

بكەن . دەحیە جاریەکەی هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ چاوی بە صەفیە کەوت و تەماشای کرد بە دەحیەی فەرموو : بچۆ جاریەیەکی تر هەڵبگرە .

[بۆیە پێغەمەر ـ ﷺ ـ وای کرد چونکی صەفیە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە ئەولادی حەزرەتی هاروون بوو ، لە گەورەی ئەو قەومە بوو ، لە ناو ئەصحابیشا لە دەحیە گەورەتر بوو ، ئەو نازەنینەجوانەو پێغەمەرزادە ئەصیلە لە بەینی ئەصحابا بدا بە دەحیە موناسبی نەزانی] .

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ ﷺ ـ صەفیەی ئازادکردو لە خۆی مارەکرد . ثابیتی بەنانی کە لە ئەنەسەوە ریوایەت ئەکا فەرمووی : عەرزی ئەنەسم کرد : ئەی ئەبو حەمزە ! چی کرد بە مارەیی ؟ ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : نەفسی صەفیەی کرد بە مارەیی ؛ ئازادی کردو لە خۆی نیکاح کرد تا لە رێ گەیینە جێیێ لەوێدا (أم سليم) ـ رضي الله تعالى عنها ـ تەدارەکی کردو بە بووکیی بردی بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە زاوایەتی رۆژی کردەوە . لە پاشا فەرمووی : هەرکەسێ شتێکی پێیە بیهێنێ‌و سفرەیێ چەرمی راخست . یەکێ خورمای هێناو ، یەکێ رۆن هێناو ، یەکێ کەشکی هێنا . . ظەننم وایە کە ئەنەس بەحثی لە قاوتیش کرد . فەرمووی : خورماو رۆنێکیان[1] دروستکرد ، ئەوە نانی شایی پێغەمەر بوو ـ ﷺ ـ [کە بۆ صەفیەی کرد ـ رضي الله تعالى عنها ـ] .

لە ریوایەتەکەی ترا ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی :

---

(١) لە کاتی نووسینی عەرەبیەکەدا نووسیی : (خورماورۆنی بەپەنیر) . بەڵام لێرەدا وای نووسیوە .

دەستمانکرد بە گۆشتی کەر لێنان ، لە پاشا مونـادیی پێغەمـەر ـ ﷺ ـ بـانگی کـرد : خـواو ڕەسـووڵی خـوا نـەهیتـان لێ ئـەکـەن لـە گۆشتی کەرخواردن ؛ چونکی پیسە .

ئەحکامی ئەم حەدیثە :

- ئەو وەختە ران عـەورەت نەبـوە ، دەرخستن و تێفکرینی دروست بوە .
- دووپشتەکیی سواربوون دروستە .
- گۆشتی کەر حەرامەو پیسە .
- ژنی غەیرەدینی ئەسیر بکرێ عیددەی ناوێ .
- چێشتی شایی سونەتە لە دوای زەفاف .
- ئەمیری لەشکر بۆی دروستە مەنع و ئیعطاو ئیستیرداد = بکا = .

غزوة الفتح

في رمضان لنقض أهل مكة صلح الحديبية سنة سبع ونصف ، أو ثمان .

٩١/ ١٤١٠ عن عروة قال : لما سار رسول الله - ﷺ - عام الفتح فبلغ ذلك قريشا خرج أبو سفيان : صخر بن حرب ، وحكيم بن حزام ، وبديل بن ورقاء يلتمسون الخبر عن رسول الله - ﷺ - فأقبلوا يسيرون حتى أَتَوْا (مرّ الظهران) فإذا هم بنيران كأنها نيران عرفة ! فقال أبو سفيان : ما هذه ؟ فقال بديل بن ورقاء : نيران بني عمرو . فقال أبو سفيان : عمرو أقل من ذلك . فرآهم ناس من حرس رسول الله - ﷺ - فأدركوهم فأخذوهم فأتوا بهم رسول الله - ﷺ - فأسلم أبو سفيان . فلما سار [عليه الصلاة والسلام] قال للعباس : إحبس أبا سفيان عند حَطْم الخيل [أي إزدحامها] حتى ينظر إلى المسلمين . فحبسه العباس - رضي الله تعالى عنه - فجعلت القبائل تمرُّ مع النبي - ﷺ - كتيبةً - كتيبةً على أبي سفيان ، فمرت كتيبة ، قال : يا عباس من هذه ؟ قال : هذه غفار . قال : ما لي ولغفار ! ثم مرَّتْ جهينة قال مثل ذلك . ثم مرت سعد ابن هذيم فقال مثل ذلك . ومرت سليم فقال مثل ذلك . حتى أقبلت كتيبة لم ير مثلها . قال : من هذه ؟ قال : هؤلاء الأنصار ، عليهم سعد بن عبادة - رضي الله تعالى عنه - معه الراية . فقال سعد بن عبادة : يا أبا سفيان اليوم يوم الملحمة . اليوم تُستحل الكعبة . فقال أبو سفيان : يا عباس حبذا يوم الذِّمار [أي الهلاك] .

[وفي مغازي الأموي : أن أبا سفيان قال للنبي - ﷺ - لما حاذاه : أمرتَ بقتل قومك ؟ قال : لا . فذكر له ما قال سعد بن عبادة ، ثم

ناشده الله والرحمَ . فقال : يا أبا سفيان اليوم يوم المرحمة . اليوم يُعز الله قريشا . وأرسل إلى سعد فأخذ الراية منه ودفعها إلى ابنه قيس] .

ثم جاءت كتيبة وهي أقل الكتائب فيهم رسول الله وأصحابه ، وراية النبيِّ - ﷺ - مع الزبير بن العوام - رضي الله تعالى عنه - . فلما مرَّ رسول الله - ﷺ - بأبي سفيان قال : ألم تعلم ما قال سعد بن عبادة ؟ قال : ما قال ؟ قال : قال كذا وكذ . فقال : كذب سعد . ولكن هذا يوم يعظم الله فيه الكعبة ، ويوم تكسى فيه الكعبة . قال : وأمر رسول الله - ﷺ - أن تركز رايته بالحجون [موضع قريب من مقبرة مكة] ح - ٦/٣٧٦ .

قال [عروة] : وأخبرني نافع بن جبير بن مطعم . قال : سمعت العباس يقول للزبير بن العوام - رضي الله تعالى عنهما - : يا أبا عبدالله ههنا أمرك رسول الله - ﷺ - أن تركُز الراية . قال : وأمر رسول الله - ﷺ - يومئذ خالد بن الوليد أن يدخل من أعلى مكة من كداء . ودخل النبي - ﷺ - من كُدىٰ . فقتل من خيل خالد يومئذ رجلان حبيش بن الأشعر ، وكُرْز بن جابر الفِهري - رضي الله تعالى عنهم - ح - ٦/٣٧٧ .

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە مورسەلی صەحابی‌یە ؛ چونکی عورووە تابیعی‌یە ، ئەبێ لە زوبەیری باوکی بیستبێ یا لە صەحابەیێکی تر .

عورووە - رحمه الله - ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی چوو بۆ مەککە لە سالی فەتحاو ، ئەو خەبەرە گەیی بە قورەیش ئەبوسوفیان و ، حەکیمی کوڕی حیزام و ، بودەیلی کوڕی وەرقاء لە مەککە چوونەدەرێ بۆ تەحقیقی خەبەری پێغەمەر - ﷺ - ڕوویان کردە دەشت و ئەڕۆیین ، تا

گەیینە (مر الظهران) چاویان کەوت بە ئاگرێ زۆر کرابووەوە ، وەك ئاگری عەرەفە وا زۆر بوو . ئەبو سوفیان وتی : ئەم ئاگرە چیە ؟ بودەیلی کوڕی وەرقاء وتی : ئاگری بەنی عەمرە . ئەبوسوفیان وتی : عەمر لەوە کەمترە .

بەعزێ لە پاسەوانانی پێغەمەر ـ ﷺ ـ چاویان پێیان کەوت ، پێیان گەیین و گرتنیانن و بردنیانن بۆ خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ . ئەبو سوفیان موسوڵمان بوو . کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی رۆیی ئەبوسوفیانی لە لای ئەو جێیەی کە کۆمەڵی سوارەکانی بەلادا ئەڕوا حەبس کرد ، تا لە شکری موسوڵمان ببینێ . عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوێدا وەستانی . قەبائیل دەستە ـ دەستە لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ بەسەر ئەبوسوفیانا رائەبوردن . دەستەیێ رابورد ئەبوسوفیان وتی : یاعەباس ئەم دەستەیە کێن ؟ فەرمووی : ئەمە غیفارە . وتی : من و غیفار دەخڵمان بەسەر یەکەوە نی یە . لە پاشا جوهەینە رابوردو ، سەعدی بنی هوذەیم رابوردو ، سولەیم رابورد . یەکە یەکە ئەبوسوفیان پرسی و جوابی درایەوە . تا لەشکرێکی زۆر کە میثلی نەبینرابێ رابورد ، وتی : ئەمانە کێن ؟ فەرمووی : ئەنصارن . سەعدی کوڕی عوبادە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەیاخی پێبوو ، سەرکردەیان بو ، بە ئەبوسوفیانی فەرموو : ئەی ئەبوسوفیان ئیمرۆ رۆژی کوشتارە ، ئیمرۆ رۆژێکە کە کەعبە ئیباحە ئەکرێ . ئەبوسوفیان وتی : ئەی عەباس چە رۆژێکی خۆشە کە قورەیش لە ریشە بێنرێتە دەرێ ! لە پاشا دەستەیێ هات لە هەموو دەستەکان کەمتر بوون ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ یان لە ناوا بوو ، بەیاخی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە دەست زوبەیری کوڕی عەوامەوە بوو . کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە لای ئەبوسوفیانا تەشریفی رابورد ئەبوسوفیان عەرزی کرد : ئەزانی سەعدی

کوڕی عوبادە چی وت ؟ فەرمووی : چی وت ؟ عەرزی‌کرد : ئەوەو ئەوەی وت . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : سەعد درۆی کردوە . ئیمرۆ ڕۆژێکە خوا لەو ڕۆژەدا تەعظیمی کەعبە ئەکا ، ئیمڕۆ ڕۆژێکە لەو ڕۆژەدا بەرگی کەعبە ئەپۆشرێ .

عوروە فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - ئەمری بە زوبەیر کرد بەیاخەکەی لە حەجووندا بچەقێنرێ . عوروە ئەفەرموێ : نافیعی کوڕی جوبەیری کوڕی موطعیم خەبەری داومێ لە عەباس - رضي الله تعالى عنه - م بیست بە زوبەیری کوڕی عەوامی وتوە : ئەی ئەبو عەبدوڵڵا لێرەدا پێغەمەر ئەمری پێ کردی کە بەیاخەکەی دابچەقێنی .

عوروە ئەفەرموێ : ئەو ڕۆژە ئەمری بە خالیدی کوڕی وەلید کرد لای سەرووی مەکەوە لە کەدائەوە بچێتە ناو مەکە . پێغەمەر - ﷺ - خۆیشی تەشریفی لە کوداوە چوە مەکە . [ئەمە موخالیفە بۆ ئەو حەدیثانەی کە یێن ئەفەرموێ : خالیدی کوڕی وەلید لە لای خوارووی مەکەوە داخڵی مەکە بوو . پێغەمەر - ﷺ - لای ژوورووی مەکەوە داخڵی مەکە بوو] ئەو ڕۆژە لە سوارەی خالید دوو کەس شەهید کرا : حوبەیشی کوڕی ئەشعەرو ، کورزی کوڕی جابیری فیهریی [کورز بوو دای بەسەر حەیوانی پێغەمەرا - ﷺ - و بردنی لە پاشا موسوڵمان بوو گەلێ هونەری نوان - رضي الله تعالى عنه -]

١٤١١/٩٢ عبدالله بن رباح عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : وفدت وفودا إلى معاوية ، وذلك في رمضان ، فكان يصنع بعضنا لبعض الطعام ، وكان أبو هريرة مما يكثر أن يدعونا إلى رحله ، فقلت : ألا أصنع طعاما فأدعوهم إلى رحلي ؟ فأمرت بطعام يصنع ، ثم لقيت أبا

هريرة من العشي ، فقلت : الدعوة عنـدي الليلة . فقال : سبقتني ، قلت : نعم . فدعوتهم فقـال أبو هـريرة : ألا أُعلمكم بحـديث من حديثكم يا معشر الأنصار ؟ ثم ذكر فتح مكة ، فقال : أقبل رسول الله - ﷺ - حتى قدم مكة ، فبعث زبيرا على إحدى المجنبتين ، وبعث خالدا على المجنبة الأخرى . وبعث أبا عبيدة على الحُسَّر [البياذقة ، أخرى . بمعنى الحُسَّر] ، [بِنْ زرىٰ] فأخذوا بطن الوادي ورسول الله - ﷺ - في كتيبة قال : فنظر فرآني ، فقال : أبو هريرة ؟ قلت : لبَّيك يا رسول الله - ﷺ - فقال : لا يأتيني إلا أنصاريٌّ . زاد غير شيبان : فقال : إهتف لي بالأنصار ، قال : فأطافوا به ، ووبشت قريش أو باشا لها [جمعت جموعا من قبائل شتى] وأتباعا ، فقالوا : تقدم هؤلاء ، فإن كان لهم شيٌ كنا معهم ، وإن أصيبوا أعطينا الذي سئلنـا . فقال رسـول الله - ﷺ - : ترون أوباش قريش وأتباعهم ، ثم قال بيديه إحداهما على الأخرى . [فقال : يا معشر الأنصار هل ترون أوبـاش قريش ؟ قـالوا : نعم . قـال : أنظروا إذا لقيتمـوهم غدا أن تحصـدوهم حصدا وأحفى بيـده ووضع يمينه على شماله ، وقال : مـوعدكم الصفـا . م أخرى] . ثم قال : حتى توافوني بالصفا ، قال : فانطلقنا فما شاء أحد منـا أن يقتل أحداً إلا قتله ، وما أحد منهم يوجه إلينا شيئا .

قال : فجاء أبو سفيان فقال : يا رسول الله أبيحت خضراء قريش [أبيدت . أخرى . م] لاقريش بعد اليوم ! ثم قال : من دخل دار أبي سفيان فهو آمن [ومن ألقى السلاح فهو آمن ، ومن أغلق بابه فهو آمن . م . اخرى] .

فقالت الأنصار بعضهم لبعض : أمـا الرجـل فأدركتـه رغبة في قريته ، ورأفة بعشيرته . قال أبو هريرة : وجاء الوحي ، وكان إذا جاء

الوحي لايخفى علينا ، فإذا جاء فليس (منّا) أحد يرفع طرفه إلى رسول الله - ﷺ - حتى ينقضي الوحي ، فلما انقضى الوحي قال رسول الله : يا معشر الأنصار ! قالوا : لبيك يا رسول الله . قال : قلتم : أما الرجل فأدركته رغبة في قريته . قالوا : قد كان ذلك . قال : كلا إني عبدالله ورسوله هاجرت إلى الله وإليكم ، المَحْيا محياكم والممات مماتكم ! فأقبلوا إليه يبكون ويقولون : والله ما قلنا الذي قلنا إلا الضنَّ بالله وبرسوله - ﷺ - قال : إن الله ورسوله يصدقانكم ويعذرانكم . قال : فأقبل الناس إلى دار أبي سفيان ، وأغلق الناس أبوابهم .

قال : فأقبل رسول الله ـ ﷺ ـ حتى أقبل إلى الحجر فاستلمه ، ثم طاف بالبيت ، قال : فأتى على صنم إلى جنب البيت كانوا يعبدونه ، قال : وفي يد رسول الله ـ ﷺ ـ قوس وهو آخذ بسية القوس [المنعطف من طرفيه] فلما أن أتى على الصنم جعل يُطعن في عينيه ويقول : جاء الحق وزهق الباطل فلما فرغ من طوافه أتى الصفا فعلا عليه حتى نظر إلى البيت ورفع يديه فجعل يحمد الله ويدعو بما شاء أن يدعو . م ـ ٤١١/٧ ـ ٤١٥ و٤١٦ بفرق اشير إليه .

١٤١٢/٩٣ عبدالله بن مطيع عن أبيه ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول يوم فتح مكة : لايقتل قرشي صبرا [أي يسلمون كلهم ولا يرتد أحد منهم كما إرتد غيرهم بعده ـ ﷺ ـ ممن حورب وقتل صبرا . وليس المراد أنهم لايقتلون ظلما صبرا ؛ فقد جرى على قريش بعد ذلك ماهو معلوم . نووي . . .] بعد هذا اليوم إلى يوم القيامة . م ـ ٤١٨/٧ ذكر بهذا الاسناد وزاد : قال : ولم يكن أسلم أحد من عصاة [من سمي عاصا . نووي] قريش غير مطيع . كان اسمه العاص فسماه رسول الله ـ ﷺ ـ مطيعا . م ـ ٤١٨/٧ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ڕەباح لە ئەبوهورەیرەوە ڕیوایەت ئەکا کە فەرمووی : لە ڕەمەزانا چووین بۆ لای موعاویە بە نۆبە ضیافەتمان بۆ یەکتریی ئەکرد ، ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - زیاتر لە هەموومان ئێمەی بانگەکردە لای خۆی . لە دڵی خۆما وتم : بۆچ من ضیافەتێکیان بۆ نەکەم و بانگیان کەمە لای خۆم ؟ ئەمرم کرد طەعامێکمان بۆ دروست بکەن ، لە پاشا ئێوارێ بە ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - گەییم پێم وت : ئیمشەو دەعوەت لای منە . فەرمووی : دەست پێشەکیت لێکردم ؟ فەرمووی : بەڵێ . بانگم کردن چێشتەکەمان پێ نەگەییبوو ، عەرزم کرد : (یا أبو هريرة) تا چێشتەکەمان پێ ئەگا حەدیثێکی پێغەمەرمان - ﷺ - بۆبگێرەرەوە .[1] فەرمووی : ئەی مەعشەری ئەنصار حەدیثێکی ئێوە ئەگێڕمەوە . لە پاشا بەحثی فەتحی مەکەی کرد ، فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی رووی کردە مەکە تا تەشریفی گەیی یە مەکە زوبەیری کوڕی عەوامی کرد بە سەرکردەی لایێکی لەشکرەکە ، خالیدی کوڕی وەلیدی کرد بە سەرکردەی لایەکەی تری . ئەبوعوبەیدەی جەراحی کرد بە سەرکردەی ئەوانەی کە بێ زرێ بوون ، خۆیشی - ﷺ - لەسەر دەستەیێ بوو ، تەماشای فەرموو دیمی ، فەرمووی : ئەبوهورەیرە ! عەرزم کرد : بەڵێ لە خذمەتتام (یا رسول الله) . فەرمووی : هەر ئەنصاری بێنە لام . ئەنصارم بۆ بانگ = بکە = بانگم کردن ، بە هەڕاکردن هاتن ، دەورەی پێغەمەریان - ﷺ - دا

(١) لە «بانگم کردن چێشتەکەمان . .» تا ئێرە لە دەقە عەرەبی یەکەدا نەنووسراوە . بەڵام لە ریوایەتێکی دیکەی (مسلم)دا ئەم زیادە هەیە .

قورەیشیش لە عەشائیری موختەلیفەی عەرەب چەند جەماعەتێکیان کۆکردبۆوە ، ئەو ئەوباشانە وتیان : وا ئەوانە [یەعنی پێغەمەر - ﷺ - و ئەصحابی] هاتن ئەگەر ئەوان شتێکیان کرد لەگەڵ ئەوان ئەبین ، ئەگەر شکان ئەوانەمان ئەدرێتێ کە ئەمان ئەوێ .

پێغەمەر - ﷺ - بە ئەنصاری فەرموو : چاوتان لە ئەوباشی قورەیش و تەبەعەیانە ؟ فەرموویان : بەڵێ . فەرمووی : کە سبەینێ مولاقاتتان بوو بەدروونەوە بیان دروونەوە ، دەستی راستی لەسەر دەستی چەپی موبارەکی دانا ، لە پاشا فەرمووی : لە صەفادا بێنە لام . فەرمووی : ئێمە رۆیین ، ئیرادەی کوشتنی هەرکەسێکمان لەوان بکردایە ئەمانکوشت ، ئەوان هیچیان بە ئێمە نەئەکرد ، فەرمووی : ئەبوسوفیان هاتە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزی کرد : (یا رسول الله) زەردو سووری قورەیش بەربادکرا ، لە دوای ئیمرۆ ئیتر هیچ قورەیش نی یە ! پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هەرکەسێ بچێتە ماڵی ئەبوسوفیان ئەو کەسە ئەمینە ، هەرکەسێ سیلاحی فڕێ بدا ئەو کەسە ئەمینە ، هەرکەسێ دەرگا لەسەر خۆی دابخا ئەو کەسە ئەمینە . ئەنصار بەعزێکیان بە بەعزێکیانی وت : ئەم پیاوە [یەعنی پێغەمەر - ﷺ -] هەوەسی دێیەکەی خۆیی و شەفەقەتی عەشیرەتەکەی خۆیی هەڵساوە .

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : وەحی بۆ پێغەمەر - ﷺ - هات ، کە وەحیی بۆ بهاتایە لێمان خەفی نەئەبوو ، کە وەحی بۆ ئەهات تا تەواو نەئەبوو کەس سەری چاوی هەڵنەئەبری بۆ پێغەمەر - ﷺ - کە نوزوولی وەحیەکە برایەوە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەی جەماعەتی ئەنصار ! عەرزیان کرد : لە خزمەتتاین (یا رسول الله) فەرمووی : ئێوە وتتان : ئەم پیاوە حوببی وەطەن و قەوم و عەشیرەتی لێ

نیشتوه ؟ عەرزیان کرد : بەڵێ (یا رسول الله) وتمان . فەرمووی : ناوی من چیە ؟ حاشا ئەوی ئێوە وتووتانە وا نی یە . من عەبدی خوام و رەسوولی ئەوم ، هیجرەتم بۆ لای خواو ئێوە کردوە ، ژیانم لەگەڵ ئێوەیەو مردنم لەگەڵ ئێوەیە [یەعنی قەت لێتان جوێ نابمەوە] بە گریانەوە روویان کردە پێغەمەر - ﷺ - ئەیانفەرموو : ئێمە ئەوەمان وەڵلاهی بۆیە وت کە بەخیلیی ئەوەمان ئەکرد خواو پێغەمەری - ﷺ - مان لە کیس بچێ . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : لەوەدا کە مەقصوودتان وا بوە خواو پێغەمەر تەصدیقتان ئەکەن و بە مەعزوور تان ئەگرن .

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : خەڵق چوونە ماڵی ئەبوسوفیانەوەو [ئەوی بۆ ماڵی خۆی چوو] دەرگای لەسەر خۆی داخست . پێغەمەر - ﷺ - رووی کرد بۆ طەرەفی (حجر الاسود) و تەشریفی چوو دەستی لێداو طەوافی کرد ، لە طەوافەکەیا هات بۆ سەر بتێ لە تەنیشت بەیتەوە بو ، کە قورەیش عیبادەتیان بۆ ئەکرد . پێغەمەر - ﷺ - کەوانێکی بە دەستەوە بوو ئەو جێیە کە ژێی تیّ ئەخرێ گرتبووی کە تەشریفی هاتە نزیك صەنەمەکەوە سەری کەوانەکەی کرد بە هەردوو چاوی بتەکەدا ئەیفەرموو : حەق هات و باطیل هیلاك بوو ، کە طەوافەکەی تەواو کرد تەشریفی چوو بۆ صەفا ، سەرکەوت تا بەیتی لێ دەرکەوت ، تەماشای بەیتی کردو حەمدی خوای کردو بەوەی کە هەوەسی هێنا دۆعای کردو ، ئەو دۆعایەی کە ئارەزووی بوو کردی .

عەبدوڵلای کوڕی موطیع لە باوکیەوە - رضي الله تعالی عنه - ریوایەت ئەکاکە فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست - ﷺ - لە رۆژی فەتحی مەکەدا ئەیفەرموو : لە دوای ئیمرۆ هیچ کەس لە قورەیش بە زوڵم ناکوژرێ تا رۆژی قیامەت . لە ریوایەتی ئیبن ونەمیرا ئەوەی لێ

زیادکردوه : ئەو رۆژە لەوانەی کە ناویان عاص بوو بێ غەیری موطیع ئێشتا کەسیانی لێ موسوڵمان نەبووبو . موطیع ناوی عاص بو ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ ناوی نا موطیع .

[نەوەویی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : عاص بە مەعنا گوناهکار نی‌یە ؛ چونکی زۆر گونەهکار لە دوای ئەو رۆژە موسوڵمان بوون . هەم ئەفەرموێ : مەعنای ئەوە کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموویەتی : هیچ قورەیشێ لەمەولا بە عەذابی شەدیدو بە زوڵم ناکوژرێ . . مەعنای وایە هەموو موسوڵمان ئەبن و مورتەد نابن ، وەك گەلێ لە غەیری ئەوان لە دوای ئەمە کە موسوڵمان بوون لە دین وەرگەڕان . . .

غزوة حنين بعد الفتح

لست خلون من شوال سنة ثمان

١٤١٣/٩٤ أياس بن سلمة - رضي الله تعالى عنه ، ورحمه الله - حدثني أبي قال : غزونا مع رسول الله - ﷺ - حنينا فلما واجهنا العدو تقدمت فأعلو ثنية ، فاستقبلني رجل من العدو فأرميه بسهم فتوارى عني ، فما دريت ما صنع ، ونظرت إلى القوم فإذا هم قد طلعوا من ثنية أخرى ، فالتقوا هم وصحابة النبي - ﷺ - ، فولى صحابة النبي - ﷺ - وأرجع منهزما ، وعلي بردتان متزرا بإحداهما مرتديا بالأخرى ، فأستطلق إزاري فجمعتهما جميعا ، ومررت على رسول الله منهزما وهو على بغلته الشهباء فقال رسول الله - ﷺ - : لقد رجع ابن الأكوع فزعا فلما غشوا رسول الله - ﷺ - نزل عن البغلة ثم قبض قبضة من تراب من الأرض ، ثم إستقبل به وجوههم ، فقال : شاهت الوجوه ! فما خلق الله منهم إنسانا إلا ملأ عينيه ترابا بتلك القبضة ! فولّوا مدبرين فهزمهم الله بذلك ، وقسم رسول الله - ﷺ - غنائمهم بين المسلمين . م - ٤٠٧/٧ .

تەرجەمە :

سەلەمە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خذمەت پێغەمەرا - ﷺ - غەزای حونەینمان کرد ، کە لەگەڵ دوشمنا رووبەروو وەستاین ، پێشکەوتم ، لە کەلێ سەرەکەوتم پیاوێکم بەرەورِوو هات ، تیرێکم تێگرت لێم ون بوو نەمزانی چی لێ هات ، تەماشام کرد دوشمن لە کەلێکی تر سەرکەوتن . ئەوان و صەحابەی پێغەمەر - ﷺ - بەیەك گەیین ، صەحابەی پێغەمەر - ﷺ - پشتیان هەڵکردو هەرایان کردو شکان ، منیش فیرارم کردو گەڕامەوە ، دوو لیباسم بوو ؛ یەکێکم بەشانما

دابوو ، يەكێكیشم گرتبۆوە ، ئەوی وەك پەشتەماڵ گرتبوومەوە كرایەوە ، هەردووكم كۆكردەوە كە فیرارم ئەكرد بە لای پێغەمەرا - ﷺ - رابوردم ، پێغەمەر - ﷺ - سواری ئێسترە بۆرەكەی بوویوو [ثابیت بوو فیراری نەكردبوو لە موددەی عومریشیا قەت فیراری نەكردوە] پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : (إبن الأكوع) بە ترسەوە گەرایەوە ، دوشمن كە دەوری پێغەمەریان گرت - ﷺ - پێغەمەر لە ئێسترەكەی تەشریفی دابەزیی و لە ئەرزی مستێ خۆڵی هەڵگرت رووی كردە دوشمنەكە [و بۆی هاویتن] فەرمووی : روویان قەبیح و ناشیرین بێ . هەركەسێ خوا خەلقی كردبوو لەو دوشمنانە هیچ كەس نەمایەوە كە هەردوو چاوی لەو خۆڵە پڕ نەبێ ! پشتیان هەڵكردو خوا شكانی پێغەمەر - ﷺ - غەنیمەتەكەیانی تەقسیم كرد لە بەینی موسوڵمانانا .

١٤١٤/٩٥ إسماعيل [بن أبي خالد] قال : رأيت بيد ابن أبي أوفى - رضي الله تعالى عنهما - ضربة [على ساعده . إسماعيلي] ، [فقلت : ما هذه ؟ أحمد] قال : ضربتها مع النبي - ﷺ - يوم حنين . قلت : شهدت حنينا ؟ قال : قبل ذلك . ح - ٦/٣٨٧ .

تەرجەمە :

ئیسماعیلی كوڕی خالید - رحمه الله - ئەفەرموێ : جێ دەمی شیرێكم دی بە دەستی عەبدوڵلای كوڕی ئەبو ئەوفاوە - رضي الله تعالى عنه - لێم پرسی : ئەوە چیە ؟ فەرمووی : لە رۆژی حونەینا لێم دراوە . وتم : بۆ تۆ لە حونەینا حازربووی : فەرمووی : لە پێش ئەوەیشا ! [وەك حودەیبییە] .

١٤١٥/٩٦ قال عباس - رضي الله تعالى عنه - : شهدت مع رسول الله - ﷺ - يوم حنين فلزمت أنا وأبو سفيان بن الحرث بن عبدالمطلب

رسول الله ـ ﷺ ـ فلم نفارقه ، ورسول الله ـ ﷺ ـ على بغلة له بيضاء ، أهداها له فروة بن نفاثة الجذامي [نعامة . أخرى . إسمها دلدل] فلما إلتقى المسلمون والكفار ولّىٰ المسلمون مدبرين ، فطفق رسول الله ـ ﷺ ـ يُركضُ بغلته قِبل الكفار . قال العباس : وأنا آخذ بلجام بغلة رسول الله ـ ﷺ ـ أكُفُّها إرادة أن لاتسرع ، وأبو سفيان آخذ بركاب رسول الله ـ ﷺ ـ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : أي عباس ناد أصحاب السَّمُرة . فقال عباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ وكان رجلا صيِّتاً : فقلت بأعلى صوتي : أين أصحاب السَّمُرة ؟ قال : فوالله لكأن عطفتهم حين سمعوا صوتي عطفة البقر على أولادها ! فقالوا : يا لبيك . يا لبيك . قال : فاقتتلوا والكفَّارَ والدعوة في الأنصار [أي إليهم] يقولون : يا معشر الأنصار ! يا معشر الأنصار ! قال : ثم قصرت الدعوة على بني الحرث بن الخزرج . فقالوا : يا بني الحرث بن الخزرج ! يا بني الحرث بن الخزرج ! فنظر رسول الله ـ ﷺ ـ وهو على بغلته كالمتطاول عليها إلى قتالهم ، فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : هذا حين حمي الوطيس [التنوّر] قال : ثم أخذ رسول الله ـ ﷺ ـ حصيات فرمىٰ بهن وجوه الكفار ، ثم قال : إنهزموا ورب محمد ! ـ ﷺ ـ قال : فذهبت أنظر فإذا القتال على هيئته فيما أرى [وكأني أنظر إلى النبي ـ ﷺ ـ يركض خلفهم على بغلته . أخرى] قال : فوالله ما هو إلا أن رماهم بحصياته فما زلت أُرى حدَّهم كَلِلا ، وأمرهم مدبرا . م ـ ٣٩٩/٧ . فيه معجزة أي معجزة !

تەرجەمە :

عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ حازری غەزای حونەین بووم ، من و ئەبو سوفیانی کوڕی حەرثی

[مامی پێغەمەر - ﷺ - ئەو ئەبوسوفیانە کە هەجوی پێغـەمەری ئـەکرد - ﷺ - و حەسان ئیذنی لە پێغەمەر - ﷺ - خواست کە موقابەلەی بکـا ئێستە بە موسوڵمانیی لە خذمەت پێغەمەرایە - ﷺ - موحافەظەی ئەکا !] هەردوکمان مولازمی پێغەمەر بووین - ﷺ - لێی جویٚ نەبـووینەوە ، پێغەمەر - ﷺ - سواری ئەو دوڵدوڵە بوو کە فەروەی کوری نوفاثـە - یا نوعامە - ی جوذامیی بە هەدی‌یە بۆی نـاردبوو ، ئێستـرێکی سپی بوو کەمێ مووی رەشی تیا بوو . کە موسوڵمانانو کافران بەرابـەر بە یـەك وەستان موسوڵمانان هەرایان کردو شکان ، پێغەمەر - ﷺ - تەمـای بوو ئێسترەکەی غار بدا بۆ سەر کوففار من دەستەجڵەوی ئێسترەکەم گرتبوو کە خێرایی نەکاو ئەبو سوفیانیش ئاوزەنگی‌یەکەی گرتبـوو . پێغەمـەر - ﷺ - فەرمووی : ئەی عەباس ئەصحـابی سەمـورە [کە شـەجەرەی ریضوانە] بانگ بکـە . عەبـاس - رضي الله تعالى عنـه - کە پیـاوێکی دەنگ‌بەرز بوو فەرمووی : بە دەنگێکی زۆر بەرز تا تیاما بوو بانگم کرد : ئەصحابی سەمورە لە کوێن ؟ وەڵڵاهی هەر ئەوەندە بوو کە دەنگی منیان بیست وەك گاگەل چۆن بائەداتەوە بۆ سەر بێچوەکانیان وا بایان‌دایەوە سەرمان ! ئەیان‌وت : (یا لبیك ، یا لبیك !) .

ئەوان‌و کوففار دەستیان‌کرد بە حەرب . ئیتر بانگ‌کردن حەصر کـرایە سـەر ئەنصـار ، ئەیـانوت : ئـەی جەمـاعەتی ئـەنصار ! ئـەی جەماعەتی ئەنصار ! لە دواییدا دەعوەت حەصرکرایە سەر بەنی حەرثی کوڕی خەزرەج ؛ بانگیان ئەکرد : ئەی بەنی حەرثی کوڕی خەزرەج ! ئەی بەنی حەرثی کوڕی خەزرەج ! پێغەمەر - ﷺ - بەسەر ئێسترەکەیەوە تێفکریوە لنگ بدا بۆ حەربیان ، فەرمووی : = ئەمە = وەختێکە تەنوور [یەعنی ئاگری حەرب] هەڵگیرساوەو گەرم بوە .

عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پاشا پێغەمەر ـ ﷺ ـ نەختێ بەردە وردەی هەڵگرت و هاویتی بە روویانا ، لە پاشا فەرمووی : قەسەم بە خوای محەمەد شکان ! چووم تێفکریم وام دی کە حەرب هەر وەکوو خۆیەتی . وەڵڵاهی هەر ئەوە بوو کە وردەبەردەکانی بۆ هاویتن کە تێفکریم توندو تیژییان کول ئەبوو ، ئیشیان بەرەودوا ئەبۆوە .

ئەمە موعجیزەییێکی گەورەیە بۆ پێغەمەر ـ ﷺ ـ .

١٤١٦/٩٧ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أم سليم إتخذت يوم حنين خنجرا ، فكان معها ، فرآها أبو طلحة ، فقال : يا رسول الله هذه أم سليم معها خنجر . فقال لها رسول الله : ما هذا الخنجر ؟ قالت : إتخذته إن دنا مني أحد من المشركين بقرت به بطنه ! فجعل رسول الله ـ ﷺ ـ يضحك . قالت : يا رسول الله آقتل من بعدنا من الطلقاء إنهزموا بك ؟ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : يا أم سليم إن الله عزوجل قد كفى وأحسن . م ـ ٧/ ٤٦٤ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئوممو سولەیمی دایکی ـ رضي الله تعالى عنها ـ رۆژی حونەین خەنجەرێکی دروست کرد ، ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ چاوی پێکەوت عەرزی پێغەمەری کرد ـ ﷺ ـ : ئەمە ئوممو سولەیمە خەنجەری پێیە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ لێی پرسی : ئەم خەنجەرە چیە ؟ عەرزی کرد : دروستم کردوە کە ئەگەر یەکێ لە موشریکان لێم نزیك بێتەوە بەو خەنجەرە زگی هەڵبدڕم ! پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێکەنی . ئوممو سولەیم عەرزی کرد : (یا رسول الله) ئەو طولەقایانەی پێ ئەکوژم کە هەڕایان

کردو [لەشکـری] تۆیـان شکان ! پێغـەمەر ـ ﷺ ـ فـەرمووی : ئـەی ئومموسولەیم خوا ـ عز وجل ـ کیفایەتی ئێمەی کردو زۆر چاك یاری‌یەی داین .

[طولەقا : ئەوانەن کە لە فەتحا موسوڵمان بوون‌و پێغەمەر ـ ﷺ ـ نـەیکردن بـە ئـەسیـرو بـەرەڵـڵای کـردن . ئیمـانیـان زەعیف بـوو ، ئومموسولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ لای وابوو چونکی هەڕایان کردبوو کە مونافیقن ، کوشتنیان دروستە . .]

غزوة الطائف

في شوال سنة ثمان بعد حنين

١٤١٧/٩٨ أم سلمة - رضي الله تعالى عنها - دخل عليَّ النبيُّ - ﷺ - وعندي مُخَنَّثٌ [أي: يتكسَّر ويتثنىٰ مقلدا للنساء] فسمعته يقول لعبد الله ابن أمية [ابن أبي أمية: كش]: يا عبدالله أرأيت إن فتح الله عليكم الطائف غدا فعليك بأم غيلان [أسلمت هي وأبوها] فإنها تقْبِل بأربعٍ، وتُدْبِر بثمان. فقال النبي - ﷺ -: لا يدخُلَنْ هولاء عليكن. المخنث هيت. ح - ٦/٣٩٣. م - ٨/٤٨٠. ن، جه. عن عائشة. وفيه: فقال النبي - ﷺ -: ألا أرى هذا يعرف ما ههنا؟ لايدخلن عليكن. قالت [عائشة - رضي الله تعالى عنها -] فحجبوه.

تەرجەمە:

ئومم و سەلەمە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ: پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی هاتەلام، موخەننیثێکم لەلا بوو، گوێم لێ بوو بە عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئومەییەی ئەوت: خەبەرم بدەرێ کە سبەینێ طائیفتان بۆ فەتح کرا (أم غیلان)ت لە کیس نەچێ؛ کە ڕووی کردە ئینسان بە چوار لۆچ ڕووی تێ ئەکا، کە پشتی کردە ئینسان بە هەشت لۆچ پشتی تێ ئەکا [یەعنی لۆچی زکی لە پێشەوە چوارن، لۆچەکان لە پشتەوە هەر یەکێکی ئەبێ بە دوان کە ئەکا هەشت.] پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی: ئەمە کە ئەم شتانە ئەزانێ نەیێتە لاتان.

ئەو (مخنث)ە ناوی هیت = بوو = [یا هیت لەقەبی بوو ناوی (ماتع) بوو].

١٤١٨/٩٩ عن عبدالله بن عمرو [بن العاص. أو ابن عمر - رضي

الله تعالى عنهم -] قال : لما حاصر رسول الله - ﷺ - الطائف فلم ينل منهم شيئا قال : إنا قافلون إن شاء الله [تعالى] فثقُل عليهم ، وقالوا : نذهب ولا نفتحه ! وقال : مرة نقفُل . فقال [عليه الصلاة والسلام] : اغدوا على القتال ، فغَدَوْا ، فأصابهم جراح ، فقال : إنا قافلون غدا إن شاء الله . فأعجبهم فضحك النبي - ﷺ - . ح - ٣٩٤/٦ . م - ٤٠٨/٧ . ن .

ته‌رجه‌مه :

عه‌بدوڵڵای کوڕی عه‌مر ، یا عه‌بدوڵڵای کوڕی عومه‌ر - رضي الله تعالى عنهم - ئه‌فه‌رموێ : كه‌ پێغه‌مه‌ر - ﷺ - موحاصه‌ره‌ی طائیفی دا هیچی پێ نه‌كردن ، فه‌رمووی : (إن شاء الله) ئه‌گه‌ڕێینه‌وه‌ ، ئه‌صحاب له‌به‌ریان گران بوو ، فه‌رموویان : ئه‌ڕۆین و فه‌تحی ناكه‌ین ! پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : سبه‌ینێ بچن حه‌رب بكه‌ن ، چوون بۆ حه‌رب ، [كوففار له‌سه‌ر قه‌لعه‌كه‌وه‌ تیره‌بارانیان كردن] بریندار بوون . پێغه‌مه‌ر - ﷺ - فه‌رمووی : سبه‌ینێ (إن شاء الله) ئه‌گه‌ڕێینه‌وه‌ ، پێیان خۆش بوو ، پێغه‌مه‌ر - ﷺ - پێكه‌نی .

وفد بني تميم

١٠٠/١٤١٩ قال ابن إسحاق غزوة عيينة [فاعل] = بن حصن = بن حذيفة بن بدر بني العنبر [مفعول] من بني تميم بعثه النبي - ﷺ - إليهم [لما أغاروا على ناس من خزاعة] فأغار وأصاب منهم ناسا [أحد عشر رجلا] وسبى منهم نساء [إحدى عشرة إمرأة] ، [فقدم رؤساؤهم بسبب ذلك] ح - ٤١٥/٦ .

تەرجەمە :

[لە بەنی تەمیم بەنی عەنبەر دابوویان بەسەر بەعزێ لە خوزاعەدا] پێغەمەر - ﷺ - عویەینەی کوڕی حوذەیفەی = کوڕی حیصنی = کوڕی بەدری ناردەسەریان تالآنی کردن ، یانزە پیاوو یانزە ژنیان ئەسیر کرد [رەئیسەکانیان هاتنە خذمەت پێغەمەر - ﷺ - کە نەجاتیان بدەن] .

وفد بني حنيفة

١٠١/١٤٢٠ أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : بعث النبي - ﷺ - خيلا قبل نجد ، فجاءت برجل من بني = حنيفة = يقال له : ثمامة ابن ثال ، فربطوه بسارية من سواري المسجد ، فخرج إليه النبي - ﷺ - فقال : ما عندك يا ثمامة ؟ فقال : عندي خير يا محمد ، إن تقتلني تقتل ذا دمٍ ، وإن تُنْعِم تُنْعِم على شاكرٍ . وإن كنت تريد المال فسَلْ منه ما شئت . فترِك حتى كان الغد ، ثم قال - عليه الصلاة والسلام - : ما عندك يا ثمامة ؟ فقال : ما قلت لك ؛ إن تنعم تنعم على شاكر فتركه حتى كان بعد الغد ، فقال : ما عندك يا ثمامة ؟ قال : عندي ما قلت لك .

فقال : أطلقوا ثمامة .

فانطلق إلى نجل [نخل . نسخة] [ماء مستنقع] قريب من المسجد ، فاغتسل ، ثم دخل المسجد ، فقال : أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا رسول الله . يا محمد والله ما كان على الأرض وجه أبغض إليَّ من وجهك ، فقد أصبح وجهك أحب الوجوه إليَّ . والله ما كان من دين أبغض إليَّ من دينك فأصبح دينك أحب الدين إليَّ . والله ما كان من بلد أبغض إليَّ من بلدك ، فأصبح بلدك أحب البلاد إليَّ . وإن خيلك أخذتني وأنا أريد العمرة فماذا ترى ؟ فبشره رسول الله ـ ﷺ ـ وأمره أن يعتمر ، فلما قدم مكة قال له قائل : صَبَوْتَ . قال : لا والله ولكن أسلمت مع محمد رسول الله ـ ﷺ ـ ولا والله لا يأتيكم من اليمامة حبة حنطة حتى يأذن فيها النبي ـ ﷺ ـ .

[زاد ابن هشام : ثم خرج إلى اليمامة فمنعهم أن يحملوا إلى مكة شيئا ، فكتبوا إلى النبي ـ ﷺ ـ : إنك تأمر بصلة الرحم . فكتب إلى ثمامة أن يُخلِّيَ بينهم وبين الحمل إليهم] ح ـ ٦/٤١٨ .

له (صبوت)ەوە تا ئاخرىيەكەيى و زيادەكەى هيشام دەرەكەوێ كە ئەم حادیثەیە لە پێش فەتحی مەكەدا بوە ، موناسب وایە لەوێدا بنووسرێ .

تەرجەمە :

ئەبو هورەيرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ دەستەیێ سوارەى نارد بۆطەرەفى نەجد ، لە بەنى = حەنیفە = ثومامەى كوڕى ئاليان بە ئەسیریی هێنا ، بە كۆڵەكەیێكى مزگەوتەكەى پێغەمەر ـ ﷺ ـ یان بەستەوە . پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفى چوە لاى ، فەرمووى : ئەى ثومامە لات چۆنە دەرحەق ئەو موعامەلەیەى كە دەرحەق تۆى

ئەکەم ؟ عەرزی‌کرد : یا محەمەد ظەننی خێرم لایە ؛ ئەگەر بمکوژی خوێنکەرێك ئەکوژی ، ئەگەر عەفوم‌کەیی و ئینعامم بەسەرا بکەی بە عەفوو ئینعام بەسەر کەسێکا ئەکەی کە شوکرت ئەکا . ئەگەر ماڵم لیٚ داوا بکەی چیت ئەویٚ طەڵەب کە . پێغەمەر - ﷺ - بەجێی هێشت ، ڕۆژی دوایی دووبارە پێغەمەر - ﷺ - لێی پرسی : ئەی ثومامە ظەننت چۆنە بە من کە دەرحەقتی ئەکەم ؟ عەرزی‌کرد : ظەننم ئەوەیە کە عەرزم کردی ئەگەر بە عەفو ئینعامم بەسەرا بکەی بە عەفو ئینعام بەسەر کەسێکا ئەکەی کە شوکرت بکا پێغەمەر - ﷺ - بەجێی هێشت . ڕۆژی سێیەم دیسان لێی پرسی ؛ عەرزی‌کرد : ئەوەیە کە عەرزم کردی . پێغەمەر - ﷺ - ئەمری فەرموو : ثومامە بەردەن ، بەریان دا .

چوو بۆ لای ئاویٚ کە = لە = مزگەوتەوە نزیك بوو غوسڵی‌کردو هاتەوە مزگەوت بۆ خزمەت پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : (أشهد ان لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا رسول الله) . ئەی محەمەد وەڵڵاهی هیچ ڕوویٚ نەبوە لەسەر ئەرزا لە ڕووی تۆ لام مەبغووضتر بیٚ ئێستە ڕووی تۆ وای لیٚ هاتوە کە لە هەموو ڕووی تر لە لام مەحبووبترە . وەڵڵاهی هیچ دینیٚ نەبوە لە دینی تۆ لە لام مەبغووضتر بیٚ ئێستە دینی تۆ وای لیٚ هاتوە کە لە هەموو دینیٚ لە لام خۆشەویستترە . وەڵڵاهی هیچ شاریٚ لە شاری تۆ لام مەبغووضتر نەبوە ، ئێستە شاری تۆ لە هەموو شاریٚ لە لام خۆشەویستترە . من بۆ عومرە ئەچووم سوارەی تۆ گرتمیان ئەمرت چیە ؟ پێغەمەر - ﷺ - موژدەی ئەوەی دایٚ کە خوا لە هەموو گوناهی پێشووی خۆش بوە . ئەمری پیٚکرد کە عومرە بکا .

کە چوو بۆ مەککە یەکیٚ پێی وت : لە دین وەرگەڕاوی ؟ فەرمووی : خەیر وەڵڵاهی لە دین وەرنەگەڕام [چونکی دینم نەبوە تا لێی

وەربگەڕێم ؛ چونکی دینی ئێوە دین نیيە] . (لكن) موسوڵمان بووم لەگەڵ پێغەمەر - ﷺ - . خەیر وەڵلاهی [دینی ئێوە کە پێی ئەڵێن دین دین نیيە قەت ناگەڕێمەوە سەری و] لە یەمامەوە دەنکە گەندمێکتان بۆ نایێ تا پێغەمەر - ﷺ - ئەمر نەکا .

[ئیبن و هیشام لە ریوایەتی خۆیا ئەوەی لێ زیاد کردوە : کە ثومامە - رضي الله تعالی عنه - گەڕایەوە بۆ یەمامە مەنعی کرد نەیهێشت کە لە یەمامەوە هیچ شتێك بچێ بۆ مەککە . مەککەیی نووسییان بۆ خزمەت پێغەمەر - ﷺ - : تۆ ئەمر ئەکەی بە صیلەی رەحم . پێغەمەر - ﷺ - نووسی بۆ ثومامە کە رێیان بو بەرەڵلا بکا] .

١٤٢١/١٠٢ مهدي بن ميمون قال : سمعت أبا رجاء العطاردي [رحمهما الله ، أسلم زمن النبي - ﷺ - ولم يره] يقول : كنا نعبد الحجر فإذا وجدنا حجرا هو أخير منه ألقيناه وأخذنا الآخر ، فإذا لم نجد حجرا جمعنا جُثْوةً [قطعة] من تراب ثم جئنا بالشاة فحلبناه عليه [حتى يلتئم كالحجر] ثم طفنا به ، فإذا دخل شهر رجب قلنا : مِنْصل الأسنة ؛ فلا ندع رمحا فيه حديدة ولاسهما فيه حديدة إلا نزعناه وألقيناه شهر رجب .

وسمعت أبا رجاء يقول : كنا يوم بعث النبي [أي إشتهر أمره] - ﷺ - غلاما أرعىٰ الابل على أهلي ، فلما سمعنا بخروجه [أي ظهوره على قومه بفتح مكة] فررنا إلى النار : إلى مسيلمة الكذاب .

ح - ٦/٤٢٠ .

تەرجەمە :

مەهدیی کوڕی مەیموون ئەفەرموێ : لە ئەبو رەجای عەطاریدیم بیست ئەیفەرموو : ئێمە بەردمان ئەپرست ، کە بەردێکی باشترمان لەو بەردە دەستکەوتایە ئەو بەردەمان فرێئەدا ئەویترمان هەڵەگرت بۆ

عیبادەت ، بەردمان دەستنەکەوتایە خۆڵمان کۆئەکردەوەو مەرمان بەسەرا ئەدۆشی تا وەك بەرد رەق بێو طەوافیمان ئەکرد ، کە مانگی رەجەب ئەهات ئاسنی رمو تیرمان هەموو فرێ ئەدا هیچ رمو تیرمان نەئەهێشت کە ئاسنی پێوە بمێنێ دەرمانئەهێناو فرێمان ئەدا لە مانگی رەجەبا .

لێمبیست ئەیفەرموو : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ خەبەری بیعثەتی شوهرەتی بەست ، منداڵ بووم وشتری خۆمانم ئەلەوەڕان ، کە خەبەری ئەوەمان بیست پێغەمەر ـ ﷺ ـ غاڵب بوو بەسەر قەومەکەیاو مەککەی فەتحکرد فیرارمان کردە ناو ئاگر بۆ لای موسەیلیمەی کەذذاب .

[ئەبو رەجاء ـ رحمه الله ـ لە زەمانی پێغەمەرا ـ ﷺ ـ موسوڵمان بوو ئەمانەی دی] .

١٤٢٢/١٠٣ عن علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : بعثَ النبي ـ ﷺ ـ سريةً فاستعمل عليها رجلا من الأنصار [عبدالله بن حذافة ـ رضي الله تعالى عنه ـ ليس أنصاريا ، بل هو سهمي . والمعنى من الناصرين لدين الله] وأمرهم أن يطيعوه فغضب [فأغضبوه . م] فقال : أليس أمركم النبي ـ ﷺ ـ أن تطيعوني ؟ قالوا : بلى . قال : فأجْمعوا لي حطبا ، فجمعوا ، فقال : أوقدوا نارا فأوقدوها . فقال : أدخلوها .

[وفي رواية حفص بن غياث : عزمت عليكم لما جمعتم حطبا وأوقدتم نارا ثم دخلتم فيها] فهمّوا وجعل بعضهم يمسك بعضا ويقولون : فررنا إلى النبي ـ ﷺ ـ من النار ! فما زالوا حتى خمدت النار فسكن غضبه . فبلغ النبيَّ ـ ﷺ ـ فقال : لو دخلوها ما خرجوا منها إلى يوم القيامة . الطاعة في المعروف . ح ـ ٤٠٢/٦ .

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - جەماعەتێکی نارد بۆ جێیێ پیاوێکی ئەنصاریی [کەعەبدوڵلای کوڕی حەذافەی سەهمی یە - رضي الله تعالى عنه -]ەکرد بە سەرکردەیان ئەمری پێ فەرموون کە ئیطاعەی بکەن رقیان هەڵسان . فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - ئەمری پێ نەفەرموون کە ئیطاعەم بکەن ؟ فەرموویان : بەڵێ . فەرمووی : کە وابێ دارم = بۆ= کۆبکەنەوە ، بۆیان کۆکردەوە . فەرمووی : هەڵی گیرسێنن ، هەڵیان گیرسان . فەرمووی : بچنە ناوی ، تەمایان بوو کە بچنە ناوی ، بەعزێکیان بەعزێکیانی ئەگرت نەیئەهێشت بچێتە ناوی ، ئەیانفەرموو : ئێمە لە ئاگر فیرارمان کردوە بۆ لای پێغەمەر ! - ﷺ - ئیتر هەر بەم نەوعە مەنعی یەکتری یان ئەکرد تا ئاگرەکە کووژایەوە . ئەو وەختە غەضەبی عەبدوڵلا دامرد .

ئەو خەبەرە گەیی بە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەگەر ئەچوونە ناوی تا رۆژی قیامەت لێی نەئەهاتنە دەرێ . ئیطاعەت لە ئەمری مەعرووفا لازمە .

[ئیبن وسەعد لە طەبەقاتا ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - ئەو سریەی بۆیە نارد خەبەری ئەوەی پێگەیی کە ئەهلی جیددە بەعزێ خەڵقی حەبەشیان دیبوو . پێغەمەر - ﷺ - لە (ربيع الآخر)ی ساڵی نۆیەمی هیجرەتا عەلقەمەی کوڕی (مجزز) ی لەگەڵ سێصەد کەس نارد بردنی تا جەزیرەیێ کە بە شوێنیانا چوە ناو بەحرەکەوە هەڕایان کرد ، کە گەڕایەوە بەعزێ لەوانەی کە لە خزمەتیا بوون عەجەلەیان کرد بۆ ناو ماڵو مناڵیان گەڕانەوە . ئەو وەختە عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنه - ئەمری بەوانە کرد کە عەجەلەیان کردبوو .] ح - ٦/٢٠٤ .

م - ٨/٣٥ . د ، ن .

١٤٢٣/١٠٤ عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - أن رجالا من المنافقين على عهد رسول الله - ﷺ - كان إذا خرج رسول الله - ﷺ - إلى الغزو تخلفوا عنه ، وفرحوا بمقعدهم خلاف رسول الله - ﷺ - فإذا قدم رسول الله - ﷺ - إعتذروا إليه وحلفوا ، وأحبُّوا أن يحمدوا بما لم يفعلوا ، فنزلت : ﴿لاتحسبن الذين يفرحون بما أتوا ويحبون أن يحمدوا بما لم يفعلوا . .﴾[1] ح - ٧/٦٦ ، م - ١٠/٢٥٤ .

تەرجەمە :

ئەبو سەعیدی خدریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا - ﷺ - بەعزێ لە مونافیقان کە پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی بچوایە بۆ غەزایێ لێی دوائەکەوتن ، بە دواکەوتنەکەیان دڵخۆش ئەبوون ، کە پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی ئەهاتەوە ئەچوونە خزمەتی عوذریان بۆ ئەهێنایەوەو سوێنیان ئەخوارد ، حەزیان ئەکرد بەو ئیشەی کە نەیانکردوە مەدح بکرێن . ئەو وەختە ئەم ئایەتی (آلی عمران)ە نازڵ بوو : ئەی محەمەد ظەن مەبە کە ئەوانەی بەوە کەیفخۆش ئەبن کە مەدح بکرێن بە ئیشێ کە نەیانکردبێ بەوە نەجاتیان ببێ لە عەذاب .[2]

١٤٢٤/١٠٥ علقمة بن وقاص [وكان من أجلِّ التابعين] أخبر أن مروان قال لبوَّابه : إذهب يا رافع إلى ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - فقل : لئن كان كل امرئ فرح بما أوتي وأحب أن يحمد بما لم يفعل . .

---

(١) آل عمران / ١٨٨ .
(٢) (بەوە نەجاتیان ببێ لە عەذاب) تەواوکەری ئایەتەکەیەو لە عەرەبییەکەدا نەنووسراوەو دانەر - خ - خۆی تەواوی کردوە .

معذبا لنعذبن أجمعون ! فقال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : وما لكم ولهذه [المسألة] ؟ إنما دعا النبي ـ ﷺ ـ يهود فسألهم عن شيْ [عن صفة النبي ـ ﷺ ـ عندهم] فكتموه إياه وأخبروه بغيره فأروه أن قد استحمدو عليه بما أخبروه عنه فيما سألهم وفرحوا بما أوتوا من كتمانهم . ثم قرأ ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : ﴿وإذ أخذ الله ميثاق الذين أوتوا الكتاب [لتبيننه للناس ولا تكتمونه . . إلى آخر الآية الثانية . .]﴾[1] ح ـ ٦٦/٧ . م ـ ٢٥٥/١٠ . عن حميد بن عبدالرحمن بن عوف بفرق ما .

ئەرجەمە :

عەلقەمەی کوڕی وەقاص ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : مەروان بە دەرگاوانەکەی وت : ئەی رافیع بچۆرە خزمەت ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لێی بپرسە : ئەگەر هەرکەسێ کە دڵخۆش ئەبێ بەوەی کە خوا پێی عەطاکردوەو حەزەکا کە مەدح بکرێ بەوەی کە نەیکردبێ عەذاب بدرێ . . ئێمە هەمووومان عەذاب ئەدرێین ! ئیبن وعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : دەخڵیان چیە بەسەر ئەم مەسئەلەیەوە ؟ پێغەمەر ـ ﷺ ـ جولەکەی بانگ کرد شتێکی لێ پرسین لێیان کەتم کردو بە نەوعێکی تر جوابیان دایەوە ، بەوە دڵخۆش بوون کە بەو جوابە درۆیە پێغەمەر ـ ﷺ ـ لێیان مەمنون بوە حەمدیان ئەکا . لە پاشا ئیبن و عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەو دوو ئایەتی ئالی عیمرانەی خوێنەوە .

(١) آل عمران / ١٨٧ .

ئەم سەبەبی نوزوولە موبایینی سەبەبی نوزوولی ئەبوسەعیدە . نە لە موسلیما نەوەویی ، نە لە بوخاریدا قەسطەلانی قسەیان لیٚ نەکردوە . رەنگە سوئال لە یەهوودی و ئیعتیذاری مونافیق لە وەختیٚکا بووبیٚ .

تمت الغزوات بحمد الله ـ تعالى ـ

پیٚنج شەنبە ۲۰ شوباط ۹٤۱

بدء الخلق

که ئەفەرموێ (باب بدء الخلق) ئینسان وا تێئەگا که له ئیبتیدای خەلقی عالەمەوە خوا چی خەلق کردوە هەمووی یەکە یەکە کەیفییـەتی خـەلقی ئـەرزو ئـاسمـانو مــەلائیکـەو جینو ئینسو بـەهـەشتو جەهەننەم . . هەمووی بەیان ئەکا . ئەممـا دائیر بـەوانە یـەك حەدیث نیيە ، هەر ئەوەی تیایە کە مەلائیکەو جینیو شەیطان چی ئەکەن هیچی تر . کەیفییەتی خەلقی ئەوانە بە موجمەلی لە قورئانا هەیە .

جومعه ٢١/٢/٩٤١

بدء الخلق

بسم الله الرحمن الرحيم

ما جاء في = بدء الخلق =

١ - قوله - تعالى - : ﴿وهو الذي يبدأ الخلق ثم يعيده ، وهو أهون عليه ، [وله المثل الأعلى في السماوات والأرض وهو العزيز الحكيم]﴾[١] ح - ٥/٢٣٨

٢ - ﴿الله يبدأ الخلق ، ثم يعيده ، ثم إليه تُرجَعون﴾[٢] الروم

٣ - ﴿أوَلَمْ يروا كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده ؟ إن ذلك على الله يسير﴾[٣] عنكبوت .

٤ - ﴿قل : سيروا في الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق ثم الله ينشئ النشأة الآخرة . إن الله على كل شيْ قدير﴾[٤] عنكبوت .

ئەرجەمە :

خوا - عز وجل - ئەو خوایەیە کە ئەو لە ئینسانو هەموو ذی ڕۆح خەلق ئەکا ، کە بە هیلاك چوون لە دوای هیلاکبوونیان ، هەر وەختێ ئیرادە بکا ، ئیعادەیان ئەکاتەوە . بە نەظەر ئوصوولڵو قاعیدەو قودرەتی ئێوەوە ئیعادەکردنەوەی لە سەر خوا - عز وجل - سووکترە لەمە کە = لە = ئەوەڵەوە خەلقی بکا ؛ چونکی خەلقی ئیبتیدائی ئەصلێك و ئەساسێك و

(١) الروم / ٢٧ .

(٢) الروم / ١١ .

(٣) العنكبوت / ١٩ .

(٤) العنكبوت / ٢٠ .

میثالێکی نی یە کە لەسەری دروست بکا . فەقەط بۆ ئیعادەکـردنەوەی ئەساس و میثالێ هەیە . ئەمما بە نیسبەت قودرەتی قاهیری خواوە خەلق : ئیبتیدائی و ، ئیعادەکردنەوەی هیچ فەرقیان نی یە . هەردووکی سووکە ؛ چونکی = خوا = ـ عز وجل ـ صیفەتێکی عەجیبی هەیە وەك : قودرەتی عامە ، حیکمەتی تامە لە ژوور عیلم و قودرەتی هەموو ماسیوای خۆیا کە لە خەلقی سەماوات و ئەرزایە هەر خوایە کـە قادر بێ و غـاڵب بێ بەسـەر هەموو شتا ، عاجـز نەبێ لـە خەلق و ئیعـادەو کە هـەموو ئـەفعالی بـە موقتەضای حیکمەت بێ .

خوا ـ عز وجل ـ (إبتداءً) بە بێ میثال و نموونە خەلق دروست ئەکاو ئیعادەی ئەکاتەوە ، لە پاشا کە ئیعادەکرانەوە هەموو روجووع ئەبنە لای ئەو بۆ : حیساب و ، ئەواب و ، عیقاب .

کوففار کە ئینکاری بەعث ئەکەن ئایا تێ نافکرن کە چۆن ئیبتیدای خەلق ئەکاو کە بە هیلاك چوون ئیعادەیان ئەکـاتەوە ؟ خـەلق و ئیعادە لەسەر خوا زۆر ئاسانە .

ئەی محەمەد بە مونکیری بەعث بلێ : سەیاحەتی ئەرز بکـەن ، تێفکرن ، نەظەر لە ئەنواعی مەصنووعاتی ئیلاهی یە بکەن ، چۆن خوا خەڵقی خەلق کردووە و عیلم و قودرەتی بوە بەسەر خەلقیانا بەو نەوعەیش خوا دووبارە ئیجادیان ئەکاتەوە .

دەلائیل و ئایات لە قورئانا زۆرە ئەم میقدارە کافی یە .

١٤٢٥/١ عن عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : دخلت على النبي ـ ﷺ ـ وعقلت ناقتي بالباب ، فأتاه ناس من بني تميم ، فقال : أقبلوا البشرى يا بني تميم . قالوا : قد بشرتنا ، فأعطنامرتين . ثم دخل عليه ناس من أهل اليمن [وهم الأشعرييون] ، فقال : إقْبلوا البشرى يا

أهل اليمن إذ لم يقبلها بنو تميم . قالوا : قبلنا يا رسول الله نسألك عن هذا الأمر [العالَمِ] قال : كان الله ولم يكن شيٌ غيره . وكان عرشه على الماء [أي ثم كان] وكتب في الذكر ـ أي اللوح المحفوظ ـ كُلَّ شيٌ . وخلق السماوات والأرض . فنادى مناد : ذهبتْ ناقَتُك يا ابن الحصين ! فانطلقت فإذا هي يقطع دونها السرابُ . فوالله ! لَوَدِدْتُ أنيٍّ كنت تركتها . [ليتني تركتها . أخرى . خ] خ/٥/٢٣٩ . ح ـ ٣٨٣/١٠ . ت ، ن .[1]

١٤٢٦/٢ عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قام فينا النبي ـ ﷺ ـ مقاما ، فأخبرنا عن بدء الخلق حتى دخل أهل الجنة منازلهم ، وأهل النار منازلهم . حفظ ذلك من حفظه ، ونسيه من نسيه . ح ـ ٢٤١/٥ .

تەرجەمە :

عیمرانی کوری حصەین ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : چوومە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ لە بەردەرکی مزگەوتەکەدا وشترەکەم ئەشکێڵ کرد . بەعزێ کەس لە بەنوتەمیم هاتنە خذمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێی فەرموون : موژدەی بەهەشتو مەقاماتی عالیەتان ئەدەمێ ! عەرزیانکرد : موژدەت داوینێ [بۆیە هاتووین شتمان بدەیتێ] شتمان بدەرێ دوو دەفعەیان وت . [رووی پێغەمەر ـ ﷺ ـ تێکچوو . أخرى] لە پاشانا بەعزێ لە ئەهلی یەمەن هاتنە خذمەتی [ئەبو مووسای ئەشعەریی و رەفیقانی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێی فەرموون : کە بەنوتەمیم موژدەیان قەبووڵ نەکرد ئێوە قەبووڵی بکەن . عەرزیانکرد : (یا رسول الله) قەبووڵمان کرد . عەرزیانکرد . بۆیە

(١) سەرەتای ئەم حەدیثە نەختێك لە حەدیثی ژمارە (١١٢٩/٢٥٢) دەچێت .

هاتووینه خزمه‌تت كه ئه‌حوالّی ئه‌م عالەمەمان تیْبگه‌یێنی چۆن بوه‌و چۆن ئه‌بیْ . فه‌رمووی : خوا ـ عز وجل ـ مه‌وجوود بوه‌و هیچی تر نه‌بوه ، له پاشا خوا ـ عز وجل ـ ئاوو عه‌رشی خه‌لق كرد ، عه‌رشی له‌سه‌ر ئاو بوو ، له (لوح المحفوظ)ا هه‌موو شتێك كه دروست ئه‌كریْ هه‌مووی نووسرا ، ئاسمان‌و ئه‌رز خه‌لق كرا ، له‌و وه‌خته‌دا بانگكه‌ریْ بانگی كرد : ئه‌ی كوری حوصه‌ین وشتره‌كه‌ت رۆیی ! به شوێنیا چووم ، تیْفكریم سه‌راب كه‌وتۆته به‌ینمانه‌وه رێی ئه‌وه‌ی لیْگرتووم كه بی‌بینم . = خۆزگه وازم لیْ‌بهێنایه‌و گوێم پیْ نه‌دایه = .

عومه‌ر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رمویْ : پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ له‌سه‌ر مینبه‌ر ته‌شریفی راوه‌ستا خه‌به‌ری داییْ له به‌دئی خه‌لقه‌وه ، تا ئه‌هلی به‌هه‌شت چوه به‌هه‌شته‌وه‌و ئه‌هلی جه‌هه‌ننه‌م چوه جه‌هه‌ننه‌مه‌وه ، تا به‌هه‌شتی‌و جه‌هه‌ننه‌می چوونه مه‌نزلّی خۆیانه‌وه ، ئه‌وی حیفظی كردبیْ حیفظی كردوه ، ئه‌وی له فكری چووبێته‌وه له فكری چۆته‌وه .

١٤٢٧/٣ [في حديث أبي زيد الأنصاري عند أحمد] ومسلم عن عمرو بن أخطب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : صلى بنا رسول الله ـ ﷺ ـ صلاة [الفجر . م] وصعد المنبر فخطبنا حتى حضرت الظهر . ثم نزل فصلى بنا الظهر ، ثم صعد المنبر فخطبنا ثم العصر كذلك [فخطبنا حتى غربت الشمس . م] حتى غابت الشمس ؛ فحدثنا بما كان وما هو كائن . فأعلمنا أحفظنا . م ـ ٣٥٥/١٠ . ح ـ ٢٤١/٥ .

ته‌رجه‌مه :

[چی فه‌رموه‌و چی نه‌فه‌رموه ، حه‌رفێكی هیچ كه‌س به‌یانی نه‌كردوه ، ره‌نگه هه‌ر ئه‌وانه بیْ كه = له = فیتنه‌و ، ئه‌شراط‌و ، ئه‌حوالّی ئاخیره‌ت‌و ، سائیره‌دا به‌یان كرابیْ . والله أعلم] .

ئەبوزەید . . عەمری کوری ئەخطەب ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ نوێژی سبەینێی پێ کردین ، تەشریفی چوە سەر مینبەر ، خوطبەی بۆ خوێندین تا وەقتی نیوەڕۆ . لە پاشا تەشریفی هاتە خوارێ نوێژی نیوەڕۆی پێ کردین ، لە پاشا تەشریفی سەرکەوتەوە سەر مینبەر خوطبەی بۆ خوێندین تا عەصر ، تەشریفی هاتەخوارێ نوێژی عەصری بۆ کردین ، تەشریفی چووەوە سەر مینبەرەکە تا ئێوارێ رۆژ ئاوابوو . تا ئەو وەختە چی بووەو لەوەلایش چی ئەبێ خەبەری دایێ .

[چی ئەبوو بەعزێ ئەصحاب بەعزێکی لەو فەرموودەیان بۆ نەقڵ بکردینایە . رەنگە ئەوامیرو نەواهی هیچ تیا نەبووبێ . هەر خەبەردان بووبێ لە حەوادیث گینا ئەمری ئەکرد بە تەبلیغی .]

٤/١٤٢٨ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : أُراه يقول الله : شتمني ابنُ آدم وما ينبغي له أن يشتمني ، ويكذبني وما ينبغي له . أما شتمه : فقوله : إن لي ولدا . وأما تكذيبه : فقوله : ليس يعيدني كما بدأني . ح ـ ٥/٢٤١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : وا ظەن ئەبەم کە وای فەرموو : خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بەنی ئادەم جوێنیان پێدام ، لایەق نی یە بۆ ئەوان جوێنم پێ بدەن . تەکذیبیان کردم لایەق نی یە بۆ ئەوان کە تەکذیبم بکەن . جوێندانیان ئەوەیە کە ئەڵێن : وەلەدی هەیە ؛ [چونکی وەلەدی ببێ ئەبێ خۆیشی لە باوكو دایکێ بەوەلەد بووبێ ، ئەوە (مستلزم)ی حودووثو نەقصە] تەکذیبکردنیان ئەوەیە کە ئەڵێن : دووبارە دروستم ناکاتەوە وەك لەوەپێش کە خەلقی کردووم .

٥/١٤٢٩ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : لما قضى الله ـ تعالى ـ الخلق كتب [على نفسه . م] في كتابه [وهو غير اللوح] فهو عنده فوق العرش ، [واللوح تحت العرش] : إن رحمتي سبقت [غلبت] غضبي . ح . ٥/٢٤٢ . ح ـ ١٠/٤١٠ . ن وفيه : سبقت بدل غلبت . م ـ ١٠/١٩٠ . في رواية منه : سبقت . وفي أخرى : تغلب .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە خوا لە خەلقکردنی خەلق بۆوە لە کتێبێکا کە مەخصووصە بە ذاتی خۆیەوە [لەسەر خۆیی . م] نووسی : کە رەحمەتی من پێش غەضەبم کەوتوە . [کە رەحمەتی من غاڵب بوە بەسەر غەضەبما . أخرى] ئەو کتێبە لە خزمەت خۆیایە لە ژوور عەرشەوە . [غەیری (لوح المحفوظ)ە ئوموورى قەطعی یەی خوای تیایە . غەیری ئەوو ئەوانەی کە ئیرادەی ئەفەرموێ : هیچ کەس (مطلع) نی یە بەسەریا ، پاشکەوتن و پێشکەوتن و تەبدیلی نی یە ؛ چونکی هەمووی مەعلووماتی خوایە ناگۆڕرێ . (لوح المحفوظ) لە ژێر عەرشایە ئەگۆڕرێ . ئەو کتێبە قەدری ئەزەلی یە بە نەظەر ئەو کتێبەوە نوێژ و رۆژوو عیبادەت و دۆعاو تەداویی هیچ تەئثیری نی یە ، تەئثیریان بە نیسبەت (لوح المحفوظ)ەوەیە . یەعنی خوا دوو کتێبی هەیە : یەکێکیان لەوحە ، ئەوی تریان (ام الکتاب)ە] .

٦/١٤٣٠ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ . . . م ـ ١٠/٢٦٥ .

تەرجەمە :

ئەم حەدیثەم نەنووسی ، حەدیثی پێغەمەر نی یە ـ ﷺ ـ

(إسرائيليات) ی (كعب الأحبار) ه راویی لێی تێکچوه ، به غەلەطا چوه
که ئیسنادی داوەته ئەلای پێغەمەر ـ ﷺ ـ چونکی موخالیفی قورئانه .
(راجع قسطلاني ٥/٢٤٤ . نەووییی قسەی لێ نەکردوه .[1]

١٤٣١/٧ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قال رسول الله ـ ﷺ ـ خُلِقت الملائكة من نور ، وخُلِق الجانُّ من مارج من نار . وخلق آدم ـ عليه السلام ـ مما وصف لكم . م ـ ١٠/٤٣٧ .

تەرجەمە :

عائیشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : مەلائیکه له نوور خەلق کراوه ، جان له دووکەڵێکی تاریکی ئاگر دروست کراوه . حەزرەتی ئادەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ لەوەی که له قورئانا بۆتان تەعریف کراوه خەلق کراوه .

---

(١) دانەر ـ خ ـ هیچی له حەدیثەکە نەنووسیوەو بە گوێرەی لاپەڕەی دیاریکراوی موسلیم و قسەکەی قەسطەلانی ئەم حەدیثەیە :

(عن أبي هريرة ، قال : أخذ رسول الله ـ ﷺ ـ بيدي فقال : خلق الله التربة يوم السبت ، وخلق فيها الجبال يوم الأحد ، وخلق الشجر يوم الاثنين ، وخلق المكروه يوم الثلاثاء ، وخلق النور يوم الأربعاء ، وبث فيها الدواب يوم الخميس ، وخلق آدم ـ عليه السلام ـ بعد العصر من يوم الجمعة في آخر الخلق في آخر ساعة من ساعات الجمعة فيما بين العصر إلى الليل .)

قەسطەلانی قسەی لەم حەدیثە کردوەو ئەنجام ئەڵێ : بە گوێرەی ئەمە زەوی لە حەوت رۆژا خەلق کراوەو بەڵام بە گوێرەی قورئان لە چوار رۆژدا خەلق کراوە . واتە ئەمەی ئێرە پێچەوانەی قورئانە ، بۆیە دانەر ـ خ ـ نەینووسیوە .

١٤٣٢/٨ عائشة - رضي الله تعالى عنها - زوج النبي - ﷺ - حدثت أنها قالت للنبي - ﷺ - : هل أتى عليك يوم كان أشد من يوم أُحد ؟ قال : لقد لقيت من قومكِ ما لقيت . وكان أشد ما لقيت منهم يوم العقبة [شوال سنة ١٠ ، التي بمنى] إذ عرضت نفسي على ابن عبد ياليل بن عبد كُلال فلم يجبني إلى ما أردت . [وعند موسى بن عقبة أنه - ﷺ - = توجه الى الطائف = رجاء أن يؤوه ، فعمد إلى ثلاثة نفر من ثقيف ، وهم سادتهم ، وهم إخوة عبد ياليل وحبيب ومسعود بنو عمرو ، فعرض عليهم نفسه ، وشكا إليهم ما انتهك منه قومه . فردوا عليه أقبح رد ، ورضخوه بالحجارة حتى أدْمَوْا رجليه] . فانطلقت ، وأنا مهموم ، على وجهي ، فلم أستفق إلا وأنا بقرن الثعالب ، فرفعت رأسي فإذا أنا بسحابة قد أظلَّتني فنظرت فإذا فيها جبريل ، - عليه الصلاة والسلام - فناداني ، فقال : إن الله قد سمع قول قومك وما ردوا عليك ، وقد بعث إليك ملك الجبال لتأمره بما شئت فيهم ، فناداني ملك الجبال فسلَّم عليَّ ثم قال : يا محمد ، فقال ذلك فيما شئت إن شئت أن أُطْبق عليهم الأخشبين [جبلي مكة : أبا قبيس ومقابله قُعَيقعان] فقال النبي - ﷺ - : بل أرجو أن يخرج الله من أصلابهم من يعبد الله وحده لايشرك به شيئا .

ح - ٢٦٥/٥ . م - ٤٣٦/٧ . ن .

تەرجەمە :

عائیشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەر - ﷺ - م کرد : هیچ رۆژێکت بەسەرا هاتوە کە لە رۆژی ئوحود بەشیدەتتر بووبێ ؟ فەرمووی : لە قەومی تۆ تووشی ئەوە بووم کە تووشی بووم . بەشیدەتترینی ئەوەی کە لەوانەوە تووشی بووم ئەوە بوو کە لە عەقەبەی میٖنادا تووشی بووم : خۆمم رانوان بەسەر ئیبن و

عەبدی یالەیلی کوڕی عەبدی کولالا کە موحافەظەم بکا لە قورەیش جوابی موافیقی مەقصوودی نەدامەوە . [مووسای کوڕی عەقەبە ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ تەشریفی چوو بۆ طائیف بە ئومێدی ئەوەی کە پەنای بدەن ، تەشریفی چوە لای سێ کەس لە ثەقیف ، کە گەورەیان بوون ، ئەو سێ کەسە برابوون : عەبدی یالەیلو ، حەبیبو ، مەسعوودی کوڕی عەمر بوون . لە خوصووصی خۆیەوە کە قەبووڵی کەن ، تەشریفی بچێتە لایان ، قسەی لەگەڵ فەرموون ، شکایەتی ئەوەی لاکردن کە قەومەکەی ئەذیەتی ئەدەنو تەحقیری ئەکەن . جوابێکی زۆر قەبیحو ناشیرینیان دایەوە = دایانە بەر بەرد = پێی موبارەکیان برینداركرد . فەرمووی : بە عاجزییو غەمەوە ڕۆییم نەمەزانی کە بۆ کوێ ئەچم لەو غەمە ئیفاقەم نەبوو تا گەییمە (قرن الثعالب) [کە شەوو ڕۆژێ لە مەکەوە دوورە] سەرم هەڵبری هەورێکم دی ، سێبەری کرد بۆم ، تێفکریم جیبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ ی لە ناوا بوو ، بانگی کردم ، فەرمووی : کە خوا ئەوەی بیست کە قەومەکەت چییان جواب دایتەوەو چییان پێ وتی . خوا مەلائیکەی جیبالی بۆ ناردووی تا دەرحەق قەومەکەت چییان ئەمر پێ ئەکەی بیکەی .

مەلائیکەی جیبال بانگی کردم ، سەلامی لێ کردم ، فەرمووی : ئەی محەمەد . . ئەوی جیبریل فەرمووی ئەویش فەرمووی . [فەرمووی : ئەی محەمەد خوا منی بۆ لای تۆ نارد ، من مەلائیکەی مەئمووری جیبالم تا چیم ئەمر پێ ئەکەی دەرحەق قەومەکەت بۆت بکەم] ئەگەر ئیرادە بکەی کە شاخی ئەبوقوبەیسو شاخی قوعەیقیعانیان بەسەرا بێنمەوە یەك ئەیکەم . فەرمووی : خەیر ، ئومێدم وایە کە لە صولبی ئەمانە خوا

کەسێ بێنێتەدەرێ کە هەر عیبادەتی خوا بکەن و هیچ کەس نەکەن بە شەریکی لە عیبادەتا .

ذكر الجن وجنود إبليس

١٤٣٣/٩ عن جابر - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - ﷺ - قال : إذا استجنح الليل أو كان جنح الليل [إذا دخل ظلامه] فكفُّوا صبيانكم ؛ فإن الشياطين تنتشر حينئذ ، فإذا ذهب ساعة من العشاء فَحلّوهم ، وأغلق بابك واذكر اسم الله [عليه] [فإن الشيطان لايفتح بابا مغلقا . أخرى ، ٢٩٨] وأطفئْ مصباحك واذكر اسم الله [عليه] وأوك سقاءك واذكر اسم الله ، وخمر إناءك واذكر اسم الله ولو تعرِض عليه شيئا .
ح - ٢٨٤/٥ ، ٢٩٨ . م - ٢٦٩/٨ بأخصر ، د ، ن . ح - ٣١٨/٨ .

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کە شەو داهات منالْتان لە چوونەدەرەوە مەنع بکەن ؛ چونکی شەیطانان لەو وەختەدا بلاّوئەبنەوە ، کە سەعاتێ لە شەو رۆیی بەرەڵلایان بکەن . دەرگات دابخەو ناوی خوای لەسەر ببە ؛ چونکی شەیطان دەرگای داخراو ناکاتەوە . چرات بکووژێنەرەوەو ناوی خوای لەسەر ببە . دەمەلێنی کونەت ببەستەو ناوی خوای لەسەر بێنە . سەری ظەرفت داپۆشەو ناوی خوای لەسەر بێنە . بابەوەیش داپۆشی کە شتێکی بەسەرا رائەنگێوی .

١٤٣٤/١٠ وعنه وعن عطاء - رضي الله تعالى عنهما - رفعه قال :

خمروا الآنية ، وأوكوا الأسقية ، وأجيفوا الأبواب [أغلقوها] وأكفتوا صبيانكم عند العشاء ، فإن للجن انتشارا وخطفة [فرانن] وأطفئوا المصابيح عند الرقاد ، فإن الفويسقه ربما إجترّت الفتيلةَ فأحرقت أهل البيت . ح ـ ٣٠٢/٥ .

١٤٣٥/١١ وعنه قال سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : غطوا الاناء ، واوكئوا السقاء ؛ فإن في السَّنةِ ليلة فينزل فيها وباء لايمرُّ بإناء ليس عليه غطاء ، او سقاء ليس عليه وكاء إلا نزل فيه من ذلك الوباء م ـ ٢٧١/٨ .

وفي أخرى زيادة : قال الليث : فالأعاجم عندنا يتقون ذلك في كانون الأول . م ـ ٢٧٢/٨ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموویەتی : ظەرف داپۆشن ، کونە ببەستن ، دەرگا دابخەن ، منالّ مەنع بکەن نەچنەدەرەوە لە وەختی ئێوارێدا ؛ چونکە شەیاطینی بڵاوئەبنەوەو دەست ئەوەشێنن . کە نوستن چرا بکوژێننەوە چونکی مشك پلیتەکەی دەرەکێشێ و ئەهلی ماڵەکە ئەسووتێنێ ، لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : لە ساڵا شەوێ هەیە وەبا نازڵ ئەبێ لەو شەوەدا وەبا بە لای هەر ظەرفێکا رابیبورێ کە سەری دانەپۆشرابێ بە لای هەر کونەیێکا رابیبورێ کە دەرکی نەبەسترابێ ئەو وەبایە ئەچێتە ناوی .

لەیث ئەفەرموێ : عەجەم لە کانوونی ئەوەڵا لەوە خۆیان ئەپارێزن [فەقەط حەدیثەکە شموولی هەیە بۆ هەموو ساڵەکە] .

١٤٣٦/١٢ عن سليمان بن صرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنت جالسا مع النبي ـ ﷺ ـ ورجلان يستبّان ، فأحدهما إحمرَّ وجهه ،

وانتفخت أوداجه [عرق في المذبح] فقال النبي - ﷺ - : إني لأعلم كلمة لو قالها ذهب عنه مايجد ؛ لو قال : أعوذ بالله من الشيطان الرجيم ذهب عنه مايجد . فقالوا له : إن النبي - ﷺ - قال : تعوَّذْ بالله من الشيطان الرجيم ، فقال : وهل بي جنون ؟ ح - ٥/٢٨٦ . م - ١٠/٤٥ . د ، ن . ح - ٩/٦٨ .

تەرجەمە :

سولەیمانی کوڕی صورەد - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا - ﷺ - دانیشتبووم دوو پیاو شەڕەجوێنیان ئەکرد ، یەکێکیان سووربووبووەوەو رەگی ملی ئاوسابوو . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : کەلیمەیێك ئەزانم ئەگەر بیڵێ ئەو غەضەبەی لێ دەفع ئەبێ . پێیان وت : پێغەمەر - ﷺ - ئەفەرموێ : بڵێ : (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) وتی : بۆمن شێتم ؟

ئەو پیاوە هەر وای زانیوە کە هەر شێت لە شەیطان (إستعاذە) ئەکا ، نەیزانیوە کە شەیطان تەحریکی هەموو کەسێ ئەکا لەسەر خراپە . بۆیە ئینسان کە رقی هەڵسا ناپرسێتەوە ، دارو بەرد ئەدا بەسەر یەکاو ماڵی خۆی بە تەلەف ئەداو ، پیاو ئەکوژێو ، لە ولاغی ئەداو ، لە ژنو کوڕو کچی خۆی ئەداو ، ژن تەلاق ئەدا . . ئەوانە هەمووی لە تەحریکی شەیطانە . ئەو پیاوە یا مونافیق بوە یا (جاف) بووە[1] یا لە بەر رق عەقڵی لە سەرا نەماوە بۆیە بەو نەوعە موقابەلەی ئەمری پێغەمەری کردوە .

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

---

(١) واتە : وشك و بێ دەم و دووو نەزان و نەفام .

الأمر بقتل الحيَّات إلا الجانَّ لاحتمال انه من الجانِّ(١)

١٤٣٧/١٣ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه سمع النبي ـ ﷺ ـ يخطب على المنبر يقول : اقتلوا الحيَّات ، واقتلوا ذا الطفيتين [الذي على ظهره خطان أبيضان] والأبتر [الذي لا ذنَب له ، أو قصيره] فإنهما يطمسان البصر [يمحوان نوره] ويستسقطان [يسقطان . نسخة] الحَبَل [اي الولد بنظر أمه إليه] قال عبد الله ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فبينا أنا طارد حية لِأقتلها ، فناداني أبو لُبابة : لا تقتلها ، فقلت : إن رسول الله ـ ﷺ ـ قد أمر بقتل الحيات . قال : إنه نهى بعد ذلك عن ذوات البيوت . قال الزهري : وهي العوامر . م ـ ٨١/٩ . ح ـ ٢٩٥/٥ .

١٤٣٨/١٤ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : أمر النبي ـ ﷺ ـ بقتل الأبتر . وقال : إنه يصيب البصر ، ويذهبُ الحَبَل أي الجنين . ح ـ ٣٠٠/٥ .

١٤٣٩/١٥ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان يقتل الحيات ، ثم نهى . قال : إن النبي ـ ﷺ ـ هدم حائطا له فوجد فيه سلخ حية ، فقال : أنظروا أين هو ، فنظروا فقال : أقتلوه . فكنت أقتلها لذلك ، فلقيت أبا لبابة ، فأخبرني أن النبي ـ ﷺ ـ قال : لا تقتلوا الجنان [الحية البيضاء ، أو الصغيرة] إلا كل أبتر ذي طفيتين ؛ فإنه يُسقط الولدَ ويذهب البصر . فاقتلوه . ح ـ ٣٠١/٥ .

---

(١) فەرماندانی پێغەمەر ـ ﷺ ـ بە کوشتنی مار ، مارە وردە نەبێ ، نەوەك ئەو مارەوردانە لە جنۆكەکان بن .

تەرجەمە :

ئیبن و مولەیکە ئەفەرموێ : ئیبن و عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ماری ئەکوشت لە پاشا نەهی لێ کرد فەرمووی : پێغەمەر - ﷺ - دیوارێکی تێك ئەدا ، کاژەمارێکی دی فەرمووی : تەماشا بکەن لە کوێیە ، تەماشایان کرد [دۆزییانەوە] فەرمووی : بیکوژن لەبەر ئەوە من مارم ئەکوشت ، ئەبولوبابەم پێگەیی خەبەری دامێ کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ماری ماڵیی مەکوژن ، ئەمما هەموو مارێ کە دوو خەط بەسەر پشتی یەوە هەیەو کوڵەوەیاب بکوژن ؛ چونکی چاوپێکەوتنی نووری چاو ئەبا ، بەر بە ژنی بەردار ئەخا ، ئیتر وازی لێ هێنا .

١٦/١٤٤٠ ابن السائب مولى هشام بن زهرة - رحمه الله - دخل على أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - في بيته ، قال : فوجدته يصلي ، فجلست أنتظره حتى يقضي صلاته ، فسمعت تحريكا في عراجين في ناحية البيت ، فالتفت فإذا حية ، فوثبت لأقتلها ، فأشار إليَّ : أن اجلس ، فجلست ، فلما انصرف أشار إلى بيت في الدار ، فقال : أترى هذا البيت ؟ فقلت : نعم . فقال : كان فيه فتى منا حديث عهد بعرس ، قال : فخرجنا مع رسول الله - ﷺ - إلى الخندق ، فكان ذلك الفتى يستأذن رسول الله بأنصاف النهار ، فيرجع إلى أهله ، فاستأذنه يوما ، فقال له رسول الله - ﷺ - : خذ عليك سلاحك ؛ فإني أخشى عليك قريظة .

فأخذ الرجل سلاحه ثم رجع ، فإذا امرأته بين البابين قائمة ، فأهوى إليها بالرُّمح ليطعنها به ، وأصابته غيرة ! فقالت له : أكفف عليك رمحك وادخل البيت حتى تنظر ما الذي أخرجني ، فدخل فإذا بحية عظيمة منطوية على الفراش ! فأهوى إليها بالرمح فابتظمها به ثم خرج ،

فركزه في الدار فاضطربت عليه ، فما يدري أيهما كان أسرع موتا : الحيةُ ، أم الفتى ؟ ! قال : فجئنا إلى رسول الله ـ ﷺ ـ وذكرنا ذلك له . وقلنا له : أدع الله يحييه لنا . فقال : إستغفروا لصاحبكم . ثم قال : إن بالمدينة جنا قد أسلموا ، فإذا رأيتم منهم شيئا فآذنوه ثلاثة أيام ، فإن بدا لكم بعد ذلك فاقتلوه فإنما هو شيطان . م ـ ٩/٨٦ .

١٤٤١/١٧ وفي اخرى عنه مثله ، فقال له رسول الله ـ ﷺ ـ : إن لهذه البيوت عوامر فإذا رأيتم شيئا منها فحرجوا عليها ثلاثا ، فإن ذهب ، وإلا فاقتلوه فإنه كافر ، وقال لهم : إذهبوا فادفنوا صاحبكم . م ـ ٩/٨٧ .

تەرجەمە :

ئەبوسائیبی مەولای هیشام ئەچێتە خزمەت ئەبوسەعیدی خدریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەماڵەوە ، ئەبوسائیب ئەفەرموێ : کە تێفکریم نوێژی ئەکرد ، دانیشتم مونتەظیری بووم تا لە نوێژ ئەبێتەوە ، گوێم لە خشەیێ بوو لە ژێر پووش و پەلاشی ئەو لقەخورمایانەدا بوو کە لە گۆشەیێکی ژوورەکەدا بوو ، ئاورم دایەوە ، کە تێفکریم مارێ بوو ، پەلامارم دا کە بیکوژم ، ئیشارەتی کردم : کە دانیشە . دانیشتم ، کە لە نوێژ بووەوە ئیشارەی ژوورێکی خانوەکەی کرد ، فەرمووی : چاوت لەو ژوورەیە ؟ عەرزم کرد ؛ بەڵێ . فەرمووی : لەوێدا کورێکی جەهێڵی ئێمەی تیا بوو ، تازەزاوا بوو . لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ چووین بۆ غەزای خەندەق . ئەو جوانکەیە لە وەختی نیوەڕۆیانا ئیذنی لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ ئەخواست ئەچوە ماڵەوە لای عائیلەکەی ، ڕۆژێ ئیذنی لێ خواست ، پێی فەرموو : سیلاحت لەگەڵ خۆت بە ، لە قورەیظە ئەترسم زەرەرت پێ بگەیێنن .

ئەو پیاوە سیلاحەکەی لەگەڵ خۆی بردو چوەماڵەوە ، کە تێفکری ژنەکەی لە ناودوو دەروازەی دەرگاکەدا وەستابوو ، رمی بۆ داهێنایەوە کە لێی داو غیرەت گرتی ! ژنەکەی پێی وت : رمەکەت بگێرەرەوەو بچۆرە ژووریٚ چاوت پێ بکەویٚ کە چی منی هێناوەتە دەریٚ ! کە چوە ژووریٚ = دی = مارێکی گەورە گینڵەی خواردبوو لەسەر نوێنەکەی ، بە رمەکەی کوشتی‌و چوە دەریٚ ، رمەکەیی داچەقان ، مارەکە بەسەریا هەڵبەزی‌یەوە ، نەزانرا کامیان لە پێشا مرد : مارەکە ، یا جوانکەکە !

ئەبوسەعید - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : چووینە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزمانکرد کە : دوعای بۆ بکە کە خوا زیندووی بکاتەوە بۆمان ، فەرمووی : (إستغفار) بۆ رەفیقەکەتان بکەن ، لە پاشا فەرمووی : لە مەدینەدا طائیفەییٚ لە جنیی موسوڵمان بوون ، کە چاوتان بە بەعزیٚ لەوانە بکەویٚ [لە شکلی مارا] تا سیٚ رۆژ خەبەری بدەنیٚ کە بڕوا ، ئەگەر ئەمجا دیتان بیکوژن ، ئەوە شەیطانە [یەعنی لەو جنیی یانە نی‌یە کە موسوڵمان بوون] .

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرمویٚ : پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەم خانوانە بەعزیٚ جینی هەیە تیایانا ساکنن‌و ئاوانیان کردوتەوە ، هەر وەختیٚ لەم ماڵانەدا شتێکتان لەمانە دی ، سیٚ رۆژ سوێنیان بدەن ، ئەگەر رۆیی ظەریفە ، ئەگەر نەرۆیی‌و دەرکەوت بیکوژن ؛ چونکی ئەوە کافرە . پێی فەرموون : بچن رەفیقەکەتان بنێژن . [یەعنی تا لێتان مەعلووم نەبیٚ کافرە یا موسوڵمان مەیکوژن] .

وسوسة

١٤٤٣/١٨ عن عثمان بن العاص الثقفي - رضي الله تعالى عنه - أنه أتى النبي - ﷺ - فقال : يا رسول الله إن الشيطان قد حال بيني وبين صلاتي وقراءتي يلبسها عليَّ ، فقال رسول الله - ﷺ - : ذاك شيطان يقال له خِنْزِب ، فإذا أحسَسْته فتعوذ بالله منه واتفل عن يسارك ثلاثا ، قال : ففعلت ، فأذهبه الله عني . م - ٩/٣٤ .

تەرجەمە :

عوثماني كوڕی عاصی ثەقەفی - رضي الله تعالى عنه - تەشريفی چوە خزمەت پێغەمەر - ﷺ - عەرزی كرد : (يا رسول الله) شەيطان يێتە بەينی من و نوێژ و قيرائەتمەوە لێم تێك ئەدا . پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەوە شەيطانێكە ناوی خينزەبە ، كە حيسی ئەوەت كرد كە هاتوە ، [يەعنی خستتی يە وەسوەسەوە] ئيستيعاذەی لێ بكە بە خوا و سێ دەفعە تف بكە بە لای چەپتەوە . عوثمان - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرمووێ : كردم خوا - عز وجل - لێی دەفع كردم .

باوێشك و پژمە

١٤٤٣/١٩[1] عن أبي سعيد الخدري - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - ﷺ - : إذا تثاوب أحدكم في الصلاة فليَكْظم ما استطاع ؛ فإن الشيطان يدخل . وفي أخرى : فليمسك بيده على فمه . م - ١٠/٤٣٦ .

---

(١) دانەر - خ - بە هەڵە ژمارە (١٤٤٣) ی دووپات كردوەتەوە .

تەرجەمە :

ئـەبوسـەعیدی خـدریی ـ رضي الله تعالی عنـه ـ ئەفـەرموێ : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە یەکێ لە ئێوە لە نوێژا باوێشکی دا تـا ئەتوانێ بیگێڕێتەوە ؛ چونکی [باوێشك لە طەرەف شەیـطانەوەیـە] کە ئینسان باوێشکی دا شەیطان ئەچێتە ناو دەمیەوە . لە ریوایەتەکەی ترا : دەست بگرێ بە دەمیەوە .

١٤٤٤/٢٠ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : التثاؤب من الشيطان ؛ فإذا تثاوب أحدكم فليرده ما استطاع ؛ فإن أحدكم إذا قال : ها ، ضحك الشيطان . ح ـ ٥/٢٨٨ .

١٤٤٥/٢١ وعنـه عن النبي ـ ﷺ ـ قال : إن الله يحب العـطاس ، ويكره التثاوب ، فإذا عطس فحمد الله فحق على كل مسلم سمعه أن يشمِّته [أن يقول له : يرحمك الله . ح أخرى] وأما التثاوب فإنما هو من الشيطان فليرده ما استطاع ، فإذا قال : ها ، ضحك منـه الشيطان . ح ـ ٩/١٢٢ .

١٤٤٦/٢٢ وعنه عن النبي ـ ﷺ ـ قال : إذا عطس أحدكم فليقل : الحمد لله ، وليقل له أخوه أو صاحبه : يرحمك الله ، فإذا قال له يرحمك الله فليقل يهديكم الله ويصلح بالكم . ح ـ ٩/١٢٢ . د ، ن .

تەرجەمەکانیان :

١ ـ پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : باوێشك لە طەرەف شەیتانەوەیە ، کە = یەکێکیان = باوێشکی دا تا ئـەتوانێ بیگێـڕێتەوە . کـە ئینسان وتی : ها شەیطان پێی پێ ئەکەنێ .

٢ ـ ئەفەرموێ : خوا پژمین ئەحوبێنێ ، باوێشك ئەبوغضێنێ . کـە پژمی و حەمـدی خوای کـرد لە = سـەر = کولـلی موسـوڵمانێ کـە

حەمدەكەی گوێ لێ بێ حەق وایە كە تەشمیتی بكـا ، پێی بڵێ : (يرحمك الله) . بـاوێشك لـە شەيـطانەوەيـە ، تا ئـەتوانێ رەدی بكاتەوە ، كە باوێشكی داو وتی : ها شەیطان پێی پێ ئەكەنێ .

٣ ـ ئەفەرموێ : كە پژمی بڵێ : (الحمـد لله) برای دینیی ئـەو ، یا فەرمووی : رەفیقەكەی پێی بـڵێ : (يرحمـك الله) كە پێی وت : (يرحمك الله) ئەویش بڵێ : (يهـديكم الله) خوا هیـدایەتتـان بدا (ويصلح بالكم) قەلبتان ئیصلاح بكا .

١٤٤٧/٢٣ عن أبي مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : عطس رجلان [عامر بن الطفيل ، وابن أخيه] عند النبي ـ ﷺ ـ فشمَّت أحدهما [خوا دوشمنی پێ خۆش نەكا] ولم يشمِّت الآخر ، فقيل له ، فقال : هذا حمِد الله وهذا لم يحمد الله . ح ـ ٩/ ١٢٠ .

[عبادة ، مسلم : فقال الـذي لم يُشَمِّته : عـطس فلان فشمتتـه وعطست ولم تشمتني ؟ قال : إن هـذا حمد الله ، وإنـك لم تحمد الله . د ، ت ، ن ، جه] .

١٤٤٨/٢٤ عن أبي بردة قال : دخلت على [أبي] أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ وهو في بيت ابنة الفضل بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فعـطست ، فلم يشمتني ، وعـطست فشمَّتهـا ، فـرجعت إلى أمي فأخبرتها ، فلما جاءهـا قال : عـطس عندك ابني فلم تشمته وعطسَت فشمَّتها ! فقال : ابنك عطس فلم يحمد الله . فلم أشمته ، وعطستْ فَحمدت الله فشمَّتها . سمعت رسـول الله ـ ﷺ ـ يقول : إذا عـطس أحـدكم فحمـد الله ، فشمِّتـوه ، فـإن لم يحمـد الله فـلا تشمِّتـوه . م ـ ١٠/ ٤٣٥ .

ئەرجەمە :

ئەبوبوردە - رحمه الله - ئەفەرموێ : چوومە لای ئەبوموسای باوکم - رضي الله تعالى عنه - لە ماڵی (أم كلثوم) ی کچی فەضلا بوو - رضي الله تعالى عنه - من پژمیم تەشمیتی نەکردم . (ام كلثوم) پژمی تەشمیتی کرد ، گەڕامەوە بۆ لای دایکم خەبەرم دایێ کە (نوبەیا)[1] باوکم هاتەوە لای پێی وت : کوڕەکەم لای تۆ پژمیوە تەشمیتت نەکردوە ، (أم كلثوم) پژمیوە تەشمیتت کردوە ! فەرمووی : کوڕەکەی تۆ پژمی حەمدی خوای نەکرد تەشمیتم نەکرد ، (أم كلثوم) پژمی حەمدی خوای کرد تەشمیتم کرد . لە پێغەمەر - ﷺ - م بیست ئەیفەرموو : یەکێ لە ئێوە کە پژمی ئەگەر حەمدی خوای کرد تەشمیتی بکەن ، ئەگەر نەیکرد تەشمیتی مەکەن .

تەشمیت : لە (شماتة) ە یەعنی دوشمن پێ خۆش بوون . نەقڵی بۆ بابی (تفعيل) بۆ ئیزالەیە وەك (جلدت البعير) یەعنی پێستم گوروو . تەشمیتیش بە مەعنا دۆعاکردنە بۆ لابردنی ئەو شتە کە دوشمن پێی دڵخۆش بێ .

(أم كلثوم) کچی فەضلی کوڕی عەباس بوو - رضي الله تعالى عنهما - ژنی ئیمامی حەسەن بوو - رضي الله تعالى عنه - ئەو طەلاقی دا ئەبوموسا - رضي الله تعالى عنه - مارەی کرد ، مووسای لێ بوو ، کە ئەبوموسا - رضي الله تعالى عنه - وەفاتی کرد عیمرانی کوڕی طەلحە مارەی کرد ، ئەویش طەلاقی دا لە کووفە وەفاتی کرد .

١٤٤٩/٢٥ سلمة بن الأكوع - رضي الله تعالى عنه - حدّث أنه سمع

(١) ئەم وشەیەم بۆ نەخوێنرایەوە ، وەك خۆی نووسیم .

النبيِّ ـ ﷺ ـ وعطس رجل عنده ، فقال : يرحمك الله . ثم عطس أخرى . فقال رسول الله ـ ﷺ ـ له : الرجل مزكوم . م ـ ١٠/٤٣٥ .

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ئەفەرموێ : پیاوێ لە خزمەت پێغەمەرا ـ ﷺ ـ پژمی پێی فەرموو : (یرحمك الله) دەفعەیێکی تریش پژمی پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێی فەرموو : ئەم پیاوە هەڵامەتیە .

١٤٥٠/٢٦ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] في قوله ـ عز وجل ـ : ﴿أولئك الذين يدعون يبتغون إلى ربهم الوسيلة﴾[1] قال : كان نفر من الانس يعبدون نفرا من الجن ، واستمسك الانس بعبادتهم . فنزلت .

وفي أخرى مثله قال : كان نفر من الجن أسلموا ، فكانوا يُعبدون ، فبقي الذين كانوا يَعبدون على عبادتهم ، وقد أسلم النفر من الجن . م ـ ١٠/٤٧٩ .

١٤٥١/٢٧ وعنه قال : نزلت في نفر من العرب كانوا يعبدون نفرا من الجن ، فأسلم الجنِّيون والانس الذين كانوا يعبدونهم لا يشعرون فنزلت . . م ـ ١٠/٤٨٠ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی مەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەو ئایەتەی کە لە سوورەتی ئیسرادایەو مەعنای وایە : ئەوانەی کە موشریکان عیبادەتی بۆ ئەکەن و ئەیان پەرستن خۆیان بۆ وەسیلە ئەگەڕێن کە کامیان لە خواوە نزیکە رجایان بۆ بکا لە خزمەت خوادا کە عەفویان

(١) الاسراء / ٥٧ .

بكا ، ئومێدیان به ڕه‌حمه‌تی خوا هه‌یه‌و له عه‌ذابی ئه‌ترسن ، به ته‌حقیق عه‌ذابی خوا مه‌حذووره ؛ یـه‌عنی به شیـدده‌ته ئـه‌بێ ئینسان خـۆیی لێ بپارێزێ . . بۆیه نازڵ بوو به‌عزێ له عه‌ره‌ب عیباده‌تی به‌عزێ له جینی یان ئه‌کرد ، له پاشا جنی یه‌کان موسوڵمان بوون ئه‌وان پێیان نه‌زانیبوو له‌سه‌ر عیباده‌ت بۆکردنیان هه‌ر ده‌وامیان کـرد لێیان لانـه‌دا ، ئه‌مجـاخوا ـ عـز وجل ـ[1] مه‌عبووده‌کانیان خۆیـان موحتـاجن به مـه‌رحه‌مـه‌تی خواو بـۆ شه‌فاعه‌ت کونه‌نده ئه‌گه‌ڕێن ئه‌و موشریکانه چۆن عیباده‌تیان بۆ ئه‌که‌ن ؟

١٤٥٢/٢٨ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : سمعت النبي ـ ﷺ ـ يقول : إن الشيطان قد أيس أن يعبده المصلون في جزيرة العرب ولكن في التحريش بينهم [بالخصومات والشحناء والحروب والفتن . . . وهذا من معجزاته ـ عليه الصلاة والسلام ـ من نووي] .

ته‌رجه‌مه :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئه‌فه‌رموێ : له پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ م بیست ئه‌یفه‌رموو : شه‌یطان له‌وه مه‌ئیووس بوه که له (جزيرة العرب)ا عیباده‌تی بۆ بکه‌ن ، ئه‌مما فیتنه‌و فه‌ساد ئه‌خاته به‌ینیانه‌وه .

١٤٥٣/٢٩ وعنه قال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : إن عرش إبليس عـلى الأرض فيبعث سرايـاه يفتنون النـاس ، فأعـظمهم عنـده أعظمهم فتنة . م ـ ١٠/ ٢٨٩ .

ته‌رجه‌مه :

پێغه‌مه‌ر ـ ﷺ ـ فه‌رمووی : عـه‌رشی ئیبلیس له‌سـه‌ر به‌حـره ،

---

(١) لێره‌دا ناته‌واوی و له‌بیرچوونێك هه‌یه ، به‌ڵام نه‌مزانی چیه . ره‌نگه ئاوا بێ : ئه‌مجا خوا ـ عز وجل ـ ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد که مه‌عناکه‌ی ئه‌مه‌یه : . . . .

لەشكرى بەم لاو بەولادا ئەنێرێ فیتنە بخەینە . بەینی خەڵقەوە ، گەورەترینیان لە لای ئەو ئەوەیانە کە فیتنەی گەورە بێ .

۱٤٥٤/۳۰ وعنه قال : قال رسول الله - ﷺ - : إن إبليس يضع عرشه على الماء ثم يبعث سراياه ، فأدناهم منه منزلة أعظمهم فتنة ، يجيُ أحدهم فيقول : فعلتُ كذا وكذا . فيقول : ما صنعتَ شيئا ! قال : ثم يجيُ أحدهم فيقول : ما تركته حتى فرَّقتُ بينه وبين امرأته . قال : فيدنيه منه ويقول : نعم أنت . م - ۱۰/ ۲۹۰ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : شەیطان تەختی لەسەر ئاو دائەنێ ، لەشکری بڵاو ئەکاتەوە کامی فیتنەی گەورەیە ئەوە لە لای لە هەموویان لە پێشترە . یەکێکیان بێتەوە ئەڵێ : ئەوەم کردو ئەوەم کرد ! پێی ئەڵێ : هیچت نەکردوە . یەکێکیان بێتەوە دەڵێ : مۆڵەتم نەدا تا لەگەڵ ژنەکەی لێکم جوێ کردنەوە . مەرتەبەی لە خۆی نزیك ئەخاتەوە ئەڵێ : چەندە باشی [کورِ وا ئەبێ بێتە جێی باوکی . دهلێژی[1] - رحمه الله -]

۱٤٥٥/۳۱ عن عبدالله بن مسعود - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - ﷺ - : ما منكم من أحد إلا وقد وكل الله به قرينه من الجن قالوا : وإيّاك يا رسول الله ؟ قال : وإيّاى إلا أن الله قد أعانني عليه ، فأسلم فلا يأمرني إلا بخير . م - ۱۰/ ۲۹۰ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - ﷺ - ئەفەرموێ : هیچ کەسێ نی یە لە ئێوە کە خوا

---

(۱) نازانم مەبەستی دانەر - خ - لەم (دهلێژی)یە کێیە ، رەنگە قسەی ناو کەوانەکە [کورِ . . .] ی لە دێلێژەیی یەوە نەقڵ کردبێ .

شەیطانێکی نەکردبێ بە قەرین و رەفیقی و بەسەریا موسەللەط نەکردبێ .
عەرزیانکرد : تۆیش (یا رسول الله) ؟ فەرمووی : منیش ، ئەوەندەی
هەیە خوا موعاوەنەتی دام بەسەریا ، موسوڵمان بوو ، هەر بە خێر ئەمرم
پێ ئەکا .

١٤٥٦/٣٢ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ
قال : لما صور الله آدم في الجنة تركه ما شاء الله أن يتركه . فجعل إبليس
يُطيف به ينظر ماهو . فلما رآه أجوف عرف أنه خلق خلقا لايتمالك .
م ـ ٤٦/١٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : کە خوا = ئادەمی دروستکرد = لە
بەهەشتا تەرکی کرد تا خوا حەزەکا ، ئیبلیس بەدەورەیا ئەهات
تێی ئەفکری ئەمە چیە ؟ کە چاوی پێکەوت ناوەکەی هەڵۆڵە وتی : خەیر
خوا خەلقێکی خەلق کردوە دەرەقەتی نەفس و نەوسنی خۆی نایێ .

١٤٥٧/٣٣ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ ﷺ ـ حدَّثت
أن رسول الله ـ ﷺ ـ خرج من عندها ليلا ، قالت : فغِرت عليه ، فجاء
فرأى ما أصنعِ . فقال : مالكِ يا عائشة أغِرْتِ ؟ فقلت : وما لي لا يغار
مثلي على مثلكَ ؟ فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : أَقَدْ جاءكِ شيطانكِ ؟ قالت :
يا رسول الله أوَ معيَ شيطان ؟ قال : نعم . قلت : ومع كلِّ إنسان ؟
قال : نعم . قلت : ومعك يا رسول الله ؟ قال : نعم ، ولكن ربي
أعانني عليه حتى أسلم . م ـ ٢٩١/١٠ .

تەرجەمە :

عائیشەی حەرەمی پێغەمەر ـ ﷺ ـ . ورضي عنها ـ ئەفەرموێ :
پێغەمەر ـ ﷺ ـ شەوێ تەشریفی لە لام چوە دەرێ ، غیرەتم

جۆشی سەند ، پێغەمەر - ﷺ - تەشریفی = هاتەوە = چاوی بەوە کەوت کە ئەمکرد ، فەرمووی : چی لێ رووداوی ؟ بۆ غیرەتت هاتۆتە جۆش ؟ وتم : چی‌یە بۆ من کە ژنی وەکوو من بـۆ یەکێکی وەکـوو تۆ غیـرەت نەیگرێ ؟ پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : بۆ شەیطانەکەت هاتۆتە لات ؟ وتم : (یا رسول الله) بۆ شەیطانم لەگەڵا هەیە ؟ فەرمووی : بەڵێ . عـەرزم‌کرد : لـەگەڵ هـەموو ئینسـانا هـەیە ؟ فـەرمـووی : بـەڵێ . عەرزم‌کرد : لەگەڵ تۆیشا هەیە ؟ فەرمووی : بەڵێ ، ئەمما خوا ئیعانەی دام بەسەریا تا موسوڵمان بوو .

الكُهّان

١٤٥٨/٣٤ عن معاوية بن الحكم السلمي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قلت : يا رسول الله أمورا كنا نصنعها في الجاهلية : كنا نأتي الكُهّان . قال : فلا تأتوا الكُهان . قال : قلت : كنا نتطير ، قال : ذلك شيءٌ يجده أحدكم في نفسه ، فلا يصدنكم . م ـ ٩/ ٧٣ .

وفي أخرى عنه : قال : قلت : ومنا رجال يخطُّون ، قال : كان نبي من الأنبياء يخط فمن وافق خطه فذاك . م ـ ٩/ ٧٥ .

تەرجەمە :

موعاویەی کوڕی حەکەمی سەلەمیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ ﷺ ـ : (یا رسول الله) ئێمە لە زەمانی جاهیلییەتا بەعزێ شتمان ئەکرد : ئەچووینە لای کولێنانی . فەرمووی : مەچنە لای کولێنانی . عەرزم‌کرد : ئێمە لە بەعزێ شتا بەدیومنی ئەکەین ، فەرمووی : ئەوە شتێکە ئینسان پێ بە دڵیا ، ئەوە مەنعتان نەکا لە ئیشکردن . ئەفەرموێ : عەرزم کرد : (یا رسول الله) بەعزێ پیاو هەن لە ئێمە خەط ئەکێشن . [یەعنی بەوە بەعزێ شت (إستخراج) ئەکەن] فەرمووی : پێغەمەرێ لە پێغەمەران خەطی ئەکێشا ، ئەگەر ئەو کەسەی کە خەط ئەکێشێ خەطەکەی موافیقی خەطی ئەو پێغەمەرە بێ باشە [عەمەلی پێ ئەکرێ (وإلا) هیچ] .

نەوەویی ئەفەرموێ : شەرحی ئەم حەدیثە لە صەلاتا رابورد ، من نەمدۆزییەوە .

١٤٥٩/٣٥ قالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها : ـ سأل ناس رسول الله ـ ﷺ ـ عن الكهان ، فقال لهم رسول الله ـ ﷺ ـ : ليسوا بشيء .

قالوا : يا رسول الله فإنهم يحدِّثون أحيانا الشيَ يكون حقا ! فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : تلك الكلمة من الحق يخطفها الجني فيقرُّها في أُذن وليِّه قرَّ الدجاجة فيخلطون فيها أكثر من مائة كِذْبةٍ . ح ـ ١١٦/٩ . م ـ ٧٦/٩ . ح ـ ٣٨٣/٨ .

تەرجەمە :

عائیشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بەعـزێ کەس لـه پێغەمەر ـ ﷺ ـ یان پرسی : کە کوڵێنانی چین ؟ فەرمووی : هیچ نین . عەرزیانکرد : (یا رسول الله) بەعزێ وەقت قسه لە بەعزێ شت ئەکەن بە حەق دەرەچێ ! فەرمووی : ئەو کەلیمە حەقە جینی لە مەلائیکەی ئەفرێنێ ئەیخاتە گوێی دۆستە کاهینەکەی ، دەنگی لێ ئێنێ وەك مریشك کە دەنگی لێوەبێ . ئەو کەلیمە حەقەی کە جینی لە مەلائیکەی ئەفرێنێ زیاتر لە صەد درۆی تێکەڵ ئەکا .

١٤٦٠/٣٦ عن صفية عن بعض أزواج النبي ـ ﷺ ـ [ورضي عنهن] عن النبي ـ ﷺ ـ قال : من أتى عرَّافا فسأله عن شيٍ لم تقبل لـه صلاة أربعين ليلة . م ـ ٧٨/٩ .

تەرجەمە :

صەفیە لە بەعزێ حەرەمانی پێغەمەرەوە ـ ﷺ ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هەرکەسێ بچێتە لای یەکێ لەوانەی کـە تەعریفی جێی شتی دزراوو شتی ونبوو ئەکەن تا چل شەو نـوێژی لێ قەبووڵ ناکرێ . [یـەعنی ئەوابێ نـابێ با فـەرزیشی لەسـەر لابچێ . نووي] .

١٤٦١/٣٧ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ ﷺ ـ أنها

سمعت رسـول الله - ﷺ - يقول : إن الملائكة تنـزل في العنان وهـو السحاب فتذكر الأمر [الذي] قضي في السماء ، فَتَسْتَرِقُ الشياطين السمع [أي تختلسه منهم] فتسمعه فتوحيه إلى الكُهّان فيكذبون معها مائة كذبة من عند أنفسهم . ح - ٥/٢٥٨ .

تەرجەمە :

عائیشەی حەرەمی پێغەمەر - ﷺ - لە پێغەمەر - ﷺ - ی بیستوە کە ئەیفەرموو : مەلائیکە یێنە ناو هەورەوە ، ئەو ئەمرە کـە خوا - عـز وجـل - لە ئـاسمانـا حوکمی پێ کـردوە کـە ئـەبێ ذیکـری ئـەکـەن ، شەیاطینیش گوێی ئەدەنێ ئەیبیێن و وەحیی ئەکەنە گوێی کاهینانـەوە ، لەگەڵ ئەوە لە طەرەف خۆیانەوە صەد درۆی لەگەڵ ئەکەن .

وفي أخرى : فتقرُّها في أذن الكاهن كما تُقَرُّ القارورة ، فيزيدون معها مائة كذبة :

ئەی‌ئاخننە گوێی کـاهینەوە وەك سـەری شووشـە ئەئـاخنرێ ، لەگەڵ ئەوە صەد درۆی لە طەرەف خۆیانەوە لێ زیاد ئەکەن .

القَدَر

ئەم ئەحادیثانە هی بەدئی خەلقە

١٤٦٢/٣٨ عبدالله [بن مسعود - رضي الله تعالى عنه -] قال : حدثنا رسول الله - ﷺ - وهو الصادق المصدوق ، قال : إن أحدكم يجمع [خلقه م] في بطن أمه أربعين يوما ثم يكون علقة مثل ذلك ، ثم يكون مضغة مثل ذلك ، ثم يبعث الله [إليه . أخرى ح] ملكا . فيؤمر بأربع كلمات [ويقال له :] أكتب : عمله ، ورزقه ، وأجله ، وشقي أو سعيد . ثم ينفخ فيه الروح . فإن الرجل ليعمل [بعمل أهل الجنة . أخرى] حتى ما يكون بينه وبين الجنة إلا ذراع ، فيسبق عليه كتابه فيعمل بعمل أهل النار [فيدخل النار - خ] ويعمل [بعمل أهل النار . ح] حتى مايكون بينه وبين النار إلا ذراع فسيبق كتابه فيعمل بعمل أهل الجنة فيدخل الجنة . ح - ٥/٣١٤ ، م - ١٠/٧٤ . ح - ٥/٣٣٠ . ح - ١/٣٥٠ . وليس فيه : إن الرجل يعمل . . إلخ .

١٤٦٣/٣٩ عن أنس - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - ﷺ - قال : إن الله وكَّل في الرحم ملكا فيقول : يا رب نطفة ، يارب علقة ، يا رب مضغة ، فإذا أراد أن يخلقها قال : يارب أذكر ، يارب أنثى ، يارب شقيٌّ أو سعيد ؟ فما الرزق فما الأجل فيكتب كذلك في بطن أمه . ح - ٥/٣١٥ . ح - ٩/٣٣٠ .

١٤٦٤/٤٠ عن حذيفة بن أسيد - رضي الله تعالى عنه - يبلغ به النبي - ﷺ - قال : يدخل الملك على النطفة بعد ما تستقر في الرحم بأربعين أو خمسة وأربعين ليلة ، فيقول : يارب أشقيٌّ أو سعيد ؟ فيكتبان .

فيقول : أي رب أذكر أو أنثى ؟ فيكتبان . ويكتب عمله ، وأثره ، وأجله ، ورزقه ، ثم تطوى الصحف فلا يزاد فيها ولا ينقص . م ـ ١٠/٧٨ .

١٤٦٥/٤١ عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رجل [هو نفسه] : يا رسول الله أيعرف أهل الجنة من أهل النار ؟ قال : نعم . قال : فَلِمَ يعمل العاملون ؟ قال : كلٌ يعمل لما خلق له ، ولما يسر له . ح ـ ٣٣١/٩ . م ـ ٨٤/١٠ .

١٤٦٦/٤٢ عن أبي الاسود الديلي قال : قال لي عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : أرأيت ما يعمل الناس اليوم ويكدحون فيه ؟ أشيٌ قضي عليهم ومضى عليهم من قدر ما سبق أو فيما يستقبلونه مما أتاهم به نبيهم وثبتت الحجة عليهم ؟ فقلت : بل شئٌ قضي عليهم ومضى عليهم . قال : فقال : أفلا يكون ظلما ؟ قال : ففزعت من ذلك فزعا شديدا ، وقلت : كل شيٌ خلق الله وملك يده ؛ فلا يسأل عما يفعل وهم يسألون . فقال لي : يرحمك الله إني لم أرد بما سألتك إلا لأحرز عقلك . إن رجلين من مزينة أتيا رسول الله ـ ﷺ ـ فقالا : يا رسول الله أرأيت ما يعمل الناس اليوم ويكدحون فيه ؟ أشيٌ قضي عليهم ومضى فيهم من قدر قد سبق أو فيما يستقبلون به مما أتاهم به نبيهم وثبتت الحجة عليهم ؟ فقال : لا بل شيٌ قضي عليهم ومضى فيهم ، وتصديق ذلك في كتاب الله ـ عز وجل ـ : ﴿ونفس وما سواها ، فألهمها فجورها وتقواها﴾[1] م ـ ٨٤/١٠ .

١٤٦٧/٤٣ عن جابر قال : جاء سراقة بن مالك بن جعشم ـ رضي

(١) الشمس / ٩ ـ ١٠ .

الله تعالى عنها - .

تەرجەمە :

[ئەو سوراقەیە کە پێغەمـەر - ﷺ - هیجرەتی فـەرموو بـۆ مەدینـە ئەبوجەهل و ئەبوسوفیان و ئەمثالیان صەد وشتریان وەعد دا بەو کەسە کە پێغەمەر - ﷺ - و ئەبوبەکری صەدیق - رضي الله تعالی عنه - بگرێ یا بیان کوژێ . سوراقە - رضي الله تعالی عنه - ئەوەی (تعهد) کرد ، لە رێ پێیـان گەیی ، ئـەسپەکـەی چوارپـەلی داچوو بـە ئـەرزا تـا سنگی ، هاواری کردە پێغەمەر - ﷺ - تا نەجاتی دا ، خوا هیدایەتی داو لە دوای بەینێ موسوڵمان بوو] هاتەخزمـەت پێغەمـەر - ﷺ - عەرزی کـرد : (یا رسول الله) دینی خۆمانمان بۆ بەیان بکە (کأنه) ئێستە خەلق کراوین ، ئێمە لە چیبا عەمەلی تەقوا ئەکەین و چاکەو خراپە ئەکەین لەوەدا کە قەڵەمی قودرەت نووسیویەتی و مـەرەکەبـەکەی وشـك بۆتـەوەو قەزاو قـەدەر وا رابوردوە ، یا خۆ لەمەولا هەرکەس بە کەیفی خۆی چاکەو خراپە ئەکا [ئەمجا بەپێی ئەوە خوا موعـامەلـەیان لـەگەڵ ئـەکا ، یـەعنی قەدەری ئەزەلیی نی یە] ؟ پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : خەیر بەڵکو لەوەدا عەمەلی چاکەو خراپە ئەکەین کە لە ئەزەلا نووسراوەو براوەتەوە ، قەدەر بـەوە جاریی بوە . سوراقە عەرزی کرد : کـە وابێ بۆچی عـەمەل بکـەین ؟ زوهەیر ، کە یەکێکە لە راوییان ، ئەفەرموێ : (ابو الزبیر) کە راوی یە لە جابیرەوە - رضي الله تعالی عنه - تەکەللومی بەشتێ کردو تێی نەگەییم ، پرسیم : کە (أبو الزبیر) چی وت ؟ وتیان : وای وت کە پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئێوە عەمەلی چاکە بکەن کوللی کەسێ بۆچی خەلق کراوە ئەوەی بۆ ئاسان ئەکرێ .[1]

(١) دانەر - خ - لە ناوەڕاستدا تەرجەمەی حەدیثەکەی کردوە ، ئێمەیش وەك←

قال : يا رسول الله بين لنا ديننا كأنا خلقنا الآن فيم العمل الآن ؟ أفيما جفت به الأقلام وجرت به المقادير ؟ أم فيما يستقبل ؟ قال : لا ، بل فيما جفت به المقادير . قال : ففيم العمل ؟ قال زهير : ثم تكلم أبو الزبير بشيٍ لم أفهمه . فسألت : ما قال ؟ فقال : إعملوا فكل ميسر . [فقال رسول الله ـ ﷺ ـ : كل عامل ميسر لعمله . أخرى .] م ـ ١٠/٨٣ .

١٤٦٨/٤٤ عن عبدالله بن عمرو بن العاص ـ رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : كتب الله مقادير الخلائق قبل أن يخلُقَ السماوات والأرض بخمسين ألف سنة . قال : وعرشه على الماء . م ـ ١٠/٨٩ .

١٤٦٩/٤٥ وعنه يقول أنه سمع رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : قلوب بني آدم كلها بين إصبعين من أصابع الرحمان كقلب واحد ، يصرفه حيث يشاء . ثم قال رسول الله ـ ﷺ ـ : أللهم مصرِّف القلوب صرِّف قلوبنا على طاعتك . م ـ ١٠/٩٠ .

١٤٧٠/٤٦ عن طاوس أنه قال : أدركت ناسا من أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ يقولون : كل شيٍ بقدر ، قال : وسمعت عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : كل شيٍ بقدر حتى العجز والكيس ، أو الكيس والعجز . م ـ ١٠/٩١ .

١٤٧١/٤٧ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جاء مشركو قريش يخاصمون رسول الله ـ ﷺ ـ في القدر ، فنزلت : ﴿يَوْمَ يُسحبونَ في النار على وجوهم : ذوقوا مس سقر ، إنا كل شيٍ خلقناه بقدر﴾[1]

---

(١) القمر / ٤٨ .   خوّى نووسيمان ، نازانم مەبەستى چى بوە لەمەدا .

م ـ ٩١/١٠ . مرسل صحابي ؛ لأن أبا هريرة لم يدرك هذه الوقعة .

١٤٧٢/٤٨ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : ما من مولود إلا يولد على الفطرة فأبواه يهودانه ، وينصرانه ، ويمجّسانه ، كما تُنتج البهيمة بَهْمةً جمعاء ، هل تُحسون فيها من جدعاء ؟ [حتى تكونوا أنتم تجدعونها . م أخرى . فإن كانا مسلمين فمسلمين . م ـ ٩٥/١٠] ثم يقول أبو هريرة : واقرؤا ، إن شئتم ، : ﴿فطرة الله التي فطر الناس عليها ، لا تبديل لخلق الله . . . الآيـة﴾[1] م ـ ٩٤/١٠ .

١٤٧٣/٤٩ وفي أخرى بدل ويمجّسانه ويشركانه . فقال رجل : يا رسول الله أرأيت لو مات قبل ذلك ؟ قال : الله أعلم بما كانوا عاملين . م ـ ٩٤/١٠ .

١٤٧٤/٥٠ عن أبي هريرة قال : سئل رسول الله ـ ﷺ ـ عن أطفال المشركين من يموت منهم صغيرا . فقال : الله أعلم بما كانوا عاملين .

وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عينُهُ . وفيه : إذ خلقهم . م ـ ٩٩/١٠ .

١٤٧٥/٥١ عن أبي بن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ ﷺ ـ : إن الغلام الذي قتله الخضر [عليه السلام] طبع كافرا ، ولو عاش لأرهق أبويه طغيانا وكفرا . م ـ ٩٩/١٠ .

١٤٧٦/٥٢ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ = أم المؤمنين = قالت : توفي صبي ، فقلت : طوبى له عصفور من عصافير الجنة . فقال

---

(١) الروم / ٣٠ .

رسول الله ـ ﷺ ـ : أوَ لاتدرين أن الله خلق الجنة وخلق النار فخلق لهذه أهلا ولهذه أهلا ؟ م ـ ١٠/ ٩٩ .

٥٣/١٤٧٧ وفي أخرى عنها قالت : دُعي رسول الله ـ ﷺ ـ إلى جنازة صبي من الأنصار ، فقلت : يا رسول الله طوبى لهذا عصفور من عصافير الجنة ؛ لم يعمل السوء ولم يدركه . قال : أوَ غير ذلك يا عائشة . إن الله خلق للجنة أهلا وخلقهم لها وهم في أصلاب آبائهم ، وخلق للنار أهلا خلقهم لها وهم في أصلاب آبائهم . م ـ ١٠/ ١٠٠ .

٥٤/١٤٧٨ عامر بن واثلة حدث أنه سمع عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : الشقي من شقي في بطن أمه ، والسعيد من وعظ بغيره . فأتى رجلا من أصحاب رسول الله ـ ﷺ ـ يقال له : حذيفة بن أسيد الغفاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ فحدثه بذلك من قول ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : وكيف يشقىٰ رجل بغير عمل ؟ فقال له الرجل : أتعجب من ذلك ؟ ! فإني سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ يقول : إذا مرَّ بالنطفة إثنان وأربعون ليلة بعث الله إليها ملكا فصورها ، وخلق سمعها وبصرها وجلدها ولحمها وعظامها ، ثم قال : يارَبِّ أذَكرٌ أم أنثىٰ ؟ فيقضي ربك ما شاء ويكتب الملَك ثم يقول : يا ربِّ أجله ، فيقول ربّك ما شاء ويكتب الملك ثم يقول : يارَبِّ رزقه ، فيقضي ربّك ما شاء ويكتب الملك ، ثم يخرج الملك بالصحيفة في يده فلا يزيد على أمر ولا ينقص . م ـ ١٠/ ٧٩ .

٥٥/١٤٧٩ أبو الطفيل قال : دخلت على أبي سَرِيحة : حذيفة بن أسيد الغفاري ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : سمعت رسول الله ـ ﷺ ـ بأُذُنيَّ هاتين يقول : إن النطفة تقع في الرحم أربعين ليلة ، ثم يتصور

عليها الملك . قال زهير : حسبته [أي عبدالله بن عطاء] قال : الذي يخلقها ، فيقول : يارب أذكرٌ أم أنثى ؟ فيجعله الله ذكرا أو أنثى . = ثم يقول : يارب أسويٌ أم غير سويٍّ ؟ فيجعله الله سويا أو غير سويٍّ = ثم يقول : يارب ما رزقه ؟ ما أجله ؟ ما خلقه ؟ ثم يجعله الله شقيا أو سعيدا . م ـ ١٠/٧٩ .

٥٦/١٤٨٠ عن علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كُنَّا في جنازة في بقيع الغرقد ، فأتانا النبي ـ ﷺ ـ فقعد وقعدنا حوله ومعه مخصرة ، فنكس فجعل ينكت بمخصرته . ثم قال : ما منكم من أحد ، مامن نفس منفوسة إلا وقد كتب الله مكانها من الجنة والنار ، وإلا وقد كتبت شقية أو سعيدة ، قال فقال رجل [علي نفسه ـ رضي الله تعالى عنه ـ] : يا رسول الله أفلا نتكل على كتابنا وندع العمل ؟ فمن كان منا من أهل السعادة فسيصير إلى عمل أهل السعادة ، وأما من كان منا من أهل الشقاوة فسيصير إلى عمل أهل الشقاوة ؟ قال : أما أهل السعادة فييسرون إلى عمل أهل السعادة ، وأما أهل الشقاوة فييسرون لعمل الشقاوة ، ثم قرأ : ﴿فأما من أعطىٰ واتقىٰ .. الآية﴾[1] . ح ـ ٢/٤٤٤ ، ح ـ ٧/٤٠٧ . ح ـ ٩/١١٨ ، ٣٣٥ . م ـ ١٠/٨٠ . د ، ت ، جه .

تەرجەمەكانیان :

نۆزدە حەدیث دائیر بە (قەدەر) نووسراوە ، مەئالی هەموویان ئەوەیە كە : خوا ـ عز وجل ـ لە عیلمی ئەزەلیدا لە ئیبتیدای خەلقەوە تا مونتەهای ـ كە مونتەهای نی یە ئەبەدی یە ـ هەرچییێكی خەلق كردوەو خەلقی ئەكا هەموو ئەحواڵی عالەمی تا ذەڕەییێكی نووسیوە ، خیلافی ئەوە

(١) الليل / ٥ .

نابێ ، هەمووی بێتە وجوود ، ئەگەر نەیێتە وجوود خیلافی عیلمی خوا واقیع ئەبێ ئـەوەیش مەحـاڵە ، زوڵمیش نیـیە ؛ چونکی خـوا (مالـك الملك) ە (لا یُسأل عما یفعل) سوئالی لێ ناکرێ ، حیکمەتێکی ئەزەلیی کە مەخصووصە بە خـواوە ـ عز وجـل ـ لەوەدا هـەیە ، هـەم خوا عیلمو ئیرادەو قودرەتی بەسەر کردن و نەکردنا داوە بە ئینس و جین ، ڕێی چاكو خراپی پێ نیشان داوە ، هەرچی بکا بە ئیرادەو ئیختیاری خۆی ئەیکاو خوایش خەلقی ئەکا ، خوا ـ عز وجل ـ چونکی عیلمی ئەزەلیی ئەو لە ئەزەلا تەعەللوقی پێوەبەستوە موافیقی ئەو عیلمی خۆیە نووسیویەتی . چۆن ئاوێنە عەکسی ئەشیای تیایە عیلمی خـوایش ـ عز وجـل ـ میثالی ئاوێنەیە هەموو (ما کان و سیکون) ی تیایە . چۆن ئاوێنە هیچ تەئثیری لەو شتانەدا نییە کە تیا مونطەبیع بوە عیلمی خوایش وایە تەئثیر لە خـەلق ناکا . (مؤثر) قودرەتە بە موافیقی عیلمو ئیرادە ، فـەقەط تـەعەللوقی قودرەتی خوا لە دوای ئەوەیە کە مەخلووق عەزمی جەزم ئەکا لەسـەر کردنی ئەو شتە بە ئیختیار ، موافیقی ئەو عەزم و جەزمە ئیرادەو قودرەتی خوا تەعەللوقی پێوە ئەبەستێ ، لەوەدا چە زوڵمێ هەیە ؟

بەعزێ لەم حەدیثانە تەرجەمە ئەکەم (ومن الله التوفیق) :

١ ـ عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە صادقە لە فەرموودەیاو مەصدووقە لەوەدا کە خوا وەعدەی پێداوە ، یەعنی بۆی بێنێتە جێ ـ فەرمووی : هـەر یەکێ لە ئێوە خوا لە زگی دایکیا تا چل شەو خیلقەتی کۆ ئەکاتەوە لە پاشا ئەبێ بە پـارچەیێ خـوێن تا چـل شەو ، لـە پاشـا ئەبێ بـە دەمەجۆیێ گۆشت تا چل شەو [ئەمە چوار مانگ] لە پاشا خـوا

مەلائیکەیێ ئەنێرێ ، بە چوار کـەلیمە ئـەمری پێ ئـەکرێ کـە بینووسێ : ئەمری پێ ئەکرێ کە عـەمەلی ، رزقی ، ئـەجەلی ، شەقی یە یا سەعیدە . لە پاشا رۆحی بەبەرا ئەکرێ . بە تەحقیق پیـاوێ [یەعنی یـەکێ] لە ئێـوە ئەو ئیشـانە ئـەکا کـە پێی بچێتە بەهەشتەوە تا ذیراعێکی ئەمێنێ کە بچێتە بەهەشتەوە ، ئەو کیتابەی کـە بۆی نـووسراوە لێی پێش ئـەکـەوێ دەست ئـەکـا بـە ئیشی جەهەننەمی ئەچێتە جەهەننەمەوە . [أعاذنا الله وأحبَّاءنا وأقرباءنا عن مثل هذه الحالة] = یەکێ لە ئێوە = عەمەلی ئەهلی جەهەننەمی ئەکا تا ذیراعێ لە بەینی ئەوو جەهەننەما ئەمێنێ کیتابەکـەی لێی پێشـەکـەوێ دەستئـەکـا بـە ئیشی بـەهـەشتیی ، ئـەچێتـە بەهەشتەوە . [اللهم اجعلني منهم] .

٣ ـ [1] عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ ﷺ ـ قال : إن الله وَكَّل في الرحم ملكا فيقول : يا رب نطفة ، يا رب علقة . . إلخ . پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرموویەتی : خوا ـ عـز وجل ـ مـەلائیکەیێکی (موکل) کردوە بەسەر رەحەمـا[2] عەرزی خـوا ئەکـا : یا رەببی نوطفەیـە ، یارەببی عـەلەقـەیە ، یـارەببی گۆشتپـارەیە ، کـە ئیرادەی کرد [موافیقی ئەمری خوا دروستی بکا] عەرزی ئەکا : نێر بێ یا مێ بێ ؟ شەقیی بێ یا سەعیـد بێ ، رزقی چیە ، ئـەجەلی چیە . . . بەو نەوعە ئەنووسرێ لە زگی دایکیا .

٤ ـ حوذەیفەی کوڕی ئوسەیدی غیفاریی ـ رضي الله تعالى عنـه ـ لە

---

(١) دانەر بە هەڵە ژمارەی (٢) ی لەبیرچوە .

(٢) رەحەم : منداڵدان .

پێغەمەرەوە - ﷺ - ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : لە پاش چل شەو کە نوطفە لە رەحەما قەراری گرت مەلائیکە ئەچێتە سەر نوطفە یا فەرمووی : لە دوای چل وپێنج شەو عەرزی خوا ئەکا : یارەببی شەقی یە یا سەعیدە ؟ ئەنووسرێن . عەرزی ئەکا : یارەببی نێرە یا مێیە ؟ عەمەلی ، ئاثاری ، ئەجەلی ، رزقی . . ئەنووسرێن ، لە پاشا صەحیفەکە ئەپێچرێتەوە نە لێی زیاد ئەکرێ نە لێی کەم ئەکرێ .

٥ - عیمرانی کوڕی حصەین - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پیاوێ - کە خۆیەتی - عەرزی پێغەمەری کرد - ﷺ - : (یا رسول الله) ئەهلی جەننەت لە ئەهلی جەهەننەم فەرق ئەکرێ ؟ فەرمووی : بەڵێ . عەرزی کرد : کە وابێ بۆچ عیبادەت بکەین ؟ یەعنی بیکەین و نەیکەین جەهەننەمیی ئەچێتە جەهەننەمەوەو بەهەشتیی ئەچێتە بەهەشتەوە . فەرمووی : هەرکەسێ بۆچی خەلق کرابێ و چی بۆ ئاسان کرابێ ئەوە ئەکا .

٦ - ئەبوئەسوەدی دوئەلی - رحمه الله - ئەفەرموێ : عیمرانی کوڕی حصەین - رضي الله تعالى عنهما - پێی وتم : خەبەرم بدەرێ ئەوی ئێستە خەلق ئەیکاو خۆیی تیا ماندو ئەکا ئایا شتێکە خوا - عز وجل - حوکمی بەسەرا کردوون بە قەدەری ئەزەلی بەسەریانەوە رابوردوە یا بە کردن و نەکردنی حوججەتیان لەسەر ثابت ئەبێ و پێی مەسئول و یا موثاب ئەبن بە موجەررەدی ئەوەی کە پێغەمەرەکەیان خەبەری داونێ لە موستەقبەلا ، یەعنی قەدەری ئەزەلیی نی یە ؟ عەرزم کرد : خەیر شتێکە کە لە ئەزەلا لە سەریان

تەقدیر کراوەو بەسەریانەوە رابوردوە لە کردن و نەکردنی هەرکامێکی بۆ موقەددەر کرابێ هەر ئەوە ئەبێ و خیلافی مومکین نی یە . فەرمووی : ئەمجا ئەوە زوڵم نابێ ؟ لەوە داچڵەکیم و ترسام ، وتم : هەموو شتێ موڵکی خوایەو مەخلووقی ئەوە ، سوئالی لێ ناکرێ لەوە کە ئەیکا ، ئەوان سوئالیان لێ ئەکرێ لە کردن و نەکردنیان . کە وام وت پێی فەرمووم : رەحمەتی خوات لێ بێ بەوە کە لێم پرسیت مەقصوودم هەر ئەوە بوو کە میقداری عەقڵی تۆی پێ تەخمین بکەم . دوو پیاو لە موزەینە هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەینی ئەو سوئالەی من لە تۆم کرد ئەوانیش لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ یان کرد ، پێغەمەر ـ ﷺ ـ عەینی ئەو جوابەی دانەوە کە تۆ داتەوە . میصداقی ئەوە ئەو ئایەتەیە کە لە سوورەتی (والشمس) دایە مەعنای وایە : قەسەم بەو نەفسەو بەو ذاتەی کە خەلقی کردوەو فوجوورو تەقوای پێ ئیلهام کردوە ! هەرکەسێ تەزکیەی نەفسی خۆی بکاو بە ئەعمالی صالیحە تەربیەي بکا ئەو کەسە نەجاتی ئەبێ ، هەرکەسێ کە بە ئەعمالی (سیئە) تەلویثی بکا ئەو کەسە خەسارەتمەند ئەبێ .

٧ ـ تەرجەمەی رابورد .

٨ ـ عەبدوڵڵای کوری عەمری کوری عاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەرم ـ ﷺ ـ بیست ئەیفەرموو : پەنجا هەزار ساڵ لە پێش ئەمەدا کە خوا ـ عز وجل ـ مەخلووقاتی خەلق کردوە ، موقەددەراتی هەموویانی ، کە چۆن ئەبن و چۆن نابن ، هەمووی نووسیوە ، ئەو وەختە عەرشی خوا لەسەر ئاو بوو .

٩ ـ ئەفەرموێ : کە لە پێغەمەر ـ ﷺ ـ م بیست کە ئەیفەرموو : قەلبی هەموو ئینسان وەك تەنها قەلبێ لە بەینی دوو پەنجەی خوادایە ، یەعنی لە بەینی ئیرادەو قودرەتی ئەوایە ، چۆن ئیرادە بکا وا ئەو قەلبانە وەرەگێرێ ، لە پاشا ئەیفەرموو : خوایا ئەی (مصرف القلوب) قەلبی ئێمە وەرگێرەرە سەر طاعەتی خۆت .

١٠ ـ طاوس ئەفەرموێ : بە گەلێ ئەصحابی پێغەمەر ـ ﷺ ـ گەییوم ، هەموو ئەیانفەرموو : کوللی شتێك بە قەزاو قەدەرە . لە عەبدوڵلای کوری ئیمامی عومەرم بیست ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : پێغەمەر ـ ﷺ ـ فەرمووی : هەموو شتێ بەقەدەرە ، حەتتا عاجزبوون لە عەمەل و زیرەکیش .

١١ ـ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : موشریکی عەرەب هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ موجادەلەیان لە خوصووصی قەدەرا لە خزمەتا کرد ، ئەو ئایەتی (إقترب) نازڵ بوو کە مەعنای وایە : لەو رۆژەدا کە موشریکان لە جەهەننەما لەسەر لەپ[1] رائەکێشرێن پێیان ئەڵێن : عەذابی سەقەر بچێژن ، ئێمە هەموو شتێکمان بە قەدەر خەلق کردوە .
ئەم سوورەتە لە مەککەدا نازڵ بوە ، ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ حازری ئەو وەقعەیە نەبوە ؛ چونکی ئەو لە دوای فەتحی خەیبەر هاتە خزمەت پێغەمەر ـ ﷺ ـ کە وابێ حەدیثەکەی مورسەلی صەحابیە ، لە حوکمی مەرفووعایە .

(١) بە گوێرەی تەرجەمەی ئایەتەکە دەبوو بینوسیایە (لەسەر روو . . .) بەڵام رەنگە لەبەر ئەوە وای نووسیبێ کە لەکوردیدا دەڵێن : (لەپەو روو) .

١٢ - ئەبوهورەیره - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : هیچ مەولوودێ نییە کە لەسەر فیطرەتی ئیسلام خەلق نەکرێ . لە دواییدا باوكو دایکیان ئەیانکەن بە جوولەکەو بە گاورو بە مەجووسو بە موشریك ، چۆن مەڕو بزن بێچوولەیان ببێ هەموو ساغن ، گوێبڕاوو کەلیان تیا نییە ئێوە گوێیان ئەبڕنو کەلیان ئەکەن ئەگەر دایكو باوکیان موسوڵمان بن ئەوانیش موسوڵمان ئەبن .

ئەبوهورەیره ئەفەرموێ : ئەگەر هەوەستان یێنێ ئەو ئایەتە بخوێننەوە : ئەوە خەلقی خوایە کە خوا خەلقی لەسەر ئەوە خەلق کردوە ، خەلقی خوا ناگۆڕرێ ، یەعنی لە ئەزەلدا چۆنی تەقدیر کردبێ وا ئەبێ . یەکێ لە پێغەمەر - ﷺ - ئەپرسێ : (یا رسول الله) ئەگەر ئەو منالانە لە پێش ئەمەدا بمرن کە ببن بە جوولەکەو گاورو مەجووس چۆنەبن ؟ فەرمووی : خوا عالمە پێیان ، لەو وەختەدا کە خەلقی کردوون ئەگەر بمێنن چی ئەکەن .

١٣ - ئوبەیی کوڕی کەعب - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەو غولامەی کە حەزرەتی خضر - علیه السلام - کوشتی بە کافریی خەلق کرابوو ، ئەگەر بمایە دایكو باوکەکەیی تووشی طوغیانو کوفر ئەکرد .

١٤ - عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - ﷺ - دەعوەت کرایە سەر جنازەی منالێکی ئەنصار ، عەرزم کرد : (یا رسول الله) خۆشی لە خۆی چۆلەکەییکە لە چۆلەکەی بەهەشت هیچ گوناهی نەکردوەو نەگەییوەتە ئەو وەختەی کە گوناە بکا !

فەرمووی : یا غەیری ئەوە ئەبێ . ئەی عائیشە خوا بۆ جەننەت ئەهلێکی خەلق کردوە لەو وەختەدا کە لە صولبی باوکیانا بوون . بۆ ئاگر ئەهلێکی خەلق کردوە کە لە صولبی باوکیانا بوون .

١٥ - عامیری بنی واثیلە لە ئیبن و مەسعوودەوە - رضي الله تعالى عنه - ریوایەت ئەکا کە شەقیی لە زگی دایکیا شەقی یە ، سەعید لـە زگی دایکیا سەعیدەو = سەعید = ئەوەیە بە غەیر (متعظ) بێ . عامیر ئەچێتە لای حوذەیفەی کوڕی ئوسەیدی غیفـاریی ، ئەم حەدیثی ئیبن و مەسعوودەی پێ ئەڵێ ، عەرزی ئەکـا : ئینسان چۆن شەقیی ئەبێ ئێشتا هیچ ئیشی خراپەی نەکردبێ ؟ حوذەیفە - رضي الله تعالى عنه - پێی ئەڵێ : بۆلەوە عەجایەبت ئەمێنێ ؟ ! من لە پێغەمەرم - ﷺ - بیست ئەیفەرموو : کە چل و دوو شەو بەسەر نوطفەدا رابورد خوا مەلائیکەیێکی بۆ ئەنێرێ تەصویری ئەکا ، گوێ و چاوو پێست و گۆشت و ئێسکی بۆ دروست ئەکا ، لە پاشا ئەڵێ : یارەببی نێرە یا مێیە ؟ خوا چۆنی ئیـرادە کردبێ حوکمی پێ ئەکـاو مەلائیکـەکە ئـەینووسێ ، ئـەڵێ : یارەببی ئەجەلی ؟ خوا چی ئیرادەکردبێ مەلائیکەکە ئەینووسێ . لەپاشا ئەڵێ : یارەببی رزقی ؟ خوا ئیرادە ئەکاو مەلایکەکە ئەینووسێ . لە پاشا مەلایکەکە یێتە دەرێ صەحیفەکەی بە دەستەوەیـە لێی زیاد ناکرێ و لێی کەم ناکرێ .

١٦ - عن علي - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : حازری جەنازەیێ بووین لە (بقیـع الغرقـد)ا ، پێغەمـەر - ﷺ - تەشـریفی هاتـە لامـان ، دانیشت ئێمەیش لـە دەوری دانیشتین ، عـەصاییکی بنباخەڵی پێ بوو ، وەك مەحزوون سەری موبارەکی دانەوان بە

عەصاکەی لە ئەرزی‌یەوە ئەژەن ، لە پاشا فەرمووی : هیچ کەسێ نی‌یە لە ئێوە ، هیچ نەفسێ نی‌یە کە نەفەس بدا ئیللا ئەو کەسە یا ئەو نەفسە جێی لە بەهەشتا یا لە جەهەننەمدا نووسراوە ، سەعید بێ یا شەقیی بێ نووسراوە . پیاوێ [کە ئیمامی عەلی خۆیەتی - رضي الله تعالى عنه -] عەرزی‌کرد : کە وابێ بۆ ئیعتیماد نەئەینە سەر ئەوەی کە بۆمان نووسراوەو تەرکی عەمەل نەکەین ؟ هەرکەسێ لە ئێمە لە ئەهلی سەعادەت بێ بۆ ئەو جێیە ئەچێ کە ئەهلی سەعادەت بە عەمەل بۆی ئەچن ، هەرکەسێ لە ئەهلی شەقاوەت بێ ئەچێتە ئەو جێگەیە کە ئەهلی شەقاوەت بە عەمەل ئەیچێتێ !

پێغەمەر - ﷺ - فەرمووی : ئەهلی سەعادەت عەمەلی ئەهلی سەعادەتیان بۆ ئاسان ئەکرێ‌و ئەیکەن ، ئەهلی شەقاوەت عەمەلی ئەهلی شەقاوەتیان بۆ ئاسان ئەکرێ‌و ئەیکەن . لە پاشا ئەو ئایەتی (والليل) ەی خوێنەوە کە مەعنای وایە : ئەمما ئەو کەسەی کە ماڵ ببەخشێ‌و تەقوای خوا بکا ، یەعنی ئەوامیرو نەواهی بەجێ‌بێنێ‌و تەصدیقی ئاخیرەت بکا . . ئێمە رێی چاکە بۆ ئەو کەسە ئاسان ئەکەین ، ئەمما ئەو کەسەی کە بوخل بکاو ئیستیغنا بکاو تەقوا لە خوا نەکاو تەکذیبی ئاخیرەت بکا ئێمە رێگەی خراپەکردن بۆ ئەو کەسە ئاسان ئەکەین .

حەدیثی حەزرەتی عائیشەو ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنهما - بە ظاهیر دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەمە کە منالی موسوڵمان مەعلووم نی‌یە کە ئەچنە بەهەشت . حەدیثی ئیبن‌و عەباس‌و حەدیثێکی تری ئەبوهورەیرە دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە کە منالی موشریك تابیعی عیلمی خوان ؛ ئەگەر خوا بۆ جەهەننەمی خەلق کردبێ ئەچنە جەهەننەم ، ئەگەر بۆ

بەهەشتی خەلق کردبن ئەچنە بەهەشت .

حەدیثی غولامەکەی کە حەزرەتی خضر - علیه السلام - کوشتی وا ئەگەیێنێ کە فەرق نی یە لە بەینی منالی موشریك و منالی موسولمانا ؛ چونکی دایك و باوکی ئەو منالە موسولمان بـوو ، ئەویش (دون البلوغ) بـوو . روئیاکەی پێغەمەر - ﷺ - کە بوخاریی لە روئیاداو لە جەنائیـزا ذیکری کردوە . . لەو روئیایەدا حەزرەتی ئیبراهیمی پێ نیشاندراوە کە زۆر منالی لە دەور بوو ، جوبرەئیل - علیه السلام - پێی ئەفەرموێ : ئەوانە منالی ئەون . لە پێغەمەر - ﷺ - یـان پرسی : کـە منالی موشـریکیشی لە خزمەتا بوو ؟ فەرمووی : منالی موشریکیشی لە خزمەتا بوو . لەوەیش وا دەرەکەوێ کە منالی موشریکیش ئەچنە بەهەشت .

نەوەویی - رحمه الله - تەوفیقی ئەم حەدیثانە ئەکا ، حاصلەکەی ئەمەیە کە (أصح) لە مەذهەبی عولەما وایە کە هەموو منال کە = لە = پێش تەکلیفا بمرێ موکەللەف نین ، کە موکەللەف نەبن گوناهیان نی یە ، کە وابێ ئەچنە بەهەشت باوك و دایکیان موسولمان بن یا کافر بن . ﴿ولا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أخرىٰ﴾[1] پێغەمەر - ﷺ - کە فەرموویە : خوا عالمە بەوەی کە لە دوای بلووغ ئەیکەن یەعنی لە عیلمی خوادا وابێ کە لە دوای بلووغ موسولمان ئەبن ئەچنە بەهەشتەوە . ئەگەر لە عیلمی خوادا وابێ کە لە دوای بلووغ کافر ئەبن ئەو وەختە مەعنای وا ئەبێ کە بمێنن بە کافریی بالغ ببن لەسەر کوفر بمێنن تا ئەمرن ئەچنە جەهەننەمـەوە . ئەمـا ئەو

(١) الانعام / ١٦٤ . الاسراء / ١٥ . الفاطر / ١٨ . الزمر / ٧ .

واتە : تاوانی کەس ناچێتە ئەستۆی کەس و ، هەرکەس کۆڵ و باری خۆی هابە کۆڵی خۆیەوە .

وەختە کە بە منالّی بمرن موکەللەف نین بیّ گوناهن ، خوا ـ عز وجل ـ بە بیّ گوناه کەس عەذاب نادا ئەچنە بەهەشتەوە .

غـولاّمەکـەی کە حـەزرەتی خضر ـ علیـه السلام ـ کـوشتی لەو ئایەتەدا کە ئەفەرمویّ : بۆیێکم کوشت کە دایـك‌و باوکی مـوسوڵمـان بوون ، لەوە تـرسـاین کـە گەورە ببیّ دایـك‌و باوکـەکە بخـاتە کـوفرو طوغیانەوە . . دەلالەت نی‌یە = لەسەر ئەوە = کە لەو وەختەدا کە کوژرا موستەحەقی جەهەننەمە ؛ چونکی ئەو وەختە منالّ بوو ، مـوکەللەف نەبوو ، هەر لەسەر ئەوە دەلالەت ئەکا ئەگەر گەورە ببیّ کافر ئەبیّ ، دایك‌و باوکەکەیشی ئەگێڕێتە سەر کوفر . ئەمما گەورە نەبوو بە منالّیی کوژرا .

ئەو حەدیثەی کە ئەفەرمویّ : بە کافریی مۆر بەسەر دڵیا نرابوو مەعنای وایە ـ والله أعلم ـ : وامۆر نراوە بەسەر دڵیا کە گەورە بوو کافر ئەبیّ ، مەعنای وا نی‌یە کە لە وەختی کوژرانیا کافر بوە .

حـەدیثەکـەی حـەزرەتی عـایشـە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ کـە فەرمووی : خۆشیی لە خۆی چۆلەکەییّکە لە چۆلەکەی بەهەشت . . پێغەمەر ـ ﷺ ـ پێی فەرموو : ئەی عایشە خوا بۆ جەهەننەم خەلقێکی خەلق کردوە ، بۆ بەهەشت ئەهلێکی خەلق کردوە مەعنای وا نی‌یە کە ئەو منالّە ئەنصاری‌یە مەعلووم نی‌یە کە ئـەچێتە بـەهەشت . مـەقصوودی پێغەمەر ـ ﷺ ـ وابوە کە زەجری حەزرەتی عـائیشە ـ رضي الله تعـالی عنها ـ بکا لەوە بە بیّ دەلیلی قەطعیی حوکم بەسەر شتا بکـا . (نووي مختصرا) .

ئەحادیثی قەدەر دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەوە کە هیچ شتیّ قەدەر

ناگیرێتەوە ، نە : دوعا ، نە صەدەقە ، نە عیلاج ، نە تەدبیر . فەقەط لە (لوح المحفوظ)ا نووسراوە کە ئەو کەسە (مەثەلا) ئەگەر صەدەقە بکا حەفتا ساڵ عومری ئەبێ ، ئەگەر نەیکا بە سی ساڵیی ئەمرێ ، لە دەفتەری قەدەردا نووسراوە کە صەدەقە ئەکاو حەفتا ساڵ تەواو ئەکا ، یا صەدەقە ناکاو بە سی ساڵیی ئەمرێ . لە (لوح المحفوظ) ا ئەو جەزمە نی یە ، نەتیجەی ئەو قیاسە نەنووسراوە ، کە وابوو هیچ فائیدەی ئەوە نی یە کە ئینسان بڵێ : وام بکردایە وا ئەبوو ، وام نەکردایە ئەوەم بەسەرا نەئەهات .

تم ما أردت نقله من القَدَر بعون الله وقدره
أللهم أقدر لنا إكماله !

حەدیثێکی بەدئی خەلق ماوە .

١٤٨١/٥٧ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ ﷺ ـ قال : الأرواح جنود مجنَّدة ؛ فما تعارف منها إئتلف ، وما تناكر منها إختلف . م ـ ١٠/٦٩ . ح ـ ٥/٣١٥ معلقا عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ ومرفوعا في الأدب المفرد عن عبدالله بن صالح .

تەرجەمە :

ئەفەرموێ : ئەرواح ئەو لەشکری خوایەیە بە پێی ئەخلاق‌و صیفاتیان تەرتیب کراون ؛ چاکیان هەیەو خراپیان هەیە ، ئەوانەی کە صیفاتیان موافیقی یەکتری بێ ، ئەخلاقیان موناسبی یەکتری بێ لە حینی خەلقیانا لە دنیادا ئولفەت بەوەوە ئەگرێ کە لە صیفاتا وەکوو ئەو بێ ، ئەوانە کە صیفات‌و ئەخلاقیان لە یەك جوێ بێ لە دینا ئیختیلافیان ئەبێ‌و ئولفەتیان لەگەڵ یەك نابێ . لە دنیادا ئینسانی چاك مەیلی ئینسانی چاك

ئەکا . ئینسانی خراپ مەیلی خراپ ئەکا ، خوا بە ئیلهام ئەخاتە دڵیانەوە ئەگەر موئمینێ لە ناو صەد مونافیقا بۆ موئمینێکی تر بچێتە ئەو جێیە ئەچێ لە لای ئەو موئمینە دائەنیشێ ، مونافیقیش وایە .

هەرەمی کوڕی حیببان ـ رحمه الله ـ کە ئەچێ بۆ عیراق ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەمری پێ ئەکا کە حەزرەتی وەیسی قەرەنیی ببینێ ، کە ئەگاتە خزمەت وەیس وەیس ـ رحمه الله ـ بە ناوی خۆیو باوکی یەوە خیطابی لەگەڵ ئەکا ! هەرەم ـ رحمه الله ـ عەرزی ئەکا : نەمن تۆم دیوە نە تۆیش منت دیوە چۆن ناوی خۆمو باوکمت زانی؟ فەرمووی : ڕۆحم ڕۆحی تۆی ناسی .

تم بعون الله بدء الخلق يوم السبت ١/٣/٩٤١ .

بابەت و سەرباسەکانی ئەم بەرگە

لاپەڕە	بابەت

خوێنەری ئازیز !

لـە کۆتـایی بەرگی سێـیەمدا گلەییم لـە چاپخـانـە هـەبـوو ، نووسیم : چواردە مانگە ئەم بەرگە لە ژێر چاپدایە . بەڵام وەك دەڵێن خوا خراپتر نەدا . ئەم بەرگە کە ئێستە دەکەوێتە بەردەستی تۆ (٢٤) مانگ زیاترە لە چاپخانەدایەو منیش لە ئەمسەرەوسەردام . تەنها ئاواتم ئەوەیە کە خودا ئەم رەنجەم لێ وەربگرێ‌و لە تای ترازووی چاکەمدا بۆم دابنێ .

لەو کاتەوە بەرگی سێیەم دەرچوە خۆم بە چەند هەڵەیەکی چاپی کتێبەکەم زانیوەو مامۆستایان‌و برادەرانیش لە چەند هەڵەیەکی دیکەیان ئاگادار کردووم ، بە هیوای ئەوەی کە فەرمایشتەکانی پێغەمەر ـ ﷺ ـ و تەرجەمەکانیان لە هەڵە دوور بن . . وا لێرەدا هەڵەکان تۆمار دەکـەم‌و تۆی ئازیزیش لە لای خۆتەوە نوسخەکەی خۆت راستبکەرەوە :

لاپەرە	دێڕ	هەڵە	راست
٧٤	٢	ریواتە	ریوایەتە
٨٢	٨	یستشرفە	تستشرفە
٨٥	١٨	ذوی	زوی
٨٦	٤	٤٥٣	٣٥٤
٩١	٧	نەوەی	نەوەوی

١٨٦	٨	هەرچێیکیان	هەرچێیکیان
١٩٠	١٦	تحدد منه جمال اللؤلؤ	تحدر منه جمان كاللؤلؤ
١٩٠	١٨	بلدة	[بلدة]
١٩١	٩	مدٍ	مدرٍ
٢١٣	١٢	والمسكور	والمكسور
٢٢٥	٧	نضرة الخير	نضلة الخير
٣٨٠	١٣	ئیندنی	ئیذنی
٣٩٣	٦	عەزری	عەرزی
٤٠٢	٢٢	(ام الرمان)	(أم الرومان)
٤١٩	١٧	لەگمەڵا	لەگەڵا

سوپاس

برای بە نرخم مامۆستا (احمد عبد الوهاب) لە هەڵەگیریی ئەم بەرگەدا یارمەتییەکی دڵسۆزانەی دام ، خودا وێنەی زۆربکات.

رقم الايداع ٧٢ في المكتبة الوطنية ببغداد لسنة ١٩٨٧

طبع في مطابع دار الشؤون الثقافية العامة

الجمهورية العراقية
وزارة الاوقاف والشؤون الدينية
إحياء التراث الاسلامي
- ٢٣ -

إقتران النيرين
في
مجمع البحرين

تأليف
ملا رشيد بيگ بابان
تحقيق
محمد علي القره‌داغي

الجزء الرابع

چاپخانه‌ى (دار الشؤون الثقافية العامة)